

Ψηφιογραφήκε από τον Ιωάννη Σπανακόπουλο Καθηγητή της Εθνικής

126

100 \$15

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ι. ΒΡΑΧΝΟΥ

Πρ. Καθηγήτου τῆς Ἰστορίας ἐν τῷ Γ' ἐν Ἀθήναις Γυμνασίῳ.

Αρ. ΕΙΩ. 14677

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΑΠΟ ΤΟΥ 1453 ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1914

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ

ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΗΣ Δ' ΤΑΞΕΩΣ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΙΔΙΑΙΤΕΡΑΝ ΜΕΛΕΤΗΝ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΕΝΑΤΗ

S. G. Arsénis

- α) Ἡ ἴστορία τῆς Νέας Εὐρώπης μέχρι τοῦ 1915.
- β) Ἡ ἴστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνους ἀπὸ τοῦ 1453 μέχρι τοῦ 1832.
- γ) Ἡ νεωτάτη εὐρωπαϊκὴ ἴστορία καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἀπὸ τοῦ 1832 μέχρι τοῦ 1914.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΟΥΣ Ζ. ΔΙΑΛΗΣΜΑ καὶ Σος

Οδὸς Βορρέου 6

1917

Πᾶν γνήσιον ἀντίτυπον φέρει ἐνταῦθα τὴν ἴδιον χειρογράφη
τὸν συγγραφέως.

Μ. Βασιλός

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

ΤΑ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΑΙΓΑΙΟ
ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΩΝ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΕΑΟΥΣ
ΤΟΥ ΔΕΚΑΤΟΥ ΠΕΜΠΤΟΥ ΑΙΩΝΟΣ

§ 1. *Γερμανία.* — ‘Αψβούργειος δυναστεία. — Η Γερμανία ήτο διηρημένη εἰς πολυάριθμα μικρὰ κράτη, ἔκαστον δὲ τούτων ἐκυρερνᾶτο ὑπὸ λαϊκοῦ ἡγεμόνος ἢ ὑπὸ ἐπισκόπου. Οἱ σπουδαιότεροι τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων, ἐπτὰ τὸν ἀριθμὸν κατ’ ἀρχὰς καὶ δικτὼ μετὰ τὸ 1648, ἐκαλοῦντο γαὶ ἐκλέκτορες, διότι εἰς πᾶσαν χρείαν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου τῆς Γερμανίας ἔξελεγον διὰ τῆς ψήφου των τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας, ὅστις συνήθως ἐναλεῖτο «αὐτοκράτωρ Ρωμαίων» καὶ ἀνεγγνωριζότας τὸν ὃς κυρίαρχος ὑφ’ ἀπάντων τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων.

Ἐν ἔτει 1273 ἀνυψώθη εἰς τὸν αὐτοκρατορὸν ὃν θρόνον τῆς Γερμανίας διὰ τοῦ ‘Ροδόλφου Α’ ἡ ‘Αψβούργειος δυναστεία. Αὗτη εἶνε μία τῶν περιφημοτέρων δυναστειῶν τῆς Εὐρώπης, ἄρχουσα μέχρι σήμερον τῶν χωρῶν, αἵτινες ἀποτελοῦνται τὸ κράτος τῆς Αὐστροουγγαρίας: ἔλαβε δὲ τὸ ὄνομα ἡ δυναστεία αὕτη εκ τοῦ ἐν τῇ βορείῳ Ελβετίᾳ φρουρίου “Αψβουργ (Habichtsburg); διότερον ὑπῆρξεν ἡ κοιτίς αὐτῆς. Ἀλλ’ ὁ ‘Ροδόλφος γενόμενος αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας κατώρθωσε νὰ ἴδούσῃ ἰδιαίτερον κράτος ἀψβουργικόν, δουκάτον τῆς Αὐστρίας, διότερον ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ δουκῶν τῆς Αὐστρίας, ὃν εἰ

πλεῖστοι ἔξελέχθησαν καὶ αὐτοκράτορες, αὐξηθὲν ἔγεινε τὸ μέγα ἀψιθουργικὸν κράτος, τὸ καλούμενον αὐστριακὸν ἐκ τῆς κοιτίδος αὐτοῦ Αὐστρίας. Μετὰ τοῦ κράτους τούτου κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα ἥνωθησαν καὶ τὰ βασίλεια τῆς Βοημίας καὶ Οὐγγαρίας διὰ συνοικεσίων καὶ κληρονομιῶν, προσέτι δὲ ἡ Βουργουνδία, αἱ Κάτω ζῶραι καὶ ἡ Ἰσπανία.

Τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα τῆς Γερμανίας παρέμεινεν ἐν τῷ ἀψιθουργείῳ σῖκφῃ, πλήν τινων διαλειμμάτων, μέχρι τῆς ἡμέρας καθ' ἥν ὁ Μέγας Ναπολέων συνέτριψε τὴν γερμανικὴν αὐτοκρατορίαν (1806).

§ 2. *Γαλλία*. — *Ἐκατονταετῆς πόλεμος*. — Τῷ 1328 ἐκλιπούσῃ τῆς δυναστείας τῶν Καπετιδῶν ὁ θρόνος τῆς Γαλλίας περιῆλθεν εἰς τὸν Βαλεσιακὸν οἶκον, οὗ ἀρχηγέτης ἦτο ὁ Φίλιππος Σ', ἀνεψιὸς τοῦ Καπετίδου Φίλιππου Δ'. Ἀπὸ τοῦ Φίλιππου Σ' ἥρχισεν ὁ μέγας πρὸς τὴν Ἀγγλίαν πόλεμος, ὅστις πλὴν μικρῶν διακοπῶν διήρκεσεν ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν ἔτη, δι' ὃ καὶ «Ἐκατονταετῆς πόλεμος» καλεῖται (1337—1463).

Τὸν Φίλιππον Σ' διεδέχθη ὁ υἱός του Ἰωάννης ὁ Ἀγαθὸς (1350—1364), ὅστις νικηθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν καὶ αἰχμαλωτισθεὶς ἀπῆχθη εἰς Λονδίνον. Κατὰ τὸν χρόνον τῆς αἰχμαλωσίας αὐτοῦ ἔξερράγη ἐν Γαλλίᾳ τρομερὰ ἐπανάστασις τῶν χωρικῶν κατὰ τῶν πιεζόντων αὐτοὺς εὑγενῶν. Ἡ ἐπανάστασις αὗτη ὠνομάσθη *Ιακωβῖτις* (Jacquerie) ἐκ τοῦ δινόματος *Jacques*, δι' οὗ οἱ εὐγενεῖς ἐκάλουν χλευαστικῶς τοὺς χωρικούς.

Οἱ τὸν Ἰωάννην διαδεχθεὶς υἱός του Κάρολος Ε' (1364—1380) διεξήγαγεν ἐπιτυχῶς τὸν κατὰ τὸν Ἀγγλῶν πόλεμον διὰ τοῦ ἔξοχου στρατηγοῦ Duguesclin, ἀποκατέστησε δὲ καὶ ἐσωτερικῶς ἐν Γαλλίᾳ τὴν ἰσχὺν τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος. Τὸν Κάρολον Ε' διεδέχθη ὁ υἱός του Κάρολος Σ' (1380—1422), ἐπὶ τούτου δὲ ὁ Ἐλλην αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Μανουὴλ Παλαιολόγος ἐπεσκέφθη τὴν Γαλλίαν, τυχὼν λαμπρᾶς ὑποδοχῆς παρὰ τοῦ Καρόλου. Ἄλλ' ὁ Κάρολος Σ', περιπίπτων συγεχῶς εἰς παραφροσύνην καὶ μὴ δυνάμενος νὰ κυβερνήσῃ ἴσχυρῶς, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς πολλὰς νέας ἔριδας ἐσωτερικὰς καὶ εἰς ἐμφυλίους πολέμους. Οἱ δὲ Ἀγγλοι ὠφελούμενοι ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς ἀνωμάλου καταστάσεως τῆς Γαλλίας προήλασαν νικηταὶ μέχρι Παρισίου, οὓς καὶ κατέλαβον, καὶ ἤναγκασαν τὸν φρεο-

βλαβῆ Κάρολον Σ' ν^ο ἀναγνωρίση γ ώς κληρονόμον τὸν διάδοχον τοῦ ἀγγλικοῦ θρόνου Ἐρρίκον Σ'.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κάρολον Σ' ἀνηγορεύθη βασιλεὺς ὁ οἵδε αὐτοῦ Κάρολος Ζ', ἀλλὰ συγχρόνως ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς καὶ ὁ Ἐρρίκος Σ' τῆς Ἀγγλίας καὶ ἐστέφθη ἐν Παρισίοις. Καὶ ὁ μὲν Κάρολος Ζ' ἦρχε τῶν ἐντεῦθεν τοῦ Λείγηρος χωρῶν τῆς Γαλλίας, πᾶσαν δὲ τὴν λοιπὴν χώραν κατεῖχεν ὁ Ἐρρίκος Σ'. Ἄλλ' ὁ Κάρολος Ζ' διεξήγαγε φοβερὸν ἐναντίον τῶν Ἀγγλῶν ἐθνικὸν πόλεμον. Κατ' αὐτὸν δ^ο ἀνεφάνη ώς ἡρωῖς καὶ προφῆταις ἡ περίφημος Αὔρηλιανή παρθένος Ἰωάννα Ἀρκία (Janne d'Arc), ἐξάπτουσα τὸν ἐθνικὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν Γάλλων. Καὶ αὐτὴ μὲν συνελήφθη ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν καὶ κατεδικάσθη ἐπὶ μαγείᾳ εἰς τὸν διὰ πυρὸς θάνατον, ὃν καὶ ὑπέστη ἡρωϊκῶς· ἀλλ' ὁ ἐθνικὸς πόλεμος τῶν Γάλλων ἐστέφθη ὑπὸ πλήρους ἐπιτυχίας. Οἱ Ἀγγλοί ἀπώλεσαν πάσας τὰς ἐν Γαλλίᾳ πείσεις τῶν καὶ περιωρίσθησαν εἰς μόνον τὸ Καλήσιον (Calais). Οὗτο δ^ο ἐτέθη τέραμα εἰς τὸν ἐκατονταετῆ πόλεμον, ἀλλὰ χωρὶς νὰ συνομολογηθῇ εἰρήνη, διότι ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἐκραγῆ ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ «πόλεμος τῶν δύο ὁρόδων». Μετὰ τὸν Κάρολον Ζ' ἐβασίλευσεν ἐν Γαλλίᾳ ὁ Λουδοβίκος IA' (1461—1483) καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Κάρολος Η' (1488—1498), μεθ' οὐ ἐξέλιπεν ὁ πρεσβύτερος κλάδος τοῦ Βαλεσιακοῦ οἴκου.

§ 3. Ἀγγλία.—*Απὸ τοῦ Ἐδουάρδου Γ' μέχρι τοῦ πολέμου τῶν δύο ὁρόδων.* — Ἐπὶ Ἐδουάρδου Γ' (1327-1377) ἐξερράγη ὁ μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας ἐκατονταετῆς πόλεμος, περὶ οὐ εἴπομεν ἀνωτέρῳ. Ὁ Ἐδουάρδος Γ' ἤναγκάσθη νὰ καλέσῃ πολλάκις τὴν ἐξ ἀντιρροσώπων τῶν εὐγενῶν, τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ βουλὴν πρὸς ἐπιφήφισιν φόρων, ἀπένειμε δ^ο εἰς ἵνανάς πόλεις τὸ δικαίωμα τῆς ἀντιρροσώπείας. Ἐπειδὴ δὲ ηὗξήθη ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀντιρροσώπων, ἥ βουλὴ διηρέθη εἰς ἄνω βουλήν, ἥτις περιελάμβανε τοὺς ἀντιρροσώπους τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ ἀνωτέρου κλήρου, καὶ εἰς κάτω βουλήν, βουλὴν τῶν κοινοτήτων, ἥτις περιελάμβανε τοὺς ἀντιρροσώπους τῆς τρίτης τάξεως, ἥτοι τῶν πόλεων καὶ τῶν χωρίων.

Ἐπὶ τοῦ Ἐρρίκου Σ' (1422-1461) ἐπερατώθη, ώς προείπομεν, ὁ ἐκατονταετῆς πόλεμος. Ἄλλὰ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βασιλέως τούτου ἐξερράγη ἐν Ἀγγλίᾳ δεινὸς ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ τῶν δύο

πλαγίων συγγενῶν οἴκων, τοῦ Λαγκαστρικοῦ καὶ τοῦ Ἐβροχακικοῦ, περὶ διαδοχῆς τοῦ θρόνου, τοῦ Ἐρρίκου Σ' μὴ ἔχοντος τέκνα. Ὁ πόλεμος οὗτος, ὅστις δνομάζεται «πόλεμος τῶν δύο ὁρόδων», ἡτοι τοῦ ἐρυθροῦ ὁρόδου, ὅπερ ἦτο τὸ σύμβολον τοῦ Λαγκαστρικοῦ οἴκου, καὶ τοῦ λευκοῦ ὁρόδου, ὅπερ ἦτο τὸ σύμβολον τοῦ Ἐβροχακικοῦ οἴκου, ἐξηκολούθησε σφοδρότατος καὶ καταστρεπτικώτατος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως ἐπὶ εἴκοσι τέσσαρα ἔτη (1461-1485). Τέλος τῷ 1485 ὁ Ἐρρίκος Τυδώρ, συγγενής ἀμφοτέρων τῶν ἐριζόντων οἴκων, κατηγύσας τῶν ἀντιπάλων κατέπαυσε τὸν ἄγῶνα καὶ ἴδρυσε νέαν δυναστείαν, τὴν τῶν Τυδώρ, ἥτις ἥρξεν ἐν Ἀγγλίᾳ μέχρι τοῦ 1603.

§ 4. *Ισπανία.* — *Ιδρυσις ἑνιάλον ισπανικοῦ βασιλείου.* — «Οτε οἱ Ἄραβες κατὰ τὸν ὅγδοον αἰῶνα μ. Χ. διαπεραιωθέντες διὰ τοῦ πορθμοῦ τοῦ Γιβραλτάρο κατέκτησαν τὴν Ισπανίαν, οἱ διάφοροι ισπανικοὶ λαοὶ (ἐκλελατινισμένοι Βησιγότθοι, Σουηβοί καὶ Ἰβηροες) καταφυγόντες εἰς τὰ δυσπόσιτα δρεινὰ μέρη τῆς βορείου Ισπανίας ἴδρυσαν μικρὰ χριστιανικὰ κράτη, ὃν ἀξιολογογάρτερα ἦσαν τὸ τῆς Καστιλίας καὶ τὸ τῆς Ἀραγωνίας. Τὰ δύο ταῦτα κράτη διαρρήσας αὐξανόμενα περιώρισαν τὴν δύναμιν τῶν Ἀράβων εἰς τὴν νότιον μόνον Ισπανίαν, πᾶσα δὲ σχεδὸν ἡ ἄλλη ισπανικὴ χώρα περιῆλθεν ὑπὸ τὰ δύο ταῦτα κράτη. Τέλος περὶ τὰ τέλη τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος διὰ τοῦ γάμου τοῦ Φερδινάνδου τοῦ Καθολικοῦ καὶ τῆς Ισαβέλλας, τῆς μόνης κληρονόμου τοῦ στέμματος τῆς Καστιλίας, ἀμφότερα τὰ κράτη τῆς Ἀραγωνίας καὶ τῆς Καστιλίας ἐνωθέντα ἐπήνεγκον τὴν ἴδρυσιν ἐνὸς μόνου βασιλείου, τοῦ ισπανικοῦ.

Ο Φερδινάνδος καὶ ἡ Ισαβέλλα, ἀφ' οὗ διὰ πολλῶν μέσων καὶ ἰδίως διὰ τοῦ τρομεροῦ δικαιστηρίου τῆς Ἰερᾶς ἔξετάσεως ἐταπείνωσαν τοὺς εὐγενεῖς καὶ ηὔξησαν τὴν βασιλικὴν δύναμιν, προσέβαλον ἐπειτα τὸ μόνον ὑπολειπόμενον ἐν Ισπανίᾳ ἀραβικὸν κράτος μετὰ δεκαετῆ δὲ ἄγῶνα ἐκυρίευσαν τὴν μητρόπολιν αὐτοῦ Γρενάδαν (1492), καὶ οὕτω κατέλυσαν διλογικῶς τὸ ἐν Ισπανίᾳ ἀραβικὸν κράτος, ἐθεμελίωσαν δὲ τὴν ισπανικὴν μοναρχίαν. Η δὲ ἐπὶ τοῦ Φερδινάνδου καὶ τῆς Ισαβέλλας γενομένη ὑπὸ τοῦ Κολόμβου ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς, περὶ ἣς κατωτέρῳ ὁ λόγος, παρέσχεν εἰς τὴν ισπανικὴν μοναρχίαν νέον ὁρίζοντα πρὸς ἴδρυσιν μεγάλου ἀποικιακοῦ κράτους ἐξαρτωμένου ἐκ τῆς Ισπανίας. Διὰ δὲ τοῦ γάμου τῆς μόνης κληρο-

νόμου τοῦ Φερδινάνδου καὶ τῆς Ἰσαβέλλας, τῆς βασιλίσσης Ἰωάννης, μετὰ τοῦ Φιλίππου τοῦ Ἀψβουργικοῦ, νιοῦ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Φερμανίας Μαξιμιλιανοῦ Α', ἣνωθησαν ἐπὶ τῶν διαδόχων τούτου Φιλίππου Α' καὶ Καρόλου Α' μετὰ τοῦ ἰσπανικοῦ στέμματος αἱ ἐν Γερμανίᾳ καὶ αἱ τῶν Κάτω χωρῶν ἀψβουργικαὶ κτήσεις. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἀρχαγωνικὸν στέμμα ἥρχεν ἀπὸ τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος καὶ τῆς Σικελίας, ἔπειτα δὲ καὶ τοῦ βασιλείου τῆς Νεαπόλεως, τὸ ἰσπανοαψβουργικὸν κράτος ἐπὶ Καρόλου Α' κατέστη μέγιστον.

§ 5. Πολιτικὴ κατάστασις τῆς Ἰταλίας κατὰ τὸν IE' αἰῶνα.
Πόλεμοι ἐν αὐτῇ. — Κατὰ τὸ τέλος τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος εἶχον ἴδρυθη ἐν τῇ νοτιοδυτικῇ Εὐρώπῃ τοία μεγάλα κράτη, τὸ τῆς Γαλλίας, τὸ τῆς Ἀγγλίας καὶ τὸ τῆς Ἰσπανίας, ἔκαστον δὲ τούτων ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ βασιλέως, εἰς ὃν ὑπήκουον πάντες. Τούναντίον ἡ ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Εὐρώπης Γερμανία ὡς καὶ ἡ Ἰταλία ἦσαν διηγορεῖναι εἰς πολυάριθμα μικρὰ κράτη.

Η Ἰταλία ἦτο διηγομένη εἰς τὰ ἔξης κράτη :

1) Τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως, μεθ' οὗ ἦτο ἡνωμένη καὶ ἡ Σικελία. Τὸ βασίλειον τοῦτο ἴδρυθεν ὑπὸ τῶν Νορμανῶν κατὰ τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα περιῆλθε διαδοχικῶς εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῆς ἐν Γαλλίᾳ Ἀνδηγανίας, καὶ εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς ἐν Ἰσπανίᾳ Καστιλίας.

2) Τὴν πολιτείαν τῆς Φλωρεντίας, ἡς τὸ κράτος ἔξετάθη ἐφ' ὅλην τὴν Τοσκάναν. Ἡ πολιτεία τῆς Φλωρεντίας ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ μιᾶς οἰκογενείας τοπεζιτῶν, τῆς τῶν Μεδίκων, οἵτινες, καίτοι δὲν ἔφερον ἐδιαιτέρους τίτλους, εἶχον ὅμιλος ἡγεμονικὴν δύναμιν.

3) Τὸ δουκάτον τοῦ Μεδιολάνου. — Ἐν τῷ δουκάτῳ τούτῳ ἥρχε κατὰ πρῶτον ὁ οἶκος Βισκόντη. Ἐπειδὴ δὲ ἡ θυγάτηρ τοῦ Γαλεάτσου Βισκόντη Βαλεντίνη ὑπανδρεύθη τὸν Λοιδοβίζον, ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Καρόλου Σ', ὅτε τῷ 1447 ἔξελιπε τὸ ἄρρεν γένος τοῦ οἴκου Βισκόντη, ἡ Γαλλία παρουσιάσθη ἀντιποιούμένη τοῦ δουκάτου τοῦ Μεδιολάνου. Ὅπερίσχυσε δ' ὅμως ὁ Φραγκίσκος Σφρόγετος, κρατιώς ἀρχηγὸς μισθοφόρων, καὶ ἔλαβεν αὐτὸς τὸ ἀξιώμα τοῦ δουκάτου τοῦ Μεδιολάνου.

4) Τὴν ἐνετικὴν δημοκρατίαν, ἡς ἡ κυριαρχία ἔξετείνετο ἐπὶ πᾶσαν τὴν ἀνατολικὴν Αομβαρδίαν τῆς ἀνω Ἰταλίας.

5) Τὸ παπικὸν κράτος, ὅπερ περιελάμβανε πᾶσαν τὴν μέσην
Ἴταλίαν πλὴν τῆς Τοσκάνης.

6) Τὸ δουκᾶτον τῆς Σαβανδίας, ὅπερ περιελάμβανε τὸ μεγα-
λεῖτερον μέρος τοῦ Πεδεμοντίου ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ, καὶ

7) τὴν δημοκρατίαν τῆς Γενούης.

Ἄλλος οὐδὲν τῶν κρατῶν τούτων ἦτο τοσοῦτον ἴσχυρόν, ὥστε νὰ
ἔπιζητήσῃ τὴν κατάκτησιν ἀπάσης τῆς Ἰταλίας καὶ τὴν ἰδρυσιν ἐν
αὐτῇ μιᾶς ἴσχυρᾶς μοναρχίας, ώς συνέβη ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἰσπανίᾳ.
Ἐκαστον ἔζητει νὰ ὑπερασπίζῃ ἕαυτὸν κατὰ τῶν γειτόνων καὶ νὰ δια-
τηρῇ τὴν ἴσορροπίαν μεταξὺ τῶν ἵταλικῶν κρατῶν. Τὰ κράτη ταῦτα
ῆσαν πλούσια· εἶχον γεωργίαν καὶ βιομηχανίαν λίαν ἀνέπτυγμένην
καὶ ἐμπόριον ζωηρόν ἀλλὰ στρατιωτικῶς ἤσαν πολὺ ἀδύνατα. Ἡ
Ἴταλία λοιπὸν εὐρισκομένη ἐσωτερικῶς ἐν τοιαύτῃ καταστάσει ἦτο εἰς
τὴν διάθεσιν τῶν γειτόνων βασιλέων,

Πρῶτος δὲ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Κάρολος Η' ἔχων στρατὸν κα-
λῶς ὀργανωμένον ἐπεξείρησε νὰ κατακτήσῃ τὸ βασίλειον τῆς Νεαπό-
λεως, προβαλὼν ἀξιώσεις ἐπ' αὐτοῦ ώς κληρονόμος τοῦ Ἀνδηγανοῦ
οἴκου, ὅσις ἄλλοτε ἦρεν ἐν τῷ βασιλείῳ τούτῳ. Ἐν ἔτει λοιπὸν
1495 δὲ Κάρολος Η' εἰσέβαλε μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν
καὶ κατέλαβεν εὐχερῶς τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως. Ἄλλα τὰ κυ-
ριώτερα τῶν ἵταλικῶν κρατῶν, συνενοήθησαν μεταξὺ τῶν καὶ συμ-
μαχήσαντα μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας Φερδινάνδου τοῦ Κα-
θολικοῦ καὶ μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Μαξιμιλιανοῦ Α',
ἥναγκασαν τὸν Κάρολον Η' νὰ καταλίπῃ τὴν Ἰταλίαν.

Οἱ διάδοχοι τοῦ Καρολίου Η' Λουδοβίκος ΙΒ' ἐπανέλαβε τοὺς πο-
λέμους ἐν Ἰταλίᾳ. Καὶ πρῶτον προβαλὼν ἀξιώσεις ἐπὶ τὸ δουκάτον
τοῦ Μεδιολάνου ώς ἔγγονος τῆς Βαλεντίνης, θυγατρὸς τοῦ Γα-
λεάτου Βισκόντη, ἐπῆλθε μετὰ στρατοῦ καὶ κατέλαβε τὸ Μεδιόλα-
νον. Ἐπειτα συνενοήθη μετὰ τοῦ Φερδινάνδου τοῦ Καθολικοῦ καὶ
κατέκτησαν ἀπὸ κοινοῦ ἄνευ δυσκολίας τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως
(1501). Ἄλλα κατὰ τὴν διανομὴν διεφώνησαν, καὶ οἱ Γάλλοι καὶ οἱ
Ἰσπανοὶ περιῆλθον εἰς πόλεμον ἐν αὐτῷ τῷ βασιλείῳ τῆς Νεαπό-
λεως. Οἱ Γάλλοι ἥττήθησαν καὶ ἐξεδιώχθησαν, τὸ δὲ βασίλειον τῆς
Νεαπόλεως περιῆλθεν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγω-

νίας Φερδινάνδου τοῦ Καθολικοῦ (1504). Ἐκτοτε δὲ τὸ βασίλειον τοῦτο μετὰ τῆς Σικελίας ἀπετέλει μέρος τῆς Ἰσπανικῆς μοναρχίας.

Οἱ Λουδοβίκοι διετήρησε τὸ Μεδιόλανον, ἀλλὰ καὶ τοῦτο μετ' ὀλίγον ἀπέβαλεν, οὕτω δὲ ἡ Γαλλία ἀπώλεσε πάσας τὰς ἐν Ἰταλίᾳ κτήσεις. Ἀλλὰ βραδύτερον δὲ τοῦ Λουδοβίκου ΙΒ' διάδοχος Φραγκίσκος Α' κατέκτησεν ἐκ νέου τὸ Μεδιόλανον (1515).

§ 6. Ἐφευρέσεις. — Τὴν μετάβασιν ἐκ τῆς μεσαιωνικῆς καλουμένης ἐποχῆς εἰς τοὺς νέους χρόνους παρεσκεύασαν καὶ ἄλλα μὲν αἴτια, μάλιστα δὲ αἱ διάφοροι ἐφευρέσεις, αἵτινες ἔγειναν κατὰ τὸν δέκατον τέταρτον καὶ δέκατον πέμπτον αἰῶνα. Τῶν ἐφευρέσεων τούτων σπουδαιότεραι εἶνε ἡ ναυτικὴ πυξίς, ἡ πυρῖτις καὶ ἡ τυπογραφία.

α) *Ναυτικὴ πυξίς*. — Δύσκολον εἶνε νὰ δοισθῇ ὁ ἐφευρετὴς τῆς ναυτικῆς πυξίδος καὶ ὁ χρόνος τῆς ἐφευρέσεως αὐτῆς. Φαίνεται ὅτι ἡ ἀξιοθαύματος ἰδιότης τῆς μαγνητικῆς βελόνης τοῦ νὰ στρέψῃ πάντοτε τὸ ἐν ἄκρον αὐτῆς πρὸς βιορᾶν ἥτο γνωστὴ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων εἰς τοὺς Σίνας καὶ εἰς τοὺς Ἀραβίας. Ἐν δὲ τῇ Ἐνδώπῃ ἡ ἐφεύρεσις τῆς ναυτικῆς πυξίδος ἀποδίδεται εἰς τὸν Ἰταλὸν Φλάβιον Τζόγιαν. Πρῶτος οὗτος, ὡς λέγεται, ἐστήριξεν ἐν τῷ κέντρῳ τὴν μαγνητικὴν βελόνην ἐπὶ καθέτου ἄξονος, ἐφ' οὗ δύναται αὐτῇ ἐλευθερώσεις νὰ κινῆται. Ἐθήκε δὲ κάτωθεν τῆς βελόνης ἀνεμολόγιον ἀντιστοιχοῦν πρὸς τοὺς ὀκτὼ κυρίους ἀνέμους καὶ τὰς ὑποδιαιρέσεις αὐτῶν. Ἐκτοτε τῇ βοηθείᾳ τῆς ναυτικῆς πυξίδος ἥδυναντο τὰ πλοῖα νὰ πλέωσιν ἀσφαλῶς ἐν ἀνοικτῷ πελάγει καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὥκεανῶν. Τὰ δὲ ἀξιόλογα ἀποτελέσματα τῆς ναυτικῆς πυξίδος ἐφάνησαν κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα, ὅτε ἔγειναν αἱ λαμπραὶ γωγραφικαὶ ἀνακαλύψεις τῶν Πορτογάλλων καὶ τῶν Ἰσπανῶν, περὶ ὃν γενήσεται λόγος κατωτέρῳ.

β') *Πυρῖτις*. — Καὶ ἡ πυρῖτις ἥτο γνωστὴ ἀπὸ πολλῶν αἰώνων εἰς τοὺς Σίνας, βραδύτερον δὲ εἰς τοὺς Ἰνδοὺς καὶ τοὺς Ἀραβίας· μετεχειρίζοντο δὲ αὐτὴν εἰς διάρρηξιν λίθων καὶ κατεδάφισιν κτιρίων. Πρῶτος δὲ Γερμανὸς μοναρχὸς Βαρθολόμεος Σχουνάρτος (Schunvarz) περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος ἐπενόγησε τὴν χρῆσιν τῆς πυρῖτιδος εἰς τοὺς πολεμικοὺς σκοπούς, ἐχρησιμοποίησε δηλαδὴ τὴν ἐκρηκτικὴν δύναμιν τῆς πυρῖτιδος εἰς ἐκσφενδόνησιν βλημάτων διὰ μέσου σιδηρῶν σωλήνων. Ἡ ἐφεύρεσις αὕτη καὶ ἡ κατόπιν γενομένη

ἀνάπτυξις τοῦ πυροβολικοῦ μετέβαλε καθ' ὀλοκληρίαν τὴν τέχνην τοῦ πολεμεῖν. Τοῦτο δὲ ὅμως κατωρθώθη πολὺ βραδέως, γόλις κατὰ τὸν δέκατον ἔβδομον αἰῶνα.

γ') *Τυπογραφία.* — Ἀλλ' ἡ σπουδαιοτέρα πασῶν τῶν ἐφευρέσεων εἶνε ἡ τυπογραφία, διότι αὕτη συνετέλεσεν εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ εἰς τὴν προαγωγὴν τῶν ἐπιστημῶν. Εἶνε γνωστὸν ὅτι ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων τὰ βιβλία ἦσαν χειρόγραφα, ὡς ἐκ τούτου δὲ καὶ σπάνια ἦσαν καὶ βαρύτιμα. Βραδύτερον ἐχαράσσοντο ἐπὶ ξυλίνων πινάκων τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου καὶ διὰ χρώματος ἢ διὰ μελάνης ἀπετυποῦντο ἐπὶ χάρτου διάλογοι σελίδες κειμένου.

Πρῶτος δὲ ἐκ Μογουντίας τῆς Γερμανίας Ἰωάννης Γουτεμβέργιος τῷ 1436 κατεσκεύασε ξύλινα στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου κεχωρισμένα ἀπὸ ἀλλήλων εἰς τρόπον ὥστε νὰ δύναται τις κατ' ἀρέσκειαν νὰ συναρμολογῇ καὶ νὰ μεταχειρίζηται αὐτά. Μετὰ ταῦτα προσέλαβεν ὡς συνεργάτας εἰς τὸ ἔργον του τὸν χρυσοχόν Φαῦστον καὶ τὸν ἐπιδέξιον καλλιγράφον Σχέφφερον, διὸ ὃν ἐτελειοποιήθη ἡ τέχνη. Ἀντὶ ξυλίνων στοιχείων ἔχουσαν οὗτοι μετάλλινα, τὸ δὲ πρῶτον βιβλίον, ὃ περὶ ἐτυπώθη, ὑπῆρξεν ἡ Ἄγια Γραφή.

Ἡ θαυμασία αὕτη τέχνη διεδόθη ταχέως εἰς ἄπασαν τὴν χριστιανικὴν Εὐρωπὴν, συνετέλεσε δὲ εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Εἰς πολλὰς πόλεις ἵδρυθησαν βιβλιοθῆκαι καὶ ἀνηγέρθησαν σχολεῖα, τὰ βιβλία ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ κατέστησαν εὐθηγότατα, ἢ δὲ παιδείᾳ ἔγεινε προσιτὴ εἰς πολλοὺς καὶ ἡ διάδοσις τῶν νέων ίδεων εὐκολωτέρᾳ καὶ ταχυτέρᾳ.

§ 7. *Ἡ Ἀναγέννησις.* — Ἀναγέννησις καλεῖται ἡ ἐποχὴ ἡ περιλαμβανομένη μεταξὺ τοῦ ἔτους 1453 καὶ τῶν μέσων τῆς δεκάτης ἔκτης ἑκατονταετηρίδος. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐπῆλθεν ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρωπῇ ἡ ἀναβίωσις τῶν γραμμάτων, τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν. Ἀλλ' ὁ οὐσιώδης χαρακτὴρ τῆς Ἀναγέννησεως καὶ ὁ κύριος αὐτῆς σκοπὸς δὲν περιορίζεται εἰς τοῦτο. Πολὺ περισσότερον ἐπιδιώκεται κατ' αὐτὴν ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ἀπὸ τῶν ἱεροκρατικῶν δογμάτων τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἡ χειραφέτησις τῆς ἀτομικῆς σκέψεως ἀπὸ τῶν ἐπικρατουσῶν κατὰ τὸν μεσαίωνα προ-

λήψεων καὶ δεισιδαιμονιῶν, ἐν γένει δὲ ἡ ἐπὶ νέας ὅλως ὄδοις ἐπιζητησις τῆς καθόλου ἀνθρωπίνης ἀναπτύξεως καὶ προόδου.

Ἄλλὰ διὰ νὰ ἔξελθωσιν οἱ λαοὶ ἀπὸ τῆς ἀγχούσης καὶ τοῦ σκότους τῶν χρόνων ἐκείνων εἰς τὸ ἐπιζητούμενον φῶς τῆς ἀληθείας, ἔχοντες ὄδηγόν, καὶ ὁ ὄδηγὸς οὗτος ὑπῆρξεν κατ’ ἔξοχὴν οἱ εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὰς ἄλλας χώρας τῆς δυτικῆς Εὐρώπης καταφυγόντες Ἑλληνες λόγιοι, περὶ ὃν γίνεται λόγος κατωτέρῳ.

Τὰ μάλιστα δ’ ἐπέδρασαν εἰς τὸ ἔργον τῆς Ἀναγεννήσεως ἥ κατ’ αὐτὴν γενομένη ἐφεύρεσις τῆς τυπογραφίας καὶ τὰ ταξείδια εἰς μακρινὰς χώρας καὶ αἱ κατ’ αὐτὰ γενόμεναι φυσικαὶ καὶ γεωγραφικαὶ ἔρευναι καὶ αἱ περὶ τοῦ πλανητικοῦ ἡμῶν συστήματος θριαμβεύσασαι ἀστρονομικαὶ ἀλήθειαί.

§ 8. Σπουδὴ τῆς κλασικῆς φιλολογίας ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ.
— **Ἐπίδρασις τῶν Ἑλλήνων λογίων εἰς τὴν πνευματικὴν ἐν Εὐρώπῃ ἀνάπτυξιν.** — **Πανεπιστήμια.** — Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ ἡ σπουδὴ τῶν ἐπιστημῶν ἥτο σχεδὸν ἀποκλειστικὴ τις ἴδιοκτησία τοῦ κλήρου καὶ τῶν μοναχῶν. Ἄλλὰ κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ μεσαίωνος ἥρχισαν αἱ ἐπιστῆμαι νὰ διδάσκωνται καὶ ἔξω τῶν τούχων τῶν μοναστηρίων καὶ νὰ σπουδάζωνται ἐπιμελῶς ὑπὸ τῶν λαϊκῶν καὶ νὰ προάγωνται ὑπὸ χληροκῶν καὶ λαϊκῶν ἥγεμόνων, πρὸ πάντων διὰ τῆς ἴδρυσεως πανεπιστημάτων.

Τὰ πρῶτα πανεπιστήμια ἔλαβον τὴν γένεσίν των διὰ τῆς συρροῆς φιλομαθῶν νέων καὶ ἀνδρῶν ἐξ ὅλων τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν εἰς τὴν ἐν Παρισίοις περίφημον σχολὴν τῆς θεολογίας καὶ τῆς φιλοσοφίας, ἴδρυθεῖσαν κατὰ τὰ τέλη τοῦ δωδεκάτου αἰώνος, καὶ εἰς τὴν ἐπίσης ὀνομαστὴν σχολὴν τῆς νομικῆς ἐν Βονανίᾳ. Κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν δύο τούτων ἀνωτέρων ἐκπαιδευτικῶν καθιδρυμάτων, εἰς τὰ δοποῖα κατὰ μικρόν προσετέθη ἡ διδασκαλία καὶ τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν, ἴδρυθησαν ἀπὸ τοῦ δεκάτου τρίτου αἰώνος καὶ πάμπολλα ἄλλα πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης, ἀτινα πάπαι, αὐτοκράτορες καὶ βασιλεῖς ἐπροίκισαν διὰ μεγάλων καὶ ἐντίμων προνομιῶν.

Ἡ σπουδὴ τῆς κλασικῆς καὶ ἴδιᾳ τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας ἐκινήθη κατὰ πρῶτον ἐν Ἰταλίᾳ διὰ τῶν Ἑλλήνων λογίων, οἵτινες καὶ πρὸ τῆς ἀλώσεως, ἀλλ’ ἴδιᾳ μετὰ τὴν ἀλώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ὁθωμανῶν ἀπῆλθον μετὰ τῶν φιλολογικῶν των θη-

σαυρῶν εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην. Ἡ Ἰταλία εἶχε κατ’ ἔξοχὴν τὴν δόξαν δὶς πρώτη ἐδέχθη καὶ ἐφιλοξένησε τοὺς φυγάδας Ἐλληνας λογίους· ἑταῖρησε τὴν παιδείαν αὐτῶν καὶ ἐχοησίμευσεν ὡς γέφυρα, δι’ ἣς μετεδόθησαν κατὰ πρῶτον σπέρματα ἀληθοῦς πολιτισμοῦ εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην. Οἱ Ἐλληνες λόγιοι, παρουσιασθέντες ἐν τοῖς πανεπιστημίοις καὶ ἀλλαχοῦ ὡς διδάσκαλοι τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ παιδείας, διήγειραν τὸ γενικὸν διαφέρον ὑπὲρ τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἐπέδρασαν μεγάλως εἰς τὴν πνευματικὴν ἐν Εὐρώπῃ ἀνάπτυξιν, ἐπίνευκον δὲ οὕτω τὴν ἀναγέννησιν τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν.

§ 9. *Αἱ καλαὶ τέχναι εὖν Ἰταλίᾳ κατὰ τὸν IE' καὶ IC' αἰῶνα.*

— Αἱ καλαὶ τέχναι ἔλαβον αἰφνιδίαν ἀνάπτυξιν ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα, ἔφθασαν δὲ εἰς τὴν ὑψηστήν ἀρμήν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος, καὶ κατ’ αὐτὴν τὴν ἐποχὴν παρήγθησαν ἐν Ἰταλίᾳ καλλιτεχνικὰ ἔργα ἀνυπερβλήτου τελειότητος. Οἱ τρεῖς ἐπιφανέστατοι Ἰταλοὶ ζωγράφοι δ Λονάρδος da Vinci, ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος καὶ δ Ραφαὴλ ἀνεδείχθησαν κατὰ τῇ τέλη τῆς δεκάτης πέμπτης ἑκατονταετηρίδος.

Ο Λεονάρδος (1452—1519) ἐγεννήθη εἰς τὸ παρὰ τὴν Φλωρεντίαν χωρίον Vinci, ἐξ οὗ καὶ Λεονάρδος da Vinci καλεῖται, Ὅπηρξε δὲ δὴ μόνον ζωγράφος ἐπιφανέστατος, ἀλλὰ καὶ γλύπτης καὶ ἀρχιτέκτων καὶ μηχανικὸς καὶ συγγραφεὺς καὶ μουσικός, διακριθεὶς εἰς πάντας τούτους τοὺς κλάδους τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης. Πλὴν τῶν πολλῶν ζωγραφιῶν του, ἐν αἷς διαπρέπει κατ’ ἔξοχὴν δ *Μυστικὸς Δεῖπνος*, τοιχογραφία ἐν Μεδιολάνῳ, ἀφῆκε καὶ πλείστας συγγραφὰς περὶ μηχανικῆς, περὶ στρατιωτικῆς τέχνης, περὶ φυσικῶν ἐπιστημῶν, περὶ ἀνατομίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ περὶ ἄλλων θεμάτων.

Ο Μιχαὴλ Ἀγγελος Buonarroti (1475—1564), νῦνδι μεγιστᾶνος ἐκ Φλωρεντίας, ὑπῆρξεν ὥσαύτως ζωγράφος μεγαλοφυέστατος, ἀρχιτέκτων, ποιητὴς καὶ δ μεγαλείτερος γλύπτης τῆς Ἰταλίας. Ἐν Φλωρεντίᾳ, ἀρχοντος Λανδρεντίου τοῦ Μεδίκου, ἐξεπόνησε τὰ πρῶτα γλυπτικὰ ἔργα· ἐπειτα δὲ μετέβη εἰς Ρώμην κατὰ πρόσκλησιν τοῦ πάπα Ιουλίου Β', ἵνα κατασκευάσῃ τὸ ἐπιτύμβιον αὐτοῦ μνημεῖον. Τοῦ ἐπιτυμβίου τούτου θαυμάσιον κόσμημα ἦτο τὸ ἄγαλμα τοῦ Μωϋσέως, τὸ ἀριστον τῶν γλυπτικῶν ἔργων τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου. Ἐν Ρώμῃ δ Μιχαὴλ Ἀγγελος ἐκόσμησε τὴν δροφὴν τοῦ *Σεξτείου*, πα-

ρεκκλησίου τοῦ Βατικανοῦ, ἵς αἱ τοιχογραφίαι, παριστῶσαι σκηνὰς ἐκ τῆς Γενέσεως, εἶνε ἀριστουργήματα τέχνης, ὡς καὶ ἡ ἐν τῷ αὐτῷ παρεκκλησίῳ **Δευτέρᾳ Παρονσίᾳ**. Ἐργον τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου εἶνε καὶ ὁ μεγαλοπρεπέστατος ναὸς τοῦ Ἅγίου Πέτρου. Ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις τοῦ μεγολοφιοῦντος τούτου καλλιτέχνου διαφαίνεται τὸ μεγαλεπήβολον καὶ ὑπέροχον.

Οἱ Ραφαὴλ Santi (1483 — 1520) ἦσαν Οὐρβιῆς, υἱὸς πτωχοῦ ἀγιογράφου, ὑπῆρχεν δὲ μέγιστος τῶν ζωγράφων τῶν νεωτέρων χρόνων. Κατὰ πρῶτον εἰργάσθη ἐν Φλωρεντίᾳ, ἐνθα ἔγραψε πλείστας εἰκόνας τῆς Θεοτόκου ἐπειτα μετέβη εἰς Ῥώμην κατὰ πρόσκλησιν τοῦ πάπα Ἰουλίου Β' καὶ ἀνέλαβε τὴν διακόσμησιν τῶν αἰθουσῶν τοῦ Βατικανοῦ, καθὼς δὲ χρόνον δὲ ἐφάμιλλός του Μιχαὴλ Ἀγγελος ἐπώπτευεν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἅγίου Πέτρου. Ἐν ταῖς τοιχογραφίαις τοῦ Βατικανοῦ περιλαμβάνεται ἡ **Ποίησις**, ἡ **Φιλοσοφία** καὶ ἡ **Δικαιοσύνη** ὑπὸ μορφὴν γυναικείαν, ἕτι δὲ μεγάλαι σκηναὶ ἔξηγμέναι ἐκ τῆς Ἅγίας Γραφῆς, οἷον ἡ **Κρίσις τοῦ Σολομῶντος**, ὁ **Άδαμ** καὶ ἡ **Εὕα**. Τὸ τελευταῖον ἔργον τοῦ Ραφαὴλ, ἡ **Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτῆρος**, εἶνε τὸ κάλλιστον ὅσων παρήγαγεν ἡ γραφική.

Οἱ Ραφαὴλ—συνήνου πάντα τὰ εῖδη τῆς τελειότητος, τὴν σύνθεσιν, τὴν σχεδιογράφησιν, τὸν χρωματισμόν, τὴν χάριν, τὴν κομψότητα, τὴν φυσικότητα, τὸ ἰδεῶδες, διὸ καὶ ὀνομάσθη ὁ Ὁμηρος τῆς ζωγραφικῆς.

Οἱ τρεῖς οὖτοι μεγάλοι καλλιτέχναι ἴδουσαν ἴδιας σχολάς, ὁ Λεονάρδος ἐν Μεδιολάνῳ τὴν **Δομβαρδικήν**, ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος ἐν Φλωρεντίᾳ τὴν **Φλωρεντιακήν**, καὶ ὁ Ραφαὴλ ἐν Ῥώμῃ τὴν **Ρωμαϊκήν**.

ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ ΧΩΡΩΝ

§ 10. **Ἡ κατὰ θάλασσαν δόδος τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας.** Ἡ μεταξὺ τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Εὐρώπης ἐμπορικὴ συγκοινωνία κατὰ τὸν μεσαίων εἴετελεῖτο μετὰ μεγίστης δυσκολίας. Τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν, μετακομίζομενα διὰ διαφόρων δόδων εἰς τοὺς ἐμπορικοὺς σταθμοὺς τοῦ Εὗξείνου πόντου καὶ τῆς Μεσογείου θαλάσσης, μετεφέροντο διὸ ἐνετικῶν καὶ γενονατικῶν πλοίων εἰς τοὺς λιμένας τῆς νοτίου Εὐρώπης. Ἀλλ' ἀφ' ὅτου τὰς δυτικὰς χώρας τῆς Ἀσίας κατέ-

λαβον οι Μαμελούκοι και οι Τούρκοι, ή ἐμπορική συγκοινωνία δὲν ήτο δυνατὸν πλέον νὰ ἔκτεληται ἀσφαλῶς. Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν ἔπρεπε νὰ ζητηθῇ νέα κατὰ θάλασσαν ὅδός, διὸ ἡς τὰ ἐμπορεύματα τῶν Ἰνδιῶν νὰ μεταφέρωνται ἀνενοχλήτως καὶ ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἀλλὰ τοῦτο ἥδυνατο νὰ κατορθωθῇ μόνον διὰ τοῦ περίπλου τῆς Ἀφρικῆς.

Πρῶτοι οἱ Πορτογάλλοι περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος τῇ βοηθείᾳ τῆς ναυτικῆς πυξίδος ἐπεχείρησαν νὰ εῦρωσι τὴν κατὰ θάλασσαν ὅδὸν πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας. Τῷ 1418 ἀνεκάλυψαν τὰς νήσους Πορτοσάντον καὶ Μαδέραν, βραδύτερον δὲ τὰς Καναρίους νήσους, τὰς Ἀζόρας, τὸ Πράσινον ἀκρωτήριον καὶ τὴν ἄνω Γουϊνέαν. Ἐντεῦθεν ἔφθασε τῷ 1486 ὁ τολμηρὸς θαλασσοπόρος Βαλθιολομαῖος Διαζός εἰς τὴν νοτιωτάτην ἀκραν τῆς Ἀφρικῆς, ἥν αὐτὸς μὲν ὀνόμασε **Θυελλῶδες ἀκρωτήριον**, ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης Β' μετωνόμασεν **Ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς ἐλπίδος**, ώς στηρίξεις εἰς τὴν ἀνακάλυψιν αὐτοῦ τὰς λαμπροτάτας ἐλπίδας.

Τῷ ὅντι δὲ μετὰ δώδεκα ἔτη ὁ Βάσκος Δεγάμας περιπλεύσας τὴν Ἀφρικὴν ἔφθασε τῷ 1498 εἰς τὸν λιμένα τῆς Καλικούτης. Οὕτω λοιπὸν εὑρέθη ἡ τοσοῦτον ἐπιθυμητὴ καὶ ἀναγκαία κατὰ θάλασσαν ὅδὸς πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας. Ἐνταῦθα ἵδρυσαν οἱ Πορτογάλλοι τὸ πρῶτον εὐρωπαϊκὸν ἐμπορεῖον. Μετὰ δεινοὺς δὲ ἀγῶνας πρὸς τὸν ἐγχωρίους κατέλαβον ἀπάσις τὰς παραλίους χώρας καὶ νήσους ἀπὸ τοῦ Περσικοῦ κόλπου μέχρι τῆς χερσονήσου Μαλάκκας καὶ οὕτως ἵδρυσαν ἔκτεταμένον ἀποικιακὸν κράτος. Κατέλαβον δοσαύτως τὴν Γόαν ἐπὶ τῆς Μαλαβάρης, ἥτις ἀπέβη τὸ κέντρον τοῦ ἀποικιακοῦ κράτους τῶν Πορτογάλλων, ἐν ᾧ ἐν Εὐρώπῃ ἡ Λισσαβὼν ἔγεινε κυρία τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου.

§ 11 **Ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς ὑπὸ τοῦ Κολόμβου.**—Ἐν ᾧ οἱ Πορτογάλλοι μετ' ἀξιοθαυμάστου ἐπιμονῆς κατεγίνοντο εἰς τὸ νὰ εῦρωσι τὴν κατὰ θάλασσαν ὅδὸν πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας, ἔγεννήθη ἐν τῇ κεφαλῇ μεγάλου ἀνδρός, τοῦ Χριστοφόρου Κολόμβου, ἦ ἵδεα ὅτι ἐκεῖνο, τὸ δόπον οἱ Πορτογάλλοι προσεπάθουν νὰ κατορθώσωσι πλέοντες πρὸς ἀνατολάς, ἥδυνατο νὰ κατορθωθῇ καὶ κατ' ἀντίθετο γεύσηνσιν.

Ο Χριστοφόρος Κολόμβος ἔγεννήθη ἐν Γενούῃ τῆς Ἰταλίας τῷ

1446 ἐξ οἰκογενείας εὐγενοῦς μέν, ἀλλὰ πτωχῆς. Δεκατετραετής τὴν ἡλικίαν ἔγεινε νάυτικὸς καὶ παρηκολούθησε μετὰ διαφέροντος τὰς γεννομένας ὑπὸ τῶν Πορτογάλλων ἀνακαλύψεις. Ἡσχολήθη μετὰ πολλοῦ ζήλου εἰς γεωγραφικὰς καὶ μαθηματικὰς μελέτας καὶ ώς ἐκ τούτου ἐγνώριζεν ὅτι τὸ σχῆμα τῆς γῆς εἶνε σφαιροειδές. Στοχαζόμενος λοιπὸν ὅτι αἱ Ἰνδίαι εἶνε χώρα λίαν ἐκτεταμένη, ἐσκέφθη ὅτι, ἄν πλεύσῃ τὸν Ἀτλαντικὸν Ὡκεανὸν πρὸς δυσμάς, ἥθελε φθάσει εἰς τὰς καλούμενας δυτικὰς Ἰνδίας· ὅτι δὲ ἐκ τῆς ἐκτελέσεως τῆς ἰδέας ταύτης ἔμελλε νὰ προέλθῃ ἡ ἀνακάλυψις νέου κόσμου, τῆς Ἀμερικῆς, οὐδὲ κανὸν ἐφαντάσθη.

‘Αλλ’ ἡ ἐκτέλεσις τῆς ἰδέας ταύτης ἔμελλε νὰ ποοσκρούσῃ εἰς πλείστας ὅσις δυσκολίας. Ἀνεκοίνωσε τὸ σχέδιόν του κατὰ πρῶτον εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς πατρίδος του Γενούης, ἐπειτα δὲ εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Πορτογαλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας καὶ ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν αὐτῶν· ἀλλ’ ὅχι μόνον οὐδεμίαν ἔλαβε βοήθειαν, ἀλλὰ καὶ ἐχλευσάσθη ὑπὸ αὐτῶν ὡς παρειδοξούγος καὶ φαντασιοκόπος. Ἐπὶ τέλους ἔτυχε καλλιτέρας ὑποδοχῆς παρὰ τῇ βασιλίσσῃ τῆς ἐν Ἰσπανίᾳ Καστιλίᾳ Ἰσαβέλλᾳ, συζύγῳ Φερδινάνδου τοῦ Καθολικοῦ.

Ἡ Ἰσαβέλλα ἐδωκεν εἰς τὸν Κολόμβον τρία πλοῖα, ἐκατὸν εἴκοσιν ἄνδρας καὶ τὰ ἀναγκαιοῦντα χρήματα, συγχρόνως δὲ ὑπεσχέθη ν΄ ἀναγνωρίσῃ τὸν Κολόμβον ἀρχιναύαρχον πασῶν τῶν νέων θαλασσῶν καὶ ἀντιβασιλέα πασῶν τῶν χωρῶν καὶ νήσων, ὅσας ἥθελεν ἀνακαλύψει, μὲ τὸ δικαίωμα νὰ λαμβάνῃ τὸ δέκατον τῶν ἐξ αὐτῶν εἰσοδημάτων αὐτὸς καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ.

Τῇ 21 Ιουλίου 1492 ἐξέπλευσεν ἐκ τοῦ Ἰσπανικοῦ λιμένος τῆς Πάλου ὁ τολμηρὸς θαλασσοπόρος πλήρης θάρρους καὶ ἐλπίδος. Ἐφθασεν εἰς τὰς Καναρίους νήσους καὶ ἐκεῖθεν διηγμύνθη πρὸς δυσμάς εἰς τὸ ἄγνωστον πέλαγος. Ἐπὶ τρεῖς ἑβδομάδος ἐπλεον χωρὶς νὰ βλέπωσιν ἄλλο τι εἰ μὴ τὸν ἀχανῆ πόντον καὶ τὸν οὐρανόν. Καὶ ἐφ’ ὅσον προεχώρουν πρὸς τὸ ἄπειρον, φόβος καὶ ἀδημονία κατελάμβανε τὰ πληρῶματα, τὰ διποῖα ἀπήτουν νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἀλλ’ ὁ Κολόμβος διὰ τῆς φρονήσεως, τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῶν θεομίων παρακλήσεων κατώρθωσε νὰ κατανικήσῃ τὴν μικροψυχίαν τῶν συμπλωτήρων, οἵτινες ἐν τέλει εἶχον συνοιμόσει, ὡς λέγεται, νὰ φονεύσωσιν αὐτόν, ἀν δὲν ἥθελεν ἐπιστρέψει δπίσω.

Τέλος τῇ 20 Σεπτεμβρίου ἀντίχιησεν ἡ φωνή: «Γῆ, γῆ!» Προσίγγισαν εἰς μίαν τῶν νήσων τοῦ Βαχαμικοῦ συμπλέγματος, τὴν Γουανακάνην.¹ Ο Κολόμβος ἐξελθὼν εἰς τὴν παραλίαν ἐγονυπέτησε καὶ ηὐχαρίστησε τὸν Θεόν, ὅστις τόσον καλῶς τὸν ὁδήγησε. Κατέλαβε δὲ τὴν μικρὰν ἐκείνην νῆσον ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλικοῦ ζεύγους τῆς Καστιλίας καὶ μετωνόμασεν αὐτὴν Σωτῆρα. Οἱ δλίγοι κάτοικοι τῆς νήσου ἐθεώρουν τοὺς ξένους ὡς πεσόντας ἐξ οὐρανοῦ καὶ ὑπεδέχθησαν αὐτοὺς μετ² ἐκπλήξεως καὶ ἐμπιστοσύνης. Ἐκεῖνην δὲ ἀτρόμητος ἀνὴρ ἔπλευσε πρὸς τὰ πρόσω παῖδες καὶ ἀνεκάλυψε τὰς νήσους Κοῦβαν καὶ Ἀϊτην.³ Αφ' οὗ δὲ ἴδυσεν ἐν Ἀϊτῃ τὴν πρώτην εὐρωπαϊκὴν ἀποικίαν, ἐπέστρεψεν εἰς Ισπανίαν, ὅπου ἔτυχε λαμπροτάτης ὑποδοχῆς.

Ο μεγαλόψυχος Κολόμβος ἐπεχείρησε καὶ δεύτερον πλοῦν (1493-1496), κατ⁴ αὐτὸν δὲ ἀνεκάλυψε τὰς μικρὰς Ἀντίλλας καὶ τὴν Ιαμαϊκήν. Κατὰ δὲ τὸν τρίτον πλοῦν (1498-1500) πλεύσας νοτιώτερον προσωριμόθη εἰς τὴν νῆσον Τριάδα καὶ ἐξ ταύτης ἀπέβη εἰς τὴν ἀπέναντι στερεὸν τῆς νοτίου Ἀμερικῆς παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Ὁρενόκου.

Αλλὰ διὰ τὰς μεγάλας ὑπηρεσίας του δὲ μέγας ἀνὴρ ἀντὶ εὐγνωμοσύνης ἔδρεψε μαύρην ἀχαιριστίαν.⁵ Η μεγάλη δόξα τοῦ Κολόμβου ἐκίνησε τὸν φθόνον πολλῶν, οἵτινες διέβαλλον αὐτὸν κατὰ διαφόρους τρόπους. Φαίνεται δὲ δτι καὶ αὐτὸς δὲ βασιλεὺς Φερδινάνδος δὲν ἦδυντιθη ν⁶ ἀποφύγη τὸ αἰσθημα τῆς ζηλοτυπίας.⁶ Ότε δὲ δὲ ὁ Κολόμβος ἤθέλησε νὰ τιμωρήσῃ αὐστηρῶς ἐν Ἀϊτῃ τινὰς τῶν Ισπανῶν διὰ τὰς βιαιοπραγίας αὐτῶν κατὰ τῶν ἐγχωρίων, οἱ ἐχθροί του διέβαλον αὐτὸν εἰς τὸν Φερδινάνδον ὡς αὐθαίρετον καὶ ὡς τύραννον.⁷ Ο Φερδινάνδος δοὺς πίστιν εἰς τὰς διαβολὰς ἐπεμφέν εἰς Ἀϊτην ὡς τοποθηρητὴν τὸν Βαρβαδούλαν, ἄνδρα ἐμπαθῆ καὶ ἀσυνείδητον οὗτος δὲ συλλαβών τὸν Κολόμβον ἀπέστειλεν εἰς Ισπανίαν δέσμιον. Καὶ ἥμφωθη μὲν δὲ μέγας ἀνήρ, ἀλλ⁸ αἱ πρὸς αὐτὸν δοθεῖσαι ὑποσχέσεις δὲν ἐτηρήθησαν.

Ο ἀκαταπόνητος Κολόμβος ἐπεχείρησε καὶ τέταρτον πλοῦν (1502-1504), καθ⁹ δὲν διηρεύνησε τὰ παράλια τῆς Γουατεμάλας καὶ τῆς ἐξ αὐτοῦ ὀνομασθείσης Κολομβίας· ἀλλὰ ταλαιπωρηθεὶς ὑπὸ τρινιμῶν ἐπανῆλθεν εἰς Ισπανίαν, ὅπου μετ¹⁰ δλίγα ἔτη ἀπέθανε (1506), καταβληθεὶς ὑπὸ τῆς λύτης διὰ τὰς γενομένας εἰς αὐτὸν ἀδικίας. Κατὰ παραγγελίαν του δὲ ἐτάφη μετὰ τῶν ἀλέσεων, μεθ¹¹ ὃν ἥκθη δέσμιος

Ἐξ Ἀίτης. Τῷ 1795 ἔγεινεν ἡ ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων τοῦ Κολόμβου εἰς Ἀίτην καὶ ἐπειτα εἰς Κούβαν, ἐτάφησαν δὲ ταῦτα ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ τῆς Ἀβάννας, ἥτις ἦτο πρωτεύουσα τῆς Κούβας.

Ἡ ἀχαιοιστία κατεδίωξε τὸν Κολόμβον καὶ πέραν τοῦ τάφου. Ὁ ὑπὸ αὐτοῦ ἀνακαλυφθεὶς νέος κόσμος δὲν ὠνομάσθη ἐκ τοῦ ὀνόματός του Κολομβία, ἀλλ᾽ Ἀμερικὴ ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐκ Φλωρεντίας Ἀμερίκου Βεσπούκη, ὅστις ἐπισκεφθεὶς τὸν νέον κόσμον πρῶτος ἐδημοσίευσε τὴν περιγραφὴν αὐτοῦ.

§ 17. *Περαιτέρω ἀνακαλύψεις καὶ κατακήσεις τῶν Εὐρωπαίων ἐν τῷ νέῳ κόσμῳ* — Μετὰ τὸν Κολόμβον πολλοὶ τολμηροὶ καὶ ὁισφοκίνδυνοι ἄνδρες ὠρμησαν εἰς ἀνακαλύψεις. Πρῶτος ὁ Ἰσπανὸς *Βαλβάς* διαπεράσας τὸν ἴσθμον τοῦ Παναμᾶ ἀνεκάλυψε τῷ 1513 τὸν Εἰρηνικὸν ὥκεανόν. Μετ’ αὐτὸν ὁ Πορτογάλλος Μαγελλᾶνος ἐπεκείρησε τὸν πρῶτον περίπλουν τῆς γῆς. Ἀναχωρήσας ἐξ Ἰσπανίας τῷ 1519 διῆλθε τὸν ἐξ αὐτοῦ ὀνομασθέντα Μαγελλανικὸν πορθμὸν μεταξὺ τῆς νοτίου Ἀμερικῆς καὶ τῆς Γῆς τοῦ Πυρός, ἐπλευσε τὸν Εἰρηνικὸν ὥκεανὸν καὶ ἐφθασε τῷ 1521 εἰς τὰς Φιλιππίνας νήσους. Ἐκεῖ ἐφονεύθη μαχόμενος πρὸς τοὺς ιθαγενεῖς, ὃ δὲ πλοίαρχος αὐτοῦ Δελκᾶνος ἐξηκολούθησε τὸν πλοῦν, διῆλθε τὸ Ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς ἐλπίδος καὶ μετὰ θαλασσοπορίαν χιλίων ἑκατὸν εἰκοσιτεσσάρων ἡμερῶν ἐφθασεν εἰς Ισπανίαν.

Ἐν ἐτεί 1519 ὁ τολμηρὸς Ἰσπανὸς Κορτέσιος μετὰ ἐπτακοσίων ἀνδρῶν, δέκα δικτὸν ἵππων καὶ δέκα τηλεβόλων κατέλαβε τὸ Μεξικόν, ὅπερ ἦτο τὸ σπουδαιότατον καὶ τὸ μᾶλλον πεπολιτισμένον κράτος τοῦ νέου κόσμου. Μετὰ ταῦτα προεχώρησε μέχρι τῆς Γουατεμάλας καὶ τῆς Καλλιφρογνίας καὶ κατέλαβεν αὐτὰς ἐν ὀνόματι τοῦ Ἰσπανικοῦ στέμματος.

Ολίγον μετὰ ταῦτα οἱ Ἰσπανοὶ Πιζᾶρρος καὶ Ἀλμάγρος ἐκνοίευσαν ὃ μὲν πρῶτος τὴν χρυσοφόρον Περούναν, ὃ δὲ δεύτερος τὴν Χιλήν. Οὕτως οἱ Ἰσπανοὶ διὰ τῶν περαιτέρω κατακήσεων ἔγειναν κύριοι τοῦ μεγίστου μέρους τῆς κεντρικῆς καὶ νοτίου Ἀμερικῆς.

Μετὰ τοὺς Ἰσπανοὺς καὶ Πορτογάλλους οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἀγγλοι ἐπεκείρησαν διαφόρους ἐκστρατείας πρὸς Ἰδρυσιν ἀποικιῶν ἐπὶ τοῦ νέου κόσμου· οὕτως οἱ Γάλλοι ἀνεκάλυψαν καὶ κατέλαβον τὸν Καναδᾶν ἐν τῇ βιορείῳ Ἀμερικῇ, οἱ δὲ Ἀγγλοι ἀπώκισαν τὴν Βιργινίαν ἐν τῇ βιορείῳ Ἀμερικῇ, βραδύτερον δὲ ἀπασαν τὴν ἀνατολικὴν αὐτῆς παραλίαν.

§ 13. Ἀποτελέσματα τῶν ἀνακαλύψεων.—[‘]Η ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς κατὰ θάλασσαν ὁδοῦ πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας ἔσχε σπουδαιότατα ἀποτελέσματα, παρασχοῦσα εὐρύτατον στάδιον εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν δραστηριότητα. [‘]Η συγκοινωνία καὶ τὸ ἐμπόριον κατέστησαν παγκόσμια καὶ διεική μεταβολὴ ἐπῆλθεν εἰς τὸν κοινωνικὸν καὶ τὸν πολιτικὸν βίον. Ἰδίως ἐκ τῶν ἀνακαλύψεων ὠφελήθη ἐν Εὐρώπῃ ἡ τάξις τῶν ἀστῶν, διότι οὗτοι διεξῆγον δλον τὸ ἐμπόριον. Κατὰ τὸν μεσαίωνα δὲ πλοῦτος συνίστατο κυρίως ἐξ ἀκινήτων κτημάτων, ἄτινα κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνήκον εἰς τὸν εὐγενεῖς καὶ τὸν κλῆρον. Οἱ κινητὸς πλοῦτος, ὅστις προέρχεται ἐξ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, ὑπῆρχε μὲν καὶ τότε, ἀλλ᾽ ἥτο λίαν περιωρισμένος. Τεραστίως δὲ ηὔξηθη οὗτος τὸν δέκατον πέμπτον καὶ δέκατον ἔκτον αἰῶνα καὶ μετ’ αὐτοῦ ηὕξηθη καὶ ἡ ἡμική ἐπίδρασις καὶ ίσχὺς τοῦ λαοῦ.

ΑΙΩΝΔΕΑΤΟΣ ΚΤΩΣ

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ ΕΝ ΕΥΡΩΠΗ

§ 14. **Η μεταρρύθμισις ἐν Γερμανίᾳ.—Λούθηρος.**—[‘]Απὸ πολλοῦ χρόνου παντοειδεῖς καταχρήσεις ἐτελοῦντο ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, δὲ κλῆρος εἶχε περιτέσσει εἰς τὴν ἐσχάτην ἐξαρχείωσιν καὶ διαφθοράν. Πολλοὶ κατὰ καιροὺς ἄνδρες διακρινόμενοι ἐπὶ παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ ἐξανέστησαν κατὰ τῶν τελουμένων καταχρήσεων καὶ διὰ τοῦ λόγου καὶ τῶν συγγραφῶν ἐπεδίωξαν τὴν μεταρρύθμισιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ κλήρου. [‘]Άλλοι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ κατεδιώχθησαν οἱ ἄνδρες οὗτοι ἀπανθρώπως ὑπὸ τῶν παπῶν καὶ πολλοὶ αὐτῶν ἐκάησαν ἐπὶ τῆς πυρᾶς ὡς αἱρετικοί. [‘]Η τοιαύτη κατάστασις τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις δσημέραι ἔχειροτεύζειν, καὶ ὁ ἀκόλαστος βίος παπῶν τινων ἐπέτεινε τὴν γενικὴν δυσαρέσκειαν. Δὲν ἐχρειάζετο δὲ εἰμὴ μικρὰ ἀφορμή, ἵνα ἡ δυσαρέσκεια αὕτη ἐκραγῇ εἰς επανάστασιν, καὶ τὴν ἀφορμὴν ταύτην παρέσχεν ὁ πάπας Λέων I.

Οἱ πάπαι Λέων I, ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Μεδίκων, ἵνα ἐπαρκῇ εἰς τὰς μεγάλας καὶ πολυειδεῖς ἀνάγκας τοῦ ἀκολάστου βίου του, ἐχορήγηε ἐπὶ κοηματικῇ πληρωμῇ συγχωροχάρτια, ἥτοι ἀφεσιν ἀμαρτιῶν, τὸ δὲ ἐμπόριον τοῦτο ἐν Γερμανίᾳ εἶχεν ἀναθέσει εἰς τὸν ἐπίσκοπον τῆς Μογουντίας [‘]Αλβέρτον, ὅστις ἦν ἥτο κατώτερος τοῦ πάπα κατὰ τὴν διαφθοράν. Οἱ [‘]Αλβέρτος ἀνθήκε πάλιν τὴν ιεροκαπηλείαν ταύτην

εἰς τὸν μοναχὸν Τεξέλον. Οὗτος δὲ περιεργόμενος τὰς πόλεις τῆς Σαξονίας ἔξήσκει μετ' ἀνηκούστου ἀναιδείας καὶ ἀσεβείας τὸ βδελυρὸν τοῦτο ἐμπόριον.

Τότ' ἔτερος μοναχός, ὁ **Μαρτῖνος Λούθηρος**, καθηγητὴς τῆς θεολογίας ἐν τῷ πανεπιστημάφ τῆς Βιττεμβέργης, ἀντεπεξῆλθε δημοσίᾳ κατὰ τῶν τελουμένων καταχρήσεων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐστηλίτευσεν ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τὴν πώλησιν τῶν συγχωροχαρτίων καὶ ἐν γένει ἐπετέθη δοιμύτατος κατὰ τῆς διαφθορᾶς τοῦ κλήρου καὶ κατὰ τῆς ἀπεριορίστου ἔξουσίας τοῦ πάπα. Τὴν δὲ παραμονὴν τῶν Ἀγίων Πάντων τοῦ 1517 ἐτοιχοδόλησεν εἰς τὸν μητροπολιτικὸν ναὸν τῆς Βιττεμβέργης ἐνενήκοντα πέντε θέσεις, ἥτοι ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα, δι' ὃν ἦλεγχε πικρῶς πλείστας καταχρήσεις τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ μάλιστα τὴν περὶ ἐφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν παπικὴν διδασκαλίαν, προεκάλει δὲ πάντα βουλόμενον εἰς οἰανδήποτε συζήτησιν περὶ ἀντῶν.

Οἱ πάπας μαθὼν ταῦτα προσεκάλεσε τὸν Λούθηρον, ἵνα ἐντὸς ἐξήκοντα ἡμερῶν μεταβῇ εἰς Ῥώμην καὶ ἀπολογηθῇ ἐνώπιόν του· καὶ ἐπειδὴ ὁ Λούθηρος ἥρονήθη νὰ μεταβῇ, ἀφώρισεν αὐτόν. Ἄλλὰ τότε ὁ Λούθηρος προέβη εἰς τοιμηρὸν διάβημα· ἔρριψε δῆλα δὴ εἰς τὰς φλόγας δημοσίᾳ τὸ ἀφοριστικὸν ἔγγραφον τοῦ πάπα.

Οἱ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Κάρολος Ε' ἐπιθυμῶν νὰ ἔξομαλύνῃ τὰς θρησκευτικὰς ἔριδας συνεκάλεσε δίαιταν ἐν Βορματίᾳ (Worms) τῷ 1521, εἰς ἣν προσκληθεὶς μετέβη καὶ ὁ Λούθηρος. Οἱ Λούθηρος ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορος, τῶν λοιπῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας καὶ τῶν ἀνωτέρων κληρικῶν ὑπερήσπισε μετὰ παροησίας τὰς ἀρχὰς τοῦ.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Λούθηρου ἐν συνόψει ἡτο ἡ ἔξῆς :

1) Μόνη ἡ Ἁγία Γραφὴ εἶνε ἡ γνησία πηγὴ πάσης χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ εἶνε διαδεδομένη εἰς τὸν λαὸν εἰς γλῶσσαν ἐννοούμενην ὑπὸ αὐτοῦ· 2) ὁ ἀνθρωπὸς δὲν δύναται νὰ σωθῇ διὰ προσευχῶν, νηστειῶν, ἀποδημῶν εἰς Ἱεροὺς τόπους, ἀλλὰ διὰ μόνης τῆς πίστεως εἰς τὸν Χριστόν· τὴν δὲ σωτηρίαν ταύτην δὲν δύναται ὁ πάπας νὰ δώσῃ διὰ συγχωροχαρτίων· 3) ἡ θεία λειτουργία πρέπει νὰ τελῆται εἰς γλῶσσαν καταληπτὴν ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ οὐχὶ εἰς τὴν λατινικήν, ἥτις εἶνε ἀκατάληπτος ὑπὸ τοῦ λαοῦ· 4) ἡ ἀγαμία τοῦ κλήρου καὶ ὁ μοναστικὸς βίος νὰ καταργηθῶσι καὶ 5) νὰ καταργηθῇ ἡ προσκύνησις τῶν ἀγίων καὶ τῶν εἰκόνων. Ἐκ δὲ τῶν ἑπτὰ

μυστηρίων ὁ Λουύθηρος παραδέχετο μόνον τὸ βάπτισμα καὶ τὴν εὐχαριστίαν, τὰ δὲ λοιπὰ ἀπέρριπτεν ὡς περιττά.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Λουύθηρου ταχέως διεδόθη εἰς τὴν νότιον Γερμανίαν, διηγκύλων δὲ μεγάλως τὴν διάδοσιν αὐτῆς καὶ ἡ μετάφρασις τῆς Ἀγίας Γραφῆς εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν, γενομένη ὑπὸ τοῦ Λουύθηρου. Πανταχοῦ, ὅπου εἰσήγετο ἡ διδασκαλία τοῦ Λουύθηρου, τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα μετερρυθμίζοντο ἐκ θεμελίων, ἡ λατινικὴ γλῶσσα ἐν τῇ λατρείᾳ ἀντικαθίστατο διὰ τῆς γερμανικῆς, τὰ μοναστήρια κατηργοῦντο καὶ τὰ κτήματα αὐτῶν ἐδημεύοντο.

Οἱ καθολικοὶ ἥγειμόνες φοβούμενοι τὴν ἔξαπλωσιν τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ Λουύθηρου συνησπίσθησαν κατὰ τῶν διπαδῶν αὐτοῦ, συνήργησαν δὲ νὰ συγκροτηθῇ σύνοδος ἐν Σπείρᾳ (Speier) τῷ 1529 πρὸς διακανόνισιν τῶν θρησκευτικῶν πραγμάτων. Ἡ σύνοδος αὕτη ἐξέδωκεν ἀπόφασιν, δι' ἣς ἡμιποδίζετο ἡ περαιτέρω ἔξαπλωσις τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἄλλὰ κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης, ἥτις κατεδίκαζε τὴν μεταρρυθμίσιν εἰς στασιμότητα, διεμαρτυρήθησαν ἐντόνως οἱ Λουύθηρανοί, ἐξ οὗ καὶ **διαμαρτυρόμενοι** (protestants) ἐκλήθησαν συνῆψαν δὲ καὶ αὐτοὶ συμμαχίαν πρὸς ὑπεράπισιν τῆς πίστεώς των καὶ τῶν δικαιωμάτων των. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1530) οἱ Λουύθηρανοί θέλοντες νὰ δεῖξωσιν ὅτι ἐπεθύμουν μόνον τὴν κατάπτωσιν τῶν καταχρήσεων τοῦ πάπα καὶ τοῦ κλήρου, ὑπέβαλον εἰς τὴν ἐν Αὐγούστῃ συνελθοῦσαν σύνοδον τὴν διμολογίαν τῆς πίστεώς των, ἥτις ἔνεκα τούτου ὀνομάσθη «**Αὐγούσταια διμολογία**» καὶ ἥτις ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς θρησκείας αὐτῶν. Ἄλλὰ καὶ ἡ διμολογία αὕτη ἀπεδοκιμάσθη ὡς αἱρετική. Ἐν τούτοις ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις τοῦ Λουύθηρου ἐξηπλώθη καὶ εἰς ἄλλας γερμανικὰς χώρας, τῷ δὲ 1555 συνωμολογήθη ἡ ἐν Αὐγούστῃ θρησκευτικὴ εἰρήνη μεταξὺ Καρόλου Ε' καὶ διαμαρτυρούμενων, δι' ἣς οἱ διαμαρτυρόμενοι ἐπέτυχον ὅχι μόνον πλήρη θρησκευτικὴν ἔλευθερίαν, ἀλλὰ καὶ πολιτικὴν ἰσότητα πρὸς τοὺς καθολικούς, προσέτι δὲ τὸ δικαίωμα νὰ κατέχωσι τὰ δημευθέντα ἐκκλησιαστικὰ κτήματα.

§ 15. **Ἡ μεταρρύθμισις ἐν Ἑλβετίᾳ.—Ζβίγγλιος—Καλβῖνος.**
—Ολίγον μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Λουύθηρου ἐξανέστη κατὰ τῶν τελουμένων ἐν τῇ Ἑπεκκλησίᾳ καταχρήσεων ὁ ἐν Ζυρίχῃ τῆς Ἑλβετίας ἱεροκήρυξ Ζβίγγλιος, ἀνὴρ μεγάλης παιδείας καὶ φιλελευθέρων ἀρχῶν. Ὁ Ζβίγγλιος ἐπεδίωξε διὰ τῆς διδασκαλίας του ὅχι μόνον τὸν καθα-

ρισμὸν τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ πάσης καταχρήσεως, ἀλλὰ καὶ τὴν βελτίωσιν τῶν ἥθῶν καὶ τοῦ βίου. Φρονῶν δὲ ὅτι πᾶσα ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ ἀπορρέει ἐκ τῆς κοινότητος, ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ ὑπὸ αὐτῆς ἐκλεχθέντος «Μεγάλου συμβουλίου» προέβη εἰς πλήρη μεταβολὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων, ἀπομακρύνας ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν εἰκόνας, σταυρούς, λαμπάδας, βωμούς, μουσικὰ ὅργανα.

Δύο ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ζβιγγλίου ἀνεφάνη ἐν Γενεύῃ ἔτερος μεταρρυθμιστής, ὁ **Ιωάννης Καλβῖνος**. Ὁ Καλβῖνος καθ' ὅλον τὸν βίον του ἐπέδειξεν ἀκαταπόνητον δραστηριότητα κηρύττων, συζητῶν, συμβουλεύων, συγγράφων καὶ διδάσκων. Ἡγωνίσθη νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν αὐστηρότητα, παρέχων αὐτὸς τὸ παραδειγματικόν βίου ἀπλοῦ καὶ ἥθους αὐστηροῦ. Ὡς πρὸς τὴν λατρείαν καὶ τὰς τελετὰς ἀνέτρεχεν εἰς τοὺς ἀποστολικοὺς χρόνους καὶ διέτασσε μεγίστην ἀπλότητα. Ὅπως ὁ Ζβιγγλιος, οὕτω καὶ ὁ Καλβῖνος ἐξέβαλεν ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν πάντα κόσμον καὶ περιώρισε τὴν λατρείαν εἰς προσευχήν, κήρυξιν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ εἰς ψαλμούς τοῦ Δαβίδ· οὐδεμίαν δὲ ἄλλην ἐκκλησιαστικὴν ἐօρτὴν παρεδέχετο πλὴν τῆς Κυριακῆς, ἣτις ἐωρατάζετο αὐστηρῶς. Τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας ὁ Καλβῖνος ἀνέθετεν εἰς πρεσβυτέριον, ἀποτελούμενον ἐκ κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, τοὺς δὲ ἰερεῖς ἐξέλεγον αἱ κοινότητες. Ἡ μεταρρυθμιστικὴ θεοφορία τοῦ Καλβίνου διεδόθη εἰς τὴν μεσημβρινὴν Γαλλίαν, Ὀλλανδίαν, Ἀγγλίαν, Οὐγγαρίαν, καὶ εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικήν.

§ 16. **Τὸ τάγμα τῶν Ἰησουΐτῶν.**—Ἐν ᾧ ὁ προτεσταντισμὸς διαμέρισαι ἐξηπλοῦτο καταπληκτικῶς διὰ τῆς ἀκαταπονήτου δραστηριότητος τῶν δπαδῶν του, ἐξ ἄλλου μέρους ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία ἐλάμβανε διάφορα μέτρα πρὸς καταπολέμησιν αὐτοῦ. Πρὸς τοῦτο ἐπολλαπλασιάσθησαν τὰ μοναχικὰ τάγματα καὶ τὰ ἥδη ὑπάρχοντα ἀναδιωγανώθησαν. Ἄλλος οὐδὲν ἄλλο τῶν μοναχικῶν ταγμάτων προήχθη εἰς τοσαύτην σημασίαν καὶ δύναμιν, εἰς δοσηνὸν τὸ τάγμα τῶν Ἰησουΐτων.

Τὸ τάγμα τῶν Ἰησουΐτων ἴδρυθη ὑπὸ τοῦ Ἰγνατίου Λοϋώλα, εὐγενοῦς Ἰσπανοῦ, ὀνομάσθη δὲ «Ἐταιρεία τοῦ Ἰησοῦ» καὶ ἐνεκρίθη ὑπὸ τοῦ πάπα. Ὁ δογανισμὸς τοῦ τάγματος τούτου ἦτο μοναρχικὸς καὶ στρατιωτικός. Ὁ ἀνώτατος ἀρχηγὸς του, στρατηγὸς καλούμενος, διέμενεν ἐν Ῥώμῃ. Εἰς τοῦτον ὑπετάσσοντο οἱ προϊστάμενοι τῶν ἐπαρ-

χιῶν καὶ εἰς τούτους πάλιν πλῆθος ἀξιωματικῶν διαφόρων βαθμῶν. Εὐπείθεια καὶ αὐστηρὰ ὑποταγὴ ἥτο ἡ ψυχὴ τοῦ δεσμοῦ. Πάντες οἱ ἔταιροι ἐπεβλέποντο ἀμοιβαίως καὶ ὅφειλον γὰρ διακόψιτοι πάντα δεσμόν, ὅστις συνέδεεν αὐτοὺς μετὰ τοῦ κόσμου. Οἱ γενόμενοι δεκτοὶ ὑπεβάλλοντο εἰς μακρὰν δοκιμασίαν, κατὰ δὲ τὸ διάστημα τῆς δοκιμασίας παρετηροῦντο μετὰ προσοχῆς αἱ κλίσεις ἐνὸς ἑκάστου καὶ ἡ ἐπιτηδειότης διὰ γὰρ ἀπονεμηθῆ κατόπιν εἰς αὐτὸν ὁ κατάλληλος κύκλος τῆς ἐνεργείας. Καὶ οἱ μὲν ἐπιτηδειότεροι καὶ πονηρότεροι ἀπεστέλλοντο εἰς διαφόρους αὐλάς, ὅπως χρησιμεύσωσιν ὡς πνευματικοὶ παιδαγωγοὶ τῶν ἡγεμονοπαίδων· οἱ εὐφραδέστεροι ἐγίνοντο ἱεροκήρυκες· οἱ μαλλον πεπαιδευμένοι ἐχοησίμευνον ὡς καθηγηταί· οἱ δὲ μᾶλλον ἐνθουσιώδεις ἀπεστέλλοντο ὡς ἱεραπόστολοι εἰς τὰς Ἰνδίας, τὴν Κίναν, τὴν Ἀφρικήν, τὴν Ἀμερικὴν καὶ ἄλλαχοῦ.

Ἡ «Ἐταιρεία τοῦ Ἰησοῦ» ἐξηπλώθη εἰς τὴν Ἰταλίαν, Γαλλίαν, Ἰσπανίαν, Αὐστρίαν, Βαναφίαν καὶ τὰς Κάτω Χώρας. Ἐπλουτίσθη μὲ δωρεὰς καὶ κληροδοτήματα· ἵδρυσε δὲ καὶ συνετήρει πολυπληθῆ ἐκπαιδευτήρια, ἐν οἷς παρείχετο δωρεὰν εἰς τὸν λαὸν ἡ ἐκπαίδευσις. Διὰ τοῦ μέσου τούτου προσείλκυσε τοὺς πένητας. Ἡ διδασκαλία τῶν Ἰησουτῶν δὲν εἶχε σκοπὸν τὴν ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ μόνον τὴν ἐκμάθησιν τῶν εἰς τὴν ζωὴν ἀναγκαίων γνώσεων. Ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ἴστορία καὶ πᾶν ὅ,τι στρέφει τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα πρὸς τὰ ὑψηλότερα καὶ γενικὰ ἐξωρίσθη καὶ ἐκοινωνώθη ὑπὸ τῶν Ἰησουτῶν. Ἔνι λόγῳ, ἐν ᾧ ὁ προτεσταντισμὸς καθιέρωσεν τὴν ἐλευθέραν ἐρευναν, οἱ Ἰησουταῖς κατεπίεζον τὴν ἐλευθερίαν τοῦ πνεύματος καὶ ἀνεκήρυστον τὴν ἀπόλυτον εὐπείθειαν καὶ ὑποταγὴν εἰς τὰ κελεύσματα τοῦ πάπα. Ἄλλ. ἴδιως ἐπέσυρον καθ' ἑαυτῶν οἱ Ἰησουταῖς τὴν κατάρρᾳ τῶν λαῶν διὰ τοῦ ἐπονειδίστου καὶ ἀντιχριστιανικοῦ ἀξιώματός των «Ο σκοπὸς ἀγιάζει τὰ μέσα», συνέπεια τοῦ ὅποιον ὑπῆρξαν αἱ πυραὶ τῆς Ἰσπανίας καὶ ἡ φονικὴ νῦν τοῦ Ἅγιου Βαρθολομαίου. Ὡσαύτως κατέστρεψαν τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ τὴν πάστιν οἱ Ἰησουταῖς διδάσκοντες ὅτι ὁ ὄρκος οὐδὲν ἔχει κῦρος, ἢν τὸ πνεῦμα φρονῇ ἐνδομύχως ἄλλως.

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΥΒΟΥΡΓΙΚΟΥ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΓΑΛΛΙΚΟΥ ΟΙΚΟΥ

§ 17. *Κάρολος Ε' καὶ Φραγκίσκος Α' — Πόλεμοι μεταξὺ αὐτῶν* — Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαξιμilians Α' ἤγειραν ἀξιώσεις

ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου τῆς Γερμανίας δὲ Κάρολος Α', ἔγγονος τοῦ Μαξιμιλιανοῦ καὶ βασιλεὺς τῆς Ἱσπανίας καὶ Νεαπόλεως, καὶ δὲ Φραγκίσκος Α', βασιλεὺς τῆς Γαλλίας. Ἀλλ' ὑπερίσχυσεν δὲ Κάρολος καὶ ἐξελέχθη αὐτοκράτωρ ὑπὸ τὸ δνομα Κάρολος Ε'. Ἐκ τῆς ἐνώσεως δὲ ταύτης τοῦ γερμανοαυστριακοῦ καὶ τοῦ ἵσπανικοῦ στέμματος ἀπετελέσθη κολοσσιαία δύναμις, ἥτις ἦδύνατο ν' ἀποβῆ λίαν ἐπικίνδυνος εἰς τὴν γείτονα Γαλλίαν. Καὶ ὑπῆρχε μὲν καὶ πρότερον ἀντιζηλία μεταξὺ Καρόλου καὶ Φραγκίσκου ἀλλὰ νῦν ἐκ τῆς ἀποτυχίας του κατὰ τὴν ἐκλογὴν δὲ Φραγκίσκος ἔγεινε θανάσιμος ἐχθρὸς τοῦ Καρόλου. Ἐκ τούτου προέκυψαν μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἡγεμόμων τέσσαρες μακροχρόνιοι πόλεμοι.

Πρῶτος πόλεμος (1521-1526).— Ἀφορμαὶ τοῦ πολέμου τούτου ὑπῆρχαν αἱ ἔξης. Οἱ Φραγκίσκος ἀπήτησε παρὰ τοῦ Καρόλου ν' ἀποδώσῃ εἰς τὴν Γαλλίαν τὴν Ναυάροαν, ἥν εἶχε κατακτήσει δὲ πάπος τοῦ Φερδινάνδος δὲ Καθολικοῦ· ἐξ ἀλλού μέρους δὲ Κάρολος ἀπήτησε τὰ ὑπὸ τῶν Γάλλων κατεχόμενα δύο δουκᾶτα, τὸ τοῦ Μεδιολάνου καὶ τὸ τῆς Βουργουνδίας, ἐκεῖνο μὲν ὡς τιμάριον τοῦ γερμανικοῦ στέμματος, τοῦτο δὲ ὡς ἀνῆκόν ποτε εἰς τὴν μάμιην του καὶ ἀφαιρεθὲν ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου ΙΑ'. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκάτερος ἀπέκρουσε τὴν ἀπαίτησιν τοῦ ἑτέρου, ἐξερράγη δὲ πρῶτος πόλεμος. Τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα εἰσβαλόντα εἰς τὴν Ἰταλίαν κατέλαβον τὸ Μεδιόλανον. Οἱ Φραγκίσκος ἐκστρατεύσας αὐτοπροσώπως εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, δπως ἀποπλύνη τὸ ἐκ τῆς ἱττῆς ὄνειδος, ἥτηθη παρὰ τὴν Παυτίαν (1525) καὶ συλληφθεὶς αἰχμάλωτος ἀπήχθη εἰς Μαδρίτην. Μετὰ ἐνιαύσιον δὲ αἰχμαλωσίαν ἥναγκάσθη νὰ ὑπογράψῃ τὴν εἰρήνην τῆς Μαδρίτης, δι' ἣς παρήτησε πάσας τὰς ἐπὶ τῆς Ἰταλίας ἀξιώσεις του καὶ ἀπεχώρησε τοῦ δουκάτου τῆς Βουργουνδίας.

Δεύτερος πόλεμος (1527-1529).— Εὐθὺς δῶς ἀνέκτησε τὴν ἐλεύθερίαν του δὲ Φραγκίσκος καὶ ἐπάτησεν ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ ἐδάφους διεκήρυξεν ὅτι δὲν ἦδύνατο νὰ ἐκτελέσῃ συνθήκην, ἥτις ἐπεβλήθη εἰς αὐτὸν διὰ τῆς βίας. Οθεν συμμαχήσας μετὰ τοῦ πάπα, μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Ἐρρίκου Η' καὶ μετὰ τῆς ἐνετικῆς δημοκρατίας ἐκήρυξε κατὰ τοῦ Καρόλου Ε' τὸν δεύτερον πόλεμον. Τὰ αὐτοκρατερικὰ στρατεύματα ἐβάδισαν κατὰ τῆς Ρώμης καὶ κυριεύσαντα αὐτὴν ἐξ ἐφόδου ἐχύθησαν εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως καὶ διέπραξαν φρι-

κώδη άνοσιουργήματα. Ὁ πάπας Κλήμης Ζ' αἰχμαλωτισθεὶς ἦναγ-
πάσιμη νὰ ἔξαγοράσῃ τὴν ἐλευθερίαν του ὑπὸ δρους λιαν σκληροὺς
καὶ ἔξευτελιστικούς. Ὁ πόλεμος ἐπερατώθη διὰ τῆς ἐν Καμεράκῳ
(Cambrai) τῆς Γαλλίας εἰρήνης (1529), δι’ ἣς καὶ πάλιν ὁ Φραγκ-
σκος παρήγησε τὰς ἐπὶ τῆς Ἰταλίας ἄξιώσεις του.

Ὁ Φραγκίσκος ἐπεχείρησε καὶ δύο ἄλλους πολέμους κατὰ τοῦ Κα-
ρόλου (1536-1538 καὶ 1542-1544). Κατὰ τὸν τρίτον πόλεμον συνε-
μάχησε μετὰ τοῦ σουλτάνου τῶν Ὀθωμανῶν Σουλεϊμάν Β', δστις
πρὸ τινων ἑτῶν, τῷ 1529, ὡς θέλομεν ἵδει καὶ κατωτέρω ἐν τῷ οἰ-
κείῳ τόπῳ, εἰσβαλὼν εἰς τὴν Λυτράκην ἐπολιόρκησε τὴν Βιέννην.⁹ Άλλα
καὶ εἰς τοὺς δύο τούτους πολέμους ἀπέτυχεν ὁ Φραγκίσκος καὶ διὰ
τῆς ἐν Κρεσπύφ εἰρήνης (1544) ἀπέσυρεν δοιστικῶς τὰς ἐπὶ τῆς Ἰτα-
λίας ἄξιώσεις του. Ἐκτοτε ἡ ὑπεροχὴ τῶν Ἀψβούργων ἐν Ἰταλίᾳ ἐμει-
νεν ἀδιαφρίλονίκητος.

Ἐν ἔτει 1556 ὁ Κάρολος Ε' πλογγήθη τὸν θρόνον καὶ τὰ μὲν
βασιλεία τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Νεαπόλεως, τὸ Μεδιόλανον καὶ τὰς
Κάτω Χώρας ἀφῆκεν εἰς τὸν νέον του Φύλιππον Β', τὸ δὲ αὐτοκρα-
τορικὸν ἀξιώματα τῆς Γερμανίας εἰς τὸν ἀδελφόν του Φερδινάνδον Α',
αὐτὸς δ' ἀπεχώρησεν εἰς μοναστήριον, ὅπου μετὰ δύο ἔτη ἀπέθανε.

§ 18. **Ἡ Ἰσπανία ἐπὶ τοῦ Φιλίππου Β'** (1556-1598).—
Ο Φύλιππος Β' ἐβασίλευσεν ἐπὶ τεσσαράκοντα δύο ἔτη τοῦ μεγαλειτέ-
ρου κράτους τοῦ κόσμου κατὰ τὴν τότε ἐποχήν, περιελάμβανε δὲ τοῦτο
πλήν τῶν προειρημένων χωρῶν καὶ τὰς ἐκ τῆς Ἰσπανίας ἔξαρτωμέ-
νας χώρας ἐν Ἀμερικῇ, Ἀφρικῇ καὶ ταῖς ἀνατολικαῖς Ἰνδίαις. Κατ
ὅπως ἐπὶ Καρόλου Ε' ἐλέγετο ὅτι οὐδέποτε ἔδυεν ὁ ἥιλος εἰς τὸ
κράτος του, οὗτο καὶ περὶ τῆς ἴσχυρᾶς μοναρχίας τοῦ Φιλίππου ἐλέ-
γετο ὅτι «εἰς τὴν ἐλαχίστην κίνησιν τῆς Ἰσπανίας ὁ κόσμος τρέμει». Καὶ
ὅμως ὁ στυγνὸς οὗτος καὶ μισάνθρωπος βασιλεὺς εἰργάσθη διὰ
παντὸς μέσου ἵνα ἔξαφανίσῃ τὴν εὐδαιμονίαν, τὴν ἀκμὴν καὶ τὸ με-
γαλεῖον τοῦ κράτους του. Ο Φύλιππος Β' ἦτο μανιάδης καθολικός, ὡς
σκοπὸν δὲ τοῦ βίου του ἔταξε τρία πράγματα α') τὴν αὔξησιν τῆς δυ-
νάμεως του, β') τὴν ἐκρίζωσιν τοῦ προτεσταντισμοῦ, καὶ γ') τὴν ἐκ-
μηδένισιν πάσης ἐλευθερίας καὶ παντὸς δικαιώματος τῶν λαῶν.

Ἐν πρώτοις διὰ τῆς Ἱερᾶς ἔξετάσεως, καὶ διὰ τοῦ πολλαπλασια-
σμοῦ τῶν ζωοκανστιῶν (autos-da-fés), ἦτοι τῶν πυρῶν, ἐφ' ὃν

ἀθρόοι ἐργίπτοντο οἱ αἰρετικοὶ καὶ ἐκαίοντο, ἥδυνήθη νὰ ἔξαλείψῃ πᾶν ὄχονος αἰρετικῶν ἐν Ἰσπανίᾳ ὡς καὶ ἐν Νεαπόλει, ἐν αἷς χώραις δὲ προτεσταντισμὸς εἶχεν εἰσαχθῆ, ἀλλὰ συγχρόνως ἔξηφάνισε τὴν εὐδαιμονίαν καὶ τὴν ἀκμὴν τῶν χωρῶν τούτων.

Ἐπειτα ἥθέλησε νὰ ἐπεκτείνῃ τὰς κτήσεις του, πραγματοποιῶν οὕτω τὸν πρῶτον σκοπόν του. Καὶ πρῶτον ἐπολέμησε κατὰ τοῦ Ἐργίκου Β' τῆς Γαλλίας, βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας, ἣς ἡ βασίλισσα Μαρία Τυδώρῳ ἦτο σύζυγός του. Ἀλλὰ οὐδὲν ἐκέρδησεν ἐκ τοῦ πολέμου τούτου τούναντίον δὲ οἱ Γάλλοι ἀνέκτησαν τὸ Καλήσιον, ὅπερ ἀπὸ πολλοῦ χρόνου εἶχεν ἀπολέσει ἡ Γαλλία. Ἐπειτα ἐπολέμησε πρὸς τοὺς Τούρκους, ἔχων συμμάχους τὸν πάπαν Πίον Ε' καὶ τὴν Ἐνετίαν. Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ δὲ ἐτεροθαλῆς ἀδελφὸς τοῦ Φιλίππου Δὸν Ἰωάννης ὁ Αὔστριακός, ἥγονύμενος τῶν ναυτικῶν δυνάμεων τῶν συμμάχων, κατέστρεψεν ὀλοσκερῶς τῷ 1571 τὴν ναυτικὴν δύναμιν τῆς Τουρκίας ἐν μεγάλῃ ναυμαχίᾳ συγκροτηθείσῃ περὶ τὰς Ἐχινάδας νήσους. Αὕτη συνήθως φέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα «ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου» (Lepanto), διότι οὕτως ὀνομάζετο διοικητικῶς ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν ἡ Ἀκαρνανία. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς λαμπρᾶς ταύτης νίκης δὲν ὠφελήθη ὁ Φίλιππος ἔνεκεν ἀντιτηλίας πρὸς τὸν ἀδελφόν του.

Μόνον ἐν Πορτογαλλίᾳ ἐπέτυχεν ὁ Φίλιππος. Ἐκλιπούσης ἐν αὐτῇ τῆς βουργουνδιακῆς δυναστείας, ὁ Φίλιππος προέβαλε δικαιώματα ἐπὶ τοῦ πορτογαλλικοῦ θρόνου ὡς μητρόθεν ἔγγονος Ἐμπανουὴλ τοῦ Μεγάλου, καὶ διὰ τοῦ ἔξοχου στρατηγοῦ Ἀλβα ἐντὸς ὀλίγων ἐβδομάδων κατέκτησεν ὅλην τὴν Πορτογαλλίαν. Ἡ κατάκτησις αὕτη ἡδραίωσε τὴν ἐνότητα τῆς Ἰβηρικῆς χερσονήσου.

Ἄλλος δὲ πόλεμος, δύστις διέσεισεν ἐκ θεμελίων τὴν Ἰσπανικὴν μοναρχίαν καὶ ὠδήγησεν αὐτὴν εἰς τὸν ὅλεθρον, ἥτο ὁ πρὸς τὰς Κάτω Χώρας. Αἱ Κάτω Χῶραι εἶχον ἐλευθερίας καὶ προνόμια, ἵτοι εἶχον ἔγχωρίους ὑπαλλήλους, ἔγχώριον στρατὸν καὶ ἔγχωρια δικαστήρια. Ὁ Φίλιππος ἥθέλησε νὰ κυβερνήσῃ τὰς Κάτω Χώρας διὸ Ἰσπανῶν ὑπαλλήλων καὶ νὰ φρουρήσῃ διὸ Ἰσπανικοῦ στρατοῦ. Ἄλλος οἱ Κατωχωρῖται πάντες, εὐγενεῖς καὶ ἴδιῶται, καθολικοὶ καὶ διαμαρτυρόμενοι ἔλαβον τὰ ὅπλα καὶ διεξήγαγον μαχῶν πόλεμον διαρκέσαντα δύδοντα ἔτη.

Εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ἡ βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας Ἐλισάβετ ἐβοήθει

τοὺς Κατωχωρίτας.⁵ Ο Φύλιππος θέλων δι^ο ἐνὸς κτυπήματος νὰ ἔκδικηθῇ τὴν μεγάλην ἐκείνην βασίλισσαν, ἥν ἐμίσει καὶ δι^ο ἄλλον ἀκόμη λόγον, διότι ἀπέρριψε τὴν πρότασιν αὐτοῦ περὶ γάμου, ἐξώπλισε μέγαν καὶ φοβερὸν στόλον, τὴν **Αήττητον ἀρμάδαν**, καὶ ἀπέστειλεν αὐτὴν κατὰ τῆς Ἀγγλίας.⁶ Άλλ^ο ή μεγάλη ἐκείνη ναυτικὴ δύναμις κατεστράφη ἐν μέρει μὲν ὑπὸ τῶν τρομερῶν καὶ ἀλλεπαλλήλων τρικυμιῶν ἐν τῷ πορθμῷ τῆς Μάγχης, ἐν μέρει δὲ ὑπὸ τῆς γενναιότητος τῶν Ἀγγλων.⁷ Ή δὲ ἔκβασις τῆς ἐκστρατείας ταύτης συνέτριψε τὴν κατὰ θάλασσαν δύναμιν τῆς Ἰσπανίας καὶ ἐξησφάλισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Κάτω Χωρῶν.⁸ Ο πόλεμος ἐξηκολούθησεν ἐπὶ δύο εἰσέτι δεκαετίας. Καὶ αἱ μὲν μεσημβριναὶ (αἱ βελγικαὶ) ἐπαρχίαι ὑπετάχθησαν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, αἱ δὲ βόρειαι (αἱ δλλανδικαὶ) ἐνεκαρτέρησαν εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἄγωνα. Τέλος διὰ τῆς Βεστφαλικῆς εἰρήνης (1648) ἀνεκηρύχθη ἐπισήμως ή ἀνεξαρτησία τῶν ἡνωμένων πολιτειῶν τῆς Ὀλλανδίας.

Η ΓΑΛΛΙΑ ΑΠΟ ΤΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΒ' ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΕΡΡΙΚΟΥ Δ'.

§ 19. Δουδοβῖτος ΙΒ' (1498—1514).—⁹ Επὶ τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου ΙΒ' (ιδ. σ. 9) ἥρχισεν ἐν Γαλλίᾳ ή ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν διὰ τῶν σχέσεων αὐτῆς μετὰ τῆς Ἰταλίας καὶ διὰ τῆς προστασίας, ἥν δὲ βασιλεὺς οὗτος παρέσχεν εἰς τε τοὺς ἐγγωρίους καὶ τοὺς ἔνοντας λογίους καὶ καπαλλιτέγνας. Διάδοχος τοῦ Λουδοβίκου ΙΒ' ἔγεινεν δὲ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρός τοι Φραγκίσκος Α'.

§ 20. Φραγκίσκος Α' (1515—1547).—¹⁰ Ο Φραγκίσκος Α' ὑπῆρξε βασιλεὺς δρμητικός, ἵπποτικώτατος κατὰ τὸ φρόνημα καὶ τοὺς τρόπους, φιλόδοξος καὶ εὐφυής. Διεξήγαγεν οὗτος τέσσαρας μακροχρόνιους πολέμους πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Κάρολον Ε', ἐν οἷς ἀπέτυχεν (ιδ. σ. 23), **Άιλ^ο** ἐσωτερικῶς ἐπολιτεύθη κάλλιστα ἐξήρτησεν ἀπὸ τοῦ στέμματος τοὺς κραταιοτέρους μεγιστᾶνας δι^ο αὐλικῶν ἀξιωμάτων καὶ συνέστησε μόνιμον στρατόν.¹¹ Εξωτερικῶς δὲ ἥλθεν εἰς σχέσεις πρὸς τὸν Ὀθωμανὸν σουλτᾶν Σουλεϊμᾶν Β' καὶ συνωμολόγησε μετ^ο αὐτοῦ συνθήκην (1534), γνωστὴν ὑπὸ τὸ δνομα Capitulations, δι^ο ἡς ή Γαλλία ἐπέτυχε τὴν προστασίαν (protectorat) ἐπὶ τῶν ἀγίων τόπων, τὸ δικαίωμα τοῦ ἰδρύειν τραπέζας εἰς τοὺς ἐμπορικοὺς λιμένας τῆς Ἀνατολῆς, καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἐμπορίου ὑπὸ μόνην τὴν γαλλικὴν σημαίαν. **Άλλ^ο** ἐν φερεταί πάντα τὰλλα δ

Φραγκίσκος ἐφάνη νεωτεριστής, εἰς τὸ μρήσκευμα ἔμεινεν ἀκλόνητος καταδιώξας ἀπηνῶς πάντα διαμαρτυρόμενον. Ἐν τούτοις ὁ καλβινισμός, ἀφ' οὗ προσεύλκυσε τὸν πλάγιον κλάδον τοῦ βασιλεύοντος οἴκου, τὸν βουρβωνικόν, ἡδυνήθη νὰ εἰσδύσῃ εἰς πολλὰς χώρας τῆς νοτίου Γαλλίας.

§ 21. **Φραγκίσκος Β'** (1554—1560).—Τὸν Φραγκίσκον Α' διεδέχθη ὁ υἱός του 'Ερρίκος Β' (ιδὲ σ. 25) καὶ τοῦτον ὁ μόλις δεκαεξαετής υἱός του Φραγκίσκος Β', σύζυγος τῆς Μαρίας Στούαρτ. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Φραγκίσκου Β' ἐξερράγησαν ἐν Γαλλίᾳ ἐμφύλιοι θρησκευτικοὶ πόλεμοι μεταξὺ καθολικῶν καὶ διαμαρτυρομένων. Οἱ πόλεμοι οὗτοι, διαρκέσαντες ἥμισυ σχεδὸν αἰῶνα καὶ προξενήσαντες εἰς τὴν Γαλλίαν ἀνυπολόγιστα κακά, ἔχρεωστοῦντο κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ἀντιζῆλιαν δύο μεγάλων καὶ ἴσχυρῶν οἴκων, τοῦ οἴκου τῶν θρησκομανῶν Γυζῶν, οἵτινες ἦσαν ἀπώτεροι συγγενεῖς τοῦ βασιλεύοντος οἴκου καὶ προΐσταντο τῶν καθολικῶν, καὶ τοῦ οἴκου τῶν Βουρβώνων, οἵτινες ἦσαν πλησιέστεροι συγγενεῖς τοῦ βασιλεύοντος οἴκου καὶ προΐσταντο τῶν καλβινικῶν, οἱ δποτοὶ ἐν Γαλλίᾳ ἐκαλοῦντο Οὐγενότοι (Huguenots), ὅπερ ὅνομα ἐσήμαινε τὸν συνωμότην.

Ἐπειδὴ ὁ Φραγκίσκος Β' ἦτο ἀσθενής καὶ κατὰ τὸ σῶμα καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα, ἀντεποιοῦντο τῆς ἀντιβασιλείας ἀφ' ἐνὸς μὲν οἱ Γυζῖαι, ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ Βουρβῶνοι, ἦτοι ὁ Ἀντώνιος, ὁ φέρων τὸν τίτλον βασιλέως τῆς Νανάρος, καὶ μάλιστα ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Λουδοβίκος πρίγκιψ Condé. Ἄλλοι οἱ Γυζῖαι ἔχοντες τὴν ὑποστήριξιν τῆς ἀνεψιᾶς των Μαρίας Στούαρτ, κατορθώσαντες δὲ νὰ προσελκύσωσι πρὸς τὸ μέρος των καὶ τὴν βασιλομήτορα Αἰκατερίνην τῶν Μεδίκων, γυναῖκα φύλαρχον καὶ μηχανορράφον, ὑπερίσχυσαν καὶ ἔγειναν αὐτοὶ ἀλιηθεῖς κυβερνῆται τοῦ κράτους. Τοῦτο δὲ ὅμως ἐξῆηψε τὴν ζηλοτυπίαν τῶν Βουρβώνων, οἵτινες προσεύλκυσαν πρὸς τὸ μέρος των καὶ ἄλλους ἐπιφανεῖς ἄνδρας, ὡς τὸν περίφημον νάύαρχον καὶ πολιτικὸν Κολινιū (Coligny). Ἐπειδὴ δὲ ἡ σκληρότης τῶν Γυζῶν πρὸς τοὺς Οὐγενότους ὑπερέβη πᾶν δριόν, ἐξυφάνθη συνωμοσία κατ' αὐτῶν. Ἄλλος δὲ συνωμοσία ἀνεκαλύφθη ἐγκαίρως, πλεῖστοι δὲ τῶν συνωμοτῶν ἐφονεύθησαν σκληρότατα, καὶ αὐτὸς ὁ ἀρχηγὸς τῆς συνωμοσίας πρίγκιψ Condé συλληφθεὶς κατεδικάσθη εἰς θάνατον. Ἄλλος

δι αἰφνίδιος θάνατος τοῦ βασιλέως τὸν μὲν Condé ἀπήλλαξε τῆς καταδίκης, εἰς δὲ τὰ πράγματα ἔδωκεν ἄλλην τροπήν.

§ 22. **Κάρολος Θ' (1560—1574).**—Τὸν Φραγκίσκον ἀποθανόντα ἀτεκνον διεδέχθη ὁ δεκαετής ἀδελφός του Κάρολος Θ' ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τῆς μητρός του Αἰκατερίνης τῶν Μεδίκων. Ἡ φύλαρχος αὐτῇ γυνή, μὴ ἀνεχομένη τὴν περαιτέρῳ αὔξησιν τῆς δυνάμεως τῶν Γυνίζων, ἐστράφη πρὸς τοὺς Βουρβώνους. Ἀπέδωκε τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὸν καταδεδικασμένον εἰς θάνατον πρίγκιπα Condé καὶ ἐπεδαψίλευσε πολλὰς περιποίησεις εἰς τὸν ναύαρχον Coligny. Ἐπιζητοῦσα δὲ τὴν στερέωσιν τῆς ἔξουσίας της ἐδείχθη κατ' ἀρχὰς οὐδετέρᾳ πρὸς τὰς θρησκευτικὰς ἔριδας. Καὶ ὅχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἔξεδωκε διάταγμα, δι' οὗ ἐπετρέπετο εἰς τὸν Οὐγενότους νὰ τελῶσιν ἐλευθέρως τὰ τῆς θρησκείας τῶν εἰς τὰ προάστεια τῶν πόλεων καὶ εἰς τοὺς ἀγρούς. Ἀλλ' ἡ πάραχωρησις αὐτῇ ἔξωργισε σφόδρα τοὺς καθολικούς. Ἡ θύελλα προμηνύετο πανταχόθεν, ἀπροσδόκητον δέ τι περιστατικὸν ἐπέσπενσε τὴν ἔκρηξιν αὐτῆς. Κυριακήν τινα τοῦ Μαρτίου 1562 ὁ Φραγκίσκος Γυνίζης διερχόμενος διὰ τῆς μικρᾶς κώμης Vassy τῆς Καμπανίας καὶ ἴδων τοὺς Οὐγενότους τελοῦντας τὰ τῆς θρησκείας τῶν ἐν τινι σιτοβολῶνι, ἐπέπεσε μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν καὶ ἐφόνευσε πολλοὺς ἔξι αὐτῶν ἀόπλους.

Τὸ γεγονός τοῦτο ἔδωκε τὸ σύνθημα εἰς τὸν θρησκευτικὸν πο/έμους. Ἀπασα ἡ Γαλλία διηρέθη εἰς δύο ἀντίπαλα στρατόπεδα, τρεῖς δὲ πόλειμοι αἱματηρότατοι διαιρέσαντες ἐπὶ δύταστίαν διέσεισαν ἐκ βάθρων τὸ κράτος. Κατὰ τὸν πρῶτον ἐφονεύθη ὁ βασιλεὺς τῆς Ναυάρως Ἀντώνιος καὶ ὁ Φραγκίσκος Γυνίζης. Κατὰ δὲ τὸν τρίτον ὁ ἀρχηγὸς τῶν Οὐγενότων πρίγκιπα Condé. Ἀντὶ τούτου οἱ Οὐγενότοι ἔξελέσαν ἀρχηγὸν τὸν δεκαπενταετῆ βασιλέα τῆς Ναυάρως Ἐρρίκον, υἱὸν τοῦ Ἀντώνιου καὶ ἀνεψιὸν τοῦ Condé. Τέλος τῷ 1570 συνωμολογήθη ἡ εἰρήνη τοῦ Ἀγίου Γερμανοῦ, δι' ἣς παρεχωρήθησαν εἰς τὸν Οὐγενότους πλήρης θρησκευτικὴ ἐλευθερία, πολιτικὰ δικαιώματα ἵσα πρὸς τὰ τῶν καθολικῶν καὶ πρὸς ἀσφάλειαν αὐτῶν τέσσαρες ὀχυραὶ πόλεις, ἐν αἷς καὶ ἡ Larochelle.

§ 23. **Ἡ νὺξ τοῦ Ἀγίου Βαρθολομαίου (1572).**—Ο Κάρολος Θ' ἐφαίνετο ὅτι ἐπόθει εἰλικρινῶς τὴν εἰρήνην καὶ ἔζητει νὰ διασκεδάσῃ πᾶσαν ὑπόνοιαν τῶν Οὐγενότων. Ὁθεν ἐκάλεσεν εἰς τὴν αὐλήν

του τὸν ναύαρχον Κολινιῦ καὶ ἐτίμα αὐτὸν ὡς σύμβουλον. Ὡνάδη δὲ συμφιλιώση διαιροῦται τὰς ἀντιμαχομένας φροντευτικὰς μερίδας, συνέζευξε τὴν ἀδελφήν του Μαργαρίταν μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ναυάρχας καὶ ἀρχηγοῦ τῶν Οὐγενότων Ἐρρίκου. Ἀλλ' ἡ φίλαρχος καὶ κακότροπος Αἰκατερίνη τῶν Μεδίκων, βλέπουσα ὅτι ἡ δύναμις τῆς ἡπειλεῖτο ἐκ τῆς μεγάλης πρὸς τὸν Κολινιῦ εὑνοίας τοῦ βασιλέως, ἤνωθη μετὰ τῶν Γυνιζῶν καὶ ἐκ συμφώνου ἀπεφάσισαν τὴν δολοφονίαν τοῦ Κολινιῦ. Καὶ ἡ μὲν κατ' αὐτοῦ ἀπόπειρα ἀπέτυχεν, ἀλλ' ἡ ἀποτυχία ἐπέτεινε τὴν λύσαν τῶν συνωμοτῶν. Ἡ Αἰκατερίνη μετὰ τῶν Γυνιζῶν συνέλαβε τὸ σχέδιον ἀθρόας σφαγῆς τῶν Οὐγενότων ἐν ὁρισμένῃ ἡμέρᾳ καὶ ὥρᾳ. Εἶχον δὲ συρρεύσει τότε εἰς Παρισίους πλεῖστοι τῶν ἐπιφανῶν Οὐγενότων ἔνεκα τοῦ γάμου τοῦ Ἐρρίκου μετὰ τῆς Μαργαρίτας. Τὸ σχέδιον ἐνέκρινε καὶ αὐτὸς ὁ ἀστατος βασιλεὺς, παρασυρθεὶς ἐπιτηδείως ὑπὸ τῆς κακούργου μητρός του.

Πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ φρικαλέου ἔγκληματος ὥρισθη ἡ νῦν τοῦ Ἀγίου Βαρθολομαίου (13—14 Αὐγούστου 1572), ἔξημέρας μετὰ τὸν γάμον τοῦ Ἐρρίκου. Τὴν δευτέραν ὥραν μετὰ τὸ μεσονύκτιον ὁ κώδων τοῦ Ἀγίου Γερμανοῦ, ἀνήκοντος εἰς τὴν βασιλικὴν ἐνορίαν, ἔδωκε τὸ σύνθημα. Διὰ μιᾶς στίφης ὡπλισμένα καθολικῶν ὑπὸ τὸν Ἐρρίκον Γυνίζην, νῦν τοῦ φονευθέντος Φραγκίσκου, καὶ ὑπὸ ἄλλους ἐπέπεσον κατὰ τῶν ἀόπλων καὶ ἀνυπόπτων Οὐγενότων. Τὸ πρῶτον θῦμα τῆς λύσσης τῶν Γυνιζῶν ὑπῆρξεν ὁ πολιὸς ναύαρχος Κολινιῦ, ὅστις πληγωθεὶς θανασίμως ἐν τῷ κοιτῶνι τοῦ Ἐρρίκου ἔξω ἐκ τοῦ παραθύρου. Τὰ φονικὰ στίφη διασπαρέντα ἐπειτα ἀνὰ τὴν πόλιν ἔσφαξαν ἀνηλεᾶς καὶ ἐντὸς τῶν οἰκιῶν καὶ ἐν ταῖς ἀγυιαῖς πάντα μὴ καθολικόν. Τοεῖς ἡμέρας διήρκεσεν ἡ ἀπάνθρωπος αὕτη σφαγὴ, ἣτις καλεῖται **φονικὸς γάμος τῶν Παρισίων** καὶ ἐπαναληφθεῖσα κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς μητροπόλεως καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας πόλεις τῆς Γαλλίας ἀπέστειλεν εἰς τὸν Ἀδην περὶ τὰς εἴκοσι πέντε χιλιάδας Οὐγενότων. Πλεῖστοι τῶν Οὐγενότων ἐντρομοὶ κατέλιπον τὸ καθημαγμένον ἔδαφος τῆς πατρίδος καὶ ἔζητησαν ἀσύλον εἰς τὰς παρακειμένας κώρων **Ἐλβετίαν, Γερμανίαν** καὶ **Ολλανδίαν**. Ὁ δὲ Ἐρρίκος τῆς Ναυάρχας μιόλις ἐσώθη ἐκ τῆς λύσσης ἐκείνης τῆς αὐλῆς διὰ βεβιασμένης ἔξωμοσίας. Ἀλλ' εὐθὺς ὡς παρῆλθεν ὁ κίνδυνος, ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὸ θρόνοκευμά του.

Ἡ ἀγγελία περὶ τῆς τρομερᾶς ἐκείνης σφαγῆς διήγειρε πανταχοῦ

τῆς Εὐρώπης φρίκην, πλὴν τῆς 'Ρώμης καὶ τῆς Μαδούτης. 'Ο Φιλεππός Β' ἐχάρη χαρὰν μεγάλην ἐπὶ τοῖς γενομένοις, ὃ δὲ ἐπίτροπος τοῦ Χριστοῦ, ὁ πάπας Γεργόριος ΙΓ', διέταξε παντηγυρικὴν δοξολογίαν διὰ τὴν ἐν Παρισίοις αἰματοχυσίαν. Μετ' οὐ πολὺ ἀπέθανεν αἱφνιδίως ὁ Κάρολος Θ', διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ ἀδελφός του Ἐρρίκος Γ'.

§ 24. 'Ἐρρίκος Γ' (1574—1589).—*Η Ιερὰ συμμαχία.*—*Πόλεμος τῶν τριῶν 'Ἐρρίκων.*—'Ο νέος βασιλεὺς Ἐρρίκος Γ' ἦτο πολὺ χειρότερος τοῦ ἀδελφοῦ του. Κατὰ συμβουλὴν τῆς μητρὸς του Αἰκατερίνης ὁ Ἐρρίκος Γ' κατεδάξεν ἐκ νέου τοὺς Οὐγγενότους.

'Αλλὰ νῦν μετὰ τῶν Οὐγγενότων ἥνωθη καὶ ἡ μερὶς τῶν πολιτικῶν, ἔχουσα ἀρχηγὸν τὸν ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως, τὸν δοῦκα τῆς Ἀλανσῶνος. 'Εκαλοῦντο δὲ πολιτικοὶ οἱ μετριοπαθεῖς καθολικοί, οἵτινες ἀποδίδοντες μείζονα σημασίαν εἰς τὰ πολιτικὰ ἢ εἰς τὰ θρησκευτικὰ πράγματα ἐπεξήγισαν τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐσωτερικῶν πολέμων πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ κράτους. 'Ο βασιλεὺς, ἐπειδὴ ἀπήντησε κραταιὰν ἀντίστασιν ἐκ μέρους τῶν Οὐγγενότων καὶ διὰ νὰ δύναται νὰ παραδίδηται ἀταράχως εἰς τὰς ἀκολάστους ἡδονάς, ἔχορίγησεν εἰς τοὺς Οὐγγενότους πλήρῃ θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ ἵσα πολιτικὰ δικαιώματα πρὸς τὰ τῶν καθολικῶν. 'Αλλὰ τοῦτο ἐτάραξε σφόδρα τοὺς φανατικοὺς καθολικούς, οἵτινας συνῆψαν τὴν καλούμενην *Ιερὰν συμμαχίαν* ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἐρρίκου Γυζῆ. 'Η συμμαχία αὕτη φανερὸν μὲν σκοπὸν εἶχε τὴν ὑπεράσπισιν τῆς ἀπειλουμένης Καθολικῆς Ἐκκλησίας, μυστικὸν δὲ καὶ κρύφιον τὴν καθαρίσειν τοῦ Ἐρρίκου Γ' καὶ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Ἐρρίκου Γυζῆ.

'Ο ἀστατος βασιλεὺς μαθὼν τὰ σχέδια τῶν Γυζῶν ἔσπευσε νὰ κηρύξῃ ἔαυτὸν ἀρχηγὸν τῆς Ιερᾶς συμμαχίας. 'Αλλ' ὁ μετά τινα χρόνον (1584) ἐπισυμβάς θάνατος τοῦ δουκὸς Ἀλανσῶνος μετέβαλε καθ' ὀλοκληρίαν τὴν ὅψιν τῶν πραγμάτων. 'Ο Ἐρρίκος Γ' δὲν εἶχε τέκνα. 'Επομένως ὁ Ἐρρίκος τῆς Ναυάρρας καὶ ἀρχηγὸς τῶν προτεσταντῶν ὡς πλησιέστερος συγγενής τοῦ Ἐρρίκου Γ' ἦτο πλέον ὁ νόμιμος κληρονόμος τοῦ Γαλλικοῦ στέμματος. 'Αλλ' ἡ ἴδεα ὅτι αἰρετικὸς βασιλεὺς ἔμελλε νὰ καθίσῃ ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ θρόνου συνετάραξε καὶ κατεύθοι. βῆσεν ἄπασαν τὴν καθολικὴν Γαλλίαν. 'Οθεν τὰ βλέμματα πάντων ἔστροφήσαν πρὸς τὸν Ἐρρίκον Γυζῆν. 'Ἐκ τούτου προέκυψε νέος θρησκευτικὸς πόλεμος, ὅστις ἐκ τοῦ δνόμιματος τῶν τριῶν ἀρχηγῶν ὠνο-

μάσθη «πάλεμος τῶν τριῶν Ἐρρίκων». Καὶ κατέτρόπωσε μὲν τὰ βασιλικὰ στρατεύματα δὲ Ἐρρίκος τῆς Ναυάρρας, ἀλλ᾽ ἐνικήθη δἰς ὑπὸ τοῦ Ἐρρίκου Γυζῆ, οὗτινος τὸ δῖνομα κατέστη λατρευτὸν παρὰ τοῖς καθολικοῖς.

Οὐ Ἐρρίκος Γ', καταστὰς ἀνήσυχος ἐκ τῶν ἐπιτυχιῶν τοῦ Ἐρρίκου Γυζῆ, ἀπηγόρευσεν εἰς αὐτὸν νὰ ἔλθῃ εἰς Παρισίους. Ἀλλ' ὁ λαὸς τῶν Παρισίων ἐνθουσιῶν ἐπανεστάτησε καὶ ἐπλήρωσε τὴν πόλιν ὅδοφραγμάτων. Οὐ Ἐρρίκος Γυζῆς εἰσῆλθε θριαμβευτικῶς, ἐν φόρῳ βασιλεὺς ἔσπευσε νὰ φύγῃ ἐκ Παρισίων. Τότε δὲ Ἐρρίκος Γ' ἀπεφάσισε ν' ἀπαλλαγῇ τοῦ ἀντιζήλου του διὰ βιαίων μέσων. Ὅθεν ἐκάλεσεν αὐτὸν εἰς Blois. Ἐν φόρῳ δὲ δὲ Γυζῆς εἰσήρχετο εἰς τὸ βασιλικὸν γραφεῖον, ὅκτω σωματοφύλακες τοῦ βασιλέως ἐφόρευσαν αὐτόν. Ἡ Ιερὰ συμμαχία ἀνεκήρυξεν ἀμέσως ἀρχηγόν της τὸν νεώτερον ἀδελφὸν τοῦ Ἐρρίκου Γυζῆ Κάρολον, δοῦκα Μεδουάνου (Mayenne).

Οὐ θάνατος τοῦ Ἐρρίκου Γυζῆ, ὅστις ἐθεωρεῖτο τὸ στήριγμα τοῦ καθολικισμοῦ, διήγειρε καθ' ἄπασαν τὴν Γαλλίαν τρομερὰν ἀγανάκτησιν καὶ ἀνταρσίαν. Ἡ Ιερὰ συμμαχία ἐκήρυξε τὸν βασιλέα ἐκπιπτωτὸν τοῦ θρόνου ὡς δολοφόνον καὶ ἐπίορκον, ἡ δὲ πόλις τῶν Παρισίων ἐξεγερθεῖσα ἥρενετο νὰ δεχθῇ τὸν ἀσεβῆ τοῦτον βασιλέα. Τότε δὲ Ἐρρίκος Γ' ἐγκαταλειπούμενος καὶ περιφρονούμενος ὑπὸ πάντων ἦλθε καὶ ἐρρίφθη εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ γαμβροῦ του Ἐρρίκου τῆς Ναυάρρας, οὗτινος ἀνεγνώρισε τὰ δικαιώματα ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ θρόνου. Οἱ δύο βασιλεῖς ἐνωθέντες ἥλθον καὶ ἐποιούρκησαν τοὺς Παρισίους. Ἀλλ' ἐν φόρῳ Ἐρρίκος Γ' ἥπειλει νὰ μεταβάλῃ εἰς ἐρείπια τὴν ἀπιστὸν πόλιν, ἐδολοφονήθη ὑπὸ τινος θρησκομανοῦς μοναχοῦ (1589), μετ' αὐτοῦ δὲ ἐξέλιπεν δὲ Βαλεσιακὸς οἶκος. Ἀπομνήσκων δὲ Ἐρρίκος Γ' ὠρισεν ὡς διάδοχον τὸν Ἐρρίκον τῆς Ναυάρρας.

ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΒΟΥΡΒΩΝΩΝ

§ 25. Ἐρρίκος Δ' (1589-1610). — Οὐ ἀληθῶς ἐξοχος οὗτος ἀνήρ, ποὺν κοσμήσῃ τὴν κεφαλήν τού μὲ τὸ γαλλικὸν στέμμα, εἶχε ν' ἀντιπαλαίσῃ πρὸς μεγίστους κινδύνους. Ἡ Ιερὰ συμμαχία δὲν ἀνεγνώρισεν αὐτὸν ὡς βασιλέα. Ο πάπας εἶχεν ἀφορίσει αὐτὸν ὡς αἰρετικόν. Καὶ αὐτὸς ὁ Φίλιππος Β' τῆς Ισπανίας ἤγειρεν ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Γαλλίας ὑπὲρ τῆς θυγατρός του Ισαβέλλας, ἣς ή μήτηρ Ἐλισάβετ ἦτο ἀδελφὴ τοῦ Ἐρρίκου Γ'.

‘Ο Έρρικος Δ’ καίπερ ἔχων ἀσυγκρίτως δὲ λιγωτέρας δυνάμεις ἐνίκησε κατ’ ἐπανάληψιν τὸν ἀρχηγὸν τῆς Ἱερᾶς συμμαχίας δοῦκα τοῦ Μεδουάνου καὶ τὸν Ἰσπανὸν στρατηγὸν Φαρνέσιον, ὅστις μετὰ δυνάμεως εἶχεν εἰσβάλλει εἰς Γαλλίαν. Ἐπειτα δὲ ἥλθε καὶ ἐπολιόρκησε τοὺς Παρισίους. Βλέπων δὲ ὅμως ὅτι, ἐφ’ ὅσον παρετείνετο ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, καὶ οἱ Παρίσιοι θὰ μεταβάλοντα εἰς ἑρείπια καὶ δὲν θὰ ἥδυνατο οὕτε αὐτὸς νὰ καθίσῃ ἡσυχος ἐπὶ τοῦ θρόνου οὕτε τὸ κράτος νὸ ἀνακτήσῃ τὴν πομητὴν εἰρήνην, ἀπεφάσισε νὰ προσέλθῃ εἰς τοὺς κόλπους τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ὁθεν τὸν μῆνα Ἰούλιον τοῦ 1593 μετέβη εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἅγιου Διονυσίου καὶ ἡσπάσθη πανδήμως τὸ καθολικὸν δόγμα.

Ἡ πρᾶξις αὗτη ὑπῆρξε θανάσιμον τραῦμα διὰ τὴν Ἱερὰν συμμαχίαν. Οἱ Παρίσιοι ἀνέψαν εἰς τὸν Ἐρρίκον τὰς πύλας καὶ ἐδέχθησαν ἀλαλάζοντες τὸν κομίζοντα τὴν εἰρήνην (Μάρτ. 1594). Αἱ ἀντίπαλοι μιερίδες ὑποταχθεῖσαι ἀνεγνώρισαν τὸν Ἐρρίκον ὡς νόμιμον βασιλέα, καὶ ὁ πάπας ἔλυσεν αὐτὸν τοῦ ἀρρωστοῦ. Μόνον ὁ Φίλιππος Β’ ἔξηκολούθησεν ἐπί τινα ἔτη τὸν πόλεμον, ἀλλὰ καὶ ὁ πόλεμος οὗτος ἔλαβε πέρας διὰ τῆς ἐν Βερβίνῳ (Vervins) εἰρήνης τῷ 1598.

Οὕτως ὁ Ἐρρίκος Δ’ ἀποκατέστησε τὴν τάξιν καὶ τὴν ἡσυχίαν ἐν Γαλλίᾳ, ἣν τεσσαρακονταετεῖς ἐμφύλιοι πόλεμοι εἶχον ἐρημώσει. Μετὰ δὲ ταῦτα κηδόμενος τῶν ὅμιοθρήσκων τοῦ καλβινικῶν ἔξεδωκε τὸ περίφημον **διάταγμα τῆς Νάντης** (1598), δι’ οὗ ἀπένειμεν εἰς αὐτοὺς πλήρη θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ ἵσα πρὸς τὰ τῶν καθολικῶν πολιτικὰ δικαιώματα καὶ πλεῖστα ἄλλα προνόμια, ὡς καὶ δυράς πόλεις, τὴν Λαροζέλλην, Νέμανσον (Nimes) καὶ ἄλλας μεθ’ ὅλων τῶν ἀναγκαίων τοῦ πολέμου.

Κατόπιν ὁ Ἐρρίκος ἡσχολήθη εἰς τὸ νὸ ἀνορθώσῃ ἐσωτερικῶς τὴν Γαλλίαν, ἢτις ἔνεκα τῶν ἐμφυλίων πολέμων ἐνδίσκετο ἐν οἰκοδῷ καταστάσει. Εἰς τὸ μέγα δὲ τοῦτο ἔργον εἶχε συνεργάτην καὶ βοηθὸν τὸν ὑπουργὸν τῶν οἰκονομικῶν Σουλλῦ, οὗτονος τὸ ὄνομα εἶνε ἀναποστάστως συνδεδεμένον μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ μεγάλου τούτου βασιλέως. Ἄφ’ οὗ δὲ ὁ μεγαλοπράγμων οὗτος βασιλεὺς ἐπούλωσε πάσας τὰς πληγὰς τοῦ κράτους καὶ κατέστησε τὴν Γαλλίαν ἐσωτερικῶς ἰσχυράν, ἥθιζλησε νὰ καταστήσῃ αὐτὴν παὶ ἐξωτερικῶς ἔνδοξον, ἀνυψώνων οὐτὴν ὑπεράνω τοῦ ἀψιθουργικοῦ οἴκου, ὅστις τότε ἥτο ὁ

Ισχυρότερος ἐν Εὐρώπῃ, βασιλεύων ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν Ισπανίᾳ καὶ δεσπόζων τῶν Κάτω Χωρῶν καὶ μέρους τῆς Ἰταλίας. Συνῆψε λοιπὸν μεγάλην συμμαχίαν μετὰ τῶν ἀπανταχοῦ ἐχθρῶν τοῦ ἀψβουργικοῦ οἴκου. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἡτοιμάζετο νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς Γερμανίαν, ἔπειτε καὶ οὗτος ὑπὸ τὰς πληγὰς τοῦ ἐγχειριδίου φανατικοῦ τινος καθολικοῦ, δνόματι 'Ραβαυλλιάκ (1610), διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ ἐκ τῆς δεινέρας συζύγου του Μαρίας τῆς ἐκ Μεδίκων, θυγατρὸς τοῦ μεγάλου δουκὸς τῆς Τοσκάνης Φραγκίσκου Α', υἱὸς αὐτοῦ Λουδοβίκος ΙΓ', ἐννεαετής τὴν ἥλικιαν.

ΑΓΓΛΙΑ.—ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΤΥΔΩΡ

§ 25. 'Ερρίκος Η' (1509-1547). — Τὸν 'Ερρίκον Ζ', ἀρχιγέτην τῆς δυναστείας τῶν Τυδώρ (ἰδ. σ. 27) διεδέχθη ὁ υἱός του 'Ερρίκος Η'. Οὗτος ὑπῆρξε βασιλεὺς τυραννικός, ἴδιότροπος καὶ εἰς ἄκρον ισχυρογγώμων. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του ἀπασαν σχεδὸν τὴν διεύθυνσιν τῶν πολιτικῶν πραγμάτων εἶχεν ἀναθέσει εἰς τὸν καρδινάλιον Θωμᾶν Οὐέλσεϋ, ὃν προίγαγεν εἰς τὸ ἀξιωμα τοῦ καγκελλαρίου, αὐτὸς δὲ ἡσχολεῖτο εἰς θρησκευτικὰς μελέτας καὶ συζητήσεις καὶ εἰς τερπνὰς διασκεδάσεις. Κατ' ἀρχὰς ἦτο σφόδρα πολέμιος τῆς μεταρρυθμίσεως ἐπιτήδευών δὲ θεολογικὴν πολυμάθειαν ἔδημοςίευσε πραγματείαν κατὰ τοῦ Λουθήρου, δι' ἣν ἐτιμήθη ὑπὸ τοῦ πάπα διὰ τῆς προσωνυμίας ὑπερομάχου τῆς πίστεως (defensor fidei). Καὶ δικαστὸς αὐτὸς μετ' δλίγον ἐπήνεγκε τὴν κατάλυσιν τῆς πνευματικῆς κυριαρχίας τοῦ πάπα ἐν Ἀγγλίᾳ.

Ο 'Ερρίκος εἶχε σύζυγον Αἰκατερίνην τὴν Ἀραγωνικήν, θυγατέρα Φερδινάνδου τοῦ Καθολικοῦ. Ἀλλ' ἐπιθυμῶν νὰ νυμφευθῇ τὴν Ἄνναν Βόλεϋν, κυρίαν ἐπὶ τῶν τιμῶν τῆς βασιλίσσης, ἐζήτησε παρὰ τοῦ πάπα νὰ θεωρήσῃ ἄκυρον τὸν μετὰ τῆς Αἰκατερίνης γάμον του.

Ο πάπας Κλήμας Ζ', μὴ θέλων νὰ δυσαρεστήσῃ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Κάρολον Ε', τοῦ δποίου ἦτο πρὸς μητρὸς θεία ἡ Αἰκατερίνη, ἀνέβαλεν ἐπὶ πολὺ ν' ἀποφασίσῃ. Ἐνεκα τούτου ὁ 'Ερρίκος, μανιώδης γενούμενος, ἀπεφάσισε ν' ἀποσπασθῇ ἀπὸ τῆς 'Ρώμης καὶ νὰ ἰδούσῃ ἵδιαν Ἐκκλησίαν, ἡς ἀρχιγός νὰ είνε αὐτός. Ὁθεν συνεκάλεσε τὸ κοινοβούλιον, ὅπερ ἀνεκήρυξε τὸν βασιλέα ἀνώτατον ἀρχιγὸν τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας (1532). ἔπειτα δὲ στη-

οιζόμενος ἐπὶ γνωμοδοτήσεων νομομαθῶν διεζεύχθη τὴν Αἰκατερίνην καὶ κατόπιν ἐνυμφεύθη τὴν Ἀνναν Βόλεϋν.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ἐρρῖκος προέβη μετ' αὐθαιρεσίας εἰς ἐκκλησιαστικὰς μεταρρυθμίσεις, ἀφορώσας κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτείαν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἥρχισε νὰ καταδιώκῃ μετ' ἀνηκούστου σκληρότητος καθολικοὺς καὶ διαμαρτυρομένους, δοσὶ ἥρονοῦντο ν' ἀναγνωρίσωσιν αὐτὸν ὀργιγὸν τῆς ἐν Ἀγγλίᾳ Ἐκκλησίας.

³ Λλ^o ἡ δεσποτικὴ ἰδιωτροπία τοῦ βασιλέως τούτου ἐδείχθη πρὸ πάντων πρὸς τὰς γυναικάς του. Ἀφ' οὐ συνέζησε τοία ἔτη μετὰ τῆς Ἀννας Βόλεϋν, διέταξε νὰ φονεύσωσιν αὐτήν, τὴν δ^o ἐπιοῦσαν ἐνυμφεύθη τὴν Ἰωάνναν Σέϋμουρ. Ἀποθανούσης δὲ καὶ ταύτης δλίγας ἥμερας μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ ἀσθενικοῦ υἱοῦ της Ἐδουάρδου, ὁ Ἐρρῖκος ἐνυμφεύθη τὴν Ἀνναν τῆς Κλέβης καὶ μετ' αὐτήν δύο ἄλλας.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του ὁ Ἐρρῖκος ἔγεινε τυραννικῶτερος καὶ ὠμότερος καὶ ἀφήρεσε τὴν ζωὴν πολλῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν: Ἄλλα παρ^o δλα ταῦτα τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον ὑπῆρξεν εὐπειθέστατον εἰς αὐτὸν καὶ μετὰ δουλικῆς ὑποταγῆς περιέβαλε πολλάκις διὰ κύρους νομιμότητος τὰς ἀδικωτάτας τῶν πράξεων τοῦ βασιλέως. Πρὸν ἀποθάνη ὁ Ἐρρῖκος, ὤρισε τὰ τῆς διαδοχῆς ως ἔξῆς. Κατὰ πρῶτον θὰ ἔβασιλεν δὲ τῆς Ἰωάννας Σέϋμουρ υἱός του Ἐδουάρδος. Ἀν οὕτος ἥθελεν ἀποθάνει ἀτεκνος, θὰ είχε δικαίωμα ἐπὶ τοῦ θρόνου ἡ ἐκ τοῦ πρώτου γάμου θυγάτηρ του Μαρία Τυδώρ, καὶ μετὰ τὴν Μαρίαν ἡ ἐκ τῆς Ἀννας Βόλεϋν θυγάτηρ του Ἐλισάβετ.

§ 27. *Ἐδουάρδος Ζ' (1547-1553) — Μαρία Τυδώρ (1553-1558).* — Ο Ἐδουάρδος ἐννεαετής ὧν ἐπετροπεύετο ὑπὸ τοῦ πρὸς μητρὸς θείου του δουκὸς Σόμερσετ. Ἐπ' αὐτοῦ δοσφός ἀρχιεπίσκοπος Κανταυρίας (*Canterbury*) Κράμμερος μετερρύθμισε τὴν Ἀγγλικανικὴν Ἐκκλησίαν, εἰσαγαγὼν εἰς αὐτήν καινοτομίας κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ προτεσταντισμοῦ, οἶον τὴν κατάργησιν τῆς λατινικῆς γλώσσης ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ, τὴν ἐκβολὴν ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν τῶν εἰκόνων καὶ τῶν μυσιαστηρίων ἀλλὰ διετήρησε τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα. Ὡστε ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία, ἥτις καὶ Ἐπισκοπικὴ ἐκλήμη, ἐκ μὲν τῆς προτεσταντικῆς παρέλαβε κυρίως τὴν θρησκευτικὴν διολογίαν, ἐκ δὲ τῆς καθολικῆς τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους.

Ἡ Μαρία Τυδώρ, εὐθὺς ως ἀνέβη τὸν θρόνον, κατήργησε τὴν ἐπὶ

τοῦ ἀδελφοῦ τῆς Ἐδουάρδου εἰσαχθεῖσαν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν, ἔπαινε τὸν Κράμμερον καὶ ἀνεβίβασεν εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον τὸν καρδινάλιον Πόλην καὶ ἐνήργησε κατόπιν τὴν ἀποκατάστασιν τῆς πνευματικῆς κυριαρχίας τοῦ πάπα καὶ τὴν ἐξόντωσιν τῶν ἀναμυροφωτῶν. Πανταχοῦ τοῦ κράτους ἔκαιον πυραί, εἰς ἃς χιλιάδες αἰρετικῶν ἐρρίπτοντο καθ' ἐκάστην. Ὁ διωγμὸς οὗτος ἔλαβε μεγαλειτέραν ἐπίτασιν, δτε ἡ Μαρία ὑπανδρεύθη τὸν αἵμοχαρῆ καὶ φανατικὸν καθολικὸν Φίλιππον Β', βασιλέα τῆς Ἰσπανίας. Τότε καὶ ὁ Κράμμερος καὶ ἄλλοι πολλοὶ ὅπαδοι αὐτοῦ ἐκάησαν ἐπὶ τῆς πυρᾶς. Ἀλλ' ἡ σκληρὰ αὕτη καὶ αἵμοχαρῆς βασιλείσσα δὲν ἐβασίλευσε πολὺν χρόνον, ἀποθανοῦσα τῷ 1558.

§ 28. **Ἐλισάβετ (1558-1603).** — Ἡ Ἐλισάβετ, θυγάτηρ τοῦ Ἐρρίκου Η' καὶ τῆς Ἀννας Βόλεϋν, διαδεχθεῖσα τὴν ἑτεροθαλῆ ἀδελφήν της Μαρίαν ὑπῆρξε μία τῶν μεγαλειτέρων γυναικῶν. ὅσαι ποτὲ ἐκάθισαν ἐπὶ θρόνου, ἐβασίλευσε δ' ἐπὶ τεσσαράκοντα πέντε ἔτη ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἀγγλίας. Ἡ Ἐλισάβετ εἶχε τὸ ἐπιτακτικὸν καὶ ὑψηλόφρον τοῦ πατρός της· ἀλλ' ἐκέπτητο μεγάλην περὶ τὸ κυβερνᾶν ἱκανότητα καὶ οὐδέποτε ἐθυσίασεν, ὡς ὁ πατήρ, τὸ δημόσιον συμφέρον εἰς τὰ πάθη της καὶ τὰς δρέξεις. Πρῶτον μέλιμα αὐτῆς ὑπῆρξεν ἡ διαρρύθμισις τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. Κηρυχθεῖσα ὁριστικῶς ὑπὲρ τοῦ προτεσταντισμοῦ, ἐκανόνισε τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ διότι τούτον εἶχον κανονισθῆ ταῦτα ὑπὸ τοῦ Κραμμέρου ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἐδουάρδου Σ'. Ἡ θρησκευτικὴ δμολογία, ἥτις εἶχε συνταχθῆ ὑπὸ τοῦ Κραμμέρου, ἀγαθεωρηθεῖσα ὑπὸ συνόδου κληρικῶν ἐψηφίσθη κατόπιν ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου καὶ ἀποτελεῖ μέχρι σήμερον τὸν θεμελιώδη νόμον τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλ' εἰς τὰς νέας ἐκκλησιαστικὰς διατάξεις ἴναντιοῦντο ὅχι μόνον οἱ καθολικοί, ἀλλὰ καὶ οἱ διαμαρτυρόμενοι, πρὸ πάντων δὲ οἱ καλβινικοί, οἵτινες ἀπέρριπτον τὰ ἐν τῇ Ἀγγλικανικῇ Ἐκκλησίᾳ διατηρηθέντα ἐπισκοπικὰ καθεστῶτα. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἐκαλοῦντο *πουριτανοί*, ὡς θέλοντες τὴν Ἐκκλησίαν καθαρὰν παντὸς καθολικοῦ τύπον, καὶ ἐπειδὴ ἀνέθετον τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸ πρεσβυτέριον, ἐκαλοῦντο οἱ αὐτοὶ καὶ *πρεσβυτεριανοί*.

Ἡ Ἐλισάβετ, μὴ ἀνεχομένη τὴν θρησκευτικὴν ταύτην ἀνωμαλίαν εἰς τὸ κράτος της, ἐξέδωκε τῷ 1562 τὸ περὶ δμοιομόρφου δμολογίας

δόγμα, διὸ οὗ ἐπεβάλλοντο αὐστηρόταται ποιναὶ εἰς τοὺς ἀπειθοῦντας.

§ 29. **Ἀντιξηλία Ἐλισάβετ καὶ Μαρίας Στούαρτ.** — Ἐν Σκωτίᾳ ἀπὸ τοῦ 1371 ἐβασίλευεν δὲ οἶκος τῶν Στούαρτ. Ἀποθανότος τοῦ Ἰακώβου Ε΄ τῷ 1542, ἡ σύζυγος αὐτοῦ Μαρία, ἀδελφὴ τῶν ἐν Γαλλίᾳ πανισχύρων Γυιζῶν, ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν τῆς Σκωτίας ὡς ἐπίτροπος τοῦ πρὸ δοτὸν ἡμερῶν γεννηθέντος θυγατρίου της, τῆς Μαρίας Στούαρτ.

Ἡ Μαρία Στούαρτ μικρὰ τὴν ἡλικίαν ἐστάλη εἰς Γαλλίαν, ἀνετράφη δὲ ἐν τῇ γαλλικῇ αὐλῇ. Ἡτο εὐφρής, ὁραιοτάτη καὶ ἔξοχως ἔρασμία. Ἀλλ’ ἡ διαμονή της ἐν τῇ ἀκολάστῳ γαλλικῇ αὐλῇ εἶχε καταστήσει αὐτὴν ἐπιπόλαιον καὶ ἡδυπαθῆ. Ἐν ἡλικίᾳ δέκα ἅξετῶν συνεζεύχθη τὸν τότε διάδοχον καὶ ἔπειτα βασιλέα τῆς Γαλλίας Φραγκούσκου Β΄ (1558). Ἐκτοτε ἡ Σκωτία ἐκνιβερνᾶτο ὡς ἐπαρχία τις γαλλική.

Ἡ Μαρία Στούαρτ ἥτο ἔγγονος τῆς Μαργαρίτας, πρεσβυτέρας ἀδελφῆς τοῦ Ἐρρίκου Η΄ τῆς Ἀγγλίας. Διὰ τοῦτο μετὰ τὸν θάνατον τῆς Μαρίας Τυδώρ ἀντεποιεῖτο τοῦ ἀγγλικοῦ θρόνου ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἡ Ἐλισάβετ ἔνεκα τοῦ παρανόμου γάμου τῆς μητρός της Ἀννας Βόλεϋν οὐδὲν δικαίωμα εἶχεν ἐπ’ αὐτοῦ.

Καθ’ ὃν χρόνον ἐκνιβέρνα τὴν Σκωτίαν ἡ Μαρία Γυιζή ὡς ἐπίτροπος τῆς ἀνηλίκου θυγατρός τῆς Μαρίας Στούαρτ, ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις διαδοθεῖσα καὶ εἰς τὴν Σκωτίαν ἔκαμε γιγαντιαίας προόδους. Ὁ ἀκαταπόνητος Ἰωάννης Νὼξ ὁργάνωσε κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ καλβινισμοῦ τὴν ἐν Σκωτίᾳ Ἐκκλησίαν, ἣτις ἐκαλεῖτο πρεσβυτεριανὴ ἡ σκωτική. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀπέθανεν ἡ Μαρία Γυιζή· ὁσαύτως ἀπέθανε καὶ δὲ σύζυγος τῆς Μαρίας Στούαρτ δύο ἔτη μετὰ τὸν γάμον του· ἡ δὲ Μαρία ἡγαγκάσθη ν’ ἀποκωρισθῆ τῆς Γαλλίας καὶ ἔλθη ν’ ἀναλάβῃ τὸ στέμμα τῆς τραχείας πατρίδος της Σκωτίας.

Οἱ Σκωτοί ὑπεδέχθησαν τὴν Μαρίαν μετὰ χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως· ἀλλ’ ἡ ἀγάπη αὐτῶν πρὸς τὴν βασίλισσαν μετὰ μικρὸν ὑπεκώρησε καὶ μετεβλήθη εἰς μῖσος, ὅτε ἡ Μαρία ἐξεδήλωσε τὸν ὑπέρμετρον αὐτῆς ζῆλον πρὸς τὸν καθολικισμόν. Ἀλλὰ τὸν κατ’ αὐτῆς ἐρεθισμὸν τοῦ λαοῦ ηὔξησεν ἔτι μᾶλλον ἡ τῆς αὐλῆς διαφθορά, ἢν ἡ βασίλισσα μετήνεγκεν ἐκ Γαλλίας.

Ἡ Μαρία ἤλθεν εἰς δεύτερον γάμον μετὰ τοῦ εὐγενοῦς Σκώτου Δάρνλεϋ (Darnley)· ἀλλ’ ὁ νέος οὗτος γάμος ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τῆς

δυστυχίας της. Υπὸ θελκτικὸν ἔξωτερον δὲ Δάρδιλεū ἔκρυπτε ψυχὴν ταπεινὴν καὶ χυδαίας διαθέσεις. Η Μαρία ἀπεστράφη αὐτόν. Οἱ δύο σύζυγοι μισοῦντες ἀλλήλους ἔξω πεζωρισμένοι. Ἀλλὰ μετά τινα χρόνον, ἐν φῷ δὲ Δάρδιλεū ἀσθενῆς ἐνοσηλεύετο ἐν τινὶ οἰκίᾳ παρὰ τῷ Ἐδιμβούργῳ, εὐρέθη πρωΐαν τινὰ ἐστραγγαλισμένος.

Η κοινὴ γνώμη ἔκρυψεν ὡς αὐτούργὸν τοῦ στυγεροῦ ἐγκλήματος τὸν εὐνοούμενον τῆς Μαρίας κόμιτα Βοθνυέλλον (Bothnwell), συνένοχον δὲ καὶ τὴν βασίλισσαν. Αὗτη διὰ τῆς διαγωγῆς τῆς ἐπεκύρωσε τὴν κατ' αὐτῆς ὑπόνοιαν, διότι μετὰ τρεῖς μῆνας συνεζεύχθη τὸν Βοθνυέλλον. Ἀλλὰ τότε οἱ Σκῶτοι ἐπανεστάησαν, ή δὲ Μαρία συλληφθεῖσα ἐφυλακίσθη καὶ ἡναγκάσθη νὰ παραιτήσῃ τὸ στέμμα ὑπὲρ τοῦ νιοῦ τῆς Ἱακώβου Σ'. Καὶ κατώρθωσε μὲν νὰ δραπετεύῃ ἐκ τῆς φυλακῆς καὶ τῇ βοηθείᾳ τῆς κραταιᾶς οἰκογενείας Ἀμιλτων ἐδοκίμασε νῦν ἀνακτήσῃ τὸν θρόνον ἀλλ᾽ ἀποτυχοῦσα ἡναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Ἀγγλίαν καὶ διὰ συγνωνητικωτάτης ἐπιστολῆς νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν συνδρομὴν ἐκείνης, ἵνα τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου δικαιώματα δὲν ἀνεγνώριζε.

§ 30. *Κάθειρξις τῆς Μαρίας Στούαρτ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ θάνατος αὐτῆς.* — Η Ἐλισάβετ ἀπεποιήθη πᾶσαν συνέντευξιν μετὰ τῆς Μαρίας, ποὺν αὕτη ἀποδεῖξῃ ὅτι ἡτο ἀθώα τοῦ ἀποδιδούμενου εἰς αὐτὴν φόνου τοῦ συζύγου τῆς καὶ ἐπειδὴ ἡ Μαρία ὡς βασίλισσα ἀνεξάρτητος ἡροήθη νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὴν κρίσ.ν ἀγγλικοῦ δικαστηρίου, ἡ Ἐλισάβετ διέταξε νὰ κρατήσωσιν αὐτήν. Ἀλλ᾽ ἡ παρονσία τῆς Μαρίας ἐν Ἀγγλίᾳ ἡπείρει τὴν ἀσφάλειαν τῆς Ἐλισάβετ. Πολλὰί συνωμοσίαι ἔξυφανθησαν ὑπὸ τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ καθολικῶν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Μαρίας καὶ ἀνύψωσιν αὐτῆς ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ θρόνου. Ἀλλὰ πᾶσαι αἱ συνωμοσίαι αὕται ἀνεκαλύφθησαν καὶ οἱ ἔνοχοι ἐτιμωρήθησαν διὰ θανάτου. Λέκα δόκτω δῆλα ἔτη ἡ δυστυχὴς ἐκείνη βασίλισσα ἐστέναξεν ἐν ταῖς εἰρηταῖς τῆς Ἀγγλίας, πᾶσαι δὲ αἱ προσπάθειαι τῶν ἔνων αὐλῶν πρὸς ἀπελευθέρωσιν αὐτῆς ἀπέβησαν μάταιαι. Ἀλλὰ νέα συνωμοσία κατὰ τῆς ζωῆς τῆς Ἐλισάβετ, συνυφανθεῖσα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν εὐγενοῦς τινος δονόματι Βάβιγκτων, ἐπίγνεγκε τὴν μοιραίαν καταστροφήν. Ἀνακαλυφθεῖσης τῆς συνωμοσίας ταύτης, οἱ ἔνοχοι κατεδικάσθησαν εἰς τὸν δι' ἀγχόνης θάνατον: ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῆς γενομένης ἀνακρίσεως προέκυψεν ὅτι ἡ Μαρία διετέλει ἐν γνώσει τῆς συνωμοσίας ἐκείνης, κατεδικάσθη

καὶ αὕτη ὑπὸ τοῦ δικαιστηρίου εἰς θάνατον καὶ τῇ 29 Ἱανουαρίου 1587 ἐφονεύμη διὰ ξίφους.

Τὸ οἰκτρὸν τέλος τῆς βασιλίσσης τῆς Σκωτίας ἐνεπόησε φρίκην εἰς τοὺς ἔχθροὺς τῆς Ἐλισάβετ· καὶ ὁ μὲν πάπας ἐξεσφενδόνησε κατ' αὐτῆς φριβερὸν ἀνάθεμα, ὁ δὲ Φίλιππος Β' τῆς Ἰσπανίας, ὅστις καὶ δι' ἄλλους λόγους, ὡς προείπομεν, διέκειτο δυσμενῶς κατὰ τῆς Ἐλισάβετ, ἐξώπλισε καὶ ἀπέστειλε κατὰ τῆς Ἀγγλίας τὴν Ἀγίττητον ἀρμάδαν.¹ Άλλὰ γινώσκομεν πόσον οἰκτρῶς ἀπέτυχεν ἡ ἐκστρατεία ἐκείνη τοῦ Φιλίππου (Ιδ. σ. 26). Η καταστροφὴ τῆς Ἀγίττητου ἀρμάδας ὑψώσει τὴν δόξαν τῆς Ἀγγλίας καὶ παρέσχειν εἰς αὐτὴν τὴν θαλασσοκρατίαν.² Εκτοτε προήχθη παρὰ τοῖς Ἀγγλοῖς σὺν τῇ ναυτιλίᾳ τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία, ἡ δὲ σύστασις τῆς Ἐταιρείας τῶν Ἀνατολικῶν.³ Ινδιῶν καὶ ἡ κατάκτησις τῆς Βιργινίας ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ ἔθηκαν τὰ θεμέλια τοῦ ἀποικιακοῦ κράτους τῆς Ἀγγλίας.

Ἐπὶ τῆς Ἐλισάβετ ἥκμασεν δὲ μέγιστος τῶν τραγικῶν τοῦ νεωτέρου κόσμου Σαιξηνηροὶ καὶ εἰς τῶν θεμελιωτῶν τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας, δὲ Βάκων. Η Ἐλισάβετ ἀπέθανε τῷ 1603 ἐν ἡλικίᾳ δυγδοήκοντα ἔτῶν, μετ' αὐτὴν δὲ ἐξέλιπεν ὁ οἶκος τῶν Τυδώρων. Κατὰ τὰς τελευταίας στιγμάς της ὥρισεν ὡς διάδοχον τὸν βασιλέα τῆς Σκωτίας Ἰάκωβον Σ', υἱὸν τῆς Μαρίας Στούαρτ.

ΟΙ ΟΘΩΜΑΝΟΙ ΣΟΥΓΑΤΑΝΟΙ ΑΠΟ ΤΟΥ ΜΩΑΜΕΘ Β'
ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΣΕΛΗΜ Γ'

§ 31. *Μωάμεθ Β'.—Βαγιαζήτ Β'.—Σελήμ Α'.* — Μετὰ τὴν ἄλλωσιν τῆς Κωνσταντινούπολεως ὁ Μωάμεθ Β' κατέλυσε τὸ ἔλληνικὸν δεσποτᾶτον τῆς Πελοποννήσου (1458), τὸ φραγκικὸν δουκᾶτον Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν (1460) καὶ τὴν ἔλληνικὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος (1461). προσέτει δὲ ἐκνοίεντεν ἀπὸ τῶν Ἐνετῶν τὰς νήσους Εὖβοιαν, Χίον καὶ Λέσβον. Οὕτω δὲ πρὸ τοῦ τέλους τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἄπασαι αἱ ἔλληνικαι χῶραι ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Ὁθωμανοὺς πλὴν τῶν μερῶν τῶν κατεχομένων ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν, ἥτοι τῶν Ἰονίων νήσων, τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κύπρου, καὶ τῶν πόλεων τῆς Πελοποννήσου Κορώνης, Μεθώνης, Πύλου, Μονεμβασίας, Ναυπλίου καὶ Ἀργούς, καὶ τῆς ὑπὸ τῶν ἴπποτῶν τοῦ Ἀγίου Ιωάννου κατεχομένης Ρόδου.¹ Ο υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Μωάμεθ Β' Βαγιαζήτ Β' ἀφήρεσεν ἀπὸ τῶν Ἐνετῶν τὴν Ναύπακτον, τὴν Κορώνην, τὴν Μεθώνην, τὰς Πάτρας

καὶ τὸ Δυρράχιον. Ὁ δὲ Σελὴμ Α', υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Βαγιαζῆτ Β', κατέκτησε τὴν Ἀρμενίαν, τὴν Συρίαν, τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Αἴγυπτον. Ὁ τελεύταιος τῆς δυναστείας τῶν Ἀβασιδῶν χαλίφης μετεβίβασεν εἰς τὸν Σελὴμ Α' τὸν τίτλον τοῦ ἴμαμου καὶ τὴν σημαίον τοῦ Προφήτου. Ἐκτότε δὲ οἱ Ὀθωμανοὶ σουλτᾶνοι κατέστησαν θρησκευτικοὶ ἀρχηγοὶ τοῦ ἵσλαμισμοῦ.

§ 32. **Σουλεϊμάν Β'** (1520-1566). — Τὸν Σελὴμ Α' διεδέχθη ὁ νίος του Σουλεϊμάν Β', ὁ ἐπικαλούμενος **Μεγαλοπρεπής**. Οὗτος διὰ τῶν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη συνεχῶν νικῶν τον προήγαγε τὸ δυναμικὸν κράτος εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεως του, δι᾽ ὃ καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ θεωρεῖται καὶ εἶναι ἡ ἐνδοξοτέρα τῆς μουσουλμανικῆς κυριαρχίας. Πρώτην ἐκστρατείαν ἐπεχείρησεν ὁ Σουλεϊμάν Β' κατὰ τῆς Οὐγγαρίας τῷ 1521 καὶ ἐκυρίευσε τὸ δύναμον Βελιγράδιον καὶ ἄλλας τινας πόλεις αὐτῆς. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐπῆλθε κατὰ τῆς Ῥόδου καὶ μετὰ μεγάλας ἀπωλείας κατώρθωσε ν^ο ἀποσπάσῃ αὐτὴν ὡς καὶ τὰς περὶ αὐτὴν νήσους ἀπὸ τῶν ἵπποτῶν τοῦ ἄγιου Ιωάννου. Ἀκολούθως εἰσέβαλεν ἐκ δευτέρου εἰς τὴν Οὐγγαρίαν καὶ κατέκλυσεν αὐτήν. Κατατροπώσας τὰ οὐγγρικὰ στρατεύματα ἐν τῇ μεγάλῃ μάχῃ τοῦ Μοιζάτε, ἐν ᾧ ἐφονεύθη καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας Λουδοβίκος Β', εἰσῆλθεν ἐπειτα εἰς τὴν πρωτεύουσαν Βούδαν καὶ ἐγκατέστησε βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας τὸν βοεβόδαν τῆς Τρανσυλβανίας Ιωάννην Ζαπόλιν, ὅστις ἔγεινεν ὑποτελής εἰς αὐτόν. Ἐπειτα ἐπῆλθε κατὰ τῆς Βιέννης καὶ ἐποιούρκησεν αὐτὴν (1529) μὴ κατορθώσας δὲ νὰ τὴν κυριεύσῃ ἡναγκάσθη ν^ο ἀναζεύξῃ ἀπρακτος. Τῷ 1532 ἐπεχείρησε καὶ δευτέραν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Αὐστρίας, ἀλλὰ καὶ αὐτῇ ἀπέτυχεν. Ἀκολούθως βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ περιφήμου πειρατοῦ Χαϊρεδίν Βαρβαρόσσα, ἀρνησιθρήσκου Χριστιανοῦ, ὃν διώρισεν ἀρχιναύαρχον, προσήρτησεν εἰς τὸ κράτος του τὴν Τύνιδα καὶ τὸ Ἀλγέριον καὶ ἀπέσπασεν ἀπὸ τῶν Ἐνετῶν τὴν Μονεμβασίαν, τὸ Ναύπλιον καὶ τὰς Κυκλαδας. Καὶ ἀλλα δὲ πολλὰ μέρη κατέκτησε καὶ καθ^ο δλου εἰπεῖν τὸ δυναμικὸν κράτος ἐπὶ Σουλεϊμάν Β' ἔλαβε τὴν μεγίστην ἔκτασιν. Καθ^ο ἀπασαν τὴν Ἀνοτολὴν καὶ Δύσιν ἀντίκει τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου τούτου σουλτάνου, τὴν δὲ φιλίαν καὶ συμμαχίαν αὐτοῦ ἐθήρευον οἱ βασιλεῖς (ιδ. σ. 27).

§ 33. **Σελὴμ Β'** (1566-1574). — Ὁ Σελὴμ Β', υἱὸς καὶ διά-

δογος τοῦ Σουλεϊμάν B', ἵτο ἐπιρρεπής εἰς τὴν οἰνοποσίαν καὶ τὰς ἀκολασίας. Οὗτος ἐπεχείρησε τὴν κατάκτησιν τῆς ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν κατεχομένης Κύπρου. Κατὰ τὴν τρίτην σταυροφορίαν δ' Ριχάρδος A', βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας, κατέλαβε τὴν Κύπρον καὶ ἐπώλησεν αὐτὴν εἰς τὸ τάγμα τῶν Ναϊτῶν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ναῖται δὲν ἦδύναντο γὰρ κατέχωσιν ἀσφαλῶς τὴν νῆσον, μετεπώλησαν. αὐτὴν εἰς τὸν γαλλικὸν οἶκον τῶν Λουσιγιανῶν (*Louisignan*), οἵτινες ἤρξαν ἐν τῇ νήσῳ μέγχοι τοῦ 1484, διε περιῆλθεν αὐτῇ εἰς τὸν Ἐνετούς. Ὁ Σελήνη ἐπελθὼν κατὰ τῆς Κύπρου μετ' ἴσχυρῶν δυνάμεων ἔγεινε κύριος αὐτῆς μετὰ μακρὸν ἀγῶνα (1570). Κατόπιν δὲ ἥπειλησε καὶ τὴν Κέρκυραν. Θὰ ἔκυρίσειν δὲ καὶ αὐτήν, ἀν̄ ἐν τῷ μεταξὺ δὲν κατωρθοῦτο ἡ μεγάλῃ ἔκεινη συμμαχία μεταξὺ Φιλίππου B' τῆς Ἰσπανίας, τοῦ πάπα καὶ τῆς Ἐνετίας. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς συμμαχίας ἔκεινης ὑπῆρξεν ἡ μεγάλῃ ναυμαχίᾳ τῆς Ναυπάκτου (1571), καθ' ἥν δὲ τουρκικὸς στόλος κατεστράφη δλοσκερῶς. Οἱ διάδοχοι τοῦ Σελήνη B' ὑπῆρξαν ἐπεθηλυμμένοι καὶ ἄδοξοι σουλτᾶνοι καὶ ἐπ' αὐτῶν ἤρχισεν ἡ παρακμὴ τοῦ ὅθιμανικοῦ κράτους.

ΡΩΣΙΑ

§ 34. *Απὸ τοῦ Βλαδιμήρου A' μέχρι τῆς δυναστείας τῶν Ρωμανῶφ.*—Τὸ διασικὸν κράτος κατφείτο κατ' ἀρχὰς ὑπὸ ἀσιατικῶν φυλῶν, αἵτινες ἐβδελύσσοντο τὸν πολιτισμὸν τῆς Εὐρώπης. Καὶ εἰσήγηθη μὲν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν Ρωσίαν δὲ Χριστιανισμὸς περὶ τὰ τέλη τοῦ δεκάτου αἰώνος διὰ τοῦ Βλαδιμήρου A', ἀλλὰ καὶ πάλιν οὐδεμία ἐπῆλθε μεταβολὴ εἰς τὰ ἥθη τῶν Ρώσων.

Ο Βλαδιμήρος A', ὅστις εἶχε τὴν ἔδραν του ἐν Κιέβῳ, ὑπῆρξε κραταιὸς ἡγεμών. Ο υἱὸς τοῦ Βλαδιμήρου Ἰαροσλαῦος A' ἤρξας ἀπὸ τοῦ 1018 μέχρι τοῦ 1054 ὑπῆρξεν δὲ πρῶτος νομοθέτης τῆς Ρωσίας, δοὺς εἰς αὐτὴν πλήρη νομοθεσίαν. Ἄλλ' ὁ Ἰαροσλαῦος διέπραξε τὸ σφάλμα γὰρ διανείμη τὸ κράτος εἰς τοὺς πέντε νιούς του. Οὗτος ἡ μοναρχία μετεβλήθη εἰς ὁμοσπόνδους πολιτείας, ὡν κεφαλὴ ἐθεωρεῖτο δὲ ἡγεμών τοῦ Κιέβου, φέρων τὸν τίτλον **μέγας δούνξ**. Μετὰ τὸν Ἰαροσλαῦον A' ἐπηκολούθησε μακρὰ χρονικὴ περίοδος, καθ' ἥν ἡ Ρωσία διαιρεθεῖσα εἰς πλείονας τῶν πεντήκοντα ἡγεμονιῶν περιέπεσεν εἰς τὴν ἐσχάτην παρακμήν. Κατὰ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου τρίτου αἰώνος (1223) ὑπέκυψεν εἰς τὸν Μογγόλους. Αἱ διάφοροι δὲ οικιαὶ

ήγεμονίαι ἐπὶ διακόσια ἔτη ἀνεγνώριζον τὴν ὑπερτάτην κυριαρχίαν τοῦ μεγάλου χαγάνου τοῦ Κιπρού¹⁾ καὶ ἐπλήρωνον εἰς αὐτὸν φόρον ὑποτελείας.

Πρῶτος ἴδρυτὴς τοῦ ὁσικοῦ κράτους ἀπέβη ὁ ἡγεμὼν τῆς Μόσχας Ἰβάν, ἦτοι Ἰωάννης, Γ' (1462-1503). Οὗτος ἀπετίναξε τὸν ζυγὸν τῶν Μογγόλων, ἥνωσεν ἀπάσας σχεδὸν τὰς ὁσικὰς ἡγεμονίας καὶ κηρύξας τὸ ἔνιατον καὶ ἀδιαίρετον τῆς Ῥωσίας προσέλαβε πρῶτος τὸν τίτλον *τσάρον πασῶν τῶν Ῥωσιῶν*, ἦτοι ὁσικῶν ἡγεμονῶν. Λαβὼν δὲ σύνγον τὴν ἀνεψιὰν τοῦ τελευταίου Ἐλληνος αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Κωνσταντίνου Παλαιολόγου προσέλαβε καὶ τὸν δικέφαλον ἀετὸν εἰς τὸ ὁσικὸν στέμμα.

Οἱ Ἰβάν Δ' ὁ ἐπικληθεὶς *Τρομερὸς* (1542-1588) ὑπῆρξε νομοθέτης καὶ πολεμιστής. Μετεργόρθιμσεν ἐπὶ τὸ βέλτιον τὴν νομοθεσίαν τοῦ Ἱαροσλαύου Α' καὶ συνέστησε μόνιμον στρατόν, τοὺς *στρελίτσους*²⁾ καὶ ἴδρυσε τὸ πατριαρχεῖον τῆς Μόσχας. Ἐπὶ τῶν ἀμέσων διαδόχων τούτου συνέβησαν ἐσωτερικαὶ ταραχαί, αἵτινες ἐπίγνεγκον τὴν ταπείνωσιν τοῦ κράτους. Ἐκ τῶν ταραχῶν τούτων ὁφελούμενοι οἱ Πολιονοὶ καὶ οἱ Σουηδοὶ κατέλαβον διὰ στρατοῦ οἱ μὲν πρῶτοι τὴν Μόσχαν, οἱ δὲ δεύτεροι τὸ Νοβογορόδον ἐπὶ τῷ σκοπῷ νῦν ἀναβιβάσωσιν ἐπὶ τοῦ ὁσικοῦ θρόνου ἔνα τῶν ἴδιων των πριγκίπων. Ἀλλ' οἱ Ῥώσοι ἔξαναστάντες ἀπεδίωξαν τοὺς ἔνοντας καὶ διμοφωνήσαντες ἔξελεξαν ἐν Μόσχᾳ τῷ 1613 δυνάστην ἐγγάριον, τὸν δεκαεπταετῆ Μιχαὴλ Θεοδωρίδην (Fedorovitch) Ῥωμανώφ.

ΑΙΩΝ ΔΕΚΑΤΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ

ΤΡΙΑΚΟΝΤΑΕΤΗΣ ΙΟΛΕΜΟΣ

§ 35. *Προοίμια καὶ αἴτια τοῦ Τριακονταετοῦ πομέμουν.* — Ἐπὶ Φερδινάνδου Α' (1556-1564) διαδόχου τοῦ Καρόλου Ε' (ιδ. σ. 23) καὶ ἐπὶ Μαξιμιλιανοῦ Β' (1564-1576) ἐπεκράτησε καθ' ὅλην τὴν Γερμανίαν ἡσυχία. Ἀλλ' ἐπὶ Ροδόλφου Β' (1576-1612), νίον καὶ

1) Ἐκ τῆς πρὸ τοῦ τέλους τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος διαλύσεως τοῦ τερατούσιου μογγολικοῦ κράτους προέκυψαν πέντε ἴδιαιτερα μογγολικά κράτη. ἐν οἷς καὶ τὸ τοῦ Κιπρού, ἐπεινόμενον ἀπὸ τῆς Κασπίας θαλάσσης μέχρι τοῦ Πόντου καὶ τῆς Βαλτικῆς.

2) Οἱ στρελίτσοι ἀπετέλουν τὴν φρουρὰν τῶν τσάρων καὶ εἶχον πολλὰ προνόμια, ἥσαν δὲ ἄχαλινωτοι καὶ πολλάκις καθίσταντο ἐπιφοβοι εἰς τὸν θρόνον.

διαδόχου τοῦ Μαξιμιλιανοῦ Β', τὰ πράγματα τῆς Γερμανίας ἥρχισαν νὰ λαμβάνωσι δυσάρεστον τροπήν. Ὁ Ροδόλφος Β', ἀνατραφεὶς ἐν τῇ Ἰσπανικῇ αὐλῇ ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Φιλίππου Β', ἐδείχθη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐχθρὸς τῶν διαμαρτυρομένων. Ἐνεκα τούτου οἱ προτεστάνται ἡγεμόνες συνῆψαν τῷ 1608 τὴν *Προτεσταντικὴν ἔνωσιν*, ἣς ἀρχηγὸς ἔγεινεν ὁ ἐκλέκτωρ τοῦ Παλατινάτου Φρειδερίκος Δ'. Ἀλλὰ καὶ οἱ καθολικοὶ ἀπήρτισαν τὴν *Καθολικὴν συμμαχίαν*, ἣς προΐστατο ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας Μαξιμιλιανός. Ἐν τούτοις ὁ Ροδόλφος ἡναγκάσθη ἐπὶ τέλους νὰ ὑπογράψῃ τὸ *Γράμμα τῆς μεγαλειότητος*, διὸ οὖ παρεχωρεῖτο θρησκευτικὴ ἐλευθερία εἰς τοὺς διαμαρτυρομένους τῆς Βοημίας (1612). Μετ' δλίγον ἀποθανόντα τὸν Ροδόλφον διεδέχθη ὁ ἀδελφός του Ματθίας.

Ἄλλὰ μετά τινα χρόνου οἱ προτεστάνται τῆς Βοημίας θελήσαντες ν' ἀνεγείρωσι δύο ἐκκλησίας ἥμιτοδίσμησαν ὑπὸ τῶν καθολικῶν. Θεωρήσαντες δὲ τοῦτο ὡς παραβίασιν τοῦ *Γράμματος τῆς μεγαλειότητος* διεμαρτυρήθησαν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, καὶ ἐπειδὴ δὲν εἰσηκούσθησαν, ὠπλίσθησαν καὶ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κόμιτος Θούρον καταλαβόντες τὸ διοικητήριον τῆς Πράγας ἔδρυψαν ἐκ τῶν παραθύρων, κατὰ παλαιὰν βοημικὴν συνήθειαν, τοὺς τοποτηρητάς. Ἡ ἀγγελία τῶν γεγονότων τούτων εἰς τὴν Βιέννην ἐπετάχυνε τὸν θάνατον τοῦ ἀσθενικοῦ Ματθίου. Τοῦτον διεδέχθη ὁ ἔξαδελφός του Φερδινάνδος Β'.

§ 36. *Παλατινατικὴ περίοδος (1618—1625)*. — Οἱ ἐπαναστάται προέβησαν ἀμέσως εἰς τὸν σχηματισμὸν προσωρινῆς κυβερνήσεως, ὡργάνωσαν τὴν ἄμυναν καὶ ἐξέλεξαν βασιλέα τῆς Βοημίας τὸν ἀρχηγὸν τῆς Προτεσταντικῆς ἐνώσεως ὑπὸ τὸ ὄνομα Φρειδερίκος Ε'. Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος Β' προσοικειώθεις τὸν ἐκλέκτορα τῆς Βαυαρίας καὶ ἀρχηγὸν τῆς Καθολικῆς συμμαχίας Μαξιμιλιανὸν ἐνήργησε μετὰ δραστηριότητος. Τῷ 1620 ὁ Μαξιμιλιανὸς μετὰ τοῦ ἐξόχου στρατηγοῦ Τίλλυ (Tilly) εἰσβαλὼν εἰς τὴν Βοημίαν νικᾷ ὀλοσχερῶς τοὺς Βοημοὺς παρὰ τὸ Λευκὸν ὅρος. Ὁ Φρειδερίκος Ε' ἀποβαλὼν πᾶσαν ἐλπίδα ἔφυγεν εἰς Όλλανδίαν. Ὁ αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος σχίζει ἴδιᾳ χειρὶ τὸ *Γράμμα τῆς μεγαλειότητος*, καθαιρεῖ τὸν Φρειδερίκον, καὶ μεταβιβάζει τὸ ἐκλεκτορικὸν ἀξιωμα τοῦ Παλατινάτου εἰς τὸν Μαξιμιλιανὸν εἰς ἀμοιβὴν τῆς κατὰ τὸν παρόντα πόλεμον βοηθείας του.

§ 37. Δανικὴ περίοδος (1625 1629).—Μετ' δλίγον κατῆλθεν εἰς τὴν Γερμανίαν πρὸς βοήθειαν τῶν προτεσταντῶν ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας Χριστιανὸς Δ'. Τὴν ἐπανάστασιν τῆς Βοημίας ὁ αὐτοκράτωρ κατέβαλε διὰ τῶν στρατευμάτων τοῦ Μαξιμιλιανοῦ καὶ τῆς Καθολικῆς συμμαχίας. Νῦν προκειμένου νέου ἀγῶνος ἀπεφάσισε νὰ συστήσῃ ἔδιον στρατόν ἀλλὰ δὲν εἶχε χρήματα. Τότε ἐνεφανίσθη ἐνώπιόν του ὁ Ἀλβέρτος Βαλλενστάϊν (Wallenstein), εὑγενὴς Βοημός, ὃστις εἶχε μεγάλην προικών περιουσίαν, καὶ ὑπεσχέθη νὰ στρατολογήσῃ πιντήκοντα χιλιάδας ἀνδρῶν δι' ἴδιων του ἔξοδων, ἢν ἐδίδετο εἰς αὐτὸν ἡ ἀρχιστρατηγία καὶ ἢν ἔμελλε ν' ἀποζημιωθῇ ἐκ τῶν χωρῶν, ἃς ἥθελε κατακτῆσει.

Ο Φερδινάνδος μετά τινας ἔνδοιασμοὺς ἐδέχθη τὴν πρότασιν τοῦ ἀνιψιούντος τούτου ἀνδρός. Κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν του ὁ Βαλλενστάϊν στρατολογεῖ πεντήκοντα χιλιάδας ἀνδρῶν, νικᾷ τὸν βασιλέα τῆς Δανίας καὶ ἀναγκάζει αὐτὸν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ βασίλειόν του. Ο αὐτοκράτωρ τότε διεροήθη ν' ἀποκαταστήσῃ τὸ κράτος τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας καθ' ὅλην τὴν Γερμανίαν. Οθεν ἔξεδωκε τῷ 1629 τὸ πολυνηδύλιτον διάταγμα τῆς ἀποκαταστάσεως, δι' οὗ οἱ προτεστάνται ὑπεχρεοῦντο ν' ἀποδώσωσιν εἰς τοὺς καθολικοὺς ἀπαντα τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα, ὃσα κατεῖχον δυνάμει τῆς θρησκευτικῆς εἰρήνης τῆς Αὐγούστης (ἰδ. σ. 22). Ἀλλὰ πολλοὶ ἡγεμόνες τῆς Γερμανίας καὶ πολλαὶ πόλεις ἥρνήθησαν νὰ ὑπακούσωσι. Τότε ὁ Βαλλενστάϊν εἰσβαλὼν μετὰ τῶν στιφῶν του εἰς τὰς χώρας τῶν προτεσταντῶν προέβη εἰς φοβερὰς καταστροφὰς καὶ ληστεύσεις. Ἀλλὰ μετ' δλίγον ὁ αὐτοκράτωρ προέβη ἄκων εἰς τὴν ἀπόλυτιν τοῦ Βαλλενστάϊν κατ' ἀπαίτησιν τῶν καθολικῶν ἡγεμόνων καὶ μάλιστα τοῦ ἐκλέκτορος τῆς Βαναρίας Μαξιμιλιανοῦ, ὃστις ἐμίσει τὸν Βαλλενστάϊν ὡς καταλαβόντα θέσιν ἀπέναντι τῶν ἡγεμόνων τοῦ κράτους, οἷαν οὐδεὶς ἄλλος εἶχε λάβει. Ο Βαλλενστάϊν ἥκουσεν ἀτάραχος τὴν ἀπόλυτιν του καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὰ ἐν Βοημίᾳ κτήματά του, βέβαιος ὅν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ καὶ πάλιν θὰ λάβῃ τὴν ἀνάγκην του, Ἀντὶ τοῦ Βαλλενστάϊν ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὅλου στρατοῦ ὁ Τίλλνυς, ἐστράτευσε δὲ οὗτος ἀμέσως κατὰ τοῦ Μαγδεμβούργου, ὅπερ εἶχεν ἀντισταθῇ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ διατάγματος τῆς ἀποκαταστάσεως.

§ 38. Σουηδικὴ περίοδος (1630 1635).—Γαλλικὴ περίοδος

(1635-1648). — *Βεστφαλικὴ εἰρήνη* (1648). — Ο ἡρωϊκὸς βασιλεὺς τῆς Σουηδίας Γουσταῦος. Ἀδόλφος, ἔγγονος τοῦ Γουσταῦου Βάζα, τοῦ ἐλευθερώσαντος τὴν πατρίδα του ἀπὸ τοῦ Δανικοῦ ἡγούμ, ἀπειφάσισε ν' ἀναμιχθῆ εἰς τὸν προκείμενον ἄγῶνα, τὸ μὲν ἵνα ὑποστηρίξῃ τοὺς ἐν Γερμανίᾳ ὅμιοθρήσκους, τὸ δὲ ἵνα ἔξασφαλίσῃ καὶ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος του ἐπὶ πᾶσαν τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν. Ἡτο δὲ ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος ἀπλοῦς τοὺς τρόπος, τολμηρότατος καὶ λίαν θεοσεβῆς. Ο Γουσταῦος προσωριμίσθη εἰς τὴν Πομερανίαν μετὰ δέκα πέντε χιλιάδων ἀνδρῶν.

Ο Τίλλυς κυριεύσας τὸ Μαγδεμβούργον καὶ καταστρέψας αὐτὸ φρικωδῶς εἰσέβαλεν ἐπειτα εἰς τὴν Σαξονίαν. Ἄλλος δὲ Γουσταῦος Ἀδόλφος σπεύσας εἰς Σαξονίαν καὶ ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ σαξονικοῦ στρατοῦ προσβάλλει τὸν ἔχθρον ὃχι μαρούν τῆς Λειψίας (1631) καὶ διὰ τῆς ἔξοχου στρατηγικῆς του κατατροπώνει τὸν Τίλλυν καὶ ἀναγκάζει αὐτὸν ν' ἀποσυρθῆ εἰς τὴν νότιον Γερμανίαν. Οὗτος ἡ δύναμις τοῦ αὐτοκράτορος, ἥτις πρὸ μικροῦ ἐκνοιάζει ὅλης τῆς Εὐρώπης, δι' ἐνὸς κτυπήματος κατέρρευσε καὶ μέγας ἐνθουσιασμὸς ἡγέρθη ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ὑπὲρ τοῦ ἡρωϊκοῦ βασιλέως τῆς Σουηδίας.

Ο Γουσταῦος διευθύνεται πρὸς τὸν Ῥήνον καὶ διὰ τῆς Νυρεμβέργης δδεύει πρὸς τὸν ποταμὸν Λίχον (Lech), ὃπου ὁ Τίλλυς εἶχε καταλάβει δχυρὸν θέσιν. Οἱ Σουηδοὶ διαβάντες τὸν ποταμὸν ἐπετέθησαν ἀκατάσχετοι καὶ διὰ τοῦ πυροβολικοῦ των ἐπήνεγκον τρομερὰν καταστροφὴν εἰς τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα. Ο Τίλλυς ἐπληγώθη καιρίως καὶ μετὰ δέκα τέσσαρας ἡμέρας ἀπέθανε. Κατόπιν δὲ Γουσταῦος κυριεύσας τὴν Αὐγοῦσταν προχώρει εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Βαυαρίας καὶ εἰσέρχεται εἰς τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς Μόναχον, τὸ δποῖον ἐσπευσε νὰ ἐγκαταλίπῃ δὲ περήφανος ἐκλέκτῳ αὐτοῦ καὶ ἀρχηγὸς τῆς Καθολικῆς συμμαχίας Μαξιμιλιανός. Οὗτος κατέπεσε καὶ τὸ δεύτερον στήριγμα τοῦ αὐτοκράτορος. Ο Φερδινάνδος Β' δὲν ἔβλεπεν ἄλλο μέσον σωτηρίας ἀπὸ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου παρὰ τὸν Βαλλενστάιν. Κατέψυγε λοιπὸν καὶ πάλιν πρὸς αὐτὸν καὶ διὰ θεομῶν παγακλήσεων τὸν ἐπεισε νὰ στρατολογήσῃ νέον στρατὸν καὶ ἀναλάβῃ τὴν ἀπειρογριστὸν ἀρχιστρατηγίαν. Ο Βαλλενστάιν συλλέξας στρατὸν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Σαξονίαν, ἵνα ἀναγκάσῃ τὸν ἐκλέκτορα αὐτῆς νὰ διαλύσῃ τὴν μετὰ τῶν Σουηδῶν συμμαχίαν. Ο Γουσταῦος Ἀδόλφος ὠρητησε τότε

εἰς Σαξονίαν κατὰ πρόσκλησιν τοῦ ἐκλέκτορος αὐτῆς καὶ συγκροτήσας μάχην πεισματωδεστάτην παρὰ τὴν Λουτσένην (Lützen) τῷ 1632 ἐνίκησε μὲν νίκην περιφανῆ, ἀλλ' ἔπεισεν ἐνδόξως ἐν τῷ μέσῳ τῆς ταραχῆς τοῦ πολέμου ἐν ἡλικίᾳ τριάκοντα δικτὸν ἑτῶν. Οἱ δὲ Βαλλενσταῖν ἡναγκάσθην ὑπὲπιστρέψη μετὰ τοῦ ἡττημένου στρατοῦ του εἰς Βοημίαν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γουσταύου Ἀδόλφου ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τοῦ γερμανικοῦ πολέμου ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Σουηδίας Ὁξενστιέρνας. Λαμβάνων οὗτος χρήματα ἐκ Γαλλίας, ἢς πρωθυπουργὸς ἦτο ὁ διάσημος πολιτικὸς Richelieu, καὶ ἔχων παρ' ἑαυτῷ ἔξοχους στρατηγοὺς τὸν δοῦκα τῆς Βαϊμάρης Βερνάρδον καὶ τὸν Σουηδὸν Ὅρνιον ἐξηρκολούθησε τὸν πόλεμον. Οἱ Σουηδοὶ κατέκλυσαν ἐκ νέου τὴν Βαυαρίαν. Οἱ ἐκλέκτῳ τῆς Βαυαρίας ἐπεκαλέσθη τὴν συνδρομὴν τοῦ Βαλλενσταῖν· ἀλλ' οὗτος ἡρνήθη ἵσχυρογνωμόνως τὴν ζητηθεῖσαν βοήθειαν καὶ παρεχείμασεν ἐν Βοημίᾳ. Ὡς ἐκ τούτου κατέστη ὑπόπτος προδοσίας. Κατηγορήθη ὅτι διενοεῖτο νὰ συμμαχήσῃ μετὰ τῶν Σουηδῶν καὶ γείνῃ βασιλεὺς τῆς Βοημίας. Οἱ αὐτοκράτωρ ἀγόμενος καὶ φερόμενος ὑπὸ τῶν φίλων τοῦ Μαξιμιλιανοῦ ἀπέλυσε καὶ πάλιν τὸν Βαλλενσταῖν, καὶ ὅτε οὗτος ἀπεχώρει εἰς Ἐγραν μὲ τὰ ἀφωσιωμένα εἰς αὐτὸν λείψανα τοῦ στρατοῦ του, μυστικοὶ ἀπεσταλμένοι τοῦ αὐτοκράτορος ἐδολοφόνησαν αὐτόν (1634).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βαλλενσταῖν ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ ὁ διμώνυμος νῦν τοῦ αὐτοκράτορος. Ἀλλὰ νῦν ὁ μέγας πολιτικὸς τῆς Γαλλίας Richelieu συνεμάχησε φανερὰ μετὰ τῶν Σουηδῶν καὶ ὑπεσχέθη εἰς αὐτοὺς κραταιὰν βοήθειαν. Κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην περίοδον ὑπὲρ πάντας διεργίθη ὁ μεγαλοφυῆς Σουηδὸς στρατηγὸς Τύρστενσον. Οἱ πόλεμος μετὰ πολλὰς καὶ διαφόρους φάσεις ἔλαβε πέρας τῷ 1648 διὰ τῆς Βεστφαλικῆς εἰρήνης.

Αἱ διαπραγματεύσεις περὶ τῆς ὑπὸ πάντων ποθουμένης εἰρήνης ἥρχισαν ἀπὸ τοῦ 1643. Ἀλλ' ἀφ' ἑνὸς αἱ μεγάλαι ἀξιώσεις τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Σουηδίας, ἀφ' ἑτέρου ἡ εὐμετάβλητος τύχη τοῦ πολέμου ἐπεβράδυναν τὴν σινομολόγησιν τῆς εἰρήνης, καθ' ἣν ἐπρόκειτο νὰ μεταβληθῇ ὁ εὐρωπαϊκὸς χάρτης καὶ νὰ κανονισθῶσι τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα. Τέλος συνωμολογήθη καὶ ὑπεγράφη αὕτη ἐπ' ὠφελείᾳ μὲν τῆς Γαλλίας, ἐπὶ μεγάλῃ δὲ βλάβῃ τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Ισπανίας.

Οἱ κυριώτεροι ὅροι τῆς εἰρήνης ἦσαν οἱ ἔξης· α) οἱ Γάλλοι ἐλάμπανον τὴν Ἀλσατίαν καὶ διετήρουν τὰς πόλεις Μέτς, Τούλον (Toul) καὶ Βερδόδουνον (Verdum), ἀς κατεῖχον ἀπὸ τοῦ 1652· β) οἱ Σουηδοὶ ἐλάμβανον τὴν δυτικὴν Ποιμερανίαν, τὴν νῆσον Ρουγίαν (Rügen) καὶ πέντε ἑκατομμύρια ταλλήρων ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν· γ) αἱ ἥνωμέναι ἐπαρχίαι τῆς Όλλανδίας ἀπεσπάντο ἀπὸ τῆς Ισπανίας καὶ ἀνεκηρύσσοντο αὐτόνομοι καὶ ἀνεξάρτητοι· δ) ἡ Ἐλβετία ἀπεσπάτο ἀπὸ τῆς Αὐστρίας καὶ καθίστατο ἀνεξάρτητος πολιτεία· ε) ὡς πρὸς τὰ θρησκευτικὰ πράγματα ἐκνυροῦτο ἡ εἰρήνη τῆς Αὐγούστης.

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΠΡΩΣΣΙΑΣ

§ 39. *Φρειδερίκος Γουλιέλμος (1640—1688).* — Ἀπὸ τοῦ 1445 ἦρχεν ἐν Βραδεμβούργῳ ὁ οἶκος Χοεντζόλλερν (Hohenzollern) καὶ ὁ ἥγεμὼν τῆς χώρας ταύτης ἔφερε τὴν προσωνυμίαν ἐκλέκτορος ἀπὸ δὲ τοῦ 1609 ἥνωμη μετὰ τοῦ Βραδεμβούργου καὶ τὸ δουκᾶτον τῆς Πρωσσίας.

Οἱ ἀληθῆς θεμελιωτῆς τοῦ πρωσσικοῦ κράτους ὑπῆρξεν ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος, ὅστις καὶ Μέγας ἐκλέκτωρ ἐπωνυμάσθη. Προσχώρησας εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν προτεσταντῶν ἥγεμόνων κατὰ τὸν Τριακονταετῆ πόλεμον ἐπέτυχε διὰ τῆς Βεστφαλικῆς εἰρήνης σημαντικὴν αὔξησιν τῆς χώρας του ἐν Σαξονίᾳ καὶ παρὰ τὸν Ρήγην. Πρῶτος κατήρτισε μόνιμον στρατὸν ἐξ ἴδαιγενῶν κατὰ δὲ τοὺς ληστρικοὺς πολέμους τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' τῆς Γαλλίας, περὶ δὲν ὁ λόγος κατωτέρω, διεδραμάτισε σπουδαῖον πρόσωπον, συμμαχήσας μετὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλέως ἐκείνου καὶ κατανικήσας ἐν Φερβελλίνῳ (1665) τοὺς ἔως τότε ἀηττήτους θεωρουμένους Σουηδούς. Καὶ ἐστερεικῶς ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος εἰργάσθη θαυμασίως ὑπὲρ τῆς εὐδαιμονίας τῶν ὑπηρόων του. Ἀναδιωργάνωσε τὸ κράτος του ὑπεστήριξε τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίον, καὶ ἀνέπτυξε τὴν γεωργίαν, δεχθεὶς εἴκοσι χιλιάδες τῶν ἐκ Γαλλίας φυγαδευθέντων Οὐγενότων. Ἀποθανών δ' ἀφῆκεν εἰς τὸν διάδοχόν του τὸ κράτος ἀπηλλαγμένον παντὸς χρέους καὶ τὸ ταμεῖον πλῆρες χοημάτων.

§ 40. *Φρειδερίκος Α' (1688—1713).* — Ο Φρειδερίκος Α' δὲν εἶχεν οὕτε τὸ πνεῦμα οὕτε τὸν χαρακτῆρα τοῦ πατρός, ἀλλ' ὅμιλος ἐφιλοτιμήθη ὅπως μὴ φανῇ ὑποδεέστερος ἐκείνου. Καὶ ἐν πρώτοις

βοηθήσας τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας Λεοπόλδον Α' εἰς τοὺς ἔναντιον τῆς Τουρκίας πολέμους του ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὴν προσωνυμίαν βασιλέως τῆς Πρωσσίας (1701). Μετὰ ταῦτα ἐκόσμησε τὸ Βερολίνον καὶ κατέστησεν αὐτὸν καθέδραν ἀξίαν βασιλέως. Ὅτο προστάτης τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτο φύσει μεγαλόδωρος, δηγὶ μόνον ἐπεβάρυνε τοὺς ὑπηκόους του μὲ φόρους ἐπαγθεῖς, ἄλλὰ καὶ τὸ κράτος κατέλιπε μὲ χρέη εἰς τὸν υἱόν του καὶ διάδοχον Φρειδερίκον Γουλιέλμον.

ΤΑ ΣΚΑΝΔΙΝΑΥΙΚΑ ΚΡΑΤΗ

§ 41. *Τὰ σκανδιναυικὰ ιράτη μέχρι τοῦ 1440.—Ἡ Σουηδία μέχρι τοῦ Καρόλου ΙΒ'.*—Αἱ σκανδιναυικαὶ χῶραι, Δανία, Σουηδία καὶ Νορβηγία, ὧν οἱ κάτοικοι ἦσαν γερμανικῆς καταγωγῆς, ἥρχισάν πως νὰ ἐκπολιτεύωνται ἀφ' ὅτου εἰσήχθη εἰς αὐτὰς ὁ χριστιανισμός, ἥτοι ἀπὸ τοῦ ἐνάτου αἰώνος. Ἐκάστη ἐξ αὐτῶν ἀπετέλει ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὕδιον βασίλειον. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰώνος (1397) ἡ βασίλισσα τῆς Νορβηγίας Μαργαρίτα, ἡ ἐπονομασθεῖσα Σεμίραμις τοῦ βιορᾶ, διὰ τῆς καλουμένης ἐνώσεως τοῦ Καλμαρίου ἤνωσε τὰ τρία βασίλεια ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ ἐγγόνου της Ἐρίχου. Ἀλλὰ τῷ 1440 διελύθη ἡ ἐνώσις τοῦ Καλμαρίου, καὶ ἡ μὲν Σουηδία ἀπετέλεσεν ὕδιον βασίλειον ὑπὸ τὸν Κάρολον Η', ἡ δὲ Νορβηγία παρέμεινεν ἥνωμένη μετὰ τῆς Δανίας, ἵστι βασιλεὺς ἔγεινεν ὁ Χριστιανὸς Α' ὁ Ὄλδεμβούργικός. Καὶ κατώρθωσε μὲν ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας Χριστιανὸς Β' (1513—1523) νὰ κυριεύσῃ μετὰ πεισματώδη ἀντίστασιν τὴν Σουηδίαν καὶ ν' ἀποκατασήσῃ τὴν ἐνώσιν τοῦ Καλμαρίου. Ἀλλ' ὁ ἥρως τῆς Σουηδίας Γουσταῦος Βάζας ἀπήγλαξε τὴν πατρίδα του ἀπὸ τοῦ δανικοῦ ζυγοῦ καὶ ἀνεκηρύχθη αὐτὸς βασιλεὺς τῆς Σουηδίας (1523—1560), κατέστησε δὲ ὁ Γουσταῦος Βάζας τὸ στέμμα τῆς Σουηδίας κληρονομικόν.

Μετὰ τρεῖς ἀσήμιους βασιλεῖς ἀνέβη τὸν θρόνον ἐτερος μέγας ἥρως τῆς Σουηδίας, ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος (1611—1632), ἔγγονος τοῦ Γουσταύου Βάζα. Ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος διὰ τῶν ἐπιτυχῶν πολέμων του κατὰ τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Πολωνίας ἀνέκτησε πολλὰς παρὰ τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν χώρας, ἄλλὰ καὶ ἐξοχὴν ἐδοξάσθη ἐν τῷ τριακονταετεῖ πολέμῳ (ἰδ. σ. 44), Τὸν Γουσταῦον Ἀδόλφον διεδέχθη ἡ θυγάτηρ του Χριστίνα (1632—1654). Ἐπ' αὐτῆς ἡ Σουηδία ἐξηκο-

λογίθησε τὸν Τριακονταετῆ πόλεμον καὶ ὠφελήθη διὰ τῆς Βεστφαλικῆς εἰρήνης. Ἡ Χριστίνα, οὕσα λογία γυνὴ καὶ ἀρεσκομένη μᾶλλον εἰς ἐπιστημονικάς μελέτας, παρήγησε τὸν θρόνον ὑπὲρ τοῦ ἔξαδέλφου της Καρόλου Ι' ἐκ τοῦ Παλατίνου οἴκου τοῦ γερμανικοῦ Zweibrücken, ὅπερ ὅνομα σημαίνει δύο γεφύρας. Ἐπὶ τῶν τριῶν βασιλέων ἐξ τοῦ Παλατίνου οἴκου, Καρόλου Ι', Καρόλου ΙΑ' καὶ Καρόλου ΙΒ', ἡ Σουηδία ἀνήλθεν εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν καὶ ἀπετέλει τὸ πολιτικὸν κέντρον ἐν τῇ βορείῳ Εὐρώπῃ.

Η ΓΑΛΛΙΑ ΕΠΙ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΓ' ΚΑΙ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ'.

§ 42. Λουδοβίκος ΙΓ' (1610 – 1643). — **Richelieu.** — Αἱ ἀρχαὶ τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ' ὑπῆρχαν μεσταὶ ταραχῶν. Ἡ ἐπιτροπεύουσα τὸν ἀνήλικον βασιλέα Μαρία ἐκ Μεδίκων ἀπέβαλεν ἀμέσως ἐκ τοῦ πρωθυπουργικοῦ ἀξιώματος τὸν ἴκανώτατον Σουλλῦ καὶ ἀνεβίβασεν εἰς αὐτὸν τὸν ἐκ Φλωρεντίας εὑνοούμενόν της Κοντσίνην, ἄνδρα ὑπερόπτην καὶ δεσποτικόν. "Ο, τι δὲ μετὰ συνέσεως καὶ ζήλου καὶ μόχθου φύοδόμησεν δέ 'Ερρίκος Δ' καὶ δέ Σουλλῦ, τοῦτο ἀνέτρεψεν ἡ νέα ἀστος κυβέρνησις. Τὰ δεινά, τὰ δύοια κατέθλιψον τὴν Γαλλίαν πρὸ τοῦ 'Ερρίκου Δ', ἥρχισαν καὶ πάλιν. Αἱ καταδιώξεις κατὰ τῶν Οὐγγενότων ἐπανελήφθησαν καὶ ἡ Γαλλία ενρίσκετο εἰς τὰς παραμοιαζάς νέων ἐμφυλίων σπαραγμῶν. Ἀλλὰ προέλαβε τὸ κακὸν ἡ ἐν ἔτει 1624 εἰς τὸ πρωθυπουργικὸν ἀξιώματα ἀνάρρησις τοῦ καρδιναλίου Richelieu.

Οἱ Richelieu ὑπῆρχε μέγας πολιτικὸς ἀνήρ. Ἡ θέλησίς του δὲν ἐγίνωσκεν ἐμπόδια, τὸ δὲ πνεῦμά του δὲν εἶχεν δογια. Κατὰ τὴν διάκειαν τοῦ ἐνδόξου πολιτικοῦ του σταδίου δύο τινὰ ἐπεδίωξεν δέ Richelieu. Ἐσωτερικῶς μὲν νὰ ταπεινώσῃ τοὺς ἀλαζόνας εὐγενεῖς, καθιστῶν ἀπεριόδιστον τὴν βασιλικὴν ἔξουσίαν, καὶ νὰ ὑπαγάγῃ ὑπὸ τοὺς νόμιμους τοῦ κράτους τοὺς Οὐγγενότους, οἵτινες ἀπετέλουν κράτος ἐν κράτει ἐν τῇ νοτίῳ καὶ δυτικῇ Γαλλίᾳ ἔχοντες Ἰδίας δχυρὰς πόλεις, μάχιμον δύναμιν καὶ ἀλλα προνόμια. Ἐξωτερικῶς δὲ ν ἀνατρέψῃ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἀψιθουργικοῦ οἴκου τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ισπανίας, καθιστῶν οὕτω τὴν Γαλλίαν τὸ πρῶτον κράτος τῆς Ευρώπης.

Καὶ πρῶτον ἔστρεψε τὰ ὅπλα κατὰ τῶν Οὐγγενότων. Κατὰ τούτων διεξήγαγε δύο πολέμους καὶ ἀφήρεσεν ἀπ' αὐτῶν τὰ φρούρια, τὰ δύοια κατείχον. Ἀφῆκε δέ ὅμως εἰς αὐτοὺς τὴν θρησκευτικὴν των ἐλευθε-

ρίαν καὶ τὰ πολιτικὰ δικαιώματα, ἀτινα διὰ τοῦ διατάγματος τῆς Νάντης εἶχον παραχωρηθῆ εἰς αὐτούς. Ἐπειτα ἐστράφη κατὰ τῶν εὐγενῶν, οἵτινες ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τῆς βασιλομήτορος Μαρίας τῆς ἐκ Μεδίκων προσεπάθουν ἐκ παντὸς τρόπου νῦν ἀνατρέψωσι τὸν μισητὸν εἰς αὐτοὺς πρωθυπουργόν, πολλὰς δὲ συνωμοσίας κατὰ τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἔξυφαναν. Πρὸς τούτους δὲ Richelieu ἐδείχθη ἀμείλικτος, καὶ ἄλλους μὲν ἐθανάτωσεν, ἄλλους δὲ ἥναγκασε νὰ σωθῶσι διὰ τῆς φυγῆς. Οὕτω μετὰ τῶν εὐγενῶν ἔξεπνευσεν ἐν Γαλλίᾳ δὲ φρουδαλισμός, ή δὲ βασιλικὴ δύναμις κατέστη ἀπεριόριστος. Ο Richelieu κατέστησεν ἀνεξάρτητον τὴν βασιλείαν καὶ ἀπὸ τῶν γενινῶν τάξεων (états généraux) τοῦ κράτους, οἵτινες δὲν συνεκλήθησαν ἔκτοτε μέχρι τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως τοῦ 1789.

Αφ' οὗ διὰ τῆς σιδηρᾶς θελήσεως δὲ Richelieu ἐταπείνωσε τοὺς εὐγενεῖς καὶ ἐστερέωσε τὴν ἀπεριόριστον ἔξουσίαν τοῦ στέμματος, προέβη ἐπειτα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν καὶ τοῦ ἄλλου μεγάλου σχεδίου του, ἦτοι τὴν αἴξησιν τῆς δυνάμεως τῆς Γαλλίας ἐν τῷ ἔξωτερικῷ διὰ τῆς ταπεινώσεως τοῦ ἀψβουργικοῦ οἴκου. Διὰ νὰ καταπολεμήσῃ τὸν ἀψβουργικὸν οἴκον συνεμάχησε μετὰ πάντων τῶν ἔχθρῶν αὐτοῦ κατὰ τὸν Τριακονταετῆ πόλεμον καὶ ὑπεστήριξε πρῶτον διὰ χρημάτων, ἐπειτα δὲ καὶ δι' ἀνδρῶν τοὺς Σουηδοὺς καὶ τοὺς ἐν Γερμανίᾳ διαμαρτυρούμενους. Διὰ δὲ τῆς Βεστφαλικῆς εἰρήνης, ὡς γνωστόν, ἐτέθη τέρμινα εἰς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἀψβουργικοῦ οἴκου, ή δὲ διεύθυνσις τῶν διεθνῶν συμφερόντων τῆς Εὐρώπης περιῆλθεν εἰς τὴν Γαλλίαν.

Ο Richelieu ἀνεδείχθη φίλος καὶ προστάτης τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Τῷ 1635 ἔδωσε τὴν *Γαλλικὴν Ακαδήμειαν*, ἐθνικὸν σωματεῖον ἀποτελούμενον ἐκ τεσσαράκοντα διαπρεπῶν λογογράφων καὶ πνιγτῶν, οἵτινες καλοῦνται *ἀδάνατοι*. Η Γαλλικὴ Ακαδήμεια ἔργον ἔχει νὰ διακανονίζῃ καὶ προάγῃ τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν.

Ο Richelieu δὲν ἔζησε διὰ νὰ ἴδῃ τὰς περιλάμπρους ἐπιτυχίας, τὰς ὅποιας παρεσκεύασεν ἡ μεγαλοφυής πολιτική του. Απέθανε τῷ 1642 συστήσας εἰς τὸν βασιλέα ὡς διάδοχόν του τὸν καρδινάλιον Μαζαρῖνον. Μετὰ ἔξ μηνας ἀπέθανε καὶ ὁ Λουδοβίκος ΙΓ', ἀφῆσας διάδοχόν του τὸν διιδύνυμον νιόν του Λουδοβίκον ΙΔ'.

ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΔ' (1643—1715)

§ 43. *Ἀνηλικιότης Λουδοβίκου ΙΔ'. — Κυβέρνησις τοῦ Μαζαρίνου*

ρίνου.. — Ο Λουδοβίκος ΙΔ' διεδέχθη τὸν πατέρα του ἐν ἡλικίᾳ πέντε ἔτῶν. Ὡς ἐκ τούτου ἐπετρόπευεν αὐτὸν ἐν ἀρχῇ ἡ μῆτρος του Ἀγνα ἡ Αὐστριακή, ἥτις ἀνέμητκε τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους εἰς τὸν Ἰταλὸν καρδινάλιον Μαζαρίνον. Οἱ εὐγενεῖς, οὓς εἶχε ταπεινώσει ἡ στιβαρὰ κεὶρος τοῦ Richelieu, ὁφελούμενοι ἐκ τῆς ἀνηλικιότητος τοῦ βασιλέως ἡθέλησαν νὰ ἐμβάλωσι τὴν Γαλλίαν καὶ πάλιν εἰς ταραχάς· ἀλλ ἐνδέμησαν ἀντιμέτωποι τοῦ Μαζαρίνου, ὅστις ἀπολογήθη τὸν προκάτοχόν του *Ris helleu* ἐπεδίωξε καὶ αὐτὸς ν ἀνέκήσῃ ἔτι μᾶλλον τὴν βασιλικὴν δύναμιν. Καὶ ἡ μὲν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ Μαζαρίνου ἐφάνη ἀνταξίᾳ τῆς τοῦ προκατόχου του· ἀλλ ἐσωτερικῶς ἐποιεύθη οὗτος κατὰ τρόπον προκαλέσαντα πολλὰς ἀντιδράσεις. Ἰδίως ἐψέχθη ἡ διοίκησις αὐτοῦ ὃς πρὸς τὰ οἰκονομικά. Ὁτε δὲ ὁ Μαζαρίνος ἡθέλησε νὰ ἐπιβάλῃ νέους φόρους, τὸ συνέδριον τῶν Παρισίων (parlement), μεθούσης ἡγεμονίας, καὶ οἱ εὐγενεῖς, ἀντετάχθη ἐκ τούτου δ ἐξερράγη ὁ πόλεμος τῆς σφενδόνης⁽¹⁾.

Ο λαὸς τῶν Παρισίων ἤγειρεν ὁδοφράγματα ἐν ταῖς ὁδοῖς τῆς πόλεως καὶ ἤγαγκασε τὴν αὐλὴν καὶ τὸν Μαζαρίνον νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸν Ἀγιον Γερμανόν. Ἀλλὰ τότε ὁ νεαρὸς Condé, δοθὺς Ἀγγιανοῦ (Engien), ἀποκλείσας τοὺς Παρισίους ἀποκατέστησε τὴν εἰρήνην καὶ ἐπανέφερεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τὸν βασιλέα καὶ τοὺς ὑπουργούς του (1653). Ἀλλ ἐναβρυνόμενος διὰ τὸ κατόρθωμά του καθίστατο ὁ σημέραι αὐθαδέστερος καὶ ἐξήτει νὰ συγκεντρώσῃ εἰς χεῖράς του πᾶσαν ἔξουσίαν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐμπιστοσύνη τῆς βασιλίσσης πρὸς τὸν Μαζαρίνον ἦτο ἀσάλευτος, ὁ Condé ὀργισθεὶς ἐκηρύχθη κατὰ τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ νικηθεὶς ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Τυρέννη κατέφυγε εἰς Ἰσπανίαν καὶ ἐξήγειρεν αὐτὴν εἰς πόλεμον κατὰ τῆς πατρίδος. Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ἡ Ἰσπανία ἥττήθη καὶ ἐξαντληθεῖσα συνωμολόγησε τὴν *Πυρηναϊκὴν εἰρήνην* (1659), δι ἡς ἡ Γαλλία προσεκτήσατο ικανὰς χώρας. Εἰς τὸν Condé ἐδόθη ἀμνηστία καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Γαλλίαν. Τότε

(1) Σφενδονῆται ἐκαλοῦντο σκωπικῶς οἱ πολέμιοι τῆς αὐλῆς καὶ τοῦ Μαζαρίνου, διότι ἐνώπιον μὲν τῶν Ισχυρῶν ἐδειπειθεῖς, ἐν ἀπονοίᾳ δὲ αὐτῶν ὅμιλουν μετὰ θρασύτητος, καθὼς οἱ ἀγνιόπαιδες, ὅταν βλέπωσι τοὺς ἀστυνομικὺς κλητῆρας, παύουσι τοῦ νὰ σφενδονῶσι κατ' ἄλλήλων, ὅταν δὲ οἱ κλητῆρες ἀπέρχονται, ἐπαγαλλιαράνσουσι τὸ παιγνίδιόν των.

καὶ δὲ Λουδοβίκος ΙΔ' ἐνυμφεύθη τὴν πρεσβυτέραν θυγατέρα τοῦ Φιλίππου Δ' τῆς Ἰσπανίας Μαρίαν Θηρεσίαν, ἥτις παρητήθη πᾶν κληρονομικὸν δικαιώμα ἐπὶ τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου ἀντὶ προικὸς πεντακοσίων χιλιάδων ταλλήρων. Διὰ τῆς συμφωνίας ταύτης ὁ Μαζαρίνος παρεσκεύαζε τὰς ἐν τῷ μέλλοντι ἀξιώσεις τοῦ βουρβωνικοῦ οἴκου τῆς Γαλλίας ἐπὶ τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου, καθ' ὃσον ἔγινωσκεν ὅτι οὐδέποτε ἡ εἰρημένη προϊξ ἔμελλε γὰρ πληρωθῆναι. Δύο ἔτη μετὰ τὴν Πυρηναϊκὴν εἰρήνην ἀπέθανεν ὁ Μαζαρίνος ἀφήσας τὴν Γαλλίαν ἔνδοξον μὲν ἔξωτερικῶς, ἀλλ' ἔξηντλημένην ἔσωτερικῶς.

§ 44. *Κυβέρνησις τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' (πρώτη περίοδος 1661-1678).* — Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαζαρίνου ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' οὐδένα διώρισε πρωθυπουργόν, ἀνέλυψε δὲ αὐτὸς πᾶσαν τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας. Ἐπὶ πεντήκοντα τέσσαρα ἔτη ἐκυβέρνησεν ἀπεριορίστως, ἐπιδιώξας νὰ καταστήσῃ τὴν Γαλλίαν ἔσωτερικῶς μὲν εὐτυχῆ, ἔξωτερικῶς δὲ ἔνδοξον καὶ τὴν πρώτην δύναμιν ἐν Εὐρώπῃ. Ὅπηρες δὲ εὐτυχῆς εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν προσώπων, ἄτινα ἔμελλον νὰ συνδράμωσιν αὐτὸν εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῶν σχεδίων του.

Σπουδαιόταται ἦσαν αἱ ὑπηρεσίαι, ἢς παρέσχεν ὁ ἔζοχος οἰκονομολόγος Κολβέρτος. Ἀνώρθωσεν οὗτος τὰ ἐν μεγάλῃ ἀταξίᾳ εὑρισκόμενα οἰκονομικά κατέπαυσε τὰς καταχρήσεις ἀνέφεξε νέας πηγὰς πλούτου διὰ τῆς προαγωγῆς τῆς γεωργίας, τοῦ ἐμπορίου καὶ διὰ τῆς ἰδρύσεως ἀποικιῶν. Ἐντὸς δὲ βραχέος χρόνου ηὔξησε καταπληκτικῶς τὰς δημοσίας προσόδους, ἀνευ τῶν διοίκησην ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' οὐδέποτε θάτι ἤδυνατο νὰ καταστήσῃ τὴν αὐλήν του καὶ τὴν κυβέρνησιν του τόσον λαμπρὰν οὐδὲ νὰ διεξαγάγῃ τόσον δαπανηροὺς ἔξωτερικοὺς πολέμους.

Ωσαύτως ὁ ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν Λουβοί (Louvois) ἐπὶ τοσοῦτον προήγαγε τὰ στρατιωτικά, ὥστε ὁ γαλλικὸς στρατὸς κατέστη ὁ πρῶτος στρατὸς τῶν χρόνων ἐκείνων.

Ο Λουδοβίκος ΙΔ' ὠθούμενος ὑπὸ ἀχαλινότου φιλοδοξίας ἐπεχείρησε διαφόρους ἔξωτερικοὺς πολέμους, οἵτινες ἐν τῇ Ἰστορίᾳ καλοῦνται *ληστρικοί*, διότι αἱ αἰτίαι αὐτῶν ἦσαν πάντοτε ἄδικοι καὶ παράνομοι.

Πρῶτος πόλεμος (1666—1668). — Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πενθεροῦ του ὁ Λουδοβίκος ΙΔ', ηρόεις ἀκυρον τὴν παραίτησιν τῆς

συζύγου του Μαρίας Θηρεσίας ἀπὸ τοῦ ίσπανικοῦ θρόνου, ἥγειρεν ἀξιώσεις ἐπὶ τῶν εἰς τὴν Ἰσπανίαν ἀνήκουσῶν Κάτω Χωρῶν.⁶ Ο στρατηγὸς Τυρέννης ἀμέσως ἐκυρίευσε τὴν Φλάνδραν.⁷ Επειτα δὲ αὐτὸς ὁ Λουδοβῖκος κατέλαβε τὴν ἄνω Βουργουνδίαν, τὴν παρὰ Γάλλοις λεγομένην Ἐλευθέραν Κομιτείαν (Franche Comté).⁸ Άλλὰ τότε συνέστη κατ⁹ αὐτοῦ τριπλῆ συμμαχία ἐκ τῆς Ἀγγλίας, Ὁλλανδίας καὶ Σουηδίας, ἥτις ἥναγκασεν αὐτὸν διὰ τῆς ἐν Ἀκυτσγράνῳ εἰρήνης (1668) ν⁹ ἀποδώσῃ τὴν ἄνω Βουργουνδίαν διετήρησεν δ⁹ δικιας τὴν Φλάνδραν.

Δεύτερος πόλεμος (1672—1678).—Πρώτη μεγάλη συμμαχία κατὰ τοῦ Λούδοβικοῦ οἰκού ΙΔ'.—Ο Λουδοβῖκος ἀπεφάσισε νὰ ἔκδικηθῇ τὴν Ὁλλανδίαν, ἥτις συνετέλεσεν εἰς τὴν κατ⁹ αὐτοῦ τριπλῆν συμμαχίαν.¹⁰ Αφ'ού λοιπὸν προσείλυκεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ τοὺς Ἀγγλους καὶ τοὺς Σουηδούς, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ὁλλανδίαν μετὰ ἑκατὸν εἴκοσι χιλιάδων στρατοῦ καὶ ἔγεινε κύριος τοῦ πλείστου μέρους αὐτῆς.¹¹ Άλλος ὁ ἀνδρεῖος Γουλιέλμος, πρίγκιψ Ορανίας, ἀναβιβασθεὶς ὑπὸ τῶν Ὁλλανδῶν εἰς τὸ δεῖπνον τοῦ ἀρχιστρατήγου, διέτρησε τοὺς ὑδροφράκτας, οἵτινες ἐπροστάτευνον τὴν χώραν κατὰ τῆς θαλάσσης, καὶ ἐπήνεγκε κατάκλυσιν τῆς χώρας, οὗτοι δὲ διεκώλυσε τὴν περαιτέρῳ προέλασιν τῶν Γάλλων.¹² Έκτός δὲ τούτου ἔκηρούχησαν ὑπὲρ τῶν Ὁλλανδῶν ἡ Ἰσπανία, ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας καὶ ὁ ἐκλέκτωρ τοῦ Βραδεμβούργου.¹³ Άλλος ἔνεκα τῆς ἀσυμφωνίας τῶν συμμάχων καὶ τῆς βραδύτητος αὐτῶν ὁ Λουδοβῖκος κατέλαβεν αὖθις τὴν ἄνω Βουργουνδίαν, δὲ τὸ Τυρέννης νικήσας κατ⁹ ἐπανάληψιν τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα παρὰ τὸν Ρήνον ἐφυγάδευσεν αὐτὰ ἐκ τῆς Ἀλσατίας.¹⁴ Άλλος ἐν τῷ μέσῳ τῶν νικῶν του ἐφορεύθη ὁ ἔνδοξος οὗτος στρατηγός.

Ο Λουδοβῖκος θέλων ν⁹ ἀπομακρύνῃ ἐκ τοῦ πολέμου τὸν ἐκλέκτορα τοῦ Βραδεμβούργου ἐπεισε τοὺς συμμάχους του Σουηδούς νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν χώραν αὐτοῦ.¹⁵ Άλλος ὁ ἐκλέκτωρ ἐκείνος σπεύσας εἰς βοήθειαν τῆς χώρας του κατετρόπωσε τοὺς Σουηδούς παρὰ τὸ Φερβελλῖνον (1675).¹⁶ Επειδὴ δὲ καὶ οἱ Ἀγγλοι ἀπεχώρησαν ἐκ τοῦ ἀγῶνος, ὁ Λουδοβῖκος προέβη εἰς διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης. Τοσοῦτον δὲ ἐπιτηδείως διεξήγαγεν αὐτάς, ὥστε κατώρθωσε νὰ διασπάσῃ τοὺς συμμάχους καὶ νὰ συνομολογήσῃ τὴν ἐν Νιμβέγη (Nimwegen) εἰρήνην (1678) ὑπὸ δρους, τοὺς δόποίους αὐτὸς ἐπέβαλε. Κατὰ ταῦτην ἡ μὲν Ὁλλανδία οὐδὲν ἀπώλεσεν, ἡ Ἰσπανία παρεχώρησεν εἰς

τὴν Γαλλίαν τὴν ἄνω Βουργονδίαν, δὲ αὐτοκράτωρ παρεχώρησε τὸ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὅχθης τοῦ Ρήγου Φρειβούργον εἰς τὴν Γαλλίαν, ἵτις διετήρησε καὶ τὴν Ἀλσατίαν. Οὕτως ἡ Γαλλία ἔξηλθεν ἐνδοξοτέρα καὶ ἴσχυροτέρα ἐκ τοῦ πολέμου τούτου, δὲν διεξήγαγε καθ' ὅλης τῆς Εὐρώπης.

§ 45. Αἰών Λουδοβίκου ΙΔ' — **Πνευματικὸς καὶ καλλιτεχνικὸς βίος ἐν Γαλλίᾳ.** — 'Ο αἰών, καθ' ὃν ἐβασίλευσεν ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' καὶ εἰς ὃν ηύτυχησεν οὗτος νὰ δώσῃ τὸ ὄνομά του, ὑπῆρξεν ὁ λατὸς ἔξοχὴν φιλογονικὸς αἰών τῆς Γαλλίας. Κατ' αὐτὸν τὰ γράμματα καὶ αἱ ἐπιστῆμαι καὶ αἱ τέχναι ἔφθασαν εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν ἐν Γαλλίᾳ. Τότε ἥκμασαν οἱ μεγαλείτεροι ποιηταί, πεζογράφοι καὶ καλλιτέχναι, οἵτινες παντοιοτόπως ἐργασθέντες ἐλάμπουν καὶ ἀτημανάτισαν τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου ἐκείνου βασιλέως. Τῶν ἀνδρῶν τούτων τοῦ πνεύματος ἐπιφανέστεροι ὑπῆρξαν οἱ ἔξης :

'Ο Κορνήλιος (Corneille), πατὴρ τῆς γαλλικῆς τραγῳδίας, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Ρακίνας (Racine), ὅστις προήγαγε καὶ ἐτελειοποίησε τὴν δραματικὴν τέχνην. 'Ο Μολιέρος (Molière), πατὴρ τῆς γαλλικῆς κωμῳδίας. 'Ο Ξεχος σατυρικὸς Μποαλὸς (Boileau). 'Ο ἀφελέστατος καὶ πρωτοτυπότατος μυθογράφος Λαφονταίνος (Lafontaine). 'Ο εὐσεβὴς καὶ πολυμαθὴς Φενελὼν (Fenelon), συγγραφεὺς τοῦ Τηλεμάχου. Οἱ διαπρεπέστατοι ἐκκλησιαστικοὶ ὑήτορες Βοσσουέτος (Bossuet) καὶ Μασιλλίων (Massillon). Οἱ μεγάλοι φυσικομαθηματικοὶ καὶ φιλόσοφοι Καρτέσιος (Descartes) καὶ Πασχάλ (Pascal).

Παραλλήλως πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας ἥκμασαν ἐν Γαλλίᾳ καὶ αἱ τέχναι. Εἰς τὴν προαγωγὴν δὲ καὶ ἀκμὴν αὐτῶν, ὡς καὶ τῆς μηχανικῆς, συνετέλεσαν καὶ τὰ παντοῖα ἐργα, ἀτινα ἐτελέσθησαν ἐπὶ τοῦ βασιλέως ἐκείνου.

'Ο Λουδοβίκος ΙΔ' ἀποφεύγων τὸν θόρυβον καὶ τὴν τύρβην τῶν Παρισίων διέτριβε μετὰ τῆς αὐλῆς του ἐν Βερσαλλίαις (Versailles), προσαστείω τῶν Παρισίων. Τὰ μεγαλοπρεπέστατα ἀνάκτορά του καὶ οἱ μετ' ἀδριάντων, ἀναβρυτηρίων καὶ ἀναδενδράδων κῆποι τῶν Βερσαλλιῶν ἐθεωροῦντο καθ' ἄπασαν τὴν Εὐρώπην ὡς πρότυπα φιλοκαλίας· ἡ δὲ πολυτέλεια καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς γαλλικῆς αὐλῆς ἦτο τοιαύτη, οἵαν ἔως τότε δὲν εἶχεν ἵδει ὁ κόσμος. Οἱ γαλλικοὶ συρμοὶ καὶ ἡ γαλλικὴ γλῶσσα ἐπεκράτησαν ἔκτοτε εἰς τὰς συναγαστροφὰς τῶν

ἀνωτέρων εὐρωπαϊκῶν τάξεων καὶ τῶν αὐλῶν, ἡ δὲ γαλλικὴ γλῶσσα ἀντικατέστησεν ἐν τῇ διπλωματίᾳ τὴν λατινικήν.

§ 46. *Ἀνάκλησις τοῦ διατάγματος τῆς Νάντης.—Διωγμὸς τῶν Οὐγενότων.*—Ἐφ ὅσον ἔζη ὁ Κολβέρτος ἐπροστάτευε τοὺς Οὐγενότους ὡς φιλοπόνους καὶ ἐργατικούς· ἀλλ᾽ ὁ Λουδοβίκος ἐμίσει αὐτοὺς ὡς αἰσετικούς· ἐφορόνει δὲ ἄλλως ὅτι οἱ ὑπήκοοι του δὲν ἥδυναντο νὰ ἔχωσιν ἄλλην θρησκείαν παρὰ τὴν Ιδικήν του. Ἀφ' οὗ δὲ ἀπέθανεν ὁ Κολβέρτος, ἀπεφάσισε τὴν ἔξοντωσιν αὐτῶν. Ἐν ἔτει λοιπὸν 1685 ἀνεκάλεσε τὸ διάταγμα τῆς Νάντης, ἀμεσοὶ δὲ συνέπεια τῆς ἀνακλήσεως τοῦ διατάγματος τούτου ὑπῆρξαν φοβεροὶ καὶ τρομεροὶ διωγμοὶ κατὰ τῶν Οὐγενότων. Οἱ ναοὶ αὐτῶν κατηδαφίσθησαν, τὰ σχολεῖά των ἐκλείσθησαν, τὰ τέκνα ἀπεσπάθησαν ἀπὸ τῆς ἀγκάλης τῶν γονέων, ἵνα ἀνατραφῶσιν ἐν τῇ καθολικῇ θρησκείᾳ, καὶ τέλος διετάχθησαν ὑπὸ τοῦ Λουβιόλα αἱ διαβόητοι ἐπισταθμίαι, ἦτοι ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς οἰκίας τῶν Οὐγενότων πετεῖς (dragons), οἵτινες μετήργαντο πᾶσαν βίαν καὶ αὐθαιρεσίαν κατὰ τῶν δυστυχῶν ἐκείνων πλασμάτων.

Τάποτελέσματα τῆς μανιώδους ταύτης πράξεως τοῦ Λουδοβίκου ὑπῆρξαν καταστρεπτικώτατα. Περὶ τὰς τριακοσίας χιλιάδας καλβινοὶ μετενάστευσαν ἐκ Γαλλίας καὶ ἔζητησαν ἀσυλον εἰς ξένας χώρας κατοικουμένας ὑπὸ διαμαρτυρομένων, μετενεγκόντες ἐκεῖ καὶ τὰ ἀπόρητα τῆς γαλλικῆς βιομηχανίας. Ἡ Ἀγγλία, αἱ Κάτω Χώραι, τὸ Βραδεμβούργον καὶ ἡ Ἐλβετία ὑπεδέχθησαν φιλικότατα τοὺς καταδικομένους. Καὶ ἐν ᾧ αἱ ἄλλαι χῶραι ὠφελοῦντο ἐκ τῆς ἐν αὐταῖς ἐγκαταστάσεως τῶν Οὐγενότων, ἡ Γαλλία ἐστερήθη τῶν φιλοπονωτέρων πολιτῶν της.

§ 47. *Ο πόλεμος τῆς «συμμαχίας τῆς Αὐγούστης».*— Ἡ ἀνάκλησις τοῦ διατάγματος τῆς Νάντης ἐξήγειρε κατὰ τῆς Γαλλίας τὸ μῆσος τῶν προτεσταντικῶν δυνάμεων, ἡ δὲ ἀχαλίνωτος φιλοδοξία τοῦ Λουδοβίκου ἐκίνησε τὴν ἀγανάκτησιν καὶ τῶν καθολικῶν δυνάμεων. Ἐνεκα τούτου συνέστη κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', ἡ *συμμαχία τῆς Αὐγούστης* (1686), ἣν ἀπετέλεσαν ὁ αὐτοκράτωρ, ἡ Ισπανία, ἡ Ολλανδία καὶ ἡ Σουηδία. Μετ' ὀλίγον ἐκραγείσης ἐπαναστάσεως ἐν Αγγλίᾳ, ὁ Ιάκωβος Β', σύμμαχος τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', ἀνετράπη, ἀνηγγορεύμη δὲ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας ὁ Γουλιέλμος, πρίγκιψ *Ορα-*

νίας, ἀσπονδος ἔχθρος τοῦ Λουδοβίκου. Ὁ Γουλιέλμος ἔγεινεν δὲ ἀρχηγὸς καὶ ἡ ψυχὴ τῆς συμμαχίας τῆς Αὐγούστης, οὗτο δὲ ὁ Λουδοβίκος εὑρέθη μόνος ἀπέναντι ὅλῃς τῆς Εὐρώπης. Ὁ πόλεμος ἤρχισε τῷ 1688. Ἀλλ' ἐν ᾧ ὁ κατὰ θάλασσαν ἀγὼν ἦτο ὅλεθρος διὰ τὴν Γαλλίαν, κατὰ ξηρὰν τὰ γαλλικὰ στρατεύματα ἐνίκων πανταχοῦ. Ἀλλ' ἡ παράτασις τοῦ πολέμου ἐξήντλησεν ἀμφότερα τὰ διαιμαχόμενα μέρη· δι' ὃ μετὰ βραχείας διαιπραγματεύσεις συνωμολογήθη τῷ 1697 ἢ ἐν Ρυσβίκῃ (Ryswick) εἰρήνῃ, καθ' ἣν δὲ Λουδοβίκος ἀπέδωκε πάσας τὰς κατακτήσεις του πλὴν τοῦ Στρασβούργου. Ἐκεῖνο δὲ δύμας. ὅτερος ἐστοίχισε πολὺ εἰς τὸν ἀλαζόνα Λουδοβίκον, εἶνε δὲ ἵνα γκάσθη νέα ἀναγνωρίσῃ ὡς βασιλέα τῆς Ἀγγλίας τὸν θανάσιμον ἔχθρον του Γουλιέλμου τῆς Ὁρανίας.

§ 48. Ὁ περὶ διαδοχῆς τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου πόλεμος. — Ἐπειδὴ δὲ βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας Κάρολος Β', νίδις τοῦ Φιλίππου Α', ἦτο ἄπαις, δύο ἡγεμόνες προσέβαλον ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου, δὲ Λουδοβίκος ΙΔ' ὡς σύζυγος τῆς πρεσβυτέρας ἀδελφῆς τοῦ Καρόλου Β' Μαρίας Θηρεσίας διὰ τὸν ἔγγονόν του Φίλιππον, δοῦκα τῆς Ἀνδηγαύας (Anjou), καὶ δὲ αὐτοκράτωρ Λεοπόλδος Α' ὡς σύζυγος τῆς νεωτέρας ἀδελφῆς τοῦ Καρόλου Μαργαρίτας Θηρεσίας διὰ τὸν δευτερότοκον υἱόν του Καρόλον. Ἐν τούτοις δὲ Λουδοβίκος ΙΔ' κατώρθωσε διὰ τοῦ παρὰ τῇ Ἰσπανικῇ αὐλῇ ἀπεσταλμένου του ὥστε ὁ Κάρολος Β' νὰ δοίσῃ διὰ διαθήκης ὡς κληρονόμον τῆς Ἰσπανικῆς μοναρχίας τὸν ἔγγονον τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' Φίλιππον τὸν Ἀνδηγαύον. Μετ' οὐ πολὺ ἀπέθανεν ὁ Κάρολος Β' (1701), δὲ Φίλιππος δὲ Ἀνδηγαύος ἐλθὼν εἰς Ἰσπανίαν ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς ὑπὸ τὸ ὄνομα Φίλιππος Ε'.

Ἀλλ' ἡ Εὐρώπη δὲν ἤδυνατο νὰ ἴδῃ ἄνευ ἀνησυχίας τοιαύτην αὐξῆσιν τῆς δυνάμεως τοῦ βιονόβωνικοῦ οἴκου. Ὁθεν συνεμάχησαν κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' ὁ αὐτοκράτωρ, ἡ Ἀγγλία, ἡ Ολλανδία, ἡ Πρωστία, ἡ Πορτογαλλία καὶ ἡ Σαβανδία. Ὁ πόλεμος οὗτος δὲ περὶ διαδοχῆς τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου, διαιρέσας δέκα τρία ἔτη (1701-1714), διέσεισεν ὅλα τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης, τὴν δὲ Γαλλίαν κατεβίβασεν ἐκ τοῦ ὄντος ἐκείνου, εἰς τὸ διοικούντον ὑπουργοὶ μεγάλοι καὶ στρατηγοὶ ἀπαράμιλλοι εἶχον ἀνυψώσει αὐτήν. Διεξήχθη δὲ ὁ πόλεμος ἐν Ἰσπανίᾳ, Ἰταλίᾳ, Γερμανίᾳ καὶ Βελγίῳ, καὶ ἀνεδείχθησαν κατ' αὐ-

τὸν ὁ πρίγκιψ Εὐγένιος τῆς Σαβανδίας, διατελῶν ἐν αὐτοιακῇ ὑπηρεσίᾳ, καὶ ὁ στρατάρχης τῆς Ἀγγλίας Μαλβοροῦ (Malborough). Τὰ γαλλικὰ στρατεύματα ἡτήθησαν ἀλληλοδιαδόχως καὶ τὰ ὅρια τῆς Γαλλίας ἥπειλοῦντο νὰ παραβιασθῶσιν.

Ἄλλ' αἴφνης ἐπῆλθεν ἀπροσδόκητος τροπὴ τῆς τύχης. Πρῶτον ἐπελθούσης κυβερνητικῆς μεταβολῆς ἐν Ἀγγλίᾳ τὸ νέον ὑπουργεῖον ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς εἰρήνης καὶ ἀνεκάλεσε τὸν ἔξοχον στρατηγὸν Μαλβοροῦ. Δεύτερον ἀπέθανεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωσὴφ Α', νίος τοῦ Λεοπόλδου Α', ἄπαις καὶ διεδέχθη αὐτὸν ὁ ἀδελφός του Κάρολος, ὃστις ἔμελλε νὰ βασιλεύσῃ καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ. Ἄλλα δὲν συνέφερε πλέον εἰς τὰς Δυνάμεις νὰ ἔνωθῇ τὸ αὐτοριακὸν καὶ τὸ ισπανικὸν στέμμα. Ὡς ἐκ τούτου συνωμολογήθη μετ' δλίγον ἡ ἐν Οὐτρέζῃ τῆς Ὁλλανδίας εἰρήνη (1713). Κατὰ ταύτην ὁ ἔγγονος τοῦ Λουδοβίκου ΙΑ' Φίλιππος ὁ Ἀνδηγανὸς ἀνεγνωρίσθη βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας καὶ τῶν ἐπιὸς τῆς Εὐρώπης ἰσπανικῶν χωρῶν ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ μὴ ἔνωθῶσί ποτε τὸ ισπανικὸν καὶ γαλλικὸν στέμμα. Εἰς τὸν πρίγκιπα τῆς Σαβανδίας ἐδόθη ἡ Σικελία μετὰ τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος. Ἡ Ἀγγλία ἔλαβε παρὰ τῆς Ἰσπανίας τὸ Γιβλαρτάρ· ὁ δὲ ἐκλέκτωρ τοῦ Βραδεμβούργου ἀνεγνωρίσθη βασιλεὺς τῆς Πρωσίας.

Ο αὐτοκράτωρ ἐξηκολούθησεν ἐπὶ ἐν ἔτος ἀκόμη τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας· ἀλλὰ τέλος ὑπέγραψε καὶ αὐτὸς τὴν εἰρήνην ἐν Ῥαστάδῃ (1714) καὶ ἔλαβε τὴν Νεάπολιν, τὸ Μεδιόλανον, τὴν Σαρδηνίαν καὶ τὸ Βέλγιον, χώρας ἀνηκούσας εἰς τὴν Ἰσπανίαν.

Τὸ τέως ἀκμάζον γαλλικὸν κράτος ἥρχισε νὰ βαίνῃ πρὸς τὴν παρακμήν. Ἡ πρωτοφανῆς πολυτέλεια τῆς ἀκολασταινούσης αὐλῆς, αἱ πολυπληθεῖς ἀσωτεῖαι καὶ οἱ μακροχόροντοι καὶ δαπανηρότατοι πόλεμοι ἐξήντησαν τελείως τοὺς πόρους τοῦ κράτους. Τὸ δημόσιον χρέος εἶχεν ἥδη ἀνέλθει εἰς τρία δισεκατομμύρια φράγκα. Ἐν ἔτος μετὰ τὴν ἐν Ῥαστάδῃ εἰρήνην ἀπέθανεν ὁ Λουδοβίκος ΙΑ' μετὰ ἐβδομήκοντα δύο ἐτῶν βασιλείαν, διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ δισέγγονός του Λουδοβίκος ΙΕ'.

ΑΓΓΛΙΑ.—ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΣΤΟΥΓΑΡΤ.—ΑΝΑΤΡΟΠΗ ΤΟΥ ΑΓΓΛΙΚΟΥ ΘΡΟΝΟΥ.—ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ.—ΙΑΛΙΝΟΡΘΩΣΙΣ ΤΗΣ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΣ ΤΩΝ ΣΤΟΥΓΑΡΤ

§ 49. Ἰάκωβος Α' (1603-1625). — Διὰ τοῦ θανάτου τῆς

Ἐλισάβετ ἐξέλιπεν ὁ οἶκος τῶν Τυδώρ, ἀνέβη δὲ τὸν θρόνον ὁ βασιλεὺς τῆς Σκωτίας καὶ υἱὸς τῆς Μαρίας Στούαρτ Ἰάκωβος Σ' (ἰδ. σ. 38). Πρῶτος οὖτος ἦνωσε τὸ βασίλειον τῆς Σκωτίας μετὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ ἔλαβε τὴν προσωρυμάν τίτλον Ἰάκωβος Α', βασιλεὺς τῆς Μεγάλης Βρεττανίας καὶ τῆς Ἰρλανδίας, ἔγεινε δὲ ἀρχηγέτης νέας δυναστείας, τῆς τῶν Στούαρτ.

Οὐ Ιάκωβος Α', καίτοι ἀνετρόφη ἐν τῇ Πρεσβυτεριανῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐν τούτοις ηὗνοι τὴν Ἀγγλικανικήν, διότι αἱ ἀρχαὶ αὐτῆς συνεφώνουν πρὸς τὰς ἀλλοκότους ἰδέας του περὶ τοῦ θείου δικαίου τῶν βασιλέων. Ἀπεξένωσεν ἀφ' ἑαυτοῦ τοὺς πρεσβυτεριανοὺς τῆς Σκωτίας καὶ ἐζήτησε νὰ καταδιώξῃ τοὺς ἐν Ἀγγλίᾳ πουριτανούς, ὃν τὴν διδασκαλίαν εὑρίσκε λίαν δημοκρατικήν. Ὁσαύτως καὶ κατὰ τῶν καθολικῶν μετῆλθε παντοειδεῖς καταπιέσεις.

Οὐ Ιάκωβος εἶχεν ἀναθέσει τὴν διεύθυνσιν τῶν πραγμάτων εἰς τὸν ἐπιπόλαιον καὶ ματαιόδοξον δοῦκα Βούκιγκαμ, ὃν ἐκ τοῦ μηδενὸς προήγαγεν εἰς τὰ ὕπατα ἀξιώματα, αὐτὸς δὲ ἐσπατάλα τὸν καιρὸν του εἰς κυνήγια καὶ εἰς συμπόσια. Αἱ καταδιώξεις κατὰ τῶν πουριτανῶν καὶ κατὰ τῶν καθολικῶν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ κατὰ τῶν πρεσβυτεριανῶν ἐν Σκωτίᾳ ἐπετάθησαν ἐπὶ τοσοῦτον, ὃστε ἐξερράγησαν πολλὰ στάσεις καὶ πολλοὶ ἦναγκάσθησαν νὰ μεταναστεύσωσιν εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικήν.

Καὶ ἐξωτερικῶς ἐποιεύθη κακῶς ὁ Ιάκωβος. Ἐγκαταλιπὼν τὴν πολιτικὴν τῆς Ἐλισάβετ, εἰς ἥν ἐχρεωστεῖτο τὸ μεγαλεῖον τῆς Ἀγγλίας, ἐπεζήτησε τὴν φιλίαν ἢ μᾶλλον τὴν συμμαχίαν τῆς μισητῆς Ἰσπανίας. Διὰ ταῦτα καὶ διότι ὁ εὐνοούμενός του Βούκιγκαμ προέβαινε πολλάκις εἰς αὐθαίρετα διαβήματα, περιῆλθεν δὲ Ιάκωβος εἰς ὅηξιν πρὸς τὸ κοινοβούλιον. Καὶ ὅτε τοῦτο διεμαρτυρήθη κατὰ τῶν αὐθιαρεσιῶν τοῦ Βούκιγκαμ, δὲ βασιλεὺς ὅχι μόνον διέλυσεν αὐτό, ἀλλὰ καὶ πολλὰ τῶν ἐπισημοτέρων μελῶν ἐφυλάκισεν. Οὐ Ιάκωβος ἀπέθανε τῷ 1625 ἀφῆσας εἰς τὸν διάδοχον νιόν του κρισιμωτάτην κατάστασιν πραγμάτων.

§ 50. *Κάρολος Α' (1625—1649)*.—Οὐ Κάρολος Α' ἦτο, ὡς καὶ ὁ πατήρ του Ἰάκωβος Α', ὀπαδὸς τῆς ἀπολύτου μοναρχίας. Διὰ τοῦτο καὶ διότι διετήρησεν ὡς σύμβουλον τὸν ὑπερόπτην καὶ ἀσυνείδητον Βούκιγκαμ, ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς βασιλείας του ἐπέ-

συρε καθ' ἑαυτοῦ τὸ ἐθνικὸν μῆσος, Ὁ Κάρολος κατέστησεν ἔτι μᾶλλον δυσχερῆ τὴν θέσιν του καὶ διὰ τῆς ὑβριστικῆς πρὸς τὸ κοινοβούλιον διαγωγῆς του, διότι τοῦτο ἥρνετο νὰ δώσῃ τὰ ζητούμενα χρήματα πρὸς διεξαγωγὴν πολυδαπάνου κατὰ τῆς Ἰσπανίας πολέμου, δῆτας προκαλέσει ὁ Βούκιγκαμ ἐνεκα προσωπικοῦ μίσους πρὸς τὸν πρωθυπουργὸν τῆς Ἰσπανίας Ὀλιβαρές. Χάριν τοῦ Βούκιγκαμ, θέλοντος νὰ ἴνανοποιήσῃ προσωπικὸν πάθος κατὰ τοῦ Richelieu, ἐπεχείρησεν ὁ Κάρολος καὶ δεύτερον πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἐν αὐτῇ προτεσταντῶν.

Μετὰ τὴν ἀτυχῆ ἔκβασιν τοῦ πολέμου τούτου τὸ κοινοβούλιον ἤπειρησεν ὅτι θὰ εἰσαγάγῃ εἰς δίκιην τὸν Βούκιγκαμ ἐπὶ ἔσχατῃ προδοσίᾳ. Τότε ὁ βασιλεὺς, ἵνα σώσῃ τὸν εὐνοούμενόν του, συγκατετέθη νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν ὑπὸ τοῦ κοινοβούλιου προτάθεισαν *αἴτησιν τῶν δικαιωμάτων*, δι' ἣς καθιερώντο ἡ ἐλευθερία τοῦ λόγου καὶ ἡ ἀσφάλεια τοῦ προσώπου καὶ τῆς ἰδιοκτησίας.

Δολοφονηθέντος μετ' οὐ πολὺ τοῦ Βούκιγκαμ (1629), ὁ βασιλεὺς ἐκάλεσε ὡς σύμβουλόν του ἄντες ἐκείνου τὸν Θωμᾶν Βεντούρόθον (Wentworth), ἕνα τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἀντιπολιτεύσεως, δῆτα προήγαγεν εἰς κόμιτα Στραφφόρδον καὶ ἀντιβασιλέα τῆς Ιρλανδίας. Ὁ Βεντούροθος κληθεὶς εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ βασιλικοῦ συμβούλου ἐλησμόνησε τὰς ἀρχάς του καὶ νῦν προσεπάθει μετὰ ζήλου νὰ καταστήσῃ ἀπεριόριστον τὴν βασιλικὴν ἔξουσίαν. Τῇ συμβουλῇ δὲ τούτου ὁ Κάρολος διέλυσε τὸ κοινοβούλιον καὶ ἥρχισε νὰ κυβερνᾷ αὐταρχικῶς.

Καὶ δὲν ἥρκέσθη εἰς τὸ παράτοιμον τοῦτο μέτρον ὁ Κάρολος, ἀλλ' ἥθελησε νὰ δειχθῇ αὐθαίρετος καὶ δεσποτικὸς καὶ εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά πράγματα. Εἰς ταῦτα εἶχε σύμβουλον τὸν Λάουδ (Laud), δῆτα προήγαγεν εἰς ἀρχιεπίσκοπον Κανταουρίας. Ὁ Λάουδ συνέταξε νέαν λειτουργίαν, ἥτις περιελάμβανε πολλὰ πολλοῦ καταργηθέντα καθολικὰ ἔθιμα. Ἄλλ' οἱ νεωτερισμοὶ οὗτοι προεκάλεσαν σφοδρὸν ἀναρριθμὸν παρὰ τῷ λαῷ. Ὅτε δὲ ὁ Κάρολος ἥθελησε νὰ εἰσαγάγῃ τὴν νέαν λειτουργίαν καὶ εἰς τὴν Σκωτίαν, οἱ Σκῶτοι ἀντεστάθησαν καὶ ἔξέβαλον κακῶς τὸν ἱερέα ἐκ τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ. Ὁ Κάρολος ἥθελησε νὰ καταβάλῃ διὰ τῶν ὅπλων τὴν ἀντίστασιν· ἀλλ' οἱ Σκῶτοι ἐνισχυόμενοι ὑπὸ διαπύρου θρησκευτικοῦ ζήλου ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τὰ στρατεύματα τοῦ Καρόλου καὶ ὑπερέβησαν τὰ ἀγγλικὰ σύνορα. Ὁ

Κάρολος περιελθών εἰς ἀμηχανίαν συνεκάλεσε τὸ κοινοβούλιον μετὰ ἐνδεκαετῆ διακοπῆν.

Τὸ νέον κοινοβούλιον, δπερ ἐν τῇ ἴστορᾳ φέρει τὸ ὄνομα **μακρὸν κοινοβούλιον**, ὡς ἐκ τῆς μακρᾶς διαρκείας του (1640-1648), ἔλαβεν ἀμέσως ἐχθρικὴν στάσιν κατὰ τῆς αὐλῆς καὶ τῆς κυβερνήσεως. Συνεμάγησε κατὰ τρόπον μυστικὸν μετὰ τῶν Σκώτων καὶ ἐνήργησεν ὥστε οὗτοι νὰ ἐμμένωσιν εἰς τὴν ἐν τοῖς μεθορίοις θέσιν των. Ἐπειτα ὑπέβαλεν εἰς δίκιν τὸν Στραφόδον καὶ τὸν Λάουδ. Ἀμφότεροι κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον καὶ ὑπέστησαν τὴν ποινὴν ταύτην. Τελευταῖον δὲ τὸ κοινοβούλιον ἦρχισε νὰ προσβάλῃ τὰ δικαιώματα τοῦ βασιλέως. Ο Κάρολος μὴ ἀνεχόμενος τὴν τοιαύτην κατάστασιν ἀπῆλθεν εἰς Ἐβρόακον καὶ ἀπειράστησε νὰ καταστεῖῃ διὰ τῶν ὅπλων τὴν θρασύτητα τοῦ κοινοβουλίου,

§ 51. **Ἐμφύλιος πόλεμος. — Ἀπομεφάλιστς Καρδίλον Α'.** — Οὕτως ἦρχισεν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ βασιλέως καὶ κοινοβουλίου (1642). Ἐν ἀρχῇ ὁ μικρὸς ἀλλ᾽ ἐξησκημένος στρατὸς τοῦ βασιλέως ὑπερίσχυσεν. Ἀλλ᾽ ὅτε δὲ ὁ Ὁλιβιέρος Κρόμβελλος, δραστήριος πουριτανός, ἐσχημάτισεν ἐκ τῶν θεοσεβῶν φύλων του τάγμα ἵππεων, τὰ πράγματα ἔλαβον ἄλλην τροπήν. Ο βασιλικὸς στρατὸς ἤτηκε δύσκολῶς ὑπὸ τοῦ Κρόμβελλου παρὰ τὸ Ἐβρόακον (1644), ἢ δὲ πιστὴ εἰς τὸν βασιλέα πόλις τοῦ Ἐβροάκου ἐπεσεν εἰς χεῖρας τῶν πουριτανῶν. Οἱ πουριτανοὶ ὀφελούμενοι τὴν περίστασιν ἀντικατέστησαν ἀμέσως τὴν Ἐπισκοπικὴν Ἐκκλησίαν διὰ τῆς Καλβινικῆς. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1645) δὲ Κρόμβελλος προσβαλὼν τὰ λείφανα τοῦ βασιλικοῦ στρατοῦ παρὰ τὸ Νασσεμπαϊ (Nasseby) ἐπήνεγκεν εἰς αὐτὰ πανολεμούσιαν. Ο Κάρολος ἀποβαλὼν πᾶσαν ἐλπίδα κατέφυγε μετημφιεσμένος ὡς ἵπποκόμος εἰς τὸ στρατόπεδον¹ τῶν Σκώτων παρὰ τὰ βόρεια μεθόρια, ἐλπίζων νὰ εῦρῃ σωτηρίαν παρὰ τοῖς συμπολίταις του. Οἱ Σκῶτοι δὲ ὅμως οὐδεμίαν ἔδειξαν συμπάθειαν πρὸς τὸν βασιλέα, ἀλλ᾽ ἐκράτησαν αὐτὸν αἰχμάλωτον καὶ τέλος τὸν παρέδωκαν εἰς τὸ κοινοβούλιον ἀντὶ τετρακοσίων χιλιάδων λιρῶν.

Ἄλλα νῦν ἡ μερὶς τῶν ἀνεξαρτήτων, ἥτοι τῶν τολμηροτέρων καὶ δραστηριωτέρων πουριτανῶν, ἐπειδύμει νὰ καταλύσῃ τὴν βασιλείαν καὶ νὰ ἰδρύσῃ τὴν δημοκρατίαν. Ἄλλ᾽ ἐπειδὴ ἀνθίσταντο οἱ μετριοπαθέστεροι πρεσβυτεριανοί, οἵτινες ἐπλειστοψήφουν ἐν τῷ κοινοβούλιῳ

καὶ ἦσαν κεκηρυγμένοι ὑπὲρ τῆς βασιλείας, ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἀνεξαρτήτων Κρόμιβελλος περιζώσας διὰ στρατοῦ τὸ κοινοβούλιον ἀπίγαγε διὰ τῆς βίας καὶ ἐφυλάκισεν ὅλους τοὺς πρεσβυτεριανοὺς βουλευτὰς. Μετὰ τὴν πρᾶξιν ταύτην τὸ κοινοβούλιον, ὅπερ ἀπετελεῖτο πλέον ἐξ ἀνεξαρτήτων μόνον καὶ ὀνομάζετο τὸ **Κολοβὸν κοινοβούλιον**, οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ τυφλὸν ὅργανον τοῦ Κρομβέλλου. Τότε ὁ Κάρολος Α' εἰσήχθη εἰς δίκην ἐνώπιον εἰδικοῦ δικαστηρίου καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον ὡς καταπατήσας τὰς ἐλευθερίας καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ, ἀπεκεφαλίσθη δὲ τῇ 19 Ἰανουαρίου 1649.

§ 52. Δημοκρατία ἐν Ἀγγλίᾳ.—Δικτατωρία Κρομβέλλου..— Μετὰ τὴν ἀποκεφάλισιν τοῦ Καρόλου Α' κατελύθη ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ βασιλεία καὶ ἀνεκηρύχθη ἡ δημοκρατία, Ἄλλο δὲ θάνατος τοῦ Καρόλου Α' παρήγαγεν ἐν Σκωτίᾳ καὶ Ἰολανδίᾳ τρομερὰν ἀνακίνησιν. Οἱ Σκωτοὶ καλέσαντες ἐξ Ὀλλαγδίας τὸν νίὸν τοῦ καρατομηθέντος Καρόλου Α' ἀνεκήρυξαν αὐτὸν βασιλέα ὡς Κάρολον Β', ἀφ' οὗ προηγουμένως ἔλαβον παρ' αὐτοῦ τὴν ὑπόσχεσιν διτὶ ἥθελε σεβασθῆ τὴν θρησκευτικὴν αὐτῶν ἐλευθερίαν. Καὶ ἡ Ἰολανδία ἀνεγγώνισε τὸν νέον βασιλέα καὶ ἔλαβε τὰ ὅπλα.

Ο Κρόμιβελλος ἐστράτευσε κατὰ πρῶτον κατὰ τῆς Ἰολανδίας καὶ μετέβαλε τὴν ἀτυχῆ ἐκείνην νῆσον εἰς ἔρημον. Ἐπειτα ἐστράφη κατὰ τῆς Σκωτίας· νικήσας δὲ δις τὸν Κάρολον Β' ἐν Δουμβαρίῳ (Dumbar) τῷ 1650 καὶ ἐν Οὐερσεστορίᾳ (Worcester) τῷ 1651 ἥραγκασεν αὐτὸν ἐν μέσῳ μυρίων κινδύνων καὶ ταλαιπωριῶν νὰ καταφύγῃ μετημφιεσμένος εἰς Γαλλίαν. Οὕτως δὲ Κρόμιβελλος διὰ τῆς στρατιαράς χειρός του ἀποκατέστησε τὴν τάξιν καὶ τὴν ἡσυχίαν καθ' ὅλον τὸ κράτος.

Μετὰ ταῦτα δὲ Κρόμιβελλος ἐστρεψεν ἀπασαν τὴν προσοχὴν εἰς τὸ νὰ ὑψώσῃ τὴν δύναμιν κοὶ τὴν δόξαν τῆς Ἀγγλίας καὶ ἐν τῷ ἔξωτεροι. Ἡ Ὀλλανδία εἶχε διαμαρτυρηθῆ κατὰ τῆς καρατομήσεως τοῦ Καρόλου Α' καὶ προέβη εἰς βαρείας ὑβρεις κατὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ἀγγλίας. Ο Κρόμιβελλος θέλων νὰ τιμωρήσῃ τὴν θρασύτητα τῶν Ὀλλανδῶν, πρὸς δὲ ν' ἀνυψώσῃ τὸ κατὰ τὸν ἀναστατωτισμὸν τῆς Ἀγγλίας, ἐπεισε τὸ κοινοβούλιον νὰ ψηφίσῃ, ἐν ἀρχῇ τοῦ 1651, τὸ καλούμενον **δόγμα τῆς ναυτιλίας**, καθ' δὲ εἰς οὐδὲν πλοῖον ἐπετρέπετο νὰ μεταφέρῃ εἰς τοὺς λιμένας τῆς Ἀγγλίας ἄλλα προϊόντα παρὰ

τὰ παραγόμενα ἐν τῇ χώρᾳ, εἰς ἣν ἀνήκε τοῦτο. Ὁ νόμος οὗτος κατέστρεψε τὸ διαιμετακομιστικὸν ἐμπόριον τῆς Ὀλλανδίας. Διὰ τοῦτο ἐκήρυξεν αὕτη τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἀγγλίας ἀλλ᾽ ἡττήθη δεινῶς καὶ ἡναγκάσθη νὰ συνοικολογήσῃ εἰρήνην, δι᾽ ἣς ἀνεγνώριζε τὸ δόγμα τῆς ναυτιλίας.

Καθ’ ὃν χρόνον διεξήγετο ὁ κατὰ τῆς Ὀλλανδίας πόλεμος, ὁ Κρόμβελος περιῆλθεν εἰς ἔριδας πρὸς τὸ κολοβὸν κοινοβούλιον, ὅπερ ἐδείκνυε τὴν ἀπαρέσκειάν του πρὸς τὴν ὑπέρμετρον δύναμιν τοῦ Κρομβέλλου. Ὁ Κρόμβελος ἀπεφάσισε νὰ γείνῃ ἀρχων τῆς Ἀγγλίας. Περικυλώσας διὰ στρατοῦ τὸ βουλευτήριον, εἰσῆλθεν εἰς τὴν αἴθουσαν ἀποτόμως καὶ μετ’ ἀνηκούστου θρασύτητος ἥρχισε νὰ ἐκσφενδονᾶ πρὸς ἓνα ἔκαστον τῶν παρόντων βουλευτῶν τὰς βαρυτάτας τῶν ὑβρεων. Τέλος ἐκρούσε τὸν πόδα καὶ εἰς τὸ σύνθυμα τοῦτο εἰσώρημαν οἱ στρατιῶται καὶ ἐξέβαλον τοὺς παρόντας.

“Οτ” ἐκενώθη ἡ αἴθουσα, ὁ Κρόμβελος ἐξῆλθεν, ἐκλείδωσε τὴν θύραν, ἔθηκε τὴν κλεῖδα εἰς τὸ θυλάκιόν του καὶ ἀνήρτισεν ἐπὶ τῆς θύρας τοῦ βουλευτηρίου τὴν ἐπιγραφὴν **Οἰκία πρὸς ἐνοικίασιν** (Απρ. 1653). Κατόπιν ὁ Κρόμβελος προσέβη εἰς τὴν ἔδουσιν νέον πολιτεύματος, καθ’ ὃ τὴν μὲν νομοθετικὴν ἔξουσίαν ἔμειλε νὰ ἔχῃ κοινοβούλιον ἐκ τετρακοσίων μελῶν, τὴν δὲ ἐκτελεστικὴν ἔξουσίαν μετὰ τῆς ἀνωτάτης ἀρχηγίας τῶν κατὰ ξηράν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεων ἔμειλε νὰ ἔχῃ εἰς ἄνηρ ισοβίως ὡς λόρδος προστάτης, ἔγων παρ’ ἐαυτῷ πολιτικὸν συμβούλιον. Τοιοῦτος δὲ ἔγεινεν ὁ Κρόμβελος Ἐκυβέρνησε δὲ ὁ Κρόβελλος ἐνδόξως καὶ εἰς βραχύτατον χρόνικὸν διάστημα ἀνύψωσε τὴς Ἀγγλίαν εἰς ὁ σημεῖον οὐδέποτε πρότερον εἶχεν ἀνυψωθῆ.

Ἀποθανόντος τοῦ Κρομβέλλου τῷ 1658, αἱ διάφοροι πολιτικαὶ μερίδες ἐκ φόρου μήπως ἐκραγῆ νέος ἐμφύλιος πόλεμος ἀνύψωσαν τὸν υἱὸν αὐτοῦ **Ριχάρδον** εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ λόρδου προστάτου· ἀλλὰ μετ’ ὀκτὼ μῆνας παρήτησεν οὗτος τὴν ἀρχὴν δι’ ἀνικανότητα. Μετ’ ὀλίγον ἀνεφύησαν ἔριδες μεταξὺ κοινοβουλίου καὶ στρατοῦ. Τότε ὁ στρατηγὸς Μόγκιος, ὅστις ὑπὸ τὸ πρόσχημα δημοκρατικῶν φρονημάτων ἦτο πιστὸς δπαδὸς τῆς βασιλείας, κατώρθωσε ν’ ἀποκαταστήσῃ εἰς τὸν υἱὸν τὸν Κάρολον Β’, νίδιν τοῦ ἀποκεφαλισθέντος Καρόλου Α’.

ΠΑΔΙΝΟΡΘΩΣΙΣ ΤΗΣ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΣ ΤΩΝ ΣΤΟΥΑΡΤ.
ΝΕΑ ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΑΥΤΗΣ

53. *Κάρολος Β' (1660—1685).*—Ο Κάρολος Β' ἀνέβη τὸν θρόνον μὲ δῆλα τὰ ἐλλαττώματα τοῦ οἴκου του. Πρὸ τῆς ἀναβάσεώς του εἶχεν ὑποσχεθῆ πολιτικὴν καὶ θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν, ἔτι δὲ ἀμνηστίαν εἰς πάντας τοὺς συνεργήσαντας εἰς τὸν φόνον τοῦ πατρός του. Ἀλλὰ μόλις ἀνέβη τὸν θρόνον, ἐτιμώρησε διὰ θανάτου τοὺς φονεῖς τοῦ πατρός του ἔπειτα δὲ ἀποκατέστησε τὴν Ἐπισκοπικὴν Ἐκκλησίαν καὶ διέταξεν αὐστηροτάτας ποινὰς κατὰ παντὸς ἀπειθοῦντος. Ἰνα ἐπαιρκῇ εἰς τὰς πολυειδεῖς ἀνάγκας τοῦ ἀσώτου βίου του, ἐπώλησεν εἰς τὸν Λουδοβίκον ΙΑ' ἀντὶ πέντε ἑκατομμυρίων φράγκων τὸν λιμένα τῆς Αουγκέρης ἐπὶ τοῦ πορθμοῦ τῆς Μάγχης, ὃν εἶχε κυριεύσει ὁ Κρόμβελλος ἀπὸ τῆς Ἰσπανίας προσέτι δ' ἐλάμβανε παρὰ τοῦ βασιλέως τούτου τῆς Γαλλίας τακτικὸν ἐτίσιον μισθὸν δύο ἑκατομμυρίων φράγκων διὰ νὰ χρησιμεύῃ ὡς δόγανον καὶ προστατεύῃ τὰ συμφέροντα τῆς Γαλλίας.

Ο Κάρολος Β' ἐπειράθη μετ' ὀλίγον ν^o ἀποκαταστήση ἐν Ἀγγλίᾳ τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν, ὡν καὶ ἀντὸς ἐνδομύχως καθολικός. ἄλλη ἀπέτυχεν ἔνεκα τῆς ἐξεγέρσεως τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κοινοβουλίου καὶ ἡναγκάσθη μάλιστα νὰ ἐπικυρώσῃ τὸν τότε ψηφισθέντα *νόμον τῆς δοκιμασίας*, καθ' ὃν πάντες οἱ ὑπάλληλοι, πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοί, ὥφειλον νὰ διμόσωσι τὸν ὄρκον τῆς ὑποταγῆς εἰς τὴν Ἐπισκοπικὴν Ἐκκλησίαν. Διὰ τοῦ νόμου τούτου ἀπεκλείοντο οἱ καθολικοὶ τῶν δημοσίων ἀρχῶν. Οὕτως ὁ δούξ τοῦ Ἐβροάκου, ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως καὶ μέλλων διάδοχος τοῦ θρόνου, ὅστις δημοσίᾳ εἶχε προσέλθει εἰς τὸν καθολικισμόν, ἡναγκάσθη νὰ καταθέσῃ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχινανάρχου. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κοινοβούλιον προσέβη καὶ εἰς ἄλλα βίαια μέτρα κατὰ τῶν καθολικῶν, ὁ βασιλεὺς διέλυσεν αὐτό.

Ἄλλὰ τὸ νέον κοινόβούλιον διέκειτο ἔτι μᾶλλον δυσμενῶς πρός τὸν βασιλέα, μία δὲ τῶν πρώτων πράξεων αὐτοῦ ἦτο ἡ ψήφισις τοῦ περιφήμου νόμου *habeas corpus* (1679), ὃν δὲ βασιλεὺς ἡναγκάσθη νὰ ἐπικυρώσῃ καὶ ὅστις δικαίως θεωρεῖται τὸ παλλάδιον τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας τῶν Ἀγγλών. Κατὰ τὸν νόμον τούτον οὐδεὶς ἦτο δυνατὸν νὰ προφυλακισθῇ ἀνεν ἐντάλματος τῆς δικαστικῆς ἀρχῆς, ὃ δὲ συλληφθεὶς ἐπρεπε νὰ προσάγηται εἰς δίκην ἐντὸς τριτην ἡμερῶν.

εῖς τινας δὲ περιστάσεις ἥδυνατο καὶ ν' ἀπολυθῇ ἐπὶ χοηματικῇ ἔγγυήσει. Ἀλλ' ὅτε τὸ κοινοβούλιον ἥθελησε νέῳ ἀποκλείσῃ τοῦ θρόνου τὸν δοῦκα τοῦ Ἐβραίου, ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως, ὃς καθοικόν, διβασιλεὺς διέλυσεν αὐτὸν ἐπανειλημμένως.

Κατὰ τὸν χρόνον τούτους ἐσχηματίσθησαν ἐν Ἀγγλίᾳ τὰ δύο πολιτικὰ κόμματα, τὸ τῶν Οὐγγών, ἢτοι τῶν φιλελευθέρων, καὶ τὸ τῶν Τορούων, ἢτοι τῶν συντηρητικῶν, ἀτινα ὑφίστανται μέχρι σήμερον. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Οὐγγῖοι ἐπέμενον εἰς τὸν ἀπὸ τοῦ θρόνου ἀποκλεισμὸν τοῦ δούκος τοῦ Ἐβραίου, δικάρολος Β' τοσοῦτον ἐξωργίσθη. ὅτε δικήρωνται ἀληθῆ διωγμὸν κατὰ τῶν κορυφαίων τοῦ κόμματος τούτου. Καί τινες μέν, ἐν οἷς καὶ δι νόθος νίδος τοῦ Κάρολου Α' Μονμάουθ (Monmouth), ἐσώθησαν κατὰ ρυγόντες εἰς Ὁλλανδίαν, ἄλλοι δὲ συλληφθέντες ἐκαραποιήθησαν. Οἱ δούκες τοῦ Ἐβραίου ἀνέλαβε τὸ ἀξιώμα τοῦ ἀρχινανάρχου καὶ δικάρολος Β' ἦρξεν αὐταρχικῶς μέχρι τοῦ θανάτου, συμβάντος τῷ 1685.

§ 54. *Ιάκωβος Β' (1685—1688).—Γουλιέλμος Γ' (1688—1701).*—Οἱ Ιάκωβοις Β' διεδέχθη τὸν ἀδελφόν του Κάρολον Β' ἐν ἡλικίᾳ πεντήκοντα τοῖων ἔτῶν. Ὁλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τούτου προσωριμόσθη εἰς τὴν Ἀγγλίαν δι Μονμάουθ μετ' εὐαρίστην φυγάδων Ἀγγλῶν καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τῶν Οὐγγών ἀπεπειράθη νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον. Ἀλλ' ἡ ἀπόπειρα ἀπέτυχεν. Οἱ Μονμάουθ συλληφθεὶς ἐθανατώθη ἐπίσης δὲ καὶ οἱ διπάδοι αὐτοῦ κατεδιώκθησαν ἀμειλίκτως. Οἱ Ιάκωβοις Β' ἐνθαρρουνθεὶς ἐκ τῆς ταχείας καταστολῆς τοῦ κινήματος ἐπεχείρησε πρῶτον νὰ καταστήσῃ τὴν βασιλείαν ἀπεριόριστον καὶ δεύτερον ν' ἀναδείξῃ ἐπικρατοῦσαν τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν. Ἀλλὰ τότε ἐπανεστάτησεν δι λαὸς καὶ ἐκάλεσεν ἐξ Ὁλλανδίας τὸν διαμαρτυρόμενον Γουλιέλμον, πρίγκιπα τῆς Ὁρανίας καὶ σύζυγον τῆς πρεσβυτέρας θυγατρὸς τοῦ Ιακώβου, πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Ἀγγλικανῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας. Οἱ Γουλιέλμος προσορμισθεὶς εἰς Ἀγγλίαν μετὰ ὀλλανδικοῦ στρατοῦ τῷ 1688 κατέλαβεν εὐχερῶς τὸν θρόνον, δὲ ιάκωβος ἐφυγε μετὰ τῆς οἰκογενείας του εἰς Γαλλίαν, διπού εἰς τὸ ἔξης ἔξησε συντηρούμενος διὰ βοηθημάτων τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'.

Μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Ιακώβου Α' ἀνέβη ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ θρόνου ὁ Γουλιέλμος Γ', πρίγκιψ τῆς Ὁρανίας. Οὗτος ἐκήρυξε ἀνεξιθη-

σκείαν καὶ καθόλου διετήρησε συνδιαιλλακτικήν πολιτικήν. Ἐνεκα τούτου ἀνεγνωρίσθη καὶ ὑπὸ τῶν Σκώτων τὴν δὲ Ἰολανδίαν ἀντισταθεῖσαν ὑπέταξεν.

ΟΙ ΟΘΩΜΑΝΟΙ ΣΟΥΤΑΝΟΙ ΑΠΟ ΤΟΥ ΙΒΡΑΗΜ Α' ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΑΧΜΕΤ Γ'.

§ 55. *Ἰβραὴμ Α'* (1640—1648).—*Μωάμεθ Δ'* (1648—1687).—Ὥς Ἰβραὴμ Α' ὑπῆρξεν εἰς τῶν μᾶλλον κτηνωδῶν σουλτάνων. Ἐπὶ τούτου ἥρχισεν ἡ κατάκτησις τῆς Κρήτης κατεχομένης ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν. Ἐν ἔτει 1648 κραταίος ὁδωμανικὸς στόλος ἔπλευσεν ἐναντίον τῆς Κρήτης. Οἱ Ὁθωμανοὶ κυριεύσαντες μετὰ δίμηνον πολιορκίαν τὰ Χανία καὶ ἔπειτα τὴν Σοῦδαν προέβησαν ἀμέσως κατόπιν εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεγάλου Κάστρου, ἥτοι τοῦ Ἡρακλείου, οὐτινος οἱ πρόμαχοι ἀντέστησαν ἥρωϊκώτατα.

Ἐν φέντε χρονίσθη ἡ πολιορκία τοῦ Ἡρακλείου, ὁ Ἰβραὴμ Α' ἔξειθρονίσθη καὶ ἐφονεύθη, διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ νίος του Μωάμεθ Δ', ἐπιτετῆς τὴν ἡλικίαν. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Μωάμεθ Δ' τὸ ὁδωμανικὸν κράτος περιέπεσεν εἰς ἀναρχίαν, ἔως ὅτου ὁ μεγαλεπήβολος μέγας βεζύρης Μεχμέτ Κιουπρολῆς ἀνέλαβε τὸ πηδάλιον τοῦ παραλελυμένου κράτους. Ἐκυβέρνησεν οὗτος μετὰ συνέσεως καὶ αὐστηρότητος καὶ ἀποκατέστησε τὴν τάξιν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ. Τοῦτον ἀποθανόντα διεδέχθη ἐν τῷ ἀξιώματι τοῦ μεγάλου βεζύρου ὁ ἄξιος νίος του Ἀχμέτ Κιουπρολῆς.

Ἐν ἔτει 1666 ἐπέμφθη ὑπὸ τοῦ σουλτάνου αὐτὸς ὁ Κιουπρολῆς, ἵνα διευθύνῃ αὐτοπροσώπως τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἡρακλείου. Εἶχε δὲ παρὸς ἑαυτῷ ὁ Κιουπρολῆς ἐν Κρήτῃ ὡς διερμηνέα τὸν Ἑλλήνα Παναγιώτην Νικούσιον. Ἄλλὰ συγχρόνως καὶ οἱ Ἐνετοὶ ἀνέθεσαν τὴν ἄμυναν τοῦ φρουρίου εἰς τὸν οὐχ ἥττον περιώνυμον στρατηγὸν Φραγκῆσκον Μοροζίνην. Ἡ γενναία ἄμυνα τοῦ Ἡρακλείου διήγειρεν ἀνὰ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην τὸν θαυμασμόν. Ἄλλος ἐπὶ τέλους ἡ πόλις μετὰ εἰκοσαετῆ ἥρωϊκὴν ἀντίστασιν παρεδόθη μεταβλημένη εἰς ἔρεία (1669).

56. *Ἐκστρατεία τοῦ Μοροζίνη εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Αττικήν.*—*Πολιορκία τῶν Αθηνῶν.*—*Καταστροφὴ τοῦ Παρθενῶνος.*—Οἱ Ἐνετοὶ ἀπολέσαντες τὴν Κρήτην ἐκαραδόκουν τὴν κατάληξον στιγμὴν ὅπως ἐκδικηθῶσι τοὺς Ὁθωμανούς. Ὁτε δὲ τῷ 1682,

ο Μωάμεθ Δ' περιεπλάκη εἰς πόλεμον πρὸς τὴν Αὔστριαν, ο Φραγκίσκος Μοροζίνης μετὰ δκτὸ χιλιάδων ἀνδρῶν ἐστράτευσεν εἰς Πελοπόννησον, βοηθούμενος δὲ καὶ ὑπὸ τῶν Μανιατῶν ἐκυρίευσε τὴν Κορώνην. Ἐν δευτέρᾳ ἐκστρατείᾳ τῷ 1686, ἡς μετέσχε καὶ ο Σουηδὸς στρατηγὸς Καινιξιμάρκος, ο Μοροζίνης ἐκυρίευσε τὰ δύο φρούρια τῆς Πύλου Ναυαρρίνον καὶ Νεόκαστρον, προσέτι δὲ τὴν Μεθώνην, τὸ Ἀργος, τὸ Ναύπλιον, τὰς Πάτρας, τὸν Μυστρᾶν καὶ τὴν Ναύπακτον. Οὕτω δὲ ἔγεινε κύριος ἀπάσης τῆς Πελοποννήσου πλὴν τῆς Μονεμβασίας.

Μετὰ ταῦτα ο Μοροζίνης μετὰ τοῦ Καινιξιμάρκου ἐστράτευσε κατὰ τῆς Ἀττικῆς καὶ ἐποιούρκησε τὰς Ἀθήνας. Οἱ ἐν Ἀθήναις Ὁθωμανοὶ παρεσκευάσθησαν πρὸς ἀντίστασιν. Πρὸς τοῦτο δὲ ὥχυρωσαν τὴν Ἀκρόπολιν ἀπὸ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς. Οἱ Ἐνετοὶ ἤρχισαν νὰ βομβαρδίζωσι τὴν Ἀκρόπολιν. Τῇ δεκάτῃ ἔκτῃ Σεπτεμβρίου 1687 βόμβα διφθεῖσα ὑπὸ Γερμανῶν μισθοφόρων τοῦ Μοροζίνη προσέβαλε τὸν σηκὸν τοῦ Παρθενῶνος, δστις ἐχρησίμευεν εἰς τὸν Ὁθωμανοὺς ὡς πυριτιδαποθήκη. Τρομερὰ ἔκρηξις ἐπηκολούθησε καὶ κατεστράφη μέγα μέρος τοῦ θαυμασίου τούτου καλλιτεχνήματος, δπερ ἔως τότε διετηρεῖτο ἀκέραιον. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας οἱ πολιορκούμενοι παρεδόθησαν διὰ συνθήκης εἰς τὸν νικητὰς καὶ διὸ ἔνετικῶν πλοίων μετεκομίσθησαν εἰς Σμύρνην.

Ο Μοροζίνης κατόπιν ἐπῆλθε καὶ πάλιν κατὰ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐκυρίευσε τὴν Μονεμβασίαν. Η παράδοσις τοῦ φρουρίου τούτου συνεπήνεγκε τὴν δλοσκερὴ ὑποταγὴν τῆς Πελοποννήσου εἰς τὸν Ἐνετούς. Μετ' οὐ πολὺ ο Μοροζίνης, δστις εἶχε τιμηθῆ ὑπὸ τῆς ἔνετικῆς γερουσίας διὰ τῆς προσωνυμίας *Πελοποννησιακὸς* καὶ εἶχεν ἀναδειχθῆ δόγης, καταβεβλημένος ὑπὸ τοῦ καμάτου τοῦ πολέμου καὶ ὑπὸ τοῦ γήρατος ἀπέθανε τῷ 1694 ἐν Ναυπλίῳ, ἦ δὲ Ἐνετία στερηθεῖσα τοῦ ἔξοχου στρατηγοῦ τῆς δὲν ἡδυνήθη νὰ διατηρήσῃ ἐπὶ πολὺν χρόνον τὰς κατακτήσεις τῆς.

Η λυσσώδης δρὴ τῶν Ὁθωμανῶν διὰ τὰ ἀλλεπάλλια ταῦτα ἀτυχήματα ἐστράφη κατὰ τοῦ σουλτάνου Μωάμεθ Δ', δστις ἐκθρονισθεὶς ἐρρίφθη εἰς τὰς φυλακὰς καὶ ἐκεῖ μετὰ πέντε ἔτη ἀπέθανεν.

57. Σουλεϊμάν Γ' (1687—1691).—Αχμέτ Β' (1691—

1695). — *Μουσταφᾶς Β' (1695 - 1702)*. — **Συνθῆκαι Καρλοβιτσίου καὶ Πασσάροβιτς.** Ἐπὶ τῶν δύο πρώτων τούτων σουλτάνων τὰ πράγματα τοῦ διθωμανικοῦ κράτους διηγόμενον δὲ μέγας βεζύρης Μουσταφᾶς Κιουπρολῆς, ἀδελφὸς τοῦ προμημονευθέντος Ἀχμέτ Κιουπρολῆ. Ἀντεπεξελθὼν οὗτος κατὰ τῶν Αὐστριακῶν, οἵτινες εἶχον πρόχωροίσει μέχρι τοῦ Αἴμου, ἤναγκασεν αὐτοὺς νὰ ὑποχωρήσωσιν. Ἀλλ᾽ ἐν τῇ μάχῃ τοῦ παρὰ τὸν Δούναβιν Σλαγκάμεν ἔφορενθη διὰ σφαίρας τηλεβόλου, μετ' αὐτοῦ δὲ κατέπεσε τὸ κυριώτερον ἔρεισμα τοῦ διθωμανικοῦ κράτους.

Ο διάδοχος τοῦ Ἀχμέτ Β' Μουσταφᾶς Β' ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ πέρας εἰς τὸν μακρὸν κατὰ τῆς Αὐστρίας πόλεμον ἀλλ᾽ ἡττήθη δλοσκερῶς ἐν τῇ μάχῃ τῆς Ζέντας (1697), μεθ' ὃ συμωμολογήθη ἡ περιφημος συνθήκη τοῦ Καρλοβιτσίου (1699) ἐπὶ μεγάλῃ ζημίᾳ τῆς Τουρκίας. Διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Καρλοβιτσίου ἡ Πελοπόννησος μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου συμπεριλαμβανομένου καὶ πολλαὶ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου πελάγους διέμειναν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἐνετῶν. Ἀλλ᾽ ἐπαναληφθέντος βραδύτερον τοῦ πολέμου μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Τουρκίας ἐπὶ σουλτάνου Ἀχμέτ Γ', συνωμολογήθη νέα εἰρήνη, ἡ τοῦ Πασσάροβιτς (1718), καθ' ἥν ἡ Πελοπόννησος ἀπεδόθη εἰς τοὺς Τούρκους.

ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΡΩΜΑΝΩΦ ΕΝ ΡΩΣΙΑ

§ 58. **Ἀλέξιος Α'.** — **Πέτρος Α'**. — Ο Μιχαὴλ Θεοδωρίδης **Ρωμανώφ** (διὸ σ. 41) ἔγεινεν ἰδρυτὴς διμωνύμου δυναστείας, αὐτῆς ἐκείνης, ἡτις μέχρι σήμερον ἀρχεῖ ἐν Ρωσίᾳ. Τοῦτον ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ Ἀλέξιος Α' (1645-1676), δοτις ἐστερέωσε τὸν θρόνον καὶ τὴν δυναστείαν. Ο Ἀλέξιος ἀποθανὼν ἀφῆκε τέσσαρα τέκνα, τὸν Θεόδωρον, τὸν Ἰωάννην καὶ τὴν Σοφίαν ἐκ τοῦ πρώτου γάμου καὶ τὸν Πέτρον ἐκ τοῦ δευτέρου. Ο Θεόδωρος ὡς πρεσβύτερος κατέλαβε τὸν θρόνον, μετά τινα δὲ ἔτη ἀπέθανεν ἄτεκνος. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἰωάννης ἦτο ἡλίθιος, ὁ Θεόδωρος εἶχεν δρίσει ὡς διάδοχον τὸν ἐτεροθαλῆ ἀδελφόν του Πέτρον, δεκαετῆ δόντα. Ἀλλ' ἡ ἐτεροθαλῆς ἀδελφὴ τοῦ Πέτρου Σοφία ἀγομένη ὑπὸ ἀχαλινώτου φιλαρχίας κατώρθωσε διὰ τῶν στρελίσων ὥστε μετὰ τοῦ Πέτρου νὰ στεφθῇ ὡς τσάρος καὶ ὁ ἡλίθιος Ἰωάννης, προσέστι δὲ νὰ λάβῃ αὐτὴ τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους ὡς ἐπίτροπος ἀμφοτέρων.

“Η Σοφία επιθυμοῦσα νὰ διατηρήσῃ διὰ παντὸς τὴν ἔξουσίαν παρημέλησε καθὸ διοκληρίαν τὴν ἀνατροφὴν τοῦ. Πέτρου καὶ ἀπεμάκρυνεν αὐτὸν μετὰ τῆς μητρός του εἰς τι πλησίον τῆς Μόσχας χωρίον. Ἐκεῖ περιεστοιχίσθη δὲ Πέτρος ὑπὸ πεντήκοντα διεφθαρμένων νέων, οὓς ἔξελεξεν ἡ Σοφία ὡς συμπαίκτας δῆθεν αὐτοῦ, πράγματι δὲ ὅμως οὐα ἐκ τῆς μετ' αὐτῶν συναναστροφῆς διαφθαρῷ σωματικῶς καὶ πνευματικῶς δὲ νέος τεάρος καὶ οὕτω καταστῇ ἀνίκανος εἰς τὸ ἄρχειν. Ἄλλος δὲ σκοπὸς τῆς κακοβούλου ἀδελφῆς δὲν ἔπειτυχεν. Ἡ ὑπέροχος διάνοια τοῦ Πέτρου καὶ ἡ ἴσχυρὰ αὐτοῦ βούλησις κατέ οὐδὲν ἡλλοιάθησαν ἐκ τῶν σωματικῶν ἥδονῶν, εἰς ἀς μετὰ τῶν συμπαικτῶν του εἶχε παραδοθῆ.

Μεταξὺ τῶν συμπαικτῶν τοῦ Πέτρου ἦτο καὶ ὁ ἐκ Γενεύης τυχοδιώκτης Λεφόρτιος, δστις περιελθὼν πλεῖστα μέρη τῆς Εὐρωπῆς πολλὰ εἶδε καὶ πολλὰ ἔμαθεν. Οὗτος ἔχρησίμευσεν εἰς τὸν Πέτρον ὡς διδάσκαλος ἐν τοῖς στρατιωτικοῖς, ἐν τῇ πολιτικῇ καὶ ἐν τῇ διοικήσει, καὶ ἐνέπνευσεν εἰς αὐτὸν τὴν ἰδέαν νὰ μεταφυτεύσῃ εἰς τὴν Ῥωσίαν τὸν εὐρωπαϊκὸν πόλιτισμόν. Τῇ συμβουλῇ τοῦ Λεφόρτιου δὲ Πέτρος ἐσκημάτισεν ἐν τῷ χωρίῳ, δπον ἔζη, μικρὸν στρατιωτικὸν σῶμα ἐκ χωρικῶν καὶ ἐκ τῶν συμπαικτῶν του καὶ ἐγύμναζεν αὐτὸν κατὰ τρόπον εὐρωπαϊκόν. Ἡ Σοφία ἐννοήσασα δτι ἡ ἔξουσία ἔμελλε νὰ ἐκφύγῃ ἐκ τῶν χειρῶν της, ἀπεφάσισε νὰ δολοφονήσῃ τὸν ἀδελφόν της Πέτρον μεταχειρισθεῖσα πρὸς τοῦτο ὡς ὅργανα τοὺς στρελίτσους. Ἄλλος δὲ Πέτρος ἐννοήσας ἐγκαίρως τὸν κίνδυνον ἐματαίωσε μὲ τὸ μικρόν του στρατιωτικὸν σῶμα τὴν μελετηθεῖσαν ἐπιβουλὴν τῶν στρελίτσων, ἐθανάτωσε τοὺς ἀρχηγοὺς αὐτῶν καὶ ἐνέκλεισεν εἰς μοναστήριον τὴν ἀδελφήν του (1689). Ἐκτοτε δὲ ἦρξε μόνος, τοῦ Ἰωάννου συμμετέχοντος τῆς ἀρχῆς κατέ οὖν.

§ 59. *Κυβέρνησις τοῦ Μεγάλου Πέτρου (1689-1725).* — Ο Πέτρος ἀνύψωσε τὴν Ῥωσίαν εἰς μεγάλην δύναμιν τοῦ Βορρᾶ καὶ εἰσίγγαγεν αὐτὴν εἰς τὴν σειρὰν τῶν τότε μεγάλων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, διὸ καὶ δικαίως θεωρεῖται ὡς δὲ κυρίως ἰδρυτὴς τοῦ μεγαλείου τῆς Ῥωσίας. Ο Πέτρος ἦτο ἐκ φύσεως παραφρός καὶ εὐερέσθιστος καὶ ἐνεκεν ἀτελοῦς ἀγωγῆς τραχὺς τοὺς τρόπους ἀλλοὶ ἐν τούτοις ἦτο ἐνθους ὑπὲρ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς δυτικῆς Εὐρωπῆς καὶ ὀδηγούμενος ὑπὸ τοῦ Λεφόρτιου ἐσπούδασε νὰ μεταφυτεύσῃ αὐτὸν καὶ εἰς τὴν Ῥωσίαν.

Καὶ πρῶτον ἡσχολήθη νὰ καταρτίσῃ στρατὸν σύντεταγμένον κατ' εὐ-
φωπαῖκὴν τακτικὴν καὶ πειθαρχίαν. Διὰ τοῦ νέου στρατοῦ του ἐκν-
όιενσεν ἀπὸ τῶν Τούρκων τὸ Ἀζόφ καὶ διανοίξας εἰς τὸ ἥράτος του
τὴν συγκοινωνίαν μετὰ τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἴδρυσε τὸ Ταϊγάνιον.
Ἐπειτα ἀπεφάσισε νὰ καταρτίσῃ καὶ ναυτικὴν δύναμιν, ἐν ὃ τότε δὲν
εἶχεν οὐδὲ λέμβον. Ἐκάλεσε λοιπὸν μηχανικοὺς καὶ ναύτας καὶ πυ-
ροβολητὰς ἔξ "Ολλανδίας καὶ ἐν ἔτει 1696 εἰχε μικρόν τινα στόλον
ἐν τῇ Ἀζοφικῇ. Μετὰ ταῦτα δὲ ἐπεμψε πολλοὺς Ἄρσονος εἰς Γερμα-
νίαν, "Ολλανδίαν καὶ Ἰταλίαν, ἵνα ἐκπαιδευθῶσιν. Ἐπιθυμῶν δὲ ν'
ἀντιληφθῆ ἴδιοις δρφαλμοῖς καὶ μάθη πᾶν ὅ,τι ἥδυνατο νὰ συντελέσῃ
εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ λαοῦ του, ἀπεφάσισε νὰ ἐπισκεφθῇ τὰς
μᾶλλον πεπολιτισμένας χώρας τῆς Εὐρώπης. Ἀπῆλθε λοιπὸν τῷ 1697
εἰς "Ολλανδίαν. Ἐν Ἀμστελοδάμῳ καὶ ἐν τῇ παρακειμένῃ περιφήμῳ
πολίχνῃ Σανδάμῃ ἐργαζόμενος ὡς ἀπλοῦς τεχνίτης ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον
Πέτρος Μιχαηλῶφ προσεπάθησε νὰ μάθῃ τὴν ναυπηγικὴν τέχνην διὰ
τοὺς μέλλοντας σκοπούς του.

Ἐξ "Ολλανδίας τὸ ἀκόλουθον ἔτος μετέβη εἰς Ἀγγλίαν, ὅπου ἐπι-
σκεπτόμενος τὰ ναυπηγεῖα, τοὺς ναυσταύθμους καὶ τὰ διάφορα βιομη-
χανικὰ καταστήματα καὶ ἐργαζόμενος ἐν αὐτοῖς ὡρας τινὰς ἦ ἀπλῶς
παρατηρῶν ἐτελειοποιήθη εἰς τὴν ναυπηγικήν. Προετίθετο δὲ νὰ με-
ταβῇ καὶ εἰς Ἰταλίαν. Ἄλλο ὅτε ἐνρίσκετο ἐν Βιέννῃ, ἔμαθεν ὅτι οἱ
στρελίτσοι ἐκ νέου ἐπανεστάτησαν. Δι' ὃ ἐσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς
Μόσχαν. Τρομερὰ ὑπῆρξεν ἡ τιμωρία τῶν ἐνόχων. Οἱ ἀπαγχονισμοὶ
καὶ αἱ καρατομήσεις διήρκεσαν δλοκλήρους ἐβδομάδας, ἔθηκε δὲ εἰς
αὐτὰς κεῖσα καὶ αὐτὸς ὁ τσάρος.

Ἀποθανόντος ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ Λεφορτίου, δ Πέτρος προσέλαβεν
εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του τὸν Μεντζικώφ, υἱὸν πτωχοῦ τινὸς χωρικοῦ,
ὅστις ἀνελθὼν κατὰ μικρὸν εἰς τὰ ὑπατα τῆς πολιτείας καὶ τοῦ στρα-
τοῦ ἀξιώματα συνέδραμε τὸν μεγαλουργὸν προστάτην του εἰς τὰς προ-
σπαθείας αὐτοῦ. Εὐθὺς δὲ μετὰ τοῦτο δ Πέτρος προέβη εἰς τὰς μεταρ-
γυθμίσεις, δι' ὃν ἐξήτησε νὰ ἐπολιτίσῃ τὸ ἥράτος του. Ἀπηγόρευσε
τοὺς ποδήρεις χιτῶνας καὶ ἀντ' αὐτῶν εἰσήγαγεν εὐρωπαῖκὰ ἐνδύματα.
Μετεργύθμισε τοὺς κοινωνικοὺς τύπους ἐπιτρέψας χάριν τῆς ἐξεγενί-
σεως τῶν ἥμῶν νὰ λαμβάνωσι μέρος καὶ αἱ γυναικεῖς εἰς τὰς συνα-
ναστροφὰς τῶν ἀνδρῶν. Πρὸς μόρφωσιν τῶν ὑπηκύων του ἴδρυσε διά-

φροντισμένη, έτι δὲ καὶ τυπογραφεῖα καὶ προσεκάλεσεν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς πεπαιδευμένους ἄνδρας, περιώρισε δὲ τὰ μέγιστα τὸν κλῆρον.

Ἄφ' οὗ δὲ Πέτρος διωργάνωσεν ἐσωτερικῶς τὸ κράτος του, ἥθελησε καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ αὐτὸ μέχρι τῆς Βαλτικῆς. Ὁθεν ἡνώθη μετὰ τῶν Πολωνῶν καὶ τῶν Δανῶν, ἵν' ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τῶν Σουηδῶν ὅσας κτήσεις εἶχον οὗτοι ἐπὶ τῇ θαλάσσῃ ἔκεινη. Ἐντεῦθεν ἔξερον δὲ καλούμενος βόρειος πόλεμος, περὶ οὗ γενήσεται λόγος κατωτέρῳ.

Διαρκοῦντος τοῦ βορείου πολέμου, δὲ Πέτρος δὲν ἔπαισεν ἀσχολούμενος εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τοῦ κράτους του, οὐδὲ διέκοψε τὰς μεταρρυθμιστικὰς αὐτοῦ ἔργασίας. Ἐν ὕσφι πρωτεύουσα τοῦ κράτους ἦτο ἡ Μόσχα, τὰ βλέμματα τῶν τσάρων ἦσαν ἐστραμμένα πρὸς τὴν Ἀσίαν. Ἀλλ' δὲ Πέτρος ἀπεφάσισε νὰ ἰδούσῃ ἄλλην πρωτεύουσαν πλησιέστερον εἰς τὸν πολιτισμὸν τῆς Εὐρώπης. Ὁθεν τῷ 1703 ἔθηκε τὰ θεμέλια τῆς νέας πρωτευούσης, ἥτις ἐκ τοῦ δυνόματός του ὀνομάσθη *Πετρούπολις*, πλησίον τοῦ κόλπου τῆς Φιλανδίας. Ἡ νέα πρωτεύουσα κτισθεῖσα ἐλαυνόμενη διὰ μεγαλοπρεπῶν καταστημάτων καὶ ἀρχιτεκτονικῶν ἔργων.

Διὰ τοῦ βορείου πολέμου, ἀποβάντος ὑπὲρ τῆς Ρωσίας, ὡς θέλομεν ἴδει, καὶ προσθέσαντος εἰς αὐτὴν τὰς παρὰ τὴν Βαλτικὴν χώρας Λιθουνίαν, Ἐσθονίαν, Ἰγγρίαν καὶ μέρος τῆς Κουρλανδίας, τὸ πολιτικὸν κέντρον εἰς τὰ βόρεια τῆς Ευρώπης μετεβιβάσθη ἐκ τῆς Σουηασ τὴν Ρωσίαν. Ο Πέτρος ἀνεκηρύχθη τότε ὑπὸ τῆς γερουσίας Μέγιας καὶ σωτῆρος τῆς πατρίδος.

Ἡ ἀκαταπόνητος δραστηριότης τοῦ μεγάλου αὐτοκράτορος τὰ πάντα μετέβαλεν διοσκερῶς ἐν τῷ κράτει. Τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ναυτιλία προήχθησαν. Ἡ ἐγκάρδιος βιομηχανία ἐνισχύθη. Καὶ περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ λαοῦ καὶ τῆς ἀνωτέρας μορφώσεως αὐτοῦ ἔλαβε πρόνοιαν δὲ Πέτρος. Ἐπιθυμῶν δὲ νὰ συγγκεντρώσῃ εἰς χειράς του καὶ τὴν ἀνωτάτην ἐκκλησιαστικὴν ἔξουσίαν, κατήργησε τὸ ὑφιστάμενον τότε πατριαρχικὸν ἀξιωμα καὶ ἀντ' αὐτοῦ συνέστησε τὴν Ἱερὰν σύνοδον, προεδρευομένην ὑπὸ αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, εἰς ἣν ἀνέθηκε τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων.

Ἀλλ' ὅμως ὑπῆρχον πολλοὶ τῶν Ρώσων, οἵτινες ἀπέκρουν σφόδρα τοὺς νεωτερισμοὺς τοῦ Μεγάλου Πέτρου. Μεταξὺ δὲ αὐτῶν ἦτο καὶ δὲ μονογενὴς υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλέξιος, ὃστις μάλιστα διε-

νοεῖτο, εὐθὺς ως ἀναλάβῃ τὸν θρόνον, νὰ μεταφέρῃ τὴν ἔδραν πάλιν εἰς Μόσχαν καὶ νὰ καταργήσῃ πάσας τὰς καινοτομίας τοῦ πατρός. Μάτην προσεπάθησεν δὲ πατὴρ νὰ κάμψῃ τὸ δύστροπον καὶ ἀπειθεῖς πνεῦμα τοῦ νεοῦ καὶ νὰ ἔξοικειώσῃ αὐτὸν πρὸς τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμόν. Ὁ Ἀλέξιος ἐπέμενεν εἰς τὰς ἰδέας του. Ὁ Πέτρος, φοβούμενος μὴ ἀνατραπῇ δόλον τὸ ἔργον του μετὰ τὸν θάνατόν του, διέταξε νὰ συλλάβωσι τὸν νεόν του καὶ νὰ εἰσαγάγωσιν αὐτὸν εἰς δίκην ἐνώπιον εἰδικοῦ δικαστηρίου. Ὁ Ἀλέξιος κατεδικάσθη εἰς θάνατον ἢν δ' ὅμως ἐφονεύθη ἢ ἀπέθανεν. ἐξ ἀποπληξίας πρὸ τῆς ἑκτελέσεως τῆς ποινῆς, ὡς λέγεται, τοῦτο δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν. Μετὰ τρία ἔτη ἀπέθανε καὶ δὲ Πέτρος (1725) ἐν ἡλικίᾳ πεντήκοντα ἑτῶν χωρὶς νὰ δοίσῃ τὰ τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου.

Η ΣΟΥΗΔΙΑ ΕΠΙ ΚΑΡΟΛΟΥ ΙΒ'.

§ 60. **Κάρολος ΙΒ' (1678—1718).—Βόρειος πόλεμος.** — Ὄτε ἀνεῳρήθη δὲ Κάρολος ΙΒ', ἡ Σουηδία ενδίσκετο εἰς τὸ κατακόρυφον τῆς δυνάμεως της. Ὁ Κάρολος ΙΒ' ἦτο φιλόδοξος, μεγαλόφρων καὶ ἀπτόλητος· ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτο λίαν σοβαρὸς καὶ ἀκοινώητος, οἱ παρ' αὐτῷ πρέσβεις τῶν ἄλλων δυνάμεων ἔξελάμβανον αὐτὸν ὡς μέτριον πνεῦμα καὶ ὡς τοιοῦτον τὸν παρίστανον καὶ εἰς τὰς κυβερνήσεις των. Ὅθεν τρεῖς γείτονες καὶ ἴσχυροί ἡγεμόνες, δὲ Φρειδερίκος Δ' τῆς Δανίας, δὲ Αὔγουστος Β', βασιλεὺς τῆς Πολωνίας καὶ ἐν ταῦτῳ ἐκλέκτωρ τῆς Σαξονίας, καὶ δὲ Μέγας Πέτρος τῆς Ρωσίας, θεωρήσαντες κατάλληλον τὴν περίστασιν δπως θραύσωσι τὴν ἐν τῷ βιορῷ ὑπέροχον δύναμίν τῆς Σουηδίας, συνῆψαν ἐπὶ τούτῳ συμμαχίαν καὶ ἤρχισαν τὰς ἐπιμέσεις. Πρῶτοι οἱ Δανοὶ προσέβαλον τὸν δοῦκα τοῦ Ὀλστείνου, γαμβρὸν ἐπὶ ἀδελφῆ τοῦ Καρόλου ΙΒ'. Μετ' αὐτοὺς εἰσέβαλον οἱ Σάξονες εἰς τὴν Λιβονίαν καὶ οἱ Ῥώσοι εἰς τὴν Ἐσθονίαν. Ἀλλ' δὲ νεαρὸς βασιλεὺς τῆς Σουηδίας πλεύσας ἀμέσως μετὰ τοῦ ἀνδρείου στρατοῦ του εἰς τὴν νῆσον Σηλανδίαν προέβη εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Κοπεγχάγης· τοσοῦτον δὲ τρόμον ἐνέσπειρεν εἰς τοὺς Δανούς, ὥστε δὲ βασιλεὺς αὐτῶν Φρειδερίκος Δ' ἡναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην, διὸ ἡστὶ ὑπεκρεώθη τὸν μὲν δοῦκα τοῦ Ὀλστείνου ν' ἀποζημιώσῃ, εἰς τὸ ἔξης δὲ ν' ἀπόσχῃ τῆς ἐναντίον τῶν Σουηδῶν συμμαχίας.

Μετὰ ταῦτα δὲ Κάρολος ἐστράφη κατὰ τοῦ τσάρου τῆς Ρωσίας,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὅστις ἐπολιόρκει τὴν Νάρβαν τῆς Ἐσθονίας καὶ μετὰ δικτὸν χιλιάδων ἀνδρῶν ἔνίκησε τὸν δεκαπλάσιον τοῦ Πέτρου στρατὸν καὶ ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τῆς Νάρβας. Κατόπιν δὲ εἰσβαλὼν εἰς τὴν Πολωνίαν ἔνίκησε κατ' ἐπανάληψιν τὰ πολωνικὰ καὶ σαξωνικὰ στρατεύματα καὶ ἔξηνάγκασε τοὺς Πολωνοὺς νὰ καθαρίσεσθαι τὸν βασιλέα των Αὔγουστον Β' καὶ νὰ ἐκλέξεισιν ἀντ' αὐτοῦ τὸν προστατευόμενον τοῦ Καρόλου Στανίσλαον Λεζίνσκην. Κατόπιν δὲ οἱ Κάρολοις καταδιώκει τὸν Αὔγουστον εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Σαξονίας καὶ τὸν ἀναγκάζει νὰ συνομολογήσῃ εἰδήηνην, διὸ ήσαν ὑπερχερώθη γὰρ παραιτήσῃ τὰς ἐπὶ τοῦ πωλονικοῦ θρόνου ἀξιώσεις του καὶ νὰ διαλύσῃ τὴν μετὰ τοῦ τσάρου συμμαχίαν.

Καθ' ὃν χρόνον δὲ οἱ Κάρολοις διεξῆγε τὸν κατὰ τοῦ Αὔγουστον πόλεμον, δὲ ισχυρότερος αὐτοῦ ἐχθρός, δὲ τσάρος τῆς Ρωσίας Πέτρος, ἔκυριευσε τὰς παρὰ τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν σουηδικὰς χώρας, ἥτοι τὴν Ἰηγρίαν καὶ μέρος τῆς Λιθουνίας καὶ Ἐσθονίας, καὶ ἔθηκε τὰ θεμέλια τῆς νέας πρωτευούσης Πετρουπόλεως. Μέγα σφάλμα διέπραξεν οἱ Κάρολοις παρατείνας τὴν ἐν Σαξονίᾳ διαιμονήν του, ἵτι δὲ μεγαλείτερον, διότι ἀντὶ ἐκ τῆς Σαξονίας νὰ διευθυνθῇ εἰς τὰς παρὰ τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν χώρας καὶ ἐκδιώξῃ ἐκεῖθεν τὸν τσάρον, διηνθύνθη κατὰ τῆς Μόσχας. Ἀλλὰ καθ' ὅδὸν παραπεισθεὶς ὑπὸ τῶν ὑποσχέσεων τοῦ γηραιοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Κοζάκων Μαζέππα, θέλοντος διὰ τῆς σουηδικῆς βιομηθείας ν' ἀποτινάξῃ τὴν ὁμοιαρχίαν, ἐπεχείρησε δυσχερῷ πορείαν εἰς τὴν δρεινὴν Οὐκρανίαν. Ἀλλ' οἱ Μαζέππας ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τῶν Κοζάκων ἦναγκάσθη νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Καρόλου ὡς φυγάς. Ἐν τούτοις δὲ Κάρολος προεχώρησε προσωτέρῳ καὶ μολονότι ἐστερεῖτο τῶν ἀναγκάιων πυροβόλων, ἥλθε καὶ ἐπολιόρκησε τὴν πρωτεύουσαν τῆς Οὐκρανίας Πουλταύαν. Ἐν ᾧ δὲ πολλαὶ χιλιάδες τῶν ὁμιλαέων στρατιωτῶν τοῦ Καρόλου εἶχον ἀπολεσθῆ ἐκ τῶν ταλαιπωριῶν τῆς ἐκστρατείας καὶ τῆς τραχύτητος τοῦ κλίματος, πρὸς μεῖζονα δυστυχίαν ἐπιφαίνεται καὶ δὲ Πέτρος ἄγων τριπλάσιον στρατὸν καὶ ἀναγκάζει τὸν πρὸς μικροῦ εἰς τὸν μηρὸν πληγωθέντα καὶ ἐπὶ φροείου φερόμενον Κάρολον νὰ συνάψῃ τὴν περίφημον μάχην τῆς Πουλταύας (8 Ἰουλίου 1709). Κατὰ ταύτην οἱ Σουηδοὶ ἐπαθον πανωλεθρίαν, δὲ Κάρολος φεύγων

πεζὸς μετὰ τριήμερον περιπλάνησιν εὗρε τέλος καταφύγιον ἐπὶ τουρκικοῦ ἐδάφους εἰς τὸ Βενδέριον.

Ἐν τούτοις δὲ Κάρολος ἐκ Βενδερίου κατώρθωσε νὰ ἔξεγειρῃ τὴν Τουρκίαν εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Ρωσίας. Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ δὲ Πέτρος περικυκλωθεὶς παρὰ τὸν Προύσθον ὑπὸ διακοσίων χιλιάδων Ὀθωμανῶν μικροῦ δεῖν κατεστρέφετο· ἀλλ᾽ ἔσωσεν αὐτὸν ἀπροσδοκήτως ἡ σύγνοια του Αἰκατερίνη Α'. Αὕτη διὰ πολυτίμων δώρων καὶ μεγάλου χρηματικοῦ ποσοῦ ἔπεισε τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ μέγαν βεζύρην Βαλτατζῆν νὰ στέρεῃ εἰς εἰρήνην ἐπὶ μικρᾶ ὁπωσοῦν ζημίᾳ τοῦ Πέτρου. Ὁ σουλτάνος μετ' ὅλιγον διέταξε τὸν Κάρολον νὰ καταλίπῃ τὸ τουρκικὸν ἔδαφος· ἀλλ᾽ οὕτος ἡρόηθη· συλληφθεὶς δὲ ἀπήχθη εἰς Διδυμότειχον, παρὰ τὴν Ἄδριανούπολιν, διου ἐπὶ δύο μῆνας ἐνοσηλεύθη. Τέλος ἀπεφάσισε νὰ ἔπιστρέψῃ εἰς τὸ κράτος του καὶ τῇ 11 Νοεμβρίου 1714 ἔφθασεν εἰς Στρανσούλδην. Ἀλλ᾽ εὗρε τὰ πράγματα τῆς Σουηδίας ἐν οἰκτρῷ καταστάσει. Εἰς τὸν τρεῖς προειρημένους συμμάχους προσετέθη καὶ ἡ Πρωσσία. Μὴ δυνάμενος δὲ ν^ο ἀντιπαλαίσῃ πρὸς τοσούτους ἡνωμένους ἐχθροὺς καὶ θέλων ν^ο ἀποζημιωθῆναι διὰ τὴν ἀπώλειαν διαφόρων χωρῶν, ἃς εἶχον ἀποσπάσει οἱ ἐχθροί του ἀπὸ τῆς Σουηδίας, ἐπετέθη κατὰ τῆς Νορβηγίας. Ἀλλὰ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Φρειδεριξ-Χάλδ (Frederiks-hald) ἔπεισε βληθεὶς τὴν κεφαλὴν διὰ σφαίρας ἐχθροκῆς (1718). Οὔτως ἀπέθανεν ὁ ἥρως τοῦ βιορᾶ ἐν ἡλικίᾳ τριάκοντα ἔξι ἑτῶν συμπαρασύρας εἰς τὸν τάφον τὴν δύναμιν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς Σουηδίας. Ἡ Σουηδία μετὰ ταῦτα συνωμολόγησεν ἐπιζήμιον εἰρήνην μετὰ τῆς Πρωσσίας, Σαξονίας καὶ Δανίας καὶ δλίγον ὑστερον μετὰ τῆς Ρωσίας.

ΑΙΩΝ ΔΕΚΑΤΟΣ ΟΓΔΟΟΣ

Η ΑΓΓΑΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

§ 61. *"Αννα (1701—1715).*—Τὸν Γουλιέλμον Γ' ἀποθανόντα ἀτεκνον διεδέχθη ἡ γυναικαδέλφη του *"Αννα*. Ἐπ' αὐτῆς συνεχωνεύθησαν τὰ κοινοβούλια τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Σκωτίας εἰς ἓν καὶ οὕτω κατέστη τελεία ἡ ἔνωσις τῶν δύο χωρῶν· εἰς ἓν κράτος. Ἡ *"Αννα* ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὸν πόλεμον περὶ διαδοχῆς τοῦ ισπανικοῦ θρόνου καὶ διὰ τῆς ἐν Οὐτρέζητη εἰρήνης οἱ Ισπανοὶ παρεχώρισαν εἰς τὸν *"Αγγλους* τὸ Γιβραλτάρ. Τῆς *"Αννας* ἀποθανούσης ἀτέκνου, τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον ἀνύψωσεν εἰς τὸν θρόνον τὸν ἐκλέκτορα τοῦ

Αννοβέρου Γεώργιον, δύστις ἥτο ἐκ μητρὸς δισέγγονος τοῦ Ἰακώβου Α'. Ἐξ αὐτοῦ κατόγονται οἱ μέχρι σήμερον βροσιλεῖς τῆς Ἀγγλίας.

§ 62. *Γεωργίος Α'* (1715-1727). — *Γεωργίος Β'* (1727-1760). — Ο Γεώργιος Α', ἰδρυτὴς νέας δυναστείας ἐν Ἀγγλίᾳ, ὑπῆρξεν ἡγεμὼν συνετὸς καὶ μετριόφρων. Καταβαλὼν ἵσχυρῶς τὰς ἐνιαχοῦ τοῦ κράτους ἐκραγείσας στάσεις ὑπὲρ τοῦ μνηστῆρος τοῦ θρόνου Ἰακώβου Στούαρτ, δύστις ἐκάλει ἔαυτὸν Ἰάκωβον Γ', καὶ ἐξασφαλισθεὶς ἐσωτερικῶς ἔλαβεν ἔπειτα ἐνεργὸν μέρος εἰς ὅλα τὰ ἄξια λόγου εὐρωπαϊκὰ πράγματα.

Ο Γεώργιος Β', υἱὸς τοῦ Γεωργίου Α', περιεπλάκη εἰς πόλεμον πρὸς τὴν Ἰσπανίαν ἐν τῇ νοτίῳ Ἀμερικῇ. Κατὰ τὸν πόλεμον περὶ διαδοχῆς τοῦ αὐστριακοῦ θρόνου ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς Μαρίας Θηρεσίας ἀλλ᾽ ἐν τῷ Ἑπταετεῖ ἢ τρίτῳ Σιλεσιακῷ πολέμῳ ὁ Γεώργιος Β' συνεμάχησε μετὰ τοῦ Φρειδερίκου Β' τῆς Πρωσσίας ἐναντίον τῆς Αὐστρίας καὶ τῶν συμμάχων αὐτῆς. Καθ'οὖν δὲ χρόνον διεξῆγετο ὁ πόλεμος οὗτος, ἢ Ἀγγλία περιεπλάκη εἰς πόλεμον πρὸς τὴν Γαλλίαν, δύστις διεξήχθη καὶ εἰς τὰς τέσσαρας ἡπείρους καὶ ἐπερατώθη ἐπὶ Γεωργίου Γ'. Κατὰ τὸν πόλεμον τούτον ἡ Γαλλία ἀπώλεσε τὸν Καναδᾶν, περιελθόντα εἰς τὴν Ἀγγλίαν, τὰς πλείστας τῶν Ἀντιλλῶν καὶ τὴν Σενεγάλην. Ἐκτοτε ἡ Ἀγγλία ἀπέβη παγιοδύναμος κατὰ θάλασσαν καὶ ἐκνοιάζει τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου.

§ 63. *Γεωργίος Γ'* (1760-1820). — Ἐπὶ Γεωργίου Γ', ἐγγόνου τοῦ Γεωργίου Β', ἐξηκολούθησε προαγόμενον τὸ ἀποικιακὸν ιδάτος τῶν Ἀγγλῶν. Καὶ ἀπώλεσε μὲν ἡ Ἀγγλία τὰς ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ πολιτείας, αἴτινες ἔγειναν ἐλεύθεραι, ὡς θέλομεν ἵδει κατωτέρω, ἀλλὰ τὴν ἀπώλειαν ταύτην ἀνεπλήρωσε διὰ τῆς κατακτήσεως τῶν Ἰνδιῶν. Μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἡ Ἀγγλία καὶ ἀρχὰς ὑπεστήριξε τοὺς βασιλικοὺς, ἀλλ᾽ ἔπειτα ἐκηρύχθη ἀσπονδος ἐχθρὰ τοῦ Ναπολέοντος καὶ ἐν τοῖς πρώτοις συνετέλεσεν εἰς τὴν πτῶσιν τοῦ γύγαντος ἐκείνου τῶν νεωτέρων χρόνων.

Η ΙΣΠΑΝΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

§ 64. *Φιλίππος Ε'*. — *Φερδινάνδος Ζ'*. — *Κάρολος Ε'*. — Ἀπὸ τοῦ Φιλίππου Ε' ἀρχεται βασιλεύων ἐν Ἰσπανίᾳ ὁ βουρβωνικὸς ὄλκος (ἰδ. σ. 55). Τοῦ Φιλίππου Ε' περιπεσόντος εἰς δυσμυμίαν καὶ μελαγχολίαν, ἀπασα ἡ ἐξουσία περιῆλθεν εἰς τὸν πρωθυπουργὸν καρ-

δινάλιον Ἀλβερώνην. Ὁ μεγαλεπήβολος οὗτος ἀνὴρ κυβερνῶν ἀπεριορίστως τὸ Ἰσπανικὸν κράτος, ἀλλὰ πάντοτε ἐν συνεννοήσει μετὰ τῆς βασιλίσσης, κατὰ πρῶτον ἐπέστησε τὴν προσοχὴν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τοῦ κράτους ἐπενεγκὼν πολλὰς βελτιώσεις ἐν πᾶσι τοῖς κλάδοις τῆς διοικήσεως· ἔπειτα δὲ αὐξήσας τὰς στρατιωτικὰς καὶ ναυτικὰς δυνάμεις τοῦ κράτους ἐτράπη εἰς τολμηρὰς ἐξωτερικὰς ἐπιχειρήσεις συλλαβὼν σχέδια κατατήσεων καὶ διανομῶν. Καὶ αὐτὰς ἀκόμη τὰς ὑπὸ τὴν Τουρκίαν ἐλληνικὰς χώρας περιέλαβεν εἰς τοὺς εὐρυτάτους πολιτικοὺς συνδυασμούς του. Ἀλλ' ἡ πολιτικὴ αὕτη ὑπῆρχεν ἀτυχῆς. Κατὰ πρῶτον ἐπεχειρήσει ν^o ἀνακτήσῃ δύσας χώρας είχεν ἀπολέσει ἡ Ἰσπανία διὰ τῆς ἐν Οὐτρέζητη εἰρήνης. Ἀλλὰ τότε ἀντετάχθη ἡ τετραπλῆ συμμαχία Γαλλίας, Ἀγγλίας, Αὐστρίας καὶ Ὀλλανδίας, ἣτις ἐπέβαλεν εἰς τὴν ταπεινωθεῖσαν Ἰσπανίαν ὡς προκαταρτικὸν ὅρον τῆς εἰρήνης τὴν ἐν τῆς Μαδρίτης ἀπέλασιν τοῦ Ἀλβερώνη.

Τὸν Φύλιππον Ε' ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ υἱός του Φερδινάνδος Ζ' (1746-1759), ἡγεμὼν συνετός· ἀλλὰ καὶ οὗτος καταληφθείς, ὡς ὁ πατήρ του, ὑπὸ μελαγχολίας ἔνεκα τοῦ θανάτου τῆς συζύγου του ἀπεσύρθη εἰς μοναστήριον, διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ ἐτεροθαλής ἀδελφός του Κάρολος Γ' (1759-1788). Ἐπὶ τούτου ἥρχισεν ἡ Ἰσπανία νὰ κινηται καὶ νὰ ἐπιδρᾷ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων κρατῶν. Ἀλλ' ἵδιως ἐν τῇ ἐσωτερικῇ διοικήσει δὲ ἔξοχος πρωθυπουργὸς Ἀράνδας ἐπέδειξε μέγα μεταρρυθμιστικὸν πνεῦμα. Ἀνεκαίνισεν οὗτος ἐπὶ τὸ φιλελευθερώτερον καὶ συμφώνως πρὸς τὰς γαλλικὰς ἵδεας τοῦ δεκάτου διγδόου αἰώνος τὰ πάντα, ἐκκλησίαν, πολιτείαν, στρατιωτικά, οἰκονομικά, παιδείαν, Καὶ ἀν φιλονερὸς δαιμονίου δὲν κατέρριπτεν ἐκ τῆς ἀρχῆς τὸν ἄνδρα τοῦτον, ἡ Ἰσπανία ταχέως καὶ ὡς κράτος καὶ ὡς λαὸς ἔμελλε ν^o ἀνακαινισθῆ. Ἀλλ' ἀφ' ἣς δὲ Ἀράνδας ἀπεχώρησεν ἐκ τῆς ἀρχῆς, ἥρχισε καὶ ἡ Ἰσπανία διπισθοδρομοῦσα. Τὸν Κάρολον Γ' διεδέχθη ὁ υἱός του Κάρολος Δ', διν ἐξεμδόνισεν, ὡς θὰ ἴωμεν, ὁ Μέγας Ναπολέων.

Η ΑΥΣΤΡΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

§ 65 Ὁ περὶ διαδοχῆς τοῦ αὐστριακοῦ θρόνου πόλεμος καὶ οἱ δύο Σιλεσιακοί.—Ο αὐτοκράτωρ Κάρολος Ζ', διάδοχος τοῦ Ἰωσῆφ Α', ἐστερεῖτο ὀρενος διαδόχου. Ἐπομένως διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἔμελλε νὰ ἐκλίπῃ ὁ ἐν Αὐστρίᾳ βασιλεύων ἀψιθουργικὸς οἶκος. Θέλων δὲ ὅμως ὁ Κάρολος νὰ ἔξασφαλίσῃ τὸν θρόνον εἰς τὴν μονο-

γενή θυγατέρα του Μαρίαν Θηρεσίαν, ἔξεδωκε νόμον περὶ διαδοχῆς, γνωστὸν ὑπὸ τῷ ὄνομα *Πραγματικὴ κύρωσις* (*Sanctio pragmatica*), δι’ οὗ ἐν ἐλλείψῃ ἀρρενος ἀπογόνου ὁ θρόνος περιήρχετο εἰς τὴν θυγατέρα τοῦ Καρόλου Σ' Μαρίαν Θηρεσίαν καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους αὐτῆς κατὰ δικαίωμα πρωτοτοκίας.

Συμφώνως πρὸς τὴν Πραγματικὴν κύρωσιν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου Σ' (1740) ἀνέβη τὸν θρόνον ἡ ὑπὸ σπανίων προτερημάτων πεπροικισμένη θυγάτηρ αὐτοῦ Μαρία Θηρεσία, σύζυγός τοῦ Φραγκίσκου Στεφάνου, δουκὸς τῆς Λοθαριγγίας καὶ εἴτα ἀρχιδουκὸς τῆς Τοσκάνης. Ἀλλ’ αἴφνις ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας Κάρολος Ἀλβέρτος, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἰσπανίας, προέβαλεν ἀξιώσεις ἐπὶ τῶν αὐτοιακῶν χωρῶν, ὃς καταγόμενος ἀπὸ τῆς πεσβυτύτης θυγατρὸς τοῦ αὐτοκράτορος Φερδινάνδου Α’.

Ἡ Μαρία Θηρεσία εὐρέθη εἰς δυσχερεστάτην θέσιν, ἔξ οὗ ἡ θέλησε νὰ ὀφεληθῇ ὁ Φρειδερίκος Β', ἅρτι ἀναβὰς τὸν θρόνον τῆς Πρωσίας. Ὁ Φρειδερίκος ὑπερσχέθη τὴν συνδρομήν του εἰς τὴν Μαρίαν Θηρεσίαν, ἀν αὗτη ἔστεργε νὰ τῷ παραχωρήσῃ τὴν Σιλεσίαν, ἥν ἡ Αὐστρία εἶχεν ἀφαιρέσει ἀπὸ τῶν προγόνων του κατὰ τὸν Τριακονταετῆ πόλεμον, καὶ ἐπειδὴ ἡ Μαρία Θηρεσία ἡρημή, ἤρχισεν οὕτος τὸν πρῶτον Σιλεσιακὸν πόλεμον (1740—1742). Εἰσβαλὼν ἀμέσως εἰς τὴν Σιλεσίαν κατέλαβε τὸ πλεῖστον μέρος αὐτῆς, ἐν ᾧ εὐθὺς μετὰ ταῦτα οἱ Γάλλοι ὑπὸ τὸν Βελλεύλην (*Belleisle*) εἰσέβαλον εἰς τὴν Γερμανίαν πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ Καρόλου Ἀλβέρτου, ὑποστηριζόμενοι δὲ ὑπὸ τῶν Βαυαρῶν ἐγχρίευσαν τὴν ἀνω Αὐτρίαν καὶ τὴν Βοημίαν.

Ἡ Μαρία Θηρεσία περικυκλωμένη πανταχόθεν ὑπὸ ἐχθρῶν ἐποιήσατο ἔκκλησιν πρὸς τοὺς πιστοὺς καὶ γενναίους Οὐγγρούς. Ἐντὸς βραχυτάτου χρόνου οὐγγρικὸς στρατὸς ἀπέκρουσε τοὺς εἰς τὴν Αὐστρίαν εἰσβαλόντας Γάλλους καὶ Βαυαρούς· ἔπειτα δὲ λεηλατῶν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βαυαρίαν καὶ ἐκνόειε τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς Μόναχον καθ’ οὓς ἡμέραν ὁ ἐκλέκτωρ αὐτῆς Ἀλβέρτος ἔστεφετο ἐν Φραγκφούρτῃ αὐτοκράτωρ ὡς Κάρολος Ζ'. Συγχρόνως δὲ στρατὸς αὐστριακὸς ἔξεδιώξε τοὺς Γάλλους ἐκ τῆς Βοημίας. Πρὸ τῆς ἐκδιώξεως ταύτης τῶν Γάλλων ἡ Μαρία Θηρεσία συνωμολόγησε μετὰ τοῦ Φρειδερίκου Β' τὴν ἐν Βρεσλαύᾳ εἰρήνην, δι’ οὓς παρεχώρει εἰς αὐτὸν ἄπασιν τὴν Σιλεσίαν.

Ἄλλὰ τότε μετὰ τῆς Μαρίας Θηρεσίας συνεμάχησαν ἡ Ἀγγλία, ἡ Σαξονία καὶ ἡ Ὑλλανδία. Ὁ Φρειδερίκος ὑποπτεύσας ὅτι ἡ Μαρία Θηρεσία βοηθουμένη καὶ ὑπὸ τῶν συμμάχων τῆς ἥθελεν ἐπιζητήσει νὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ τὴν Σιλεσίαν, ἥχως τὸν δεύτερον Σιλεσιακὸν πόλεμον (1744—1745) καὶ εἰσβαλὼν εἰς τὴν Βοημίαν ἐκυρίευσε τὴν Πράγαν. Ἄλλὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀπέθανεν ὁ Κάρολος Ζ' καὶ ὁ θάνατος αὐτοῦ ἐπήνεγκε μεταβογὴν εἰς τὰ πράγματα. Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Καρόλου Ζ' Μαξιμιλιανὸς Ἰωσήφ συνωμολόγησε μετὰ τῆς Μαρίας Θηρεσίας συνθήκην, διὸ ἡς ἀνέκτα τὰς ἀληφονομικάς του χώρας, ἀνεγνώριζε δὲ τὴν Πραγματικὴν κύρωσιν. Μετ' ὀλίγον καὶ ὁ Φρειδερίκος Β' συνωμολόγησε μετὰ τῆς Μαρίας Θηρεσίας τὴν ἐν Δρέσδῃ εἰρήνην, διὸ ἡς ἐπεκυρώθη δοιστικῶς εἰς τὸν Φρειδερίκον ἡ κατοχὴ τῆς Σιλεσίας. Ὁ δὲ πόλεμος πρὸς τοὺς ἄλλους ἔχθρους τῆς Μαρίας Θηρεσίας κατέπαυσε διὰ τῆς ἐν Ἀκυϊσχράνῳ εἰρήνης (1748) καθ' ἥν αἱ ἀληφονομικαὶ χῶραι τῆς Αὐστρίας ἀνεγνωρίσθησαν ὡς κτῆσις τῆς Μαρίας Θηρεσίας, πλὴν τῆς Σιλεσίας, ἡτις διέμεινεν εἰς τὴν Πρωσσίαν.

§ 66. Ἐπταετὴς ἡ τρίτος Σιλεσιακὸς πόλεμος (1756—1763).

— Ἡ Μαρία Θηρεσία δὲν ἤδυνατο νὰ λησμονήσῃ τὴν ἀπώλειαν τῆς ὁραίας Σιλεσίας πρὸς ἀνάκτησιν δὲ αὐτῆς ἐφρόντισε νὰ συνδέσῃ ἴσχυρὰς συμμαχίας. Συνεμάχησε λοιπὸν μετὰ τῆς Ρωσίας, ἡς ἡ αὐτοκράτειρα Ἐλισάβετ ἔτρεφε προσωπικὸν μῆσος κατὰ τοῦ Φρειδερίκου Β', μετὰ τῆς Σαξονίας καὶ μετὰ τῆς Σουηδίας. Ἄλλ' ἀριστούργημα πανούργου πολιτικῆς τέχνης ἦτο ὅτι ἡ Μαρία Θηρεσία κατώρθωσε διὰ τοῦ συνετοῦ καὶ ἐπιδεξίου ὑπουργοῦ Κάουνιτς νὰ ἐλκύσῃ πρὸς ἔαυτὴν τὴν τέως ἀδιάλλακτον Γαλλίαν, ἡς ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ πάντοτε ἔτεινεν εἰς τὴν ἐξασθένησιν τοῦ ἀψιθουργικοῦ οἴκου. Ἡ μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Γαλλίας συνομολογηθεῖσα συμμαχία σκοπὸν εἶχε νὰ στερήσῃ τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας τῶν κατακτήσεών του καὶ νὰ ὑποβιβάσῃ αὐτὸν εἰς τὴν τάξιν ἐκλέκτορος τοῦ Βραδεμβούργου.

Ο Φρειδερίκος μαθὼν τὰ κατ' αὐτοῦ τεκταινόμενα ἀπεφάσισε νὰ προλάβῃ τοὺς ἔχθρους διὰ τίνος ἀπροσδοκήτου ἐπιχειρήσεως. Ἐγων συμμάχους μόνον τὴν Ἀγγλίαν καὶ τινας Γερμανοὺς ἡγεμόνας εἰσέβαλεν αἰφνιδίως εἰς τὴν Σαξονίαν καὶ ἐκυρίευσε τὴν Δρέσδην. Τότε ἐπινήθησαν κατὰ τοῦ Φρειδερίκου οἱ σύμμαχοι τῆς Μαρίας Θηρε-

σίας. Ὁ Φρειδερίκος, καίτοι εἶχε νῦν ἀντιπαλωίση παθός δλοκλήρου σχεδὸν τῆς Εὐρώπης, δὲν ἐπτοήθη, ἀλλὰ διὰ καταλλήλου ἐνεργείας ἐμιαταύτης τὰ σχέδια τῶν πολεμίων. Ἐνίκησεν ἐπανειλημένως καὶ τοὺς Αὐστριακοὺς καὶ τοὺς Γάλλους καὶ τοὺς Ρώσους ἀλλὰ καὶ αὐτὸς προσβληθεὶς ἐξ ἀπροόπτου νίκτωρ ἐν πακοτοπίᾳ παρὰ τὸ χωρίον Hochkirch τῆς Σιλεσίας ὑπέστη μεγάλην ἥτταν. Ἡ θέσις τοῦ Φρειδερίκου ἤρχισε πλέον νὰ καθίσταται δεινή. Ὁ ἀγῶνας ἦτο ἄνισος. Ὅχι μόνον περιῆλθεν ὁ Φρειδερίκος εἰς τελείαν ἔξαντλησιν, ἀλλὰ καὶ ἡ Ἀγγλία, ἀποθανόντος τοῦ βασιλέως Γεωργίου Β', ἐπανσε νὰ παρέχῃ εἰς αὐτὸν βοήθειαν. Ἐπὶ τοιούτοις ὅροις ἦτο βεβαίως ἀδύνατον νὰ ἔξακολουθήσῃ πολεμῶν ἐναντίον τοσούτων ἡνωμένων ἐχθρῶν. Ἀλλὰ συμβάντι ἀπροσδόκιτον ἐπήνεγκε μεταβολὴν εἰς τὰ πράγματα. Ἡ θανασίμως μισοῦσα τὸν Φρειδερίκον Ἐλισάβετ τῆς Ρωσίας ἀπέθανε τὸν Ἱανουάριον τοῦ 1762, ὁ δὲ νέος τσάρος Πέτρος Γ', ὃν θαυμαστής τοῦ Φρειδερίκου, συνεμάχησε μετ' αὐτοῦ. Τότε καὶ ἡ τὴν πολιτικὴν τῆς Ρωσίας ἀκολουθοῦσα Συνηδία ἀπεκρόησε τοῦ ἀγῶνος. Καὶ ἀπέθανε μὲν μετ' ὀλίγον ὁ Πέτρος Γ', ἀλλ᾽ ἡ διαδεχθεῖσα αὐτὸν Αἰκατερίνη Β' ἐτήρησεν οὐδετερότητα. Ὁ πόλεμος ἔξηκολούθησε ἐπί τινα ἀκόμη χρόνον· ἀλλὰ πάντα τὰ ἐμπόλεμα μέρη ἔξαντληθέντα ἐπεθύμουν τὴν εἰρήνην. Τέλος συνωμολογήθη αὕτη ἐν τῷ σαξονικῷ ἀνακτόρῳ Hünbertsburg (1763), ἀποκατασταθέντων τῶν πραγμάτων ὃς εἶχον πρότερον.

Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης ἡ Μαρία Θηρεσία ἀφιέρωσεν ὅλας τὰς φροντίδας εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοργάνωσιν τοῦ κράτους τῆς, διὰ τῆς ἔμφρονος δὲ διοικήσεως αὕτης ἐπουλώθησαν πᾶσαι αἱ ἐκ τοῦ πολέμου πληγαί.

§ 67. Ἰωσήφ Β' (1780—1790).—Δευτέρος Β' (1790—1792).—Ο Ἰωσήφ Β', υἱὸς καὶ διάδοχος τῆς Μαρίας Θηρεσίας, ὑπῆρξεν ἡγεμῶν ὑπὸ πᾶσαν ἐποψιῶν ἔξαιρετος. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς οὗτος προέβη εἰς μεγάλας μεταρρυθμίσεις, εἰς τὰ στρατιωτικά, εἰς τὰ πολιτικὰ καὶ εἰς τὰ θρησκευτικὰ πράγματα κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ. Κατήργησε τὴν δουλοπαροικίαν, εἰσήγαγεν ἵσην δι' ὅλας τὰς τάξεις φρονολογίαν καὶ τὴν ἐνώπιον τοῦ νόμου ἰσότητα τῶν ὑπηκόων ἄνευ διαιρίσεως προσώπου ἢ τάξεως· ἀπένειμε πλήρη ἐλευθερίαν εἰς ὅλα τὰ θρησκεύματα· περιώρισε τὸν ἀριθμὸν τῶν μονα-

στηρίων, μεταχειρισθεὶς τὰς προσόδους αὐτῶν εἰς βελτίωσιν τῶν ἐκπαιδευτηρίων καὶ εἰς ἕδραν ποινωφελῶν καταστημάτων. Ἀλλ’ εἰς τὰς μεταρρυθμίσεις ταύτας προέβη ὁ Ἰωσὴφ μετὰ μεγάλης σπουδῆς χωρὶς νὰ λάβῃ ὑπὲρ δψιν ὅτι πάντες οἱ ὑπήκοοι του δὲν ἦσαν οὔτε ὄφιμοι πρὸς τοῦτο οὔτε ἐπιδεκτικοί. Ἐντεῦθεν αἱ πλεῖσται τῶν μεταρρυθμίσεων καὶ ἰδίως αἱ ἐκκλησιαστικαὶ προεκάλεσαν μεγάλας δυσαρεσκείας καὶ ταραχᾶς. Ἐν Οὐγγαρίᾳ δὲ ἡ κραταιὰ ἀριστοκρατία ἔξεγερθεῖσα ἥναγκασε τὸν σύντοκοράτορα νῦν ἀνακαλέση πολλὰς τῶν μεταρρυθμίσεών του.

Ἡ ἀποτυχία τῶν σωτηρίων καὶ φιλανθρώπων βουλευμάτων τοῦ Ἰωσὴφ καὶ ἡ παραγγώρισις καὶ μὴ δρθὴ ἐκτίμησις τῶν γενναιοτάτων προθέσεων αὐτοῦ ἐπίκραναν τὴν ζωήν του. Ἐνῷ δὲ εὑρίσκετο εἰς τὰς παρὰ τὸν Δούναβιν χώρας πολεμῶν κατὰ τῶν Τούρκων, ἀπέθανε.

Τὸν Ἰωσὴφ Β' διεδέχθη ὁ ἀδελφός του Λεοπόλδος Β', ἡγεμὸν συνετὸς καὶ φιλάνθρωπος. Ὁ Λεοπόλδος κατήργησε πολλὰς τῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ οὕτως ἐπανήγαγε κατὰ μικρὸν τὴν ἡσυχίαν εἰς τὸ κράτος· ἀλλ’ ἐπραξεὶ πολλὰ ὑπὲρ βελτιώσεως τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς παιδείας. Ἐν τῶν πρώτων ἀπεδοκίμασε τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν καὶ συνησπίσθη μετὰ τῆς Πρωσσίας πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ἐπ’ ἀδελφῇ γαμβροῦ του Λουδοβίκου ΙΓ' τῆς Γαλλίας. Ὁ Λεοπόλδος ἀπέθανε τῷ 1792 ἀφήσας τὸν θρόνον εἰς τὸν υἱὸν Φραγκίσκον Β'.

Η ΠΡΩΣΣΙΑ ΕΠΙ ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΥ ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΥ ΚΑΙ ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΥ Β'

§ 66. *Φρειδερίκος Γουλιέλμος (1713-1740).*— Ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος ὑπῆρξε καθ’ ὅλα ἀνόμοιος τοῦ πατρός του Φρειδερίκου Α'. (ἰδ. σ. 46). Ἡτο τὰ μάλιστα φειδωλός, ἀπλοῦς καὶ ἐχθρὸς πάσης πολυτελείας. Κατήργησε τὴν πολυτέλειαν καὶ περιώρισε τὰς δαπάνας. Περιώρισεν ὡσαύτως τοὺς θεράποντας εἰς τὸν ἀναγκαῖον ἀριθμὸν καὶ ἐπέβαλεν εἰς τοὺς αὐλικοὺς δίαιταν λιτὴν καὶ ἴματισμὸν ὅλως ἀπλοῦν. Τὰς οἰκιακὰς ἐργασίας ἔξετέλει αὐτὴ ἡ βασίλισσα μετὰ τῶν θυγατέρων τῆς. Ἀλλ’ ὅσον καὶ ἀν φαίνεται ὁ βασιλεὺς οὗτος τραχὺς καὶ ἀγροῦκος, εἶνε βέβαιον ὅτι δὲ ἀνδρικὸς χαρακτήρ του, ἡ δρθὴ κρίσις του καὶ ἡ φειδωλὴ αὐτοῦ οἰκονομία ἐστερέωσαν καὶ ἐνίσχυσαν τὸ κράτος.

‘Αλλ’ ἐν φ’ ἀφ’ ἐνὸς ἦτο εἰς ἄκρον φειδωλός, ἐξ ἄλλου ἔδαπάνησε ποσὰ ἄπειρα εἰς τὴν βασιλικὴν φρουράν, χάριν δὲ τῆς συγκροτήσεως αὐτῆς ἐστρατολόγει ἐξ ὅλων τῶν χωρῶν τῆς Εὐρωπῆς τοὺς μεγαλοσωμοτέρους ἄνδρας. Ἀποθανὼν δὲ ἀφῆκεν εἰς τὸν διάδοχὸν του στρατὸν λαμπρῶς ὠργανωμένον καὶ ἐξησκημένον καὶ τὸ κράτος ἀπηλαγμένον παντὸς χρέους καὶ ἐπὶ πλέον ἐν τῷ δημοσίῳ ταμείῳ ἴκανὰ ἑκατομμύρια ταλλήρων. Ἄλλ’ αἱ ἐπιστῆμαι καὶ αἱ τέχναι ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ παρημελήθησαν ἐντελῶς.

§ 69. *Φρειδερῖκος Β' ὁ Μέγας (1740-1780).* Ο Φρειδερῖκος Β' ἀνατραφεὶς καὶ παιδευθεὶς ὑπὸ Γάλλων ἀπέκτησεν ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας ἔκτακτον ἀγάπην πρὸς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν, τὴν γαλλικὴν φιλολογίαν καὶ ἐν γένει τὴν γαλλικὴν μόρφωσιν. Ως ἐκ τούτου ἐπορεύθη ὅλως ἀντίθετον πρὸς τὸν πατέρα του ὅδόν. Ἡσοκείτο εἰς τὴν μελέτην τῶν Γάλλων συγγραφέων καὶ ἔπαιζε τὸν αὐλόν, ὃν περιπαθῶς ὥγάπτι.

Ἡ διαφορὰ τῶν φυσικῶν ἰδιωμάτων ἐγέννησε μεταξὺ πατρὸς καὶ νιοῦ ψυχρότητα καὶ ἀντιπάθειαν, ἥτις προϊόντος τοῦ χρόνου ἐλάμβανε διαστάσεις. Ο Φρειδερῖκος Γουλιέλμος ἀπήγει παρὰ τοῦ νιοῦ του νὰ ἐγκαταλίπῃ πᾶσαν πνευματικὴν ἐνασχόλησιν καὶ νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὰ στρατιωτικά, τὴν ἵπασίαν καὶ τὸ κυνήγιον. Ο Φρειδερῖκος Β' ἐξ ἄλλου μέρους ἀπεστρέφετο τὴν τραχύτητα καὶ τὴν ἀγροικίαν τοῦ πατρός. Ἡ ψυχρότης αὕτη καὶ ἀντιπάθεια ἀπέληξεν εἰς φανερὸν ὅηξιν, ὅτε ὁ Φρειδερῖκος ἥθελησε νὰ νυμφευθῇ Ἀγγίδα βασιλόπαιδα. Ἐπειδὴ εἰς τοῦτο ἥναντιούτο διατήρη ἐξ ἰδιοτροπίας, δι Φρειδερῖκος ἀπεφάσισε νὰ φύγῃ κρυφίως εἰς Ἀγγλίαν. Ἄλλὰ τὸ σχέδιόν του ἀπεκαλύφθη καὶ συλληφθεὶς κατὰ διαταγὴν τοῦ ἐξωργισμένου πατρὸς ἐνεκλείσθη ἐν τινὶ φρουρίῳ. Μόλις δὲ μετὰ τοία ἔτη, ἀφ’ οὗ μετεμελήθη δι Φρειδερῖκος καὶ ἐξήτησε συγνώμην παρὰ τοῦ πατρός, ἀπελύθη ἐκ τοῦ φρουρίου καὶ ἀπεδόθη εἰς αὐτὸν τὸ ξίφος καὶ ἡ στολὴ του.

Ο Φρειδερῖκος Β' ἀναβὰς τὸν θρόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς ἀνέπτυξεν ἀμέσως ἔκτακτον δραστηριότητα εἰς πάσας τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους. Ἡ Πρωσία ἦτο ἀκόμη λίαν ἀσθενής καὶ δὲν ἐφαίνετο ἀξία νὰ ἐπισύρῃ τὰ βλέμματα τῶν μεγάλων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Ἄλλὰ νῦν δι Φρειδερῖκος Β' σκοπὸν εἶχε νὰ προαγάγῃ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς τὴν Πρωσίαν καὶ ἀναδείξῃ αὐτὴν ἐν

τῶν σπουδαιοτέρων κρατῶν τῆς Εὐρώπης. Εἴδομεν ἀνωτέρῳ ὅτι διεξίγαγε κατὰ τῆς Μαρίας Θηρεσίας τοὺς δύο Σιλεσιακοὺς πολέμους, κατὰ δὲ τὸν τρίτον Σιλεσιακὸν ἥγωντος καθ' ὀλοκλήρου σχεδὸν τῆς Εὐρώπης καὶ ἔξηλθε νικητὴς διεγείρας τὸν θαυμασμὸν ὅλων τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης. Δι' ὃ ὑπὸ τῆς ἴστορίας ἐκλήθη **Μέγας**. Ἐκτοτε η Πρωσσία κατετάχθη μεταξὺ τῶν μεγάλων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων.

Εὐθὺς ὡς ἀπηλλάγη τοῦ τρίτου Σιλεσιακοῦ πολέμου ὁ Φρειδερίκος ἐπεδόθη μετὰ ζήλου εἰς τὴν θεραπείαν τῶν ἀπείρων πληγῶν τοῦ ἔξηντλημένου κράτους του. Ἰδίως ἐπέστησε τὴν προσοχήν του εἰς τὴν ὑλικὴν βελτίωσιν τοῦ κράτους καὶ τὴν αὔξησιν τῶν προσόδων διὰ τῆς ἐνισχύσεως τῆς γεωργίας, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας. Προήγαγε προσέτι τὰ γράμματα, τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας. Ὡς πρὸς τὰ θρησκευτικὰ ἐδείχθη ἀνεκτικώτατος καὶ ἀνεξίθρησκος· δι' ὃ καὶ ἐδέχθη τοὺς Γάλλους συγγραφεῖς τοὺς ἔξορισμέντας ἐκ τῆς Γαλλίας διὰ τὰ ἀντιθρησκευτικά των συγγράμματα, ἐν οἷς καὶ τὸν Βολταϊզον, εἰπὼν τὴν πολυμορύλητον ὁῆσιν: «*Εἰς τὸ κράτος μου δύναται ἔκαστος ν' ἄγιασῃ καθ' ὃν τρόπον θέλει*».

Η ΡΩΣΙΑ ΕΠΙ ΤΗΣ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ Β'.

§ 70. **Ρωσοτουρκικοὶ πόλεμοι τοῦ δεκάτου διηδόου αἰῶνος.** — **διαμελισμὸς τῆς Πολωνίας.** — Ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μεγάλου Πέτρου μέχρι τῆς ἀναρρήσεως τῆς Αἰκατερίνης Β' ἡ ἐσωτερικὴ διοίκησις τῆς Ρωσίας εἶχε παραδοθῆ εἰς τὴν μᾶλλον ἀξιοθήνητον ἀναρχίαν. Οἱ ἡγεμόνες στερούμενοι ἵσχυος καὶ ἐνεργητικότητος κατήνησαν δοῦλοι τῶν ὑπουργῶν των καὶ οἱ ὑπουργοὶ αὐτοὶ ἦσαν θύματα ὁρδιούργιῶν καὶ σκευωριῶν. Ἡ ἀληθῆς διάδοχος τοῦ Μεγάλου Πέτρου ἦτο ἡ Αἰκατερίνη Β', ἡ ἐπικαλόμενη Μεγάλη, Γερμανὸς τὴν καταγγήν. Αὕτη ἀνέβη τὸν θρόνον, ἀφ' οὗ τῇ συνεργίᾳ τῶν ἀδελφῶν. Ὁρλὼφ καὶ ἄλλων εὐνοούμενων τῆς ἔξεθρόνισε τὸν σύζυγόν της Πέτρον Γ', ὅστις καὶ ἐδολοφονήθη μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀγοίως (1762).

Ἡ Αἰκατερίνη Β' ἦτο γυνὴ ἀτρόμητος, φιλόδοξος καὶ μεγαλεπήβολος. Ἐχουσα δὲ ὡς ὑπόδειγμα τὸν Μέγαν Πέτρον προέθετον^v ἀνυψώσῃ τὴν Ρωσίαν εἰς μέγα εὐρωπαϊκὸν κράτος. Καὶ ὅπως ὁ Μέγας Πέτρος εἶχεν ἐπιστήσει ἄπασαν τὴν προσοχήν του εἰς τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν καὶ τὸν Εὔξεινον Πόντον, οὕτω καὶ ἡ Αἰκατερίνη ἐστρεψεῖ τὰ βλέμματά της πρὸς τὴν Πολωνίαν καὶ τὴν Τουρκίαν προσ-

παθοῦσα ἐκ παντὸς τρόπου τὴν μὲν πρώτην νὰ ἔξαφανίσῃ, τὴν δὲ δευτέραν νὰ ἐκδιώξῃ ἐκ τῆς Εὐρώπης καὶ νὰ ἰδρύσῃ ἐπὶ τῶν ἐρεπίων αὐτῆς νέον βυζαντιακὸν κράτος ὑπὸ ἡγεμόνα Ῥῶσον.

Τὸ πολωνικὸν κράτος ἦτο οἰκοδόμημα σαμρόν. Ἐπειδὴ ἡ βασιλεία ἐν αὐτῷ ἦτο αἱρετή, εἰς πᾶσαν χηρείαν τοῦ θρόνου ἐπηκολούθουν σφροδότατοι ἐκλογικοὶ ἀγῶνες, οἵτινες διῆρουν τὸ ἔθνος εἰς κόμματα καὶ συνετάρασσον αὐτὸν ἐκ βάθμων. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φρειδερίκου Αὐγούστου Γ' (1763) ἡ Πολωνία περιέπεσε καὶ πάλιν εἰς τὰς παλαιὰς ἐκλογικὰς θυέλλας. Ἡ Αἰκατερίνη Β' ἐπωφελούμενη τὴν ἀναρχίαν τῆς Πολωνίας, συναινούσῃ καὶ τῆς Πρωσίας, ἔπειμψεν εἰς Βαρσοβίαν στρατὸν καὶ διὰ τῆς βίας κατώρθωσε τὴν ἐκλογὴν τοῦ εὐνοούμενού της Πονιατόβσκη. Ἐπειδὴ δὲ κατόπιν ἥθελησε νὰ προστατεύσῃ καὶ τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν τῶν ἐν Πολωνίᾳ δροθοδόξων, οἵ ἀριστοκρατικοὶ καθολικοὶ ἀντέστησαν ἐνόπλως, ἀλλ᾽ ἡττήθησαν ὑπὸ τοῦ ὁμοιούσιου στρατοῦ καὶ πάντες οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν ἤναγκάσθησαν νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸ τουρκικὸν ἔδαφος. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ κατέδιωξεν αὐτοὺς ὁ ωσικὸν ἀπόσπασμα, ὅπερ προέβη εἰς ἀγρίας λεηλασίας.

Ἡ παραβίασις αὕτη τῶν δρίων τοῦ διθωμανικοῦ κράτους προεκάλεσε τὴν ἐκ μέρους τοῦ σουλτάνου Μουσταφᾶ Γ' κήρυξιν πολέμου κατὰ τῆς Ρωσίας (1768). Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ οἱ Τούρκοι ἡττήθησαν, οἵ δὲ Ῥῶσοι ἐκυρίευσαν εὐχερῶς τὴν Βεσσαραβίαν, τὴν Βλαχίαν καὶ τὴν Μολδαυίαν. Ἀλλὰ συγχρόνως ἡ Πελοπόννησος, ἣτις εἶχεν ἐπαναστατήσει τῇ ἐνεργείᾳ τῆς Ρωσίας, ὑπέστη τὰς ἀγριωτέρας καταστροφὰς καὶ λεηλασίας ὑπὸ τῶν Τούρκων ἔνεκα τῆς ὄλως ἀσημάντου ὁμοιούσιας ἐπικουρίας. Ὅτε δ' ὅμως δλόκληρος ὁ τουρκικὸς στόλος ἐπυροπολήθη παρὰ τὸν Τσεσμέν, ἀντικρὺ τῆς Χίου, ὑπὸ τῶν Ρώσων (1770), ἡ δόξα τῶν ωσικῶν ὅπλων κατέστη ἀδιαφρονίκητος, ἀφ' οὗ καὶ ὁ πρίγκιψ Λουλγουρούκης κατέλαβε τὴν Κριμαίαν.

Ἄλλ' αἱ ἐπιτυχίαι τῆς Ρωσίας ἐκίνησαν τὸν φθόνον τῆς Αὐστρίας, ἣτις οὐδαμῶς συνήνει νῦν ἀφαιρεθῶσιν ἀπὸ τῆς Τουρκίας ἡ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαυία, ἐφαίνετο δὲ ἐπικείμενος μέγας εὐρωπαϊκὸς πόλεμος. Ἀλλ' ἡ ἀπειλουμένη σύγκρουσις ἀπεσοβήθη διὰ τοῦ ἐξιλεωτικοῦ θύματος, τῆς Πολωνίας. Ἐν τῇ δυστυχεὶ ἐκείνῃ χώρᾳ ἐμαίνετο ἀκόμη δὲ ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ καθολικῶν καὶ δροθοδόξων. Τότε ἡ Αἰκατερίνη Β', ἡ Φρειδερίκος Β' τῆς Πρωσίας καὶ ἡ Μαρία Θηρεσία τῆς Αὐστρίας Εὐρωπαϊκὴ Ἰστορία ΝΙΚ. ΒΡΑΧΝΟΥ

προέβησαν εἰς τὸν πρῶτον διαμελισμὸν τῆς Πολωνίας (1772), καθ' ὃν
ἡ Ρωσία, καὶ ἡ Αὐστρία ἔλαβον τὰς παρακειμένας εἰς
ἐκάστην πολωνικὰς ἐπαρχίας. Ὁλίγον μετὰ ταῦτα, ἀποθανόντος τοῦ
σουλτάνου Μουσταφᾶ Γ' καὶ ἀνελθόντος εἰς τὸν θρόνον τοῦ Χαμῆτοῦ Α',
συνωμολογήθη μεταξὺ Ρωσίας καὶ Τουρκίας ἡ ἐν Κουτσούκ Και-
ναρτζῆ, μικρῷ βουλγαρικῷ κώμῃ, εἰρήνη (1774). Διὰ ταύτης ἡ Ρωσία
ἐπέτυχε πλὴν ἄλλων καὶ τὸ δικαίωμα νὰ διαπλέωσιν ἐλευθέρως τὸν
Ἐλλήσποντον τὰ πλοῖα τὰ φέροντα ὁμοικήν σημαίαν, ἕτι δὲ τὴν
ὑποχρέωσιν τῆς Τουρκίας νὰ προστατεύσῃ τὴν ἐν τῷ κράτει αὐτῆς
χριστιανικὴν θρησκείαν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς
τὴν Ρωσίαν ἔκτοτε ν^ο ἀξιοῦ ὑπὲρ ἑαυτῆς ἀποκλειστικὰ δικαιώματα
ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν τῆς Τουρκίας καὶ ν^ο ἀναμιγνύηται διαρκῶς εἰς
τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τοῦ ὅθιμανικοῦ κράτους.

Ἄλλ^ο ἡ εἰρήνη τοῦ Καϊναρτζῆ δὲν διήρκεσε πολὺ. Ἡ Αἰκατε-
ρίνη Β' μετὰ τοῦ νέου αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας Ἰωσῆφ Β' συνε-
φώνησαν διὰ νέου πολέμου νὰ καταλύσωσιν ὀλοσκερῶς τὸ ἐν Εὐρώπῃ
διθυμανικὸν κράτος, μεθ' ὃ αἱ μὲν παραδούναβιοι χῶροι ἔμελλον ν^ο
ἀποτελέσωσιν ἡγεμονίαν ὑπὸ τὸν εὐνοούμενον τῆς Αἰκατερίνης Πο-
τεμκίνον, ἡ Αὐστρία ἔμελλε νὰ λάβῃ τὴν Σερβίαν καὶ τὴν Βοσνίαν,
αἱ δὲ λοιπαὶ χῶραι τοῦ ὅθιμανικοῦ κράτους μετὰ τῆς Κωνσταντινο-
πόλεως ἔμελλον ν^ο ἀποτελέσωσιν αὐτοκρατορίαν ἐλληνικὴν ὑπὸ τὸν
δεύτερον ἔγγονον τῆς αὐτοκρατείρας Κωνσταντίνον Παύλοβιτς, διν ἡ
Αἰκατερίνη παρεσκεύαζεν ἐπιμελῶς πρὸς τὸν ὑπὸ αὐτῆς ταχθέντα εἰς
αὐτὸν προορισμόν, ίδίως διὰ τῆς διδασκαλίας τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης.
Καὶ ἐν τῷ νέῳ πολέμῳ (1787-1792) οἱ Ρῶσοι ἔσχον πολλὰς ἐπιτυ-
χίας, καὶ οἱ Αὐστριακοὶ ὥσαύτως κατέλαβον τὸ πλεῖστον τῆς Σερ-
βίας. Ἄλλ^ο ἡ Ἀγγλία, ἡ Πρωσία καὶ ἡ Ὀλλανδία λαβοῦσαι ἀπει-
λητικὴν στάσιν ἐπέβαλον εἰς τὴν Αὐστρίαν τὴν εἰρήνην τοῦ Σιστόβου-
(1791) ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ πρὸ τοῦ πολέμου καθεστῶτος. Ὡσαύτως
καὶ ἡ Ρωσία τὸ ἔπόμενον ἔτος συνωμολόγησε μετὰ τῆς Τουρκίας τὴν
ἐν Ἱασίῳ εἰρήνην, δι^λ ἡς κατέστη δριών μεταξὺ τῶν διό τοι πρατῶν ὁ
ποταμὸς Δνείστερος, δι^λ Βορυσθένης τῶν ἀρχαίων.

Μετά τινα χρόνον ἡ Ρωσία καὶ ἡ Πρωσία προέβησαν διὰ τῆς
βίας εἰς τὸν δεύτερον διαμελισμὸν τῆς Πολωνίας, ἥτις οὕτω περιω-
ρίσθη εἰς τὸ τρίτον τῆς ἄλλοτε ποτε ἐκτάσεώς της (1793). Ἄλλ^ο δτε-

ἡ Ῥωσία ἡθέλησε νὰ διαλύσῃ καὶ τὸν πολωνικὸν στρατόν, οἱ Πολωνοὶ ἀντέστησαν γενναίως ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἥρωος Κοσκιούσκου. Ἀλλ᾽ ἡ νικηφόρος προέλασις τοῦ στρατηγοῦ Σούβάρωφ καὶ ἡ ὑπὸ αὐτοῦ ἐκπόρθησις τῆς Βαρσοβίας ἐπήνεγκε τὸν τελευταῖον διαμεισμὸν καὶ τὴν ὁριστικὴν κατάλυσιν τοῦ πολωνικοῦ κράτους (1795). Μετὰ ἐν ἔτος ἀπέθανεν ἡ Αἰκατερίνη Β', ἡτις τοσοῦτον σπουδαῖον πρόσωπον διεδραμάτισεν ἐν τῷ κόσμῳ.

ΗΝΩΜΕΝΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑΙ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΜΕΡΙΚΗΣ

§ 71. *Ο υπὲρ ἐλευθερίας ἀγών τῶν βορείων Ἀμερικανῶν (1775-1783).*—Καθ' ὃν χρόνον οἱ Ἰσπανοὶ ἔλαφυραγώγουν τὰς χώρας τῆς νοτίου Ἀμερικῆς, ἡ βόρειος Ἀμερικὴ ἦτο ἐντελῶς παρημελημένη. Πρῶτος δὲ Ἄγγλος Walter Raleigh τῷ 1584 ἐπεχείρησε νῦν ἀποικίσῃ μέρος τι τῶν ἀνατολικῶν παραλίων τῆς βορείου Ἀμερικῆς, ὅπερ ὀνόμασε *Βιργινίαν* πρὸς τιμὴν τῆς βασιλίσσης Ἐλισάβετ. Αἱ δὲ πλούσιαι χῶραι τῆς Βιργινίας προσείλκυσαν ἀποίκους. Οὕτως ἐν ἀρχῇ τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος πολλαὶ ἀγγλικαὶ ἀποικίαι ἴδρυθησαν ἐν Βιργινίᾳ. Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου δὲ ἀριθμὸς τῶν ἀποικιῶν τούτων ηὗξαντο· εἰς τοῦτο δὲ συνετέλεσαν καὶ αἱ ἐν Ἅγγλιᾳ πολιτικαὶ καὶ θρησκευτικαὶ στάσεις, αἵτινες ἡνάγκασαν στίφη καθολικῶν καὶ πουριτανῶν νὰ ζητήσωσι πατρίδα πέραν τοῦ Ὡκεανοῦ.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου διγδόνου αἰῶνος ἄπασα ἡ ἀνατολικὴ παραλία τῆς βορείου Ἀμερικῆς ἐπληρώθη ἀγγλικῶν ἀποικιῶν, αἵτινες ἀπετέλεσαν δέκα τρεῖς πολιτείας. Αἱ πολιτεῖαι αὗται ἐκυβερνῶντο κατ' ἴδιον τύπον, ἀλλ' ἀνεγνώριζον τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἅγγλιας ὡς μητροπόλεως. Εἰς τὰς πολιτείας ταύτας ἐπεκράτει ἀκρα πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ ἐλευθερία καὶ ἴσοτης. Δι' δὲ κατὰ πᾶν ἔτος χριλάδες Εὐρωπαίων μετενάστευον εἰς τὰς ἐν λόγῳ ἀγγλικὰς ἀποικίας. Η καταπληκτικὴ αὕτη πρόοδος καὶ εὐημερία τῶν ἀγγλικῶν ἀποικιῶν ἐκίνησε τὸν φρόνον τῶν βορειότερον, ἐν τῷ Καναδῷ, ἐγκατεστημένων Γάλλων. Ἐπειδὴ δὲ ἐνεκα τῆς ἀγνοίας τῶν τόπων δὲν εἶχον δοισθῆ ἀκριβῶς τὰ ὅρια τῶν δύο λαῶν, προέκυψαν μεταξὺ αὐτῶν ἔριδες. Καὶ ὅτε οἱ Γάλλοι ἡγειραν ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς χώρας τῆς κειμένης παρὰ τὸν ποταμὸν Μεσσισιπῆν, προεκλήθη μακροχρόνιος πόλεμος μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἅγγλιας, καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ Εὐρώπη συνεταράσσετο ὑπὸ τοῦ ἐπταετοῦς ἢ τρίτου Σιλεσιακοῦ πολέμου (ἴδε σ. 79).

Διὰ τῆς ἴσχυρᾶς βοηθείας τῶν ἀποικιῶν ἡ Ἀγγλία ἔξηλθε νικήτρια ἐκ τοῦ πολέμου τούτου. Ἄλλος ἐπειδὴ ὑπεβλήθη εἰς καταπληκτικὰς δαπάνας καὶ ἐπεβαρύνθη διὰ μεγάλου χρέους, ἔθεώρησε δίκαιον νὰ φροδολογήσῃ τὰς ἀποικίας. Διὸ δὲ τῷ 1765 τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον ἐψήφισε τὸν περὶ χαρτοσήμου νόμον, καθὼν ὃν ἀπασπαι αἱ ἐμπορικαὶ καὶ δικαστικαὶ πρᾶξεις ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ ἐπρεπεν εἰς τὸ ἔξης νὰ συντάσσωνται ἐπὶ ἀγγλικοῦ χαρτοσήμου. Ἄλλος ἔνεκα τῆς ἐκδηλωθείσης γενικῆς ἀγανακτήσεως τῶν πολιτειῶν, ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἀνεκάλεσε τὸν περὶ χαρτοσήμου νόμον, ἐπέβαλε δὲ ὅμιλος φόρον ἐπὶ τῶν ἐξ Ἀγγλίας εἰς Ἀμερικὴν εἰσαγομένων προϊόντων, οἷον τεῖου, ὑάλου, χάρτου, χρωμάτων καὶ ἄλλων.

Καὶ κατὰ τῆς νέας ταύτης φροδολογίας διεμαρτυρήθησαν οἱ Ἀμερικανοί ὅτε δὲ κατέπλευσαν εἰς τὸν λιμένα τῆς Βοστώνης, πρωτευούσης τῆς Μασαχουσέτης, πλοῖα ἀγγλικὰ μὲ φροτία τεῖου, νέοι τινὲς μετημφιεσμένοι ὡς Ἰθαγενεῖς. Ἰνδοί, ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν τριακοσίους τεσσαράκοντα σάκκους τεῖουν. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις πλήρης δργῆς διέταξε τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς Βοστώνης. Ἄλλὰ τότε οἱ πληρεξόντοι τῶν πολιτειῶν, ἐξαιρουμένης τῆς Γεώργιας, συνελθόντες ἐν Φιλαδελφείᾳ κατήργησαν πᾶσαν μετὰ τῆς Ἀγγλίας ἐμπορικὴν ἐπικοινωνίαν. Ἐν τοσούτῳ ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἐκήρυξε τὴν Μασαχουσέτην εἰς κατάστασιν ἀποστασίας. Τότε αἱ ἀμερικανικαὶ πολιτεῖαι παρεσκευάσθησαν εἰς πόλεμον καὶ ἀνέθηκαν τὴν ἀρχιστρατηγίαν εἰς τὸν μέγαν ἀντῶν πολίτην Γεώργιον Βασιγκτῶνα, ταυτοχρόνως δὲ ἀπέστειλαν εἰς Ἀγγλίαν τὸν διάσημον ἐφευρετὴν τοῦ ἀλεξικεράνου Βενιαμίν Φραγκλίνον, ἵνα παραστήσῃ τὸ ἄδικον τῆς ἐπιβολῆς τῶν φόρων. Οἱ Βασιγκτῶνι μετὰ τοσαύτης συνέσεως, εὐτολμίας, ἥρωτισμοῦ καὶ καρτερίας διηρύθυνεν εἰς τὰς κοινωνίατάς περιστάσεις καὶ στρατὸν καὶ πολιτείαν, ὡστὸς ἐξέπληξεν ἀπασαν τὴν Εὐρώπην. Τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον ἐψήφισε πόλεμον ἐξολοθρευτικὸν κατὰ τῶν ἀποστατῶν. Ἄλλὰ τοῦτο ὅμησε τοὺς Ἀμερικανοὺς εἰς τὰ ἔσχατα. Τὸ ἐν Φιλαδελφείᾳ συνελθὸν συνέδριον τῶν ἀντιπροσώπων καὶ τῶν δεκατριῶν πολιτειῶν τῇ 25 Ιουνίου 1776 ἐκήρυξεν ἀντὰς ἀνεξαρτήτους ὅπο τὸ ὅνομα «*Ηνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς βορείου Ἀμερικῆς*».

Τὸ κήρυγμα τοῦτο τῆς ἐλευθερίας διήγειρε πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης ζωηρὰν συμπάθειαν καὶ ἰδίως ἐν Γαλλίᾳ, ὅπου διετηρεῖτο ἀπόμητ

ζωηρὰ θλῖψις διὰ τὰς τελευταίας ἐν Ἀμερικῇ ζημίας. Ὁ Φραγκλίνος οὐδὲν κατορθώσας ἐν Ἀγγλίᾳ μετέβη εἰς Γαλλίαν ἥ δὲ ἐμφάνισις αὐτοῦ ἐν τῇ γαλλικῇ πρωτευούσῃ παρήγαγε τοσοῦτον ἐνθουσιασμόν, ὥστε πολλοὶ Γάλλοι εὐπατρίδαι, ἐν οἷς καὶ διαρκήσιος Λαφαγέτης, διέπλευσαν τὸν Ὡκεανὸν καὶ ἤλθον ἵνα θυσιάσωσι περιουσίαν καὶ αἷμα ὑπὲρ τοῦ φιλελευθέρου ἀγῶνος τῶν Ἀμερικανῶν.

Ἡ Γαλλία ἀπέφυγε κατ’ ἀρχὰς νὰ ἔλθῃ εἰς φανερὸν δῆμον πρὸς τὴν Ἀγγλίαν, ἐβιήθει δ’ ὅμως λάθροα τοὺς Ἀμερικανούς. Ἄλλ’ ὅτε ἤχησεν ἡ ἀγγελία τῆς μεγάλης τῶν Ἀμερικανῶν νίκης παρὰ τὴν Σαρατόγαν (1777), ἡ Γαλλία ἀνεγνώρισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς βορείου Ἀμερικῆς καὶ συνωμολόγησε μετ’ αὐτῶν συμμαχίαν, εἰς ᾧν προσετέθη καὶ ἡ Ἰσπανία. Ὁ πόλεμος νῦν διεξήχθη ἐν Εὐρώπῃ μὲν κατὰ θάλασσαν, ἐν Ἀμερικῇ δὲ κατὰ ξηράν. Καὶ κατὰ θάλασσαν μὲν ἐνίκων οἱ Ἀγγλοί, κατὰ ξηρὰν δ’ ὅμως ἐνικῶντο Ἄλλ’ ἐπὶ τέλους ἡ Ἀγγλία ἐξαντλήθεισα οἰκονομικῶς ἡναγκάσθη ν’ ἀναγνώρισῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν δεκατριῶν πολιτειῶν τῆς βορείου Ἀμερικῆς διὰ τῆς ἐν Βερσαλλίαις συνομολογηθείσης εἰρήνης (1783). Αἱ δεκατρεῖς Πολιτεῖαι ἀπετέλεσαν ὅμοσπονδίαν, ἐν ᾧ ἔκάστη πολιτεία ἔχει ἴδιαν κυβέρνησιν καὶ αὐτοτελῆ ἐξουσίαν εἰς τὰ ἐστωτερικὰ αὐτῆς πράγματα. Τῆς ὅμοσπονδίας προϊσταται εἰς πρόεδρος ἔκλεγόμενος κατὰ πᾶν τέταρτον ἔτος, ὅστις διαχειρίζεται τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, καὶ εἶνε συγχρόνως ἀνώτατος ἀρχηγὸς τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεων. Πρῶτος πρόεδρος τῆς ἀμερικανικῆς ὅμοσπονδίας ἐξελέχθη διοικώνως δ εὐκλεής Βασιγκτών, ὅστις ἡσχολήθη δραστηρίως εἰς τὴν ἐμπέδωσιν τοῦ νέου πολιτεύματος καὶ τὴν θεραπείαν τῶν ἐκ τοῦ μακροῦ πολέμου πληγῶν. Διετήρησε δὲ τὸ ὑψηλὸν τοῦτο ἀξίωμα ἐπὶ δύο τετραετεῖς περιόδυνς.

Τῷ 1809 νέαι διχόνοιαι ἀνεφύησαν μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ἡνωμένων Πολιτειῶν καὶ πόλεμος ἐπικολούθησε τῷ 1812, ὅστις διήρκεσε τοία ἔτη, ἥττημέντων καὶ πάλιν τῶν Ἀγγλῶν. Ἐκτοτε αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι διετέλεσαν ἐν διαρκεῖ εἰρήνῃ πρὸς τὰς εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις. Τὸ ἐμπόριον αὐτῶν, δ πληθυσμὸς καὶ ἡ εὐημερία ἀνεπτύχθησαν θαυμασίως, νέαι δὲ πολιτεῖαι προσετέθησαν καὶ δ ὅλος ἀριθμὸς αὐτῶν σήμερον ἀνέρχεται εἰς τεσσαράκοντα ἑννέα. Νῦν αἱ Ἡνωμέ-

ναι Πολιτεῖαι εἶνε ἐν τῶν ἴσχυροτάτων καὶ πλουσιωτάτων κρατῶν τῆς ὑφηλίου.

Η ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΙΔΝΑΣΤΑΣΙΣ

§ 72. *Προοίμια τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως*.— Τὸν Λουδοβίκον ΙΔ' διεδέχθη ὁ δισέγγονος αὐτοῦ Λουδοβίκος ΙΕ' (1715-1774), ἡγεμών εἰς ἄκρον ἀκόλαστος καὶ ἀσυνείδητος. Καὶ ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ' ἐπεκράτει ἀκόλασία ἐν τῇ αὐλῇ, ἀλλ᾽ ὅπωσδήποτε διετηρεῖτο ποιά τις ἔξωτερην ἀιδημοσύνη περὶ τὰ ἥθη. Ἀλλ᾽ ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΕ' τάνακτορα ἀγαφανδὸν καὶ ἀσυστόλως μετεβλήθησαν εἰς καταγάγιον τῆς ἐσκάτης διαφθορᾶς. Αὐλή, ἀριστοκρατία καὶ κλῆρος παρεδόθησαν εἰς τὴν ἀκόλασίαν καὶ τὸ παράδειγμα αὐτῶν διέφερε καὶ τὰς κατωτέρας τάξεις. Ὁ Λουδοβίκος ΙΕ' ἤγετο καὶ ἐφέρετο ὑπὸ ἀναιδῶν ἑταρῶν. Αἱ ἑταῖραι ἐκυβέρνων τὴν χώραν καὶ διήρχαζον τοὺς δημοσίους θησαυρούς, πολλάκις δὲ ἐπώλουν καὶ αὐτήν τὴν τιμὴν τοῦ κράτους. Ἡ διαβόητος μαρωκησία Πομπαδούρ ἐπὶ τοσοῦτον ἵσχε παρὰ τῷ διεφθαρμένῳ ἐκείνῳ βασιλεῖ, ὥστε ἐπὶ εἴκοσιν ὀλόκληρα ἔτη αὐτὴ ἦγε καὶ ἐφερε τὴν Γαλλίαν. Ἡ Γαλλία ἤρχισεν ἥδη νὰ φέρηται ὁ αγδαίως πρὸς τὴν ἀποσύνθεσιν. Ὁ ἄλιος ἡγεμὼν ἔβλεπε τοῦτο, καὶ ὅμως δὲν ἐνόει νὰ ἐπιβάλῃ τὸν ἐλάχιστον περιορισμὸν εἰς τὸν κτηνώδη βίον του. Τούναντίον ἐγωϊστικῶς ἔλεγεν: *Aprés nous le déluge, depuis l'antériorité πρὸς τὸ δρογαῖον ἐλληνικὸν τὸν Εὔρουπτίδι «Ἐμοῦ διαρόντος γαῖα μιχθήτω πυρί».*

Ἡ κατάστασις λοιπὸν τῆς Γαλλίας καὶ ἥμικῶς καὶ οἰκονομικῶς ἦτο χειρόστη. Ἡ διαφθορὰ τῆς αὐλῆς, αἱ πολυειλεῖς ἀσωτίαι, ἡ καταπληκτικὴ πσλυτέλεια καὶ ἡ διαρπαγὴ τῶν δημοσίων προσόδων, ἔτι δὲ ἀνωφελέστατοι καὶ δαπανηρότατα πόλεμοι¹ ἡνῦσσαν καταπληκτικῶς τὸ δημόσιον χρέος, ὅπερ ὑπερέβη τὰ τέσσαρα δισεκατομμύρια φράγκων. Ἡ δημοσία πίστις εἶχεν ἐκλίπει· ἡ γεωργία, ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον εἶχον νεκρωθῆ· ὁ δὲ λαὸς ἐστέναζεν ὑπὸ τὸ βάρος καταθλιπτικωτάτης φορολογίας, ἐν ᾧ αἱ δύο ἀνώτεραι τάξεις, οἱ εὐ-

1.—Οἱ πόλεμοι οὗτοι, εἰς οὓς περιεπλέχθη ἡ Γαλλία ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΕ', ἥσαν α') ὁ περὶ διαδοχῆς τοῦ αὐτοκρατοῦ θρόνου, β') ὁ ἐπταετῆς ἐναντίον τῆς Πρωσσίας· καὶ γ') ἐπερος ἐπταετῆς κατὰ Θάλασσαν ἐναντίον τῆς Ἀγγλίας σύγχρονος τῷ προηγουμένῳ (Id. σ. 73.).

γενεῖς καὶ δὲ κλῆρος ὃς προνομιοῦχοι ἦσαν ἀπηλλαγμένοι παντὸς φόρου. Ἐπὶ πλέον δὲ αὐτοὶ κατεῖχον καὶ τὰ ἀνώτερα τῆς πολιτείας καὶ τοῦ στρατεῦ ἀξιώματα.

Ἡ ἀδήλια κατάστασις τοῦ λαοῦ καθίστατο ἔτι μᾶλλον ἀφρόητος ἐνεκα τῆς ἀπαραδειγματίστου σκληρότητος, μεθ' ἣς εἰσεπράττοντο οἱ φόροι διὰ γενικῶν ἐκμισθωτῶν. Πλὴν τούτου ὑπῆρχον καὶ τὰ **μυστικὰ γράμματα** (*Lettres de cachets*), ἀτινα ἀπέβησαν περιβόητα ἐν τῇ γαλλικῇ ἴστορᾳ. Τὰ γράμματα ταῦτα ἦσαν δεσποτικὴ προσβολὴ κατὰ τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας. Δυνάμει αὐτῶν συνελαμβάνοντο οἱ πολῖται οἱ καθιστάμενοι ὑποπτοί εἰς τὴν βασιλείαν καὶ ἐφυλακίζοντο, τὰ δὲ κτήματα αὐτῶν ἐδημεύοντο.

Ἐνεκα τῶν αὐθαιρεσιῶν καὶ τῶν καταπιέσεων τούτων ἥρχισε νὰ γεννᾶται παρὰ τῷ γαλλικῷ λαῷ ἀναβρασμὸς ἐναντίον τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου, τὸν ἀναβρασμὸν δὲ τοῦτον ὑπέθαλπον καὶ οἱ φιλόσοφοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, οἱ καλούμενοι **ἐγκυκλοπαιιδισταί**, ἐν οἷς διεκρίνοντο ὁ Βολταῖρος, ὁ Μοντεσκιού (Montesquieu), ὁ Ρουσσώ καὶ ἄλλοι. Οἱ ἐγκυκλοπαιιδισταὶ οὗτοι διὰ τοῦ λόγου καὶ τῶν συγγραμμάτων ἐκαυτήριαζον τὰ σκάνδαλα τῶν αὐλικῶν, τὴν ἀνηθυάτητα τῶν εὐγενῶν καὶ τὴν ἀκολασίαν τοῦ κλήρου καὶ ἐν γένει πᾶν τὸ ἐπιλήψιμον ἐν τῃ πολιτείᾳ καὶ τῇ Ἑκκλησίᾳ καὶ ἐκήρυττον τὰς νέας ἀρχὰς τῆς **Ισότητος** καὶ τῆς **ἐλευθερίας**. Οὕτως ἐγέννησαν παρὰ τῷ λαῷ τὴν ἐπιθυμίαν διζικῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ πολιτεύματος εἰς τρόπον ὥστε καὶ δὲ λαὸς νὰ ἔχῃ τὰ αὐτὰ μὲ τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν κλῆρον δικαιώματα καὶ αἱ δύο αὗται ἀνώτεραι τάξεις νὰ ὑποβάλλωνται εἰς τὰς αὐτὰς μὲ τὸν λαὸν ὑποχρεώσεις.

Τοιαύτη ἐν γένει ἦτο ἡ κατάστασις τῆς Γαλλίας, ὅτε ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὁ Λουδοβίκος ΙΓ' (1774-1793), ἔγγονος τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ'. Ὁ Λουδοβίκος ΙΓ' εἶχε μὲν καρδίαν ἀγαθωτάτην, ἀλλὰ νοῦν ἀσθενῆ καὶ χαρακτῆρα ἀστατον. Ἐπειθύμει ν' ἀνακουφίσῃ τὸν δεινῶς καταπιεζόμενον λαόν, ἀλλὰ δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ περιορίσῃ τὴν καταπληκτικὴν σπατάλην τῆς διεφθαρμένης αὐλῆς, πολὺ δὲ δλιγύτερον νὰ ὑποβάλῃ εἰς φορολογίαν τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν κλῆρον.

Ἡ οἰκονομικὴ δυσπραγία τῆς χώρας δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ θεραπευθῇ ἄλλως εἰμὴ μόνον διὰ τῆς φορολογίας τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου, διὰ τῆς εἰσαγωγῆς σπουδαίων μεταρρυθμίσεων εἰς τὸ διόικη-

τικὸν σύστημα καὶ διὰ τῆς μεγάλης φειδοῦς εἰς τὰς δαπάνας. Ἀλλὰ πρὸς ἐκτέλεσιν τοιούτων ἀποφασιστικῶν βουλευμάτων δὲν εἶχεν ἀρκετὴν εὐτολμίαν καὶ δύναμιν ὁ Λουδοβῖκος ΙΓ'. Ὁ ὑπουργὸς τῶν οἰκονομικῶν Νέκκερος, διάσημος οἰκονομολόγος, προσεπάθησε νὰ εἰσαγάγῃ τάξιν τινὰ εἰς τὰ ἐν μεγίστῃ ἀταξίᾳ ενδισκόμενα οἰκονομικά, ἀλλὰ προσέκρουσεν εἰς τὴν πείσμονα ἀντίστασιν τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου καὶ ἐν τέλει ἀπερέμφη. Πρόσεκλήθησαν ἄλλοι εἰδικοί, ἵνα θεαπεύσωσι τὸ κακόν, ἀλλὰ καὶ τούτων αἱ προσπάθειαι ἐνανάγησαν. Ὅθεν ἐκλήθη καὶ πάλιν ὁ λαοφιλὸς Νέκκερος.

§ 73. *Ἐθνικὴ συντακτικὴ συνέλευσις*.—*Ἐκρηκτὶς τῆς ἐπαναστάσεως*.—*Ἀλωσις τῆς Βαστίλλης*.—*Ἄλι ἀρχαὶ τοῦ 1789*.—Οὗτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε κατὰ συμβουλὴν τοῦ Νεκκέρου συνεκλήθησαν ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἐν Βερσαλλίαις τῇ 24 Ἀπριλίου 1789 αἱ γενικαὶ τάξεις (*états généraux*), ἵτοι οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν τριῶν τάξεων (τῶν εὐγενῶν, τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ), ἵνα ἀπὸ κοινοῦ σκεφθῶσι καὶ ἀποφασίσωσι περὶ τῶν ληπτέων μέτρων πρὸς θεραπείαν τῶν κακῶς ἔχοντων. Ἄλλος ἐν τῇ πρώτῃ συνεδρίᾳ οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ διεφώνησαν πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν δύο προνομιούχων τάξεων περὶ τοῦ τρόπου τῆς ψηφιοφορίας, διότι οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου ἀπήγτησαν νὰ ψηφίζωσι κατὰ τάξεις καὶ οὐχὶ κατὰ κεφαλάς. Τότε οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ ἀνεκῆρυξαν ἔαυτοὺς *Ἐθνικὴν συντακτικὴν συνέλευσιν* (*Assemblée constituant*) καὶ ὥρκισθησαν τῇ προτάσει τοῦ διασήμου ὁγήτορος Μιραβώ νὰ μὴ διαλυθῶσι ποὶν δώσωσιν εἰς τὴν Γαλλίαν τὸ πρέπον σύνταγμα. Τότε ἡνώθησαν μετὰ τῆς τρίτης τάξεως καὶ πολλοὶ ἀντιπρόσωποι τῶν δύο ἄλλων τάξεων.

Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα συνέβαινον ἐν Βερσαλλίαις, ὁ λαὸς τῶν Παρισίων εὑρίσκετο εἰς ἀδιάλειπτον κίνησιν διερευνόμενος ὑπὸ τῶν δημαρχῶν. Διεδόθη τότε ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐκάλεσεν εἰς Βερσαλλίας στρατεύματα γερμανικὰ καὶ ἐλβετικά, διὸ ὡν προετίθετο νὰ διαλύσῃ τὴν Συντακτικὴν συνέλευσιν, προσέτι δὲ ὅτι ἐπανεστεί τὸν Νέκκερον καὶ ἐξώρισεν αὐτόν. Ἡ διάδοσις αὕτη ἐδωκεν ἀμέσως τὸ σύνθημα εἰς γενικὴν ἀνταρσίαν. Οἱ μεγάλοι κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν ἐκρούσθησαν, τὰ διπλοποιεῖα διηρητάγησαν καὶ ὁ λαὸς ἐνοπλος ἐβάδισε κατὰ τῆς *Βαστίλλης*, ἡτις ἦτο παλαιὸς πύργος χοησιμεύων ὡς εἰρητὴ τῶν πολιτι-

κῶν ἐγκληματιῶν καὶ θεωρούμενος ὡς σύμβολον τοῦ δεσποτισμοῦ.⁷ Εν τὸς δὲ λίγων ὡρῶν ἡ Βαστίλλη ἐκυριεύθη ἐξ ἐφόδου καὶ ἀνετράπη ἄρδην (3]¹⁴ Ιουλίου 1789), τὰ δὲ ἐν αὐτῇ κρατούμενα θύματα τῆς τυραννίας τῶν προνομιούχων τάξεως ἥλευθερώθησαν.

Τότε ἡ Συντακτικὴ συνέλευσις ἔσπευσε νὰ καταστείῃ τὸν ἀναβρασμὸν τοῦ λαοῦ δι² ἀποφάσεων γοργῶν καὶ τολμηρῶν. Κατὰ τὴν ἀξιομνημόνευτον συνεδρίασιν, ἥτις διήρκεσε καθ³ ὅλην τὴν νύκτα τῆς 24 Ιουλίου ἐν μέσῳ ἀκρατίτου ἐνθουσιασμοῦ καὶ σφοδροτάτων συγκινήσεων ἐψήφισε τὴν κατάργησιν τοῦ φεονδαλικοῦ συστήματος, ἥτοι πάντων τῶν προνομίων καὶ τῶν δικαιωμάτων, ἀτινα εἶχον αἱ δύο ἀνώτεραι τάξεις.

‘Αλλος δὲ λιμὸς δσημιέραι ἐπετείνετο, ἡ δὲ κυβέρνησις κατηγορήθη ὅτι αὐτὴ τὸν προεκάλει. Τοῦτο ἐπήνεγκε νέαν ἑξέγερσιν τῆς πρωτευόσης. Τὴν πρωῖαν τῆς 24 Σεπτεμβρίου ἀμέτρητον πλῆθος, οὗτινος προηγοῦντο γυναικες φέρουσαι ὅπλα καὶ κραυγάζουσαι “Ἀρτον! Ἀρτον! ἐδραμεν εἰς Βερσαλλίας καὶ προσέβαλε τὰ ἀνάκτορα καὶ ἐλεηλάτησεν αὐτά. Τὴν ἐπαύριον δὲ βασιλεὺς μετὰ τῆς οἰκογενείας του συνεδεύμενος ὑπὸ τῶν τρομερῶν ἐκείνων στιφῶν ἡνακάσθη νὰ ἔλθῃ εἰς Παρισίους, δπου μετ² ὅλιγον ἥλθε καὶ ἡ Συντακτικὴ συνέλευσις. Ἐκτοτε δὲ βασιλεὺς διετέλει ἐν Παρισίοις οἷονει αἰχμάλωτοις τοῦ λαοῦ καὶ τῆς συνελεύσεως καὶ οὐδὲν ἄλλο ἐπραττεν εἰ μὴ νὰ ὑπογράψῃ τὰ ψηφίσματα αὐτῆς.

Νῦν ἡ Συντακτικὴ συνέλευσις ἔν τινι περιλαλήτῳ διακηρύξει, ἥτις καλεῖται «Διαικήρυξις τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου», καθώρισε τὰς ἀρχάς, ἐφ³ ὃν ἐνόιει νὰ στηρίξῃ τὴν κυβέρνησιν. Αἱ ἀρχαὶ αὗται, ἢς ἐκάλεσαν «ἀρχὰς τοῦ 1789», ἀνεκήρυκτον τὴν κυριαρχίαν τοῦ λαοῦ, τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἴσοτητα τῶν δικαιωμάτων (souveraineté du peuple, liberté civile, égalité des droits). Προσέτι δὲ ἡ συνέλευσις ἐκήρυξε τὰ κτήματα τοῦ κλήρου καὶ τοῦ στέμματος ἐθνικά, καὶ διὰ νὰ καταστήσῃ τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους μᾶλλον ἐνιαίαν καὶ μᾶλλον ὅμιλήν, προέβη εἰς νέαν διοικητικὴν διαιρεσιν τῆς Γαλλίας, διαιρέσασα αὐτὴν εἰς δύο διοικήκοντα πέντε νομοὺς ἀντὶ τῶν ᾧως τότε τριάκοντα δύο ἐπαρχιῶν.

‘Άλλα τὰ ψηφίσματα τῆς Συνελεύσεως καὶ ἡ κατάργησις τῆς κληρονομικῆς εὐγενείας ἥναγκασαν πολλοὺς τῶν εὐγενῶν νὰ μεταναστεύ-

σωσιν εἰς ξένας χώρας. Ἐν τούτοις δὲ βασιλεὺς ἐτρόμαζεν ἐκ τῶν ἐπὶ μᾶλλον τολμηρῶν ψηφισμάτων τῆς Συνελεύσεως, τὰ δόποια ἡναγκάσθη δι’ ὀχλαγωγίας νὰ ἐπικυρώσῃ. Βλέπων δι’ ὅτι ἐστερεῖτο τῆς προσωπικῆς του ἔλευθερίας, ἀπετειράθη νὰ δραπετεύσῃ, ἀλλ’ ἀναγνωρισθεὶς καθ’ ὅδὸν συνελήφθη καὶ ἐπανήχθη εἰς Παρισίους, ὅπου ἐτέθη ὑπὸ αὐστηρὸν φύλαξιν. ἡναγκάσθη δὲ νὰ ἐπικυρώσῃ τὸ ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως ἐκπονηθὲν σύνταγμα καὶ νὰ διμόσῃ τὴν τίρησιν αὐτοῦ.

§ 74. *Νομοθετικὴ συνέλευσις* (Assemblée législative). — *Πόλεμος ἐναντίον τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Πρωσσίας*. — Ἡ Συντακτικὴ συνέλευσις, ἀφ οὗ ἐπερράτωσε τὸ ἔργον της, διελύθη, διεδέχθη δ’ αὐτὴν ἡ *Νομοθετικὴ συνέλευσις* (1791-1792), ἐν ᾧ ἐξεῖχον δύο φρατρίαι, ἡ τῶν ἄκρων δημοκρατικῶν Ἰακωβίνων καὶ ἡ τῶν μετριοπαθῶν Γιρονδίνων. Ἡ Νομοθετικὴ συνέλευσις ἔξεδωκεν ἀμέσως δύο ψηφίσματα. Διὰ τοῦ ἑνὸς ἐκηρύσσοντο ἔχθροι τῆς πατρίδος ὅσοι τῶν μεταναστῶν δὲν ἥθελον ἐπανέλθει εἰς Γαλλίαν ἐντὸς ὁρισμένης προθεσμίας: διότι οὗτοι ἀνερχόμενοι εἰς πολλὰς χιλιάδας διέτριψον ἔνοπλοι παρὰ τὰ μεθόρια τοῦ Βελγίου καὶ τοῦ Ρήγου καὶ προσεπάθουν νὰ ἔξεγειρωσι τὰς εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας. Διὰ δὲ τοῦ ἑτέρου ψηφίσματος ἔξωφείζοντο ἡ ἐφυλακίζοντο ὅσοι τῶν κληρικῶν ἥρονται νὰ διμόσωσι πίστιν εἰς τὸ νέον σύνταγμα. Ἄλλ’ ἀμφότερα τὰ ψηφίσματα ταῦτα δὲ βασιλεὺς ἥθηται νὰ ἐπικυρώσῃ, καὶ ὡς ἐκ τούτου διήγειρε τὴν ὑπόνοιαν δι’ εὐρίσκετο κρυφίως εἰς συνενόησιν μετὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς Γαλλίας Αὐστριακῶν καὶ Πρωσσῶν.

Ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Πρωσσία ἀπὸ κοινοῦ διεκήρυξαν ὅτι ἥθελον βοηθήσει τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας πρὸς ἀνάκτησιν τῶν δικαιωμάτων του, ἀπέστειλαν δὲ κατὰ τῆς Γαλλίας μέγαν στρατόν, μεθ’ οὗ ἡνώθησαν καὶ δώδεκα χιλιάδες μετανάσται. Ὅτε δὲ δὲ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ὅλου στρατοῦ Φερδινάνδος, δοὺς τῆς Βρουνσβίκης, ἔξεδωκεν ἀλαζονικὴν προκήρυξιν, δι’ ἣς ἡ πεύλει νὰ μεταβάλῃ τοὺς Παρισίους εἰς σωρὸν ἔρειπίων, οἵονεὶ ὡς ἀπάντησις εἰς τὴν προκήρυξιν ταύτην ἀντίχησε τὸ *Μασσαλιωτικὸν ἐμβατήριον* τοῦ Rouget de l’Isle, ὅπερ κατέστησεν ἔξαλλον σύμπασαν τὴν Γαλλίαν. Τότε ὁ ὄχλος τῶν Παρισίων, οὕτινος ἥγονται ὁ Δαντών, ὁ Σαντέρρος καὶ ὁ Λέγενδρος, ὥρμησεν ὀχλισμένος κατὰ τοῦ Κεραμεικοῦ, ὅπου κατώκει ὁ βασιλεὺς, ὥπως ἔξαναγκάσῃ αὐτὸν νὰ ἐπικυρώσῃ τὰ δύο ἐκεῖνα ψηφίσματα, Ὁ Λου-

δοθῆκος μετὰ τῆς οἰκογενείας του πρὸ τοῦ κινδύνου κατέφυγεν εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς συνελεύσεως ζητῶν προστασίαν ἀπὸ τοῦ μαινούμενου δόχλου. Τότε ἡ συνέλευσις ἐκήρυξεν ἔκπτωτον τὸν βασιλέα καὶ ἐνέλεισεν ἀντὸν μετὰ τῆς οἰκογενείας του ἐν τῷ Ναῷ (Temple), ὅστις ἀποτελῶν σύμπλεγμα κτιρίων, ἐν οἷς ἐκκλησία, φρούριον καὶ πύργος, ἐχοησίμευεν ἀντὶ εἰρητῆς.

Ἄλλος οἱ Πρῶτοι εἰσβαλόντες εἰς τὴν Γαλλίαν ἔλαβον τὴν πρὸς τοὺς Παρισίους ἄγονσαν. Ἡ ὥρα τοῦ κινδύνου ἐσήμανεν. Ἐν τινι πολεμικῷ συμβουλίῳ δὲ τρομερὸς Δαντῶν πλήρης δργῆς προτείνει νῦν ἀπολλαγῆσι πρῶτον τῶν ἐσωτερικῶν ἐχθρῶν. Ἐντὸς δέ εἴκοσι τεσσάρων ὥρῶν πᾶσαι αἱ εἰρηταὶ τῶν Παρισίων ἐπληρώθησαν εὐγενῶν καὶ ἀνωτάτων κληρικῶν ὡς ὑπόπτων. Καὶ ἥρχισαν αἱ βδελυραὶ ἡμέραι τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1792. Ἀπὸ 2-7 Σεπτεμβρίου (καθ' ἡμᾶς 21-26 Αὐγούστου) περιήρχοντο τὰ δεσμωτήρια στίφη μισθωτῶν φονέων καὶ κακούργων, οἵτινες ἀπετέλουν τὸ ἐπαναστατικὸν δικαστήριον· καὶ δώδεκα μὲν ἔξι αὐτῶν ἐνήργουν ὡς δικασταί, οἱ δὲ λοιποὶ ὡς δήμοι. Πλείονες τῶν πεντακισχιλίων, ἐν οἷς καὶ ἐπιφανέστατοι ἄνδρες τῆς Γαλλίας, ἐσφάγησαν.

Διαρκούσης τῆς σφαγῆς ταύτης ἀπήρχοντο ἀδιακόπως εἰς τὰ μεθόρια τάγματα πολιτῶν, κατὰ τὸ πλεῖστον ἐθελοντῶν, διὸ ὃν οἱ στρατηγοὶ Δυμουριέζος καὶ Κελλερμάνος ἦνάγκασαν τοὺς Πρώτους νὰ κενώσωσι τὸ γαλλικὸν ἔδαφος.

§ 75. **Συμβατικὴ συνέλευσις (Convention) — Ἀνακήρυξις τῆς δημοκρατίας.** — **Καρατόμησις τοῦ βασιλέως** — Τὴν Νομοθετικὴν συνέλευσιν διαδέχθη ἡ Συμβατικὴ συνέλευσις (1792-1795), ἡς ἡ πρώτη πρᾶξις ἦτο ἡ κατάρργησις τῆς βασιλείας καὶ ἡ ἀνακήρυξις τῆς δημοκρατίας (10 Σεπτεμβρίου 1792). Ἡ Συμβατικὴ συνέλευσις συνεκέντρωσεν εἰς ἑαυτὴν πᾶσαν ἔξουσίαν. Ὁχι μόνον ἐνομοθέτει, ἀλλὰ καὶ ἐκυβέρνα. Μετ' δύλιγον δέ ὅμως ἡγέρθη σφοδροτάτῃ ἔρις μεταξὺ τῶν μετριοπαθῶν Γιρονδίνων καὶ τῶν μανιωδῶν Ἰακωβίνων, οἵτινες ἐκαλοῦντο καὶ Ὁρεινοὶ ἀπὸ τῶν ψυχλῶν ἐδωλιών τῆς συνελεύσεως, ἐν οἷς ἐκάθηντο. Μεταξὺ τούτων διεκρίνοντο δὲ Δαντών, δὲ Μαράτος, δὲ Ροβεσπιέρρος, δὲ Κουνών, δὲ Σαινζούντ καὶ ἄλλοι. Οἱ Γιρονδῖνοι ἐθεώρουν πλέον λήξασαν τὴν ἐπανάστασιν καὶ συνίστων μετριοπάθειαν. Ἄλλος οἱ Ὁρεινοὶ ἤθελον νὰ ὀθήσωσι τὰ πράγματα ἐπὶ μᾶλλον καὶ

εξήτουν μέτρα φρικώδη διὰ νὰ καταπλήξωσι τοὺς ἔχθροὺς τῆς ἐπαναστάσεως. Οἱ Ὁρεινοὶ ὑπερισχύσαντες εἰσήγαγον εἰς δίκην τὸν βασιλέα Λουδοβίκον ΙΓ' ὃς προδότην καὶ ἔν τινι τρικυμιώδει συνεδρίᾳ τῆς συνελεύσεως ἐπέτυχον τὴν εἰς θάνατον καταδίκην αὐτοῦ. Τῇ 10 Ἱανουαρίου 1793 ὁ δύστυχὸς βασιλεὺς ἐκαρατομήθη ἐν τῇ πλατείᾳ τῆς ἐπαναστάσεως.

§ 76. *Ἐξωτερικὸς καὶ ἐσωτερικὸς πόλεμος.*—^oΗ εἰδησις τῆς καρατομήσεως τοῦ ἀμφότου βασιλέως προϋξένησε φρικτὴν ἐντύπωσιν καθ' ἄπασαν τὴν Εὐρώπην. Ὅθεν συνεμάχησαν κατὰ τῆς Γαλλίας ἡ Πρωσία, ἡ Αὐστρία, ἡ Ἀγγλία, ἡ Ὀλλανδία καὶ ἡ Ἰσπανία καὶ παρεσκευάζοντο νὰ ἐπιτεθῶσι κατ' αὐτῆς. Εἰς τὸν ἐξωτερικὸν δὲ τοῦτον πόλεμον προσετέθη καὶ ἔτερος, ἐσωτερικός, διότι ἡ φίλοβασιλικὴ ἐπαρχία τῆς Βανδέας ἐπανεστάτησεν, ἵνα ἐκδικηθῇ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως. Τὰ γαλλικὰ ὅπλα ἐξωτερικῶς ηὗται σαν κατ' ἀρχάς· ἀλλ' ἐπειτα ὁ στρατηγὸς τῶν Γάλλων Δυμονριέζος ἡττήθη καὶ προσκληθεὶς εἰς Παρισίους ὑπὸ τῆς Συμβατικῆς συνελεύσεως, ἵνῳ ἀπολογηθῇ, ἀντὶ νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν πρόσκλησιν ηὔτοιμόλησε πρὸς τοὺς ἔχθρούς. Τὸ διάβημα τοῦ Δυμονριέζου ὃς καὶ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Βανδέας οἱ Ὁρεινοὶ ἀπέδωκαν εἰς προδότας διατρίβοντας ἐν αὐτῇ τῇ Γαλλίᾳ καὶ ἐν τῷ στρατοπέδῳ. Τότε συνέστη ἡ Ἐπιτροπεία τῆς κοινῆς σωτηρίας (Comité du salut public), ἥτις περιεβλήθη τὴν ἐκτελέστικήν ἔξουσίαν. Τῆς Ἐπιτροπείας ταύτης, ἥτις ὑπῆρξε διαβόητος ἐν τῇ ίστορίᾳ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως διὰ τὴν ὀμότητά της, προίστατο ὁ Ῥοβεσπιέρρος.

Οἱ Ὁρεινοί, μεθ' ὧν ἦτο ἡνωμένος καὶ ὁ ὄχλος τῶν Παρισίων, ὀφελούμενοι ἐκ τῆς προδοσίας τοῦ Δυμονριέζου, κατηγόρησαν τοὺς Γιρονδίνους ὡς συνεννοημένους μετ' αὐτοῦ. Τῇ 30 Ἀπριλίου πολυπληθῆς ὄχλος τῶν λεγομένων *ἀβρακώτων* (sans culottes) ἐποιεῖσθησε τὸν Κεραμεικόν, ἔνθα συνεδρίαζεν ἡ Συμβατικὴ συνέλευσις. Ὁ ὄχλος εἰσώρημησεν εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς συνεδριάσεως καὶ συνέλαβε τριάκοντα τέσσαρας Γιρονδίνους, ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων ἀνδρῶν τῆς Γαλλίας, οἵτινες πάραντα ἐφονεύθησαν. Ὅσοι δὲ τῶν Γιρονδίνων ἐσώθησαν διὰ τῆς φυγῆς, συνελήφθησαν κατόπιν καὶ ἀπέθανον ἐπὶ τῆς λαιμήτομου. Ἀλλ' εὐθὺς ὡς ἐγνώσθη τὸ συμβάν, ἐπανεστάτησαν καὶ αἱ διάφοροι ἐπαρχίαι τῆς Γαλλίας, ὧν ἀντιρόσωποι ἦσαν οἱ τόσον

αἰσχρῶς φονευθέντες Γιρανδῖνοι. Μεταξὺ τῶν ἐπαναστατησασῶν πόλεων ἦσαν ἡ Λυών, ἡ Νάντη, ἡ Μασσαλία καὶ ἡ Τουλών, ἥτις παρεδόθη μεθ' ὅλου τοῦ στόλου εἰς τοὺς Ἀγγλους· στρατιωτικὰ δὲ σώματα ἐκ δισμυρίων καὶ τρισμυρίων ἀνδρῶν ἐκινήθησαν κατὰ τῶν Παρισίων.

Ἡ Συμβατικὴ συνέλευσις ἀνέπτυξε καταπληκτικὴν δραστηριότητα ἀπέναντι τῶν κινημάτων, ἀτινα ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν ἥπειλουν τὴν Γαλλίαν. Ἐντὸς ὀλίγων ἑβδομάδων ἔξωπλισεν ἐν ἑκατομμύριον διακοσίων χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ διαιρέσασα αὐτοὺς εἰς τμῆματα ἔξαπέστειλε κατὰ τῶν διαφόρων ἔχθρῶν. Οἱ δημιοκρατικοὶ οὗτοι στρατοί, φλεγόμενοι ὑπὸ ζωηροῦ αἰσθήματος φιλοπατρίας, ἥγωντις θησαν νικηφόρως κατὰ τῶν Αὐστριακῶν, Πρώσων, Ἀγγλῶν, Ολλανδῶν καὶ Ἰσπανῶν, οἵτινες ἐκ διαφόρων σῆμείων εἰσέβαλον εἰς τὴν Γαλλίαν, καὶ ἥναγκασαν αὐτοὺς νὰ ὑποχωρήσωσιν. Ὡσαύτως καὶ τὰς ἐσωτερικὰς ἔξεγέρσεις κατέστειλαν μετ' ἀγρίας σκληρότητος. Τότε κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν κατεχομένης Τουλῶνος διέλαμψεν ἡ στρατηγικὴ μεγαλοφυΐα τοῦ ἐκ Κορσικῆς λοχαγοῦ τοῦ πυροβολικοῦ Ναπόλεοντος Βοναπάρτου, ὃστις ἐν ἡλικίᾳ εἴκοσι πέντε ἐτῶν προήχθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ὑποστρατήγου.

§ 77. *Τρομοκρατία*. — Ἄλλ' ἐν ᾧ οἱ γαλλικοὶ στρατοὶ νικηφόρως ἥγωντις έπειτα κατὰ τῶν ἐσωτερικῶν ἔχθρῶν, ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς Γαλλίας συνέβαινον φρικώδη γεγονότα. Ἡ Ἐπιτροπεία τῆς κοινῆς σωτηρίας ἀνέλαβε δικτατωρικὴν ἔξουσίαν, ἥν μετῆλθεν ἐπὶ δέκα τέσσαρας μῆνας. Καλεῖται δὲ ἐποχὴ ἀντη *Ἐποχὴ τῆς τρομοκρατίας*. Κατ' αὐτὴν ὁ τρόμος ἤχθη εἰς τὸ ἀκρότατον καὶ τὰ φοβερώτερα κακουργήματα διεπράχθησαν ἐν δινόμιτι τῆς ἐλευθερίας. Ἐπαναστατικὸν δικαστήριον διέτρεχε τὴν Γαλλίαν δικάζον καὶ καταδικάζον εἰς θάνατον τοὺς ὑπόπτους. Χιλιάδες πίπτουσι θύματα τῆς λαμπτόμουν, τοῦ ξίφους καὶ τῶν σφαιρῶν τῶν ἀβρακώτων. Οἱ θάνατος πλήττει κατ' ἔξοχὴν τὴν χοηστότητα καὶ τὴν ἀρετήν. Τότε ἐφονεύθη ἡ βασιλισσα Μαρία Ἀντωνέττα καὶ ἡ ἀδελφὴ τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ' Ἐλισάβετ. Πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ', τὸν διάδοχον, προσηγέγκησαν οἱ ἐπαναστάται ἀπανθρωπότατα. Τὸ ταλαιπωρού παιδίον εἰλέσθη ὑπὸ τὴν φρούρησιν θηριώδους Ἱακωβίνου. Τοσαῦτα δὲ μαρτύρια ὑπέστη ὑπὸ αὐτοῦ, ὥστε ἀπέθανε μετά τινα χρόνον ἐκ τῶν μαστιγώσεων, τῆς πείνης, τοῦ ψύχους καὶ τῆς ἀϋπνίας.

Πλεῖστοι ἄλλοι ἐπιφανεῖς ἄνδρες ἔπεσαν θύματα τῆς θηριωδίας τοῦ Ῥοβεσπιέρος. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ Ῥοβεσπιέρος ἀπηλλάγη διὰ τῆς λαιμητόμιου τοῦ ἀντιπάλλου του Δαντώνος, πρὸς ὃν εἶχεν ἔλθει εἰς δῆταιν, περιηλθε πλέον αὐτὸς εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεως καὶ διέτασσεν ὡς κύριος ζωῆς καὶ θανάτου ἀναριθμήτους σφαγάς. Τὰ θύματά του δὲν ἦγοντο πλέον εἰς τὴν λαιμητόμιον χωριστά, ἀλλὰ στοιβαζόμενα κατὰ ἑκατοστύας ἐφ' ἀμαξῶν. Τέλος δ' ὅμως καὶ αὐτὸς ὁ θηριώδης τύραννος ἔπεσεν εἰς γεῖδας τῶν ἐχθρῶν του καὶ ἀπεκεφαλίσθη μετὰ τῶν ὅμιοφρόνων του Σαινζούντ, Κουνδώνος καὶ Ἐνρικού. Μετὰ τοῦ θανάτου δὲ αὐτῶν θραυσθείσης τῆς δυνάμεως τῶν μυστικῶν Ἱακωβίνων ἐτέθη τέρμα εἰς τὴν τρομοκρατίαν.

§ 78. *Διευθυντήριον*.—Μετὰ τὰ φρικαλέα ἐν τῷ ἐσωτερικῷ συμβάντα ἡ Συμβατικὴ σύνέλευσις, προσεγγιζούσης πλέον τῆς λήξεως αὐτῆς, ἥσοκολήθη μετὰ σπουδῆς εἰς τὴν ἐκπόνησιν νέου συντάγματος, μέλλοντος, νὺν περιορίσῃ τὴν ὀχλοκρατίαν. Κατὰ τὸ σύνταγμα τοῦτο τὴν μὲν ἐκτελεστικὴν ἔξουσίαν εἶχε πενταμελὲς Διευθυντήριον, τὴν δὲ νομοθετικὴν δύο βουλαί, ἡ γερουσία ἐκ διακοσίων πεντήκοντα μελῶν καὶ ἡ βουλὴ τῶν πεντακοσίων. Πρὸς ἔξασφάλισιν δὲ τῆς δημοκρατίας καὶ πρὸς ἀποσύρησιν παντὸς κινδύνου ἀποκαταστάσεως τῆς βασιλείας ἀπεφασίσθη ἵνα τὰ δύο τρίτα τῶν μελλόντων ν' ἀπαρτίσωσι τὰς βουλὰς ληφθῶσιν ἐκ τῆς Συμβατικῆς συνελεύσεως. Ἀλλὰ κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης ἔξερράγη ἐπανάστασις ἐν Παρισίοις τῇ ὑποκινήσει τῶν βασιλικῶν. Ταύτην κατέπινξε διὰ μᾶς ὁ στρατηγὸς Ναπολέων Βοναπάρτης. Μετὰ ταῦτα, ἀφ' οὗ ἔξελέχθησαν τὰ μέλη τῶν δύο βουλῶν⁹ καὶ τὰ μέλη τοῦ Διευθυντηρίου, ἡ Συμβατικὴ σύνέλευσις διελύθη, τὴν δὲ κυβέρνησιν τῆς χώρας ἀνέλαβε τὸ Διευθυντήριον.

ΝΑΠΟΛΕΩΝ Ο ΜΕΓΑΣ

§ 79. *Καταγωγὴ καὶ ἐκπαίδευσις τοῦ Ναπολέοντος Βοναπάρτου*.—Ο Ναπολέων Βοναπάρτης ὑπῆρξε μέγας στρατηλάτης ἐφάμιλλος περὶ τὴν στρατηγικὴν μεγαλοφυΐαν πρὸς τὸν μέγαν Ἀλέξανδρον, ἐγεννήθη δ' ἐν Αἴακείῳ τῆς Κορσικῆς τῷ 1769. Ἐν ἡλικίᾳ δέκα ἐτῶν εἰσήχθη εἰς τὴν σχολὴν τῆς Βριέννης, ἐν ᾧ ἔμεινε τέσσαρα ἔτη, καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὴν στρατιωτικὴν σχολὴν τῶν Παρισίων, ὅπου ἔμεινεν ἐν ἕτος. Βαθύνοια, σιδηρὰ θέλησις καὶ φλογερὰ φιλοδοξία διέκοινεν αὐτὸν ἐκ παιδικῆς ἡλικίας. Δεκαπενταετής ὥν τὴν ἡλι-

κίαν ἔξηλθεν ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ· δτε δ' ἔξερράγη ἡ ἐπανάστασις, ἥσπασθη αὐτὴν ἐνθουσιωδῶς. Ἡ στρατηγικὴ αὐτοῦ μεγαλοφύΐα διέλαμψεν, ὡς προείπομεν, κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν κατεχομένης Τουλῶνος. Κατόπιν κατέπνιξε τὴν ἐν Παρισίοις ἐπανάστασιν τῶν βασιλικῶν. Εἰς ἀμοιβὴν δὲ τῶν ὑπηρεσιῶν του προήχθη ἐν ἡλικίᾳ εἴκοσιν ἔξι ἐτῶν εἰς τὸν βαθμὸν ἀντιστρατήγου. Τότε ἐνυμφεύθη τὴν Ἰωσηφίναν, χήραν Βωαρναί.

§ 80. *Ἐκστρατεία τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὴν Ἰταλίαν (1796—1797).*—Καθ' ὃν χρόνον συνέστη τὸ Διευθυντήριον, τὸ Βέλγιον καὶ ἡ Ὀλλανδία εἶχον ὑποταχθῆ εἰς τὴν Γαλλίαν, ἡ δὲ Πρωσσία καὶ ἡ Ἰσπανία εἶχον συνομολογήσει εἰρήνην. Μόνη ἡ Αὐστρία ἐπέμενεν εἰς τὸν κατὰ τῆς Γαλλίας πόλεμον. Ὁ Ναπολέων Βοναπάρτης πεμφθεὶς ὡς ἀρχιστράτηγος εἰς Ἰταλίαν νικᾶ κατ' ἐπανάληψιν τοὺς Αὐστριακούς, καὶ μάλιστα εἰς τὰς αἰματηρὰς μάχας τοῦ Λοδίου καὶ τῆς Ἀρκόλας, καὶ ἀναγκάζει τὴν Αὐστρίαν νὰ συνομολογήσῃ τὸν Ὁκτώβριον τοῦ 1797 τὴν ἐν Καιποφορμίῳ εἰρήνην. Δι' αὐτῆς ἡ Αὐστρία παρεχώρησεν εἰς τὴν Γαλλίαν τὸ Βέλγιον, ὅπερ ἦτο πλέον ἡνωμένον μετ' αὐτῆς, τὴν Λοιμβαρδίαν, ἥτις μετεβλήθη ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος εἰς δημοκρατίαν, καὶ τὰς ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὅχθης τοῦ Ρίγνου χώρας. Καταλύσας δὲ ὁ Ναπολέων καὶ τὴν ἐνετικὴν δημοκρατίαν, ἀφήρεσεν ἀπ' αὐτῆς τὰς Ἰονίους νήσους, τὴν δὲ Ἐνετίαν παρέδωκεν εἰς τὴν Αὐστρίαν,

§ 81. *Ἐκστρατεία τοῦ Ναπολέοντος εἰς Αἴγυπτον (1798—1799)*—Ἐπανελθὼν ὁ Ναπολέων εἰς Παρισίους ἔτυχεν ἐκτάκτου ὑποδοχῆς. Εἰς πλέον ἔχθρὸς τῆς Γαλλίας ὑπελείπετο, ἡ Ἀγγλία, ἥτις διὰ τῶν ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς καὶ δυτικαῖς Ἰνδίαις ἀποικιῶν τῆς διετήρει τὴν κατὰ θάλασσαν ὑπεροχὴν καὶ ἦτο τὸ πρῶτὸν ἐμπορικὸν κράτος τοῦ κόσμου. Ὁ Ναπολέων συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ προσβάλῃ αὐτὴν ἐν Αἴγυπτῳ. Διὰ τῆς κατακτήσεως τῆς χώρας ταύτης, ἥτις συνδέεται κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν μετὰ τῶν τριῶν ἡπείρων τοῦ ἀρχαίου κόσμου, προετίθετο ὅχι μόνον ν' ἀρπάτῃ ἀπὸ τῆς Ἀγγλίας τὴν ἐπὶ τῆς Μεσογείου ὑπεροχὴν ἀλλὰ καὶ νὰ καταστρέψῃ τὸ ἐν ταῖς Ἰνδίαις ἀποικιακὸν αὐτῆς κράτος. Οὐδὲν ἐστράτευσε κατὰ τῆς Αἰγύπτου τῷ 1798. Κατὰ τὸν πλοῦν κατέλαβε τὴν Μελίτην, ἥτις ἔξησφάλιζε τὴν μετὰ τῆς Γαλλίας συγκοινωνίαν. Ἀποβιβασθεὶς τῇ 19.

Τοιυνίου 1798 εἰς τὴν Αἴγυπτον κυριεύει κατὰ πρῶτον ἐξ ἐφόδου τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἔπειτα δι' ἐπιπόνου πορείας διευθύνεται εἰς τὸ Κάιρον κατατροπώσας δὲ τοὺς Μαμελούκους ἐν μεγάλῃ μάχῃ παρὰ τὰς Πυραμίδας, εἰσέρχεται εἰς τὸ Κάιρον. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὁ ἐν τῷ ὅρμῳ τοῦ Ἀβουκήρ ναυλογῶν στόλος του προσβληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀγγλονυμίου ναυάρχου Νέλσωνος κατεστράφη ὀλοσχερῶς. Οἱ Ναπολέων μαθὼν τὴν καταστροφὴν τοῦ στόλου του ἐταράχθη σφόδρᾳ· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀνέκτησε τὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς του καὶ ἡσχολήθη εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ ἡθικὴν ὁργάνωσιν τῆς Αἴγυπτου. Συνέστησεν ἐν Καΐρῳ τὸ *Αἴγυπτιακὸν πανακαδήμειον* χάριν τῆς μελέτης τῆς αἰγυπτιακῆς ἀρχαιολογίας, καὶ προσεπάθησε νὰ προσοικειωθῇ τοὺς ἐγχωρίους δεινούς σέβας πρὸς τὴν θρησκείαν των. Διὰ δὲ τοῦ στρατηγοῦ Δεσαϊκοῦ (Dessaix) ἐκνοίενσε καὶ τὴν ἄνω Αἴγυπτον.

Μαθὼν δὲ ὅμως ὅτι ἡ Τουρκία ἐκήρυξε κατὰ τῆς Γαλλίας τὸν πόλεμον, ἐστράτευσεν εἰς τὴν Συρίαν σκοπὸν ἔχων νὰ καταστρέψῃ τὰ ἐν Δαμασκῷ συναθροιζόμενα ὀθωμανικὰ στρατεύματα. Καὶ ἐκυρίευσε μὲν τὴν Γάζαν καὶ τὴν Ἰόπτην, κατετρόπωσε δὲ καὶ τὸν πασσᾶν τῆς Δαμασκοῦ παρὰ τὸ ὅρος Θαβώρ, ἀλλὰ ἀπέτυχεν εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Πτολεμαΐδος καὶ ἦναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Καΐρον. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας μαθὼν ὅτι ἀγγλικὴ μοῖρα ἀπεβίβασεν εἰς τὸ Ἀβουκήρ τουρκικὰ στρατεύματα, ἐπέρχεται ἀμέσως κατ' αὐτῶν καὶ συνάψας μάχην μεγάλην κατατροπώνει τοὺς Ὁθωμανούς, αἰχμαλωτίζει δὲ καὶ αὐτῶν τὸν ἀρχηγόν των Μουσταφᾶν. Οἱ στρατηγὸς Κλέβερος φύλασσε δύο ὕδρας μετὰ τὴν μάχην ἐναγκαλίζεται τὸν Ναπολέοντα καὶ λέγει: »Στρατηγέ μου, εἶσαι μέγας, μέγας ὡς ὁ κόσμος».

§ 82. *Ἐπάνοδος τοῦ Ναπολέοντος εἰς Γαλλίαν. — Διάλυσις τοῦ Διευθυντηρίου. — Οἱ Ναπολέων πρωθυπατος.* — Ἀλλὰ τότε ὁ Ναπολέων μανθάνει ὅτι τὰ ἐν Γαλλίᾳ πράγματα εὑρίσκοντο εἰς λίαν ἀνώμαλον κατάστασιν ἔνεκα τῆς ἀνικανότητος τοῦ Διευθυντηρίου καὶ ὅτι οἱ Αὐστριακοὶ ἀνέκτησαν τὴν Ἰταλίαν. Οἱ Ναπολέων, ἀφήσας εἰς τὸν στρατηγὸν Κλέβερον τὴν ἀνωτάτην διοικησιν τοῦ ἐν Αἴγυπτῳ στρατοῦ, ἐπανέρχεται μετὰ σπουδῆς εἰς Γαλλίαν, καὶ ἐκ συννεονήσεως μετὰ τοῦ προέδρου τοῦ Διευθυντηρίου ἀββᾶ Sieyès καταλύει τὸ Διευθυντήριον καὶ συντάσσει νέον πολίτευμα, καθ' ὃ ἀπασαὶ ἡ ἐκτέλεστικὴ ἔξουσία ἀνετίθετο εἰς ἕνα πρωθυπατον, ἔχοντα καὶ δύο ἄλλους

συνυπάτους, ὃν ἡ ψῆφος ἦτο συμβουλευτική. Πρωθύπατος ἔγεινεν αὐτὸς ὁ Ναπολέων, Οὗτος ἡ δημοκρατία μετέπεσεν εἰς στρατοκρατίαν· ὁ νικητὴς στρατιώτης ἔγεινεν ἄρχων τῆς Γαλλίας.

§ 93. *Μάχη τοῦ Μαρέγκου.—Νέα κατάκτησις τῆς Ἰταλίας.* — *Ο Ναπολέων ἵστριος ὑπατος.—Εἰρηνικὰ αὐτοῦ ἔργα—Ο Ναπολέων ηληγονομικὸς αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων.* — Ἀναλαβὼν δὲ Ναπολέων τὴν κυβέρνησιν τῆς γῆς ἐστράτευσε καὶ αὖθις εἰς Ἰταλίαν. Διαβὰς δὲ τὰς αἰωνίας χιονοσκεπεῖς Ἀλπεις κατὰ τὸν Ἀγιον Βεργιάδον προσέβαλεν δρμητικῶς τοὺς Αὐστριακοὺς καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ μάχῃ τοῦ Μαρέγκου (1800) κατετρόπωσεν αὐτούς. Ἡ νίκη αὕτη παρέσχε καὶ πάλιν εἰς τοὺς Γάλλους ὡς λάφυρον τὴν ἄνω Ἰταλίαν. Ἡτηθέντων δὲ τῶν Αὐστριακῶν καὶ ἐν Hohenlinden παρὰ τὸν Ρήνον ὑπὸ τοῦ στρατηγού Μορώ, δὲ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Φραγκούσκος Β' ἡναγκάσθη νὰ συνομιλογήσῃ τὸν Φεβρουάριον 1801 τὴν ἐν Λυνεβύλῃ εἰρήνην, δι' ἣς ἀνενεῳδησαν οἱ ὅροι τῆς συνθήκης τοῦ Καμποφρούμιου.

Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς μάχης τοῦ Μαρέγκου ἐδολοφορηθή ἐν Αιγύπτῳ ὑπὸ θρησκομανοῦ Μουσουλμάνου ὁ Κλέβερος, δὲ διαδεχθεὶς αὐτὸν ἀνίκανος Μενοῦ ἐξεκένωσε τὴν Αἴγυπτον, τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ μετενεζθέντος εἰς Γαλλίαν δι' ἀγγλικῶν πλοίων. Μετὰ τούτο ἡ Ἀγγλία συνωμολόγησε μετὰ τῆς Γαλλίας τὴν ἐν Ἀμβιανῷ (Amiens)-εἰρήνην (1802).

Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης ὁ Ναπολέων ἥσχοληθη εἰς τὴν ἐστορεικὴν δργάνωσιν τῆς Γαλλίας καὶ εἰς τὴν ἥμικήν καὶ ὑλικὴν ἀνόρθωσιν αὐτῆς. Ἐκ τῶν εἰρηνικῶν ἔργων αὐτοῦ διαπρέπουσι α') ἡ Ἐκκλησιαστικὴ σύμβασις (Concordat), δι' ἣς ἐπανήχθη καὶ πάλιν εἰς τὴν Γαλλίαν ἡ λατρεία τοῦ θείου καὶ ἐκανονισθησαν αἱ σχέσεις τῆς γαλλικῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν πατισμόν, καὶ β') ὁ Ναπολεόντειος κῶδις, δι' οὐ ἥρθη τὸ χάος, εἰς δὲ εὐρίσκοντο οἱ γαλλικοὶ νόμοι, καὶ ἐδόθη εἰς τὴν καθολὸν διοικήσιν ἐνότης καὶ τάξις. Εἰς ἀντάλλαγμα τῶν ὑπηρεσιῶν του τούτων ὁ Ναπολέων ἀνεκηρύγθη ἵστριος ὑπατος.

Ἄλλ' ἡ ἀρχατητος φιλοδοξία τοῦ Ναπολέοντος δὲν ἤρκειτο εἰς τὸ ἀξιώμα τοῦ ὑπάτου. Ἐπεδύμησεν οὗτος νὰ θέσῃ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του στέμμα· ἡ δὲ ἀποκάλυψις συνωμοσίας τινὸς κατὰ τῆς ζωῆς του Ἐνδρωπαῖη Ἰστορία N. ΒΡΑΧΝΟΥ

παρέσχεν εις πανίσχυρον πρωθυπατον τὰ μέσα ὅπως πραγματοποιήσῃ καὶ τὸν πόθον του τοῦτον. Τὸν Μάϊον τοῦ 1804 ἡ γερουσία ἀνεκήρυξεν αὐτὸν κληρονομικὸν αὐτοκράτορα· δὲ λαὸς ἐρωτηθεὶς κατόπιν ἀπεδέχθη τὴν ἴδρυσιν τῆς αὐτοκρατορίας διὰ παμφηφίας σκεδόν, ‘Ο πάπας Πίος Ζ’ μεταβὰς εἰς Παρισίους ἔστεψε τὸν Ναπολέοντα. Τὸ δ' ἐπιόν ἔτος 1805 ὁ Ναπολέων μεταβὰς εἰς Μεδιόλανον ἔστεφθη καὶ ὡς βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας μὲ τὸ σιδηροῦν στέμμα τῶν ἀρχαίων Λομβαρδῶν.

§ 94. *Νέα συμμαχία κατὰ τῆς Γαλλίας. — Πτῶσις τῆς Οὐλμης. — Ναυμαχία τοῦ Τραφαλγάρ. — Μάχη τοῦ Austerlitz. — Συνθήκη τοῦ Πρεσβούργου.* — Αλλὰ τότε συνέστη νέα τρομερὰ συμμαχία κατὰ τῆς Γαλλίας, ἥν ἀπετέλουν ἡ Ἀγγλία, ἡ Αὐστρία, ἡ Ρώσία, ἡ Σουηδία καὶ ἡ Νεάπολις, καὶ οἱ ἔχθροὶ ἐκινήθησαν ἐκ τεσσάρων σημείων κατὰ τῆς Γαλλίας. Ὁ Ναπολέων μετ' ἐκπληκτικῆς ταχύτητος προλαμβάνει τὰς κινήσεις αὐτῶν. Διαβὰς τὸν Ρήνον τικῇ κατ' ἐπανάληψιν τὰ αὐστριακά στρατεύματα καὶ κυριεύει τὸ δυνάριον φρούριον τῆς Οὐλμης, αἰχμαλωτίσας ὀλόκληρον τὸν ἐν αὐτῷ εὑρισκόμενον στρατὸν ἐξ εἴκοσι δύο χιλιάδων ἀνδρῶν. Ἄλλ' ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θριάμβου του λαμβάνει τὴν θλιβερὰν εἰδησιν ὅτι ὁ μετὰ τοσούτων φροντίδων καὶ ἀδροτάτης δαπάνης καταρτισθεὶς στόλος του, μεθ' οὗ ἦτο ἦνωμένος καὶ διοικούμεναι ὑπὸ τοῦ Νέλσωνος. Οἱ Αὐστριακοὶ ἐμφανίζονται καὶ πάλιν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης· ἀλλ' ὁ Ναπολέων τρέπει αὐτοὺς εἰς φυγὴν καὶ θριαμβευτικῶς εἰσέρχεται εἰς τὴν Βιέννην τὸν Νοέμβριον τοῦ 1805.

Μετ' ὀλίγον ἐστράτευσεν εἰς Μοραΐαν, ἔνθα εἶχον συγκεντρωθῆ ἄπασαι αἱ δυνάμεις τῶν Αὐστριακῶν καὶ τῶν Ρώσων, ἀνερχόμεναι εἰς ἐκατὸν χιλιάδας καὶ διοικούμεναι ὑπὸ αὐτῶν τῶν αὐτοκρατόρων Φραγκίσκου καὶ Ἀλεξάνδρου. Ὁ Ναπολέων προσβαλὼν αὐτοὺς κατεκρεμάτισεν ἐν τῇ περιλακήτῳ μάχῃ τοῦ Austerlitz (20 Νοεμβρίου 1805) καὶ ἤναγκασε τοὺς δύο τεταπεινωμένους αὐτοκράτορας νὰ συγομοιολήσωσι τὴν ἐν Πρεσβούργῳ εἰρήνην, καθ' ἥν ἡ Ἐνετία, ἡ Ἰστρία καὶ ἡ Δαλματία παρεχωρήθησαν εἰς τὸ βασίλειον τῆς Ἰταλίας, οἱ δὲ δοῦκες τῆς Βαναρίας καὶ τῆς Βυρτεμβέργης ἔλαβον τὸν τίτλον βασιλέως. Μετὰ τὴν ἐν Πρεσβούργῳ εἰρήνην ὁ Ναπολέων ἐπανῆλθεν εἰς

Παρισίους, όπου τὸν ὑπεδέχθησαν ἐν ἀκρατήτῳ ἐνθουσιασμῷ, πάντες δὲ τὸν ὠνόμασαν μέγαν. Τότε ὁ Ναπολέων κηρύξας ἔκπτωτον τὸν βασιλέα τῆς Νεαπόλεως ἀνηγόρευσε βασιλέα αὐτῆς τὸν ἀδελφόν του Ἰωσήφ, τὸν δὲ ἔτερον ἀδελφόν του Λουδοβίκον ἀνεκήρυξε βασιλέα τῆς Ὀλλανδίας.

§ 95. *Ιδρυσις τῆς Ρηγνικῆς δμοσπονδίας. — Μάχαι Ιένας. Αουερσταίδης. Εϋλώ καὶ Φρειδλανδίας. — Ειρήνη τῆς Τιλσίτης. — Ηπειρωτικὸς ἀποκλεισμός.* — Μετὰ τὴν ἐν Πρεσβούργῳ εἰρήνῃ ἐπῆλθεν ἡ διάλυσις τῆς γερμανικῆς αὐτοκρατορίας. Τὸν Ἰούλιον 1806 δεκατέσσαρες ἡγεμόνες τῆς νοτίου καὶ δυτικῆς Γερμανίας ἀποχωρισθέντες ἀπὸ τῆς γερμανικῆς διοικείας ἀπετέλεσαν τὴν καλούμενην *Ρηγνικὴν δμοσπονδίαν* καὶ ἀνεγνώρισαν προστάτην αὐτῆς τὸν Ναπολέοντα. Ο Φραγκίσκος Β' Ἰδὼν ἐαυτὸν ἐγκαταλειμμένον ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων ἀπέθηκε τὸν τίτλον αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας καὶ προσηγορεύθη Φραγκίσκος Α' αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας.

Μέχρι τοῦδε ἡ Πρωσσία εἶχε μείνει οὐδετέρᾳ ἀλλὰ μετὰ τὴν ἰδρυσιν τῆς Ρηγνικῆς δμοσπονδίας, κατανοήσασα ὅτι διὸ αὐτῆς ὁ Ναπολέων ἐσκόπει νὰ ἔξαρτησῃ ἐκ τῆς Γαλλίας καὶ τὴν βόρειον Γερμανίαν, ἥνωθη μετὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ Ρωσίας εἰς νέαν συμμαχίαν κατὰ τῆς Γαλλίας. Πάραντα ὁ Ναπολέων εἰσβάλλει εἰς τὴν πρωστικὴν ἐπικράτειαν, καὶ αὐτὸς μὲν νικᾷ κατὰ κράτος τὸν πρίγκιπα Hohenlohe ἐν τῇ μεγάλῃ μάχῃ τῆς Ιένας τῇ 2 Ὁκτωμβρίου 1806, ὁ δὲ γενναῖος στρατηγός του Δαβιοῦστος τὴν αὐτὴν ἡμέραν νικᾷ παρὰ τὴν Αουερσταίδην τὸν ἔτερον πρωστικὸν στρατόν, διοικούμενον ὑπὸ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως Φρειδερίκου Γουλιέλμου Γ' καὶ τοῦ δουκὸς τῆς Βρουνσβίης. Τῇ 14 Ὁκτωμβρίου ὁ Ναπολέων φθάνει εἰς Πότσδαμ καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας εἰσέρχεται θριαμβευτικῶς εἰς Βερολίνον. Τότε καὶ δὲ ἐκλέκτωρ τῆς Σαξονίας προστεθεὶς εἰς τὴν Ρηγνικὴν δμοσπονδίαν ἀνψώμη ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντως εἰς βασιλέα.

Ἐν Βερολίνῳ εὑρισκόμενος ὁ Ναπολέων ἔμαθεν ὅτι οἱ Ρῶσοι ἐρχόμενοι εἰς βοήθειαν τῶν Πρώσσων εὐρίσκονται ἐν Πολωνίᾳ. Ἐπέρχεται λοιπὸν κατ' αὐτῶν καὶ νικᾶ ἀυτοὺς πρῶτον ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Ἔϋλώ, τῇ φονικωτάτῃ πασῶν τῶν μέχρι τοῦδε, καὶ δεύτερον ἐν τῇ μάχῃ τῆς Φρειδλανδίας, μεθ' ἧν ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ἥναγκασθη νὰ συνομολογήσῃ τὴν ἐν Τιλσίτῃ εἰρήνην τὸν Ἰούλιον 1807. Διὰ

τῆς εἰρήνης ταύτης ἡ Πρωσσία ἐκολοβώθη, αἱ δὲ μεταξὺ τοῦ Ῥήνου καὶ τοῦ Ἀλβιος χῶραι ἀνυψώθησαν εἰς βασίλειον, οὐτιγος βασιλεὺς ἀνεγνωρίσθη ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ναπολέοντος Ἰερόνυμος.

Ο Ναπολέων μὴ δυνάμενος νὰ καταβάλῃ ἄλλως τὴν Ἀγγλίαν, ὅτε ἀκόμη εὑρίσκετο ἐν Βερολίνῳ, ἐξεσφενδόνησε κατ' αὐτῆς τὸν περιβόητον ἡπειρωτικὸν ἀποκλεισμόν. Διὸ αὐτοῦ ἡ Ἀγγλία ἐκηρύσσετο εἰς κατάστασιν ἀποκλεισμοῦ. Πάντες οἱ λιμένες τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης ωρίσθησαν ἀποσπέλαστοι εἰς τὰ πλοῖα τῆς Ἀγγλίας καὶ πᾶσα ἐμπορικὴ ἐπιμιξία μετ' αὐτῆς ἀπηγορεύθη. Ἀλλ' ὁ ἡπειρωτικὸς ἀποκλεισμὸς ἀντὶ νὰ βλάψῃ τὴν Ἀγγλίαν ἔβλαψε μᾶλλον τὴν ἄλλην Εὐρώπην, διότι ἐπήνεγκε στάσιν καὶ μαρασμὸν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν.

§ 96. Τὰ ἐν τῇ Ἰβηρικῇ χερσονήσῳ. — Δεύτερος πόλεμος κατὰ τῆς Αὐστρίας. — Κατάλυσις τοῦ παπικοῦ κράτους — Ο Ναπολέων εἰς τὸ ὑψιστὸν σημεῖον τῆς δυνάμεως του. — Ο Ναπολέων, διανοούμενος νὰ ἐνώσῃ ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του ἀπάσας τὰς νοτίους καὶ δυτικὰς χώρας τῆς Εὐρώπης, κατέλαβε πρῶτον διὰ τοῦ στρατηγοῦ Ἰουνότου τὴν Πορτογαλλίαν. Ἐπειτα δὲ ἀναγκάσας διὸ ἀπάτης τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας Κάρολον Δ' καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Φερδινάνδον νὰ παραιτηθῶσι τὸν θρόνον, ἀνύψωσεν εἰς βασιλέα τῆς Ἰσπανίας τὸν ἀδελφόν του Ἰωσήφ, ἀντ' αὐτοῦ δὲ βασιλέα τῆς Νεαπόλεως κατέστησε τὸν ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρόν του Μυράτον. Ἀλλ' ἐκτοτε ἥρχισε πεισματώδης ἀγών τῶν Ἰσπανῶν πρὸς τοὺς Γάλλους, ὅστις ὑπῆρξε τὰ μάλιστα ἐπιβλαβὴς εἰς τὸν Ναπολέοντα καὶ ἔληξε τῷ 1813, τοῦ Ἰωσήφ ἀναγκασθέντος ν̄ ἀπέλθη ἐκ τῆς Ἰσπανίας μεθ' ὅλων τῶν Γάλλων.

Ἐν ᾧ διεξῆγετο ὁ ἐν Ἰσπανίᾳ ἀγών τῶν Γάλλων, ἡ Αὐστρία ἔλαβε καὶ πάλιν τὰ ὅπλα κατὰ τῆς Γαλλίας. Ἀλλ' ὁ Ναπολέων διαβάς τὸν Ῥήνον κατερρόπωσε τοὺς Αὐστριακοὺς παρὰ τὴν Βαγράμιην (1809). Ἡ μεγάλη δὲ αὕτη νίκη τοῦ Ναπολέοντος ἐπήνεγκε τὴν εἰρήνην τῆς Βιέννης, διὸ ἵς περιωρίσθησαν κατὰ πολὺ τὰ ὅρια τῆς Αὐστρίας.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ναπολέων, εὑρὼν ἀφοριὴν ὅτι ὁ Πάπας δὲν προσεχώρει εἰς τὸν ἡπειρωτικὸν ἀποκλεισμόν, ἐκήρυξε τὴν κατάλυσιν, τοῦ παπικοῦ κράτους καὶ ἤνωσε τὰς χώρας αὐτοῦ μετὰ τῆς γαλλικῆς αὐ-

τοκρατορίας, τὸν δὲ πάπαν τολμήσαντα νὰ ἐκδώσῃ κατ' αὐτοῦ ἀφορισμὸν συνέλαβε καὶ ἐνέκλεισεν ἐν Σαβῶνι, παρὰ τὴν Γένουαν, καὶ κατόπιν ἐν Φονταινεβλώ.

Ἡ αὐτοκρατορία τοῦ Ναπολέοντος ἐν ἔτει 1810 ἔλαβε τὴν μεγίστην ἔκτασιν ἐκτεινομένη ἀπὸ τῶν παραλίων τῆς Δαλματίας μέχρι τῆς Βαλτικῆς. Εἰς αὐτὴν ἡσάν προσηρτημένα ἡ ὑποτελῆ τὰ βασίλεια τῆς Ἰταλίας, τῆς Νεαπόλεως, τῆς Ἰσπανίας, τῆς Βεστφαλίας, ἡ Ῥηνικὴ ὁμοσπονδία, ἔτι δὲ τὰ βασίλεια τῆς Σαξονίας, τῆς Βαυαρίας καὶ τῆς Βυρτεμβέργης, εἰς δὲ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Ναπολέοντος, ὁ Βερναρδῶτος, ἐξελέγχη διάδοχος τοῦ θρόνου τῆς Σουηδίας.

Οἱ Ναπολέων εὑρίσκετο εἰς τὸ κατακόρυφον τῆς δυνάμεως του. Ἡ αὖλή του συνέκειτο ἐκ βασιλέων. Ἄλλα δὲν εἶχε διάδοχον. Ἐνεκα τούτου διεζεύχθη τὴν Ἰωσηφίναν καὶ ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας Μαρίαν Λουίζαν, ἐξ ἣς μετὰ ἐν ἔτος ἀπέκτησεν γάμον. Οἱ ἥλιοι τοῦ Ναπολέοντος εὑρίσκετο εἰς τὸ μεσουράνημα.

§ 97. *Ἐκστρατεία τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὴν Ῥωσίαν (1812).*
— Ἀπὸ τῆς ἐν Τιλσίτῃ εἰρήνης ὁ Ναπολέων διετέλει εἰς φιλικὰς σχέσεις πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ῥωσίας Ἀλέξανδρον Α'. Ἄλλῳ ἀπό τινος χρόνου ἥρχισε νῦν ἀναφαίνηται ποιά τις ψυχρότης μεταξὺ τῶν δύο ἡγεμόνων. Οἱ Ἀλέξανδρος ἔβλεπε μετὰ φόβου τὴν καταπληκτικὴν αὐξησιν τῆς δυνάμεως τοῦ Ναπολέοντος, οὗτοις ἡ κραταιὰ θέλησις ἐξικνεῖτο ἐπὶ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην. Προσέτει δὲ καὶ ὁ ἐμπορικὸς ἀποκλεισμὸς ἀπέβη λίαν ἐπιβλαβῆς εἰς τὰ ἐμπορικὰ συμφέροντα τῆς Ῥωσίας, καὶ οἱ μεγαλέμποροι αὐτῆς κατεξανέστησαν κατὰ τοῦ δλεθρίου τούτου συστήματος. Ως ἐκ τούτου ἡ ναγκάσθη ὁ Ἀλέξανδρος νῦν ἀποχωρήσῃ τοῦ ἡπειρωτικοῦ ἀποκλεισμοῦ.

Ἐκ τούτου λαβὼν ἀφοριὴν ὁ Ναπολέων ἐπεχείρησε τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Ῥωσίας, ἥτις ὑπῆρξεν ὁ πρόδρομος τῆς πτώσεώς του. Διενοήθη τολμηρῶς νὰ ὑπαγάγῃ ὑπὸ τὸ σκῆπτρον του τὸ ἀκανής ὁ ωσικὸν κράτος καὶ ἀνοίξῃ ὁδὸν πρὸς τὰς Ἰνδίας καὶ τὴν Περσίαν.

Ἡγούμενος λοιπὸν καταπληκτικῆς στρατιᾶς ἐξ ἔξακοσίων τεσσαράκοντα χιλιάδων ἀνδρῶν, εἰσέβαλεν εἰς τὸ ὁωσικὸν ἔδαφος (1812). Οἱ Ῥώσοι ὑποχωροῦσι πρὸς τὰ ἐνδότερα πυρπολοῦντες χωρία καὶ τὸ πᾶν καταστρέφοντες. Οἱ Ναπολέων διευθύνετο εἰς αὐτὴν τὴν καρδίαν

τοῦ ὁωσικοῦ κράτους, τὴν Μόσχαν. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν ὁωσικῶν στρατευμάτων Κουτουσώφ ἡθέλησε νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν πρὸς τὴν Μόσχαν ἄγουσαν ὄδόν, καὶ παρὰ τὰς δύναμις τοῦ μικροῦ ποταμοῦ Μοσκόβα συνῆψε μάχην αἱματηροτάτην. Ἀλλ' ἡττᾶται καὶ ὑποχωρεῖ, δὲ Ναπολέων εἰσέρχεται θριαμβευτικῶς εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ μεγαλοπρεπῆ μητρόπολιν τοῦ ὁωσικοῦ κράτους Μόσχαν τῇ 16 Αὐγούστου 1812· πρὸς μεγίστην δ' ὅμως ἔκπληξιν του εὗρεν αὐτὴν ἔρημον κατοίκων. Μόνον δλίγοι ὑπηρέται ἔμειναν, οὓς ἐπίτηδες ἀφῆκεν ἀπερχόμενος ὁ διοικητὴς τῆς Μόσχας.

Ἄλλὰ τὴν νύκτα τῆς 3-4 Σεπτεμβρίου τρομερὰ πυρκαϊὰ ἔξερράγη ἀναφθεῖσα ὑπὸ τῶν ἀπομεινάντων Ρώσων ὑπηρετῶν, ἥτις ἀπετρέφωσε τὴν πόλιν. Ὁ Ναπολέων περιῆλθεν εἰς ἀμηχανίαν ἔνεκεν ἐλλείφεως τροφῶν· ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ χειμὼν ἐνέσκηψε προώρως, ἥναγκάσθη νὰ καταλίπῃ τὸ ὁωσικὸν ἔδαφος (5 Ὁκτωβρίου). Ἀλλ' ἡ τύχη ἐγκατέλιπε νῦν τὸν μέγαν στρατηλάτην. Τῇ 25 Ὁκτωβρίου ἥρχισεν ὁ τρομερὸς ὁωσικὸς χειμών. Τὰ σκυθικὰ ψύχη καὶ οἱ βόρειοι παγετοὶ ἀπεκρυστάλλουν τὸ πᾶν. Οἱ ἄνδρες σωρηδὸν ἀπέθυνησκον. Οἱ Κοζάκοι ἀνὰ πᾶν βῆμα ἐπιτιθέμενοι κατέκοπτον τοὺς Γάλλους. Ἀλλ' ἡ μεγάλη καταστροφὴ τῆς μεγάλης στρατιᾶς τοῦ Ναπολέοντος ἔγεινεν εἰς τὸν ποταμὸν Βερεζίναν κατὰ τὴν διάβασιν αὐτοῦ καὶ ἔνεκα τῆς δρμητικῆς ἐπιθέσεως τῶν Ρώσων καὶ διότι διερράγησαν ἀī γέφυραι. Τὰ ἐλεεινὰ λείψανα τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ διειθύνονται πρὸς τὴν Βίλναν, πόλιν τῆς Ρωσίας. Ἀλλὰ τότε ὁ Ναπολέων ἀφήσας τὴν διοίκησιν εἰς τὸν γαμβρόν του Μυρδάτον, αὐτὸς ἐπὶ ἀγοραίον δχήματος σπεύδει νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Παρισίους ποὺν ἡ εἰδησίς περὶ τῆς δλοσχεροῦς καταστροφῆς τοῦ στρατοῦ του φθάσῃ ἐκεῖ. Ἐκ τῆς μεγάλης στρατιᾶς τοῦ Ναπολέοντος μόνον τριάκοντα χιλιάδες περιεσώθησαν. Οἱ λοιποὶ ἀπωλέσθησαν εἰς τὰς χιόνας καὶ τοὺς παγετοὺς τῆς Ρωσίας. Ὁ ἀστήρ τοῦ Ναπολέοντος ἥρχισε νὰ κλίνῃ πρὸς τὴν δύσιν του.

§ 98. Ἐξέγερσις τῆς Εὐρώπης κατὰ τῆς Γαλλίας. — Μάχη τῆς Λειψίας. — Εἰσβολὴ τῶν συμμάχων εἰς τὴν Γαλλίαν. — Ἀποχώρησις τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὴν νῆσον Ἐλβαν. — Πρώτη παλινόρθωσις τῶν Βουρβώνων. — Ἡ πανωλευθρία τῆς μεγάλης στρατιᾶς τοῦ Ναπολέοντος ὑπῆρξε τὸ σάλπισμα τῆς ἐλευθερίας καθ' ἄπισταν τὴν Εὐρώπην. Ἀπαντες οἱ λαοὶ οἱ ὑποτεταγμένοι εἰς τὴν

Γαλλίαν ἔλαβον τὰ δόπλα, ἵν^τ ἀποτινάξωσι τὸν βαρύνοντα αὐτοὺς Να-
πολεόντειον ζυγόν. “Οτε δὲ ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσίας Φρειδερίκος Γου-
λιέλμος Γ’ ἐκ Βρεσλαύας, δπου διέμενεν, ἀτε τοῦ Βερολίνου κατε-
χομένου ὑπὸ τῶν Γάλλων, ἐξέδωκε τὴν προκήρυξιν «**Η πατρὶς δια-
τελεῖ ἐν κινδύνῳ**», δόλα τὰ γερμανικὰ ἔθνη ἐξεγέρθησαν. Αἱ ἄλυσεις
τῆς Ρηνικῆς διμοσπονδίας διεσπάσθησαν. Νέοι καὶ γέροντες ἥρωα-
σαν τὰ δόπλα πρὸς ἀπόσεισιν τοῦ ξενικοῦ ζυγοῦ καὶ πρὸς ἀποκατά-
στασιν τῆς τιμῆς, τῆς δόξης καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς Γερμανίας. Οὐ-
τοῖς ἐξερράγη τὸ ἔαρ τοῦ 1813 ὁ ὑπὲδος ἐλευθερίας ἀγών τῶν Γερ-
μανῶν, μεθ’ ὧν συνεμάχησαν καὶ οἱ Ρῶσοι.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ναπολέων φθάσας εἰς Παρισίους στρατολογεῖ
μετὰ σπουδῆς ἐκατὸν εἴκοσι χιλιάδας ἀνδρῶν, οὓς ἐντὸς δλίγου ἄρι-
στα διωργάνωσε, καὶ προελαύνει πέραν τοῦ Ῥήγου τὸν Ἀπούλιον
τοῦ 1813. Νικᾷ τοὺς συμμάχους εἰς τὰς μάχας Λουτσένης (Lützen),
Μπαυστένης (Bautzen) καὶ Δρέσδης καὶ ἀναγκάζει αὐτοὺς νὰ συν-
ομογήσωσιν ἀνακωχήν. Ἀλλὰ νῦν καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας
λησμονήσας τοὺς πρὸς τὴν Γαλλίαν συγγενικοὺς δεσμοὺς συμμαχεῖ
μετὰ τῶν Πρώσων καὶ Ῥώσων, καὶ διάδοχος καὶ ἀντιβασιλεὺς τῆς
Σονητίας Βερναρδῶτος προσχωρεῖ εἰς τοὺς ἐχθροὺς τῆς πατρίδος του
Γαλλίας. Μετ’ δλίγον, ληξάσης τῆς ἀνακωχῆς, ἐπαναλαμβάνονται αἱ
ἐχθροπραξίαι καὶ εἰς τὴν κατ’ Ὁκτώβριον τοῦ 1813 μεγάλην μάχην
τῆς Λειψίας, ἣτις ὀνομάσθη **Μάχη τῶν Ἐθνῶν**, οἱ Γάλλοι ἡττῶν-
ται καὶ ὑποχωροῦσι πρὸς τὸν Ῥήγον. Οἱ σύμμαχοι εἰσβάλλουσιν εἰς
τὴν Γαλλίαν καὶ βαδίζουσι κατὰ τῶν Παρισίων. Ὁ Ναπολέων ὑπερ-
ασπίζει ἀνὰ πᾶν βῆμα τὸ γαλλικὸν ἔδαφος, ἀλλ’ οὐδὲν δύναται ν
ἀναχαιτίσῃ τὴν προέλασιν τῶν ἀναριθμήτων ἐχθριῶν στρατευμάτων.
Οἱ σύμμαχοι εἰσέρχονται θριαμβευτικῶς εἰς Παρισίους (19 Μαρτίου
1814). Ἡ δύναμις τοῦ Τιτāνος τῶν νεωτέρων χρόνων ἐθραύσθη. Ἡ
γαλλικὴ γερουσία κηρύσσει ἔκπτωτον τὸν Ναπολέοντα, οἱ δὲ σύμμα-
χοι ἀναβιβάζουσιν ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ θρόνου τὸν Λουδοβίκον ΙΙ^ο,
ἀδελφὸν τοῦ Λουδοβίκου Ι^ο, καὶ εἰς τὸν Ναπολέοντα ἐπιτρέπουσι ν
ἀποχωρήσῃ εἰς τὴν μεταξὺ Κορσικῆς καὶ Ἰταλίας νῆσον Ἐλβαν δια-
τηρῶν τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ Λουδοβίκος ΙΙ^ο ὑπέγραψε
μετὰ τῶν συμμάχων τὴν πρώτην εἰρήνην τῶν Παρισίων, καθ’ ἥν ἡ
Γαλλία περιιωρίζετο εἰς τὰ πρὸ τοῦ 1792 παλαιὰ αὐτῆς ὅρια.

§ 99. Ἡ ἐν Βιέννη σύνοδος,—Ἐπάνοδος τοῦ Ναπολέοντος εἰς Γαλλίαν.—Ἡ μάχη τοῦ Βατερλώ.—Ο Ναπολέων εἰς τὴν Ἀγίαν Ἐλένην.—Δευτέρα παλινόρθωσις τῶν Βουρβώνων.—Τὸ φθινόπωρον τοῦ 1814 οἱ ἡγεμόνες καὶ οἱ διπλωμάται συνεκρότησαν σύνοδον ἐν Βιέννη πρὸς διαρρύθμισιν τῶν πολιτικῶν πραγμάτων τῆς Εὐρώπης, ἀτινα ἐκ βάθυσιν εἶχεν ἀνατρέψει τὴν γαλλικὴ ἐπανάστασις καὶ μετ' αὐτὴν ἡ Ναπολεόντειος αὐτοκρατορία. Κατ' ἀρχὰς τὸ ἔργον τῆς συνόδου ἔβαινεν ὅμαλῶς ἀλλ' ἔπειτα ἡγέρθησαν ζωηραὶ διαφωνίαι καὶ ἔριδες περὶ τινα ζητήματα. Ο Ναπολέων διὰ μυστικῶν πρακτόρων μαθὼν τὰ τῶν διαφωνιῶν καὶ ἐρίδων τῆς Βιενναίας συνόδου, γινώσκων δὲ καὶ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν Γαλλίᾳ δυσαρέσκειαν τοῦ λαοῦ κατὰ τῆς δυναστείας τῶν Βουρβώνων, ἀναχωρεῖ κρυφίως ἐκ τῆς Ἐλβας (16 Φεβρουαρίου 1815), ἀποβιβάζεται εἰς Κάννας τῆς Προβηγκίας, καὶ ἐν μέσῳ τῶν κραυγῶν Ζήτω ὁ αὐτοκράτωρ διασχίζει τὴν Γαλλίαν καὶ διευθύνεται εἰς Παρισίους. Ὁλαι αἱ φρουραὶ καθ' ὅδὸν ὅμοιόγησαν πίστιν εἰς αὐτόν. Καὶ αὐτὰ τὰ στρατεύματα, ἀτινα ἀπέστειλε κατ' αὐτοῦ ὁ Λουδοβίκος ΙΙ', ηντομόλησαν πρὸς αὐτόν. Τῇ 10 Μαρτίου ὁ Ναπολέων εἰσέρχεται εἰς Παρισίους, δύοπτον ὁ Λουδοβίκος ΙΙ' μόλις ἔλαβεν καιρὸν νὰ φύγῃ εἰς τὸ Βέλγιον.

Ἡ εἰδῆσις περὶ τῆς ἐπανόδου τοῦ Ναπολέοντος εἰς Γαλλίαν γνωσθεῖσα εἰς τὴν ἐργάζουσαν σύνοδον τῆς Βιέννης προοῦξενησε κατάπληξιν. Ἡ σύνοδος ἀμέσως προέγραψε τὸν Ναπολέοντα καὶ ἐκήρυξε κατ' αὐτοῦ τὸν πόλεμον, ἐντὸς δὲ διλίγου χρόνου ὑπὲρ τὸ ἐν ἐκατομύριον μαχηταὶ ἐκινοῦντο πρὸς τὰ δρια τῆς Γαλλίας. Πρὸς τὴν καταπληκτικὴν ταύτην δύναμιν τῶν ἐχθρῶν δ Ναπολέων μόνον ἐκατὸν διγδοίκοντα χιλιάδας ἀνδρῶν εἶχε ν ἀντιπαρατάξῃ. Βλέπων δὲ ὅτι ἡ σωτηρία του ἥτο δυνατὴ μόνον ἀν ἱδύνατο νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐνώσιν τῶν ἐχθρῶν, ἔσπευσε πάραυτα εἰς τὸ Βέλγιον, ὅπου εὑρίσκοντο ἐστρατοπεδευμένοι ὁ Πρωσσος στρατηγὸς Βλύχερος μετὰ ἐκατὸν εἴκοσι χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ ὁ Ἀγγλος Οὐελλιγκτὼν μετὰ ἐκατὸν τεσσαράκοντα χιλιάδων. Τούτους ἐμελέτα δ Ναπολέων νὰ καταστρέψῃ, πρὶν οἱ λοιποὶ σύμμαχοι προφθάσωσι νὰ ἐνωθῶσι μετ' αὐτῶν. Καὶ κατετρέπωσε μὲν αὐτὸς τὸν Βλύχερον ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Λιγνῦ, δὲ στρατηγὸς Νέϋς κατέκοψε μοῖραν ἀγγλικοῦ στρατοῦ ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τῇ καλούμενῃ Τέσσαρες-βραχίονες. Ἄλλ' ὁ γιγάντειος ἀγὼν τοῦ Ναπολέοντος καθ'

διοκήσου τῆς Εὐρώπης ἐκρίθη δριστικῶς καὶ τελικῶς ἐν τῇ μεγάλῃ μάχῃ τοῦ Βατερόλω (6 Ιουνίου 1815).⁷ Έν αὐτῇ δὲ ἔξηντλημένος πλέον Ναπολέων ἡττήθη διοσχερῶς ὑπὸ τοῦ Οὐελλιγκτῶνος καὶ τοῦ Βλυχέρου, καὶ οὕτως ἐτέθη τέρμα εἰς τὸ ἔνδοξον αὐτοῦ πολιτικὸν στάδιον.

Οἱ Ναπολέων μετὰ τὴν ἡτταν ἐπανέρχεται εἰς Παρισίους. Οἱ γαλλικὸς λαὸς εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἐδεύχθη ἀσυμπαθῆς πρὸς αὐτόν. Παραιτεῖται τὸ στέμμα ὑπὲρ τοῦ μεσοῦ του πειραθεὶς δὲ νὰ φύγῃ εἰς Ἀμερικὴν συνελήφθη ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν καὶ ἐξωρίσθη εἰς τὴν Ἀγίαν Ἐλένην, νῆσον βραχώδη ἐν τῷ Ἀτλαντικῷ Ὡκεανῷ εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς. Έκεῖ ἐπὶ πέντε διλόκληρα ἔτη ἐτήκετὸ δ Τιτὰν οὗτος τῶν νεωτέρων χρόνων, οἵονεὶ δεδεμένος ἐπὶ τοῦ βράχου τῆς Ἀγίας Ἐλένης, καὶ τέλος τῇ 23 Ἀπριλίου 1821 ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν. Τῷ 1842 ὑ νεκρὸς αὐτοῦ μετηνέχθη εἰς Παρισίους καὶ κατετέθη ἐν τῷ λαμπρῷ μεγάρῳ τῶν ἀπομάχων.

Οὐλίας ἡμέρας μετὰ τὴν ἐν Βατερόλῳ μάχην οἱ σύμμαχοι εἰσελάσαντες εἰς Παρισίους ἀνεβίβασαν καὶ πάλιν ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ θρόνου τὸν Λουδοβίκον ΙΙ', ὃστις συνωμολόγησε μετὰ τῶν συμμάχων τὴν δευτέραν τῶν Παρισίων εἰρήνην μὲν δρούς λίαν ἐξευτελιστικούς. Κατ' αὐτὴν ἡ Γαλλία περιωρίζετο εἰς τὰ πρὸ τοῦ 1790 δρια προτέτι δὲ ὑπερχρεούτο νὰ παραχωρήσῃ εἰς τοὺς συμμάχους δέκα δικτὸ μεθόρια φρούρια, νὰ πληρώσῃ ἐπτακόσια ἑκατομμύρια φράγκων δις πολεμικὴν ἀποζημίωσιν καὶ νὰ συντηρήσῃ ἐκατὸν πεντήκοντα χιλιάδας συμμαχιτοῦ στρατοῦ ἐπὶ τρία ἔτη.

§ 100. *Η Βιενναία συνθήκη τοῦ 1815.* — *Η Ιερὰ συμμαχία.* — Οὕτως ἐπανῆλθεν ἡ ἡσυχία εἰς τὴν Εὐρώπην, ἡς τὰ πράγματα ἐκανονίσθησαν δριστικῶς διὰ τῆς συνθήκης τῆς συνταχθείσης ὑπὸ τῆς ἐν Βιέννῃ συνόδου.

Διὰ τῆς Βιενναίας συνθήκης καθωρίσθησαν α') ἡ διανομὴ τῶν χωρῶν, ὅσας εἶχεν ἀφαιρέσει ἡ Γαλλία ἀπὸ τῶν διαφόρων κρατῶν, καὶ ἡ ἴδρυσις γερμανικῆς δημοσπονδίας, ἡς ἡ Αὐτοκρία καὶ ἡ Πρωσσία ἦσαν τὰ ἰσχυρότατα μέλη· β') ἡ διανομὴ τῶν ιταλικῶν χωρῶν μεταξὺ τῶν πρόφην ἥγεμόνων των καὶ ἡ παραχώρησις τῆς Λομβαρδίας καὶ Ἐνετίας εἰς τὴν Αὐστρίαν γ') ἡ ἔνωσις τοῦ μεγίστου μέρους τῆς Πολωνίας μετὰ τῆς Ρωσίας· δ') ἡ ὑπαγωγὴ τῶν Ιονίων νήσων ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν προστασίαν· ε') ἡ ἔνωσις τῆς Νορβηγίας μετὰ τῆς Σουη-

δίας καὶ Σ') ἡ ἐγκατάστασις ἐν Ἰσπανίᾳ τῆς βουρβωνικῆς δυναστείας.
· Ἡ Ἀγγλία διετήρησεν εἰς πάσις τὰς θαλάσσας θέσεις, αἵτινες ἔξη-
σφάλιζον εἰς αὐτὴν τὴν κατὰ θάλασσαν ὑπεροχήν.

Μετὰ ταῦτα οἱ ἡγεμόνες, οἵτινες ἔξεινον τῶν ἀλλών ἐν τῇ κατὰ
τοῦ Ναπολέοντος συμμαχίᾳ, ἥτοι ὁ τῆς Ῥωσίας Ἀλέξανδρος Α', ὁ
τῆς Αὐστρίας Φραγκίσκος Α' καὶ ὁ τῆς Πρωσίας Φρειδερίκος Γου-
λιέλμος Γ', συνέστησαν τὴν καλούμενην *Ιερὰν συμμαχίαν*, δι' ἣς
ὑπεσχέθησαν νὰ ὑποστηρίζωσιν ἀλλήλους ὡς ἀδελφοὶ ἐν πνεύματι
χριστιανικῆς ἀγάπης καὶ νὰ κυβερνῶσι τοὺς λαούς των πατρικῶν. Εἰς
τὴν συμμαχίαν ταύτην προσεχώρησαν κατὰ μικρὸν καὶ αἱ λοιπαὶ δυ-
νάμεις πλὴν τῆς Ἀγγλίας, τῆς Τουρκίας καὶ τοῦ πάπα, ὅστις μετὰ
τὴν πτῶσιν τοῦ Ναπολέοντος ἐγκατεστάθη καὶ πάλιν εἰς τὴν κοσμικήν
του ἔξουσίαν.

Ἄλλα τὸ περὶ ἀδελφότητος τῶν ἡγεμόνων δόγμα τῆς συνθήκης
ἡρμηνεύθη κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἐν ὀνόματι τῆς *Ιερᾶς συμ-*
μαχίας κατεπολέμησαν οἵτοι πᾶν φιλελεύθερον κίνημα. Ἐκ τούτου
πολλὰ ἔπαθον οἱ ὑπὲρ ἔθνικῆς καὶ πολιτικῆς ἑλευθερίας ἀγωνιζόμενοι
λαοί, ἵδιος οἱ Ἰταλοί, οἱ Ἰσπανοί, οἱ Γερμανοί καὶ μάλιστα οἱ Ἑλ-
ληνες.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΎΠΟ ΤΩΝ Οθωμανών

ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1832

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΥΠΟ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΚΗΝ ΔΕΣΠΟΤΕΙΑΝ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ 1821.

§ 1. *Δεινοπαθήματα τῶν Ἐλλήνων ἐπὶ τουρκοκρατίας*.—Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Μωάμεθ Β' ἔγεινε κύριος καὶ τῆς κυρίως Ἐλλάδος· κατόπιν δὲ ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ καὶ αἱ ὀλίγαι ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν καὶ τῶν Ἰπποτῶν τοῦ Ἀγίου Ιωάννου κατεχόμεναι ἔλληνικαὶ χῶραι περιῆλθον ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν.

Ο Μωάμεθ, ἐφαρμόζων τὸ θεμελιῶδες διὰ τοὺς Τούρκους ἀξίωμα «*Απασα ἡ γῆ τῷ δεσπότῃ*», ἀφήρεσεν ἀπὸ τῶν Ἐλλήνων τὰ ὠραιότερα καὶ εὐφορώτερα τῶν κτημάτων, τὰ κείμενα εἰς πεδινὰ μέρη, καὶ διένειμεν αὐτὰ ὡς τιμάρια ἴσοβια εἰς διακεριμένους Τούρκους πολεμιστάς, οἵτινες δραστηρίως συνετέλεσαν εἰς τὴν κατάκτησιν. Ἀλλ' ὑπερχεοῦντο οἱ τιμαριοῦχοι οὗτοι ἐν καιρῷ πολέμου νὰ στρατολογῶσιν ἀριθμὸν ἀνάλογον πρὸς τὰ δωρηθέντα εἰς αὐτοὺς κτήματα καὶ νὰ συνεκστρατεύσωσι μετὰ τοῦ σουλτάνου ἵδιᾳ δαπάνῃ. Καὶ εἰς τὰ τουρκικὰ τεμένη παρεχώρησεν ὁ Μωάμεθ κτήματα, ἵνα χοησιμεύσωσι πρὸς σιντήρησιν αὐτῶν, ἐκαλοῦντο δὲ τὰ κτήματα ταῦτα *βακούφια*. Ἀλλὰ διετήρησαν καὶ πολλοὶ τῶν ὁριάδων, ἥτοι ὑπηκόων, μικρὰς ἰδιοκτησίας, ἃς ἐκαρποῦντο ἐπὶ παροχῇ τοῦ πέμπτου τῶν προϊόντων. Ωσαύτως καὶ τὰ δρεινὰ χωρία, τὰ καλούμμενα *κεφαλοχώρια*, ἀφέθησαν εἰς τοὺς Χριστιανούς, οἵτινες ἐθεωροῦντο ὡς καρπωταὶ αὐτῶν καὶ οὐχὶ ὡς ἰδιοκήται, διότι τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας ἦ τοι κυριότητος ἀνήκειν εἰς μόνον τὸν σουλτᾶνον.

«*Απαντες οἱ Ἐλληνες, ως καὶ οἱ ἄλλοι χριστιανικοὶ λαοί, οἱ ὑποτεταγμένοι εἰς τοὺς Τούρκους, ὑπεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ Β'* ἀπὸ

τῆς ἐφιβικῆς ἥλικίας εἰς κεφαλικὸν φόρον, τὸ λεγόμενον **χαράτσι**, δι’ οὗ κατ’ ἔτος ἔξηγόραζον τὴν ζωήν των.

Ἄλλα πολὺ φοβερώτερος ἦτο ὁ φόρος τοῦ αἵματος, ὃστις ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐκλήθη **παιδομάζωμα**. Ὁ φόρος οὗτος ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τοῦ σουλτάνου Ὁρχάν τῷ 1329, ἀλλ’ ὅριστικῶς ἐκανονίσθη ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ Β’ ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινούπολεως καὶ ἐπεβλήθη. εἰς πάσας τὰς ὑποτεταγμένας χώρας. Κατ’ ἔτος ἡρπάζοντο ἀπὸ τῆς ἀγκάλης τῶν μητέρων χιλιάδες ἑλληνοπαίδων, ἥλικίας ἐπτά ἑτῶν καὶ ἄνω, καὶ ἔξισταμέζοντο· μέχρις οὐδὲ δὲ δυνηθῶσι νὰ φέρωσιν ὅπλα, ἥσκοῦντο εἰς πᾶσαν στέρησιν καὶ σκληραγωγίαν καὶ πρὸ πάντων ὑπεβάλλοντο εἰς αὐστηροτάτην πειθαρχίαν. Οἱ παῖδες οὗτοι ἐλησμόνουν καὶ γονεῖς καὶ πατρίδα καὶ τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων, ἔξω δὲ μόνον διὰ τὸν σουλτάνον, ὃν ἐθεώρουν ώς πατέρα. Ὁ γάμος ἦτο ἀπηγορευμένους εἰς αὐτοὺς καὶ οἶκον εἶχον τὸν στρατῶνα. Ὅτε δὲ ἥρχοντο εἰς ἥλικίαν νὰ δύνανται νὰ φέρωσιν ὅπλα, κατετάσσοντο εἰς τὰ φοβερὰ τάγματα τῶν γενιτσάρων. Ὅπολογίζεται ὅτι μέχρι τοῦ 1826 δὲ κατηργήθησαν τὰ τάγματα τῶν γενιτσάρων, ἥρπάγησαν καὶ ἔξισταμίσθησαν πλείονες τῶν πεντακοσίων χιλιάδων ἑλληνοπαίδων.

Πλὴν τούτων καὶ ἄλλα παντοειδῆ καὶ ἀπερίγραπτα δεινά ὑφίσταντο οἱ Ἑλληνες ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς ὑποδουλώσεως. Πᾶν δικαὶον ἥδύναντο νῦν ἀποκτήσωσιν εἴτ’ ἐκ τύχης εἴτ’ ἐκ φιλεργίας, ἐπέσυρε τὸ ζηλότυπον καὶ ἀρτακτικὸν βλέμμα τοῦ Τούρκου. Καὶ ἡ ὁρμὴ τῶν νέων καὶ τὸ κάλλος τῶν ψυγατέρων ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν γονέων ώς δῶρον ἄδωρον, πρὸς τὸ δοποῖον προσέβλεπον πάντοτε μετ’ ἀνησυχίας. Ἐνὶ λόγῳ ἡ τιμῇ, ἡ ζωὴ καὶ ἡ περιουσία τῶν Ἑλλήνων ἦτο εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ τυχόντος Τούρκου. Οὐδὲν ἐπροστάτευεν αὐτούς. Τὸ προτιμότερον ἦτο νῦν ἀποκρύπτωσι πᾶν δικαίον καὶ ὕρανον εἶχον. Διὰ τοῦτο ἐγκατέλειπον τὰς εὐκάροπτους καὶ πλουσίας χώρας καὶ ἀπεσύροντο ἐκεῖ, ὅπου ἀφανῶς ζῶντες ἥδύναντο νῦν ἀποφύγωσι τὸ φυμονερὸν βλέμμα τοῦ κυριάρχου Τούρκου.

§ 2. **Οργάνωσις τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ.** — **Ἐκκλησία.** — **Κοινότητες.** — Παρ’ ὅλα τὰ προρρηθέντα δεινά, ἀτινα οἱ Ἑλληνες ὑφίσταντο ὑπὸ τῶν κατακτητῶν, ἔλαβον κατὰ θείαν οἶκονομίαν παρὰ τοῦ Μωάμεθ Β’ καὶ τινα προνόμια, ἀτινα ἀπετέλεσαν τὴν βάσιν τῆς διατηρήσεως τῆς ἐθνικῆς ὑπάρξεως αὐτῶν καὶ τῆς ἐν τῷ μέλλοντι ἀνα-

γεννήσεως τοῦ δουλωθέντος ἔλληνικοῦ ἔθνους. Καὶ πρῶτον ὁ Μωάμεθ ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Ἐλληνας νὰ τελῶσιν ἐλευθέρως τὰ τῆς θρησκείας αὐτῶν. Τοῦτο βεβαίως ἐπράξεν ἐκ πολιτικοῦ συμφέροντος.⁷ Εβλεπεν ὁ Μωάμεθ ὅτι συνέφερεν εἰς τὸν Ἰσλαμισμὸν ἡ ἀδιαφορία τῆς Αύσεως πρὸς τὴν τύχην τῶν Ἐλλήνων, καὶ ἡ ἀδιαφορία αὕτη προήρχετο ἐκ τοῦ σχίσματος μεταξὺ ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Ἐκκλησίας.⁸ Έφρόντισε λοιπὸν ὁ κατακητῆς ὅχι μόνον νὰ παρατείνῃ τὸ ύφιστάμενον σχίσμα, χορηγῶν εἰς τὸν Ἐλληνας θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ καὶ νὰ εὑδόνῃ αὐτὸς εἰς βαθεῖαν ἄβυσσον. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀνεβίβασεν ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τὸν Γεώργιον Σχολάριον, μετομασθέντα Γεννάδιον, διστις ἥτο ἀρχηγὸς τῆς μερίδος ἐκείνης, ἥτις ἐπιμόνως ἀνθίστατο εἰς τὴν ἔνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

Ο Μωάμεθ⁹ ἀνεγνώρισε τὸν Πατριαρχὴν ὃς θρησκευτικὸν καὶ ἐν πολλοῖς πολιτικὸν ἀρχηγὸν τῶν Ἐλλήνων ἔδωκεν εἰς αὐτὸν καὶ τοὺς διαδόχους αὐτοῦ ἀπόλυτον ἔξουσίαν ἐπὶ τῶν ἐκκλησιῶν, τῶν μοναστηρίων καὶ παντὸς τοῦ κλήρου, ἵτι δὲ τὸ δικαίωμα νὰ δικάζῃ διὰ τῶν κατὰ τόπους ἐπισκόπων καὶ ἄλλων κληρικῶν τὰς μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν διαφοράς ἀπῆλλαξε δὲ πάσης φρονολογίας τὸν ἀνώτερον αὐλικὸν. Ως ἀρχηγὸς τοῦ ἔθνους ὁ Πατριαρχὴς ἥτο καὶ ὁ ἀντιρόσωπος καὶ προστάτης αὐτοῦ παρὰ τῇ Πύλῃ καὶ παρὰ ταῖς ἄλλαις δυνάμεσιν. Οὗτο τὸ καταπεσὸν πολιτικὸν κράτος τοῦ Βυζαντίου διεδέχθη τὸ κράτος τῆς ἔλληνικῆς Ἐκκλησίας. Νέα πολιτεία καθαρῶς ἐκκλησιαστικὴ ὑπὸ τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν τοῦ ἀρχηγοῦ¹⁰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους συνήνωσε καὶ συνέδεσε τοῦ ἀπανταχοῦ Ἐλληνας.

Οσαύτως καὶ εἰς τὰ πολιτικὰ πράγματα ὁ Μωάμεθ ἔδειξε μεγάλην περίσκεψιν. Έχορήγησεν αὐτονομίαν τινὰ εἰς τὸν Ἐλληνας καὶ μάλιστα εἰς τὸν κατοικοῦντας τὰ δρεινὰ μέρη. Έκαστον χωρίον καὶ ἐκάστη κοιμόπολις ἀπετέλει αὐτόνομον κοινότητα, ἥτις εἶχεν ίδιους ἀρχοντας, συνήθως καλούμενους δημογέροντας ἢ προεστῶτας. Οἱ δημογέροντες ἢ προεστῶτες, ἐκλεγόμενοι ὑπὸ τῆς πλειονοψιφίας τοῦ κοινοῦ, ἐφρόντιζον περὶ τῆς εἰσπράξεως τῶν κοινοτικῶν φόρων, ἐπροστάτευον τὸν κατοίκους ἀπὸ τῶν καταχρήσεων τῶν Τούρκων ὑπαλλήλων, καὶ ἐν γένει ἐφρόντιζον περὶ ὅλων τῶν ὑποθέσεων τῆς κοινότητος. Οἱ Όθωμανοί δὲν ἐπενέβαινον εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κοινοτήτων, εἰμὶ μόνον ὅσάκις ἐπρόκειτο νὰ προστατεύσωσι τὰ γενικὰ

συμφέροντα τοῦ ὁμοιανικοῦ κράτους ἢ τὰ μερικὰ τῶν Μωαμεθανῶν κατοίκων. Ἐκ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν μόνη ἡ Μάνη δὲν ὑπετάχθη εἰς τοὺς Ὁθωμανούς. Αὕτη εἶχεν ἵδιον ἥγεμόνα, μπέην καλούμενον, διτις κατὰ τύπον ἐξελέγετο ὑπὸ τῆς ὁμοιανικῆς κυβερνήσεως ἐκ τῶν ἐντοπίων Μανιατῶν.

§ 3. *Οἱ Φαναριῶται.*— Ἀνέκαθεν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἡ ὁμοιανικὴ κυβέρνησις ἔνεκα τῆς ἀμαθείας καὶ ἀδεξιότητος τῶν Ὁθωμανῶν ἡσθάνετο τὴν ἀνάγκην νὰ προσλαμβάνῃ διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἰδίᾳ καὶ διπλωματικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κράτους τοὺς εὐφυεῖς καὶ πρὸς πᾶσαν ἐργασίαν ἐπιτηδείους Ἑλληνας. Καὶ κατ’ ἀρχὰς μὲν αἱ διδόμεναι εἰς τοὺς Ἑλληνας θέσεις οὐδεμίαν εἶχον πολιτικὴν σημασίαν. Οἱ σουλτάνοι ἔνεκα τῆς ὑπεροψίας τῶν ἐφέροντο μετὰ περιφρονίσεως πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους ἥγεμόνας, αἱ δὲ διπλωματικαὶ σχέσεις μεταξὺ τῆς ὁμοιανικῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἦσαν τόσον ἀπλαῖ, ὅστε καθίστατο ἀνεπαίσθητος ἡ Ἑλλειψις διπλωματῶν διὰ τὰς ἐξωτερικὰς τοῦ κράτους ὑποθέσεις,

Ἄλλ’ ἀπὸ τῆς δεκάτης ἑβδόμης ἐκανονταετηρίδος, διπότε αἱ σχέσεις τοῦ ὁμοιανικοῦ κράτους πρὸς τὴν Εὐρώπην κατέστησεν πολυπλοκώττραι, ἡ ὁμοιανικὴ κυβέρνησις ἡσθάνθη τὴν ἀνάγκην διερμηνέων οὐχὶ μηχανικῶς διερμηνευόντων τὰ ἐπίσημα πολιτικὰ ἔγγραφα, ἀλλὰ καὶ δυναμένων νὰ κατανοῶσι τὰ συμφέροντα καὶ τὴν πολιτικὴν τοῦ κράτους καὶ νὰ διεξάγωσι τὴν ἐξωτερικὴν ἄλληλογραφίαν. Οἱ τοιοῦτοι διερμηνεῖς ἐλαμβάνοντο ἐκ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες καὶ ἐσπούδαζον χάριν τῆς τοιαύτης ὑπηρεσίας διαφόρους γλώσσας, ὠνομάζοντο δὲ μεγάλοι διερμηνεῖς ἐπειδὴ δὲ ἦσαν μεμυημένοι τὰ ἀπόρρητα τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους, ὠνομάζοντο καὶ σύμβολοι τοῦ κράτους ἢ ἐξ ἀπορρήτων.

Οὗτοι διεμορφώθη κατὰ μικρὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει νέα τις τάξις ἑλληνικῆς ἀριστοκρατίας, οἱ δὲ ἀποτελοῦντες τὴν ἀριστοκρατίαν ταύτην ὠνομάζοντο *Φαναριῶται*, ἐκ τῆς συνοικίας Φαναρίου, ὅπου κατώκουν. Οἱ Φαναριῶται, οἵτινες διεκρίνοντο διὰ τὴν ὑπέροχον διανοητικὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν καὶ τὴν γλωσσομάθειαν, ὑπερήσπιζον πολλαχῶς τὰ γενικὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ γένους συμφέροντα παρὰ τῇ ὁμοιανικῇ κυβερνήσει.

Πολλοὶ Φαναριῶται ἐκ τῶν διαπρεψάντων ἐν τῇ ὁμοιανικῇ ὑπη-

ρεσία διωρίσθησαν ἡγεμόνες τῶν παρὰ τὸν Δούναβιν χωρῶν Βλαχίας καὶ Μολδανίας. Ὅπο τοὺς ἡγεμόνας δὲ τούτους ἐπίσημος γλῶσσα εἰς τὰς εἰρημένας ἡγεμονίας κατέστη ἡ Ἑλληνική, τὸ δὲ Βουκουρέστιον καὶ τὸ Ἰάσιον ἔγειναν ἀλλοθῆ κέντρα Ἑλληνισμοῦ. Η Βλαχία καὶ ἡ Μολδανία ὑπῆρξαν ἐν τῶν ὁρμητηρίων τοῦ ὑπέρ ἀνεξαρτησίας Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος.

§ 4. *Οἱ εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν ἄλλην Εὐρώπην καταφυγόντες Ἑλληνες λόγιοι* — Καὶ πρὸ τῆς ἀλώσεως ἦδη, ἀλλ᾽ ἵδιως μετὰ τὴν ἀλώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πολλοὶ τῶν λογίων Ἑλλήνων, φεύγοντες τὸν ἀσπονδὸν ἔχθρὸν τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τὸν ὀλετῆρα τῆς πατρίδος των, μετενάστευσαν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν ἄλλην δυτικὴν Εὐρώπην μετὰ τῶν φιλολογικῶν των θησαυρῶν, μετέδωκαν δὲ εἰς τὰς χώρας ταύτας τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν καὶ διήγειραν τὸ γενικὸν διαφέρον ὑπέρ τῆς ακασικῆς ἀρχαιότητος. Πρὸ τῆς ἀλώσεως μετενάστευσαν εἰς τὴν Ἰταλίαν ὁ Μανουὴλ καὶ ὁ Ἰωάννης Χρυσολωρᾶς, ὁ Θεόδωρος Γαζῆς, ὁ Γεώργιος Τραπεζούντιος, ὁ Γεώργιος Γεμιστὸς ἢ Πλήθων, ὁ Βησσαρίων καὶ ἄλλοι· μετὰ δὲ τὴν ἀλώσιν ὁ Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος, ὁ Δημήτριος Χαλκοκονδύλης, ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Ἰωάννης Λάσκαρις καὶ πλεῖστοι ἄλλοι.

Οἱ ἄνδρες οὗτοι συνετέλεσαν ὅχι μόνον εἰς τὸ νὰ ἐμπνεύσωσιν ἐν τῇ Ἐσπερίᾳ ἔνθεμον ζῆλον ὑπέρ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ νὰ ὑποθάλψωσι τὴν πρὸς τοὺς Ἑλληνας συμπάθειαν τῶν λογιωτέρων αὐτῆς τάξεων. Ὁ Μανουὴλ Χρυσολωρᾶς ἐδίδαξεν ἐν Φλωρεντίᾳ τὴν Ἑλληνικὴν ἔχων ἐν τοῖς ἀκροαταῖς του πολλοὺς διακεκριμένους ἐπὶ γένει καὶ εὐφυΐᾳ ἄνδρας. Ὁ Ἰωάννης Χρυσολωρᾶς διεδέχθη τὸν θεῖόν του Μανουὴλ, ἀποθανόντα, ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς. Ὁ Γεώργιος Τραπεζούντιος διετέλεσεν ἐπὶ μακρὸν πολύκροτος καθηγητὴς τῆς ὁητορικῆς καὶ φιλοσοφίας ἐν Ρώμῃ. Ὁ Θεόδωρος Γαζῆς ἀνεδείχθη πρῶτος πρύτανις τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ὁργανωθέντος ἐν Φερράρᾳ πανεπιστημίου. Ὁ Γεώργιος Γεμιστὸς ἢ Πλήθων ἐδίδαξεν ἐν Φλωρεντίᾳ τὴν πλατωνικὴν φιλοσοφίαν.

Ἐπιφανέστατος πάντων τῶν εἰς Ἰταλίαν καταφυγόντων Ἑλλήνων ὑπῆρξεν ὁ Βησσαρίων. Ὁ Βησσαρίων ὥν ἀρχιεπίσκοπος Νικαίας, συνώδευσε μετ' ἄλλων ακηρικῶν τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην Παλαιολόγον εἰς τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ συγκροτηθεῖσαν τῷ 1439 σύνοδον καὶ μετὰ

ζήζουν ἐν αὐτῇ συνηγόρησεν ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.
Ἄποτυχούσης δὲ τῆς ἐνώσεως, ὁ Βησσαρίων ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, κατόπιν δὲ τῇ προσκλήσει τοῦ πάπα Εὐγενίου Δ΄ ἦλθε καὶ πάλιν εἰς Ἰταλίαν, ὅπου καὶ ἐγκατεστάθη μονίμως καὶ ὡς ἀμοιβὴν τῆς ἀποστασίας του ἀπὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἔλαβε τὸ ἀξιώμα τοῦ καρδιναλίου. Ἡ δυτικὴ Ἐκκλησία ἐπεδαφίνευσεν εἰς αὐτὸν τὰ μεγαλείτερα δείγματα τῆς εὐνοίας. Ἄλλος οὐχ ἥττον ὁ Βησσαρίων δὲν ἀπέβαλε τὰς ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων συμπαθείας καὶ εἰργάσθη ὅσον οὐδεὶς ἄλλος ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων σπουδῶν ἐν τῇ Δύσει

Οἱ Ἱωάννης Ἀργυρόπούλος ἐξ ἐπιφανοῦς οἶκου τοῦ Βυζαντίου καταγόμενος, κατέφυγεν εἰς Φλωρεντίαν μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐδίδαξε φιλοσοφίαν ὡς καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου. Τοῦτον ἀπελθόντα εἰς Ῥώμην διεδέθη ἐν τῷ πανεπιστημίῳ ὡς καθηγητὴς τῆς Ἑλληνικῆς ὁ ἐξ Αθηνῶν Δημήτριος Χαλκοκονδύλης. Τοσαύτην δὲ ὁ Χαλκοκονδύλης ἐκτήσατο φίμων, ὥστε διότε κρατιαὶ τοῦ Μεδιολάνου δοὺς Σφόρτσας προσεπάθησε καὶ κατώρθωσε νὰ ἐκίνησῃ αὐτὸν εἰς τὴν λαμπρὰν αὐτοῦ μητρόπολιν. Ἐν Μεδιολάνῳ καὶ ἐπειτα ἐν Μεσσήνῃ ἐδίδαξε καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Λάσκαρις. Οἱ δὲ Ἱωάννης Λάσκαρις ἐδίδαξε τὸ πρῶτον ἐν Φλωρεντίᾳ, ἀνατεθείσης εἰς αὐτὸν καὶ τῆς ἐπιμελείας τῆς βιβλιοθήκης, ἐπειτα δὲ ἀπῆλθεν εἰς Παρισίους καὶ τελευταῖον εἰς Ῥώμην τῇ ἐπιμόνῳ παρακλήσει τοῦ πάπα Λέοντος Ι., ἐκεῖ δὲ ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν Ἑλληνικοῦ ἐκπαιδευτηρίου καὶ Ἑλληνικῆς τυπογραφίας. Καὶ ἄλλοι πρὸς τούτους πολλοὶ λόγιοι Ἑλληνες κατέφυγον εἰς τὴν ἑσπερίαν Εὐρώπην.

§ 5. **Κλέφται καὶ ἀρματωλοί.**—Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων μὴ ὑπομένοντες τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας ἐγκατέλειπον καὶ οἰκίαν καὶ γονεῖς καὶ συγγενεῖς καὶ κατέφευγον εἰς τὰ ὅρη, ὅπου ἔζων βίον ἐλεύθερον καὶ ἀνεξάρτητον κατερχόμενοι δοῦλοι ἐκ τῶν δρόσων ἔκαμνον ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν ἐν τῇ χώρᾳ δεσποζόντων Τούρκων καὶ διὰ μικροπολέμων ἥμινοντο ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας ἐναντίον τῆς δθμανικῆς δυναστείας. Οἱ τοιοῦτοι Ἑλληνες ἐκαλοῦντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ **κλέφται**. Τὸ δνομα κλέφτης ἐν τῇ γλώσσῃ, τῇ ποιήσει καὶ τῇ ἐθνικῇ συνειδήσει τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀπέβη συνώνυμον τῷ τουρκομάχος, ἥρως τῶν δρόσων.

Ἡ δθμανικὴ κυβέρνησις μὴ δυναμένη ἄλλως νὰ καθυποτάξῃ

τοὺς κλέφτας καὶ ἀπαλλαγῇ τῶν ἐξ αὐτῶν πολέμων, ἀπεράσισε νῦν ἀντιτάξῃ κατὰ τῶν Ἑλλήνων τούτων μηχητῶν ἄλλους Ἑλληνας. Ὁθεν εἰς πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων ἐπέτρεψε τὴν ὁπλοφορίαν καὶ κατήρτισεν ἐξ αὐτῶν ἔνοπλα τάγματα καὶ ἀνέθηκεν εἰς αὐτὰ τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν καὶ τὴν φρουρὰν καὶ Ἰδίως τὴν φυλακὴν τῶν μεταξὺ δρέων στενοποριῶν. Οἱ νέοι οὗτοι στρατιωτικοὶ φρουροὶ τῶν δρεινῶν διαιμερισμάτων ἐκάλοῦντο **ἀρματωλοὶ** καὶ οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν **καπετᾶνοι**, τὰ δὲ ὑπὸ αὐτῶν διοικούμενα διαιμερίσματα **ἀρματωλίκια**.

Οἱ ἀρματωλοὶ ὡς ἐκ τῆς ἐπισήμου θέσεώς των ἐν τῷ ιράτει ἥσαν ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι πρὸς τοὺς κλέφτας, Ἀλλ᾽ ὑπερόπλω τῆς ἐπισήμου ταύτης θέσεως οἱ ἀρματωλοὶ καὶ οἱ κλέφται ἤνοῦντο πρὸς ἄλλήλους ἐν τῇ ἐθνικῇ συνειδήσει διὰ τοῦ κοινοῦ πρὸς τοὺς Τούρκους μίσους καὶ διὰ τῆς κοινῆς πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἀγάπης. Ὁ τοιοῦτος δεσμὸς αὐτῶν ἐνισχύετο ἕτι μᾶλλον ἐκ τοῦ πολεμικοῦ βίου, ὃν ἀμφότεροι διῆγον, καὶ ἐκ τῶν ἥρωϊκῶν φρονημάτων, ὑπὸ τῶν δοπίων ἐνεπνέοντο. Ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ οἱ ἀρματωλοὶ καὶ οἱ κλέφται, καὶ πρὸ πάντων οἱ κλέφται, ἐθερώοῦντο ὡς ἀντιπρόσωποι τῆς Ἰδέας τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας καὶ ὡς πρόμαχοι τῆς ἐνόπλου προστασίας τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων καὶ τῆς ἀμύνης κατὰ τῆς τυρρανίας. Διὰ τοῦτο οἱ ἀρματωλοὶ καὶ οἱ κλέφται ἥσαν ἀδελφοί^{τοι} καὶ σύμμαχοι μεταξύ των καὶ οὐχὶ σπανίως ἀντίλλασσον τὰς θέσεις των προς ἄλλήλους.

Βίος καὶ φρόνημα τῷ γένει καὶ εφερτεῖν.—Οἱ κλέφται ἀδιακόπως ἐγγυμάζοντο εἰς ποικίλας ἀσκήσεις, οἷον εἰς τὸν δρόμον, τὸ ἄλμα, τὴν πάλην, τὸν δίσκον (λιθάρι) καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν σκοποβολήν. Ὑπέμενον εὐκόλως τὴν πεῖναν, τὴν δίψαν, τὸ ψυχος, τὸν καύσωνα καὶ τὴν ἀϋπνίαν καὶ ἐν γένει πᾶσαν στέρησιν καὶ πᾶσαν κακουγίαν. Ἔζων λιτότατα. Ὁδοιποροῦντες καὶ μαχόμενοι ἔφερον πάντοτε εἰς τὸ σακκίδιόν των ὡς μόνην τροφὴν δλίγας ἐλαίας, τυρὸν καὶ ἔηρὸν ἄρτον.

Οἱ κλέφται ἔτρεφον ἀδιάλακτον μῆσος κατὰ τῶν Τούρκων. Οὐδέποτε ἥρχοντο εἰς συμβιβασμὸν πρὸς αὐτούς. Ὁσάκις πασσᾶς τις ἦβεζύρης προσεκάλει κλέφτην νὰ προσκυνήσῃ, ὃ κλέφτης ἀπήντα ὑπερηφάνως :

«Πασσᾶ μου ἔχω τὸ σπαθί, βεζύρι τὸ ντουφέκι

· κάλλιο νὰ ζῶ μὲ τὰ θεριὰ παρὰ νὰ ζῶ μὲ Τούρκους».

Ἐλληνικὴ Ἰστορία NIK. ΒΡΑΧΝΟΥ

Εἰς τὸν κατὰ τῶν Τούρκων πολέμους τῶν οἵ κλέφται προετίμων νὰ φονευθῶσι παρὰ νὰ συλληφθῶσι ζῶντες. Συλλαμβανόμενοι ὑφίσταντο φρικώδη βασανιστήρια. Ἐμφανόντο τὰ μέλη αὐτῶν διὰ σφύρας ἥξεδέροντο ζῶντες ἥ ἀνεσκολοπίζοντο. Ἀλλὰ πάγτα ταῦτα τὰ μαρτύρια ὑφίσταντο μετ' ἀπιστεύτου παρτεροψυχίας. Δὲν ἐδάκρυνον, δὲν ἔστεναζον, δὲν ἐπρόφερον λέξιν εἰμὴ μόνον διὰ νὰ ὑβρίσωσι τὸν δημίους τῶν. Εἰς τὰ συμπόσια ἡ κυριωτέρα τῶν κλεφτῶν εὐχὴ ἥτο **καλὸς βόλις ἥ καλὸς μολύβης**. Διὰ τῆς εὐχῆς ταύτης οἱ κλέφται ἐνόσουν τὸν διὰ σφαίρας τουφεκίου θάνατον.

Τὸν κλέφτας ἀπηθανάτισεν ἥ δημώδης ποίησις εἰς τὰ **κλέφτικα τραχούδια**. Τὰ κλέφτικα ἄσματα, ἀτινα θαυμάζονται διὰ τὴν φυσικήν των χάριν καὶ τὸν ἐκφραζόμενον ἐν αὐτοῖς ἡρωϊσμόν, ἐτραγωδοῦντο εἰς τὰς πανηγύρεις καὶ τὰ συμπόσια μὲ μελαγχολικὴν καὶ πένθιμον μελῳδίαν, εἰκόνιζον δὲ τὸν ὑπερήφανον καὶ ἀδούλωτον βίον, τὸν κινδύνους καὶ τοὺς πόθους τῶν ἀνδρείων ἐκείνων τέκνων τῆς φύσεως. Τὰ ἄσματα ταῦτα ψαλλόμενα εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία ἐξήγειρον τὸ ἐθνικὸν φρόνημα καὶ παρῷριων πολλοὺς νὰ ἐγκαταλείψωσι τὰ πάντα καὶ νὰ προτιμῶσι τὸν ἐλεύθερον καὶ ἡρωϊκὸν βίον τοῦ κλέφτου. Τὸ φιλελεύθερον φρόνημα τῶν κλεφτῶν καλλισταί εἰκονίζεται εἰς τὸ ἀκόλουθον δημοτικὸν ἄσμα, δι' οὗ οἱ κλέφται ἀπεγκρέτιζον τὰς μητέρας.

«Μάνα, σοῦ λέω δὲν μπορῶ τοὺς Τούρκους νὰ δουλεύω.

»Δὲν ἡμπορῶ, δὲν δύναμαι, ἐμάλλιασ' ἥ καρδιά μου.

«Θὰ πάρω τὸ ντουφέκι μου, νὰ πάω νὰ γείνω κλέφτης,

«νὰ κατοικήσω 'ς τὰ βουνά καὶ 'ς ταῖς ψηλαίς ὁρούλαις.

«νᾶχω τοὺς λόγγους συντροφιά, μὲ τὰ θεριά κουβέντα.

«νᾶχω τὸν οὐρανὸν σκεπή, τοὺς βράχους γιὰ κρεββάτι,

«νᾶχω μὲ τὰ κλεφτόπουλα καθημερινὸν λημέρι».

§ 6. **Ἐλληνες καὶ Ρῶσοι**. — Τὸ μετὰ τῶν ὁμοτονοροκιῶν πολέμων συνδεόμενα ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων. — Οἱ Ἑλληνες οὐδέποτε ἀπέβαλον τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡμέραν τινὰ θ' ἀνακτήσωσι τὴν ἐλευθερίαν τῶν. Τὸ φιλελεύθερον δὲ πνεῦμα αὐτῶν ὑπέθαλπε καὶ ἥ διμόδοξος Ῥωσία. Αὕτη ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Πέτρου συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ κατατήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Διὰ τοῦτο ἥρχισε νὰ περιποιῆται τὸν Ἑλληνα. Συχνάκις ἐπεμπε δῶρα καὶ κεσσινήματα ἐκκλησιαστικὰ εἰς τὰ μοναστήρια καὶ τὰς ἐπισκοπάς ἔξ

ἄλλου μέρονς πολλοὶ Ἐλληνες μεταβαίνοντες εἰς τὴν Πετρούπολιν κατετάσσοντο εἰς τὸν ὁμοιότερον στρατὸν ἢ εἰς τὸ ναυτικὸν καὶ προσήγοντο εἰς ἀνωτέρους βαθμούς, καὶ ἄλλας δὲ δημοσίας θέσεις ἐλάμβανον.

Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τῆς ἡ Ῥωσία πάντοτε ὑπεκίνει εἰς ἐπανάστασιν τοὺς χριστιανικοὺς λαούς, τοὺς διατελοῦντας ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ἕνδεικόν, μάλιστα δὲ τοὺς Ἐλληνας· ἐντεῦθεν ἔξεργάγησαν διάφορα ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων ἀλλὰ ταῦτα ἤσαν τοπικὰ καὶ διὰ τοῦτο εὐκόλως κατεπνίγοντο ὑπὸ τῶν Τούρκων. Σπουδαιοτέρα τῶν ἐπαναστάσεων τούτων τῶν γενομένων καθ' ὑποκίνησιν τῆς Ῥωσίας ἦτο ἡ τοῦ 1769, διενεργηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου Παπάζωλη κατ' ἐντολὴν τῆς Αἰκατερίνης Β'. Ὁ Γρηγόριος Παπάζωλης, Ἐλλην λοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ ἐν τῷ ὁμοιότερῳ στρατῷ, κατ' ἐντολὴν τῆς Αἰκατερίνης κατῆλθεν εἰς τὴν Ἐλλάδα, ἵνα παρασκευάσῃ τὰ πράγματα πρὸς ἐπανάστασιν. Περιῆλθε τὰ διάφορα μέρη τῆς Ἐλλάδος καὶ συνενοήθη μετὰ διαφόρων κληρικῶν, ἀρματωλῶν καὶ προκρίτων, πρὸ πάντων δὲ μετὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης Ἰωάννου Μαυρομιχάλη καὶ μετὰ τοῦ πανισχύρου προεστῶτος τῶν Καλαμῶν Παναγιώτου Μπενάκη.

Τῷ 1768, ὡς προείπομεν, ἔξεργάγη πόλεμος μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Τουρκίας. Τὸ ἐπόμενον ἔτος 1769 μοῖρα ὁμοιότερον στόλου ὑπὸ τὸν Θεόδωρον Ὅρλώφ γατέπλευσεν εἰς Οἴτυλον. Ἡ ὁμοιότερη βοήθεια ἦτο ἀναξία λόγους καὶ ὅμως οἱ Μανιᾶται ὑπὸ τὸν Μαυρομιχάλην ἐπανεστάτησαν. Τὸ κίνημα ἔξετάθη ἀμέσως εἰς ὅλην τὴν Πεποπόννιγον καὶ εἰς τινα μέρη τῆς Στερεάς. Δύο εὐάριθμα σώματα κατηρίσθησαν. Τὸ πρῶτον ὑπὸ τὸν ἐκ Μυκόνου Ἀντώνιον Ψαρὸν κατελθὸν ἐκ τοῦ Ταῦγέτου ἐκυρίευσε τὸν Μυστρᾶν, τὸ δὲ δευτερούντορον ὑπὸ τὸν Θεόδωρον Ὅρλώφ ἐπόλισκησε τὴν Κορώνην. Μετ' ὅλίγον καταφθάνει καὶ ἐτέρα ὁμοιότερη μοῖρα ὑπὸ τὸν Ἀλέξιον Ὅρλώφ, ὃστις ἦτο ὁ κυρίως ἀρχηγὸς τοῦ κινήματος. Ἄλλὰ τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα ἦτο καταδεικασμένον εἰς ἀποτυχίαν καὶ ἔνεκα τῆς ἀνικανότητος τῶν Ῥώσων ἀρχηγῶν καὶ διότι τὰ μέσα, ἀτινα διέθετον οὕτοι, ἤσαν γλίσχρα καὶ οὐχὶ ἀνάλογα πρὸς τὰς πολλὰς καὶ μεγάγας ὑποσχέσεις τοῦ Παπάζωλη.

Οἱ σουλτᾶνοι μαθών τὴν ἐπανάστασιν ταύτην ἐνήργησε μετὰ μεγάλης δραστηριότητος. Πολυάριθμα στίφη Ἀλβανῶν εἰσέβαλον

πανταχόθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐνίκησαν πανταχοῦ καὶ διεσκόρπισαν τὸν Ἑλληναῖς καὶ κατέπιεν τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα αὐτῶν. Οἱ Ῥώσοι τότε ἐγκατέλιπον τὸν ἄγωνα καὶ ἀπέπλευσαν, κατὰ δὲ τὸν ἀπόπλουν συναντήσαντες τὸν τουρκικὸν στόλον παρὰ τὸν Τσεσμέν, μεταξὺ Χίου καὶ Μικρᾶς Ἀσίας, ἐπυρπόλησαν αὐτὸν (ζδ. σ. 96).

Μετὰ τὴν ἀναγώρησιν τῶν Ῥώσων ἐκ τῆς Ἑλλάδος αἱ ἐπαναστατήσασαι ἔλληνικαὶ χῶραι ὑπέστησαν τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῶν ἐξαγριωθέντων Τούρκων. Ἄλλος δὲ καὶ ἡ τοιαύτη τελείαν καταστροφὴν καὶ ἐρήμωσιν, ἦτος ἡ Πελοπόννησος. Αὕτη κατέστη κυριολεκτικῶς λεία τῶν ἀλβανικῶν στιφῶν. Ἐκ τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ ἀνερχομένου εἰς διακοσίας χιλιάδας ἔμειναν μόνον ἑκατὸν χιλιάδες. Οἱ λοιποὶ ἐθανατώθησαν ἢ ἀπεσύρθησαν εἰς τὰ ὅρη τῆς Στρεβῆς Ἑλλάδος ἢ κατέφυγον εἰς τὰς Ἰονίους νήσους.

Ἄλλος δὲ ἐν ᾧ ἡ Ῥωσία συνωμολόγει μετὰ τῆς Τουρκίας τὴν ἐν Καϊναρτζῆ εἰρήνην ἐγκαταλείπουσα τὸν Ἑλληναῖς εἰς τὴς διάκρισιν τῶν Τούρκων, διὰ σουλτανοῦς ἐβουλεύθη νέα ἀφήση τοὺς Ἀλβανοὺς ἐν Πελοποννήσῳ, ἵνα ἐξολοθρεύσωσι τελείως τὴν ἔλληνικὴν φυλήν. Ἄλλος δὲ τὸ φρονικὸν τοῦτο βιούλευμα ἀντέστη διὰ ναύαρχος Χασάν πασᾶς, παραστήσας ὅτι οὔτως ἡ Τουρκία ἥθελε στερηθῆ τοῦ χαρατσίου, προσέτι δὲ ἥθελον ἐκλίπει αἱ ἀναγκαῖόταται ἐργατικαὶ γειρες. Ἡ γνώμη τοῦ Χασάν τοπερίσχυσε: διὸ δὲ καὶ ἀπεστάλη οὕτως εἰς Πελοπόννησον μεθ' ἵκανῆς δυνάμεως, ἵνα ἐκδιώξῃ ἐξ αὐτῆς τὸν Ἀλβανούς. Ο Χασάν τῇ συνδρομῇ τῶν κλεφτῶν, ἣν αὐτὸς ἐκεῖνος ἐπεκαλέσθη, ἀπήλλαξε τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τῆς φοβερᾶς μάστιγος τῶν Ἀλβανῶν.

§ 7. *Ο Λάμπρος Κατσώνης.* — Ἡ Αἰκατερίνη Β' ἐφάνη ὅτι καὶ πάλιν ἥθελε νέαν αλάβη τὸν Ἑλληναῖς ὑπὸ τὴν προστασίαν της. Διὰ τοῦτο, ὅτε τῷ 1787 ἐπανελήφθη διὰ πόλεμος μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Τουρκίας, διὰ προκηρυξεώς της παρεκίνησε τὸν Ἑλληναῖς εἰς νέαν ἐπανάστασιν. Τότε δὲ ἐν τῇ ὁμοιοποίησίᾳ διατελῶν Ἑλληνοχακὸς Λάμπρος Κατσώνης ἐξέπλισεν ἐν Τεργέστῃ τῇ ἀριστῇ τῶν ἐκεῖ ὁμογενῶν στολίσκον ἐκ τριῶν πλοίων καὶ ἐξῆλθεν ὡς καταδρομεὺς εἰς τὸ Ίόνιον καὶ τὸ Αιγαῖον πέλαγος. Διὸς κατεναυμάχησε τὸν τουρκικὸν στόλον, συνέλαβε πολλὰ ἐμπορικὰ καὶ πολεμικὰ πλοῖα καὶ οὕτω κατήριτσε στόλον ἐκ δέκα πέντε πλοίων κατέστη δὲ τὸ φόβητρον τῶν Τούρκων ἐν τῇ Μεσογείῳ θαλάσσῃ.

Ἐν ἔτει 1790 ὁ Λάμπρος Κατσώνης ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν περίφημον ἀριματωλὸν Ἀνδροῦτσον μετὰ πεντακοσίων παλληκαρίων συνεκρότησε μεταξὺ "Ἀνδρου καὶ Εὐβοίας μεγάλην ναυμαχίαν πρὸς τὸν τοιροκικὸν στόλον καὶ κατετρόπωσεν αὐτὸν. Ἐπελθόντος δ' ὅμως τὴν ἐπιοῦσαν καὶ τοῦ στόλου τῶν Ἀλγερίνων, ὁ Λάμπρος περιεκυλώθη καὶ ἡττήθη ἥρωϊκῶς ἀντιμαχόμενος. Ἄλλα καὶ πάλιν ἐλθὼν εἰς Μῆλον κατήρισεν ἐντὸς δλίγου νέον στόλον. Ἐν φ' δὲ ἡτοιμάζετο νὰ ἐπαναλάβῃ τὰς καταδρομάς, ἔλαβε διαταγὴν παρὰ τῆς Αἰκατερίνης νὰ παύσῃ τὰς ἐχθροποραξίας, διότι αὕτη συνωμολόγησεν εἰρήνην μετὰ τῆς Τουρκίας, χωρὶς καὶ πάλιν νὰ λάβῃ ὑπὸ ὅψιν τὰ δίκαια τῶν Ἑλλήνων. Ἄλλ' ὁ Λάμπρος δὲν ὑπήκουσε καὶ ἐλθὼν μετὰ τοῦ γενναίου Ἀνδροῦτσον εἰς Ταίναρον ὠρχυδῷθη ἔκει καὶ ἤρχισε νὰ συνεννοῆται μετὰ τῶν Λακώνων περὶ γενικῆς ἐξεργέσεως. Ἐκεῖ εὑρισκόμενος προσεβλήθη Ἰσχυρῶς ὑπὸ μεγάλης ναυτικῆς καὶ πεζικῆς δυνάμεως τῶν Τούρκων. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἔτυχε συνδρομῆς παρὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης Ζαννέτου Γρηγοράκη, ἦναγκάσθη νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸν ἄγωνα. Ἐφυγεν εἰς Ἰθάκην καὶ μετὰ πολλὰς περιπετείας ἐπανῆλθεν εἰς Ρωσίαν, ὅπου μετά τινα χρόνον ἐτελεύτησεν. Ὁ δὲ γενναῖος σύντροφός του Ἀνδροῦτσος μετ' δλίγων παλληκαρίων διέσχισεν ὅλην τὴν Πελοπόννησον πολεμῶν ἀδιακόπως κατὰ ἔξασχιλίων Τούρκων, οἵτινες κατεδίωκον αὐτὸν. Φθάσας εἰς Ρίον διεπεραιώθη εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ ἔκειθεν κατέφυγεν εἰς Κέρκυραν. Ἄλλα συλληφθεὶς ὑπὸ τῆς Ἐνετικῆς κυβερνήσεως παρεδόθη εἰς τοὺς Τούρκους καὶ ἀπαχθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐφορεύθη.

§ 8. Ἐπίδοσις τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων ἐπὶ τουρκοκρατίας.
— Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ διακόσια περίπου ἔτη ἐπεκράτει ἐν τῇ δούλῃ Ἑλλάδι πνευματικὸν σκότος. Ἡ διθωμανικὴ κυβέρνησις ἀπηγόρευεν αὐστηρῶς τὴν σύστασιν ἐλληνικῶν σχολείων. Ἐνεκα τούτου μόνον τὰ στοιχειώδη γράμματα ἐδιδάσκοντο εἰς τοὺς ἐλληνόπαιδας ἐν τοῖς μοναστηρίοις καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, ὡς διδάσκαλοι δ' ἔχογησίμευνον μοναχοὶ καὶ ἱερεῖς.

Ἄλλ' ἀπὸ τῆς δεκάτης ἐβδόμης ἐκατονταετηρίδος τὰ πράγματα ἤρχισαν νὰ μεταβάλλωσιν ὅψιν. Ἡ διθωμανικὴ κυβέρνησις ἐνόμισε συμφέραν νὰ φέρῃται ἡπιώτερον πρὸς τοὺς **δαριάδες**. Οὕτω κατὰ μικρὸν ἤρχισαν νὰ συνιστῶνται εἰς διάφορα μέρη τῆς ἐλληνικῆς χώ-

οις ἀνώτερα ἔλληνικὰ σχολεῖα, ἅτινα διέχεον τὰ νάματα τῆς ἔλληνικῆς παιδείας καὶ ἐφώτιζον τὴν ἔθνικὴν συνείδησιν. Ἀνώτερα σχολεῖα συνεστήθησαν ἐν Ἀθήναις, ἐν Ἰωαννίνοις, ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν Κυδωνίαις, ἐν Σμύρνῃ, ἐν Πάτμῳ, ἐν Δημητσάνῃ, ἐν Μεσολογγίῳ, ἐν Ἀγράφοις, ἐν Ἰασίῳ, ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐν τοῖς σχολείοις τούτοις ἐδίδαξαν πολυμαθεῖς καὶ σοφοί ἄνδρες, οἵτινες διὰ τῆς διδασκαλίας τῶν ὅχι μόνον τὴν ἔλληνικὴν παιδείαν ἀνεζωπύρησαν, ἀλλὰ καὶ ἀνέπτυσσον τὸν νοῦν τῶν ἔλληνοπαίδων καὶ ἐθέρμανον τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἐνθουσιασμόν. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ωνομάσθησαν οἱ κατ' ἔξοχὴν διδάσκαλοι τοῦ γένους.

Τοιοῦτοι δὲ ἦσαν ὁ πολυμαθέστατος Εὐγένιος Βούλγαρις, ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης, ὁ Βάμβας, ὁ Κούμας, ὁ Κωνσταντίνος Οἰκονόμος καὶ πλεῖστοι ἄλλοι.

§ 9. *Ἡ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή*.— Καθ' οὓς χρόνους, ὡς προείπομεν, πνευματικὸν σκότος ἐκάλυπτε τὴν ἔλληνικὴν χώραν, ἡ πατριαρχικὴ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολὴ διετήρησε μικρὸν ζώπυρον παιδείας. Πότε καὶ ὑπὸ τίνος ἴδρυθη ἡ μεγαλώνυμος αὕτη Σχολὴ δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν. Ἄλλ' ἐν ᾧ εἶνε ἄγγωστος ἡ ἀρχικὴ σύστασις καὶ ἡ πρώτη ἡλικία τῆς Σχολῆς, ἡ σπουδαιότης, ἡ δόξα καὶ τὸ μεγαλεῖον αὐτῆς παταφαίνεται ἀπὸ τοῦ δεκάτου διγδόνου καὶ δεκάτου ἑνάτου αἰώνος. Ἡ ὑπαρξία αὐτῆς ἀναγνωρίζεται πανδήμως ὡς ἔθνικὴ ἀνάγκη, καθορίζονται καὶ ἐξασφαλίζονται τακτικοὶ πόροι, ἴδρυεται ἐν αὐτῇ βιβλιοθήκη, συντάσσεται κανονισμὸς καὶ προσκαλοῦνται νὰ διδάξωσιν ἐν οὐτῇ οἱ ἐπιφανέστεροι λόγιοι τοῦ ἔλληνικοῦ γένους καὶ οἱ δαδοῦχοι τῆς ἔλληνικῆς σοφίας. Ἡ ἔθνικὴ ἀνάγκη, ἥν προώριστο νὰ θεραπεύσῃ ἡ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή, ὑπῆρξεν ἐν τῇ μακρῷ αὐτῆς σταδιοδομίᾳ διάφορος κατὰ τὴν διάφορον ἀντίληψιν τῶν προστατῶν καὶ διοργανωτῶν αὐτῆς. Οὕτως ἀπὸ τοῦ δεκάτου πέμπτου μέχρι τοῦ δεκάτου διγδόνου αἰώνος μετοποτεῖ αὕτῃ νὰ ἐκπαιδεύσῃ ἀνωτέρους κληρικοὺς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ ἀνωτέρους ὑπαλλήλους τῶν ἱγμένων τῆς Βλαζίας καὶ Μολδανίας. Ἐπεδίωκε λοιπὸν τότε ἡ Σχολὴ ἀνωτέρων τινὰ εἰδικὴν ἀκαδημαϊκὴν μόρφωσιν καὶ πρακτικὸν σκοπόν. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἑνάτου αἰώνος ἀποβαλοῦσα τὸν ἀρχικὸν χαρακτῆρα μετεσχηματίσθη εἰς κλασικὸν γυμνάσιον καὶ δι' εἰδικοῦ κανονισμοῦ ἐπωνομάσθη «Ἀνώτατον ἐν Κωνσταντινου-

πόλει κεντρικὸν ἐκπαιδευτήριον τῆς ὑψηλοτέρας ἐγκυρώσου ἐκπαιδεύσεως». Νῦν ἡ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολὴ περιλαμβάνει δλα τὰ σχολικὰ ἔτη τοῦ κλασικοῦ εὐρωπαϊκοῦ γυμνασίου.

§ 10. *Υλικὴ ἐπίδοσις — Ἐμπόριον — Ναυτιλία.* — Οἱ Ἑλληνες ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῆς χώρας των εἶνε λαὸς ναυτικός. Καὶ κατ’ αὐτὸν ἀκόμη τὸν μακρὸν χρόνον τῆς δουλείας ἡ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον αὐτῶν ἤκμαζεν, ίδιως δὲ ἔλαβε καταπληκτικὴν ἀνάπτυξιν καὶ πρόοδον ἀπὸ τοῦ 1779. Κατὰ τὸ ἔτος ἑκεῖνο συνωμολογήθη μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Τουρκίας ἐμπορικὴ συνθήκη, διὸ ἵστι ἐπετράπη εἰς τὰ ἔλληνικὰ πλοῖα νὰ φέρωσι δωσικὴν σημαίαν. Ἐκτοτε τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα τῶν Ἑλλήνων, καὶ μάλιστα τὰ τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν, τῶν Ψαρῶν καὶ τῆς Μυκόνου ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς δωσικῆς σημαίας διέπλεον ἀφόβως τὴν Μεσόγειον θάλασσαν ἀπὸ τῆς Κρητικῆς μέχρι τοῦ Γιβραλτάρ καὶ μετέφερον εἰς τοὺς ἐμπορικοὺς λιμένας τῆς Τουρκίας καὶ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης διάφορα ἐμπορεύματα. Ἐνεκα δὲ τῶν τότε ἐν Εὐρώπῃ πολέμων καὶ τοῦ ἀποκλεισμοῦ, ὃν δὲ Ναπολέων ἐπέβαλε κατὰ τῆς Ἀγγλίας, ὅλον τὸ ἐμπόριον τῆς Ἀνατολῆς μετὰ τῆς Δύσεως, καὶ ίδιως τῆς ἔξαγωγῆς τῶν σιτηρῶν τῆς Ῥωσίας, περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν τολμηρῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἑλληνες θησαυρούντες οὕτως ἐναυπήγουν μεγαλείτερα πλοῖα καὶ ίδρυσαν ἐμπορικὰ καταστήματα ἐν Λονδίνῳ, Μασσαλίᾳ, Τεργέστῃ, Ὁδησῷ καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἥναγκάζοντο νέοι ἀγωνίζονται κατὰ τῶν πειρατῶν τῆς Ἀλγερίας, οἵτινες ἐλυμαίνοντο τότε τὴν Μεσόγειον, ὥπλιζον τὰ πλοῖα των διὰ κανονίων, αἱ δὲ συχναὶ συμπλοκαὶ μετὰ τῶν φοβερῶν ἐκείνων πειρατῶν ἔξήσκουν τοὺς Ἑλληνας ναύτας εἰς τοὺς κατὰ θάλασσαν πολέμους. Οὕτω δὲ παρεσκευάζοντο καὶ πλοῖα καὶ ἄνδρες πρὸς τὸν μέγαν ὑπὲρ πατρίδος ἴερὸν ἀγῶνα.

§ 11. (*Ἐπίδρασις τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἐπὶ τοὺς Ἑλληνας.*) — Η Γαλλικὴ ἐπανάστασις ἐπέδρασεν ἐν τινι μέτρῳ ἐπὶ τοὺς Ἑλληνας. “Ἡρκει μόνον νέοι ἀκουσθῆ τὸ δνομα τῆς ἐπαναστάσεως τῆς πηρυστούσης τὴν ἐλευθερίαν διὰ νὰ ἔξεγερθῆ τὸ ἐθνικὸν τῶν Ἑλλήνων φρόνημα. Πολὺ δὲ μεγαλείτεραν καὶ ζωηροτέραν διέγερσιν εἰς τοὺς Ἑλληνας προεκάλεσεν ἡ ἐν τῇ Ἀνατολῇ (Αἰγύπτῳ καὶ Συρίᾳ) ἐμφάνισις τοῦ μεγίστου ἥρωος τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, τοῦ Ναπολέοντος, προσέστι δὲ αἱ νέοι αὐτοῦ, δτὲ ἐθριαμβευεν ἐν Ἰταλίᾳ, γε-

νόμεναι πρὸς τοὺς Ἑλληνας παροριήσεις πρὸς σύμπραξιν καὶ αἱ διδόμεναι περὶ ἐλευθερίας ὑποσχέσεις, ἀφ' ὅτου μάλιστα ἴδρυθη ἡ γαλλικὴ προστασία ἐν τοῖς Ἰονίοις νήσοις. Ἰδίᾳ δὲ ἐπέδρασεν ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις ἐπὶ τοὺς δύο μεγάλους Ἑλληνας Κοραῆν καὶ Ρήγαν Φεραίον.

α') **Κοραῆς.**— Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς ὑπῆρξεν διαιτηρεπέστερος ἀντιπρόσωπος τῆς ἐλληνικῆς διανοίας καὶ σοφίας περὶ τὰ τέλη τοῦ δεκάτου διδόσου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος. Ἡτο Χῖος τὴν καταγωγήν, ἐγεννήθη δὲ ἐν Σμύρνῃ καὶ ἐκεῖ ἐδιδάχθη τὰ ἔγκυκλια μαθήματα. Εὐφυΐα, κρίσις, μνήμη ἔξαιρετος καὶ φιλομάθεια ἀπληστος διέκρινον τὸν Κοραῆν ἐκ παιδικῆς ἥλικας. Τῷ 1782 μετέβη εἰς Μομπελλιέ τῆς Γαλλίας, δπου μετὰ ἔξαετεῖς σπουδὰς ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς ἱατρικῆς ἐν μέσῳ τῶν ἐπευφημιῶν τῶν καθηγητῶν του. Ἐκ δὲ τοῦ Μομπελλιέ μετέβη εἰς Παρισίους τῷ 1788, δπου καὶ ἔμεινε μέχοι τέλους τοῦ βίου. Ἡ μετ' ὀλίγον ἐκραγεῖσα μεγάλη Γαλλικὴ ἐπανάστασις ἐνεποίησε βαθεῖαν ἐντύπωσιν εἰς τὴν εὐαίσθητον καὶ μεγαλόφρονα ψυχὴν τοῦ Κοραῆ. Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ συνησθάνθη οὗτος τὴν ἐσχάτην ταπείνωσιν τοῦ ἔθνους του, ὥστε ὡς σκοπὸν τοῦ βίου ἔταξε νὰ ἐργασθῇ ἔνθεν μὲν ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς νέας ἐλληνικῆς γενεᾶς, ἔνθεν δὲ ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως τῶν Ἑλλήνων.

Εἰδήμων ὁν πολλῶν ἔνων γλωσσῶν, ἀλλὰ πρὸ πάντων δειγός ἐλληνιστής καὶ κριτικός, ἐπεχείρησε μέγα καὶ δυσκερόες ἔργον, τοῦτ' ἔστι τὴν διόρθωσιν τοῦ γραπτοῦ ἐλληνικοῦ λόγου διὰ τῆς ἀποβολῆς παντὸς ἔνεικον στοιχείου καὶ διὰ τῆς προσλήψεως ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς παντὸς ἐλλείποντος. Οὕτως ἀπέβη δ κατ' ἔξοχὴν διαμορφωτὴς τῆς νέας ἐλληνικῆς γλώσσης, ἥτις ἔκτοτε διαπλασσομένη ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τοῦ Κοραῆ κατέστη ὄργανον ἐπιτήδειον πρὸς ἐκδήλωσιν πάσης ἔννοίας καὶ παντὸς αἰσθήματος.

Διὰ τῶν σοφῶν συγγραμμάτων του δ Κοραῆς ἀπέβη δ ὕπατος τῶν διδασκάλων τοῦ γένοντος. Οἱ Ζωσιμάδαι, πλούσιοι ἔμποροι ἐξ Ἰωαννίνων, ἀκούσαντες τὸ κλέος τοῦ ἀνδρός, τὸν παρεκάλεσαν νὰ ἐκδώσῃ ἰδίαις αὐτῶν δαπάναις ὅσους Ἑλληνας συγγραφεῖς ἔθεωρει χοησίμους εἰς τὸ ἔθνος. Οὕτως δ Κοραῆς ἀνέλαβε τὴν ἐκδοσιν τῆς Ἑλληνικῆς βιβλιοθήκης, εἰς ἥν ἡ Ἑλλὰς δρείλει τὴν ἀναμόρφωσιν

τὴν παιδείας καὶ τῆς γλώσσης της. Διὰ δὲ τῶν Προλεγομένων του εἰς τὸν Ἑλληνας συγγραφεῖς, διὰ τῶν ἄλλων διατριβῶν του καὶ τῶν Αὐτοσχεδίων στοχασμῶν, ἐν οἷς διαλάμπει θεομή φιλοπατρία καὶ πεποιθησις ἐπὶ τὸ ἔλληνικὸν ἔθνος, ὁ Κοραῆς ὅχι μόνον ἐθέρμαινε τὰ στήθη τῶν Ἑλλήνων παριστῶν εἰς αὐτοὺς τὴν εὐγενῆ καταγωγήν των καὶ τὴν δόξαν τῶν προγόνων των, ἀλλὰ καὶ τοὺς Εὐρωπαίους διεφύτιζε περὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τῶν Ἑλλήνων καὶ διήγειρε τὴν συμπάθειαν αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ἀναξιοπαθοῦντος ἔλληνικοῦ ἔθνους.

Ἐν ᾧ δὲ διὰ τῆς καθόλου πνευματικῆς ἐνεργείας του ἀπέβλεπεν δι Κοραῆς εἰς τὴν πνευματικὴν τοῦ ἔθνους παιδείαν, ἐξ ἄλλου μέρους ἐζήτησε νὰ ἐπιδράσῃ καὶ ἀμεσώτερον ἐπὶ τὴν ἔθνικὴν ἀποκατάστασιν τῶν Ἑλλήνων. Ὁθεν ἔξεδωκεν ἐπὶ Παρισίων τὸ **Πολεμιστήριον σάλπισμα**, ἐν τῷ ὅποιῳ λαλῶν πρὸς τοὺς Ἑλληνας διὰ γλώσσης πλήρους σοφῶν συμβουλῶν καὶ φιλογεων ὑπὲρ τῆς πατρίδος αἰσθημάτων ἥγωντος τὸν ἔξεγειρη τὸ ἔλληνικὸν ἔθνος εἰς τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα.

β') **Ρήγας Φεραίος.**—Ο Ρήγας Φεραῖος ἦτο ὑποδεέστερος τοῦ Κοραῆ κατὰ τὸ μέγεθος τῆς διαινοίας καὶ τὴν πολυμάθειαν, διεφλέγετο δ' ὅμιος καὶ αὐτὸς ἐν ἴσῳ, ἀν μὴ ὑπερτέρῳ, μέτρῳ ὑπὸ τοῦ αἰσθήματος τῆς ἐλευθερίας. Ο Ρήγας ἐγεννήθη κατὰ τὸ 1757 ἐν Βελεστίνῳ τῆς Θεσσαλίας, ταῖς ἀρχαίαις Φεραῖς, ἐξ οὗ καὶ Βελεστιγλῆς ἦ Φεραῖος ἐκλήθη. Ἀφ οὗ ἐπερράτωσε τὰ ἔγκυόλια μαθήματα εἰς τὸ ἐν Ζαγορᾷ ἔλληνικὸν σχολεῖον, ἔγεινε κατόπιν διδάσκαλος εἰς ἄλλο, χωρίον τοῦ Πηλίου, τὸν Κισσόν. Ο Ρήγας ἦτο ἀθλητικὸς τὸ σῶμα γενναῖος τὴν ψυχὴν καὶ εἰς ἀκρον φιλελεύθερος. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἦδυνατο νὰ βλέπῃ τὴν τυραννίαν τῶν Τούρκων, ἀπῆλθεν εἰς Βουκούρεστιον τῆς Βλαχίας, ὅπερ τότε ἦτο καταφύγιον τῶν λογίων καὶ ἐλευθεροφρόνων Ἑλλήνων. Εἰς τὰς ἐκεῖ ἀκμαζούσας, τῇ προστασίᾳ τῶν Ἑλλήνων ἥγεμόνων, σχολὰς συνεπλήρωσε τὰς σπουδάς του καὶ ἐπεδόθη εἰς τὴν ἐκμάθησιν ξένων γλωσσῶν, ταχέως δ' ἀπέκτησε φρήμην λογίου ἀνδρός. Δι' ὃ δ' τῷ 1786 διορισθεὶς ἥγεμών τῆς Βλαχίας Νεκόλιος Μαυρογένης προσέλαβε τὸν Ρήγαν ὡς γραμματέα.

Μετὰ τοία ἔτη (1789) ἔξερράγη ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις, ἣτις ἐνεποίησε βαθεῖαν ἐντύπωσιν εἰς τὴν αὐλίσθητον ψυχὴν τοῦ Ρήγα. Ἐκτοτε δ' Ρήγας οὐδὲν ἄλλον ἐσυλλογίζετο εἰμὴ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος του· ἐνεκα δὲ τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Εὐρώπης περιστάσεων

ἐνόμιζεν ὅτι ἐπέστη ἡ ὥρα τῆς γενικῆς ἔξεγέρσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ πρὸς τὴν τοιαύτην ἔξεγέρσιν εἰργάζετο δραστηρίως.

Ο Μαυρογένης μετά τινα κρόνον καθηρόθη τῆς ἀρχῆς, ὃ δὲ Ῥήγας διέμενεν ἔκτοτε ἐν Βουκουρεστίῳ ὡς ἴδιώτης. Ὁτε ἀκόμη ἦτο γραμματεὺς τοῦ Μαυρογένους, εἶχε συνεδεθῆ διὰ στενῆς φιλίας πρὸς τὸν ἴσχυρὸν πασσᾶν τοῦ Βιδινίου Πασβάνογλουν, οὐτινος τὴν ζωὴν εἶχε σώσει, ὅτε διετάχθη ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος Μαυρογένους ἡ σύλληψις καὶ ἡ αὐστηρὰ τιμωρία αὐτοῦ. Εἰς τὸν Πασβάνογλον τοῦτον ὁ Ῥήγας ἀνεκοίνωσε τὸ σχέδιόν του καὶ ἐζήτησε τὴν συνδομὴν αὐτοῦ, ἦν καὶ ὑπεσκέθη οὗτος προθύμιως. Ὡτο δὲ σχέδιον τοῦ Ῥήγα ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων, ἡς ἔμελλε νὰ προηγηθῇ ἡ ἐπανάστασις τοῦ Πασβάνογλου κατὰ τοῦ σουλτάνου.

Περὶ τοῦ σχεδίου του ὁ Ῥήγας συνενοήθη μετὰ διαφόρων κλεφτῶν, ἀρματωλῶν, ἀρχιεπισκόπων, ἐμπόρων καὶ ἄλλων προκρίτων, καὶ κατήρισε μάλιστα καὶ μυστικὴν ἑταιρείαν. Ἰνα δὲ ἀνάψῃ ἔτι μᾶλλον τὸν ἐνθουσιασμὸν εἰς τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων, συνέθεσε διάφορα πατριωτικὰ ποιήματα, ἀτινα ψαλλόμενα συνεκίνουν τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐνέπνεον εἰς αὐτοὺς ἐνθουσιασμὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Προσέτι δὲ ὁ Ῥήγας, ἵνα διαφωτίσῃ τὸ πνεῦμα τῶν ὅμογενῶν, συνέταξε καὶ Χάρταν τῆς μεγάλης Ἐλλάδος μὲ πρωτεύουσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Συνέγραψε καὶ Νέαν Πολιτικὴν Διοίκησιν καὶ ἄλλα συγγράμματα ὡφέλιμα εἰς τὸ ἔθνος. Τῷ 1796 μετέβη ὁ Ῥήγας εἰς Βιέννην. Αὐτὴν ἔξελεξεν ὡς ἔδραν τῶν ἐνεργειῶν του καὶ ἐν αὐτῇ ἦσαν ἐγκατεστημένοι πολλοὶ ὅμογενεῖς ἐμπόροι καὶ νέοι σπουδασταί. Ἐν Βιέννη ἔξεπτώσε τὴν Χάρταν, τὰ διάφορα συγγράμματά του καὶ τὰ ποιήματα, ἀντίτυπα δὲ τούτων ἔξαπέστειλεν ἀπανταχοῦ, ὃπου ἔπαλλον ἐλληνικαὶ καρδίαι.

Ἄφ' οὖ λοιπὸν διὰ τῆς διαδόσεως τῶν βιβλίων καὶ τῆς Χάρτας τοῦ Ῥήγα εἶχεν ἔξαρθῃ τὸ φρόνημα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἔκρινεν δὲ Ῥήγας ὅτι ἐπέστη ἡ στιγμὴ τῆς ἐνεργείας. Ὅθεν ἔξέδωκεν ἐπαναστατικὴν προκήρυξιν πρὸς τοὺς Ἐλληνας, ἣτις μετὰ προφυλάξεως ἥρχισε νὰ διαδίηται εἰς τὰς ἐλληνικὰς χώρας. Ἄφ' οὖ δὲ ἐθεώρει τὰ πάντα ἔτοιμα ὁ Ῥήγας, κατῆλθεν ἐκ Βιέννης εἰς Τεργέστην, διόθεν ἔσκοπει νὰ μεταβῇ εἰς Πελοπόννησον. Ἐν Πελοποννήσῳ συνεννοούμενος μετὰ τῶν Μανιατῶν ἔμελλε νὰ δώσῃ τὸ σύνθημα τῆς ἐπανα-

στάσεως, ήτις κατὰ τὸ σχέδιόν του θὰ ἐπεξετείνετο εἰς τὴν Στεφεὰν Ἑλλάδα, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Ἀλβανίαν.

Ἄλλα μόλις ἔφθασεν δὲ Ῥήγας εἰς Τεργέστην, συνελήφθη διὰ προδοσίας ὑπὸ τῆς αὐστριακῆς ἀστυνομίας καὶ ἀπεστάλη εἰς Βιέννην μετὰ ἐπτὰ ἄλλων συντρόφων του. Παραδοθεὶς δὲ εἰς τὴν ὁθωμανικὴν πρεσβείαν μετηγένθη εἰς Βελιγράδιον, ὅπου κατὰ διαταγὴν τοῦ Τούρκου πασσᾶ τοῦ Βελιγραδίου ἐστραγγαλίσθη μετὰ τῶν συντρόφων του τῇ 11 Ἰουνίου 1798. Ἀποθνήσκων δὲ Ῥήγας ἀνέκραξεν. «Ἐγώ ἔσπειρα ἀρκετὸν σπόρον, τὸ δὲ ἔθνος μου πολὺ ταχέως θὰ θερίσῃ τὸν γλυκὺν παρπόν». Καὶ ἐλάλησεν ἀληθῶς ὡς προφήτης.

§ 12. Ἀλῆ πασσᾶς.—**Σουλιώται.** — **Ἡρωῖκοι ἀγῶνες τῶν Σουλιώτῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ.** — Οἱ Ἀλῆ πασσᾶς ὑπῆρξεν εἰς τῶν θηριωδεστέρων τυράννων, διέπραξε δὲ τὰ φρικωδέστερα τῶν κακῶν ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Ἡτο Τουρκαλβανὸς ἐκ Τεπελενίου τῆς βιορείου Ἡπείρου. Καταλαβὼν τὸ πασσαλίκιον τῶν Ἰωαννίνων τῷ 1788 κατώρθωσε διὰ διαφόρων μέσων (πολέμων, δολοφονιῶν, δηλητηριάσεων) νὰ ὑπαγάγῃ ὑπὸ τὴν ἀρχήν του ἀπασαν τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Ἀκαρνανίαν, μέρος τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος (Λεβάδειαν) καὶ τὸ ἥμισυ τῆς Μακεδονίας. Ἐχων δὲ στρατὸν ἐκ δώδεκα περίπου χιλιάδων Ἀλβανῶν καὶ μέγαν πλοῦτον, ὃν διαρκῶς ηὔ-ζανε διὰ τῶν καταπιέσεων καὶ τῶν ἀρπαγῶν, ἥοχε δύο ἑκατομμυρίων λαοῦ συγκειμένου ἐξ Ἑλλήνων, Ἀλβανῶν, Βουλγάρων καὶ Τούρκων διενοεῖτο δὲ νὰ ἴδοιςη κράτος ἀνεξάρτητον ἐν Ἡπείρῳ καὶ Ἀλβανίᾳ Ἄλλος ἐν ᾧ ἦ βρόειος Ἑλλὰς ἔκπτε τόν αὐχένα πρὸ τοῦ αἰμοχαροῦς τούτου πασσᾶ τῶν Ἰωαννίνων, μόνον ἡ κοινότης τοῦ Σουλίου ἔμενεν ἐλευθέρα.

Οἱ Σουλιώται ὑπῆρξαν λαὸς κατ' ἔξοχὴν φιλελεύθερος καὶ ἀδάμαντος. Οὗτοι φεύγοντες τὴν θηριωδίαν τῶν Τούρκων κατὰ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος ἥλθον καὶ ἐγκατεστάθησαν ἐπὶ τῶν ἀποκορύμων καὶ ἀπροσίτων ὁρέων τῆς Κασσωπείας (Τσαμιούριας) ἐν Ἡπείρῳ. Κατ' ἀρχὰς ἔκτισαν τέρσαρα χωρία, βραδύτερον δ' ἔτερα ἐπτά. Ως πρωτεῦον χωρίον ἔθεωρεῖτο τὸ **Σουλί** καὶ μὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ πολλάκις ὠνομάζοντο ὅλα τὰ χωρία. Μετὰ τὸ Σουλί γνωστότερον χωρίον ἦτο ἡ **Κιάφα**. Τὰ ἐνδεκα ταῦτα χωρία ἀπετέλουν ἐν εἶδος ὅμισπονδίας. Οἱ κάτοικοι αὐτῶν, δυνομάζομενοι γενικῶς **Σου-**

λισται, ἵσταν διηρημένοι εἰς φυλάς ἢ φάρας, οἱ δὲ ἀρχηγοὶ τῶν φαρῶν εἶχον τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν πραγμάτων τῆς ὅμισπονδίας καὶ συνεργόμενοι εἰς συνέλευσιν ἀπεφάσιζον περὶ τῶν γενικῶν ζητημάτων.

Τὸ Σοῦλι ἐπροστάτευον οἱ κρημνώδεις βράχοι καὶ αἱ χαράδραι, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐπροστάτευον αὐτὸς τὸ ἀρειμάνιον φρόνημα καὶ ὁ ἡρωΐσμὸς τῶν κατοίκων. Ἡ φροντὶς τῶν ποιμνίων, ἥ ἀρπαγὴ καὶ ὁ πόλεμος ἀπετέλουν τὴν ὄλην ἐνασχόλησιν τῶν Σουλιωτῶν. Πᾶς Σουλιώτης ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔτους τῆς ἡλικίας ἥρχιζε νῦν ἀσκῆται εἰς τὰ ὄπλα, ἀπὸ τῶν δύοιων οὐδέποτε ἀπεχωρίζετο. Μὲ αὐτὰ ἔτρωγε, μὲ αὐτὰ ἐκοιμᾶτο καὶ μὲ αὐτὰ ἐξύπνα. Ὁ βίος τῶν Σουλιωτῶν ἦτο ἀπαράλλακτος μὲ τὸν βίον τῶν ἀρχαίων Σπαρτιατῶν. Καὶ αὐταὶ αἱ γυναικεῖς ἄφινον πολλάκις τὴν ἔσκαν καὶ ἥρπαζον τὸ **καρυοφύλλι** καὶ ἐπολέμουν παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν ἀνδρῶν των.

Οἱ Ἀλῆι πασσᾶς δὲν ἦδύνατο νὰ βλέψῃ ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐπικρατείας του ἐλεύθερον τὸ ὑπερήφανον Σοῦλι. Ὁθεν ἀπεφάσισεν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ κυριεύσῃ αὐτό. Καὶ ἥ μὲν ἐκστρατεία αὐτοῦ κατὰ τοῦ Σουλίου ἐν ἔτει 1791 ἀπέτυχεν ἀλλ᾽ ἥ ἀποτυχίᾳ αὕτη δὲν ἀνεγάιτισε τὸν τύραννον. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1792) παρεσκευάσθη καὶ πάλιν ἵνα προσβάλῃ τὸ Σοῦλι· μὴ τολμῶν δούμως νὰ ἐπέλθῃ κατ' αὐτοῦ φανερά, προσεποιήθη ὅτι θὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ Ἀργυροκάστρου, πόλεως τῆς βορείου Ἡπείρου, καὶ ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τῶν Σουλιωτῶν ὑποσχεθεὶς ἀμοιβήν. Οἱ Σουλιῶται ἀπατηθέντες ἀπέστειλαν εἰς αὐτὸν τὸν περίφημον διπλαρχηγὸν Λάμπρον Τζαβέλλαν μετὰ ἔβδομήκοντα παλληκαρίων, ἐν οἷς ἦτο καὶ ὁ δωδεκαετῆς οὐίος τοῦ Λάμπρου Φῶτος. Ἀλλ᾽ ὁ Ἀλῆς διὰ δόλου συλλαβθὼν καθ' ὅδον πάντας καὶ ἀφοπλίσας ἀπέστειλεν εἰς Ἱωάννινα, αὐτὸς δούληθε κατὰ τοῦ Σουλίου, ὅπερ ἥλπιζεν ὅτι θὰ καταλάθῃ ἀπροφύλακτον. Ἀλλὰ καὶ πάλιν εὗρε γεναίαν ἀντίστασιν ἐκ μέρους τῶν Σουλιωτῶν. Καὶ ἀπέλυσε μὲν τὸν Λάμπρον Τζαβέλλαν ὑποσχεθέντα εἰς αὐτὸν ὅτι θὰ τῷ ὑποτάξῃ τὸ Σοῦλι. Ἀλλ᾽ ὁ Λάμπρος ἀναλαβὼν τὴν ἀρχηγίαν τῶν Σουλιωτῶν ἀντέταξε κραταιωτάτην ἄμυναν. Ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ αἱ Σουλιώτισσαι, προεξαρχούσης τῆς Μόσχως τοῦ Τζαβέλλα, ὡς Ἀμαζόνες ἐμάχοντο παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν ἀνδρῶν των. Ὁ Ἀλῆς ὑποστὰς δεινὴν ἥτταν ἥγανακάσθη νῦν ἀπέλθῃ κατηγχυμένος, ἀφ' οὗ συνωμολόγησε μετὰ τῶν Σουλιωτῶν εἰρήνην. Διὰ ταύτης ἀπέδωκε

τοὺς προδοτικῶς συλληφθέντας ἑβδομήκοντα Σουλιώτας, ἐξηγόρασε δὲ τοὺς Ἀλβανούς αἰχμαλώτους ἀντὶ ἑκατὸν χιλιάδων γροσίων.

Ἐπὶ δεκτῷ ἔτῃ ὁ Ἀλῆς δὲν ἐτόλμησε νὰ προσβάλῃ τὸ Σοῦλι. Ἀλλὰ τῷ 1800 ἐπῆλθεν αἰφνιδίως κατ’ αὐτοῦ μετὰ δέκα χιλιάδων Τουρκοαλβανῶν. Οἱ Σουλιώται δὲν ἀπώλεσαν τὸ θάρρος των. Ἐχοντες ἀρχηγὸν τὸν νεαρὸν Φῶτον Τζαβέλλαν, ὃστις μικρὸς ὅντας ἀλλος Ἀννίβας εἶχεν δρκισθῆ αἰώνιον μῖσος κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος του, ἀπέκρουσαν πάσας τὰς ἐφόδους τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ. Ὁ Ἀλῆς ἀπελπισθεὶς νὰ κυριεύσῃ τὸ Σοῦλι ἔξ ἐφόδου ἀπέκλεισεν αὐτὸ πανταχόθεν. Ὁ ἀγὼν διήρκεσε τοία ἔτη. Αἱ δδύναι, ἀς ὑπέστησαν οἱ Σουλιώται διὰ τὴν ἔλλειψιν τροφῶν καὶ ὕδατος, ὥστης ἀπεριγόραπτοι. Ἐκτεθειμένοι εἰς τὸ ψυχος, τὴν χιόνα, τὴν βροχὴν ἥσαν σχεδὸν ἡμιθανεῖς ἐφαίνοντο ώς φαντάσματα κινούμενα. Καὶ μὲν διὰ ταῦτα τὸ φρόνημα αὐτῶν ἦτο ἀκατάβλητον. Καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες ἔλεγον εἰς τοὺς ἄνδρας των «Κάλλιο θάνατος παρὰ ὑποταγῇ».

Ο Ἀλῆ πασσᾶς βλέπων ματαουμένας πάσας τὰς προσπαθείας του πρὸς καθυπόταξιν τοῦ Σουλίου, ἥρχισε νὰ σκέπτηται περὶ ἐγκαταλείψεως τοῦ ἀγῶνος. Ἀλλὰ τὴν τελευταίαν στιγμὴν παρ’ ἐλπίδα κατώρθωσε νά γείνῃ κύριος τοῦ Σουλίου διὰ προδοσίας. Ο Σουλιώτης Πήλιος Γούστης καταιρρονούμενος ὑπὸ τῶν συμπατριωτῶν του, διότι ἐν τινι μάχῃ δειλιάσας ἐτράπη εἰς φυγήν, ἐμελέτα ἐκδίκησιν. Προσῆλθε λοιπὸν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ Βελῆν, ὃστις διηρύθυνε τὴν πολιορκίαν, καὶ ὑπεσχέθη εἰς αὐτὸν τὴν κατάληψιν τοῦ Σουλίου ἀντὶ εὐτελεστάτου κρηματικοῦ ἀνταλλάγματος. Ὁ προδότης δι’ ἀτραπῶν ὠδήγησεν ἐν καιρῷ νυκτὸς διακοσίους Τουρκαλβανούς καὶ ἔκρυψεν αὐτοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ του. Τὴν πρωΐαν (26 Σεπτεμβρίου 1803) ὁ Βελῆς διέταξε γενικὴν ἔφοδον, οἱ δὲ κερδυμμένοι Τουρκαλβανοί ἔξυρμήσαντες προσέβαλον τοὺς Σουλιώτας ἐκ τῶν νώτων. Οἱ Σουλιώται μετ’ ἀπελπιστικὸν ἀγῶνα ἀπεσύρθησαν εἰς τὴν Ἄγιαν Παρασκευήν, μεταξὺ Σουλίου καὶ Κιάφας, ἐπί τινος μεμονωμένου βράχου, ὃστις ἐκαλεῖτο Κιοῦγκι. Ἐκεῖ ὁ καλόγηρος Σαμουὴλ ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ καὶ παρεσκεύασε τὸν ἑσχατὸν ἀγῶνα. Ἐκεῖ οἱ Σουλιώται ἔξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα μέχρις οὗ πᾶσα ἀντίστασις ἀπέβη ἀδύνατος,

Ο Ἀλῆς θαυμάσας τὸν ἥρωϊσμὸν τῶν Σουλιωτῶν προέτεινεν εἰς

αὐτοὺς νὰ ἔξελθωσι πάνοπλοι καὶ ν^ο ἀπέλθωσιν ὅπου θέλουσι. Τῇ 12 Δεκεμβρίου 1803 οἱ Σουλιῶται κατέλιπον τὴν γλυκεῖαν αὐτῶν πατρίδα καὶ ἀπῆλθον διαιρεθέντες εἰς τρία τμήματα. Τὸ ἐν τμῆμα ὑπὸ τὸν Φῶτον Τζαβέλλαν διημύνθη εἰς Πάργαν, τὸ ἄλλο ὑπὸ τὸν Κουτσονίκαν πρὸς τὸ Ζάλογγον, καὶ τὸ τρίτον ὑπὸ τὸν Κίτσον Μπότσαρην πρὸς τὸ Βουργαρέλι.

Οἱ καλόγηρος Σαμουήλ ἔμεινε μετὰ πέντε συναγωνιστῶν ἐν Ἀγίᾳ Παρασκευῇ διὰ νὰ παραδώσῃ, κατὰ τὴν συμφωνίαν, εἰς τὸν Ἀλῆν τὰ ἀπομείναντα πολεμεφόδια καὶ νὰ λάβῃ τὸ ἀντίτιμον αὐτῶν. Ἐπὶ τούτῳ μετέβη ἔκει καὶ ὁ γραμματεὺς τοῦ Ἀλῆ μετὰ δύο Τούρκων. Ἄφ^ο οὐ δ^ο ἔγεινεν ἡ παράδοσις, ὁ γραμματεὺς εἶπε πρὸς τὸν Σαμουήλ, «Καὶ τώρα βρὲ καλόγηρε, ποίαν τιμωρίαν νομίζεις ὅτι σοῦ ἐπιβάλλῃ ὁ βεζύρης, ἀφ^ο οὐ τόσον ἀνοήτως παρεδόθης;» «Οὐδεμίαν» ἀπαντᾷ ὁ Σαμουήλ, καὶ ἀμέσως ἔξεκένωσε τὸ πιστόλιόν του εἰς βαρέλιον πλῆρες πυρίτιδος. Τρομερὰ ἔκρηξις ἐπῆλθε καὶ πάντες ἐτάφησαν ὑπὸ τὰ ἔρείπια τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς πλὴν ἐνὸς σωθέντος ὡς ἐκ θαύματος.

Η ἡρωϊκὴ πρᾶξις τοῦ Σαμουήλ ἔχρησίμευσεν ὡς ἀφορμὴ εἰς τὸν Ἀλῆ πασσᾶν διὰ νὰ καταπατήσῃ τὴν συνθήκην. Διέταξε λοιπὸν ἐν σπουδῇ νὰ καταδιώξωσι τοὺς φεύγοντας. Καὶ ὁ μὲν Φῶτος ὡς νὰ προησθάνετο ἀπευκταῖόν τι, ἐπετάχυνε τὸ βῆμα καὶ ἐφθασεν εἰς Πάργαν. Τὸ δεύτερον δ^ομως τμῆμα περιεκυκλώθη ἐπὶ τὸ Ζαλόγγον. Τὸ Ζάλογγον εἶνε μικρὸν ἀπόκρημνον ὅρος μετὰ διμωνύμου χωρίου, κάτωθεν δ^ο αὐτοῦ ὅριτητικὸς ὁ ποταμὸς Ἀχέρων.

Ἐπὶ δύο ἡμέρας οἱ περικυκλωθέντες Σουλιῶται ἀπέκρουσαν τοὺς ἔχθρους. Ἀλλὰ τέλος ἔξελιπον αἱ τροφαὶ καὶ τὰ πολεμεφόδια. Προτίται αἱ γυναικεῖς κατενόησαν τὸν κίνδυνον καὶ εἶδον ὅτι ἵτο ματαία πᾶσα ἀντίστασις. Ἐξήκοντα ἔξ αὐτῶν, πᾶσαι σχεδὸν χῆραι, ἔλαβον εἰς χεῖρας τὰ τέκνα των καὶ ἔδραμον εἰς τινα προεξέχοντα κρημνόν. Τὰ ἥσπασθησαν διὰ τελευταίαν φροὰν καὶ τὰ ἔξεσφενδόνησαν κάτω εἰς τὴν ἄβυσσον. Ἐπειτα δ^ο ἀπεφάσισαν ν^ο ἀκολουθήσωσι καὶ αὐτῷ τὰ φίλτατα τέκνα, οὐχὶ ὅμως ἐν κλαυθμοῖς καὶ ὀδυρμοῖς, ἀλλ^ο ἐν χοροῖς καὶ ἄσμασιν. Ἐπιάσθησαν λοιπὸν ἐκ τῶν χειρῶν καὶ ὕδουσαι ἥρχισαν νὰ χορεύωσι τὸν συρτόν. Εἰς ἔκάστην στροφὴν ἐρρίπτετο ἡ πρώτη ἐκ τοῦ φυβεροῦ κρημνοῦ κάτω εἰς τὴν ἄβυσσον, ἔως ὅτου ἐρρίφθη καὶ

ή τελευταία. Οἱ ὑπολειφθέντες δικτακόσιοι Σουλιῶται ἐπεχείρησαν νυκτερινὴν ἔξοδον καὶ ἐσώθησαν μόνον 150 εἰς Πάργαν.

Τὸ τρίτον τμῆμα ἀπεσύρθη εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Σέλτσου, οὐχὶ μακρὰν τοῦ ποταμοῦ Ἀχελῷου. Καὶ ἐκεῖ συνέβη ἄλλη καταστροφὴ ἐξ ἵσου τραγικὴ μὲ τὴν τοῦ Ζαλόγκου. Ἐκ τῶν χιλίων Σουλιωτῶν μόνον τεσσαράκοντα πέντε ἐσώθησαν καὶ ἐφθασαν εἰς Πάργαν.

Τοιοῦτον τέλος ἔλαβον οἱ μακρὸι ἀγῶνες τοῦ Ἀλῆ κατὰ τῶν Σουλιωτῶν, ὃν δὲ ἡρωϊσμὸς προξενεῖ θαυμασμὸν καὶ κατάπληξιν.

§ 13. *Ἡ ἐταιρεία τῶν Φιλομούσων.*—Τῷ 1813 συνεστήθη ἐν Αθήναις ἡ ἐταιρεία τῶν Φιλομούσων, ἥτις σκοπὸν εἶχε τὴν διάσωσιν τῶν φθειρομένων καὶ διαρπαζομένων μνημείων τῆς ἀρχαιότητος καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας διὰ τῆς ἰδρύσεως σχολείων καὶ διὰ τῆς ἐκδόσεως χρησίμων βιβλίων. Ἀπέβλεπε δὲ ἡ ἐταιρεία αὕτη διὰ τῆς πνευματικῆς μορφώσεως καὶ εἰς τὴν ἐθνικὴν ἀναμόρφωσιν τῆς Ἑλλάδας. Κατὰ τοῦτο δύναται νὰ θεωρηθῇ διὸ πρόδρομος τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας. Ὁ ἐν Βιέννῃ διαπρέπων τότε λόγιος Ἀνθιμος Γαζῆς ἐπεκαλέσθη τὴν συνδρομὴν τῶν ἐκεὶ παροικούντων καὶ τῶν ἀπανταχοῦ τῆς Εὐρώπης διεσπαρμένων πλουσίων Ἑλλήνων, διὰ δὲ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Καποδιστρίου βασιλεῖς, ἥγεμονες καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς ἄνδρες προσῆλθον ἐπίκουροι καὶ γενναῖοι χορηγοὶ τοῦ ἀγαθοεργοῦ τούτου ἰδρύματος. Τὰ μέλη τῆς ἐταιρείας ἔφερον δακτύλιον ἔχοντα ὃς ἐμβλημα τὴν γλαῦκα ἢ τὸν Χείρωνα.

§ 14. *Ἐταιρεία τῶν Φιλικῶν.*—Τῷ 1814 τρεῖς Ἑλληνες, ἀσημοι: μέν, ἀλλ’ ἔντιμοι καὶ φιλοπάτριδες, δὲ Νικόλαος Σκουφᾶς ἐξ Ἀρτης, δὲ Ἀθανάσιος Τσακάλωφ ἐξ Ἰωαννίνων, καὶ δὲ Ἐμανουὴλ Ξάνθος ἐκ Πάτμου, ἴδρυσαν ἐν Ὁδησσῷ τῆς Ρωσίας ἐταιρείαν μυστικήν, ἥτις ὀνομάζετο *Φιλικὴ ἐταιρεία*. Ἡ ἐταιρεία αὕτη σκοπὸν εἶχε νὰ προπαρασκευάσῃ καὶ ἐξεγείρῃ τοὺς Ἑλληνας ἐναντίον τῶν τυράννων πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας των. Ἐντὸς δὲ τοῦ χρόνου ἡ Φιλικὴ ἐταιρεία ἐξέτεινε τὰς ἐνεργείας τῆς εἰς ὅλα τὰ μέρη, διόπου ὑπῆρχον Ἑλληνες, ἀπὸ τῶν παραδουναβίων ἥγεμονιῶν μέχρι τῆς Μάνης καὶ ἀπὸ τῶν Ιονίων νήσων μέχρι τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Κατηγήθησαν καὶ ἔλαβον μέρος εἰς αὐτὴν ἀρχιερεῖς, Ἱερεῖς, λόγιοι, πρόκριτοι, ἀρματωλοί, ἀκλέφται, ναυτικοί, καὶ ἐν γένει πάντες σχεδὸν οἱ προέχοντες Ἑλληνες ἥσαν μεινημένοι τὰ τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας.

Πᾶς ἑταῖρος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ κατηγῆ ἄλλους, ἀλλὰ μετὰ προ-
πογνομένην αὐστηρὸν ἔξετασιν τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν. "Οστις ἐκρίνετο
ἄξιος νὰ γείνῃ ἑταῖρος ὡδηγεῖτο εἰς μέρος ἀπόκρυφον καὶ γονυπε-
τῆς ἐν τῇ σιγῇ τῆς νυκτὸς ὀρκίζετο ἐπὶ τοῦ ἵεροῦ Εὐαγγελίου νὰ
μένῃ πιστὸς εἰς τὴν πατρίδα, νὰ συντρέχῃ μὲ δλας του τὰς δυνάμεις
εἰς τὴν ἀναγέννησιν αὐτῆς, νὰ μὴ φανερώσῃ τὰ μυστικὰ τῆς ἑται-
ρείας οὕτε τὸ ὄνομα τοῦ κατηγήσαντος ἄντὸν καὶ νὰ ἐκτελῇ τυφλῶς
τὰς διαταγὰς τῶν ἀνωτέρων του. Οἱ ἑταῖροι ἐγνώριζον ἄλλήλους
διὰ διαφόρων συνθηματικῶν σημείων καὶ ἐκφράσεων· ὁσάκις δ' ἥθε-
λον νὰ φανερώσωσι τι εἰς ἀπόντας, μετεχειρίζοντο ἵδιον κρυπτογρα-
φικὸν ἀλφάβητον.

Οἱ διευθύνοντες τὰ τῆς ἑταιρείας ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ των, διότι
οὗτος ἀνταπεκρίνετο εἰς τὰς προαιρέσεις καὶ τοὺς πόθους δλου τοῦ
ἔθνους καὶ διότι ἐπιτηδείως παρέστησαν ἑαυτοὺς ὡς ἀντιποσώπους
Ἀρχῆς ἀφανοῦς. Καὶ δὲν ἐξηγοῦντο μὲν περὶ τῆς Ἀρχῆς ταύτης,
ἀλλ᾽ ἀφινον νὰ ὑπονοῆται ὅτι ἡ ἀφανῆς αὕτη Ἀρχὴ οὐδεὶς ἄλλος
ἢτο ἡ πανίσχυρος αὐτοχθότωρ τῆς Ρωσίας, καίτοι οὗτος οὐδεμίαν
γνῶσιν περὶ τῆς Φιλικῆς ἑταιρείας εἶχεν.

"Η Φιλικὴ ἑταιρεία εἰργάζετο μετ' ἄκρας μυστικότητος καὶ δρα-
στηριότητος. Οἱ ἱερεῖς εἰς τὰς ἐκκλησίας ἀνεγίνωσκον εὐχὰς ὑπὲρ εὐο-
δώσεως τοῦ ἔργου πλεῖστα δὲ μέλη τῆς ἑταιρείας περιέρχοντα τὰς
πόλεις καὶ τὰ χωρία κατηχοῦντα τὸν λαὸν καὶ παρασκευάζοντα τὸ
ἔδαφος πρὸς τὸν μέγαν ἀγῶνα. Συνεστήθησαν πινταχοῦ ἐφορεῖαι,
αἵτινες ἐξελέγοντο ὑπὸ τῶν ἑταίρων, καὶ ἐνήργουν μὲν ἀντοτελῶς,
ἀλλὰ διετέλουν εἰς συνεχῆ ἀνταπόκρισιν μετὰ τῆς ὑπερτάτης Ἀρχῆς.
Ἐν τέλει δὲ περιελήφθησαν ὡς συνεργάται καὶ οἱ ἐγκριτότεροι τοῦ
ἔθνους ἄνδρες, δ' Πατριάρχης Γρηγόριος Ε'. δ' Ἀλέξανδρος 'Υψη-
λάντης, δ' Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, δ' Μιχαὴλ Σοῦτσος, δ' Πέτρος
Μαυρομιχάλης καὶ ἄλλοι.

Η ΜΕΓΑΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ (1821-1829)

§ 15. **Ἡ ἐπανάστασις ἐν ταῖς παραδουναβίοις ἡγεμονίαις.**—
Πότε ἐμελλει νὰ ἐκραγῇ διάμεσος ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶν τῶν Ελλή-
νων δὲν ἢτο προσδιωρισμένον καὶ μόνη ἡ φορὰ τῶν πραγμάτων θὰ
ώδηγει εἰς τοῦτο τοὺς διευθύνοντας τὴν Φιλικὴν ἑταιρείαν. Ἄλλ'
ἐπῆλθε γεγονός, ὅπερ τὰ μάλιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐπίσπευσιν τῆς

Ξλληγικῆς ἐπαναστάσεως, ἡ ἀποστασία τοῦ πανισχύρου Ἀλῆ πασσᾶ τῶν Ἰωαννίνων κατὰ τοῦ σουλτάνου. Ὁ θηριώδης οὗτος τύραννος, ἀφ' οὗ μετὰ μακροὺς καὶ αἰματηροὺς ἀγῶνας, ὡς προείπομεν, κατώρθωσε νὰ καταβάλῃ τὸ ἔνδοξον καὶ ἡρωϊκὸν Σοῦλι, ἀνελθὼν οὕτως εἰς τὸ κατακόρυφον τῆς ἵσχυος του ἥρχισε νὰ φέρηται πρὸς τὸν σουλτάνον ὡς ἵσος πρὸς ἵσον. Ἐκ τούτου πρόσκυψεν ἐμφύλιος πόλεμος τῶν Τούρκων. Ἡ περίστασις αὕτη ἐθεωρήθη κατάλληλος δόπιος τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ἀρπάση τὰ ὅπλα καὶ θραύση τὰ δεσμὰ μακρᾶς δουλείας.

Οἱ διευθύνοντες τὴν Φιλικὴν ἐταιρείαν ἀπεφάσισαν ν^ο ἀναθέσωσι τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κινήματος εἰς ἓντα ἀνδρα, δυνάμενον νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ μέγα τοῦτο ἔργον. Ὅθεν ἐξ ὀνόματος τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας μετέβη εἰς Πετρούπολιν δ Ἐμπιανοῦ ἡ Ξάνθος καὶ προσήνεγκε τὴν ἀρχηγίαν κατὰ πρῶτον εἰς τὸν ἐκ Κερκύρας Ἰωάννην Καποδίστριαν, ὅστις τότε ἦτο ὑπουργὸς τῶν ἔξωτερων τῆς Ῥωσίας καὶ εἶχε μεγάλην φήμην ἐπὶ διπλωματικῇ ἴκανότητι. Ἄλλ^ο ἐπειδὴ δ Ἃποδίστριας ἀπεποιήθη φρονῶν, ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του, ὅτι δὲν ἦτο ἀκόμη καιρὸς διὰ τὸ μελετώμενον κίνημα τῶν Ἑλλήνων, δ Ἑανθος ἀπετάθη ἐπειτα πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην, υἱὸν τοῦ ἄλλοτε ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Κωνσταντίνου Ὑψηλάντου, στρατηγὸν δὲ καὶ ὑπασπιστὴν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσίας Ἀλεξάνδρου Α'.

Ο Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης δεχθεὶς προθύμως τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος; τῶν Ἑλλήνων ἀνηγορεύθη τῇ 24 Ἀπριλίου 1820 «Γενικὸς ἐπίτροπος καὶ πληρεξούσιος τῆς Ἀρχῆς» λαβὼν δ ἀδόριστον ἄδειαν λόγῳ ὑγείας ἀνεχώρησεν εἰς Ὀδησσόν. Ἀποφασίσας δὲ ν^ο ἀρχίσῃ τὸν κυπά τῶν Τούρκων ἀγῶνα ἐκ τῶν παρὰ τὸν Δούναβιν ἡγεμονιῶν διέβη τὸν Προῦθον καὶ τῇ 22 Φεβρουαρίου 1821 εἰσῆκθεν εἰς τὸ Ἰάσιον τῆς Μολδαΐας. Ἀμέσως ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐξέδωκε πομπώδη προκήρυξιν πρὸς τοὺς Ἑλληνας. Ἐνθουσιασμὸς ἀκατάσχετος κατέλαβεν ὅχι μόνον τοὺς Ἑλληνας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους χριστιανικοὺς λαοὺς τοὺς διατελοῦντας ὑπὸ τὸν δθωμανικὸν ζυγόν. Πανταχόθεν συνέρρεον Ἑλληνες καὶ Σέρβοι καὶ Βούλγαροι καὶ ἐτάσσοντο ὑπὸ τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν τοῦ Ὑψηλάντου ὑπὸ ἐμπείρους δπλωοχηγούς, ὡς τὸν Γεωργάκην Ὀλύμπιον, τὸν Φαρμάκην, τὸν Ἀθανάσιον Καρπειησιώτην καὶ ἄλλους. Πεντακόσιοι δὲ νέοι σπουδασταὶ καταλιπόντες τὰ θραύσια

ἔσπευσαν νὰ καταταχθῶσιν εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ἀπετέλεσαν τὸν Ἱερὸν λόχον κατ' ἀπομίμησιν τοῦ Ἱεροῦ λόχου τῶν Θηβαίων.

Ἄλλος δὲ ἐπανάστασις ἐν Μολδοβιλαχίᾳ δὲν ηὔδοκιμησε παρ' ὅλην τὴν φιλοπατρίαν τοῦ Ὑψηλάντου. Ὁχι μόνον οἱ ἔγχωροι οὐδεμίαν παρέσχον βοήθειαν εἰς τὸν Ὑψηλάντην, ἀλλὰ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσίας μαθὼν τὸ ἐπαναστατικὸν αὐτοῦ κίνημα τὸν ἀπεκήρυξε καὶ τὸν διέγραψεν ἐκ τῶν τάξεων τοῦ ὁστικοῦ στρατοῦ. Ὁ Ὑψηλάντης ἀπώλεσεν ἐκ τούτου δλοτελῶς τὸ θάρρος του, ἐνῷ συγχρόνως ἡ Τουρκία ἀπέστειλε κατ' αὐτοῦ τρεῖς στρατιὰς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τριῶν πασσάδων τῆς Σιλιστρίας, τοῦ Βιδινίου καὶ τῆς Βραΐλας. Καὶ ἥγων οὐδεμίθη μὲν ἡρωϊκῶς μετὰ ἐπτακοσίων Ἑλλήνων ὁ Ἀθανάσιος Καρπενησιώτης ἐν Γαλαζίῳ (1 Μαΐου) κατὰ τεσσάων χιλιάδων Τούρκων ἀλλού ἡ ὀλοσχερής ἦτα, ἥν ὑπέστησαν οἱ Ἑλληνες ἐν Δραγατσανίῳ (17 Ιουνίου), ὅπου κατεστράφη καὶ ὁ Ἱερὸς λόχος, ἐσήμανε τὸ τέλος τῆς ἐν Μολδοβιλαχίᾳ ἐπαναστάσεως. Ὁ Ὑψηλάντης παρασυρθεὶς ὑπὸ τοῦ ὁεύματος τῶν φυγάδων καὶ ἐγκαταλιπὼν ὁριστικῶς τὸν ἀγῶνα εἰσῆλθεν εἰς τὰς αὐστριακὰς χώρας· ἀλλού ἀναγνωρισθεὶς συνελήφθη ὑπὸ τῆς φιλοτούρκου αὐστριακῆς κυβερνήσεως καὶ ἐργίφθη εἰς τὰ ὑγρὰ δεσμιωτήρια τοῦ ἐν Οὐγγαρίᾳ Μουγκάτες καὶ ἐπειτα τῆς ἐν Βοημίᾳ Θηρεσιουπόλεως. Τῷ 1827 ἀπεφυλακίσθη τῇ μεσιτείᾳ τοῦ νέου αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσίας Νικολάου Α', ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀπέθανεν ἐν Βιέννῃ.

Ἐκ τῶν διπλαρχηγῶν δὲ μὲν Καρπενησιώτης ἔπεσεν ἐν τῷ παρὰ τὸν Προῦθον λόφῳ Σκουλενίῳ, γενναίως μαχόμενος κατὰ τῶν Τούρκων (17 Ιουλίου); δὲ δὲ Ὀλύμπιος καὶ ὁ Φαρμάκης συνώδευσαν τὸν Ὑψηλάντην μέχρι τῶν αὐστριακῶν συνόρων. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπιστροφήν των προδοιθέντες καὶ καταδιωχθέντες ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐκλείσθησαν μετ' ἄλλων συντρόφων εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Σέκουν. Ἐκεῖ δὲ μὲν Ὀλύμπιος μετὰ ἔνδεκα συντρόφων καταλαβὼν τὸ κωδωνοστάσιον ἔμεσε πῦρ εἰς πύθον πυρίτιδος καὶ ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα μετὰ τῶν εἰσορηματῶν Τούρκων ὁ δὲ Φαρμάκης, ἀφ' οὗ μετὰ τριακοσίων ἀνδρῶν ἐπὶ ἔνδεκα ἡμέρας γενναίως ἀντέστη, τέλος ἐκλιπόντων τῶν πολεμεφοδίων ἐσυνθηκολόγησε μετὰ τῶν ἔχθρῶν. Ἄλλος

δτ' ἔξηρχοντο ἐκ τῆς μονῆς, οἱ Τοῦρκοι παρασπονδήσαντες κατέσφαξαν αὐτούς.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΕΝ ΤΗ ΚΥΡΙΩΣ ΕΛΛΑΔΙ.

Πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως. — 1821.

§ 16. *Ἐναρξις τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Πελοποννήσῳ. — Απαγχόνισις τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου Ε'. —* Ἐν ᾧ ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων τοσοῦτον οἰκτῷδε ἀπετύγχανεν ἐν Μολδοβλαχίᾳ, αὗτῇ ἔξερράγη δριψτικωτέρα ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι. Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1820 ὁ ἀρχιμανδρίτης Δικαῖος, ὁ συνήθως λεγόμενος Παπαφλέσσας κατῆλθεν ἐκ Κωνταντινουπόλεως εἰς Πελοπόννησον ὡς ἀπόστολος καὶ ὡς ἀντιρρόσωπος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου· διὰ διαφόρων δὲ πλαστῶν διηγήσεων προσεπάθησε νὰ διερεθίσῃ τὴν φαντασίαν τοῦ λαοῦ καὶ νὰ κεντήσῃ τὴν ἀνυπομονησίαν αὐτοῦ λέγων δτὶ δωσικὸς στρατὸς κατήρχετο πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος καὶ καλῶν τὸν λαὸν εἰς ἐπανάστασιν.

Οἱ πρόκριτοι τῆς Ηελοποννήσου, συνελθόντες ἐν ἀρχῇ τοῦ Φεβρουαρίου 1821 εἰς τὸ παρὰ τὸ Αἴγιον μοναστήριον τοῦ Ἅγίου Γεωργίου, προσεκάλεσαν τὸν Παπαφλέσσαν καὶ ἐζήτησαν παρ' αὐτοῦ πληροφορίας περὶ τῆς φημιζούμενης δωσικῆς βοΐθείας, Ὁ Παπαφλέσσας δὲν ἐδίστασε νὰ ἐπαναλάβῃ καὶ εἰς τὸν προκρίτους ὅσα καὶ εἰς τὸν λαὸν διηγεῖτο. Ἄλλ' ἐπειδὴ οἱ πρόκριτοι ἐδυσπίστουν εἰς τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Παπαφλέσσα καὶ ἐθεώρησαν φρονιμώτερον νὰ περιμένωσιν εὐνοϊκωτέρων περίστασιν, οὗτος ἐπεισε τὸν τολμηρὸν κλέφτην Νικόλαον Σολιώτην νὰ κάμῃ πρῶτος ἐναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως διά τινος βιαίου πραξικοπήματος ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Καλαβρύτων. Ὁ Νικόλαος Σολιώτης ἐνεδρεύσας μετ' ἄλλων διψοκινδύνων συντρόφων ἐφόνευσεν δικτὸ Τούρκους εἰσπράκτορας. Ὁ διοικητὴς τῶν Καλαβρύτων Ἀργανούτογλους καταληφθεὶς ὑπὸ φόβου ἐνεκλείσθη μετὰ τῶν ἄλλων ἐντοπίων Τούρκων ἐντὸς τριῶν πύργων τῆς πόλεως ἀλλ' οἱ προεστῶτες Χαραλάμπης καὶ Πετεμεζαῖος μετὰ πολλῶν διπλοφόρων πολιορκήσαντες αὐτὸν ἥναγκασαν νὰ παραδοθῇ (21 Μαρτίου). Ἡ ἐπιτυχία αὕτη ἐνέπνευσε θάρρος εἰς τὸν Ἑλλήνας. Ὁλόκληρος ὁ πληθυσμὸς τῆς Πελοποννήσου ἐξηγέρθη ὡς εἰς ἄνθρωπος ζητῶν ἐν μιᾷ στιγμῇ νὰ ἐκδικηθῇ τὰ δεινὰ τεσσάρων αἰώνων· τὸ δὲ σύνθημα ἦτο «Νὰ μὴ μείνῃ Τούρκος ἃ τὸ Μωριά μηδὲ ὃς τὸν κόσμον δλον»

Τῇ 22 Μαρτίου χίλιοι Μανιάται έπειτα τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Πέτρον Μαυρομάχαλην, τὸν συνήθως καλούμενον Πετρόδημπεην, κατέβησαν ἐκ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Ταῦγέτου καὶ ἐνωθέντες μὲ τὰ στίφη τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, τοῦ Παπαφλέσσα καὶ τοῦ Ἀναγνωσταρᾶ προσέβαλον τὰς Καλάμιας καὶ τὴν ἐπιοῦσαν (23 Μαρτίου) ἥναγκασαν τοὺς ἐν αὐτῇ Τούρκους νὰ παραδοθῶσιν. Εὔθυς μετὰ ταῦτα ἐψάλη πάνδημος δοξολογία καὶ ἔγεινε δέησις πρὸς τὸν Θεόν, δπως ἐνισχύσῃ τοὺς ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἀγωνιζομένους.

Ταῦτοχρόνως ὁ ἀρχιεπίσκοπος Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς ὑψώσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῇ μονῇ τῆς Ἁγίας Λαύρας πλησίον τῶν Καλαβρύτων καὶ ηὐλόγησε τὸν ἀγῶνα. Ἐκεῖθεν μετὰ τῶν προσορίτων Λόντου, Ἀνδρέα Ζαΐμη καὶ ἄλλων ἥλθεν εἰς Πάτρας καὶ κατέλαβε τὸ δυτικὸν μέρος τῆς πόλεως. Ἐστησε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐνθουσιωδῶν κραυγῶν τοῦ πλήθους «Ζήτω ἡ ἐλευθερία· καὶ εἰς τὴν πόλιν νὰ δώσῃ ὁ Θεός». Πάντες δὲ προσήρχοντο καὶ ὁρκίζοντο τὸν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ὄρκον.

Οἱ Τούρκοι, μαθόντες τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων ἐν Μολδοβλαχίᾳ καὶ ἴδιως τὴν ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι, ὑπὸ τοσαύτης λύσσης κατελήφθησαν, ὥστε προέβησαν εἰς τρομερὰς σφαγὰς ἐν Κωνσταντινούπολει καὶ ἀλλαχοῦ. Ὁ σουλτανὸς μάλιστα, θέλων νὰ καταπλήξῃ τοὺς Ἑλληνας καὶ νὰ ἔμπνευσῃ τρόμον εἰς αὐτούς, διέταξε νὰ κυπηθῇ αὐτὴ ἡ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας. Τὴν ἡμέραν λοιπὸν τοῦ Πάσχα (10 Ἀπριλίου), ἐν ᾧ ὁ πατριάρχης Γρηγόριος Ε' ἐτέλει τὴν Ἀνάστασιν ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ, στίφη Ὁθωμανῶν εἰσοριμήσαντα συνέλαβον αὐτὸν καὶ τὸν ἀπήγαγον ἐκ τοῦ ιεροῦ θυσιαστηρίου εἰς τὸν τόπον τοῦ μαρτυρίου. Τὸν ὑβρισαν βαναύσως καὶ τὸν ἐβασάνισαν καὶ τέλος τὸν ἀπηγχόνισαν ἐν τῇ μεσαίᾳ πύλῃ τῶν πατριαρχείων, ἥτις μέχρι σήμερον μένει κατάκλειστος εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ἀσεβοῦς κακούνοργήματος. Τὸν θάνατον τοῦ Πατριάρχου ἐπικολούθησεν ἡ ἀποκεφάλισις πολυναρθρίθμων ἀνωτέρων κληρικῶν. Ἄλλ' ὅλα τὰ μέτρα ταῦτα δὲν ἔφερον τοὺς καρπούς, τοὺς δποίους προϋπελόγιζεν ὁ σουλτάνος.

§ 17. Πολεμικὸν σχέδιον Θεοδώρου Κολοκοτρώνη. — Μάχαι Βαλτετσίουν καὶ Δολιανῶν. — Ἀλωσις τῆς Τριπόλεως. — Μετὰ τὴν ἀλωσιν τῶν Καλαμῶν ὁ Κολοκοτρώνης παραλαβὼν τοιακοσίους Μανιάτας ἔξεστράτευσεν εἰς Ἀρκαδίαν καὶ καταλαβὼν τὰ στενὰ τοῦ

‘Αγίου Ἀθανασίου παρὰ τὴν Καρύταιναν κατέκοψε τουρκικὸν ἀπόσπασμα. Εὐθὺς μετὰ τὸ κατόρθωμα τοῦτο προσῆλθον εἰς τὸν Κολοκοτρώνην περὶ τὸν ἔξακοσίους ὑπὸ τὸν Πετρόμπεην, τὸν Παπαφλέσσαν καὶ ἄλλους διπλαρχηγούς, ἀπαντες ὡπλισμένοι μὲν ὁπαλα, μὲ σφενδόνας καὶ μὲ δρέπανα. Ἀλλὰ μόλις ἐπεφάνη τουρκικὸς στρατὸς ἐκ δισχιλίων πεζῶν καὶ ἐπτακοσίων ἵππων ἐοχόμενος ἐκ Τριπόλεως, ὅλον τὸ ἀσύντακτον ἐκεῖνο πλῆθος τοῦ Κολοκοτρώνη διελύθη. Οἱ διπλαρχηγοὶ μείναντες ἀνευ στρατιωτῶν ἀπεφάσισαν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς Μεσσηνίαν. Ἀλλ’ ὁ Κολοκοτρώνης ἥρωνήθη νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν δυνατὸν ἐκείνην θέσιν δι’ ὃ ἔμεινε μόνος.

Μετ’ ὀλίγας ἡμέρας ὁ Κολοκοτρώνης συνήθροισε περὶ ἑαυτὸν περὶ τὸν τριακοσίους ἄνδρας, ἐπανῆλθον δὲ καὶ οἱ ἄλλοι διπλαρχηγοί. Μετὰ πολλὰς συζητήσεις οἱ διπλαρχηγοὶ συνεφώνησαν τὸν μὲν Πετρόμπεην νὰ δονομάσωσι γενικὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου μὲ τὴν ἐντολὴν ἰδίως νὰ φροντίζῃ περὶ στρατολογίας, τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων, εἰς δὲ τὸν Κολοκοτρώνην ν’ ἀναθέσωσι τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ πολεμικοῦ του σχεδίου. Ἡτο δὲ τὸ σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη νὰ κυριευθῇ ἐκ παντὸς τρόπου ἡ Τρίπολις, ἡτις ἦτο ἔδρα τοῦ πασσᾶ τῆς Πελοποννήσου. Κατὰ τὸ σχέδιον τοῦτο ἔπρεπε νὰ περιζωσθῇ ἡ Τρίπολις διὰ στρατιωτικῆς ζώνης, ἡτις ἔμελλεν διλύγον κατ’ ὀλίγον νὰ περισφίγγῃ στενώτερον τὴν πόλιν, ἔως ὅτου ἔξαναγκασθῇ αὕτη νὰ παραδοθῇ. Κατέλαβε λοιπὸν ὁ Κολοκοτρώνης ἐπικαίρους θέσεις πέριξ τῆς Τριπόλεως, τὸ Βαλτέτσι, τὴν Πιάναν, τὴν Ἀλωνίσταιναν, τὰ Βέρβαινα, τὸ Χρυσοβύτσι καὶ τὸ Λεβίδι, ὕδρυσε δὲ τὸ στρατηγεῖόν του παρὰ τὸ Βαλτέτσι,

‘Απὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἀρχεται τὸ ἔνδοξον ἴστορικὸν στάδιον τοῦ Κολοκοτρώνη. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ὁ Κολοκοτρώνης ἀνεδείχθη μέγας στρατάρχης τῆς Πελοποννήσου· ἐξήσκησε δὲ ἐπὶ τῶν ἀτάκτων Ἑλληνικῶν στρατευμάτων τόσην ἐπιρροήν, ὅσην οὐδεὶς ἄλλος τῶν Ἐλλήνων στρατηγῶν,

‘Ο Χονδρίτ πασσᾶς τῆς Πελοποννήσου, ὅστις εὑρίσκετο ἐν Ἰωαννίνοις πολεμῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, μαθὼν τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου ἐπεμψε τὸν Μουσταφάμπεην μετὰ τριῶν χιλιάδων πεντακοσίων Ἀλβανῶν πρὸς κατάσβεσιν τῆς ἐπαναστάσεως. ‘Ο Μουσταφάμπεης διαβάς ἀκωλύτως τὰ στενὰ τοῦ Μαχρυνόρους κατέβη εἰς

Μεσολόγγιον καὶ διὰ πλοίων διεπεραιώθη εἰς Πάτρας. Ἐκεῖθεν προήλασε διὰ τῆς παραλίας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, διεσκόρπισε τὸν πολιορκούντας τὸν Ἀρρωστινθόν καὶ τὸ Ναύπλιον καὶ τῇ 6 Μαΐου ἔφθασε θριαμβευτικῶς εἰς Τοίπολιν.

Τῇ 12 Μαΐου ἔφθαμησε μετὰ δωδεκασχιλίων ἀνδρῶν κατὰ τῶν ἐν Βάλτετσίφ ωχρωμένων Ἑλλήνων, ἐν ὅλῳ δκτακοσίων πεντήκοντα ὑπὸ τὸν Ἡλίαν καὶ Κυριακούλην Μαυρομιχάλην. Οἱ Ἑλληνες ἀντέστησαν γενναίως. Μετὰ τοίωδον μάχην κατέφθασε καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ἐκ Χρυσοβιτσίου μετὰ ἔξακοσίων ἀνδρῶν, μετ' δλίγον δὲ καὶ ὁ Πλαπούτας μετ' δκτακοσίων ἀνδρῶν ἐκ Πιάνας καὶ ἀμφότεροι ἐπετέθησαν ἐκ πλαγίων κατὰ τῶν Τούρκων. Ἐπελθούσης τῆς νυκτὸς ἡ μάχη κατέπαυσε. Τὴν ἐπιοῦσαν ἐπαναλαμβάνεται αὐτῇ σφοδροτέρα. Οἱ Ἑλληνες ἐπιτίθενται ἀκατάσχετοι, οἱ δὲ Τούρκοι τεθέντες μεταξὺ δύο πυρῶν τρέπονται εἰς ἐπονείδιστον φυγὴν ἀφήσαντες πλείστους νεκρούς. Ἡ πρώτη αὕτη νίκη τῶν Ἑλλήνων ἐνέπνευσε μέγα θάρρος εἰς ἀντούς. Δευτέραν ἥτταν ὑπέστησαν οἱ Τούρκοι μετὰ ἐξ ἡμέρας ἐν Δολιανοῖς, ὅπου διεκρίθη ὁ Νικήτας Σταματελόπουλος, ὁ ἐπονυμασθεὶς **Τουρκοφάγος**.

Μετὰ τὰς δύο ταύτας νίκας οἱ Ἑλληνες κατέστησαν στενωτέραν τὴν ζώνην τῆς Τριπόλεως καὶ τέλος τῇ 23 Σεπτεμβρίου ἔγειναν κύριοι αὐτῆς. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην παρεξετράπησαν εἰς φοβερὰς σφαγὰς κατὰ τῶν Τούρκων ἐκδικούμενοι τὰ δεινὰ μαρωτινος δουλείας. Ἡ ἄλωσις τῆς Τριπόλεως ἐστερέωσε τὴν ἐπανάστασιν. Ἐν Τριπόλει οἱ Ἑλληνες εὗρον πλούσια λάφυρα καὶ δπλα, δι' ὃν ὁπλίσθησαν.

ΤΑ ΕΝ ΤΗ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΛΛΑΔΙ

§ 18. **Ἡρωϊκὸς θάνατος τοῦ Διάκου.** — **Τὸ Χάνι τῆς Γεραβίας.** — **Μάχη ἐν Βασιλικοῖς.** — Ἐν τῇ ἀνατολικῇ Εἰλλάδι πρώτη ἐπανεστάτησεν ἡ Ἀμφισσα ὑπὸ τὸν Πανουργιᾶν (24 Μαρτίου). εὐθὺς μετ' αὐτὴν ἡ Δωρὶς ὑπὸ τὸν Σκαλτσᾶν, καὶ ἐπειτα ἡ Λεβάδεια ὑπὸ τὸν Ἀθανάσιον Διάκον.

Ο Χουρσίτ ἀπέστειλεν ἐξ Ἰωαννίνων κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος τὸν Ὄμεὸν Βρυνώνην μετὰ ἐννέα χιλιάδων πεζῶν καὶ ἵππεων. Οἱ Ἑλληνες ὅπλαρχοι Διάκος, Πανουργιᾶς καὶ Δυοβουνιώτης κατέλαβον τὰς ἐπικαίρους θέσεις, ἵνα ἐμποδίσωσι τὴν πρὸς τὴν Φω-

κίδα πορείαν τοῦ Ὁμέῳ Βρυώνη. Καὶ δὲ μὲν Πανουργιᾶς καὶ δὲ Δυοβουνιώτης κατέλαβον τὰ πλάγια τῆς Οἴτης, δὲ δὲ Διάκος τὴν μᾶλλον ἐπικίνδυνον θέσιν, τὴν ἐπὶ τοῦ Σπερχειοῦ γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας, μετὰ τετρακοσίων ἀνδρῶν.

Οὐδὲν τοῦ Ὁμέῳ Βρυώνης ἐπειδόθων διεσκόρπισε κατὰ πρῶτον τοὺς ἄνδρας τοῦ Πανουργιᾶ καὶ τοῦ Δυοβουνιώτου, ἔπειτα δὲ ἐπέπεσε καὶ κατὰ τοῦ Διάκου. Οἱ ἄνδρες τοῦ Διάκου ἴδοντες τὴν πολυπληθῆ στρατιὰν τοῦ Ὁμέῳ Βρυώνη καταλαμβάνονται ὑπὸ φόβου καὶ τρέπονται εἰς φυγήν, ἔμειναν δὲ τεσσαράκοντα μόνον παλληκάρια μετὰ τοῦ Διάκου ἀκλόνητα εἰς τὰς θέσεις των. Οὐ Διάκος ἀγωνίζεται μετ' αὐτῶν ὡς λέων. Τὰ παλληκάρια του πίπτουσιν δλα τέλος δὲ συλλαμβάνεται καὶ αὐτὸς καὶ αἰμόφυρτος προσάγεται ἐνώπιον τοῦ Ὁμέῳ Βρυώνη. Οὐ Τοῦρκος ἀρχηγὸς θαυμάσας τὴν ὥραίν μορφὴν τοῦ Διάκου καὶ τὸ ὥραιόν του παράστημα ὑπόσχεται εἰς αὐτὸν νὰ τῷ χαρίσῃ τὴν ζωὴν καὶ νὰ τῷ προσφέρῃ τιμάς καὶ ἀξιώματα, ἢν ἐδέχετο ν' ἀπαρνηθῇ τὴν πίστιν του. Ἀλλ' δὲ Διάκος μὲν ὑπερηφάνειαν ἀποκρίνεται «Ἐγὼ Ελλην γεννήθηκα καὶ Ελλην θ' ἀποθάνω». Τότε κατὰ διαταγὴν τοῦ Ὁμέῳ Βρυώνη ἀπήκλητη εἰς Λαμίαν καὶ ἐκεῖ ὑπέστη δὲ ηρωισμὸν διδούλευσμοῦ δύσνηρότατον θάνατον χωρὶς νὰ ἔξελθῃ στεναγμὸς ἐκ τῶν χειλέων του (23 Ἀπριλίου).

Καθ' ὃν χρόνον δὲ Διάκος ἐπιπτεν ηρωϊκῶς, δὲ φίλος αὐτοῦ Ὁδυσσείς, υἱὸς τοῦ περιφήμου ἀρματωλοῦ Ἀνδρούτσου, ενδίσκετο ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι, μαθών δὲ τὸν θάνατον τοῦ Διάκου ἐσπευσεν ἀμέσως εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ λάβῃ ἐκδίκησιν. Οὐ Ὁμέῳ Βρυώνης διαβάς τὴν γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας, διηνθύνετο πρὸς τὴν Ἀμφισσαν. Οὐ Ὁδυσσεὺς μετὰ ἐκατὸν δέκα δικτὸν γενναίων παλληκαρίων καταλαμβάνει τὸ πλινθόκτιστον **Χάνι** τῆς Γραβιᾶς, τὸ διποιον ἐκείτο ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης πρὸς τὴν Ἀμφισσαν, ταχέως δὲ τειχίζει τὰς θύρας καὶ τὰ παράθυρα διὰ πετρῶν καὶ ἀναμένει τοὺς ἔχθρούς. Μετ' ὅλιγον φθάνει δὲ Ὁμέῳ Βρυώνης, ἀλλὰ τὸ πυκνὸν καὶ εὔστοχον πῦρ τοῦ Ὁδυσσέως καὶ τῶν συντρόφων του ἀναχαιτίζει τὴν πορείαν αὐτοῦ. Μάτην προσπαθεῖ δι' ὅλης τῆς ήμέρας δὲ Ὁμέῳ Βρυώνης νὰ κυριεύσῃ τὸ Χάνι. Ἐπιμένων δὲ εἰς τοῦτο, δτ' ἐπῆλθε νὺξ καὶ κατέπαυσεν ἡ μάχη, ἔστειλε νὰ φέρωσι τηλεβόλα ἐκ Λαμίας. Αλλὰ τὴν νύκτα οἱ ἐντὸς τοῦ Χανίου κεκλεισμένοι ἔξηλθον καὶ πατοῦντες ἐπὶ

τουρκικῶν πτωμάτων ἀνέβησαν εἰς τὰ ὅρη. Ὁ Όμηρος Βρυώνης μὴ θέλων νῦν ἀφῆσῃ ὅπισθέν του ἀκμαίαν τὴν ἐπανάστασιν μετέβαλε σχέδιον πορείας. Εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ καταλαβὼν τὴν Λεβάδειαν παρέδωκεν αὐτὴν εἰς τὴν διαρραγὴν καὶ τὰς φλόγας.

Τρεῖς μῆνας βραδύτερον (25 Αὐγούστου) οἱ Ἑλληνες ὑπὸ τὸν Δυοβουνιώτην ἐνίκησαν νίκην περιφανῆ ἐν Βασιλικοῖς τῆς Λοκρίδος φονεύσαντες περὶ τοὺς χιλίους διακοσίους Τούρκους καὶ αἰχμαλωτίσαντες πλείονας τῶν ἑκατόν. Καὶ ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι οἱ ὄπλαρχοιος Ἰσκος καὶ Γῶγος Βακώλας ἀπέκρουσαν τὸν ἐξ Ἱωαννίνων ἀποσταλέντα μετὰ χιλίων ὀκτακοσίων ἀνδρῶν Ἰσμαήλ Πλιάσαν.

§ 19. Τὰ κατὰ Θάλασσαν. — Συγχρόνως μὲ τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Στερεάν Ἑλλάδα ἐπανεστάτησαν αἱ νῆσοι Σπέτσαι, Ψαρά καὶ Ὑδρα. Τὸ παράδειγμα τούτων ἐμμηθῆσαν καὶ ἡ Σάμος, ἡ Ρόδος, ἡ Κρήτη, ἡ Κάσος, ἡ Κάρπαθος καὶ ἡ Κύπρος. Ἀλλ᾽ εἰς τὰς τελευταίας ταύτας προιόντος τοῦ χρόνου κατεστάλη ἡ ἐπανάστασις καὶ περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν Ὑδραν, τὰς Σπέτσας καὶ τὰ Ψαρά. Αὗ τρεῖς αὖται νῆσοι ἔξωπλισαν ἑκατὸν ἑβδομήκοντα ἐξ πλοῖα καὶ συνεισέφερον ὑπὲρ τοῦ ἵεροῦ ἀγῶνος περὶ τὰ εἴκοσιν ἑκατομμύρια δραγμῶν.

Ἐκάστη τῶν τριῶν τούτων νήσων εἶχε τὸν ναύαρχόν της, αἱ Σπέτσαι τὸν Γεώργιον Ἀνδροῦτσον, τὰ Ψαρά τὸν Νικόλαον Ἀποστόλην καὶ ἡ Ὑδρα τὸν Ἰάκωβον Τομπάζην. Ἀλλ᾽ ὁ Τομπάζης παρητήθη καὶ διωρίσθη ναύαρχος τῶν Ὑδραιών ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης, ὑποδειγμένος ὑπὸ τοῦ μεγαλόφρονος καὶ φιλοπάτοιδος Λαζάρου Κοννούριώτου, τοῦ προσενεγκόντος ἀπισαν τὴν κολοσσιαίν περιουσίαν του ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος.

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις μὴ θέλουσα νὰ κεντήσῃ τὴν ζηλοτυπίαν τῶν τριῶν νήσων ἀπέφυγε νὰ διορίσῃ ἕνα ἀρχιναύαρχον ὃλου τοῦ στόλου. Ἀλλ᾽ ἡ δύναμις τῶν πραγμάτων εἰς πάσας τὰς περιστάσεις ἐπέβαλλε τὸν Μιαούλην καὶ οἱ δύο ἄλλοι ναύαρχοι τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν ἑκουσίως ὑπετάσσοντο εἰς αὐτόν. Διὰ τῆς ἐκτάκτου στρατηγικῆς μεγαλοφυΐας του δ Μιαούλης ὥδηγησε πολλάκις τοὺς Ἑλληνας εἰς τὴν νίκην καὶ ἀνανέωσε τὰ πολεμικὰ κατὰ θάλασσαν τρόπαια τῶν ἀρχαίων ἡμῶν προγόνων.

Αἱ ναυτικαὶ μοῖραι Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν ἐνωθεῖσαι ἐπλευσαν πρὸς τὸ Αίγαιον πέλαγος, ὅπως ἐμποδίσωσι τὸν ἐκ τοῦ Ἑλλη-

πόντου ἔκπλουν τοῦ διθωμανικοῦ στόλου. Περὶ τὰ τέλη Μαΐου ἐφάνη ὁ ἔχθρικὸς στόλος, ὃστις εἶχεν ἔκπλεύσει ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου, προηγεῖτο δὲ αὐτοῦ πολὺ μία φρεγάδα χρησιμεύσουσα ὡς προφυλακίς. Ἰδοῦσα αὕτη τὸν κατ’ αὐτῆς πλέοντα ἑλληνικὸν στόλον κατέφυγεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρεσσοῦ, ἀλλ’ ἐκεῖ ἀνετίναξεν αὐτὴν εἰς τὸν ἀέρα ὁ Ψαριανὸς πυρπολητὴς Παπανικολῆς. Ὁ τουρκικὸς στόλος καταληφθεὶς ὑπὸ τρόμου ἐπανέπλευσεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον.

§ 20. *Ἡ ἐν Νέᾳ Ἐπιδαύρῳ πρώτη ἐθνικὴ συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων.*—Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Καλαμῶν συνέστη ἡ Μεσσηνιακὴ γερουσία ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Πετρόπουλου. Περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου κατηλθεν εἰς τὴν Ἐλλάδα ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, φθάσας δὲ εἰς τὸ ἐν Τοικόρφοις, παρὰ τὴν Τρίπολιν, ἑλληνικὸν στρατόπεδον ἀνέλαβε τὴν ἀνωτάτην διεύθυνσιν τῶν στρατιωτικῶν πραγμάτων. Τῇ ἐντολῇ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, γόνος τῆς μεγάλης φαναριωτικῆς οἰκογενείας καὶ ἔξοχος πολιτικὸς καὶ διπλωμάτης, ὡργάνωσε πολιτικῶς τὴν δυτικὴν Ἐλλάδα καταρτίσας τὴν γερουσίαν τῆς δυτικῆς Ἐλλάδος, ὁ δὲ Θεόδωρος Νέγρης, Φαναριώτης καὶ αὐτός, ὡργάνωσε τὴν ἀνατολικὴν Ἐλλάδα καταρτίσας τὴν γερουσίαν τῆς ἀνατολικῆς χέρους Ἐλλάδος.

Τὰ τοία ταῦτα πολιτικὰ σώματα διὰ τῆς ἐκλογῆς νέων ἀντιπροσώπων ἀπετέλεσαν τὴν πρώτην ἐθνικὴν συνέλευσιν, ἣτις συνελθοῦσα ἐν Νέᾳ Ἐπιδαύρῳ τῇ 20 Δεκεμβρίου 1821 συνέταξε τὸ πρῶτον προσωρινὸν πολίτευμα τῆς Ἐλλάδος. Κατὰ τὸ πολίτευμα τούτο κατεστάθησαν δύο πολιτικὰ σώματα: α’) τὸ *Βουλευτικὸν* ἐξ ἐβδομήκοντα ἀντιπροσώπων, οὗτινος πρόεδρος ἐξελέχθη ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, καὶ β’) τὸ *Εκτελεστικόν*, ἐκ πέντε μελῶν, τοῦ δποίου πρόεδρος ἐγενέντος ὁ Μαυροκορδάτος. Ἡ συνέλευσις δρίσασα προσωρινὴν ἔδραν τῆς κυβερνήσεως τὴν Κόρινθον διελύθη.

Δεύτερον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως.—1822.

§ 21. *Καταστροφὴ τῆς Χίου.*—*Ἀνδραγαθήματα τοῦ Κανάρη.*—Ἡ νῆσος Χίος διατέλει ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ χαρεμίου τοῦ σουλτάνου, διότι ἐπρομήθευεν εἰς αὐτὸν μεγάλην ποσότητα ἐκλεκτῆς μαστίχης. Ἔνεκα τούτου καὶ διότι οἱ Χῖοι ἦσαν λαὸς φιλήσυχος καὶ ἐμπορικός, ἡ νῆσος αὕτη δὲν μετέσχεν ἀμέσως τοῦ ἐπαναστατικοῦ

κινήματος τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1822 ὁ πρόκριτος τῆς Σάμου Λυκοῦργος Λογοθέτης ἀποβιβασθεὶς εἰς Χίον· μετὰ δύο χιλιάδων πεντακοσίων ἀνδρῶν ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως.

Οἱ σουλτᾶνος μαθὼν τὴν ἐπανάστασιν τῆς Χίου ἔξεμάνη καὶ ἀπέστειλε κατ’ αὐτῆς περὶ τὰ τέλη Μαρτίου κραταιὸν στόλον ὑπὸ τὸν ναύαρχον Καρᾶ-Ἀλῆν. Οἱ Καρᾶ-Ἀλῆς ἀποβιβάσας εἰς τὴν νῆσον στρατεύματα διεσκόρπισε τοὺς ἐπαναστάτας καὶ προέβη εἰς τὴν παντελῆ καταστροφὴν τῆς περικαλλοῦς νήσου. Ἐκ τῶν ἑκατὸν χιλιάδων κατοίκων μόνον δύο χιλιάδες ἔσωθησαν. Ὅπερ τὰς τριάκοντα χιλιάδες ἔσφράγησαν, οἵ δὲ λοιποὶ ἐπωλήθησαν ώς ἀνδράποδα εἰς τὰς ἀγορὰς Κωνσταντινουπόλεως, Σμύρνης, Θεσσαλονίκης καὶ Ἀλεξανδρείας. Οἱ πρὸ δὲ λίγου ἀνθοβολοῦντες κῆποι τῆς ὡραίας νῆσου μετεβίληθησαν εἰς νεκροταφεῖα πλήρῃ πτωμάτων.

Οἱ ἔλληνικὸς στόλος ἐπλευσεν εἰς βοήθειαν τῆς Χίου, ἀλλ’ ἔφθασε κατόπιν τοῦ φρεροῦ δράματος. Μή δυνηθεὶς δ’ ἔνεκα τῶν ἐναντίων ἀνέμων νὰ εἰσπλεύσῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς Χίου προσωρινόθη εἰς τὰ Ψαρά. Ἐκεῖ εὑρισκόμενοι οἱ Ἑλληνες ἀπεφάσισαν ἐν πολεμικῷ συμβουλίῳ νὰ κάμωσι χοῆσιν πυρπολικῶν. Τὴν τελευταίαν νύκτα τοῦ Ραμαζανίου (6-7 Ἰουνίου) ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς εἶχε καλέσει ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος ὅλους τοὺς ἀξιωματικοὺς τῆς ἔηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης. Τοεὶς χιλιάδες Τοῦρκοι ὁργιαστικῶς εὐωχοῦντο ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος, ήτις ἀπήστραπτεν ἐκ τῆς φωτοχυσίας. Δύο Ἑλληνες πυρποληταί, ὁ Ψαριακώνσταντινος Κανάρης καὶ ὁ Ὑδραιος Ἀνδρέας Πιπίνος ἐπλευσαν τὴν νύκτα ἐκείνην εἰς Χίον μὲ τὰ πυρπολικά των διὰ νὰ λάβωσιν ἐκδίκησιν. Τὸ πυρπολικὸν τοῦ Πιπίνου διηγήθη πρὸς τὴν ὑποναυαρχίδα, ἀλλ’ ἀπέτυχε. Τὸ Κανάρη τὸ πυρπολικὸν ὡς μελανὴ σκὰλ διωλίσθησε διὰ μέσου τοῦ τουρκικοῦ στόλου καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν ναυαρχίδα. Οἱ Ψαριανὸς πυρπολητὴς προσκολλᾶ τὸ πυρπολικόν του εἰς τὴν πλευρὰν τῆς ναυαρχίδος καὶ ἀνάπτει αὐτὸν ἰδιοχείρως. Ἐν ἀκαρεῖ αἱ φλόγες τοῦ πυρπολικοῦ περιετύλιξαν τὸν κολοσσόν. Ἐν μιᾷ στιγμῇ ἡ ναυαρχίς μετεβίληθη εἰς φλογερὸν ἥφαιστειον, οἵ δ’ ἐν αὐτῇ τρισχίλιοι Τοῦρκοι εὗρον οἰκτρὸν θάνατον.

Οἱ αὐτὸς Κανάρης, τοῦ δποίου ἡ τόλμη διήγειρε τὸν θαυμασμὸν ὅλου τοῦ κόσμου, μετ’ δὲ λίγον μῆνας (4 Ὁκτωβρίου) μετεῖν Τενέδου

καὶ Τρωάδος ἐπυρπόλησε τὴν ὑποναυάρχιδα τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ἵς ἄπαν τὸ πλήρωμα ἦξ ὀκτακοσίων ἀνδρῶν ἀπωλέσθη.

§ 22. **Ἡ ἐν Πέτᾳ μάχη (4 Ιουλίου).** — Ὁ Χουρσίτ καταβαλὼν τὸν Ἀλῆ πασσᾶν ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Σουλίου μετὰ δεκατεσσάρων χιλιάδων ἀνδρῶν. Οἱ Σουλιῶται ἀντέταξαν καὶ πάλιν ἡρωϊκὴν ἀμυναν· δὲ δὲ Χουρσίτ ἀγανακτήσας διὰ τὴν παράτασιν τῆς πολιορκίας ἀνέμηκε τὴν ἔξακολούθησιν τῆς πολιορκίας τοῦ Σουλίου εἰς τὸν Ὄμερο Βρευώνην, αὐτὸς δὲ ἀπῆλθεν εἰς Λάρισαν.

Οἱ Σουλιῶται στερούμενοι πολεμεφοδίων καὶ δεινῶς πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς πείνης ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως. Ὁ Μαυροκορδᾶτος ἀνέλαβε νὰ ἐκστρατεύσῃ δὲ ἕδιος πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ Σουλίου. Εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ἔλαβον μέρος καὶ πολλοὶ φιλέλληνες, ἐν οἷς διεκρίνοντο δὲ Γερμανὸς στρατηγὸς Νόρμαν, δὲ Πολωνὸς Μιλζεύσκης, δὲ Ἐλβετὸς Σεβαλιέ, οἱ Ἰταλοὶ Ταρέλλας καὶ Δάνιας, δὲ Γάλλος Μινιάκ.

Ἐκ Μεσολογγίου δὲ Μαυροκορδᾶτος προαπέστειλε τὸν γενναῖον ὑπερασπιστὴν τοῦ Βαλτετσίου Κυριακούλην Μαυρομιχάλην μετὰ πεντακοσίων Μανιατῶν εἰς Φανάριον, λιμένα ἀπέχοντα ἐπὶ τὰ ὄρας ἀπὸ τῆς Κιάφας, ἵνα φέρῃ τροφὰς καὶ πολεμεφόδια εἰς τὸ κινδυνεῦον Σοῦλι. Ἀλλὰ μόλις ἐφθασεν ἐκεῖ δὲ Κυριακούλης περικυκλωθεὶς ὑπὸ τετρακισχιλίων Τούρκων ἐπεσε βληθεὶς διὰ σφαίρας. Ὁ Μαυροκορδᾶτος μετὰ τοῦ λοιποῦ στρατοῦ ἀναχωρήσας ἐκ Μεσολογγίου ἐφθασε μετὰ θλιβερὰς περιπετείας εἰς τὸ Κομπότι, διόπου ἐνίκησε τὸ ἵππικὸν τῶν Τούρκων. Ἀλλ’ ἀντὶ νὰ διατάξῃ γενικὴν κατὰ τῆς Ἀρτης ἐφόδον ὠφελούμενος ἐκ τῆς καταπλήξεως τῶν ἐχθρῶν, τούναντίον κατέτεμε τὸν στρατὸν του, ἥτοι διέταξε τὸν μὲν Μᾶρκον Μπότσαρην, δοστὶς μετ’ ὀλίγων Σουλιωτῶν εἶχε λάβει μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ Σοῦλι διὰ τῶν Πέντε Ηγαδίων, μικρὸν δὲ ἀπόσπασμα ἦξ ἑκατὸν πεντήκοντα ἀνδρῶν νὰ παραμένῃ ἐκεῖ εἰς τὸ Κομπότι, καὶ τὸ κύριον σῶμα ὑπὸ τὸν Νόρμαν νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ χωρίον Πέτα· αὐτὸς δὲ δὲ ὁ Μαυροκορδᾶτος ἀπῆλθεν εἰς Λαγκάδαν, ἐξ ὄρας μακρὰν τοῦ Πέτα, διὰ νὰ φροντίσῃ περὶ τῶν ἐπιτηδείων τοῦ στρατοῦ. Ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης ενδὼν κατεύλημένα τὰ Πέντε Ηγαδία καὶ ἀπειλούμενος ἐκ τῶν νώτων ὑπὸ ἑτέρους τουρκικοῦ στρατοῦ ἴναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ Πέτα.

Τὴν νύκτα τῆς 3 πρὸς τὴν 4 Ἰουλίου πρὸ τοῦ λυκαυγοῦς ἔξωροιησαν ἐκ τῆς Ἀρτης ὁ Ρεσὶτ πασσᾶς ἢ Κιουταχῆς μετὰ ἔξ χιλιάδων Ἀλβανῶν καὶ προσέβαλε πανταχόθεν τοὺς Ἑλληνας ἀνερχομένους εἰς δύο χιλιάδας, ἐπήνεγκε δὲ εἰς αὐτοὺς τελείαν καταστροφήν. Πάντες οἱ φιλέλληνες ἐφονεύθησαν πλὴν εἴκοσι πέντε, οἵτινες μετὰ τοῦ Νόρμαν βαρέως τετραυματισμένου ἐσώθησαν εἰς Λαγκάδαν.

‘Ο σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας ἀπέτυχεν’ οἵ δὲ Σουλιῶται, ἀφ’ οὗ ἀντέστησαν μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου ἡναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσωσι καὶ ἐγκαταλιπόντες τὴν πατρίδα των ἀπῆλθον εἰς τὰς Ἰονίους νήσους.

§ 23. Πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου. — Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Σουλίου ὁ Ὁμέρος Βρυώνης ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ Κιουταχῆς ἐπῆλθε μετὰ ἔνδεκα χιλιάδων ἀνδρῶν κατὰ τοῦ Μεσολογγίου, εἰς τὸ διοικοῦν εἶχεν ἀποσυρθῆ ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης μετὰ τῶν λειψάνων τοῦ Πέτα, καὶ ἐποιορκησεν αὐτό. Τὰ δχρώματα τοῦ Μεσολογγίου ἦσαν ἀσθενῆ καὶ ἀσήμαντα, αἱ δὲ τροφαὶ μόλις ἐπήρκουν δι’ ἓνα μῆνα. Κατ’ ἀρχὰς οἱ πολιορκούμενοι διεβουκόλησαν τοὺς Τούρκους παρατείναντες ἐπιτηδείως τὰς περὶ παραδόσεως διαπραγματεύσεις μέχρι τοῦ Νοεμβρίου. ‘Οτε δὲ μοῖρα ὑδραικοῦ στόλου ἐπιφανεῖσα πρὸ τῆς πόλεως εἰσήγαγεν εἰς αὐτὴν τροφὰς καὶ πολεμεφόδια καὶ ἀπεβίβασαν ἐπικουρίαν ἐκ χιλίων ἀνδρῶν, οἱ πολιορκούμενοι διεμήνυσαν ἀπροκαλύπτως εἰς τὸν Ὁμέρο Βρυώνην «Ἀν θέλῃς τὸ Μεσολόγγι, ἔλα νὰ τὸ πάρης».

Οἱ Τούρκοι ἐκμανέντες ἐπεχείρησαν νὰ κυριεύσωσι τὸ Μεσολόγγιον δι’ ἐφόδου κατὰ τὴν νύκτα τῆς 24 πρὸς τὴν 25 Δεκεμβρίου ἀποτυχόντες δὲ ὅμως ἡναγκάσθησαν ἐνεκα τοῦ δριμέος χειμῶνος καὶ τῶν παντοειδῶν στερήσεων καὶ κακουγιῶν νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν καὶ ν’ ἀπέλθωσι.

§ 24. Ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλη. — **Καταστροφὴ τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ.** — **Ἀλωσίς τοῦ Παλαμηδίου.** — Ο σουλτάνος, ἀφ’ οὗ ἀπηλάγη τοῦ φοβεροῦ ἀποστάτου Ἀλῆ πασσᾶ, ἐπειψε κατὰ τῆς Ἑλλάδος τὸν Δράμαλην μετὰ εἰκοσιτεσσάρων χιλιάδων πεζῶν, ἐξ χιλιάδων ἵππεων καὶ ἵκανον πυροβολικοῦ. Ο Δράμαλης ἐκκινήσας ἐκ Λαρίσης περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου διῆλθε τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Φθιώτιδα καὶ τὴν Βοιωτίαν χωρὶς μηδαμοῦ ν’ ἀπαντήσῃ ἐμπόδιον. Λειτηλατήσας δὲ τὴν

Αττικὴν προεχώρησε πρὸς τὴν Μεγαρίδα, διέβη τὰ δυσπόρθητα στενὰ τῶν Γερανίων, ἐπέρασε τὸν Ἰσθμόν, κατεπλημμύρισε τὰς ἀργολικὰς πεδιάδας μὲ τὰ στρατεύματά του καὶ τῇ 12 Ἰουλίου ἐστρατόπεδευσεν ἐν Ἀργει. Φόβος καὶ τρόμος κατέλαβε τοὺς Ἑλληνας. Ἡ ἔλληνική κυβέρνησις, ἡτις ἐκ Κορίνθου εἶχεν ἀποσυρθῆ εἰς τὸ Ἀργος κατέφυγε χάριν ἀσφαλείας εἰς δύο ἐντὸς τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου ἥμιολίας. Μόνος δὲ πρόεδρος τοῦ βουλευτικοῦ Δημήτριος Ὅψηλάντης ἥρητην νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν σωτηρίαν του εἰς τὰς ἥμιολίας καὶ ἔμεινεν εἰς τὴν ἔποράν συναθροίσας δὲ ἐπτακοσίους ἄνδρας πλήρεις τόλμης ἐνίσχυσε τὴν δύχωρὰν ἀκρόπολιν τοῦ Ἀργους, ἣν εἶχε προκαταλάβει δὲ Μανιάτης Καραγιάννης.

Ἐν τῷ μέσω τῆς γενικῆς ἀπελπισίας ἐφάνη σωτὴρ τῆς ἐπαναστάσεως δὲ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. Ἡ βροντώδης φωνὴ τοῦ πολεμάρχου ἀντίχησεν ὡς πολεμικὴ σάλπιγξ, καὶ πλήθος ἐνόπλων πολεμιστῶν ἔδραμον ὑπὸ τὴν σημαίαν του. Ὁ Κολοκοτρώνης κατερχόμενος ἐκ Τριπόλεως ἥλθε καὶ ἔδρυσε τὸ στρατηγεῖόν του εἰς τοὺς Μύλους τῆς Λέρους καὶ διηυκόλυνε τὴν λαθραίαν ἔξοδον τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει τοῦ Ἀργους κεκλεισμένων. Μετ' αὐτοῦ δὲ ἦσαν δὲ Πετρόπιπης, δὲ Παπαφλέσσας καὶ ἄλλοι.

Οἱ Δράμαλης μὴ προνοήσας νῦν ἀποταμιεύσῃ τροφὰς πρὸς συντήρησιν τοῦ στρατοῦ του περιῆλθεν ἐντὸς δλίγου εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμηχανίαν, διότι ἡ πεῖνα ἥρχισε νὰ μαστίζῃ τὸ στρατόπεδόν του. Νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου δὲν ἥδυνατο πρὸν ἡ ἐκπορθήσῃ τὸ ἐν Μύλοις ἔλληνικὸν στρατόπεδον. Ἄλλὰ τοῦτο ἦτο ἐπίσης ἀδύνατον. Οὐθὲν περιέστη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Κόρινθον. Πρὸς τοῦτο δὲ ἐζήτησε νὰ ἔξαπατήσῃ τοὺς Ἑλληνας. Ἐπειμφε λοιπὸν πρὸς αὐτοὺς τὸν γραιματέα του, δστις ἦτο Χριστιανός, καὶ τοῖς προέτεινεν ἀμνηστίαν. Οἱ Ἑλληνες ἐγέλασαν, ὅτε ἤκουσαν τὴν πρότασιν. Τότε δὲ γραιματεὺς λέγει δῆθεν ἐμπιστευτῶς ὅτι δὲ Δράμαλης διανοεῖται νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν Τρίπολιν, συμβουλεύει δὲ αὐτοὺς νὰ καταλάβωσι τὰς δρεινὰς διόδους τὰς ἀγούσας εἰς Τρίπολιν, ὅπως ἐμποδίσωσιν αὐτόν. Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι Ἑλληνες ἐπεισον εἰς τὴν στηθεῖσαν παγίδα. Μόνος δὲ Κολοκοτρώνης ἐνόησε τὸ τέγνασμα τοῦ Δράμαλη καὶ εἶπεν ὅτι εἰς τὸν Δράμαλην δὲν μένει ἄλλο ἢ νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ὅτι εἶνε ἀνάγκη ἀπαραίτητος νῦν ἀποκόψιται τὴν

πρὸς τὴν Κόρινθον ὅδὸν τῆς ὑποχωρήσεως αὐτοῦ. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἡ γνῶμη του δὲν ἔγεινε δεκτή, παραλαβὼν περὶ τοὺς δισκύλίους πιστοὺς συντρόφους ἤλθε καὶ κατέλαβε τὰ στενά τῶν Δερβενακίων διὰ γὰρ ἐμποδίση τὴν ὑποχώρησιν τοῦ Δράμαλη.

Καὶ ἀληθῶς τὴν πρωῖαν τῆς 26 Ιουλίου 1822 ἔξεκίνησεν ἡ ἐμπροσθόμοφυλακὴ τοῦ Δράμαλη διευμυνομένη εἰς Κόρινθον. Ὅτε οἱ Τοῦρκοι εἰσῆλθον εἰς τὰ στενά τῶν Δερβενακίων, οἱ κερχυμμένοι ἐκεὶ Ἐλληνες προσέβαλον αὐτοὺς διὰ συγχῶν πυροβολισμῶν καὶ τοὺς ἡγίγνασαν νὰ τραπῶσι πρὸς τὸ ὑψωμα τοῦ Ἀγίου Σώστου. Μόλις ἐφράσαν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Ἀγίου Σώστου, ὁ Νικήτας, ὁ Παπαφλέσσας καὶ ὁ Υψηλάντης προκαταλαβόντες τὸ ὑψωμα ἐπέπεσον κατ’ αὐτῶν αἰφνιδίως καὶ τοὺς κατέκοψαν. Τέσσαρες χιλιάδες νεκροὶ ἐκάλυψαν τὰς χαράδρας καὶ τὰς κλιτῖς, ἄπειρα δὲ λάφυρα περιῆλθον εἰς τοὺς νικητάς.

Μετὰ δύο ἡμέρας ἔξεκίνησε καὶ τὸ κύριον σῶμα τοῦ Δράμαλη δι’ ἄλλης ὅδοι, ἀνατολικώτερον διὰ τοῦ Ἀγινόρους. Ὅτι ἐν Μύλοις πολυάριθμος ἔλληνικὸς στρατὸς ἐπετίθετο ἐκ τῶν νάτων, ὃς εἶχεν εἰδοποιήσει ὁ Κολοκοτρώνης, δὲν θὰ ἐγλύτωνε οὔτε δουσθοῦντι ἐκ τῆς μεγάλης στρατιᾶς τοῦ Δράμαλη. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἔγεινε, καὶ ὁ Δράμαλης μὲν μερικὰς σχετικῶς ἀπωλείας ἐφθασεν εἰς Κόρινθον ἀπνούς σκεδόν, πεζὸς καὶ ἐν ἐσχάτῃ ταπεινώσει.

Μετὰ τὸ λαμπρὸν τοῦτο κατόρθωμα τοῦ Κολοκοτρώνη ἡ ἔλληνικὴ κυβέρνησις διώρισεν αὐτὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Κολοκοτρώνης ἀπέκλεισε τὸν Δράμαλην ἐν Κορίνθῳ πείσας καὶ τὸν Ὀδυσσέα νὰ καταλάβῃ τὰ στενά τῆς Μεγαρίδος. Περὶ τὰ τέλη Ὁκτωβρίου ὁ Δράμαλης ἀπέθανεν ἐν Κορίνθῳ μεστὸς λύπης καὶ στενοχωρίας. Τὰ δὲ λείψαντα τῆς μεγάλης στρατιᾶς του, ζητήσαντα νὰ μεταβῶσι εἰς Πάτρας διὰ τῆς παραλίας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, κατεστράφησαν σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου ἐν Ἀκράτᾳ ὑπὸ τῶν Ζαϊμαίων, τοῦ Λόντου, τοῦ Πετμεζᾶ καὶ τοῦ Χαραλάμπη. Τοιοῦτον οἰκτρὸν τέλος ἔλαβεν ἡ ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλη.

Τῇ 30 Νοεμβρίου ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Ἐλλήνων τὸ Παλαιμήδιον, μετὰ δέκα δὲ ἡμέρας παρεδόθη εἰς τὸν Κολοκοτρώνην διὰ συνθήκης, καὶ ἡ Ἀχροναυπλία (Ἴτσ-Καλὲ) μετὰ τῆς πόλεως.

Τρίτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως — 1823.

§ 25. Ἐκστρατεῖαι κατὰ τῆς ἀνατολικῆς καὶ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος. — Θάνατος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη. — Κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως ἔγειναν δύο ἐκστρατεῖαι τῶν Τούρκων, ή μὲν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ή δὲ εἰς τὴν δυτικήν. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα εἰσέβαλεν δὲ Ἰουσούφ πασσᾶς Βερκόφτσαλης. Προελάσας οὗτος ἐκ Λαρίσης περὶ τὰς ἀρχὰς Ἀποιλίου ἔξεχύθη μὲ τὰ στίφη του τὰ ἵππικὰ εἰς τὴν Φωκίδα καὶ τὴν Βοιωτίαν μετέβη δὲ επειτα εἰς Εύβοιαν κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Ὁμέρου πασσᾶ τῆς νήσου πρὸς πατάπινεν τῆς ἐν αὐτῇ ἐπαναστάσεως καὶ τέλος ἐπέστρεψεν ἄπρακτος εἰς Λαμίαν.

Σπουδαιοτέρα δὲ ὅμως ἦτο ἡ κατὰ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἐκστρατεία. Οἱ Μουσταῆς πασσᾶς τῆς Σκόδρας μετὰ δικτὼ χιλιάδων Τουρκαλβανῶν, τῶν καλούμενων Μιρδιτῶν, εἰσέβαλε διὰ τῶν Ἀγράφων εἰς τὴν Αίτωλίαν, δὲ ὁμέρου Βρυώνης μετὰ τεσσάρων χιλιάδων εἰσώρμησεν εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν. Ηἱ ἐμπροσθοφυλακὴ τοῦ Μουσταῆ, ἀποτελουμένη ἐκ τεσσάρων χιλιάδων ὑπὸ τὸν Τσελαλεδίμπειρην, κατεσκήνωσε πρὸ τοῦ Καρπενησίου. Εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα ἐπεκράτει τότε δεινὴ ἀναοχία. Οἱ διπλαρχηγοὶ ἥριζον πρὸς ἀλλήλους καὶ οὐδεὶς ἀπεφάσιζε νὰ ἔξελθῃ κατὰ τοῦ ἔχθρον. Ἄλλ᾽ ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀπελπιστικῆς ταύτης ἀναρρίας ἐνεφανίσθη ἡ ἥρωϊς μορφὴ τοῦ Μάρκου Μπότσαρη δὲ παρηγορία καὶ καύχημα τοῦ ἔθνους.

Οἱ Μάρκος Μπότσαρης θέλων νῦν ἀναζωπυρήσῃ τὸ πεπτωκὸς θάρρος τῶν Ἑλλήνων παρέλαβε τριακοσίους πεντήκοντα εὐτόλμους Σουλιώτας καὶ ἐπῆλθε κατὰ τῶν πρὸ τοῦ Καρπενησίου κατεσκηνωμένων ἔχθρον. Τὸ μεσονύκτιον τῆς 9 Αὐγούστου 1823 ἐπέπεσεν αἰφνιδίως κατὰ τῶν κοιμωμένων Τουρκαλβανῶν καὶ ἐπήνεγκε κατ᾽ αὐτῶν ἀνηλεῆ σφαγήν. Ἄλλὰ θελήσας νὰ συλλάβῃ ζωντανὸν τὸν ἀρχηγὸν τῶν Γουρκαλβανῶν, ὅστις εἶχε στήσει τὴν σκηνήν του ἐντὸς μάνδρας, ἀνερριχήθη ἐπὶ τῆς μάνδρας καὶ παρετήρει πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ εἰσδύσῃ εἰς αὐτήν. Ἄλλ᾽ οἱ ἐντὸς διαχρίναντες κεφαλὴν πυροβολοῦσι καὶ δίπτουσιν ἀπνουν τὸν Μάρκον. Οἱ Σουλιώται περίλυποι ἐκόμισαν τὸ σῶμα τοῦ ἀρχηγοῦ των εἰς Μεσολόγγιον, ὅπου καὶ ἐτάφη.

Τὴν ἐπιοῦσαν οἱ Μιρδῖται ἔθαψαν τοὺς νεκρούς των ἀνερχομένων εἰς ὀκτακοσίους. Μετὸ διάγον φθάσαντος καὶ τοῦ Μουσταῆ προεχώρη-

σαν πρὸς τὰ κάτω πνέοντες ἐκδίκησιν. Καθὸς δόδον ὁ Μουσταῆς ἡγώθη μετὰ τοῦ Ὄμερος Βρυνώνη, ἀμφότεροι δὲ ἦλθον καὶ ἐποιούρκησαν τὸ Αἰτωλικόν. Ἀλλ’ ἐπελθόντος τοῦ χειμῶνος καὶ κατατυχόμενοι ὑπὸ τῆς πείνης καὶ τῶν στερήσεων ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὰ Ἰδιαὶ ἄπρακτοι.

§ 118. *Ο φιλελληνισμὸς ἐν Εὐρώπῃ. — Ο λόρδος Βύρων.* — Η ἐλληνικὴ ἐπανάστασις εὐθὺς ἀπὸ ἀρχῆς διήγειρε μέγαν ἐνθουσιασμὸν ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ· τὰ δὲ κατὰ Ἑρῷαν καὶ κατὰ Θάλασσαν ἥρωϊκὰ κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων ἀφ’ ἐνὸς καὶ ἀφ’ ἑτέρου αἱ τραγικαὶ σφαγαὶ τῶν Τούρκων ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀλλαχοῦ καὶ ἰδίως ἡ κατααποφῆ τῆς Χίου ηὔξησαν καὶ ἀνεζωπύρησαν τὸ πρὸς τὴν Ἑλλάδα αἰσθητικὰ τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης. Ἐν Γερμανίᾳ, ἐν Ἑλβετίᾳ, ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἀμερικῇ αὐτῇ συνεστήθησαν διάφοροι ἑταιρεῖαι, αἴτινες ἐπεμπονεῖσαν τὸν πόλεμον τῆς ἐπαναστάτας ὅπλα καὶ χοίματα. Πρὸς τούτοις δὲ πολλοὶ φιλέλληνες Ἰταλοί, Γάλλοι, Ἀγγλοί καὶ Γερμανοί ἐσπευσαν νὰ ἔλθωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπως καὶ διὰ τοῦ αἰματός των ὑποστηρίζωσι τὸν Ἱερὸν αὐτῆς ἀγῶνα.

Μεταξὺ τῶν φιλελλήνων τούτων διεφημίσθη κατ’ ἔξοχὴν ὁ λόρδος Βύρων, εἰς τῶν μεγαλοφυεστέρων ποιητῶν τοῦ νεωτέρου κόσμου. Ο Βύρων εἶχε ψάλει ἀλλοτε παθητικώτατα τὴν δούλην Ἑλλάδα τελευταῖον δ’ ἐστευσε νὰ βιηθήσῃ αὐτὴν καὶ διὰ τοῦ αἵματός του. Ἀπεβίβασθη εἰς Μεσολόγγιον τῇ 24 Δεκεμβρίου 1823, οἱ δὲ Ἑλληνες ὑπεδέχθησαν αὐτὸν μετὰ μεγάλων τιμῶν.

Ο Βύρων ἐπράξει πᾶν διὰ τοῦ ἃ τοῦ δυνατὸν ὑπὲρ ἀγῶνος ἐνδόξου καὶ εὐγενοῦς. Παρέδωκεν εἰς τὸν Μαυροκορδάτον δσα χοίματα εἶχε φέρει μεθ’ ἑαυτοῦ καὶ ἀνέλαβε δι’ ἔξόδων του τὴν συντήρησιν σώματος πεντακοσίων Σουλιωτῶν. Προσεπάθησε νὰ συμφυλιώσῃ τοὺς ἐρίζοντας Ἑλληνας καὶ νὰ καταστήσῃ τὸν πόλεμον ἀνθρωπινώτερον καταργῶν τὰς βασάνους τῶν αἰγαλώτων. Ἀλλὰ τὸ νοσηρὸν κλῆμα τοῦ Μεσολογγίου καὶ αἱ περιπέτειαι τοῦ νέου βίου, εἰς ἀς ἀφειδῶς ἐξετίθετο ὁ Βύρων, ἐπέδρασαν δλεθρίως ἐπὶ τὴν ὑγείαν του καὶ τῇ 17 Ἀπριλίου 1824 ἀπέθανε πικρῶς θρηνούμενος ὑπὸ πάντων,

Τέταρτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως. — 1824.

§ 116. *Ἐμφύλιοι πόλεμοι. — Θάνατος τοῦ Ὁδυσσέως.* — Κατὸς Μάρτιον τοῦ 1823 συνῆλθεν ἐν Ἀργει ἡ δευτέρα ἐθνικὴ συνέλευσις

τῶν Ἐλλήνων. Ἀλλ' οἱ πληρεξούσιοι αὐτῆς διηγέθησαν εἰς δύο ἀντιπάλους μερίδας, τὴν τῶν στρατιωτικῶν, ἣς ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ τὴν τῶν πολιτικῶν, ἣς προϊστάτο ὁ Μαυροκορδάτος. Ἐκ τούτου προῆλθεν ἔρις μεταξὺ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, τὸ διποῖον ἐκίνει ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ τοῦ Βουλευτικοῦ, τὸ διποῖον διηγήθυνεν ὁ Μαυροκορδάτος.

Τὸ Βουλευτικὸν ὑπερισχῦσαν ἐκήρυξεν ἔκπτωτον τὸ Ἐκτελεστικὸν καὶ ἐξέλεξεν ἔτερον Ἐκτελεστικὸν προεδρευόμενον ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Κουντουριώτου, οὗτο δὲ ἀντὶ μιᾶς ὑπῆρχον δύο κυβερνήσεις. Ἐντεῦθεν ἐξερράγησαν δύο ἐμφύλιοι πόλεμοι. Κατὰ τὸν πρῶτον, ἀφ' οὐ ἔγειναν ἔξωθεν τῆς Τριπόλεως δύο συγκούσεις, καθ' ἣς εἰς μόνον ἔπεισε νεκρός, ὁ Κολοκοτρώνης ἐθεώρησε συνετὸν καὶ συμφέρον εἰς ἔκαντὸν καὶ εἰς τὴν πατρίδα νὰ ὑποχωρήσῃ λαβῶν ἀμνηστίαν καὶ δι' ἔκαντὸν καὶ διὰ τοὺς διποδούς του.

Ἀλλ' ὁ μετ' ὀλίγον ἐκραγεὶς δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος διεξήχθη μετὰ μεγαλειτέρου πείσματος. Κατ' αὐτὸν ἔπεισεν ὁ Πᾶνος Κολοκοτρώνης βληθεὶς ἐξ ἐνέδρας διὰ σφαιράς ἐλληνικῆς· ὁ δὲ γηραιὸς πατήρ του συντριβεὶς ὑπὸ τῆς θλίψεως ἐπεκαλέσθη καὶ πάλιν τὴν ἀμνηστίαν τῆς κυβερνήσεως τοῦ Κουντουριώτου· ἀλλὰ συλληφθεὶς μετ' ἄλλων εἴκοσι τεσσάρων προκρίτων καὶ διπλαρχηγῶν ἐνεκλείσθη εἰς τὸ ἐν Ὑδρα μοναστήριον τοῦ προφήτου Ἡλιού.

Κατόπιν ἡ κυβέρνησις ἐστράφη κατὰ τοῦ ἐν τῇ Στερεᾷ Ἐλλάδι Ὁδυσσέως, ὅστις ἐσυκοφαντεῖτο ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν του ὅτι ἐνδίκετο εἰς συνεννοήσεις μετὰ τῶν Τούρκων. Κατὰ τοῦ Ὁδυσσέως ἐστάλη τὸ ἄλλοτε πρωτοπαλλήκαρόν του, ὁ Γκούρας. Ὁ Ὁδυσσεὺς παρεδόθη εἰς τὸν Γκούραν ἐπὶ τῇ ὑπόσχεσι τοῦ ἀπίγαγεν εἰς Ἀθήνας δέσμιον τὸν περιώνυμον ἥρωα τῆς Γραβιᾶς καὶ ἐνέκλεισεν αὐτὸν εἰς τὸν ἐν τῇ Ἀκροπόλει ὑπάρχοντα μέχρι πρὸ διλίγων ἐτῶν πύργον. Ἐκεῖ ὑπέστη ὁ ἥρως ἀγρίας βασάνους καὶ τέλος ἐφονεύθη καταχρηματισθεὶς ἐκ τῶν ἐπάλξεων τοῦ πύργου.

§ 28. *Παρέμβασις τοῦ Μεχμέτ Αλῆ πασσᾶ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα. — Κακοπόταξις Κρήτης καὶ Κάσου. —* Ὁ σουλτάνος, πεισθεὶς ὅτι ἦτο ἀνίκανος νὰ καταβάλῃ διὰ τῶν ἴδιων του δυνάμεων τὴν ἐλληνικὴν ἐπανάστασιν, ἐπεκαλέσθη τὴν συνδρομὴν Ἐλληνικὴ Ιστορία ΝΙΚ. ΒΡΑΧΝΟΥ

τοῦ ὑποτελοῦς του Μεχμέτ "Αλῆ πασσᾶ τῆς Αἰγύπτου, ὅστις πρὸς καιροῦ εἶχε συγχροτήσει τακτικὸν στρατόν." Οπως δὲ καταστήσῃ προθυμότερον τὸν ἵσχυρὸν τοῦτον πασσᾶν, προσήνεγκεν εἰς αὐτὸν τὴν κατὰ ξηράν καὶ κατὰ θάλασσαν γενικὴν κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἀρχηγίαν. "Ο Μεχμέτ "Αλῆς ἥρωνθη δι" ἔαυτόν τὴν προσενεχθεῖσαν ἀρχηγίαν, ἀλλ' ἀπεδέχθη αὐτὴν διὰ τὸν θετὸν υἱόν του Ἰβραήμ, ὅστις πάραπτα διωρίσθη διοικητὴς τῆς Πελοποννήσου.

"Η Κρήτη, ὡς προείπομεν, εἶχεν ἐπαναστατήσει συγχρόνως μετὰ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος. Ταύτης τὴν διοίκησιν ἀπὸ τοῦ 1822 εἶχεν ἀναθέσει ὁ σουλτάνος εἰς τὸν Μεχμέτ "Αλῆν τῆς Αἰγύπτου. Κατὰ δὲ τὸν Ἱούνιον τοῦ ἔτους ἐκείνου ὁ Μεχμέτ "Αλῆς ἀπέστειλε μετὰ στρατοῦ ἐναντίον τῆς Κρήτης τὸν γαμβρόν του Χασάν, οὗτος δὲ διὰ πυρὸς καὶ διὰ σιδήρου προέβη εἰς τὴν εἰρηνευσιν τῆς νήσου. Καὶ ἥδυνθη μὲν ὁ ὑπὸ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου πεμφθεὶς διοικητὴς τῆς νήσου Ἐμμανουὴλ Τομπάζης νὰ κυριεύσῃ τὰ φρούρια Κισσάμου καὶ Κανδάνου καὶ ν' ἀναπτερώσῃ τὸ φρόνημα τῶν Κρητῶν ἀλλ' ἐν ᾧ κατόπιν ὁ Τομπάζης κατηγάλισκε πολύτιμον χρόνον εἰς ἀκαίρους καὶ ματαίας συζητήσεις περὶ πολιτεύματος, ὁ Μεχμέτ "Αλῆς παραλαβὼν τὸ πασσαλίκιον τῆς Πελοποννήσου ἀνέπτυξεν ἔκτακτον δραστηριότητα. Ἀντὶ τοῦ ἀποθανόντος γαμβροῦ του Χασάν ἀπέστειλεν εἰς Κρήτην τὸν Μάρτιον τοῦ 1824 τὸν Ἀλβανὸν Χουσεῖν μπέην, ὅστις ὑπῆρξεν δικαῖος δαίμων τῆς Κρήτης. Ὁ Χουσεῖν, δραστηριώτερος καὶ θηριώδεστερος τοῦ Χασάν, συνεπλήρωσε μετὰ πρωτοφανοῦς ὡμότητος τὴν τελείαν καθυπόταξιν τῆς νήσου.

Μετὰ τὴν Κρήτην ὑπέταξεν ὅμιοίως καὶ τὴν μικρὰν νῆσον Κάσον, ἵς οἱ θαλασσινοὶ κάτοικοι ἐνίσχυον τὴν ἐπανάστασιν τῶν Κρητῶν διὰ τῆς προσκομίσεως τῶν ἐπιτηδείων.

§ 29. *Καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν.*— "Η τύχη τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κάσου ἔπρεπε νὰ χρησιμεύσῃ ὡς σοβαρὰ νουθεσία διὰ τοὺς Ἑλληνας. Ἄλλ' οὗτοι διὰ τῶν ἐμφυλίων πολέμων διήρεσαν καὶ ἐξησθέντισαν τὸ ἔθνος καθ' ἣν μάλιστα ἐποχὴν τοῦτο εἶχεν ἀνάγκην ὅλων τῶν δυνάμεων του, ἵνα δυνηθῇ ν' ἀποτρέψῃ τὸν ἐπικείμενον φριβερὸν κίνδυνον. Ἄλλ' ἴδούν μετ' ὅλιγον ἡ Ἑλλὰς ἐπαθεν ἄλλην συμφορὰν πολὺ φιβερωτέραν.

"Ο δύωμανικὸς στόλος ἐκ διακοσίων τριάκοντα πέντε πλοίων ὑπὸ

τὸν ναύαρχον Χοσρέφ ἐνεφανίσθη πρὸ τῶν Ψαρῶν τῇ 20 Ιουνίου 1824 καὶ περιέζωσε τὴν νῆσον. Οἱ Ψαριανοὶ ἐγκαίρως ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, τῆς "Υδρας καὶ τῶν Σπετσῶν. Ἀλλ' ὅμως οὐδεμία βοήθεια ἤλθεν. Ὁθεν ἐγκαταλειμμένοι εἰς ἑαυτοὺς ἀπεράσισαν ν' ἀμυνθῶσι μέχρις ἐσχάτων. Ἀλλὰ διέπραξαν τὸ μέγα καὶ διέθροιν σφάλμα νὰ περιορίσωσι τὸν ἀγῶνα εἰς τὴν ἐπὶ τῆς νῆσου ἄμυναν καὶ νὰ καταδικάσωσιν εἰς ἀργίαν ἐν τῷ λιμένι τὸν στόλον των. Τοῦτο δὲ ἔπραξαν καὶ ἀπάτησιν χιλίων διακοσίων μισθοφόρων Θεσσαλῶν καὶ Μακεδόνων, οἵτινες εὑρίσκοντο εἰς τὰ Ψαρά.

Τὴν ἑσπέραν τῆς 20 Ιουνίου δὲ Χοσρέφ ἥρχισε σφοδρότατον κανονιοβολισμὸν κατὰ τῆς πόλεως, εἰς τὸν δόπον κρατερῶς ἀπήντων αἱ κανονιοστοιχίαι τῶν ἀτρομήτων Ψαριανῶν. Ἀλλὰ περὶ τὴν δύδοην ὥραν τῆς πρωΐας οἱ Τούρκοι κατώρθωσαν ν' ἀποβιβάσωσιν εἰς τὶς προσούρητον μέρος πρὸς ἀνατολὰς τῆς νῆσου πολυάριθμα στίφη, ἀτινα κατέλαβον τὰ νητά τῶν Ψαριανῶν. Παρὸ δὲ τὴν κρατερὸν ἀντίστασιν τῶν γενναίων τούτων προμάχων τῆς ἐλευθερίας ἡ πόλις ἐκυριεύθη καὶ παρεδόθη εἰς τὰς φλόγας καὶ τὴν διαρπαγήν. Γυναικες καὶ παιδία ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν, ἵνα μὴ πέσωσιν εἰς χεῖρας τῶν αἰμοχαρῶν Τούρκων. Τούτων ἐλάχιστοι ἐσώθησαν. Ἐσώθησαν δὲ καὶ τινες τῶν κατόίκων ἐπὶ δέκα ἢ πλοίων καὶ ἐπὶ τὰ πυρπολικῶν.

"Η καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν ὑπῆρξε φοβερά. Ἐν τῇ νήσῳ πλὴν τῶν ἐπτὰ χιλιάδων κατοίκων ὑπῆρχον καὶ ὑπὲρ τὰς 20 χιλιάδας πρόσφυγες. Τῶν Ψαριανῶν μόνον τρεῖς χιλιάδας ἐσώθησαν, τῶν δὲ προσφύγων δέκα ἐπτὰ χιλιάδες ἐθανατώθησαν ἢ ἐξηνδραποδίσθησαν.

§ 30. Ναυμαχία περὶ τὴν Σάμον. — **Η μεγάλη ναυμαχία τοῦ Γέροντος.** — Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν δὲ Χοσρέφ ἐπλευσεν εἰς τὰ παράλια τῆς Μιαρᾶς Ἄσιας, ἵνα παραλάβῃ ἐκεῖθεν στρατὸν καὶ ἀποβιβάσῃ αὐτὸν εἰς Σάμον. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ κατέπλευσεν δὲ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὸν ἀντιναύαρχον Σακτούρην, τοῦ Μιαούλη κωλυθέντος, καὶ κατέλαβε τὸ μεταξὺ Σάμου καὶ ἀσιατικῆς παραλίας στενόν. Εἰς τὸ στενόν ἐκεῖνο συνεκροτήθησαν αἱματηραὶ ναυμαχίαι, ἀπὸ τῆς 31 Ιουλίου μέχρι τῆς 5 Αὐγούστου, καθ' ἃς δὲ Χοσρέφ ὑπέστη πολλὰς ζημίας καὶ τέλος περίτοιρος κατέστηκεν ἡ Σάμος.

στασίαν τῶν τηλεβόλων τῆς Κῶ καὶ τῆς Ἀλικαρνασοῦ, ἵν' ἀναμείνῃ ἐκεῖ τὸν περιμενόμενον αἰγυπτιακὸν στόλον.

Μετ' ὅλιγον κατέφθασε καὶ ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος ὑπὸ τὴν ναυαρχίαν τοῦ πολυυμούλήτου Ἰβραήμ, ἦνώθη δὲ μετὰ τοῦ τουρκικοῦ καὶ οὗτος ἀπετελέσθη στόλος τετρακοσίων πλοίων μικρῶν καὶ μεγάλων, ἄτινα ἔφερον δύο χιλιάδες πεντακόσια τηλεβόλα καὶ πεντήκοντα χιλιάδες ναύτας καὶ στρατιώτας. Ὁ κολοσσαῖος οὗτος στόλος εὑρέθη ἀντιμέτωπος πρὸς τὸν ἐλληνικὸν ἀπέναντι τῆς Σάμου ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Γέροντος. Συνίστατο δὲ ὁ ἐλληνικὸς στόλος ἐξ ὅγδοήκοντα μικρῶν πλοίων, ἄτινα ἔφερον δκτακόσια πεντήκοντα τηλεβόλα μικρᾶς ὀλκῆς καὶ πέντε χιλιάδας ναύτας, ἐναυάρχει δὲ αὐτοῦ ὁ Μιαούλης, ὃστις κατέφθασε τῇ 24 Αὐγούστου. Οἱ δύο στόλοι συνεκρούσθησαν τῇ 24 Αὐγούστου. Ἡ ναυμαχία διήρκεσε μέχρι νυκτός, ἔληξε δὲ ἀνευ σημαντικοῦ ἀποτελέσματος.

Ἄλλ' ἡ σπουδαιοτέρα πασῶν τῶν κατὰ τὴν ἐλληνικὴν ἐπανάστασιν ναυμαχιῶν συνεκροτήθη τῇ 29 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς Αὐγούστου, παρὰ τὰ Τσάταλα πρὸς βορρᾶν τῆς Ἀλικαρνασσοῦ. Ἡτο ἀληθῆς γιγαντομαχία, καθ' ἥν δὲ ἀτρόμητος Μιαούλης ἀνενέωσε τὸ ἐν Σαλαμῖνι τρόπαιον τῶν ἐνδόξων προγόνων. Ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ ναυμαχίᾳ οἱ ἐχθροὶ ἔπιασθον πανωλεθρίαν. Τὸ δὲ τέλος τῆς ναυμαχίας ἐπεσφράγισεν ἡ πυροπόλησις τῆς τυνησιακῆς ναυαρχίδος, ἥτις ἀνατιναχθεῖσα εἰς τὸν ἀέρα πυρίφλεγτος ὑπὸ ἐλληνικοῦ πυροπολικοῦ ἔσπειρεν εἰς τὸ πέλαγος ναυάγια καὶ νεκρούς.

Ἐπὶ δύο μῆνας οἱ ἀρχηγοὶ τῶν πολεμίων μάτην ἥγωνται νὰ καταστρέψωσι τὴν Σάμον. Τέλος ἀπεχωρίσθησαν, καὶ δὲ μὲν Χοσρὲφ ἀπέπλευσεν εἰς Ἑλλήσποντον, ὁ δὲ Ἰβραήμ ἥθελησε νὰ πλεύσῃ εἰς Κρήτην, ἵνα διαχειμάσῃ ἐν τῷ ἀσφαλεῖ λιμένι τῆς Σούδας. Ἄλλ' οἱ Ἑλληνες κατέφθασαν αὐτὸν πρὸ τοῦ Ἡρακλείου τῆς Κρήτης καὶ διεσκόρπισαν τὰ πλοιά του. Ἐν τούτοις τὰ πληρώματα τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου ἐκ τῶν ἐπὶ τρεῖς μῆνας ἀδιαλείπτων ναυμαχιῶν ὑπέστησαν ὅχι μικρὰς ζημίας. Ἐνεκα τούτου δὲ ἐλληνικὸς στόλος ἥναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ Ἰδαῖα· δὲ δὲ Ἰβραήμ ἰδὼν τὴν θάλασσαν ἐλευθέραν προσωριμίσθη ἀσφαλῶς εἰς τὸν λιμένα τῆς Σούδας (23 Νοεμβρίου 1824).

Ιέμπτον ἔτος τῆς ἐπαγαστάσεως.—1825

§ 31. Ἀπόβασις τοῦ Ἰβραήμ εἰς τὴν Πελοπόννησον.—Ἡττα
Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὸ Κρεμμύδι. — Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις δὲν προεῖδε τὸν μέγαν κίνδυνον, ὅστις ἐπεκρέματο κατὰ τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Σούδας ὑπὸ τοῦ Ἰβραήμ. Ἐπομένως δὲν ἔμεριμησε περὶ ἀποσοβήσεως αὐτοῦ. “Οὐεν δὲν Ἰβραήμ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1825 ἀνεφανίσθη εἰς τὰ μεσοπριακὰ παράλια καὶ ἀκωλύτως ἀπεβίβασεν εἰς τὴν Μεθώνην δέκα χιλιάδας πεζούς, χιλίους ἵππους καὶ ἰσχυρὸν πυροβολικόν. Περικαρακωθεὶς δὲν ἐκεὶ ἀπεφάσισε νὰ κυριεύσῃ τὰ ἐν Πύλῳ φρούρια.

Ἡ εἴδησις τῆς ἀποβάσεως τοῦ Ἰβραήμ εἰς Πελοπόννησον ἐνέσκηψεν ὡς κεραυνὸς εἰς τὸ Ναύπλιον, ὅπου εἶχε τὴν ἔδραν της ἥ κυβέρνησις. Ὁ πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως Γεώργιος Κουντουριώτης ἀνέλαβε νὰ ἐκστρατεύσῃ αὐτοπροσώπως κατὰ τοῦ Ἰβραήμ· ἀλλὰ φθάσας εἰς Καλάμας ἀφῆκεν ἐκεὶ ὡς στρατηγὸν τὸν πλοίαρχον Σκούρτην, αὐτὸς δὲ ἀπῆλθεν εἰς Ὅρδαν. Ὁ Σκούρτης παρέταξε τὸν ἐκ πέντε χιλιάδων στρατὸν παρὰ τὸν Κρεμμύδι, δπως ἀνακόψῃ τὴν μεταξὺ Μεθώνης καὶ Νεοκάστρου συγκοινωνίαν τοῦ Αἰγαίου περιπέτερον. Ἀλλ’ δὲν Ἰβραήμ ἐπελθὼν πανστρατιᾶ ἐνίκησε καὶ διεσκόρπισε τὸν Ἑλληνικὸν στρατόν.

§ 32. *Ἀλωσις τῆς Σφακτηρίας ὑπὸ τοῦ Ἰβραήμ.—Κατορθώματα τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου*. — Μετὰ τὴν μάχην τοῦ Κρεμμύδιον δὲν Ἰβραήμ διέταξε τὸν Χουσεῖν μπέην νὰ προσβάλῃ τὴν Σφακτηρίαν. Ἐν τῷ λιμένι αὐτῆς εὑρίσκοντο πέντε Ἑλληνικὰ πλοῖα ὑπὸ τὸν Ἀναστάσιον Τσαμαδόν, ἐπὶ δὲ τῆς νήσου δικτακόσιοι Ἐλληνες. Τῇ 26 Ἀπριλίου δὲν Χουσεῖν ἥρχισε νὰ κανονιοβολῇ τὴν Σφακτηρίαν. Βοηθούμενος δὲν ὑπὸ τοῦ πυκνοῦ πυρὸς τῶν πλοίων ἀπεβίβασεν εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς νήσου τέσσαρας χιλιάδας Ἀραβιας, οἵτινες ἀναρριχηθέντες ἐπὶ τῶν βράχων τῆς φαλακρᾶς Σφακτηρίας ἐκυρίευσαν αὐτήν. Ἐν τῷ ἀνίσιῳ ἐκείνῳ ἀγῶνι ἐπεσον ἐνδόξως τριακόσιοι πεντήκοντα Ἐλληνες, ἐν οἷς δὲν Τσαμαδός, δὲν Σαχίνης, δὲν Ἀναγνωσταρᾶς καὶ δὲν Ἰταλὸς φιλέλλην Σανταροῦζας, διακόσιοι πεντήκοντα ἑζωγρήμησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἑσώθησαν ἐπὶ τῶν δλίγων ἐκείνων πλοίων, ἄτινα ἔξηλθον αἰσίως ἀνὰ μέσον τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου. Ὁ Δημήτριος Σαχτούρης κολυμβῶν καὶ δὲν Μαυροκορδάτος διὰ λέμβου κατέφυγον εἰς τὸν πάροντα τοῦ Τσαμαδοῦ Ἀρην, ὅστις τελευταῖος κατώρθωσε νὰ διέλθῃ ὡς ἐκ θαύματος διὰ μέσου τριάκοντα τεσσάρων αἰγαίου πλοίων.

Μετὰ συνεχῆ δὲ βομβαρδισμὸν παρεδόθη διὰ συνθήκης καὶ τὸ Ναυάρινον καὶ τὸ Νεόκαστρον.

Ο Μιαούλης ἐκδικούμενος τὸν θάνατον τοῦ φίλου του Τσαμαδοῦ εἰσέπλευσεν ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς τὸν λιμένα τῆς Μεθώνης καὶ ἐπυρπόλιησεν ἐν αὐτῷ τριάκοντα ἀγνοπιακὰ πλοῖα πολεμικὰ καὶ φορτηγά. Καὶ δὲ Γεωργίος Σαχτούρης πλέων περὶ τὴν Εὔβοιαν συνήντησε παρὰ τὸν Καφηρέα τὸν τουρκικὸν στόλον ὑπὸ τὸν Χοσρέφ καὶ κατεναυμάχησεν αὐτὸν.

§ 33. *Μάχη παρὰ τὸ Μανιάκι (20 Μαΐου).* — ‘*Ηρωϊκὸς θάνατος τοῦ Παπαφλέσσα*. — Αἱ νῦν τοῦ Ἱβραῆμ προοῦξενησαν κατάπληξιν καὶ ἐνέπνευσαν τὴν ἀπελπισίαν εἰς πάντας. Αἱ λόγχαι καὶ τὸ ἵππικὸν τῶν Αἰγυπτίων ἴσταντο ὡς τείχη ἀπέναντι τῶν ἐπαναστατῶν. Ο μόνος, ὅστις ἥδυνατο ν̄ ἀντιμετωπίσῃ τὸν ἐπίκινδυνον ἐχθρόν, ἦτο δὲ Κολοκοτρώνης. Καὶ δημιούρησεν ἡ κυβέρνησις ὑπείκουσα εἰς ποταπὰ πάθη ἐκράτει αὐτὸν δέσμιον. Ο Παπαφλέσσας, ὅστις τότε ἦτο ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν, ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ μόνος κατὰ τοῦ Ἱβραῆμ. Ἐξομήσας δὲ ἐκ Ναυπλίου περὶ τὰς ἀρχὰς Μαΐου ἥλθε μετὰ χιλίων ἀνδρῶν εἰς Πυλίαν καὶ κατέλαβε τὸ ἔκτοτε περιώνυμον καταστάν Μανιάκι, ὅπου κατεκεύασεν ἐκ τοῦ προχείρου τρεῖς λιθίνους προμαχῶνας.

Τῇ 20 Μαΐου ἐπεφάνη δὲ Ἱβραῆμ ἐπελαύνων μετὰ ἐξ χιλιάδων ἀνδρῶν. Οἱ ἀνδρες τοῦ Παπαφλέσσα μόλις εἶδον τὰ πολυάριθμα στίφη τοῦ Ἱβραῆμ κατελήγοντας ὑπὸ ὁγίους καὶ οἱ πλεῖστοι ἐπεζήτησαν τὴν σωτηρίαν των διὰ τῆς φυγῆς. Μόνον τριακόσιοι Μεσσήνιοι ἔμειναν μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ των προτιμήσαντες ἀντὶ τῆς αἰσχρᾶς φυγῆς τὸν ἔνδοξον θάνατον. Ἐκεῖ συνερχοτήθη μία τῶν ἡρωϊκωτάτων μαχῶν. Τὰ λογχοφόρα τάγματα τῶν Αἰγυπτίων ὅρμησαν ἐπανειλημμένως κατὰ τῶν ὠχυρωμένων Ἑλλήνων καὶ ἐπανειλημμένως ἀπεκριούσθησαν. Τέλος μετὰ τρίωρον φονικὸν ἀγῶνα εἰσώρμησαν ἐντὸς τῶν ἀσθενῶν προμαχώνων καὶ τότε ἤρχισεν ἀπεγνωσμένος ἀγῶν ἀνδρὸς πρὸς ἄνδρα. Οἱ Ἑλλήνες ἐπεσον πάντες, διπλάσιοι δὲ Αἰγυπτιοί, Ἐν τῇ σωρείᾳ τῶν πτωμάτων ἀνειρέθη δὲ νεκρὸς τοῦ Παπαφλέσσα, κατὰ διαταγὴν δὲ τοῦ Ἱβραῆμ ἐστιηρίζεται ἐπὶ δένδρου οὗτος, ὃστε δὲ Παπαφλέσσας ἐφαίνετο ζῶν καὶ ὅρμιος. Ο Ἱβραῆμ ἐκύτταξεν αὐτὸν ἀκίνητος καὶ σιωπηλὸς ἐπὶ πολλὴν ὥραν, ἔπειτα δὲ εἶπε,

πρὸς τοὺς περὶ αὐτὸν ἀξιωματικούς. «Ἄληθῶς ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο γενναιός» καὶ ἡσπάσθη τὸν νεκρόν.

§ 34. *Ἀπελευθέρωσις τοῦ Κολοκοτρώνη.* — *Ἐπιδρομὴ τοῦ Ἰβραῆμ εἰς τὴν Πελοπόννησον.* — Δύο ἥμέρας πρὸν συντελεσθῆ ἡ φοβερωτάτη μυσία εἰς τὸ Μανιάκι ἡ κυβέρνησις ὑπείκουσα εἰς τὴν γενικὴν καταρραγὴν ἡλευθέρωσε τὸν ἐν “Υδρα δεσμώτας καὶ ἐκήρυξε γενικὴν ἀμνηστίαν, ἀνηγόρευσε δὲ τὸν Κολοκοτρώνην γενικὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου. Τότε ἀντίχησεν ἀπ’ ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς χερσονήσου ἡ φωνὴ τοῦ γηραιοῦ στρατηλάτου, καὶ πάντες προσέδραμον ὑπ’ αὐτὸν προσδοκῶντες παρ’ αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν. Φθάσας εἰς Ναύπλιον ὁ Κολοκοτρώνης προέτεινεν εἰς τὴν κυβέρνησιν μέτρα τολμηρά· ἀλλ’ αὕτη ἔτρωμαζε πρὸ τῶν μέτρων τούτων τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ οὐδὲ ἐφαντάζετο τόσον μέγαν τὸν κίνδυνον.

Μετὰ τὴν παρὰ τὸ Μανιάκι μάχην ὁ Ἰβραῆμ χωρὶς νὰ ξάσῃ στιγμὴν λειτάτει τὴν Μεσσηνίαν, πυρπολεῖ τὸ Νησίον καὶ τὰς Καλάμιας καὶ προελαύνει εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου πρὸς τὴν Τρίπολιν. Καὶ ἀντετάχθη μὲν κατ’ αὐτοῦ παρὰ τὴν Ἀκοβαν ὁ Κολοκοτρώνης μὲ τὰ γλίσχρα μέσα, ἅτινα ἔχοιήγει εἰς αὐτὸν ἡ κυβέρνησις, ἀλλ’ ἀνεπιτυχῶς. Ὁ Ἰβραῆμ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Τρίπολιν, εὗρε δ’ αὐτὴν πυρπολουμένην κατὰ διαταγὴν τοῦ Κολοκοτρώνη. Μετὰ μικρὰν δὲ ἀνάπτωσιν ἐν τῷ μέσῳ τῶν καπνιζόντων ἐρειπίων ἔσπευσε νὰ κατέληψῃ πρὸς κατάληψιν τοῦ Ναυπλίου· ἀλλὰ παρὰ τὸν Μύλους ὁ Δημήτριος Ὅψηλάντης μετὰ τριακοσίων πεντήκοντα Ἐλλήνων παρεκάλυσε τὴν πρὸς τὰ πρόσωπο πορείαν τοῦ Ἰβραῆμ. Ὁ Αλγύπτιος στρατάρχης πυρπολήσας τὸ Ἀργος ἐπέστρεψεν εἰς Τρίπολιν καὶ κατέστησεν αὐτὴν κέντρον τῶν στρατιωτικῶν του ἐπιχειρήσεων. Ἐκτότε δὲ Ἰβραῆμ δὲν ἔπαυσεν ἐρημῶν τὴν Πελοπόννησον διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου. Ἄλλα καὶ ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἔπαυσεν ἀδιαλείπτως παρενοχλῶν τὸν πολεμίους, δὲ μὲν ἐπιτιθέμενος, δὲ μὲν ὑποχωρῶν, ἀλλὰ πάντοτε δεκατεύων αὐτούς.

§ 34. *Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.* — Τὰ λαμπρὰ κατορθώματα τοῦ Ἰβραῆμ ηὐχαρίστησαν μὲν τὸν σουλτάνον, ἀλλ’ ἐκύησαν καὶ τὴν ζηλοτυπίαν αὐτοῦ. Ἐπιθυμῶν λοιπὸν καὶ αὐτὸς νὰ μὴ φανῇ κατώτερος τοῦ ὑποτελοῦς του διώρισε στρατάρχην τῆς Ῥούμελης τὸν Κιουταχῆν, τὸν νικητὴν τοῦ Πέτα, καὶ διέταξεν αὐτὸν ἐκ

παντὸς τρόπου νὰ κυριεύσῃ τὸ Μεσολόγγιον. Ὁπετέλει δὲ τὸ Μεσολόγγιον τὴν αἰλεῖδα τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἔνεκα τῆς γειτνιάσεως αὐτοῦ μὲ τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰς Ἰονίους νήσους.

Ο Κιουταχῆς μετὰ εἰκοσι χιλιάδων Ἀλβανῶν ἐφθασε πρὸ τοῦ Μεσολογγίου τῇ 13 Ἀπριλίου 1825 καὶ ἀμέσως ἥρχισε τὴν πολιορκίαν καθ' ὅλους τοὺς κανόνας τῆς πολεμικῆς τέχνης. Ἡ φρουρὰ τοῦ Μεσολογγίου ἀνήρχετο εἰς τέσσαρας χιλιάδας. Ὅπηρον δ' ἐν αὐτῷ καὶ δώδεκα χιλιάδες γέροντες, γυναικεῖς καὶ παιδία. Ἐν τῷ μεταξὺ κατέπλευσε καὶ δ τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Χοσρέφ, κομίζων ἄφθονα τρόφιμα, πολεμεφόδια καὶ χρήματα. Πρὸν ἐπιχειρήσης ἔφοδον δὲ Κιουταχῆς, προέτεινεν εἰς τοὺς πολιορκουμένους δρους ἐντίμους περὶ παραδόσεως ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι ἀπήντησαν ὅτι αἱ αἰλεῖδες τῆς πόλεως ἀρέμανται εἰς τὰ κανόνια αὐτῆς. Ἡ ἀγέρωχος αὕτη ἀπάντησις ἐξώργισε σφόδρα τὸν Κιουταχῆν, καὶ ἐπεκείρησεν οὗτος ἐπανειλημένας λυσσώδεις ἐφόδους καὶ ἀπὸ ἔηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης, πᾶσαι δὲ δρμῶς ἀπεκρούσθησαν μετὰ μεγάλων ζημιῶν.

Ἄλλὰ καὶ τῶν πολιορκουμένων ἡ θέσις κατέστη πολὺ δύσκολος, διότι αἱ τροφαὶ ἥρχισαν νὺν ἐκλείπωσιν. Κατέπλευσε δὲ δρμος ὑπὸ τὸν Μιαούλη δὲ ἐλληνικὸς στόλος, διστις διέσπασε τὸν ἀποκλεισμὸν καὶ εἰσήγαγεν τροφὰς καὶ πολεμεφόδια (23 Ἰούνιον). Ὁ ἐχθρικὸς στόλος ἐτράπη εἰς φυγὴν καταδιωκόμενος μέχρι Ταινάρου· οἱ δὲ πολιορκούμενοι τοσοῦτον θάρρος ἔλαβον, ὥστε χάλιοι ἐπίλεκτοι ἐποίησαν νυκτερινὴν ἔξοδον ξιφήρεις καὶ ἐπήνεγκον μεγάλην φθορὰν εἰς τοὺς πολεμίους.

Ο ἀγέρωχος Κιουταχῆς περιῆλθεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμυχανίαν. Αἱ ἐπιδημίαι, αἱ λιποταξίαι καὶ αἱ στεροήσεις εἶχον ἐλαττώσει τὸν στρατὸν τοῦ κατὰ τὰ δύο τρίτα. Ἐπῆλθε καὶ δ χειμών. Ἐν τούτοις ἀπεφάσισε νὰ διαχειμάσῃ πρὸ τῶν τειχῶν τῆς ἀκαταβλήτου πόλεως ἀναμένων ἐναγωνίως τὸν Χοσρέφ. Καὶ πράγματι δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπανέλθῃ οὗτος κομίζων ἄφθονα τρόφιμα, ἵνα σώσῃ τὰ ἐκ τῆς πείνης ἀποθνήσκοντα στρατεύματα τοῦ Κιουταχῆ. Νέα δὲ θύελλα παρεσκευάζετο νὰ ἐνσκήψῃ κατὰ τοῦ Μεσολογγίου. Ὁ σουλτάνος ἡναγκάσθη νὰ παρακαλέσῃ τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν τῆς Αἰγύπτου, ὅπως διατάξῃ τὸν νῖον τοῦ νὰ μεταβῇ εἰς Μεσολόγγιον καὶ συμπράξῃ μετὰ τοῦ Κιουταχῆ πρὸς ἄλωσιν τῆς πόλεως ἐκείνης. Ὁ Ἰβραήμ λαβὼν ἐπι-

κουρίας παρὰ τοῦ πατρός του ἥλθεν εἰς Μεσολόγγιον μετὰ δέκα χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ πολλῶν πυροβόλων καὶ ἔστησε τὸ στρατόπεδόν του παρὰ τὸ στρατόπεδον τοῦ Κιουταχῆ (26 Δεκεμβρίου 1825).

Ἐκτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως. — 1826.

§ 36. Δευτέρα περίοδος τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου καὶ πτῶσις αὐτοῦ. — Ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Ἰβραήμ τὰ πράγματα διὰ τοὺς πολιορκουμένους ἤρχισαν νὰ λαμβάνωσι δυσάρεστον τροπήν. Ἀφ' οὗ ἀπέκλεισεν οὕτος στενῶς τὸ Μεσολόγγιον καὶ ἀπὸ ἔηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης, ἤρχισε φοβερὸν καὶ αὐτοῦ κανονιοβολισμόν οἱ δὲ πολιορκούμενοι περιῆλθον εἰς ἀμιγανίαν ἐνεκεν ἐλλειψεως τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων. Τὸ σιτηρέσιον τοῦ στρατιώτου ἥλαττώθη εἰς τριάκοντα δράμια. Ὁ ἐλληνικὸς στόλος ἡπράκτει διὸ ἐλλειψιν χρημάτων. Τῇ 16 Φεβρουαρίου δὲ Ἰβραήμ ἐπεχείρησε γενικὴν ἔφοδον ἀπὸ ἔηρᾶς· ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι κρατοῦντες τὰ ξίφη εἰς τὰς ρεῖρας ἐπέπεσον ὡς μανύμενοι καὶ ἥναγκασαν τοὺς Αἰγυπτίους νὰ ὑποχωρήσωσι μετὰ μεγάλης φυρορᾶς.

Μετὰ τὴν ἀπὸ ἔηρᾶς ἀποτυχίαν ἤρχισαν αἱ ἔφοδοι ἀπὸ θαλάσσης. Καὶ πρῶτον δὲ Ἰβραήμ κατέλαβε τὰ ἐν τῇ λιμνοθαλάσσῃ δύο νησίδια Βασιλάδιον καὶ Ντολμᾶν, καταστήσας οὕτω στενώτερον ἀπὸ θαλάσσης τὸν ἀποκλεισμόν. Ἐπειτα δὲ ἐπεχείρησε τὰ καταλάβη καὶ τὴν Κλείσιοβαν, ἣν ὑπερόησπιζε δράξι μαχητῶν, ἐκατὸν τριάκοντα ἐνὸς ἐν ὅλῳ, ὑπὸ τὸν ἀτρόμητον Κίτσον Τζαβέλλαν. Καὶ πρῶτον ὄρμησε κατ' αὐτῆς δὲ Κιουταχῆς μετὰ δύο χιλιάδων Ἀλλβανῶν ἀλλ' ἀναγκάσθη μετ' ἐπανειλημένας ἐφόδους νὰ ὑποχωρήσῃ, πληγωθεὶς καὶ δὲ ἕδιος εἰς τὸν μηρόν. Κατόπιν ἐπετέθησαν οἱ Αἰγύπτιοι ὑπὸ τὸν Χουσεΐν μπέην ἀλλὰ καὶ οὕτοι ἐδεκατίσμησαν, φρονευθέντος καὶ αὐτοῦ τοῦ Χουσεΐν. Τελευταῖον οἱ Ἐλληνες ἔξωρμησαν ξιφήρεις ὑπὸ τὸν ἀτρόμητον διπλαρχηγόν των, ἐφόνευσαν δὲ πλείονας τῶν χιλίων Αἰγυπτίων καὶ συνέλαβον δώδεκα πλοιάρια.

Ἄλλὰ τοῦτο ἦτο τὸ τελευταῖον κατόρθωμα τῶν Ἐλλήνων, δὲ τελευταῖος θριάμβος τοῦ Μεσολογγίου. Αἱ τροφαὶ τῶν πολιορκουμένων ἔξελιπον παντελῶς. Ἐτρέφοντο μὲ δέρματα, μὲ φύκη, μὲ γάτας, μὲ ποντικοὺς καὶ μὲ σκώληκας, ἐκ τῶν δποίων ἐγεννήθησαν παντοειδεῖς θανατηφόροι ἀσθένειαι: εἶχον κατατήσει πελινδνοὶ καὶ σκελετώδεις. Καὶ ὅμως ἄνδρες καὶ γυναικες διετήρουν ἀκατάβλητον τὸ φρόνημα καὶ πᾶσαν πρότασιν τοῦ Ἰβραήμ περὶ παραδόσεως ἀπέρριπτον μετ' ἀπο-

στροφῆς. "Οτε δ' ἀπώλεσαν καὶ τὴν τελευταίαν ἐλπίδα, ἐπεχείρησαν τὴν νύκτα τῆς 10 Ἀπριλίου ἡρωϊκωτάτην ἔξοδον, καθ' οὗ μόνον χίλιοι τριακόσιοι ἐσώθησαν φυάσαντες μετὰ πολλὰς κακουγίας εἰς Ἀμφισσαν. Ἡ ἡρωϊκὴ ἀντίστασις τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἡ ἡρωϊκωτέρα πτώσις αὐτοῦ ἐκίνησε τὸν θαυμασμὸν πάντων τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης.

§ 37. *Ἐκστρατεία τοῦ Κιουταχῆ κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος.—Πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως.—Γεώργιος Καραϊσκάκης.* — Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου δὲ μὲν Ἰβραήλιμ ἐπέστρεψεν εἰς Πελοπόννησον, ὁ δὲ Κιουταχῆς, ἀφ' οὗ ὑπετάχθη εἰς αὐτὸν ἄπασα ἡ δυτικὴ Ἑλλάς, ἐστράτευσε κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ὅποτέ τοις δὲ τὴν Φωκίδα, τὴν Λοκρίδα καὶ τὴν Βοιωτίαν, εἰσέβαλεν ἐπειτα εἰς τὴν Ἀττικὴν μετὰ δέκα χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ ἰκανοῦ ἵππου. Τῇ 3 Αὐγούστου ἐκυρίευσεν ἐξ ἐφρόδου τὰς Ἀθήνας καὶ κατόπιν ἥρχισε νὰ πολιορκῇ στενῶς τὴν Ἀκρόπολιν, ἐπὶ τῆς δυοίας μόνης ἐκυμάτιζεν ἡ ἐλληνικὴ σημαία καὶ τὴν δυοίαν ὑπερήσπιζεν ὁ Γκούρας μετὰ τετρακοσίων ἀνδρῶν. Ἡ ἐπανάστασις ἐφαίνετο σεβεσθεῖσα ἀλλ' ἔσωσεν αὐτὴν ὁ μεγαλοφύνης Γεώργιος Καραϊσκάκης, διν ἡ νέα κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Ζαΐμην διώρισεν ἀρχιστράτηγον τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος.

"Ο Καραϊσκάκης ἀναχωρήσας ἐκ Ναυπλίου τῇ 19 Ιουλίου 1826 ἐφθασεν μετὰ ἑξακοσίων ἀνδρῶν εἰς Ἐλευσῖνα καὶ ἐνωθεὶς μετὰ τῶν διπλαιοχηγῶν Βάσσου καὶ Κριεζώτου, ἐχόντων δισκηλίους ἀτάκτους, καὶ μετὰ τοῦ Γάλλου συνταγματάρχου Φαβιέρου, ἔχοντος δικτακοσίους τακτικούς, ἥλθε καὶ κατέλαβε τὸ Χαϊδάρι, μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν μαζούν τῶν Ἀθηγῶν πρὸς τὰ βορειοδυτικά. Καὶ ἀπέκρουσε μὲν ὁ Καραϊσκάκης τὸν κατ' αὐτοῦ ἐπελθόντα Κιουταχῆν, ἀλλ' ἐπειτα διαιρώντας πρὸς τὸν Φαβιέρον περὶ τοῦ τρόπου τοῦ πολεμεῖν ἡναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ἐλευσῖνα. "Ενεγκα τούτου ἡ θέσεις τῶν ἐν τῇ Ἀκρόπολει ἀπέβαντεν δσημέραι λίαν ἀκροσφαλής. Ο Κιουταχῆς περιέζωσε τὴν Ἀκρόπολιν στενῶς, νύκτα δέ τινα ἐφονεύθη βληθεὶς διὰ σφαίρας τουρκικῆς καὶ ὁ φρούρων Γκούρας, διὰ ἀντικατέστησεν ὁ Μακρυγιάννης.

"Ἐν πολεμικῷ συμβουλίῳ ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Φαβιέρος καὶ ὁ Κριεζώτης ἀπεφάσισαν νὰ ἐνισχύσωσι τὴν φρουρὰν τῆς Ἀκροπόλεως, Ὁθεν προκληθέντος ἀντιπερισπασμοῦ τινος ὑπὸ τοῦ Καραϊσκάκη

πρὸς τὸ Χαϊδάρι καὶ ὑπὸ τοῦ Φαβιέρου πρὸς τὰς Θήβας, ἡδυνήθη δὲ Κριεζώτης διὰ τῶν ὁρίσθων τοῦ Ἱλισσοῦ νέῳ ἀνέλθῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ἐνισχύσῃ τὴν φρουρὰν αὐτῆς. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ δὲ Φαβιέρος διεφώνησε καὶ πάλιν πρὸς τὸν Καραϊσκάκην, δογισθεὶς ἀπῆλθεν εἰς Μέθανα, δὲ δὲ Καραϊσκάκης προβαίνει πλέον μόνος εἰς τὰ πρόσθια τῆς πολεμικῆς σκηνῆς καὶ διὰ τῆς στρατηγικῆς τοῦ μεγαλοφυῖας προκαλεῖ τὸν θαυμασμὸν ὅλων.

§ 38. Πολεμικὸν σχέδιον τοῦ Καραϊσκάκη. — *Ἡ φονικὴ νὺξ τῆς Ἀραχώβης.* — Ὁ Καραϊσκάκης συνέλαβε τὸ μεγαλαφυὲς σχέδιον νέῳ ἀποκόψῃ πᾶσαν συγκοινωνίαν τοῦ ἐν Ἀττικῇ εὑρισκομένου Κιουταχῆ διὰ σειρᾶς στρατιωτικῶν σταθμῶν ἀπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ πόλου μέχρι τοῦ Εὐβοϊκοῦ καὶ οὕτως ἀναγκάσῃ τὸν ἔχθρὸν διὰ τῆς πείνης νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως. Ὅθεν αὐτὸς μὲν δὲ Καραϊσκάκης ἥλθεν ἵνα καταλάβῃ τὴν οὔχι μακρὰν τῆς παραλίας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου Δομβραίναν, τὸν δὲ Κωλέτην ἐπειψεν ἵνα καταλάβῃ τὴν Ἀταλάντην. Ὁ Κιουταχῆς ἀπέστειλεν εἰς Ἀταλάντην τὸν ἐμπειροπόκεμον Μουστάμπεην, δστις διεσκόρπισε τὸν στρατὸν τοῦ Κωλέτην. Καὶ αὐτὸς δὲ δὲ Καραϊσκάκης ἐπιχειρήσας νὰ κυριεύσῃ τοὺς τρεῖς ἐν Δομβραίνῃ λίαν δύχυροὺς πύργους ἀπεκρούσθη.

Ἀλλ᾽ δὲ Καραϊσκάκης δὲν ἐπιτοήθη ἐκ τῆς κακῆς ἀρχῆς. Τούναντίον μαθὼν δτι δὲ νικητής τῆς Ἀταλάντης διηυθύνετο εἰς Ἀμφισσαν, ἀπεφάσισε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν προέλασιν αὐτοῦ. Ἀμέσως λοιπὸν εὑρισκόμενος ἐν Διστόμῳ τῆς Βοιωτίας προαποστέλλει τὸν Γαρδικιώτην Γρίβαν καὶ τὸν Γεώργιον Βάγιαν μετὰ 250 ἀνδρῶν, ἵνα καταλάβωσι τὴν Ἀράχωβαν καὶ ἀντιταχθῶσιν εἰς τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν τοῦ ἔχθροῦ. Μόλις οὗτοι κατέλαβον τὴν Ἀράχωβαν, ἐπεφάνη ἀγέρωχος δὲ Μουστάμπεης μετὰ δύο χιλιάδων πεντακοσίων Τουρκαλβανῶν καὶ προσέβαλε τοὺς Ἑλληνας. Ἐν τῷ μεταξὺ καταφθάνει καὶ δὲ Καραϊσκάκης καὶ περιυσκλώνει πανταχόθεν τοὺς Τούρκους. Οἱ Τούρκοι εἶχον καταλάβει δύο λόφους παρὰ τὴν Ἀράχωβαν. Ἐκεῖ τοὺς ἀπέκλεισαν οἱ Ἑλληνες. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἐνέσκηψε χειμῶν βαρὺς καὶ χιὼν πολλὴ ἐκάλυψε τὰ μέρη ἐκεῖνα, οἱ Ἑλληνες ἤναγκασθησαν ὑπὸ τοῦ δριμυτάτου ψύχους νὰ καταφύγωσιν εἰς τὰς οἰκίας τῶν Ἀράχωβιτῶν διὰ νὰ θερμανθῶσιν. Οἱ Τούρκοι τότε κατὰ τὴν θυελλώδη γύντα τῆς 25 πρὸς τὴν 26 Νοεμβρίου ἐζήτησαν νὰ φύ-

γωσι διὰ τῶν χιονοσκεπῶν φαράγγων τοῦ Παρνασσοῦ ἐξηγητλημένο-
κατθ' δλοκληρίαν ἐκ τοῦ ψύχους, τῆς πείνης καὶ τῶν ἀλλων κακου-
χῶν. Οἱ Ἑλληνες ἐννοήσαντες τοῦτο κατεδίωξαν τοὺς Τούρκους καὶ
προφθάσαντες αὐτοὺς ἐφόρευσαν χιλίους τριακοσίους, ἐν οἷς καὶ τὸν
Μουστάμπεην, καὶ ἥγμαλώτισαν τετρακοσίους. Ἐπί τινος δὲ ὑψώματος
ἀπέναντι τῆς Ἀραχώβης ὁ Καραϊσκάκης ἔστησε φρικώδη πυραμίδα
ἐξ ἀγνοώπινων κεφαλῶν. Διὰ τοῦ λαμπροῦ τούτου κατορθώματος τοῦ
Καραϊσκάκη ἡ ἐπανάστασις ἀνέζησεν ἐν τῇ Στερεᾷ.

Ἐβδομόν ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως.— 1827.

§ 39. *Nīκαι τοῦ Καραϊσκάκη παρὰ τὸ Δίστομον καὶ παρὰ τὸ
Κερατσίνιον.—Θάνατος αὐτοῦ.*—*Ἡ ἐν Φαλήρῳ πανωλεθρία τῶν
Ἑλλήνων.*—Δύο μῆνας μετὰ τὴν φονικὴν γύντα τῆς Ἀραχώβης ὁ
Καραϊσκάκης ἐνίκησεν ἑτέραν περιφανῆ νίκην παρὰ τὸ Δίστομον κα-
τατοπώσας τὸν κατ' αὐτοῦ ἀποσταλέντα ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ Ὁμέρο
πασσᾶν τῆς Εὐβοίας.

Ἐν τούτοις ὁ Κιουταχῆς περιέσφιγγεν ἐπὶ μᾶλλον τὴν Ἀκρόπο-
λιν τῶν Ἀθηνῶν. Τότε ἡ κυβέρνησις ἐκάλεσεν ἐκ Διστόμου τὸν Κα-
ραϊσκάκιν καὶ ἀνέθηκεν εἰς αὐτὸν τὴν σωτηρίαν τῆς Ἀκροπόλεως.
Ο Καραϊσκάκης μετὰ χιλίων ἀνδρῶν κατῆλθεν εἰς Ἐλευσῖνα, παρα-
λαβὼν δὲ ἐκεῖθεν τοὺς ὑπὸ τὸν Βάσσον καὶ Νοταρᾶν ἀνδρας ἥλθε
καὶ κατέλαβε τὴν ἐν Κερατσίνῳ μονὴν τοῦ Ἀγίου Γεωργίου παρὰ τὸ
στενὸν τῆς Σαλαμῖνος. Ἡ Κιουταχῆς ἐφωριμῆσε κατ' αὐτοῦ μετὰ
μεγάλης δυνάμεως, ἀλλ' ἡναγκάσθη κατησχυμένος νὰ ὑποχωρήσῃ
ὑποστὰς ὅχι μικρὰς ζημίας.

Ἄλλὰ τότε τὰ πράγματα ἥρχισαν νὰ λαμβάνωσι δυσάρεστον τρο-
πίν. Ἡ ἐν Τροιζῆνι συνελθοῦσα τὸν Μάρτιον τοῦ 1827 τετάρτη
ἐθνικὴ συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων διώρισεν ἀρχηγὸν τῶν κατὰ ἔηραν
δυνάμεων τὸν Ἀγγλον Τζώρτζ, στόλαιοχον δὲ τὸν λόρδον Κόχραν.
Μετὰ τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν διετάχθη ὁ Καραϊσκάκης νὰ συμπράξῃ
πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως. Ἄλλος ἀπὸ τῆς πρώτης
στιγμῆς ἐγεννήθη διαφωνία μεταξὺ τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τῶν δύο νέων
ἀρχηγῶν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου. Ο Κόχραν ἀπήγει τὰ
θεμέσιν ἀλλ' εὐθείας καὶ ἀμέσως κατὰ τοῦ Κιουταχῆ. Ο Καραϊσκάκης
ἐθεώρει δὲ ὡς ἀσύνετον τὴν γνώμην ταύτην καὶ συνεβούλευσε νὰ κα-
ταλάβωσι τὸν Ὡρωπὸν καὶ τὸν Μαραθῶνα καὶ ἐμποδίζοντες οὕτω

πᾶσαν ἐξ Εὐβοίας μεταφροῦν τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων νὰ περιαγάγωσι τὸν Κιουταχῆν εἰς ἀμηχανίαν. Ἀλλ' ὁ Ἰσχυρογνώμων Κόχραν ἐπέμενεν εἰς τὴν γνώμην του καὶ ὁ Καραϊσκάκης ἦναγκάσθη νὰ ἔνδωσῃ.

Πρὸιν ἐπιτεθῶσι κατὰ τῆς Ἀκροπόλεως, ἀπεφασίσθη νὰ κυριεύσωσι τὸ ἐν Πειραιῇ μοναστήριον τοῦ Ἅγιου Σπυρίδωνος, ὅπερ εἶχε προκαταλάβει ὁ Κιουταχῆς μὲ πεντακοσίους Γκέιδες καὶ εἶχεν ὀχυρώσει, καὶ τοῦτο, ἵνα μὴ ἔχωσιν ὅπισθέν των ἔχθρον. Καὶ ἡ μὲν κατὰ τοῦ μοναστηρίου ἔφοδος ἀπεκρούσθη. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας οἱ ἐν αὐτῷ ἀποκεκλεισμένοι ἦναγκάσθησαν ἔνεκεν ἐλλείψεως τροφῶν καὶ ὕδατος νὰ συνθηκολογήσωσιν ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ ἔξελθωσι μετὰ τῶν ὅπλων. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἔξοδον οἱ Ἑλληνες παρασπονδίσαντες κατέσφαξαν τοὺς πλείστους αὐτῶν. Ἐπὶ τῇ ἀπασίᾳ ταύτῃ ἀναρχίᾳ ὁ Κόχραν ἐξήμεσε τὰς χυδαιοτέρας ὑβρεις κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ὁ Τζώρτζ έξέδωκε βροντώδη διαμαρτυρίαν. Ὁ Καραϊσκάκης διὰ τὰ συμβάντα ταῦτα κατελήφθη ὑπὸ ἀθυμίας καὶ λύπης μεγάλης.

Ἐν τούτοις μετὰ πολλὰς ἐξηγήσεις τὸ γεγονὸς παρεδόθη εἰς λήθην καὶ ἀπεφασίσθη νὰ γείνῃ ἡ ἔφοδος πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως τὴν νύκτα τῆς 22 πρὸς τὴν 23 Ἀπριλίου. Ἀπὸ τῆς προτεραιάς ὁ Καραϊσκάκης ἐκ τῆς μεγάλης στενοχωρίας του καπέσει κλινήρης πυρέσσων σφοδρῶς. Ἐν ᾧ δὲ εἶχεν ἀπαγορευθῆ πᾶς πυροβολισμὸς κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην (23 Ἀπριλίου), Κρῆτές τινες ἐν εὐθυμίᾳ διατελοῦντες προεκάλεσαν συμπλοκὴν μετὰ τῶν ἐν τῷ πλησιεστέρῳ ὀχυρώματι Τούρκων. Ὁ Καραϊσκάκης ἀκούσας τοὺς πυροβολισμοὺς ἐκτινάσσεται ἐκ τῆς κλίνης καὶ βλέπων τοὺς Ἑλληνας φεύγοντας πηδᾶ ἐπὶ τίνος ἵππου, ἀρπάζει τὸ γιαταγάνιον τοῦ πρώτου στρατιώτου, ὃν συνήντησεν ἐμπρός του, ὅρμῃ κατὰ τῶν ἔχθρων καὶ βιάζει αὐτοὺς εἰς ὑποχώρησιν. Ἀλλ' ἐξαφθεὶς ὑπὸ τοῦ πυρετοῦ προχωρεῖ πέραν τοῦ δέοντος καὶ πυροβοληθεὶς πληγώνεται θανασίμως. Οἱ πιστοὶ δπαδοί του ἀρπάζουσιν αὐτὸν καὶ τὸν μεταφέρουσιν εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Τζώρτζ, ὃπου τὴν ἐπιοῦσαν ἐξέπνευσεν. Οὕτως ἡ νεωτέρα Ἑλλὰ ἀπώλεσε τὸν μεγαλείτερον τῶν στρατηγῶν τῆς.

Ἡ ἀποφασισθεῖσα ἔφοδος κατ' ἀνάγκην ἀνεβλήθη ἐπὶ μίαν ἡμέραν ἔγεινε δὲ αὔτῃ τὴν ἐπιοῦσαν (24 Ἀπριλίου) ἐκ Φαλήρου καὶ ἐκ τοῦ ἐλαιώνος τοσαύτη δ' ὄμως ἀταξίᾳ ἐπεκράτησεν, ὥστε ὁ Κιουτα-

χῆς ἐπιτεθεὶς πανστρατιῷ κατὰ τῶν Ἐλλήνων ἐπήνεγεν εἰς αὐτοὺς πανωλεθρίαν, οἷαν οὐδέποτε πρότερον οὕτοι εἶχον πάθει. Ἔνα δὲ μῆνα μετὰ τὴν πανωλεθρίαν ταύτην παρεδόθη καὶ ἡ Ἀκρόπολις εἰς τὸν Τούρκους.

§ 40. Ἐπέμβασις τῆς Ἀγγλίας, Ρωσίας καὶ Γαλλίας εἰς τὸν ἔλληνικὸν ἀγῶνα. — Ἡ ἐν Ναναρίνῳ ναυμαχία. — Αἱ εὐρωπαϊκαὶ κυβερνήσεις κατ’ ἀρχὰς διετέθησαν δυσμενῶς πρὸς τὸν ἔλληνικὸν ἀγῶνα. Ἄλλ’ ἡ ἐγκαροτέρησις τῶν Ἐλλήνων καὶ τὰ κατορθώματα αὐτῶν ἥρχισαν ἥδη νὰ ἐφελκύωσι τὴν εὔνοιαν τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων, ίδιως ἀφ’ ὅτου ἔγεινε πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας ὁ φιλέλλην Κάνιγγ. Τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Κάνιγγος αἱ τρεῖς μεγάλαι δυνάμεις Ἀγγλία, Ρωσία καὶ Γαλλία ἀπεφάσισαν νὰ ἐπεμβῶσι καὶ νὰ θέσωσι τέρμα εἰς τὸν καταστρεπτικὸν πόλεμον μεταξὺ Ἐλλήνων καὶ Τούρκων. Ὅθεν τῇ 22 Ἰουνίου 1827 ὑπέγραψαν συνθήκην, δι’ ἣς ἀνεγνωρίζετο ἡ Ἐλλὰς ως χώρα αὐτόνομος καὶ φόρου ὑποτελῆς εἰς τὴν Τουρκίαν, ἐπεβάλλετο δ’ εἰς ἀμφότερα τὰ διαμαχόμενα μέρη νὰ καταπαύσωσι τὰς ἐχθροπραξίας. Καὶ ἡ μὲν Ἐλλὰς προθύμως ὑπέκυψεν εἰς τὴν ἀπόφασιν τῶν τριῶν δυνάμεων, ἀλλ’ ἡ Τουρκία ἥρνηθη ἀγερώχως νὰ πρᾶξῃ τοῦτο.

Τὰ ἐν τῇ Ἀττικῇ συμβάντα ἐπέδρασαν διεθνίως πανταχοῦ καὶ ἐπίνεγκαν γενικὴν ἀπελπισίαν. Ὁ Ἰβραήλιμ ἥρχισε νὰ περιτρέψῃ καὶ πάλιν τὴν Ηελοπόννησον πορθῶν καὶ ἐρημώνων αὐτῆν ὁ δὲ πατήρ του ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν ως ἐπικουρίαν στόλον κραταιότατον ἐξ ἐνενίκοντα πλοίων, ἄτινα ἐκόμιζον πεζικόν, ἵππικόν, χοήματα, τροφὰς καὶ πολεμεφόδια. Ὁ στόλος οὗτος προσωριμίσθη εἰς Πύλον καὶ ἐτέθη ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἰβραήμ.

Ἄλλὰ μετ’ ὀλίγον κατέπλευσαν εἰς Ηελοπόννησον οἱ στόλοι τῶν τριῶν προστατίδων δυνάμεων ὑπὸ τοὺς ναυάρχους Κοδριγκτῶνα (Ἀγγλον), Δερινῦ (Γάλλον) καὶ Ἔϋδεν (Ρῶσον). Ὁ Κοδριγκτών ἐξ δυόμιατος τῶν δύο ἄλλων συναδέλφων του ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν Ἰβραήλιμ τὴν ἀπόφασιν τῶν δυνάμεων καὶ προσεκάλεσεν αὐτὸν νὰ καταπαύσῃ τὰς ἐχθροπραξίας. Μετά τινας ὑπεκψυγὰς δ’ Ἰβραήλιμ ἥρναγκάσθη νὰ δώσῃ ὑπόσχεσιν δτὶ θ’ ἀπόσχη πάσης σπουδαίας ἐπιχειρήσεως μέχροις οὐ λάβῃ παρὰ τῆς Πύλης νεωτέρας ὅδηγίας.

Μετ’ ὀλίγας ἡμέρας ἔλαβεν δ’ Ἰβραήλιμ τὰς νέας ὅδηγίας, καθ’ ἃς

ώφειλε ν^ο ἀποκρούσῃ πᾶσαν ἀνάμιξιν τῶν ξένων δυνάμεων εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις τῆς Πύλης, ἐπεφορτίσθη δὲ νὰ διπλασιάσῃ τὰς προσπαθείας του· πρὸς καθυπόταξιν τῆς Πελοποννήσου. Τότ^ε ἔξεδωκεν ὁ Αἰγύπτιος στρατάρχης φοβερᾶς διαταγῆς περὶ τελείας ἐρημώσεως τῆς χώρας διὰ πυρὸς καὶ διὰ σιδήρου. Στίφη δλόκληρα περιέτρεχον τὴν Μεσσηνίαν καὶ τὴν Ἀρκαδίαν, πυρπολοῦντα χωρία, ἐκριζώνοντα ἀμπελούς καὶ κατακόπτοντα χιλιάδας συκῶν καὶ ἐλαιῶν.

Οἱ ναύαρχοι τῶν τριῶν δυνάμεων, ὡς ἔμαθον τὴν ἐρήμωσιν τῆς Πελοποννήσου, εἰσέπλευσαν εἰς τὸν λιμένα τῆς Πύλου (8^ο Οκτωβρίου) καὶ παρετάχθησαν ἐν μάχῃ ἀπέναντι τοῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου. Καὶ ὁ μὲν συμμαχικὸς στόλος ἀπετελεῖτο ἐξ εἴκοσιν ἐξ πλοίων, ὃν ἔνδεκα ἀγγλικά, ἐπτὰ γαλλικὰ καὶ δκτὰ ψωσικά μετὰ χιλίων διακοσίων ἑβδομήκοντα τηλεβόλων, ὁ δὲ τουρκοαιγυπτιακὸς ἐξ ἑκατὸν εἴκοσι πλοίων μετὰ δύο χιλιάδων τηλεβόλων.

“Οτε εἰσέπλεον εἰς τὸν λιμένα οἱ στόλοι τῶν τριῶν προστατίδων δυνάμεων, ὁ Αἰγύπτιος ναύαρχος ἐμήνυσεν εἰς τὸν Κοδριγκτῶνα νὰ μὴ εἰσπλεύσῃ μεθ’ ὅλου τοῦ στόλου ἀλλ’ ὁ Ἀγγλος ναύαρχος ἀπῆντησε ἔηρως : « Ἡλέθον νὰ δώσω διαταγῆς καὶ ὅχι νὰ λάβω ». ”

Πρῶτοι οἱ Τοῦρκοι ἥρξαντο τῆς προσβολῆς πυροβολήσαντες κατά δύο ἀγγλικῶν λέμβων, αἵτινες ἐστάλησαν ὑπὸ τοῦ Κοδριγκτῶνος μετὰ διαταγῶν. Ὁ Κοδριγκτῶν τότε ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς προσβολῆς, καὶ ἐν διαστήματι τεσσάρων μόνον ὡρῶν ὁ κολοσσιαῖος τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος μετεβλήθη εἰς συντρίμματα καὶ ναυάγια, ἄτινα ἐπλήρωσαν τὸν λιμένα.

“Ογδοον καὶ ἔνατον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως. — 1828 καὶ 1829

§ 41. *Κυρέρησις τοῦ Καποδιστρίου* — Ἡ ἐν Τροιζῆνι συνελθοῦσα τὸν Μάρτιον 1827 τετάρτῃ ἐθνικὴ συνέλευσις ἔξελεξε κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος τὸν ἐκ Κερκύρας Ἰωάννην Καποδίστριαν, πρώην ὑπουργὸν τῶν ἔξωτερικῶν τῆς Ῥωσίας. Ὁ Καποδίστριας, δῆτις κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐνλογῆς του ὡς κυβερνήτου ενδιόσκετο ἐν Ἑλβετίᾳ, κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τῇ 8 Ιανουαρίου 1828 ἀπεβιβάσθη εἰς Ναύπλιον. Τῇ 12 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἥλθεν εἰς Αἴγιναν, ἐν ᾧ ἥδρευεν ἡ κυβέρνησις, καὶ δοὺς τὸν νενομισμένον ὄρκον ἀνέλαβε τὸ βαρὺ ἔργον νὰ κυβερνήσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐν τῷ μέσῳ τῶν καπνιζόντων ἐρειπίων καὶ τῆς φοβερᾶς ἀναρχίας.

‘Η κυβέρνησις τοῦ Καποδιστρίου ὑπῆρξεν ἔξοχως λαμπρά. Διεργάθμασεν οὗτος τὰ στρατιωτικὰ διαιρέσας τὸν στρατὸν εἰς χιλιαρχίας, καὶ ἄλλας μὲν τῶν χιλιαρχιῶν ἀπέστειλεν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τὸν Δημήτριον Ὅψηλάντην, ἄλλας δὲ εἰς τὴν δυτικὴν ὑπὸ τὸν Τζώρτζ πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Στερεάς, ἥτις κατείχετο ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ὁτακτοποίησε τὸ ναυτικόν. Πρὸς εὐκολωτέραν διοίκησιν καὶ εἰσπραξιν τῶν φόρων διήγεσε τὴν χώραν εἰς δεκατρία τμήματα, ἐκάστου δὲ αὐτῶν προϊστατο εἰς ἕκτακτος ἐπίτροπος. Ἀποβλέπων δὲ ὁ Καποδίστριας κυρίως εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ, ἴδρυσε πολυάριθμα δημιοτικὰ σχολεῖα. Ὅπεστήριξε τὴν γεωργίαν ἴδρυσας ἐν Τίρυνθι γεωργικὸν σχολεῖον. Συνέστησεν ἐν Αἰγίνῃ δραφανοτροφεῖον καὶ διδασκαλεῖον, ἐν Ναυπλίῳ στρατιωτικὸν σχολεῖον, ἐν Ὅδρᾳ ναυτικὸν καὶ ἐν Πόρῳ θεολογικόν. Μεγάλην φροντίδα κατέβαλε διὰ τὰ οἰκονομικὰ τῆς χώρας καὶ ἐνεψύχωσε τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Ἐν γένει δὲ οὐδὲν παρέλιπεν ὁ δραστήριος καὶ φιλότιμος κυβερνήτης ἦξεν εἰκόνων, ἀτινα συνετέλουν εἰς τὴν ὑλικήν, ἥθικήν καὶ πνευματικὴν ἀναβίωσιν τοῦ ἔθνους. Φρονῶν δὲ ὅτι λαός, ὅστις διετέλεσεν ἐπὶ τετρακόσια ἔτη ὑπὸ δουλείαν, δὲν ἦτο δυνατὸν ν' αὐτοδιοικηθῇ ἄνευ προηγουμένης πολιτικῆς ἀνατροφῆς, ἐτροποποίησε τὸ σύνταγμα, ὅπερ εἶχε ψηφίσει ἡ τετάρτη ἔθνικὴ συνέλευσις, καὶ ἥθέλησε νὰ περιορίσῃ τὰς πολιτικὰς ἐλευθερίας τοῦ λαοῦ. Ἀλλ' ἡ ἀγαθὴ αὐτοῦ προαίρεσις προσέκρουσεν εἰς τὸν ἀτίθασον χαρακτῆρα πολλῶν ἀγωνιστῶν, οἵτινες διέβλεπον ἐν τῇ κυβερνήσει τοῦ Καποδιστρίου ὁπτήν τινα πρὸς αὐταρχίαν. Ἐκ τούτου ἐγεννήθη δεινὴ ἀντιπολίτευσις κατὰ τοῦ Καποδιστρίου καὶ ἐνιακοῦ ἔξεργαγησαν στάσεις, αἵτινες ὅμως κατεστάλησαν. Ἀλλ' ὅτε ὁ Καποδίστριας ἐπεχείρησε νὰ καταστέλλῃ δι' αὐτηρῶν μέτρων καὶ τὴν ἐν Μάνῃ καθ' ὑποκίνησιν τῶν Μαυρομαχαλῶν ἐκραγεῖσαν στάσιν καὶ συνέλαβε τὸν Πετρόμπεην καὶ ἐνέκλεισεν αὐτὸν εἰς τὸ Ἱτσ-Καλέ, ὁ Γεώργιος καὶ Κωνσταντῖνος Μαυρομαχάλης, ὁ πρῶτος οὗδες καὶ ὁ δεύτερος ἀδελφὸς τοῦ Πετρόμπεη, ἐδολοφόνησαν τὸν Καποδίστριαν ἐν Ναυπλίῳ τῷ 27 Σεπτεμβρίου 1831 καθ' ἥν ὡραν εἰσήχετο οὗτος εἰς τὸν γαὸν τοῦ Ἄγιου Σπυρίδωνος διὰ ν' ἀκροασθῇ τὴν θείαν λειτουργίαν.

§ 42. Ἐκδίωξις τοῦ Ἰμβραῆμ ἐκ τῆς Πελοποννήσου. — Ἀπόφασις τῶν τριῶν δυνάμεων. περὶ τῆς Ἑλλάδος. — Ἡ εἰδησις

περὶ τῆς ἐν Ναυαρίνῳ καταστροφῆς τοῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου ἐνέσκηψεν ὡς κεραυνὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὁ σουλτάνος κατελήφθη ὑπὸ λύσσης καὶ διέταξε νέας πολεμικὰς παρασκευὰς πρὸς ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος, δ. δὲ Ἰβραήλι ἔητολούθει τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς ἐν Πελοποννήσῳ. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον περιέστη οὗτος εἰς ἀμηχανίαν, διότι οἱ στόλοι τῶν τριῶν συμμάχων δυνάμεων περιπλέοντες τὴν Πελοπόννησον διέκοψαν πᾶσαν συγκοινωνίαν αὐτοῦ μετὰ τοῦ πατρός του. Ὁ σουλτάνος ἦξ ἄλλου πιστεύων ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἥτο ἔργον τῆς Ρωσίας καὶ θεωρῶν ταύτην ὡς αἰτίαν τῆς ἐν Ναυαρίνῳ καταστροφῆς τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῶν Μωαμεθανῶν, ἔξεδωκε προκήρυξιν πρὸς τοὺς βαλῆδες τοῦ τουρκικοῦ κράτους, διὸ ἵστι ἐκαλοῦντο οἱ Μουσουλμᾶνοι εἰς πόλεμον θρησκευτικὸν καὶ ἔθνικὸν κατὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν. Διὸ ὁ ἀγανακτήσας ὁ τσάρος Νικόλαος Α' ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας τὸν Ἀπρίλιον 1828.

Ἐν ᾧ δὲ τὰ διωσικὰ στρατεύματα εἰσέβαλον εἰς τὴν Μολδανίαν καὶ κατέλαβον τὰς κυριωτέρας αὐτῆς πόλεις, κατῆλθε, δυνάμει τοῦ ἀπὸ 24 Ιουνίου 1827 ἐν Λονδίνῳ ὑπογραφέντος πρωτοκόλλου τῶν τριῶν δυνάμεων, εἰς τὴν Ἑλλάδα γαλλικὸς στρατὸς ἐκ δεκατεσσάρων χιλιάδων ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μαιζῶνα. Ὁ Μαιζῶν ἀποβιβασθεὶς εἰς Πελοπόννησον ἤναγκασε τὸν Ἰβραήλι ν' ἀποχωρήσῃ ἐκ τῆς Ἑλλάδος, τὰ δὲ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεζόμενα φρούρια τῆς Πύλου, Μεθώνης, Κορώνης, Πατρῶν καὶ Ρίου παρεδόθησαν εἰς τοὺς Γάλλους.

Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Στερεῷ Ἑλλάδι ὁ Δημήτριος Ὅψηλάντης καὶ ὁ Τζώρτζ ἀφίρεσαν ἀπὸ τῶν Τούρκων ὅλας τὰς θέσεις πλὴν τῶν Ἀμηνῶν, τῆς Ααμίας καὶ τῆς Εὐβοίας. Ἡ μᾶλλον ἀξιομνησόνευτος μάχη τῆς περιόδου ταύτης ὑπῆρξεν ἥ ἐν Πέτρᾳ τῆς Βοιωτίας τῇ 12 Σεπτεμβρίου 1829, καθ' ἥν ὁ Δημήτριος Ὅψηλάντης μετὰ δισκιλίων τριακοσίων ἀνδρῶν κατετρόπωσε ἑπτακισχιλίους Τούρκους. Διὰ τῆς νίκης ταύτης ἐτέθη τέρμα εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν,

Ἐν τούτοις αἱ τρεῖς προστάτιδες δυνάμεις, ἀφ' οὗ ἀπῆλλαξαν τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τῶν αἰγυπτιακῶν στιφῶν, ἡσολήθησαν εἰς τὴν διαρρύθμισιν τοῦ νέου ἑλληνικοῦ κράτους. Διὰ πρωτοκόλλου ὑπογραφέντος ἐν Λονδίνῳ τῇ 10 Μαρτίου 1829 ὥρισαν ὅτι πᾶσαι αἱ πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Παγασητικοῦ καὶ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου ἑλληνικαὶ κῶραι μετὰ τῶν Κυκλαδῶν καὶ τῆς Εὐβοίας θέλουσιν ἀποτελέσει κρά-

τος ὑποτελὲς εἰς τὴν Τουρκίαν, κυβερνώμενον ὑπὸ Ἰδίου κληρονομικοῦ ἡγεμόνος. Κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης καθυπέβαλεν εὐλόγους ἐνστάσεις καὶ ἡ κυβέρνησις τοῦ Καποδιστρίου καὶ ἡ πέμπτη ἔθνική συνέλευσις ἡ συνελθοῦσα ἐν "Ἄργει, διότι ὅχι μόνον αἱ πλεῖσται Ἑλληνικαὶ χῶραι παρεδίδοντο καὶ πάλιν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Τουρκῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖναι, αἵτινες ἔμελλον ν' ἀποτελέσωσιν ἴδιον κράτος, ἐστερεοῦντο τοῦ εὐεργετήματος τῆς πλήρους ἀνεξαρτησίας. Ἀλλὰ καὶ ἡ Τουρκία ἥρνετο νὰ παραδεχθῇ τὰ ἐν Λονδίνῳ ἀποφασισθέντα: ἡττηθεῖα δ' ὅμως ἐν τῷ προμνημονευθέντι πολέμῳ ὑπὸ τῆς Ῥωσίας ἥναγκάσθη νὰ συνομιλογήσῃ μετ' αὐτῆς τὴν ἐν Ἀδριανούπολει εἰργάνην (1829), δι' ἣς πλὴν ἀλλων ἀπεδέχθη καὶ ὅσα αἱ τρεῖς προστάτιδες δυνάμεις ἀπεφάσισαν περὶ Ἑλλάδος. Κατόπιν αἱ τρεῖς δυνάμεις διὰ νέου πρωτοκόλου (22 Ἰανουαρίου 1830) ἀνεκήρυξαν τὴν Ἑλλάδα κράτος ἀνεξάρτητον καὶ προσήνεγκαν τὸ Ἑλληνικὸν στέμμα εἰς τὸν πρόγκιπα τοῦ σαξονικοῦ Κορβούργου Αεσπόλδον. Ἀλλού οὔτος βλέπων τὰ ὅρια τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου πολὺ στενά, ἥρνήθη ν' ἀπεργθῇ τὸ στέμμα. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐδολοφονήθη ὁ Καποδίστριας.

§ 43 *"Ιδρυσις τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου.* — Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καποδιστρίου ἐπηκολούθησε δεινὴ ἀναργία ἐν Ἑλλάδι. Αἱ τρεῖς προστάτιδες δυνάμεις σπεύδουσαι νὰ ὑσθίσωσι τὰ Ἑλληνικὰ πράγματα, ἵνα μὴ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος κατερημάσῃ τὴν Ἑλλάδα, ἀνύψωσαν αὐτὴν εἰς βασιλείον διὰ τῆς ἐν Λονδίνῳ συμβάσεως τῆς 25 Ἀριλίου 1832 καὶ προσήνεγκαν τὸ στέμμα εἰς τὸν Ὁθωνα, δευτερότοκον υἱὸν τοῦ φιλέλληνος βασιλέως τῆς Βαναρίας Λουδοβίκου. Τὸ Ἑλληνικὸν βασίλειον ἀπετελέσθη ἐκ τῆς Στερεάς Ἑλλάδος, τῆς Πελοποννήσου, τῶν Κυκλαδῶν, τῆς Εύβοίας καὶ τῶν Σποράδων νήσων. Ἡ συνέλευσις τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους συνελθοῦσα ἐν Προνοίᾳ, παρὰ τὸ Ναύπλιον, τῇ 27 Ἰουλίου 1832 ἀπεδέχθη τὰς ἀποφάσεις τῶν προστατίδων δυνάμεων καὶ ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ὁθωνος. Ὡσαύτως καὶ ἡ Τουρκία ἀπεδέχθη τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀνεγνώρισεν αὐτὴν βασίλειον.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

Η ΝΕΩΤΑΤΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ Η ΤΟΥ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1914

§ 1. Δευτέρα παλινόρθωσις τῶν Βουρβώνων καὶ ἡ Ἰονιανὴ ἐπανάστασις ἐν Παρισίοις. — Μετὰ τὴν ἐν Βατερού διοικερῇ καταστροφὴν τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος ἀνέβη ὡς γνωρίζομεν, καὶ αὐθις τὸν γαλλικὸν θρόνον δὲ Λουδοβίκος ΙΙ' (ἰδ. σ. 120). Ὁ Λουδοβίκος ΙΙ' κατὰ τὴν πρώτην ἀνάρρησίν του εἶχε παραχωρήσει εἰς τὴν Γαλλίαν διπωσοῦν φιλελεύθερον σύνταγμα καὶ κατ' αὐτὸν νῦν ἐπεχειρησεν εἰλικρινῶς καὶ μετριοπαθῶς νὰ κυβερνήσῃ. Ἀλλ' αἱ ἀγαθαὶ αὐτοῦ προαιρέσεις προσέκρουσαν ἀπέναντι τοῦ διαπληκτισμοῦ τῶν διαφόρων πολιτικῶν κομμάτων καὶ μάλιστα ἀπέναντι τῆς ἀντιδράσεως τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν κληρικῶν, οἵτινες ἀποτελοῦντες τὸ καλούμενον βασιλικὸν κόμμα προσεπάθουν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ ἔπαναφέρωσι τὸ πρὸ τοῦ 1789 καθεστώς. Ἐν ἀρχῇ μάλιστα τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου ΙΙ' οἱ βασιλικοὶ προέβησαν καὶ εἰς ἀντεκδικκήσεις κατὰ τῶν διαδῶν τοῦ Ναπολέοντος καὶ πολλοὶ ἐπιφανεῖς ἄνδρες ἐφονεύθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ ἡρωϊκῶτας καὶ ἐνδοξότας στρατάρχης Νέες. Τὸν Λουδοβίκον ΙΙ' πολλὰ μὲν παθόντα, οὐδὲν δὲ ἀγαθὸν πράξαντα διεδέχθη μετὰ τὸν θάνατόν του δὲ ἀδελφός του Κάρολος Ι' (1824-1830).

Οἱ ἥγειμὸν οὗτος ἥθελισε νὰ στηρίξῃ τὴν βασιλείαν ἐπὶ τοῦ κλήρου καὶ τῶν εὐγενῶν. Διὸ ἡ ἀπεζημιώθησαν ἀμέσως διὸ ἐνδὸς δισεκατομμυρίου φράγκων, κατὰ δόσεις καταβαλλομένου, οἱ μετανάσται οἱ στεφθέντες τῆς περιουσίας των, δὲ κλήρος καὶ τὰ μοναχικὰ τάγματα ἀνεκτησαν τὴν προτέραν θέσιν των καὶ οἱ Ἰησουνίται ἀνέλαβον τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς νεολαίας. Προσέτι δὲ Κάρολος Ι' ἔξέδωκεν αὖστηρὰ διατάγματα κατὰ τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας καὶ κατὰ τῆς ἐλευθερίας τοῦ τύπου. Τὰ μέτρα ταῦτα τοῦ Καρόλου προεκάλεσαν σφοδρὰν ἀγανάκτησιν καὶ ἔξεγερσιν παρὰ τῷ λαῷ καὶ ἰδίως παρὰ τοῖς ἐπιστήμοσι καὶ λογίοις. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς οὐδεμίαν προσοχὴν ἔδιδεν εἰς τὴν κοινὴν γνώμην, τὴν δὲ βουλὴν θελήσασαν νῦν ἀγιτισταθῆ κατὰ τῶν αὐθαιρεσιῶν τοῦ βασιλέως διέλυσεν ἐπανειλημμένως. Καὶ ἔσχε μὲν δὲ Κάρολος

ξέωτερικὰς ἐπιτυχίας, δι᾽ ὃν οἱ ὑπονομοὶ του παρίσταντον λαμπρὸν τὴν κυβέρνησιν τῶν Βουρβώνων. Ἐπὶ Καρόλου Ι' δὲ Γάλλος στρατηγὸς Μαιζὼν ἔξεδίωξεν ἐκ τῆς Πελοποννήσου τὸν Ἰθραῆμ πασσᾶν (Ιδ. σ. 161), δὲ δὲ στρατηγὸς Βουρδὼν πατέκτησεν τὴν ἐν Ἀφρικῇ Ἀλγερίᾳν (1830), ἵτις ἔκτοτε ἔγεινε πτῆσις τῆς Γαλλίας. Ἄλλος αἱ πολεμικαὶ ἀνταὶ ἐπιτυχίαι δὲν ἥδυνήθησαν νὰ πατευνάσωσι τὸν ἔρεθισμὸν τοῦ λαοῦ πατὰ τοῦ Καρόλου καὶ πατὰ τοῦ ὑπονομείου Πολιτικά, ὅπερ ἔθεωρεῖτο πολέμιον τοῦ συντάγματος καὶ ὅργανον τῶν διαθέσεων τοῦ βασιλικοῦ διατάγματος νὰ μεταβάλῃ τὸν ἐκλογικὸν νόμον πατὰ τρόπον δυνάμενον νὰ ἔξασφαλίζῃ εἰς αὐτὸν πλειονεψηφίαν ἐν τῇ βουλῇ, δὲ λαὸς τῶν Παρισίων ἐπανεστάτησε τὸν Ἰούλιον 1830 καὶ μετὰ τριμήρον ἀγῶνα ἔξεδίωξε τὸν Κάρολον Ι', ἀνεκήρυξε δὲ βασιλέα τὸν ἔξαδαλφον αὐτοῦ δοῦκα τῆς Αὐρηλίας (duc d' Orleans) Λουδοβίκον Φίλιππον.

§ 2. Ἡ Φεβρουαριανὴ ἐπανάστασις ἐν Παρισίοις. — Οἱ κοινωνισμὸς ἐν Γαλλίᾳ. — Οἱ Λουδοβίκος Φίλιππος συνήνεσε προθύμως νὰ εἰσαγάγῃ σύνταγμα φιλελεύθερον δι᾽ ὃ καὶ ὀνομάσθη «Πολίτης βασιλεύς». Ἀλλὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου ἔδυσκέραινον οἱ ἀγῶνες αὐτοῦ πρὸς τὰ διάφορα πολιτικὰ κόμματα, τοὺς Καρολιστάς, τοὺς Βοναπαρτιστάς καὶ μάλιστα τοὺς δημοκρατικούς. Οἱ Καρολισταὶ μὴ ἀνεγόμενοι τὸν Λουδοβίκον Φίλιππον ὅχι μόνον ἐν Παρισίοις ἐστασίαζον ἀλλὰ καὶ ἐν τισιν ἐπαρχίαις καὶ μάλιστα ἐν τῇ φιλοβασιλικῇ Βανδέᾳ. Οἱ Βοναπαρτισταὶ ἀπεδοκίμαζον τὴν ἔξωτερικὴν πολιτικὴν τοῦ βασιλέως, ἵτε σκοπὸς ἦτο ἡ διατήρησις τῆς εἰρήνης, θεωροῦντες δὲ τὰς ἡμέρας τῆς Ναπολεοντείου δυναστείας ὡς τι ἰδανικόν, ἥθελον νὰ ὀθόνησον τὴν Γαλλίαν εἰς πατακήσεις ἀπατοῦντες δι᾽ αὐτὴν τὴν πρώτην θέσιν ἐν Εὐρώπῃ. Ἄλλοι οἱ μᾶλλον θιρυβοποιοί ἦσαν οἱ δημοκρατικοί,

Νῦν δὲ δῆμος μετὰ τῶν πολιτικῶν ἰδεῶν ἀνεμίχθησαν ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἴδεατο κοινωνικά. Πολλοὶ διζοσπάσται δημοκρατικοὶ ὑπεστήριζον κοινωνικὰς ἴδεας, καθ᾽ ἣς πατάστασις τοῦ λαοῦ καὶ ἴδια τῶν ἐργατικῶν τάξεων ἔπρεπε νὰ βελτιωθῇ διὰ τῶν νόμων τοῦ κράτους καὶ νὰ μεταρρυθμισθῶσιν ἐπὶ νέων βάσεων αἱ σχέσεις μεταξὺ τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς ἐργασίας, ἥτοι μεταξὺ τῶν πλουσίων κειματούχων καὶ

τῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τούτων ἐργαζομένων ἐργατῶν. Οἱ δπαδοὶ τῶν τοιούτων ἰδεῶν ὅνομάζονται **κοινωνισταί**. Καὶ οἱ μὲν μετριοπαθέστεροι κοινωνισταὶ (socialistes) ἐξήτουν ἀπλῶς τὴν βελτίωσιν τῆς θέσεως τῶν ἐργατῶν διὰ καταλλήλων νόμων ἄνευ βλάβης τῆς ἴδιωτικῆς περιουσίας καὶ τῶν προσωπικῶν δικαιωμάτων. Ἀλλ' οἱ ἄκροι κοινωνισταὶ (communistes) ἐξήτουν **κοινωνημοσύνην**, ἵτοι τὴν κατ' ἵσας μερίδας διανομὴν τῆς περιουσίας δλων τῶν πολιτῶν καὶ τὴν κατάργησιν τῆς ἴδιοκτησίας καὶ κληρονομίας. Ἀλλ' αἱ τοιαῦται ἰδέαι τῶν ἄκρων κοινωνιστῶν ἔθεωρήθησαν, δπως καὶ εἶνε, ἐπικίνδυνοι εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν πολιτείαν, καὶ οἱ χρηστοὶ πολῖται καὶ αἱ κυβερνήσεις ἀντετάχθησαν κατὰ τῆς πραγματοποιήσεως αὐτῶν. Ἀλλ' οὐχ ἵππον αἱ ἰδέαι τοῦ κοινωνισμοῦ ἡ σοσιαλισμὸς διεδόθησαν ἔκτοτε, καὶ σήμερον δὲ αἱ σχέσεις μεταξὺ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας ἀποτελοῦσι μέγα κοινωνικὸν ζήτημα ἐν Εὐρώπῃ.

Οἱ κοινωνισταὶ προεκάλουν ἀδιακόπως ταραχὰς καὶ συγγαλεῖσαν ἐγίνοντο ἀπόπειραι κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ βασιλέως. Ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος κατέστειλε μετὰ μεγάλης αὐστηρότητος πάσας τὰς ταραχὰς καὶ στάσεις, καθίστατο δ' ἐπὶ μᾶλλον δεσποτικάτερος. Ἀλλὰ καὶ διὰδεόμενος ἀδιακόπως ὑπὸ τῶν ἐφημερίδων καὶ ἄλλων συγγραμμάτων ἐλάμβανεν δσημέραι απειλητικωτέραν στάσιν κατὰ τοῦ βασιλέως. Ἐπὶ τέλους ἡ κυβέρνησις τοῦ Λουδοβίκου Φίλιππου κατέστη τοσοῦτον ἀντιδημοτικὴ καὶ μισητή, ὥστε τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1848 ἐξερράγη ἐπανάστασις ἐν Παρισίοις, ἀποτέλεσμα δὲ αὐτῆς ὑπῆρξεν ἡ παραίτησις τοῦ Λουδοβίκου Φίλιππου, ὅστις ἔφυγεν εἰς Ἀγγλίαν, ἡ δριστικὴ κατάλυσις τῆς βασιλείας καὶ ἡ ἰδρυσις τῆς δημοκρατίας δευτέρας ταύτης μετὰ τὴν δημοκρατίαν τῆς μεγάλης γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.

§ 3. **Δευτέρα δημοκρατία ἐν Γαλλίᾳ καὶ κατάλυσις αὐτῆς.** Ἡ προσωρινὴ δημοκρατικὴ κυβέρνησις, ἡς προϊστάτο δὲ ποιητὴς Λαμπτίνος, προεκήρυξε πολλὰς λαοσωτηρίους μεταρρυθμίσεις, ἀλλὰ τὰ πλήνθη ἐξερεθιζόμενα ὑπὸ τῶν ἄκρων κοινωνιστῶν, ὧν κορυφαῖος ἦτο δὲ Βλάγκης, ἐξηγέρθησαν καὶ διέπραξαν ἀνήκουστα βδελυρούσοργήματα. Πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πολιτείας κατὰ τῆς ἀγορίας ἀπεργίας περιεβλήθη δικτατωρικὴ ἐξουσίαν δὲ στρατηγὸς Καβαινιάκ, οὗτος δὲ ἐντὸς διλίγων ἡμερῶν διὰ τῆς ἐθνοφυλακῆς κατέβαλε τὸν στασιαστά,

πεντακισχιλίους φορεύσας, τριπλασίους καθείδης καὶ τοὺς λοιποὺς διασκορπίσας. Μετὰ τὴν νίκην ταύτην ὁ Καβανιάκ ἐπεφορτίσθη νὰ κυβερνᾷ τὴν χώραν μέχρις ὅτου ἡ συγκλημέση εἶθνική συνέλευσις ἀποπερατώσῃ τὸ νέον πολίτευμα.

Κατὰ τὸ συνταχθὲν νέον πολίτευμα ἔξελέγετο κατὰ τετραετίαν διὰ καθοικῆς ψηφοφορίας εἰς ὅρχων καλούμενος *Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας*, ὃς τις εἶχε παρ² ἑαυτῷ νομοθετικὴν ἔθνικὴν συνέλευσιν. Τοιοῦτος πρόεδρος ἔξελέχθη τῷ 1849 ὁ Λουδοβίκος Ναπολέων Βοναπάρτης, ἀνεψιὸς τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος καὶ υἱὸς τοῦ πρόητην βασιλέως τῆς Ὀλλανδίας Λουδοβίκου Βοναπάρτου. Ἐαλλ³ ὁ Λουδοβίκος Ναπολέων, ὃς καὶ ὁ θεῖός του, ἀπέβλεπε πάντοτε εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν, δι’ ὃ καὶ πᾶσαι αἱ ἐνέργειαι καὶ πρᾶξεις αὐτοῦ εἰς ταύτην ἔτεινον. Κατεπολέμησε κατὰ πρῶτον τὰς ἀναρχικὰς τάσεις τῶν ἄκρων κοινωνιστῶν καὶ οὕτως ἐφείλκυσεν εἰς ἑαυτὸν τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν κτηματικῶν τάξεων, ἐν ᾧ συνάμα ἡ αἴγλη τοῦ ὀνόματος τῆς οἰκογενείας του διέθετεν ὑπὲρ αὐτοῦ τὰ μεγάλα πλήθη. Ὅπεστήριξε τὸν πάπαν διὰ στρατοῦ καὶ οὕτω κατέστη ἀγαπητὸς εἰς τὸν κλῆρον. Ἐαφ⁴ οὖ δὲ προελείανε τὴν ὅδὸν πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σκοπουμένου, διέλυσε βιαίως τὴν συνέλευσιν καὶ ἐπέτυχε νὰ ἐκλεχθῇ διὰ καθοικῆς ψηφοφορίας πρόεδρος τῆς δημοκρατίας ἐπὶ δέκα ἔτη (1851). Ἐαλλὰ τὸ ἔπομενον ἔτος (2 Δεκεμβρίου 1852) διὰ νέας ψηφοφορίας ἀνεκτηρύχθη αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων ὡς Ναπολέων Γ'.

§ 4. *Ναπολέων Γ'*.— *Πτῶσις αὐτοῦ καὶ ἕδρασις τῆς τρίτης δημοκρατίας ἐν Γαλλίᾳ*.— Ο Ναπολέων Γ' ἔχων πρὸ διφθαλιῶν τὸ μεγαλεῖον τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν ὅπως δοξάσῃ ἐξωτερικῶς τὴν Γαλλίαν καὶ στερεώσῃ ἐσωτερικῶς τὴν δυναστείαν τῶν Ναπολεοντιδῶν. Καὶ ἐν μέρει κατώρθωσε τοῦτο. Καὶ ἐσωτερικῶς μὲν παρακολουθῶν ἀγρύπνως τὰ κινήματα τῶν τε βασιλικῶν καὶ τῶν δημοκρατικῶν μετεχειρίσθη παντοῖα μέσα ὅπως περιορίσῃ τὰς ἀνατρεπτικὰς αὐτῶν ἐνεργείας· ἐξ ἀλλου δὲ μέρους προσεπάθει νὰ θεραπεύσῃ πάσας τὰς κοινωνικὰς ἀνάγκας διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τῶν ἐπιστημῶν, τῶν τεχνῶν, τῆς βιομηχανίας καὶ τῆς ἐμπορίας καὶ διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῆς συγκοινωνίας. Ἐξωτερικῶς δὲ α'⁵ ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον, περὶ οὐ δ λόγος κατωτέρῳ, καὶ ἐν τοῖς πρώτοις συνετέλεσεν εἰς τὴν ταπείνωσιν τῆς

“Ρωσίας? Απὸ τοῦ πολέμου μάλιστα τούτου ἡ Γαλλία κατέστη καὶ πάλιν ἡ πρώτη εὐρωπαϊκὴ δύναμις, δὲ Ναπολέων Γ’ ἐθεωρεῖτο ὡς διαιτητὸς τῆς Εὐρώπης· β’) ὑπεστήριξε σθεναρῶς τὸν βασιλέα τοῦ Πεδεμονίου Βίκτωρα Ἐμπανούηλ Β’ εἰς τὸν κατὰ τῆς Αὐστρίας πόλεμον τοῦ 1859, δόπτε προσήρτησεν εἰς τὴν Γαλλίαν τὴν Νίκαιαν καὶ τὴν Σαβοΐαν, καὶ ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὴν Ἰδρυσιν τοῦ Ιταλικοῦ βασιλείου· γ’) Διεξήγαγεν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς Ἀγγλίας δύο πολέμους (1857 καὶ 1860) κατὰ τῆς Κίνας καὶ ἡνάγκασεν αὐτὴν ν^ο ἀνοίξῃ τοὺς λιμένας τῆς εἰς τὸ εὐρωπαϊκὸν ἔμπόριον. Ἐν τῷ μεταξὺ κατέκτησε καὶ τὴν νότιον Κοριγκίναν. Ἄλλὰ μετὰ ταῦτα ἥρχισε νὰ περιπίπτῃ εἰς ἀτυχήματα. Ἐπιχειρήσας ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ ἐν Ἀμερικῇ Μεξικοῦ ἀπέτυχεν οἰκτρῶς καὶ ἡ ἀποτυχία αὕτη ἐμείωσε κατὰ πολὺ τὴν δύναμίν του. Τῷ 1870 ἐπιχειρήσας ἀπερισκέπτως πόλεμον κατὰ τῆς Πρωσίας, περὶ οὗ γενήσεται λόγος κατωτέρῳ, οὐ μόνον ἡττήθη δλοσχερῶς, ἀλλ’ ἀπώλεσε καὶ τὸν θρόνον του.

Κηρυχθέντος ἐκπτώτου τοῦ Ναπολέοντος Γ’ ἰδρύθη ἐν Γαλλίᾳ ἡ τοίτη δημοκρατία, ταῦτης δὲ πρῶτος πρόεδρος ἔξελέχθη δὲ Θιέρσος. Τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα ἐκανονίσθη ὁριστικῶς τῷ 1875. Τὸ τραῦμα, ὅπερ ὑπέστη ἡ Γαλλία ἐκ τοῦ πολέμου τοῦ 1870, ἦτο βαρύτατον. Πλὴν ἄλλων ἐπλήρωσεν αὕτη εἰς τὴν Πρωσίαν καὶ πέντε δισεκατομμύρια φράγκων ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν. Καὶ ὅμως ἐντὸς δλίγων ἑτῶν ἡδυνήθη ν^ο ἀναλάβῃ. Νῦν δὲ ὑπὸ τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα προοδεύει ἐν πᾶσι καὶ ἀκμάζει οἰκονομικῶς, βιομηχανικῶς καὶ κοινωνικῶς ὡς μία τῶν πρώτων δυνάμεων τοῦ κόσμου. Ἐσυστηματοποίησε δὲ τὸ ἀποικιακὸν αὐτῆς κράτος, ὅπερ ἔρχεται δεύτερον μετὰ τὸ ἀγγλικόν, ὡς θέλομεν ἔδει κατωτέρῳ.

§ 5. *Η Γερμανία ἀπὸ τοῦ 1815 μέχρι τοῦ 1848.* — Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος ἡ ἀνίδρυσις τῆς γερμανικῆς αὐτοκρατορίας ἦτο πλέον ἀδύνατος ἐνεκα τῆς παρὰ διαφόρων ἡγεμόνων ἐπιτευχθείσης ἀνεξαρτησίας καὶ ἐνεκα τῆς ἀντιζηλίας τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Πρωσίας. Ἐνεκα τούτου συνέστη ὑπὸ τῆς Βιενναίας συνόδου ἡ «Γερμανικὴ δμοσπονδία», ἵσ τὰ ισχυρότερα μέλη ἦσαν ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Πρωσία. Αἱ ὑποθέσεις αἱ ἀφροδῶσαι εἰς τὴν δλητην δμοσπονδίαν διεξήγοντο δι^ο ἀντιπροσώπων, οἵτινες συνεκρότουν τὸ «δμοσπονδιακὸν συμβούλιον» ἢ «διαιταν» ἐν Φραγκφούρτῃ. Ἄλλ

η ἔνωσις αὕτη τῆς Γερμανίας ἦτο πολὺ χαλαρά, οἱ δὲ μᾶλλον φιλοπάτριδες τῶν Γερμανῶν ἐπόθουν Γερμανίαν ἡνωμένην, διότι μόνον ἡ ἔνωσις ἤδυνατο νὰ φέρῃ ἵσχυν. Πλὴν τούτου ὁ γερμανικὸς λαὸς ἐνθουσιῶν ἐπὶ τῇ αἰσίᾳ ἐκβάσει τοῦ κατὰ τοῦ Ναπολέοντος ἀγῶνος ἥλπιεν ὅτι ἥθελον εἰσαχθῆ εἰς πάσας τὰς χώρας τῆς Γερμανίας φιλελεύθεροι θεσμοί. "Αλλως τε καὶ αὐτοὶ οἱ Γερμανοὶ ἡγεμόνες, ὅτε κατὰ τὸ 1813 ἔξήγειραν τοὺς λαούς των εἰς πόλεμον πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ ναπολεοντείου ζυγοῦ, ὑπεσχέθησαν εἰς αὐτοὺς φιλελευθέρους θεσμοὺς εὐθὺς ὡς ἀπαλλαγῆσιν ἀπὸ τοῦ ἔνωνικοῦ ζυγοῦ. "Αλλὰ μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν των δὲν ἔξεπλήρωσαν τὰς ὑποσχέσεις των ἔνεκα τῆς Ιερᾶς συμμαχίας. Οὔτε η Αὐστρία οὔτε η Πρωσία ἔθωκαν θεσμοὺς φιλελευθέρους. Μόνον μικρά τινα κράτη τῆς νοτίου Γερμανίας εἰσήγαγον πολιτεύματα ἀνάλογα πρὸς τὴν νέαν κατάστασιν τῶν πραγμάτων. "Ενεκα τούτου μεγάλη δυσαρέσκεια κατέλαβε τοὺς φιλελευθέρους Γερμανούς.

Κατ' ἔκεινον τοὺς χρόνους εἰς πάσας σγεδὸν τὰς εὐδωπαικὰς χώρας οἱ ἀνδρες οἱ πολιτικοὶ καὶ ὅσοι ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἀνεμιγγύοντο εἰς τὰ πολιτικὰ λαλοῦντες καὶ γράφοντες διηγοῦντο εἰς δύο μερίδας, εἰς φιλελευθέρους, ὃν οἱ σφοδρότεροι ὡς ζητοῦντες διζικὰς μεταρρυθμίσεις ἐκαλοῦντο διζιοσπάσται ἢ καὶ ἐπαναστατικοὶ ὡς θέλοντες δὲ ἐπαναστάσεως νὰ ἐπιτύχωσι τοῦ σκοποῦ των, καὶ εἰς συντηρητικούς, ὃν οἱ σφοδρότεροι ὀνομάζοντο ἀπολυταρχικοὶ ἢ ἀντιδρατικοὶ ὡς θέλοντες ἀπόλυτον δεσποτικὴν κυβέρνησιν καὶ ἀντιδρῶντες κατὰ πάσης φιλελευθέρας μεταβολῆς. "Ἐν Γερμανίᾳ ὁ μεταξὺ τῶν δύο μερίδων ἀγώνις διεξήχθη ἀνεν ἐπαναστάσεων, ἀλλὰ διὰ λόγων καὶ συγγραμμάτων καὶ διὰ τῆς δημοσιογραφίας καὶ δι' εἰδηνικῶν διαδηλώσεων, ὃν κέντρα ἦσαν τὰ πανεπιστήμα. Οἱ φοιτηταὶ ἦσαν οἱ θερμότεροι διπάδοι τῶν νέων ιδεῶν καὶ ὡς σκοπὸν τοῦ βίου των ἐθεώρουν τὴν ἔνωσιν, τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς ὅλης πατρίδος.

"Απέναντι τῶν εἰδηνικῶν τούτων κινημάτων αἱ κυβερνήσεις τῶν γερμανικῶν κρατῶν συνεκρότουν διασκέψεις τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ ἐλάμβανον τὰ κατάλληλα μέτρα κατὰ πάσης φιλελευθέρας κινήσεως. Τοιαῦται διασκέψεις ἔγειναν ἐν Κάρλσβαδ καὶ ἐν Βιέννῃ τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ διαβοήτου Αὐστριακοῦ ἀρχικαγκελλαρίου Μέττερνιχ, τοῦ στραγγαλιστοῦ αὐτοῦ πάσης λαϊκῆς ἐλευθερίας, ἀπεφασίσθη δὲ

ανταῖς δὲ περιορισμὸς τῆς ἐλευθερίας τοῦ τύπου, ή βιαία κατάπνιξις παντὸς δημαγωγικοῦ κινήματος, ή αὐστηρὰ ἐπιτήρησις τῶν πανεπιστημίων καὶ ή ὑποταγὴ τῶν γερμανικῶν κυβερνήσεων εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Φραγκφούρτῃ διαιτης.

‘Αλλὰ μετ’ οὐ πολὺ ἐπῆλθεν ή ἐν Παρισίοις Ἰουλιανὴ ἐπανάστασις, ήτις ἐπέδρασεν δχι δλίγον εἰς τὰ πράγματα τῆς Γερμανίας. Οἱ ἡγεμόνες τῆς Σαξονίας, τοῦ Ἀννοβέρου καὶ τῆς Ἐσσηναγκάσθησαν νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς τὰ κώρας των συνταγματικὰ πολιτεύματα. Μεγαλειτέραν δὲ καὶ σφοδροτέραν κίνησιν ἐπίγνεγκεν ἐν Γερμανίᾳ ή Φεβρουαρινὴ τῶν Γάλλων ἐπανάστασις. Ἐξ δὲ τῶν χωρῶν τῆς Γερμανίας, ἄνευ τῆς ἀδείας τῶν γερμανικῶν κυβερνήσεων οὕτε τῆς διαιτης τῆς διμοσπονδίας, συνῆλθον ἐν Φραγκφούρτῃ ἀντιπρόσωποι καὶ συνεργότησαν ἐθνικὸν κοινοβούλιον. Τὸ κοινοβούλιον τοῦτο κηρύξαν ἔαυτὸν «*κυρίαρχον ἐθνικὴν συνέλευσιν*» τῆς δῆλης Γερμανίας διέλυσε τὴν δίαιταν τῆς διμοσπονδίας, συνέταξε κοινὸν πολίτευμα δι² δῆλην τὴν Γερμανίαν, ἐκήρυξε τὴν ἔνωσιν αὐτῆς καὶ προσήνεγκε τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα εἰς τὸν βασιλέα τῆς Πρωσίας Φρειδερίκον Γουλιέλμον Δ’. Ἀλλ’ οὕτος θεωρῶν τὴν συνέλευσιν ἐπαναστατικὴν καὶ φοβούμενος περιπλοκὰς πρὸς τὴν Αὐστρίαν ἥρνηθη ν² ἀποδεχθῆ τὸ προσφερόμενον στέμμα. Οὕτως ἐματαιώθη τὸ ἔργον τῆς συνελεύσεως καὶ διελύθη αὐτη.

Οὐδεμία λοιπὸν μεταβολὴ ἐπῆλθεν εἰς τὸν πολιτικὸν δργανισμὸν τῆς γερμανικῆς διμοσπονδίας. Ἐν τούτοις τὰ ίδιαίτερα γερμανικὰ κράτη ὑπέκυψαν εἰς τὸ δρῦμα τῆς ἐπαναστάσεως καὶ εἰσήγαγον πολιτεύματα μᾶλλον φιλελεύθερα. Αὐτὴ ή Πρωσία τῷ 1848 μετὰ μικράν, ἀλλ’ αίματηράν ἐπανάστασιν εἰσήγαγε φιλελεύθερον πολίτευμα. Τὸ αὐτὸν ἔγεινε καὶ εἰς τὴν Αὐστρίαν κατόπιν αίματηρᾶς ἐπαναστάσεως. Ἡ ἐπανάστασις αὕτη ἐπίγνεγκε τὴν πτῶσιν καὶ τὴν φυγὴν τοῦ ἔως τότε παντοδυναμόυ πρωθυπουργοῦ καὶ ἀρχικαγκελλαρίου Μέτερνικ. Καὶ ἐπειδὴ δὲ Μέτερνικ ἐθεωρεῖτο δὲ κυριώτατος ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀντιδραστικοῦ μοναρχικοῦ συστήματος καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐμισεῖτο ὑπὸ πάντων τῶν φιλελευθέρων τῆς Εὑρώπης, ή πτῶσις αὐτοῦ ἐθεωρήθη ὡς νίκη τοῦ φιλελευθέρου πνεύματος. Οἱ αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος Α’ μὴ θέλων νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὸ κράτος του φιλελευθέρους θεσμούς παρητίθη, διεδέχθη δὲ αὐτὸν δὲ καὶ νῦν ἀκόμη αὐτοκράτωρ

Φραγκίσκος Ἰωσήφ, ὅστις παρεχώρησεν εἰς τὸ κράτος του περιωρισμένον τι σύνταγμα.

§ 6. **Η βασιλεία τοῦ Ὀθωνος ἐν Ἑλλάδι μέχρι τοῦ 1843** — Ο "Οθων ἀποδεχθεὶς τὸ ἔλληνικόν στέμμα ἀπεβιβάσθη εἰς Ναύπλιον τῇ 18 Ἱανουαρίου 1833. Ὁ ἔλληνικὸς λαὸς μετὰ δαρούνων χαρᾶς ἐκαιρέτισε καὶ ὑπεδέχθη τὸν βασιλέα. Ἐπειδὴ δὲ Ὁθων ἦτο ἀνήλικος, συνῳδεύετο ὑπὸ τῷμελοῦς ἀντιβασιλείας ἀποτελουμένης ἐκ τοῦ Ἀρμανσπεργγ, σπουδαίου οἰκονομολόγου, τοῦ Μάσονερ, ἔξοχου νομομαθοῦς, καὶ τοῦ στρατηγοῦ Ἐϋδεκ. Ἡ ἀντιβασιλεία ἔμελλε νὰ κυβερνήσῃ τὴν Ἑλλάδα μέχρι τῆς ἐνηλικιώσεως τοῦ βασιλέως. Μετὰ τοῦ βασιλέως δὲ κατηλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ βαναρικός στρατός.

Ἐνθὸς ώς ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά της ἡ ἀντιβασιλεία; προέβη εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ νέου βασιλείου. Διήρεσε τὸ κράτος εἰς νομούς, ἐπαρχίας καὶ δήμους. Ἀπένειμε γενικὴν ἀμινησίαν καὶ προσεπάθησε νὰ κατατάσῃ τὴν καταισχύνουσαν τὸ ἔλληνικὸν ὄνομα ληστείαν. Συνέστησε τακτικὰ δικαστήρια, δι' ὧν ἐξησφάλισε τὴν ἰδιοκτησίαν, τὴν ζωὴν καὶ τὴν τιμὴν τῶν πολιτῶν. Διερρύθμισε τὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἥς τὴν διοίκησιν ἀνέθηκεν εἰς τὴν Ἱεράν σύνοδον. Ἄλλὰ πᾶσαι αἱ προσπάθειαι τῆς ἀντιβασιλείας πρὸς εἰρήνευσιν τῶν φατριῶν καὶ καταστολὴν τῆς ἀναρχίας ἀπήντησαν μέγιστα προσκόμματα καὶ ἐπήνεγκαν κατ' αὐτῆς δεινὴν ἀντιπολίτευσιν, ἥς ἀρχηγὸς ἔγεινεν δὲ Κολοκοτρώνης. Τελευταία πρᾶξις τῆς ἀντιβασιλείας ἦτο ἡ μετάθεσις τῆς πρωτευούσης τοῦ βασιλείου ἐκ Ναυπλίου εἰς Ἀθήνας (1 Ἱανουαρίου 1835), εἰς τὴν πόλιν ταύτην, ἵνεα τῶν μεγάλων αὐτῆς ἀναμνήσεων ἦτο ἡ καταλληλοτέρα ὅπως καταστῇ μητρόπολις τοῦ ἀναγεννηθέντος ἔλληνικοῦ ἔθνους.

Τῇ 20 Μαΐου 1836 ὁ Ὁθων ἐκηρύχθη ἐνήλικος καὶ ἀνέλαβε μόνος τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους, τῇ δὲ 10 Νοεμβρίου 1836 ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ μεγάλου δουκὸς τοῦ Ὀλδεμβούργου Ἀμαλίαν. Ἡ Ἀμαλία ὑπῆρξε χορηγοτάτη ἱγμενίς καὶ συνετέλεσε πολὺ εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ δημοσίου βίου ἐν Ἑλλάδι, ἀλλὰ δὲν ηύτυχησε νὰ δώσῃ εἰς τὸ ἔθνος διάδοχον.

Ο "Οθων ἤγαπησε θερμῶς τὴν Ἑλλάδα, τὴν νέαν πατρίδα του, καὶ ἀφιέρωσεν ὅλον του τὸν βίον εἰς τὴν βελτίωσιν καὶ τὴν εὐημερίαν αὐτῆς. Ἐπροστάτευσε τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ

ΐδρυσε τῷ 1837 τὸ πανεπιστήμιον. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀπέκλινε πρὸς τὴν αὐταιρογίαν, παρεσκεύασεν εἰς ἑαυτὸν ταραχώδη βασιλείαν. Εἰς τὰ αὔτια τῆς δυσαρεσκείας κατὰ τοῦ βασιλέως προσετέθησαν πρῶτον τὸ μῆσος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τῶν Βαυαρῶν, οἵτινες κατεῖχον πάσας τὰς πολιτικὰς καὶ στρατιωτικὰς θέσεις, δεύτερον δὲ οὐκτρὸν κατάστασις τῆς χώρας ἔνεκα τῆς μαστιζούσης αὐτὴν ληστείας, καὶ τρίτον δὲ ἀποτυχία τῶν ἐν Κρήτῃ καὶ ἀλλαχοῦ ἐπαναστάσεων, δι' ὃς δὲ λαὸς ἥτιατο τὴν κυβέρνησιν καὶ τὸν βασιλέα ὃς μὴ ἐνεργοῦντας ὑπὲρ εὐοδώσεως τῆς **Μεγάλης Ιδέας**. Πολὺ ἐδυσχέρωντε τὴν θέσιν τοῦ βασιλέως καὶ δὲ ἀνάμιξις τῶν προστατίδων δυνάμεων εἰς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα καὶ ίδίως τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας, αἵτινες ἔμίσουν τὸν Ὁθωνα. Ἐπειδὴ δὲ πάντα τὰ κακῶς ἔχοντα ἀπεδίδοντο εἰς τὴν μοναρχικὴν κυβέρνησιν, δὲ λαὸς ἔξηγέρθη κατ' αὐτῆς. Τὴν νύκτα τῆς 2 πρὸς τὴν 3 Σεπτεμβρίου 1843 δὲ λαὸς καὶ δὲ στρατὸς ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Δημήτριον Καλλέργην κατέλαβε τὴν πλατεῖαν τῶν ἀνακτόρων καὶ δι' ἐπιτροπείας ἀπήτησε παρὰ τοῦ βασιλέως ὅπως κορηγήσῃ εἰς τὸ ἔθνος συνταγματικὸν πολίτευμα. Ὁ Ὁθων ἐδίστασε κατ' ἀρχὰς θεωρῶν προώρους τὰς συνταγματικὰς ἐλευθερίας διὰ λαὸν ἀπαίδευτον καὶ μὴ ἀποβαλόντα τὰς παλαιὰς αὐτοῦ ἔξεις. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἡ ναγκάσθη νὰ δεχθῇ τὴν αἰτησιν καὶ συνεπάλεσεν ἐθνικὴν συνέλευσιν πρὸς σύνταξιν τοῦ νέου πολιτεύματος. Η ἐθνικὴ συνέλευσις συνελθοῦσα ἐν Ἀθήναις τῇ 10 Νοεμβρίου 1843 συνέταξε καὶ ἐφήφισε μετὰ μαχαὶς καὶ σφροδόντης συζητήσεις τὸ σύνταγμα, τοῦ δποίου τὴν φύλαξιν ὕμοσεν δὲ Ὁθων (18 Μαρτίου 1844).

§ 7. **Ο Κριμαϊκὸς πόλεμος καὶ η ἑλληνοτουρκικὴ ἁῆταις.** — Ἀφοροῦντε εἰς τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον ἐδωκαν αἱ ἐν Παλαιστίνῃ ἔριδες τῶν Λατίνων καὶ τῶν Ὁρθοδόξων περὶ κατοχῆς διαφόρων ίερῶν προσκυνημάτων ἐν Ἱερουσαλήμ καὶ τοῖς πέριξ τόποις (Βηθλεέμ καὶ Γεθσιμαϊνῆ). Αἱ ἔριδες αὕται ὑπῆρχον ἀπ' αἰώνων. Καὶ οἱ μὲν Λατῖνοι εἰς τὰς ἀξιώσεις τῶν εἰχον πάντοτε τὴν ὑποστήριξιν τῆς Γαλλίας, οἱ δὲ Ὁρθοδόξοι ὑπερήσπιζον μόνοι τὰ δικαιώτατά των ἀπέναντι τῆς τουρκικῆς ἔξουσίας, ἔως ὅτου ἐπὶ ἐσχάτων ἀπέκτησαν καὶ τὴν ὑποστήριξιν τῆς Ρωσίας, ἡτις ἀπὸ τῆς συνθήκης τοῦ Κουντούκ Καΐναρτζῆ (1776) ἦσιον ἀποκλειστικὰ δικαιώματα προστασίας τῶν ἐν τῷ Ὁθωμανικῷ κράτει Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν (ἴδε σελ. 87). Ὁ ἀπὸ τοῦ

1849 πρόεδρος τῆς γαλλικῆς δημοκρατίας Λουδοβίκος Ναπολέων, ὅστις καὶ ἐν Ρώμῃ ὑπεστήθησε τὸν Πάπαν, ἵνα ἔχῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸν κλῆρον, ἐπέτιγε τῷ 1851 παρὰ τῆς διθωμανικῆς κυβερνήσεως σπουδαίας παραγωγήσεις ὑπὲρ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ Καθολικῶν. Ἐλλ' ὁ τσάρος τῆς Ῥωσίας Νικόλαος Α' ὡς προστάτης τῶν Ὁρθοδόξων διεμαρτυρήμη διὰ τὰς πρὸς τοὺς Καθολικοὺς παραγωγήσεις ταύτας καὶ ὁ σουλτάνος Ἀβδούλ. Μεζίτ ἡναγκάσθη νὰ τὰς ἀνακαλέσῃ.

Θέλων δὲ ὅμως ὁ Νικόλαος Α' νὰ τύχῃ περιφανεστέρας ἴκανοποιήσεως, πρὸς δὲ νὰ τιμωρήσῃ τὴν Τουρκίαν διὰ τὴν πρότην διαγωγήν τῆς εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο, ἥξιστε τὴν παντελῆ ἀνεξαρτησίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχοῦ καὶ τῆς ἐν Τουρκίᾳ Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ ἄλλας τινὰς προνομίας, αὐτίνες καὶ ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων ἐθεωρήθησαν ὡς κλονοῦσαι τὰ θεμέλια τοῦ διθωμανικοῦ κράτους. Ἐπειδὴ δὲ πρὸ ἐτῶν ὁ Νικόλαος Α' εἶχε προτείνει μυστικῶς εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὸν διαμελισμὸν τῆς Τουρκίας, ἢ Ἀγγλία ὑποπτεύουσα ὅτι ὁ Νικόλαος ἔζητε πρόφασιν ἵνα ἐκτελέσῃ τὰ περὶ Τουρκίας σχέδιά του, τὰ διοῖα αὐτὴ ἀποδοκίμαζεν, ἦνώθη μετὰ τοῦ ἀντοχοάτορος ἥδη (ἀπὸ τοῦ 1852) Ναπολέοντος καὶ ἀντέπραξε κατὰ τῶν ὁσικῶν σχεδίων. Ὁ σουλτάνος Ἀβδούλ. Μεζίτ ἐνθαρρυνθεὶς ἐκ τούτου ἀπέρριψε τὰς ὁσικὰς προτάσεις, οὕτω δὲ ἔξεργάγη ὁ πόλεμος (1854), ὁσικὸς δὲ στρατὸς εἰσέβαλεν ἀμέσως εἰς τὰς παραδούναβίους ἥγεμονίας Βλαζίαν καὶ Μολδαυίαν καὶ κατέλαβεν αὐτάς.

Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία συνεμίγησαν μετὰ τῆς Τουρκίας, ἡ δὲ Ἑλλὰς συνετάχθη ἐκθύμως μετὰ τῆς Ῥωσίας. Διεξήχθη δὴ ὁ πόλεμος καὶ ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀσίᾳ. Ἐν Εὐρώπῃ ἡ Ῥωσία ἐπετέμη κατὰ τῆς Τουρκίας διὰ τῆς συνίθους ὁδοῦ, τῆς Μολδοβλαζίας, τοῦ Δουνάβεως καὶ τῆς Βουλγαρίας. Ἐν φ' δὲ ὁ Τούρκος στρατηγὸς Ὁμέρος πασσᾶς ἥγωνται εἰς ἀποκρούσῃ τοὺς Ῥώσους καὶ τὸν Δουναβῖν, οὕτοι κατέστρεψαν τὸν τουρκικὸν στόλον παρὰ τὴν Σινάωπην. Τότε ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία ἀπέστειλαν τοὺς στόλους τῶν εἰτὸν Εὔζεινον Πόντον καὶ ἡνάγκασαν τὸν ὁσικὸν στόλον νὰ κατασφύγῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς Σεβαστούπολεως. Οἱ Ῥώσοι ἀπωθήσαντες τὰ τουρκικὰ στρατεύματα προέβησαν εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς ἐπὶ τῆς βουλγαρικῆς ὅχθης τοῦ Δουνάβεως κειμένης Σμύτστριας. Ἄλλα νῦν καὶ ἡ Αὐστρία ἔλαβε ἀπειλητικὴν στάσιν κατὰ τῆς Ῥωσίας.

‘ΗΡωσία φοβουμένη αὐστριακήν ἐπίθεσιν ἐκ τῶν ὅπισθεν ἡναγκάσθη νὰ ἔκκενώσῃ τὴν Μολδανίαν καὶ Βλαχίαν καὶ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Σιλιστρίας, ἢ δὲ Αὐστρία συναινέσει τῆς Τουρκίας κατέλαβε τὰς παραδοναβίους ἡγεμονίας, ἵνα ἐμποδίσῃ πᾶσαν ἐκεῖθεν νέαν ἐκστρατείαν τῶν Ρώσων.

‘Η ἔκκενώσις τῶν παραδοναβίων ἡγεμονιῶν ὑπὸ τοῦ ὁωσικοῦ στρατοῦ ἔδωκε νέαν ὄλως φάσιν εἰς τὸν πόλεμον. ‘Η ὁωσικὴ ἐκστρατεία ἐν Εὐρώπῃ ἀπέβαλε τὸν ἐπιθετικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα. Πᾶς κίνδυνος προσβολῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ ξηράν ἔξελιπεν. Ἐπίσης ἔξελιπε καὶ πᾶς κίνδυνος ἐπαναστάσεως τῶν ὑπὸ τὴν Τουρκίαν ψχριστιανικῶν λαῶν. Μόνον ἐν Ἑλλάδι ἥρχισε σπουδαίᾳ ἐθνικῇ ἔξεργεσις. Πράκτορες καὶ ἀξιωματικοὶ ἐπέμφθησαν εἰς Θεσσαλίαν, Μακεδονίαν καὶ Ἡπειρον, ὅπως διοργανώσωσι ἐπαναστατικὰ κινήματα. Καὶ οὕτε αἱ ἀπειλαὶ τῆς Τουρκίας οὔτε τὸ τελεσίγραφον οὔτε ἡ διακοπὴ τῶν πρὸς τὴν Ἑλλάδα διπλωματικῶν σχέσεων ἡδυνήθησαν νᾶ περιορίσωσι τὸ ἐλληνικὸν κίνημα. ‘Οτε δὲ ὅμιλος γαλλικὸς καὶ ἀγγλικὸς στόλος ἐνεφανίσθη πρὸ τοῦ Πειραιῶς καὶ κατέλαβε τὴν πόλιν, ἡναγκάσθη δ βασιλεὺς ‘Οθων νὰ ὑποσχεθῇ τελείαν οὐδετερότητα.

‘Η θέσις τῆς Τουρκίας καὶ τῶν συμμάχων αὐτῆς ἐβελτιώθη κατὰ πολὺ. Ἄντι νὰ ὑπερασπίζωσι τὰς τουρκικὰς χώρας κατὰ τοῦ ἐπερχομένου ὁωσικοῦ στρατοῦ ἔλαβον αὐτοὶ ἐπιθετικὴν θέσιν. Οἱ ἡνωμένοι στρατοὶ τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας μετὰ ἔξακισχιλίων Ὁθωμανῶν ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν Κριμαϊκὴν χερσόνησον, ἵτις κατέστη ἀπὸ τοῦδε τὸ κύριον θέατρον τοῦ πολέμου δι’ ὃ καὶ *Κριμαϊκὸς πόλεμος* ἐκλήθη. ‘Αφ’ οὖδε οἱ σύμμαχοι, εἰς οὓς προσετέθη καὶ ἡ Σαρδινία, ἐνίκησιν καὶ ἐπανάληψιν τοὺς Ρώσους, προέβησαν ἔπειτα εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Σεβαστούπολεως, ὅχυρωτάτου παραθαλασσίου φρουρίου, διεργοῦ ἵτο τὸ κυριώτατον στήριγμα τῆς ὁωσικῆς δυνάμεως παρὰ τὸν Εὔξεινον Πόντον. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πολιορκίας ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος Α’ ἀπέθανε, διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ υἱός του Ἀλέξανδρος Β’. Τέλος οἱ σύμμαχοι ἔγειναν κύριοι τῆς Σεβαστούπολεως. ‘Αλλ’ ἐπειδὴ ἀμφότερα τὰ διαμαχόμενα μέρη ἔξηντλήθησαν ἐκ τῆς παρατάσεως τοῦ πολέμου, συνωμολογήθη ἐν Παρισίοις εἰρήνη τῷ 1856. Διὰ ταύτης ἀπεδόθησαν ἐκατέρωθεν τὰ καταληφθέντα μέρη, δ σουλτᾶνος ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ χορηγήσῃ εἰς τοὺς ἐν Τουρκίᾳ Χριστιανοὺς ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ισοπολιτείαν, δέ Εῆσεινος Πόντος ἐκηρύχθη οὐδέτερος, ἀπογορευθέντος τοῦ εἰσπλου παντὸς πολεμικοῦ πλοίου, δέ διάπλους τοῦ Δουνάβεως ἀφέθη ἔλευθερος, ή δὲ Βλαχία καὶ ή Μολδαυία, εἰς ἃς προσετέθη καὶ ή Βεσσαραβία, ἐτέμησαν ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν δυνάμεων. Βραδύτερον (1859) ἐνώθενσαι αὖται ἀπετέλεσαν ἡγεμονίαν ὑπὸ τὸ δόνομα Ῥωμανία. Τῶν ταπεινωτικῶν ὅρων τῆς εἰρήνης ταύτης ἀπηλλάγη ἡ Ῥωσία τῷ 1871, διότε ή Γαλλία ἐνικήθη ὑπὸ τῆς ἡνικούσης Γερμανίας.

§ 8. Ἡ ἐνωσις τῆς Ἰταλίας. — Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος τὰ πράγματα τῆς Ἰταλίας διερρυθμάσθησαν ὑπὸ τῆς Βιενναίας συνόδου ὡς ἐξῆς. Ἡ Σαρδινία καὶ τὸ Πεδεμόντιον μετὰ τῆς Σαρδινίας ἀπετέλεσαν τὸ βασίλειον τῆς Σαρδινίας, εἰς αὐτὸ δὲ προσηγρήθη καὶ ἡ Γένουα. Ἡ Λοιμβαρδία καὶ ἡ Ἐνετία προσηγρήθησαν εἰς τὴν Αὐστρίαν. Ἡ Νεάπολις καὶ ή Σικελία ἀπετέλεσαν τὸ βασίλειον τῶν δύο Σικελιῶν ὑπὸ τοὺς Βουρβόνους. Ἡ Πάρμα καὶ ή Τοσκάνη ἀπετέλεσαν ίδίας ἡγεμονίας. Ἀνιδρύθη δὲ καὶ τὸ παπικὸν κράτος μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ῥώμην.

Άλλὰ κατὰ τῆς τοιαύτης διαρρυθμίσεως ἔξανέστη ἐν ὅλῃ τῇ Ἰταλίᾳ ἡ φιλελευθέρου καὶ ἐθνικὴ γνώμη, ἥτις ἡξίου ὑπὲρ τῆς Ἰταλικῆς πατρίδος ἐθνικὴν ἐνότητα καὶ φιλελευθέρους θεσμούς. Πάντα δ' ὅμως τὰ ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο ἐκραγέντα ἐπαναστατικὰ κινήματά ἐν Νεαπόλει, Πεδεμοντίῳ καὶ ἀλλαχοῦ κατὰ διαφόρους ἐποχὰς κατεπολεμήθησαν ὑπὸ τῆς μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος συσταθείσης Ἱερᾶς συμμαχίας. Ἐν τούτοις οὐδὲν ἥδυνατο νὰ καταπνίξῃ τὸ μῆσος τῶν Ἰταλῶν κατὰ τῆς ἐνικῆς κυριαρχίας, δέ δὲ πόθος αὐτῶν πρὸς ἐνωσιν ἀπάσης τῆς Ἰταλίας δισημέραι κατέστη θερμότερος. Αἱ ἐλπίδες τῶν φιλοπατρίδων Ἰταλῶν ἐστράφησαν πρὸς τὸ μικρὸν βασίλειον τῆς Σαρδινίας, ὅπερ γινώσκεται καὶ ὑπὸ τὸ δόνομα τοῦ Πεδεμοντίου. Οἱ βασιλεῖς αὐτοῦ Βίκτωρ Ἐμματουὴλ. Β' ὧς σκοπὸν τῆς βασιλείας του ἔταξε τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἐθνικῶν πόθων τοῦ Ἰταλικοῦ λαοῦ καὶ εἰργάσθη συντόνως πρὸς τοῦτο, ἔχων συνεργάτην καὶ σύμβουλον τὸν μεγαλοφυῖα πολιτικὸν Καβούρ, διν τῷ 1852 προήγαγεν εἰς τὸ πρωθυπουργικὸν ἀξίωμα. Διὰ τῆς ἐπιτηδείας πολιτικῆς τοῦ Καβούρ τὸ Πεδεμόντιον παρεσκευάσθη εἰς τὸν μέγαν ἀγῶνα κατὰ τῆς Αὐστρίας, καθ' ἵνα ἐκήρυξε τὸν πόλεμον τῷ 1859.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ἐπρωτοστάτησε σθεναρῶς δ' αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων Ναπολέων Γ'. Ἡ Αὐστρία ἡττηθεῖσα παρεχώρησεν εἰς τὸ Ηεδεμόντιον τὴν Λομβαρδίαν, ἀλλ' ἐκράτησε τὴν Ἐνετίαν. Τὸ ἔργον τοῦ πολέμου καὶ τῆς πολιτικῆς συνεπλήρωσαν μετ' ὅλιγον οἱ Ιταλικοὶ λαοὶ τῶν διαφόρων Ιταλικῶν χωρῶν ἐπαναστατήσαντες κατὰ τῶν ἐγκωμίων δυναστειῶν καὶ κηρύξαντες τὴν ἔνωσιν αὐτῶν μετὰ τοῦ Ηεδεμοντίου (1860).

Ἄρχην τῆς ἐθνικῆς ἔξεγέρσεως ἐποίησεν ὁ περιώνυμος ἥρως Γαριβάλδης. Ἀποβιβασθεὶς μετὰ χιλίων περίπου ἐνόπλων τῇ βοηθείᾳ ἀγγλικῶν πλοίων εἰς Σικελίαν κατέλαβε τὸ Πάνορμον καὶ εὐθὺς ἐτάχθη ὑπὸ αὐτὸν ὡς δικτάτωρα καὶ ὡς στρατὸς τῆς νήσου. Εκεῖθεν ὁ Γαριβάλδης διεπεραιώθη εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν, ὅπου πάλιν ἀκράτητος ὡς λαὸς καὶ ὡς στρατὸς τὸν ὑπεδέχθη ἀμαχητὶ δὲ προχωρῶν εἰσῆλθεν εἰς τὴν Νεάπολιν, ἦν ἐσπευσε νὰ ἐγκαταλίπῃ ὁ τελευταῖος Βουρβώνος Φραγκισκος Α'. Οὗτο κατὰ τὸ 1860 ἥνωθη σύμπασα ἡ Ἰταλία ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ Βίκτωρος Ἐμπανουὴλ Β', πλὴν τῆς Ἐνετίας κατεχομένης ἀκόμη ὑπὸ τῆς Αὐστρίας, καὶ τῆς Ῥώμης, ἣ τις μετὰ τῆς ἀμέσου περιοχῆς ἀνήκεν εἰς τὸν Πάπαν, διατελοῦντα ὑπὸ τὴν στρατιωτικὴν φρούρησιν τῶν Γάλλων. Τῷ 1861 ὁ Βίκτωρ Ἐμπανουὴλ Β' ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τῆς ἐν Τουρίνῳ συνελθούσης πανιταλικῆς βουλῆς βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας. Ἀλλ' ἡ Ἰταλία μετασχοῦσα τοῦ μεταξὺ Πρωσσίας καὶ Αὐστρίας πολέμου τῷ 1866 ὡς σύμμαχος τῆς πρώτης κατώρθωσε διὰ τῆς συνομολογηθείσης εἰρήνης νὰ λάβῃ ἀπὸ τῆς Αὐστρίας τὴν Ἐνετίαν. Τῷ δὲ 1870 πεσόντος τοῦ Ναπολέοντος Γ', τοῦ ἐνθέρμως ὑποστηρίζοντος τὸν Πάπαν, οἱ Ἰταλοὶ εἰσέβαλον εἰς τὸ παπικὸν κράτος, κατέλυσαν τὴν κυριαρχίαν τοῦ Πάπα καὶ κατέστησαν τὴν Ῥώμην πρωτεύουσαν τοῦ ἥνωμένου Ιταλικοῦ βασιλείου. Οἱ Πάπας ἐκλείσθη ἐν τῷ Βατικανῷ τῆς Ῥώμης, ὅπερ κατέχει ἀκόμη πολιτικῶς.

§ 9. *Ο αὐστροπρωσσικὸς πόλεμος τοῦ 1866.—Ιδρυσις τοῦ βροείου γερμανικοῦ δεσμοῦ.*—Ἡ διὰ τῆς ὁμοσπονδίας ἔνωσις τῆς Γερμανίας ἦτο πολὺ χαλαρά, ἐν ὃ δὲ γερμανικὸς λαὸς, ὡς *Μεγάλην ίδεαν* εἶχε τὴν ἔνωσιν τῆς Γερμανίας εἰς ἐν ἴσχυρὸν γερμανικὸν κράτος. Αἱ κατὰ τὸ ἔτος 1848 γενόμεναι πρὸς τοῦτο ἀπόπειραι ἀπέτυχον, ὡς εἴδομεν ἀπέδειξαν δὲ ὅμως ὅτι, ἵνα γείνη τοιαύτη ἔνωσις

ζπρεπε ή μία τῶν δύο μεγάλων δυνάμεων, η Ἀντορία ή η Πρωσσία, νά ἔξελθη ἐκ τῆς γερμανικῆς ὅμοσπονδίας, η δὲ ὅμοσπονδία νὰ διοργανωθῇ ὑπὸ τὴν στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν ἡγεμονίαν τῆς ἑτέρας γερμανικῆς δυνάμεως, ητις θὰ ἔμενεν ἐν τῇ ὅμοσπονδίᾳ. Ἡ κοινὴ γνώμη ἐν Γερμανίᾳ ἥθελε ν' ἀποκλεισθῇ ἐκ τῆς ὅμοσπονδίας η Ἀντορία καὶ ν' ἀναλάβῃ τὴν ἡγεμονίαν η Πρωσσία· τὴν ἀπαίτησιν δὲ ταύτην τῆς κοινῆς γνώμης ἐπραγματοποίησε διὰ βιαίων μέσων ὁ ἀπὸ τοῦ 1862 πρωθυπουργός τῆς Πρωσσίας Βίσμαρκ, διπλωμάτης μεγαλοφυέστατος.

Εἰς τὴν Δανίαν ἀνῆκον τὰ δύο παρὰ τὸν ποταμὸν Ἀλβιν δουκᾶτα Ὀλστεῖνον καὶ Σλέβιγον ἀλλ᾽ οἱ κάτοικοι τῶν δουκάτων τούτων ὄντες Γερμανοὶ ἀπεστρέφοντο τὴν δανικὴν κυριαρχίαν καὶ ἡ κοινὴ γνώμη ἐν Γερμανίᾳ ἀπήτει ν' ἀποσπασθῶσι τὰ δουκάτα ταῦτα ἀπὸ τῆς Δανίας. Ὁ Βίσμαρκ κατώρθωσε νὰ ἐνώσῃ τὴν Ἀντορίαν καὶ τὴν Πρωσσίαν εἰς συμμαχίαν κατὰ τῆς Δανίας, η δὲ Δανία ἡττηθεῖσα ἐν πολέμῳ τῷ 1864 ὑπὸ τῆς Πρωσσίας καὶ Ἀντορίας ἥναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτὰς τὰ εἰρημένα δουκάτα. Ἄλλ᾽ εἰς τὸ ζήτημα τῆς κατοχῆς αὐτῶν περιῆλθον εἰς ἔριδας η Ἀντορία καὶ η Πρωσσία. Τέλος διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Γαστάϊν (1865) ἀπεφασίσθη ν' ἀναλάβωσι προσωρινῶς η μὲν Ἀντορία τὴν κυβέρνησιν τοῦ Ὀλστεῖνου, η δὲ Πρωσσία τὴν τοῦ Σλεβίγου.

Ἄλλ᾽ η συνθήκη τοῦ Γαστάϊν δὲν ἔξωμάλυνε τὴν μεταξὺ Πρωσσίας καὶ Ἀντορίας διαφοράν. Ὁ Βίσμαρκ καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας Γουλιέλμος Α' ἐπεζήτουν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἀντορίας ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ ἐκβάλωσιν αὐτὴν ἀπὸ τῆς γερμανικῆς ὅμοσπονδίας. Ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων ἦτο τοιαύτη ὥστε ὁ πόλεμος ἦτο ἀναπόφευκτος, καὶ ἀν ἀκόμη η Ἀντορία ἀπεδέχετο τὰ σχέδια τῆς Πρωσσίας ώς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦ Ὀλστεῖνου καὶ Σλεβίγου. Ὁτε δὲ η Πρωσσία ἤξισε νὰ ἔχῃ διπλωματικῶς καὶ στρατιωτικῶς τὰ πρωτεῖα ἐν Γερμανίᾳ, ὁ πόλεμος ἔξερράγη (1866). Ἐντεῦθεν πᾶσα η Γερμανία διηρέθη εἰς δύο ἀντίπαλα μέρη, καὶ τὸ μὲν ἐν ἐτάχθη μετὰ τῆς Πρωσσίας, τὸ δὲ ἄλλο μετὰ τῆς Ἀντορίας. Κατὰ τῆς Ἀντορίας ἐπολέμησαν καὶ οἱ Ἰταλοὶ ώς σύμμαχοι τῆς Πρωσσίας. Καὶ οἱ μὲν Ἰταλοὶ ἐνικήθησαν ὑπὸ τῶν Ἀντοριανῶν καὶ κατὰ ξηρὰν παρὰ τὴν Κουστόζαν καὶ κατὰ θάλασσαν παρὰ τὴν Λίσσαν. Ἄλλ᾽ οἱ Πρωσσοί Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοσαύτας κατήγαγον νίκας ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ἐν βραχυτάφῳ διαστήματι καὶ μάλιστα τὴν περιώνυμον νίκην τῆς Σαδόβας, ὥστε ὁ πόλεμος οὗτος ἐκλήθη «Πόλεμος τῶν ἐπτὰ ἔβδομάδων». Ἐπειδὴ δὲ οἱ Πρωσσοὶ ὕδενον νικηταὶ κατὰ τῆς Βιέννης, ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας ἐπεκαλέσθη τὴν παρέμβασιν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γαλλίας Ναπολέοντος Γ'. Τῇ μεσιτείᾳ τοῦ Ναπολέοντος ἔγεινεν ἀνακωχή, μενὸς ἦν ἐπηκολούθησεν ἡ ἐν Πράγᾳ συνθήκη. Διὰ ταύτης ἡ Αὐστρία παρεχώρησεν εἰς τὴν Πρωσσίαν τὰ δουκάτα Ὁλστέΐνον καὶ Σλέβιγον καὶ ἐπλήρωσεν εἰς αὐτὴν εἴκοσιν ἑκατομμύρια ταλλήρων ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν, ἀπεκλείσθη δὲ ἐντελῶς τῆς γερμανικῆς ὅμοσπονδίας. Ὡσαύτως ἡ Αὐστρία ἔδωκεν εἰς τὸν Ναπολέοντα τὴν Ἐνετίαν, ἦν οὗτος παρεχώρησεν εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Ἡ χαλαρὰ καὶ ἀσθενῶς ὠργανωμένη γερμανικὴ ὅμοσπονδία διελύθη, ἀντ' αὐτῆς δὲ ἴδούμη ὁμοσπονδία τῶν βιορείων γερμανικῶν κρατῶν ἵσχυρως ὠργανωμένη ὑπὸ τὴν στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν ἡγεμονίαν τῆς Πρωσσίας. Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἦτο στρατιωτικῶς ἡγεμὼν τῆς βιορειογερμανικῆς ὅμοσπονδίας, ἡ δὲ Πρωσσία διηγήθηνε τὴν ἔξωτερηκήν πολιτικήν. Εἶχε δὲ ἡ ὁμοσπονδία κοινὸν πολίτευμα καὶ κοινὴν συγέλευσιν. Τὰ κράτη τῆς νοτίου Γερμανίας ἔμενον ἐκτὸς τῆς ὁμοσπονδίας, ἀλλὰ καὶ ταῦτα συνεδέοντο δὲ ἴδαιτέρων συνθηκῶν πρὸς τὴν Πρωσσίαν καὶ πρὸς τὴν ὁμοσπονδίαν. Ἄλλ' ἐκ τῶν ἡττηθέντων κρατῶν τὸ βασίλειον τοῦ Ἀννοβέρου, τὸ μέγα δουκάτον τῆς Ἔσσης Κασσέλης καὶ τὸ δουκάτον τοῦ Νασσάου καὶ ἡ ἐλευθέρα πόλις Φραγκφούρτη προσετέθησαν εἰς τὸ βασίλειον τῆς Πρωσσίας.

§ 10. *Ἡ ἐν Ἑλλάδι μεταπολίτευσις τοῦ 1862. — Ο βασιλεὺς Γεώργιος Α'.* — Τὸ σύνταγμα τὸ χορηγηθὲν ὑπὸ τοῦ Ὅθωνος δὲν μετέβαλε τὴν πατάστασιν τῶν πραγμάτων. Ἡ γενικὴ κατὰ τοῦ βασιλέως δυσαρέσκεια ἐπετείνετο. Καὶ ἡ ἔνη προσέτει πολιτικὴ καὶ ἰδίως ἡ τῆς Ἀγγλίας προσεπάθει πάντοτε νὰ καθιστᾶ δυσκερῆ τὴν θέσιν τοῦ Ὅθωνος. Ἀντεπολιτεύοντο δὲ τὸν βασιλέα καὶ οἱ ἐξοχώτεροι τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν Δημήτριος Βούλγαρης, Ἐπαμεινώνδας Δεληγεώργης, Θρασύβουλος Ζαΐμης καὶ ἄλλοι ὡς καταπατοῦντα τὰ δικαιώματα τοῦ λαοῦ. Ἐνεκα τούτου τῇ 1 Φεβρουαρίου 1862 ἐξεργάγη ἐν Ναυπλίῳ ἐπανάστασις. Καὶ κατεστάλη μὲν αὕτη ὑπὸ τῆς κυριαρχίας τοῦ πρεσβυτέρου Επαμεινώνδα Δεληγεώργη Πολιτικῆς

βερνήσεως, ἀλλ' οἱ ἐπαναστάται διασκορπισθέντες διενήργουν πανταχοῦ συνωμοσίας καὶ ἔξηρεθιζόν τὸν λαὸν κατὰ τοῦ βασιλέως. Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους καθ' ὑποκύνησιν τοῦ Δημητρίου Βούλγαρη ἔξερράγη νέα ἐπανάστασις ἐν Βονίτσῃ ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου Γρίβα.
· Ἡ ἐπανάστασις αὕτη τάχιστα διεδόθη εἰς Μεσολόγγιον, εἰς Πάτρας καὶ τελευταῖον εἰς Ἀθήνας κατὰ τὴν νύκτα τῆς 10 πρὸς τὴν 11 Ὀκτώβριον.³ Εν τῷ στρατῶνι τοῦ πυροβολικοῦ συνετάχθη ὑπὸ τοῦ Ἑπαμεινώνδου Δελτηγεώργη λαϊκὸν ψήφισμα περὶ καθαιρέσεως τοῦ Ὁθωνος καὶ τῆς Ἀμαλίας ὡς βασιλέων τῆς Ἑλλάδος καὶ περὶ συγκλήσεως ἐθνικῆς συνελεύσεως. Συνέστη δὲ τριμελής κυβέρνησις ἐκ τοῦ Δημητρίου Βούλγαρη, Κωνσταντίνου Κανάρη καὶ Βενιζέλου Ρούφου. Οὗτος ἦν βασιλεία τοῦ Ὁθωνος μετὰ τριακονταετίαν πολυτάραχον κατελήθη.

Ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῆς ἐπαναστάσεως δὲ Ὁθων διακόφας τὴν περιοδείαν, ἦν εἶχεν ἐπιχειρήσει ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα, κατέπλευσεν εἰς Πειραιᾶ τὴν ἑσπέραν τῆς 11 Ὀκτώβριου. Ἀλλ' ἵδων τὰ πλήθη ἴσταμενα ἀπειλητικὰ ἐπὶ τῆς προκυμαίας τοῦ Πειραιῶς πρὸς ἀπόκροντιν τῆς ἀποβάσεως αὐτοῦ, ἐπέβη ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ ἀτμοπλοίου Σκύλλας καὶ ἀπῆλθεν εἰς Μόναχον, χωρὶς νέῳ ἀποτελοθῆναι νέῳ ἀνακτήσῃ τὸν θρόνον, ἵνα μὴ γείνῃ παραίτιος αἰματοχυσίας.

Ἡ ἔξωσις τοῦ Ὁθωνος ὑπῆρξε τὸ δεύτερον θανάσιμον τραῦμα διὰ τὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καποδιστρίου. Ὁ Ὁθων κατὰ τὸ διάστημα τῆς βασιλείας του ὡς διηνεκὲς μέλημά του εἶχε τὸ ἐθνικὸν μεγαλεῖον τῶν Ἑλλήνων. Καὶ μετὰ τὴν ἔξωσίν του δὲν ἐπανενέψα τὴν Ἑλλάδα μέχρι τοῦ θανάτου (14 Ιουνίου 1867). Πρὸ τοῦ νὰ ἐκπνεύσῃ παρήγγειλε νὰ ἐνταφιασθῇ φορῶν τὴν ἐλληνικὴν ἐνδυμασίαν, ἔξεπνευσε δὲ προφέρων τὸ ὄνομα τῆς Ἑλλάδος.

Δύο μῆνας μετὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ Ὁθωνος συνελθοῦσα ἐν Ἀθήναις ἦν δευτέρα ἐθνικὴ συνέλευσις ἐψήφισε τὸ νῦν ἐν Ἰσχυρί σύνταγμα καταργήσασα τὸν θεσμὸν τῆς γεοουσίας, καὶ ἔξέλεξε τῇ 18 Μαρτίου 1863 βασιλέα τῶν Ἑλλήνων τὸν Γεώργιον Α', δευτερότοκον υἱὸν τοῦ μετὰ ταῦτα βασιλέως τῆς Δανίας Χριστιανοῦ Θ'. Ὁ Γεώργιος κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τῇ 18 Ὀκτώβριου 1863. Τὴν ἐπιοῦσαν δύοσας τὸν νεονομισμένον ὄρον ἐνώπιον τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως ἀνέλαβε τὰς ἡγίας τοῦ κράτους ὑπὸ περιστάσεις πολὺ εὐνοϊκωτέρας ἦ δημοσίας τοῦ ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Οθων καὶ μετὰ τῆς ἐπισήμου ἐπαγγελίας ὅτι θ' ἀγαπήσῃ τὸν λαὸν καὶ θὰ τηρήσῃ τὸ σύνταγμα. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἡ Ἱαγγλία παρεχώρησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς Ἰονίους νήσους. Τῷ 1866 ὁ Γεώργιος ἐννυμφεύθη τὴν Ῥωσίδα πριγκίπισσαν Ὀλγαν.

§ 1i. *Αἱ Ἰόνιοι νῆσοι ἀπὸ τῶν μέσων αἰώνων μέχρι τοῦ 1863.*—Αἱ Ἰόνιοι νῆσοι μετὰ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος περιῆλθον εἰς τὴν ὁμαϊκὴν κυριαρχίαν, κατὰ δὲ τοὺς βυζαντιακοὺς χρόνους ἀπετέλεσαν μέρος τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους. Ὅτε τῷ 1204 ἡ Κωνσταντινούπολις ἐκνιεύθη ὑπὸ τῶν Φράγκων καὶ διενεμήθησαν αἱ χῶραι τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους μεταξὺ αὐτῶν, οἱ Ἰόνιοι νῆσοι ἔλαχον εἰς τοὺς Ἐνετούς. Ἀλλ' ὁ δεσπότης τῆς Ἡπείρου Θεόδωρος Ἄγγελος κατώρθωσε ν^ο ἀποσπάσῃ ἀπὸ τῶν Ἐνετῶν τὴν Κέρκυραν καὶ ἐνώσῃ αὐτὴν μετὰ τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου. Βραδύτερον δ^ο διωσ καὶ ἡ Κέρκυρα καὶ αἱ ἄλλαι Ἰόνιοι νῆσοι ἔνεκα λόγων κηδεστίας περιῆλθον εἰς τὸν Ἐνετόν. Σικελίᾳ καὶ Νεαπόλει βασιλεύοντα Ἀνδργαυίκὸν οἶκον. Τότε δ^ο ἀναφαίνεται ἐν ταῖς Ἰονίοις νήσοις δυναστεία κομίτων ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Τόκκων. Διήρκεσε δὲ ἡ δυναστεία τῶν Τόκκων ἐπὶ τῶν νήσων τούτων ἐπὶ ἔνα αἰῶνα καὶ πλέον μέχρι τῆς προσωρινῆς ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν καταλήψεως τῶν νήσων τούτων. Ἀλλ' ἀκολούθως οἱ Ἐνετοὶ ἀφίγοεσσαν ἀπὸ τῶν Ὀθωμανῶν τὰς νήσους ταύτας διὰ τῶν ὅπλων, ὁ δὲ στρατηγὸς Μοροζίνης ἀπῆρτισε τὴν ὑπὸ τὴν Ἐνετίαν Ἰόνιον ὀλομέλειαν, ἵστις πρωτεύουσα ἀνεδείχθη ἡ Κέρκυρα.

Η ὥδησις τῆς ἐνετικῆς κυριαρχίας ἐπὶ τῶν Ἰονίων νήσων ἥγαγεν εἰς τὸν πολιτικὸν χωρισμὸν τῶν νήσων τούτων ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος. Ἀπέβη δὲ ὁ χωρισμὸς οὗτος διαρκῆς κατόπιν τῆς δλοσχεροῦς καταλύσεως τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους. Ἀλλὰ καίτοι οἱ Ἰόνιοι ἀπεσπάσθησαν ἔκτοτε πολιτικῶς, οὐχ ἡττον καθ' ὅλας τὰς περιπετείας διετήρησαν ἐν ἑαυτοῖς τὴν ἐλληνικὴν φύσιν καὶ τὸ ἐλληνικὸν φρόνημα, διπερ μάτην ἐπεξήτησεν ἡ Ἐνετία νὰ καταπνίξῃ. Η Ἐνετία ἀφήκε ν^ο ἀσκῆται πᾶσα ἡ ἔξουσία ἐν ταῖς νήσοις ὑπὸ τῶν ἐν αὐταῖς εὐγενῶν, εἰς οὓς ἀπένειμεν ἐν ἀφθονίᾳ τίτλους εὐγενείας (κόμιτος, βαρόνου), ἥρκεσθη δὲ μόνον νὰ διορίζῃ προνοητὰς ὡς προϊσταμένους τῶν λοιπῶν διοικητικῶν ἀρχῶν. Έν Κέρκυρᾳ ὥδησεν δὲ ὑπέρτατος Ἐνετὸς ἄρχων, ὅστις ἐτίλοφορεῖτο Γενικὸς προνοητής (Proveditore) ἐν Ἀνατολῇ καὶ ἔσκει τὴν ἔξουσίαν ἐφ' ὅλων τῶν νήσων.

Ψηφιοποιήθηκε από τον Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τὴν ἐπὶ τῶν Ἰονίων νήσων ἑνετικὴν κυριαρχίαν κατέλυσεν ὁ Ναπολέων Βοναπάρτης. Διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Καμποφορδίου (1797) αἱ Ἰόνιοι νῆσοι περιῆλθον εἰς τὴν Γαλλίαν. Καὶ ἀπεσπάσθησαν μὲν αὗται προσωρινῶς ἀπὸ τῆς Γαλλίας τῷ 1799 ὑπὸ τῆς Ρωσίας καὶ Τουρκίας, ἀλλὰ τῷ 1807 διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Τιλσίτης καὶ αὖθις περιῆλθον εἰς τὴν Γαλλίαν.² Άλλὰ καὶ ἡ δευτέρᾳ αὕτη γαλλικὴ κυριαρχία ἐπὶ τῶν Ἰονίων νήσων ἔληξε μετὰ ἑπταετίαν. Τῷ 1815, μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Ναπολέοντος, διὰ τῆς Βιενναίας συνθήκης παρεχωρήθη εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἡ προστασία ἐπὶ τῶν Ἰονίων νήσων καὶ τὸ δικαίωμα ν^ο ἀναμηγνύηται αὕτη εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῶν νήσων πράγματα.

Τὴν ἐπὶ τῶν Ἰονίων νήσων προστασίαν ἥσκει ἡ Ἀγγλία δι' ἀρμοστοῦ. Πρῶτος ἀρμοστὴς ἐστάλη ὁ Μαίτλανδ. Ὁ Μαίτλανδ ἐπέβαλεν εἰς τὰς νήσους τῷ 1817 σύνταγμα, δι' οὐ ἀφιρρεῖτο ἀπὸ αὐτῶν πᾶσα αὐτονομία καὶ παρείχετο ἀπεριόριστος λισχὺς εἰς τὴν προστάτιδα δύναμιν. Ἐνεκα τούτου ὁ Ἰόνιος λαὸς ἀλλού ἔξεδήλωσεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὴν δυσμένειάν του κατὰ τῆς ἔνεντης κυριαρχίας καὶ τὸν πόθον τῆς ἐνώσεως μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος. Ἰδίως τὰ βίαια μέτρα τοῦ ἀρμοστοῦ Οὐάρδου κατὰ τὰ ἔτη 1839—1842 ἔξηρέθισαν σφόδρα τὸν Ἰονίου λαόν, ὅστις ἔκτοτε προέβη ἀποφασιστικώτερον εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως. Τῷ 1848 ἔξερράγη ἐν Κεφαλληνίᾳ ἐπανάστασις ἐπεκταθεῖσα καὶ εἰς τὰς ἄλλας Ἰονίους νήσους. Ἄλλ^ο ἡ ἐπανάστασις αὕτη κατεστάλη βιαίως ὑπὸ τοῦ ἀγγλικοῦ στρατοῦ. Ὡσαύτως κατεστάλη καὶ ἐτέρᾳ ἐπανάστασις, ἐκραγεῖσα τὸν Αὔγουστον τοῦ 1849 καὶ ἐπιδιώκουσα τὴν ἔνωσιν τῆς Ἐπτανήσου μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος.

Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις βλέπουσα τὸ ἐθνικὸν κίνημα τοῦ Ἰονίου λαοῦ ἐπεκτεινόμενον ἀπέστειλε τῷ 1859 εἰς τὰς νήσους τὸν ἔξοχον πολιτικὸν καὶ ἐλληνομαθῆ Γλάδστωνα, ἵνα προτείνῃ εἰς τὸν Ἐπτανησίους συνταγματικάς μεταρρυθμίσεις.³ Άλλ^ο αὗται ἀπερρίφθησαν καὶ ἔζητηθή ἐπιμόνως ἡ ἔνωσις μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις πεισθεῖσα ὅτι τὸ ἐπτανησιακὸν ζήτημα παρεκώλυε τὰς ἐνεργείας αὐτῆς ἐν τῇ ἡπειρωτικῇ Εὐρώπῃ, ἀπεφάσισε ν^ο ἀπαλλαγῆ τῶν νήσων. Ὅτε δ^ο ἔξελέχθη βασιλεὺς τῶν Ἐλλήνων ὁ Γεώργιος, ἀδελφὸς τῆς πριγκιπίσσης τῆς Οὐαλλίας, ἡ Ἀγγλία, εὐχαριστηθεῖσα καὶ ἐκ τῆς ἔξωσεως τοῦ ὄθωνος, ἔδιλωσεν ὅτι παρήγετε τὴν ἐπὶ τῶν Ἰονίων νήσων προστασίαν τῆς καὶ ἐδέχετο τὴν ἔνωσιν αὐτῶν μετὰ τῆς Ἑλλάδος.

δοςι Διὰ τῆς ἐν Λονδίνῳ συνθήκης τῆς 2 Νοεμβρίου 1863 παρεγωγήθησαν αἱ Ἰόνιοι νῆσοι εἰς τὴν Ἑλλάδα.

§ 13. Ἡ μεγάλη κρητική ἐπανάστασις τοῦ 1866.— Ἡ διθωμανική κυβέρνησις ἐν ἔτει 1858 ἐξηγαγάσθη ὑπὸ τῶν Κρητῶν νὰ παρωχωρήσῃ εἰς αὐτοὺς προνόμια τινα καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ἔχωσιν οἱ Κρήτες ὅπλα. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ οἱ κατόπιν διοικηταὶ τῆς νῆσου παρεβίαζον τὰ μικρὰ ταῦτα προνόμια, ή Κρήτη διετέλει ἐν ἐπαναστατικῷ δραγμῷ, ἔως ὅτου τῷ 1866 ἐξερράγη μεγάλη ἐπανάστασις καὶ οἱ Κρήτες ἐκήρυξαν τὴν ἕνωσιν μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος. Ἡ ἐπανάστασις διετηρήθη ἀκμαίᾳ ἐπὶ τρία ἔτη (1866-1868), ἐβοήθει δὲ αὐτὴν καὶ ή ἐλευθέρα Ἑλλὰς διὰ χοιριάτων καὶ ἐθελοντῶν.

Αἱ ἐπανειλημμέναι ἐκστρατεῖαι τῶν Τούρκων, οἵτινες συνεκέντρωσαν ἐν τῇ νήσῳ ὑπὲρ τὰς πεντήκοντα χιλιάδας τουρκικοῦ καὶ αἰγανπτιακοῦ στρατοῦ, ἀπέτυχον νὰ καταστείλωσι τὴν ἐπανάστασιν. Τὰ περιπολοῦντα τὴν νῆσον πολυάριθμα τουρκικὰ σκάφη δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐμποδίσωσι τὴν προσέγγισιν μικρῶν ἑλληνικῶν ἀτμοπλοίων, ἅτινα μετέφερον ἔξι Ἑλλάδος πολεμειφόδια καὶ ἐθέλοντάς. Ἡ δὲ ἀνατίναξις εἰς τὸν ἀέρα εὐαρίθμιων ἐπαναστατῶν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἀρκαδίου μετὰ ήρωϊκωτάτην ἀντίστασιν ἐκραταίωσεν ἔτι μᾶλλον τὸ φρόνημα τῶν ἐπαναστατῶν. Ἡ Τουρκία ἀγανακτήσασα κατὰ τῆς Ἑλλάδος διέκοψε τὰς μετ' αὐτῆς διπλωματικὰς σχέσεις, ὁ δὲ Χόβαρτ πασσᾶς, Ἄγγλος ἐν τῇ τουρκικῇ ὑπηρεσίᾳ, ἐμφανισθεὶς πρὸ τῆς Σύρου ἡπείρησε βούβαρδισμόν. Ἐν τούτοις ἡ ἐν Βερολίνῳ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1868 συνελθοῦσα εὐδωπαῖκή συνδιάσκεψις κατεδίκασε τὴν ἀτυχῆ νῆσον νὰ ὑποκύψῃ καὶ πάλιν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς Τουρκίας, χορηγηθέντων εἰς αὐτὴν μικρῶν προνομίων,

§ 14. Ὁ γαλλογερμανικὸς πόλεμος τοῦ 1870 καὶ ή ἀνίδευσις τῆς γερμανικῆς αὐτοκρατορίας. — Φυσικὴ ἀκολουθία τοῦ αὐτόπρωστοι πολέμου ἦτο ὁ γαλλογερμανικὸς πόλεμος. Ἀπὸ αἰώνων θεμελιώδης πολιτικὴ τῆς Γαλλίας ἦτο νὰ μὴ ἐνωθῇ ἡ Γερμανία εἰς ἐν κράτος ἴσχυρόν, διότι ἡ ὑπαρξία ἡνωμένης καὶ ἴσχυρᾶς Γερμανίας ἐθεωρεῖτο ἐμπόδιον εἰς τὴν ἐπὶ τῆς Εὐρώπης πολιτικὴν ἡγεμονίαν, ἥν ἀνέκαθεν ἐπεζήτουν οἱ ἴσχυροι ἡγεμόνες τῆς Γαλλίας. Διὰ τοῦτο ἡ Γαλλία ἐφρόντισε νὰ διατηρῇ τὴν διαίρεσιν τῆς Γερμανίας ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ὑποστηρίζεως τῶν μικρῶν γερμανικῶν κρατῶν Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πρότερον μὲν κατὰ τῆς Αὐστρίας, ὕστερον δὲ κατὰ τῆς Πρωσίας. Ἀλλ᾽ οὐ αὕτησις τῆς Πρωσίας μετὰ τὸν αὐστροπρωστικὸν πόλεμον τοῦ 1866 διὰ τῆς προσωριήσεως τῶν παρὰ τὸν Ἀλβιν δουκάτων καὶ τῶν κρατῶν τῶν διὰ τοῦ πόλεμου καταλύθεντων καὶ οὐ ἔνωσις μεγάλου μέρους τῆς Γερμανίας ὑπὸ τὴν στρατιωτικὴν ἡγεμονίαν τῆς Πρωσίας ἐθεωρήθη ὡς λίαν ἐπικίνδυνον πρᾶγμα εἰς τὰ συμφέροντα τῆς Γαλλίας. Οἱ Γάλλοι ἀντηγόρησαν. Ἡ ζηλοτύπία τοῦ Ναπολέοντος Γ' ἐξηγέρθη καὶ ὁ πόμος αὐτοῦ πρὸς ταπείνωσιν τῆς Πρωσίας ήτο θερμότατος. Ἐπεξήτει λοιπὸν οὗτος ἀφορμὴν πόλεμον. Καθίστατο δὲ ἄλλως εἰς τὸν Ναπολέοντα ἀναγκαῖος δὲ κατὰ τῆς Πρωσίας πόλεμος καὶ διὰ λόγους ἐσωτερικούς. Ἡ οἰκτρὰ ἀποτυχία τῆς κατὰ τὸν Μεξικοῦ ἐκστρατείας εἶχεν ἐλαττώσει κατὰ πολὺ τὴν δόξαν τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ εἰς τὰ δύματα τῶν Γάλλων καὶ εἶχε καταρρίψει τὴν ἡμικήν αὐτοῦ δύναμιν. Ἡ δημοκρατικὴ ἀντιπολίτευσις κατέστη λίαν λισχρὰ καὶ ὁ θρόνος τοῦ Ναπολέοντος Γ' ἐκλογεῖτο. Πρὸς στερέωσιν λοιπὸν τοῦ θρόνου δὲν ὑπῆρχεν ἄλλο μέσον οὐ εἰς μέγας πόλεμος κατὰ τῆς Πρωσίας καὶ πρὸς τοῦτο ἀνέμενε τὴν κατάλληλον στιγμήν.

Απὸ τοῦ 1868 ἐκήρευεν ἐν Ισπανίᾳ ὁ βασιλικὸς θρόνος, ἐκδιωγμέσις τῆς βουρβωνικῆς δυναστείας δι᾽ ἐπαναστάσεως. Ἐν ἔτει 1870 κατόπιν μυστικῶν διαπραγματεύσεων οἱ Ισπανοὶ προσίνεγκαν τὸ στέμμα τῆς χώρας τῶν εἰς τὸν ὥκον τῶν Hohenzolern πρίγκιπα Λεοπόλδον, συγγενῆ τοῦ βασιλικοῦ ὥκου τῆς Πρωσίας. Ἀλλ᾽ οὐ Ναπολέων ἀπήτησε παρὰ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσίας ν' ἀποτρέψῃ τὸν Λεοπόλδον ν' ἀποδεχθῇ τὸ στέμμα τῆς Ισπανίας. Καὶ οὐ μὲν Γουλιέλμος Α' ἡρωήθη νὰ πράξῃ τοῦτο· ἀλλ᾽ ο πρίγκιψ Λεοπόλδος αὐθόρυμητος ἀπέσυρε τὴν πρὸς ἀποδοχὴν τοῦ ισπανικοῦ στέμματος συγκατάθεσίν του, οὕτω δὲ ἐξέλιπε πᾶσα ἀφορμὴ πολέμου. Ἀλλ᾽ οὐ Ναπολέων ἤθελε πόλεμον καὶ ἐξήτει διποσδήποτε ἀφορμὴν πρὸς τοῦτο. Ἡξώσει λοιπὸν παρὰ τοῦ Γουλιέλμου νὰ ὑποσχεθῇ ὅτι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι δὲν θὰ συνανέσῃ νὰ καταλάβῃ τὸν ισπανικὸν θρόνον μέλος τι τοῦ βασιλικοῦ ὥκου τῆς Πρωσίας. Ἐπειδὴ δὲ οὐ βασιλεὺς ἀπέκρουσεν ἐντόνως τὴν ἀξίωσιν ταύτην, οὐ Ναπολέων ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Πρωσίας. Ἡλπίζει οὐ Ναπολέων ὅτι οὐ νότιος Γερμανία ἤθελε συμπράξει μετ' αὐτοῦ ἐναντίον τῆς Πρωσίας. Ἀλλ᾽ οὐ ἐλπίζει τον αὐτην ἀπεδείχθη ματαία, διότι τοῦ πολέμου γραφτηρι-

σθέντος ως ἐθνικοῦ γερμανικοῦ, ἀπασα ἡ Γερμανία πλὴν τῆς Αὐστρίας κατῆλθεν εἰς αὐτὸν ἱνωμένη καὶ ἀριστα ἔξωπλισμένη.

Ο πόλεμος οὗτος διεξήχθη μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος. Πρὸν παρέλθωσιν εἴκοσιν ἡμέραι απὸ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου, τρεῖς γερμανικαὶ στρατιαὶ ὑπὸ τὴν ὑπεροτάτην ἀρχηγίαν τοῦ βασιλέως τῆς Ηρωσίας Γουλιέλμου Α' διέβησαν τὰ σύνορα (2 Αὐγούστου 1870) καὶ ἐκ τριῶν σημείων εἰσέβαλον εἰς τὴν Γαλλίαν κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ μεγαλοφυοῦς στρατηγοῦ Μόλτκε, γενικοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ἐπιτελείου. Ἡ ταχύτης αὕτη δὲν ἔδωκε καιρὸν εἰς τοὺς Γάλλους νὰ λάβωσιν ἐπιθετικὴν θέσιν καὶ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν νότιον Γερμανίαν, ἔνθα μέγας φόβος ὑπῆρχε γαλλικῆς εἰσβολῆς. Καὶ νῦν ἥρχισε σειρὰ ἀναριθμήτων περιφανῶν νικῶν τῶν Γερμανῶν. Οἱ Γάλλοι ὑποχωροῦντες ἐγκατελίπουν τροφὰς καὶ πολεμεφόδια καὶ τοῦτο συνέτεινεν εἰς τὸ νὰ προελαύνωσιν ἀκολύτως οἱ Γερμανοί. Ὁλόκληροι γαλλικοὶ στρατοὶ ἤχαμητοι στησαν. Αὐτὸς δὲ Ναπολέων, δστις εἶχε τὴν γενικὴν ἀρχιστρατηγίαν, περικυκλωθεὶς εἰς τὸ Σεδὰν κατόπιν δεινῆς ἥττης παρεδόθη ἀδόξως εἰς τὸν βασιλέα Γουλιέλμον μετὰ εἴκοσι χιλιάδων στρατοῦ καὶ ἀπείρου πλήθους πολεμεφοδίων (2 Σεπτεμβρίου). Οὕτως ἐν διαστήματι ἑνὸς μηνὸς συνετοίβη ὁλοτελῶς ἡ δύναμις τῶν Γάλλων, οἵτινες ἐν τῇ ἐπάρσει των ἐθεώρουν τὴν προκειμένην ἐκστρατείαν ὡς ἄπλοῦν περίπατον εἰς Βερολίνον. Τὸ πολιτικὸν οἰκοδόμημα τοῦ Ναπολέοντος Γ' κατέρρευσε. Δύο ἡμέρας μετὰ τὴν παράδοσιν αὐτοῦ ἐξερράγη ἐν Παρισίοις ἐπανάστασις, ἥτις ἀνέτρεψε τὴν αὐτοκρατορίαν καὶ ἔδρυσε τὴν δημοκρατίαν, συνέστη δὲ προσωρινὴ δημοκρατικὴ κυβέρνησις κληθεῖσα «Κυβέρνησις τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης», ἐκ τοῦ διοικητοῦ τῶν Παρισίων στρατηγοῦ Τρουσσύ, τοῦ Ἰουλίου Φάβρου καὶ τοῦ νεαροῦ Λέοντος Γαμβέττα.

Μετὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Σεδὰν αἱ δύο γερμανικαὶ στρατιαὶ ἐπῆλθον κατὰ τῶν Παρισίων καὶ ἐποιόρκησαν αὐτούς, ἐν ᾧ ἡ τρίτη στρατιὰ προέβη εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν ὀχυρωτάτων φρουρῶν Μέτζ, Στρασβούργου καὶ πολλῶν ἄλλων. Ὁλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς πολιορκίας τῶν Παρισίων ἐπῆλθεν ἡ πτῶσις τοῦ Στρασβούργου (15 Σεπτεμβρίου) καὶ τοῦτο ὑπῆρξε τὸ πρῶτον τραῦμα τῆς δημοκρατίας. Μετὰ ἔνα μῆνα ἀκριβῶς (15 Ὀκτωβρίου) ἐπεσε καὶ τὸ περιφημότατον πάγτων τῶν φρουρῶν Μέτζ καὶ ὁ ἐν αὐτῷ πολιορκού-
Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μενος στρατάρχης Βαζαίν παρεδόθη αἰχμάλωτος μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ του ἀνερχομένου εἰς ἑκατὸν ἔβδομήκοντα τρεῖς χιλιάδας. Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μὲτές παρεδόθησαν ταχέως καὶ τᾶλλα φρούρια καὶ οὗτο πᾶσαι αἱ ὁδοὶ αἱ ἄγουσαι πρὸς τοὺς Παρισίους ἀνεῳχθῆσαν εἰς τοὺς Γερμανούς. Οἱ γερμανικοὶ στρατοὶ οἱ ἀπασχολούμενοι τέως εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν φρούρiorων ἐτέθησαν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ γενικοῦ ἀρχηγείου, ἐν ᾧ ἡ θέσις τῶν Γάλλων καθίστατο ὑπὸ πᾶσαν ἐποψιν χαλεπὴ καὶ ἀπορος.

Ἄλλος ἡ νέα δημιουρατικὴ κυβερνησίς δὲν ὑπέκυψε ταχέως εἰς τὰς συμφροδὰς τοῦ ἀνίσου πολέμου. Ὁ ἐκ τῶν μελῶν τῆς κυβερνήσεως περιώνυμος ἦδη καταστὰς Γαμβέττας ἐξῆλθεν ἐκ τῶν ἀποκεκλεισμένων Παρισίων δι^o ἀεροστάτου καὶ μετέβη εἰς Tours. Ἐκεῖ διωργάνωσεν ἐπιτροπείαν τῆς ἐν Παρισίοις κυβερνήσεως καὶ διηρύθυνεν αὐτός ὡς δικτάτωρ τὴν νέαν ταύτην κυβερνησίν. Ὁ Γαμβέττας συνέλαβε τὸ μεγαλεπήβολον σχέδιον νὰ ἔξεγειρῃ τὴν Γαλλίαν στρατιωτικῶς ἐπαναφέρων τὸ σύστημα τοῦ 1793, ὅπερ τοσοῦτον ἐθαυματούργησε κατὰ τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν. Διὰ τῶν φρογερῶν τον προκηρύξεων πρὸς τὸν γαλλικὸν λαὸν καὶ διὰ τῆς ἀεικυνησίας τον πανταχοῦ τῆς ἐλευθέρας Γαλλίας προέτρεπε τὸν λαὸν εἰς τὴν μέχοις ἐσχάτων ἀντίστασιν. Πανταχόθεν συνέρρευσαν ἔνοπλα στίφη, δι^o ὡρατηριόθησαν τρία μεγάλα στρατιωτικὰ σώματα ἐξ ἡμίσεος ἐκατομμυρίου ἀνδρῶν. Μάτην δοῦμως ἥγωνίσθησαν τὰ στρατεύματα τοῦ Γαμβέττα νὰ σώσωσι τὴν πρωτεύουσαν. Τὰ ἀσύντακτα καὶ ἀνοργάνωτα ἐκεῖνα στίφη διαφλεγόμενα ὑπὸ φιλοπατρίας συνῆψαν διαφόρους μάχας πρὸς τοὺς Γερμανούς καὶ ἐπέδειξαν ἐν αὐταῖς ἥρωτισμόν, ἀλλοὶ ἐν πάσαις ὑπέστησαν πανωλεθρίαν ὑπὸ τῶν ἄριστα ὀργανωμένων Γερμανῶν.

Περὶ τὰ τέλη Δεκεμβρίου οἱ Γερμανοὶ ἥρχισαν νὰ βοιβαρδίζωσι τοὺς Παρισίους. Οἱ πολιορκούμενοι ἀποκαμόντες καὶ ἐκ τῶν ταλαιπωριῶν τῆς πείνης καὶ τῶν καταστροφῶν τοῦ βοιβαρδισμοῦ ἥραγκάσθησαν νὰ ἔλθωσιν εἰς διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης. Γενομένης ἀνακωχῆς, παρεδόθησαν εἰς τοὺς ἔχθροὺς οἱ Παρίσιοι μετὰ τῶν πέριξ φρούρiorων καὶ τοῦ ἐν αὐταῖς πολεμικοῦ ὑλικοῦ (Φεβρουάριον 1871). Μετὰ τοῦτο συνεκλήθη ἐθνικὴ συνέλευσις τῶν Γάλλων ἐν Βορδῷ, ἥτις ἔξελεξε τὸν Θιέρδον πρόεδρον τῆς ἐκτελεστικῆς ἔξουσίας καὶ ὀνέθη-Ψηφιοποίηθηκε από τονστιπούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

κεν εἰς αὐτὸν νὰ συνομοιογήσῃ εἰρήνην πρὸς τὸν νικητὴν. Ὁ Θίερσος συνωμοιόγησε μετὰ τοῦ Βίσμαρκ ἐν Βερσαλλίαις προκαταρκτικὴν εἰρήνην, ἥτις ἔγεινεν δριστικὴ διὰ τῆς συνθήκης τῆς Φραγκφούρτης. Διὰ τῆς εἰρήνης ταύτης ἡ Γαλλία παρεχώρησεν εἰς τὴν Γερμανίαν τὴν Ἀλσατίαν καὶ μέρος τῆς Λοθαριγγίας ἢ Λωρραΐνης καὶ ὑπερχεώθη νὰ πληρώσῃ πέντε δισεκατομμύρια φράγκων ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν, μέχρι δὲ τῆς τελείας πληρωμῆς αὐτῶν μέρος τοῦ γαλλικοῦ ἐδάφους θὰ κατείχετο ὑπὸ γερμανικῶν στρατευμάτων.

Διὰ τοῦ γαλλογερμανικοῦ πολέμου ἐπετεύχθη ἀριθμὸς ἐκεῖνο, ὅπερ ἦθελε νὰ ἐμποδίσῃ δὲ Ναπολέων Γ', ἥτοι ἡ ἔνωσις τῆς Γερμανίας ὅλης εἰς ἐν κράτος. Ἐν ᾧ ἐξηκολούθει ἡ πολιορκία τῶν Παρισίων, ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσίας Γουλιέλμος ἀνηγορεύθη ὁμοθύμως ὑπὸ πάντων τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων **Αὐτοκράτωρ ἢ Καῖσαρ** (Kaiser). Ἡ ἀναγόρευσις ἔγεινεν ἐν Βερσαλλίαις ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', τοῦ βασιλέως δηλαδὴ ἐκείνου, ὅστις, ὅπως κατόπιν δὲ Μέγας Ναπολέων, εἶχε ταπεινώσει τὰ μέγιστα τὴν Γερμανίαν. Κατὰ τὸ νέον πολίτευμα τοῦ γερμανικοῦ κράτους δὲ αὐτοκράτωρ εἶνε δὲ ἀνώτατος ἀρχηγὸς τῶν κατὰ ἔηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεων σύμπαντος τοῦ κράτους, αὐτὸς δὲ ἀντιρροποεύει τούτο εἰς ζητήματα διεθνῆ καὶ ἐπιβλέπει εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ὑπὸ τῆς γερμανικῆς βουλῆς (Reichstag) ψηφιζομένων νόμων.

Ἡ Γερμανία μετὰ τὸν γαλλογερμανικὸν πόλεμον κατέστη ἡ πρώτη στρατιωτικὴ δύναμις τῆς Εὐρώπης καὶ προσέλαβε μεγάλην πολιτικὴν δύναμιν. Νῦν εὑρίσκεται ἐν τῷ κολοφῶνι τῆς ἀριθμῆς καὶ τῆς εὐτυχίας τῆς, διότι ἐν τῇ παιδείᾳ κατέχει τὰ πρωτεῖα καὶ ἐν τῇ βιοτικανίᾳ ὁσαύτως καὶ ἐν πάσῃ προόδῳ πρωτοστατεῖ.

§ 14. **Ο δραστοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1877-1878.** — Ἐν ἔτει 1875 ἐπανεστάτησαν κατὰ τῆς Τουρκίας ἡ Βοσνία καὶ ἡ Έρζεγιοβίνη, κατόπιν δὲ οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Μαυροβούνιοι. Ωσαύτως καὶ οἱ Βούλγαροι ἤγειραν ἐπανάστασιν καὶ ἐδημιούργησαν δι' αὐτῆς ζητήμα βουλγαρικόν. Πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου καὶ πρὸς εἰρήνευσιν ἐν γένει τῆς Ἀγατολῆς ἔγεινεν ἐν Κωνσταντινούπολει συνδιάσκεψις τῶν δυνάμεων. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Πύλη δὲν ἀπεδέχθη τὰς ἀποφάσεις τῆς συνδιασκέψεως περὶ κρείττονος διοικήσεως τῶν ἐν Τουρκίᾳ Χριστιανῶν, ἡ Τρωσία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας (1878).

Ψηφιστοί θήκη από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κατὰ τὴν γενομένην μετὰ τῆς Ῥωμανίας συνθήκην ὁ ὁφειλός στρατὸς διέβη τὸν Δούναβιν, ὁ δὲ ἡγεμὸν τῆς Ῥωμανίας ἐκήρυξεν ἔαντὸν βασιλέα ἀνεξάρτητον. Ὑποχωρούντων τῶν Τούρκων, οἱ Ῥῶσοι εἰσῆλθον εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Κατόπιν κατέλαβον τὰ ἐπὶ τοῦ Αἴμου στενὰ τῆς Σίτκας. Οἱ Ὀσμάν πασσᾶς προλαβὼν κατέλαβε τὴν Πλευραν, ταύτην δὲ ἐπολιόρκησαν καὶ ἐκυρίευσαν οἱ Ῥῶσοι μετὰ πεντάμηνον γενναιοτάτην ἀντίστασιν τοῦ Ὀσμάν. Ἐπειτα ἐν μέσῳ δομιτάτου χειμῶνος ὑπερβάντες τὸν Αἴμον οἱ Ῥῶσοι ἐκυρίευσαν τὴν Φιλιππούπολιν καὶ τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ἔλαβον τὴν πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἄγουσαν. Ταῦτο γρόνως δὲ καὶ ἐν Ἀσίᾳ καταρροπώσαντες τὰ τουρκικὰ στρατεύματα κατέλαβον πλὴν ἄλλων μερῶν καὶ τὸ δχύρδον ἐν Ἀρμενίᾳ Κάρος. Τότε καὶ ὁ ἔλληνικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐπαναστατικὰ δὲ κινήματα ἐξερράγησαν ἐν Θεσσαλίᾳ, Μακεδονίᾳ, Ήπειρῷ καὶ Κορήτῃ.

Ἡ Τουρκία περιελθοῦσα εἰς τὸν ἔσχατον κύνδυνον ἔσπευσε νὰ ζητήσῃ ἀνακωχὴν παρὰ τῶν Ῥώσων, οἵτινες εἶχον καταλάβει τὸν παρὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν Ἀγιον Στέφανον. Γενομένης ἀνακωχῆς, διετάχθη ὁ ἔλληνικὸς στρατὸς νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια. Μετὰ τὰς ἀναγκαίας διαπραγματεύσεις ὑπεγράφη ἡ συνθήκη τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, δι’ ἣς οἱ Ῥῶσοι ἐπέβαλλον εἰς τὴν Τουρκίαν βαρυτάτους δρους, ἥτοι τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἐντελοῦς ἀνεξαρτησίας τῆς Ῥωμανίας, τῆς Σερβίας καὶ τοῦ Μαυροβουνίου, τὴν ἰδουσιν μεγάλης βουλγαρικῆς ἡγεμονίας περιλαμβανούσης πλὴν αὐτῆς τῆς Βουλγαρίας τὸ ἥμισυ τῆς Θρακίης καὶ τὸ μέγιστον μέρος τῆς Μακεδονίας, τὴν ἀπότισιν μεγάλης χοηματικῆς ἀποζημιώσεως καὶ τὴν παραχρόησιν εἰς τοὺς Ῥώσους σπουδαιοτάτων χωρῶν ἐν Ἀσίᾳ.

Τὴν τερατώδη ταύτην εἰρήνην ἀπέκρουσαν αἱ δυνάμεις τῆς Ἐνδρώπης καὶ ἴδια ἡ Ἀγγλία. Ὅμεν συνῆλθεν ἐν Βερολίνῳ εὐρωπαϊκὸν συνέδριον, ἐν αὐτῷ δὲ ἀντεποστοπεύθη καὶ ἡ Ἑλλάς. Τὸ συνέδριον τοῦτο περιώρισε κατὰ πολὺ τὰς ἀξιώσεις τῆς Ῥωσίας, συνωμολογήθη δὲ νέα εὐρωπαϊκὴ συνθήκη, ἡ Βερολίνιος καλουμένη. Διὰ ταύτης ἀνεγγωρίσθη ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Σερβίας, τοῦ Μαυροβουνίου καὶ τῆς Ῥωμανίας, ἥτις ὑπεχρεώθη ὑπὲρ ταλλάξῃ μετὰ τῆς Ῥωσίας τὴν Δοβρουτσᾶν ἀντὶ τῆς Βεσσαραβίας. Η Βουλγαρία περιορισθεῖσα εἰς τὴν πέραν τοῦ Αἴμου χώραν ἀνεγγωρίσθη ἡγεμονία ὑποτελής εἰς τὴν Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τουρκίαν. Ὡσαύτως ἀνεγγωρίσθη διοικητικῶς αὐτόνομος ἡ Ἀνατολικὴ Ρωμανία. Ἐν Ἀσίᾳ ἡ Ρωσία ἔλαβε τὸ Κάρος καὶ τὸ Βατούμ. Ἡ Βοσνία καὶ ἡ Ἑρζεγοβίνη ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Αὐστρίας. Ἡ Ἀγγλία κατέλαβε τὴν Κύπρον. Τέλος ἐπεδιάσθη εἰς τὴν Ἑλλάδαν ἡ Θεσσαλία καὶ μέρος τῆς Ἡπείρου. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Τουρκία ἥθνετο νὰ παραχωρήσῃ τὰ μέρη ταῦτα εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔγινε δευτέρα εὐρωπαϊκὴ συνδιάσκεψις ἐν Κωνσταντινούπολει τῷ 1880, ἣτις περιώρισε τὴν διὰ τῆς προηγουμένης συνθήκης χαραχθεῖσαν γραμμὴν καὶ ἥναγκασε τὴν Τουρκίαν νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Θεσσαλίαν πλὴν τῆς Ἐλασσόνος καὶ τὴν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἄραχθου μικρὰν γωνίαν τῆς Ἡπείρου. Τὰ τιμήματα ταῦτα κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ, τελευτῶντος τοῦ 1881.

§ 15. *Ρωμανοί. — Σέρβοι. — Βούλγαροι.* — *α) Ρωμανοί.* — Ἡ Βλαγία καὶ ἡ Μοίδανία ἀπὸ τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος περιῆλθον ὑπὸ τοὺς Τούρκους, ἐκυβερνῶντο δὲ ὑπὸ ἐγχωρίων ἡγεμόνων, οἵτινες διωρίζοντο ὑπὸ τοῦ σουλτάνου καὶ ἐκαλοῦντο **βοεβόδαι** ἢ **δσποδάροι**. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1714, γενομένης ἐπαναστάσεως τῶν λαῶν ἐκείνων, δο σουλτάνος ἀνέθηκε τὴν διοίκησιν τῶν δύο τούτων ἡγεμονῶν εἰς Ἑλληνας ἡγεμόνας Φαναριώτας. Μετὰ δὲ τὴν κατάλυσιν τῆς ἐλληνικῆς ταύτης ἡγεμονίας τῷ 1821, τὰ τῶν ἡγεμόνων διετέλεσαν ἀποσδιόριστα μέχρι τοῦ 1848, ὅτε κατελήφθησαν αἱ χῶραι αὗται ὑπὸ ὁσπικοῦ στρατοῦ καὶ ὠδίσθη ἐν ἐκάστῃ αὐτῶν ν^ο ἄρχητος ἵδιος αἰρετὸς ἡγεμών. Μετὰ τὸν Κρημαϊκὸν πόλεμον διὰ τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων (1856) αἱ δύο αὗται ἡγεμονίαι ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν δυνάμεων καὶ μετὰ τοία ἔτη (1859) ἡγάθησαν εἰς μίαν ἡγεμονίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ρωμανία*, ἐξελέγθη δὲ ἡγεμιὼν αὗτης δὲ ἐγχώριος Ἀλέξανδρος Κούζας. Οὗτος διὰ τὸ τραχὺ καὶ δεσποτικὸν ἥθος του ἔγινε μισητὸς καὶ τῷ 1864 ἐξεδιώθη, ἀντ' αὐτοῦ δὲ ἐξελέγθη ἡγεμών τῷ 1866 δὲ Κάρολος Α' ἐκ τοῦ πρωσπικοῦ οἴκου τῶν Χοεντζόλλερον. Ἐπ' αὐτοῦ ἡ Ρωμανία, ἣτις τῷ 1878 ἀνεκηρύχθη εἰς βασίλειον, προήχθη ὑλικῶς καὶ εὐημερεῖ νῦν.

β') Σέρβοι. — Ἡ Σερβία ἀπὸ τῆς ἐν Κοσσυφοπεδίῳ μάχης (1389) περιῆλθεν ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν. Τῷ 1804 οἱ Σέρβοι ἐπανεστάτησαν ἀνεπιγνῶν ὑπὸ τοὺς γενναίους Καραγεώργην καὶ Μίλος Ὁβρένοβιτζ. Τῷ 1815 δὲ Μίλος Ὁβρένοβιτζ ἐκάλεσε τὸν Σέρβους

εἰς νέαν ἐπανάστασιν, τῇ μεσιτείᾳ δὲ τῆς Ῥωσίας ἀνεκηρύχθη οὗτος τῷ 1817 ἡγεμὸν τῆς Σερβίας. Ἡ Τουρκία μὴ δυνηθεῖσα νὰ ὑποτάξῃ τὴν χώραν Ἰναγκάσθη μετὰ δύο ἔτη (1819) ^ν ἀναγνωρίσῃ τὴν αὐτονομίαν τῶν Σέρβων καὶ τὸν Μήλον Ὁβρένοβιτζ ὡς ἡγεμόνα ὑποτελῆ. Ὁ Μήλος ὑπεχρεώθη τῷ 1835 νὰ δώσῃ εἰς τὴν χώραν σύνταγμα φύλετον. Τῷ 1845 κατέλαβε τὸν θρόνον τῆς Σερβίας δ Ἀλέξανδρος Καραγεώργεβιτζ, νιὸς τοῦ Καραγεώργη. Ἄλλὰ τῷ 1858 ἐκλήθη καὶ πάλιν εἰς τὸν θρόνον δ γέρων Μήλος. Τοῦτον ἀποθανόντα ἔλαβε τὸν θρόνον δ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Μιλᾶνος.

Ο Μιλᾶνος ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας τῷ 1876, ἀλλ᾽ ἡττήθη δύοσχερδῶς. Ἐν τούτοις διὰ τῆς Βερολινίου συνθήκης ἡ Σερβία ἐκηρύχθη ἀνεξάρτητος, ἐπαυξηθέντος μάλιστα τοῦ ἐδάφους αὐτῆς διὰ τῆς προσθήκης τῆς καλουμένης παλαιᾶς Σερβίας, καὶ τῷ 1882 ἀνιψιόθη εἰς βασίλειον. Τῷ 1885 συνεπείᾳ τοῦ βουλγαρικοῦ πραξικοπήματος, περὶ οὐ κατωτέρῳ, ἡ Σερβία ἐπεκείρησε πόλεμον κατὰ τῆς Βουλγαρίας, ἀλλ᾽ ἡττήθη ἐν Σλιβνίτζη καὶ ἔσωσεν αὐτὴν ἀπὸ ἐδαφικῆς κολοβώσεως ἡ προστασία τῆς Αὐστρίας.

Ο Μιλᾶνος διὰ τὰς ἀποεπεῖς ἔριδας αὐτοῦ πρὸς τὴν σύζυγόν του Ναταλίαν γενόμενος μισητὸς Ἰναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ ὑπὲρ τοῦ νιοῦ του Ἀλέξανδρου τῷ 1888. Ἄλλ᾽ δ Ἀλέξανδρος κακῶς διοικήσας καὶ καταπατήσας τὸ σύνταγμα καὶ εἰς πολλὰ ὑποπεσών σφάλματα ἐδολοφονήθη μετὰ τῆς βασιλίσσης Δράγας διὰ στρατιωτικῆς συνωμοσίας τῷ 1903. Ἐκτοτε βασιλεύει δ ἐκ τοῦ γένους τοῦ Καραγεώργη ἐκλεχθεὶς Πέτρος Α', ἐκλιπόντος τοῦ οἴκου τῶν Ὁβρένοβιτζ.

γ') *Βουλγαροί*.—Μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1388 κατάλυσιν τοῦ βουλγαρικοῦ κράτους ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Μουράτ Α' ἡ Βουλγαρία μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἐκυβερνᾶτο ὡς ἀπλῆ τουρκικὴ ἐπαρχία, τὸ δὲ ὄνομα τῶν Βουλγάρων εἶχεν ἐξαλειφθῆ καὶ ἐξαφανισθῆ ἐκ τῆς ἴστορίας. Ὡς ἐθνότης δ ἀναφαίνονται αὐθίς οὕτοι μετὰ τὸν Κοιμαϊκὸν πόλεμον διὰ τοῦ δημιουργηθέντος ἐκκλησιαστικοῦ βουλγαρικοῦ ζητήματος, διπερ τῇ ὑποστηρίξει τῆς Ῥωσίας ἀπέληξε τῷ 1872 εἰς ἐκκλησιαστικὸν σχίσμα.

Τῷ 1876, ὅτε οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Μαυροβούνιοι ἐπολέμουν κατὰ τῆς Τουρκίας, οἱ Βουλγαροί καθ' ὑποκίνησιν τῶν πανσλαυστικῶν ἐψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ταιρειῶν ἥγειραν παρὰ τὸν Αἴμιον ἐπανάστασιν ἀπολήξασαν εἰς τερατώδη σφαγὴν χιλιάδων γυναικοπαίδων ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἡ σφαγὴ αὕτη ἐνεποίησε βαθυτάτην αἰσθησιν καὶ συγκίνησιν ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἵδιᾳ ἐν Ἀγγλίᾳ, ὡστε ἐδημιουργήθη βουλγαρικὸν ζήτημα πρὸς λύσιν δ' αὐτοῦ ἔγεινεν ἐν Κωνσταντινουπόλει εὐρωπαϊκὴ συνδιάσκεψις περὶ τὰ τέλη τοῦ 1876. Ἐπειδὴ δ' αἱ ἀποφάσεις τῆς συνδιασκέψεως δὲν ἔγειναν δεκταὶ ὑπὸ τῆς Πύλης, ἐπῆλθε δὲ ὁ ὁρσοτουρκικὸς πόλεμος, δυστις, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα καὶ τὴν ἴδρυσιν βουλγαρικῆς ἡγεμονίας.

Κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1885 οἱ Βουλγαροί διὰ τολμηροτάτου πραξικοπήματος κατέλαβον τὴν Ἀνατολικὴν Ρωμυλίαν καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἔνωσιν αὐτῆς μετὰ τῆς πέροαν τοῦ Αἵμου Βουλγαρίας. Τὸ δεινὸν τοῦτο ἄγγελμα σφόδρα ἐτάραξε τοὺς Ἑλληνας, ἢ δὲ ἐλληνικὴ κυβέρνησις διέταξαν ἐν σπουδῇ γενικὴν ἐπιστράτευσιν. Ὡσαύτως καὶ ἡ Σερβία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Βουλγαρίας. Ἄλλ' αἱ εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις μὴ ἐπιθυμοῦσαι τὴν διατάραξιν τῆς εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης ἔξηνάγκασαν τὴν Ἑλλάδα διὰ γενικοῦ κατὰ θάλασσαν ἀποκλεισμοῦ, οὕτινος μόνη ὁ Γαλλία δὲν μετέσχε, νὰ καταθέσῃ τὰ ὅπλα. Ἡ δὲ Σερβία ἡττιγήθη ἐν Σλιβνίτζῃ.

Πρὸ δὲ διάγων ἐτῶν οἱ Βουλγαροί ἐπεχείρησαν νὰ συνταράξωσι τὴν Μακεδονίαν καὶ ἔξετραπτησαν εἰς ἀνηκούστους θηριωδίας κατὰ τοῦ ἐκεὶ πυκνοτάτου ἐλληνικοῦ πληθυσμοῦ. Ἄλλ' οἱ ἐλληνικώτατοι Μακεδόνες ἀντέταξαν γενναίαν ἄμυναν κατὰ τῶν Βουλγάρων, οὗτοι δὲ μαινόμενοι διὰ τὰς ἐν Μακεδονίᾳ ἀποτυχίας των ἔξετραπχηλίσθησαν εἰς ἀπανθρώπους σφαγὰς καὶ λεηλασίας τῶν ἐν αὐτῇ τῇ Βουλγαρίᾳ Ἑλλήνων, οἵτινες ἦναγκάσθησαν νὰ ἔγκαταλίπωσι τὰ ἐκεῖ ὑπάρχοντά των καὶ ἐπιζητήσωσιν ἄσυλον εἰς τὴν μητέρα Ἑλλάδα.

Τῷ 1908 συνέβη ἐν Τουρκίᾳ σπουδαῖον γεγονός. Τὸ ἀπ' αἰώνων ὑπάρχον ἐν αὐτῇ πολίτευμα κατελύθη (Ιούλιον 1908) διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῶν Νεοτούρκων, ἀντὶ αὐτοῦ δὲ ἴδρυθη πολίτευμα συνταγματικόν. Ὁ σουλτάνος Ἀβδούλ Χαμίτ καθηρέθη, δὲ διαδεχθεὶς αὐτὸν Μωάμεθ Ε' ὡραίσθη τὴν τήρησιν τοῦ συντάγματος. Οἱ Βουλγαροί, ὠφελούμενοι ἐκ τῆς ἀνωμαλίας, τῆς ἐπελθούσης ἐν Τουρκίᾳ διὰ τῆς μεταπολιτεύσεως, διὰ νέου πραξικοπήματος ἀνεκήρυξαν τὴν Βουλγαρίαν βασίλειον.

§ 16. *Η Κρήτη καὶ δ ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1897.*— Τῷ 1897 γενομένων ἐν Χανίοις σφαγῶν τῶν Χριστιανῶν ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν, ἡ Κρήτη ἀνεπέτασε καὶ πάλιν τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐκήρυξε τὴν ἔνωσιν αὐτῆς μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος.¹ Η ἑλληνικὴ κυβέρνησις κατέλαβε τὴν νῆσον διὰ στρατοῦ ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Τ. Βάσσον καὶ διέταξεν ἐπιστράτευσιν. *“Αλλ’ ἐκ τούτου προεκλήθη πόλεμος μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας, ὅστις ἥρχισε τὴν νύκτα τῆς 5 πρὸς τὴν 6 Απριλίου.* *“Αλλ’ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν διάδοχον Κωνσταντίνον, καίπερ δὲ λιγαριθμότερος τοῦ τουρκικοῦ καὶ ἀτελῶς ἐφωδιασμένος, ἐπὶ ἐπτὰ ἡμέρας ἀπέκρουσεν ἐρρωμένως ἐν τοῖς συνόροις πάσας τὰς ἐφόδους τῶν ἐχθρῶν. Τέλος δὲ ὅμως οἱ Τούρκοι ὑπὸ τὸν Ἐτέμη πασσᾶν διήλασαν διὰ τῆς Μελούνας καὶ μετὰ τὴν ἥτταν τῶν Ἐλλήνων παρὰ τὸν Τύρναβον ἐπακολούθησε πανικὸς καὶ ἐγκατάλειψις τῆς Λασίσης. Μετὰ τοῦτο ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἀνασυνταχθεὶς ἐν Φαρσάλοις καὶ ἐν Βελεστίνῳ ὑπέστη νέας ἐπιμέσεις. Καὶ ἡ μὲν ἐν Βελεστίνῳ ταξιαρχία ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Κ. Σμιλέσκην ἀπέκρουσε τοὺς πολεμίους· ἀλλ’ ὁ ἐν Φαρσάλοις στρατὸς ὑπεχώρησεν εἰς Δομοκόν. Ἐκεῖθεν πάλιν οἱ Ἐλληνες κυριωθέντες ἐκ δεξιῶν ἥραγκάσθησαν τὰ ὑποχωρήσωσι διὰ τῆς Ὀθρους εἰς Λαμίαν.*

Τότε ἔγεινεν ἀνακωχὴ καὶ τῇ μεσολαβήσει τῶν μεγάλων δυνάμεων συνωμολογήθη εἰρήνη, καθ’ ἣν ἡ Τουρκία ἔλαβεν ἐν τοῖς συνόροις στρατηγικά τινα σημεῖα ἐπὶ βλάβῃ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ Ἑλλὰς ἐπλήρωσεν εἰς αὐτὴν πολεμικὴν ἀποζημίωσιν τέσσαρα ἑκατομμύρια λιρῶν. Μετὰ τοῦτο ἡ Θεσσαλία ἐκενώθη ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ἀφ’ οὗ προηγουμένως καὶ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις εἶχεν ἀνακαλέσει ἐκ Κρήτης τὸν στρατὸν τῆς. Ἀκολούθως αἱ τέσσαρες δυνάμεις Γαλλία, Ἀγγλία, Ρωσία καὶ Ἰταλία ἀνεκήρυξαν τὴν Κρήτην αὐτόνομον ἡγεμονίαν καὶ διώρισαν ὑπατον ὀρμοστὴν τὸν Ἐλληνα βασιλόπατιδα Γεώργιον. Τούτου παρατηθέντος τῷ 1906 διωρίσθη ὑπὸ τῶν δυνάμεων ἀρμοστὴς Κρήτης δι πρώην πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος Ἀλέξανδρος Ζαΐμης.² Η Κρήτη ἐν τῷ μεταξὺ ἐσωτερικῶς προώδευσεν ικανῶς καὶ ἀπέκτησεν ιδίαν χωροφυλακὴν καὶ πολιτοφυλακὴν διοικουμένην ὑπὸ Ἐλλήνων ἀξιωματικῶν.

Τῇ 7 Οκτωβρίου 1908 μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς Βουλγαρίας εἰς βασίλειον καὶ τὴν προσάρτησιν τῆς Βοσνίας καὶ Ἐρζεγοβίνης εἰς τὴν Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Αύστριαν ἡ Κοήτη ἐκήρυξεν ἐκ νέου τὴν ἔνωσιν αὐτῆς μετὰ τῆς μητρὸς Ἐλλάδος, προσωρινὴ δὲ ^{προσωρινὴ} Ἐπιτελεστικὴ ἐπιτροπὴ ἐκυβέρνα ἔκτοτε τὴν νῆσον ἐν διοίματι τοῦ βάσιλέως τῶν Ἐλλήνων. Ὁ ἀρμοστὴς Ἀλέξανδρος Ζαΐμης ἀπεχώρησεν ἐκ Κοήτης. Οἱ Κοῆτες ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τῆς Ἐλλάδος ἐναγωνίως ἀνέμενον παρὰ τῆς Εὑρώπης τὴν πραγματοποίησιν τῶν προαιωνίων πόθων των, ἥτοι τὴν ἔνωσιν τῆς πατρίδος των μετὰ τῆς Ἐλλάδος. Ἄλλ' ἡ ἐπ' ἀρχοιστον ἀναβολὴ τῆς λύσεως τοῦ κρητικοῦ ζητήματος καὶ ἡ ἐπ' ἐσχάτων τραχεῖα καὶ προκλητικὴ στάσις τῆς Τουρκίας ἀπέναντι τῆς Ἐλλάδος καὶ ἡ οὐχὶ εὐχάριστος ἐσωτερικὴ κατάστασις τῆς Ἐλλάδος ἐγέννησαν μεγάλην δυσφορίαν παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ. Τῇ 15 Ἰανουαρίου 1909 τὸ μέγιστον μέρος τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἐπιδοκιμάζοντος καὶ τοῦ λαοῦ, προέβη εἰς ἐπαναστατικὸν κίνημα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ συνταγματάρχου Ν.Ζορμπᾶ καὶ ἡνάγασε τὴν συγκλητικὴν βουλὴν ἐπειγόντως νὰ ψηφίσῃ διάφορα μέτρα ἐπαγγελλόμενα τὴν βελτίωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων. Τέλος ἡ βουλὴ ἐψήφισε τὴν σύγκλισιν συνελεύσεως σκοπὸν ἐχούσης τὴν ἀναθεώρησιν διατάξεών τινων τοῦ συντάγματος μὴ θεμελιωδῶν χάριν εὐρυθμιοτέρας λειτουργίας τοῦ πολιτεύματος.

Ἡ συνέλευσις ἦν ἡ διπλῆ ἀναθεωρητικὴ βουλὴ, ὡς ὀνομάσθη, συνῆλθε τῇ 8 Ιανουαρίου 1911 καὶ εἰσηγούμενης τῆς ὑπὸ τὸν Ἐλευθέριον Βενιζέλον κυβερνήσεως συνετέλεσε τὸ ἔργον τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ συντάγματος. Διὰ τῆς ἀναθεωρήσεως ἐπληρώθησαν πολλὰ κανὰ ἐν τῷ συντάγματι, διωρθώθησαν πολλὰ ἐν αὐτῷ πλημμελῆ, καὶ εἰσήχθησαν ἐγγυήσεις ἀσφαλίζουσα τὴν πρείτονα λειτουργείαν τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος.

Μετὰ τοῦτο ἡ διπλῆ ἀναθεωρητικὴ βουλὴ ἐψήφισε καὶ διαφέρους νόμους ἀποσκοποῦντας εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ κράτους. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Βενιζέλου ἐπεδόθη ἐπειτα συντόνως εἰς τὴν ἀναδιοργάνωσιν ὅλων τῶν κλάδων τῆς διοικήσεως, μετακαλέσασα πρὸς τοῦτο καὶ ἔνοιους ὄργανων τάς. Ἰδίᾳ αὐτὸς δὲ πρωθυπολόγος Βενιζέλος ὡς ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν ἀνέπτυξε καταπληκτικὴν δραστηριότητα διὰ τὴν στρατιωτικὴν παρασκευὴν τῆς χώρας, προορῶν ἐπικειμένους ἐξωτερικοὺς πινδύους, καὶ τὰ πράγματα δὲν διέψευσαν τὰς προβλέψεις του, ὡς θέλοιμεν ἵδει κατωτέρῳ.

§ 17. Η Ἀγγλία κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα.— Ο Τρανσβααλικὸς πόλεμος.— Ο δέκατος ἔνατος αἰώνι ἀποτελεῖ τὸ κορύφωμα τοῦ ἀγγλικοῦ μεγαλείου. Ἐξωτερικῶς ἡ Ἀγγλία ἐπεξέτεινε τεραστίως τὸ ἀποικιακὸν αὐτῆς κράτος καὶ κατέστη ἡ μεγίστη δύναμις τοῦ κόσμου κατὰ θάλασσαν ἐσωτερικῶς δ' ἐπήνεγκε πολλὰς μεταφυσικές εἰς τὸ πολίτευμα ἐπὶ τὸ φίλεκυθερώτερον καὶ νῦν ἀποτελεῖ τὸ ἴδεωδες κράτους μεγάλου καὶ ἀκμάζοντος ἐν πᾶσι, τοῖς πολεμικοῖς, τοῖς ναυτικοῖς, ταῖς ἐπιστήμαις, τῇ βιομηχανίᾳ, τῷ ἐμπορίῳ, τῇ συγκοινωνίᾳ, τοῖς νόμοις. Ἡ Ἀγγλία ἀνεμίχθη καὶ ἀναμιγνύεται πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως εἰς πάντα τὰ εὐρωπαϊκὰ ζητήματα καὶ εἰς τὰ τῆς ὑφηλίου, Καὶ ἀπέσχε μὲν μεγάλων συγκρούσεων πρὸς τὰς ἡπειρωτικὰς δυνάμεις τῆς Εὐρώπης πλὴν τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, ἀλλ᾽ ἵνα τελειοποιήσῃ τὸ ἐμπόριον ἐν ταῖς ἀποικίαις αὐτῆς περιεπλάκῃ πολλάκις εἰς πολέμους μεμακρυσμένους. Πολλοὺς πολέμους διεξήγαγεν Ἰδίως ἐν Ἰνδίαις, δι᾽ ὃν πολλαὶ χῶραι προσηρτίθησαν εἰς τὸ ἀποικιακὸν αὐτῆς κράτος. Ωσδιάτως ἐπολέμησεν ἡ Ἀγγλία κατὰ τῆς Κίνας (ιδ. σ. 167) τῆς Περσίας, τῆς Ἀβησσινίας καὶ τῶν Ἀσσαντῆ ἐν Ἀφρικῇ. Μέγας δ' ὅμως καὶ πολυδαπανώτατος ὑπῆρχεν διόπλεμος τῆς Ἀγγλίας κατὰ τῶν ἐν τῇ νοτίῳ Ἀφρικῇ δημοκρατιῶν Τράνσβααλ καὶ Ὁράγγης (1899-1902).

Ολλανδοὶ ἀποικοι, Μπόερς ἡ Βόερς καλούμενοι, εἶχον ἐγκατασταθῆ παρὰ τὸ Ἀρχωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος ἐν Ἀφρικῇ, Ἄλλ' ὅτε τῷ 1814 κατέλαβον οἱ Ἀγγλοι τὴν χώραν ταύτην, οἱ Μπόερς ἀπεχώρησαν εἰς Νατάλην. Ἄφ' οὐ δέ καὶ ταύτην κατέλαβον οἱ Ἀγγλοι τῷ 1840, οἱ Μπόερς διέβησαν τὸν ποταμὸν Βάαλ καὶ ὑδρυσαν πέραν αὐτοῦ δύο δημοκρατίας, τὴν τοῦ Τράνσβααλ καὶ τὴν τῆς Ὁράγγης, δινομασθείσας οὕτως ἐκ τῶν ποταμῶν Βάαλ καὶ Ὁράγγη, καὶ ἔζων ἐν σχετικῇ προσόδῳ καὶ εὐημερίᾳ. Ἄλλ' εἰς τὴν χώραν τῶν δύο τούτων δημοκρατιῶν καὶ μάλιστα εἰς τὸ Τράνσβααλ ὑπάρχουσι πλουσιώτατα χρυσωρυχεῖα καὶ ἄλλα μεταλλεῖα. Τοῦτο ἐκέντησε τὴν ζηλοτυπίαν καὶ τὴν ἀπληστίαν τῶν ἐγγὺς ἐν τῇ Νατάλῃ κατοικούντων Ἀγγλων. Ἡ Ἀγγλία ἐπεθύμει νὰ κατακτήσῃ τὰς δύο ταύτας χρυσοφόρους δημοκρατίας, λαβούσα δ' ἀφορμὴν ἐκ τοῦ ὅτι οἱ Μπόερς ἥρνοῦντο ἐπιμόνως νὰ παραχωρήσωσιν ισοπολιτείαν εἰς τοὺς ἐν τῇ χώρᾳ

αὐτῶν ἐγκατεστημένους Εὐρωπαίους καὶ μάλιστα εἰς τοὺς "Αγγλους, ἔκήρυξε κατ' αὐτῶν τὸν πόλεμον τῷ 1899.

Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ οἱ Μπόερς ἐπέδειξαν ἀπαράμιλλον ἀνδρείαν καὶ ἡρωϊσμόν. Καίπερ μαχόμενοι ἐλάχιστοι, περὶ τὰς ἑβδομήκοντα χιλιάδας, κατὰ μεγάλου στρατοῦ καὶ παμμεγίστης δυνάμεως, ἐν τούτοις εἰσέβαλον εἰς τὴν ἀγγλικὴν κτῆσιν Νατάλην καὶ ἐπολιόρκησαν ἐπιτυχῶς τὴν Λαίδυνσιθ καὶ ὑπὸ τοὺς στρατηγοὺς Κροῦγερ, Βόθαν καὶ Δέβετ κατετρόπωσαν πολλαχοῦ τάγγιλικὰ στρατεύματα, ὃν ἥγοντο οἱ στρατηγοὶ Μέθουεν, Ρόμπερτς καὶ Κίτσενερ. Ἀλλὰ μετὰ διετῆ ἡρωϊκώτατον ἀγῶνα οἱ Μπόερς ὑπέκυψαν εἰς τὴν δύναμιν τοῦ ὑπερτέρου ἀριθμοῦ, καὶ ἀφ'οῦ οἱ Ἀγγλοι ἐκυρίευσαν τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Τράνσβααλ Πραιτωρίαν καὶ τὴν μεγάλην πόλιν Ἰωάννισβουργ (Ἰωαννούπολιν), ἥναγκάσθησαν οἱ Μπόερς νὰ ὑποταχθῶσιν. Οὕτως ή ἀγγλικὴ κυριαρχία ἐξετάθη εἰς ὅλην τὴν νότιον Ἀφρικήν.

§ 18. *Ο δωσοῖσαπωνικὸς πόλεμος τοῦ 1904-1905.* — Ἡ Ρωσία ἔλαβε τῷ 1894 παρὰ τῆς Κίνας ἀντὶ χοημάτων τὴν προσωρινὴν κατοχὴν τῆς Μαντζουρίας, τῷ δὲ 1898 ἔλαβε παρὰ τῆς Ἰδίας τὸ Πόρτ-Ἀρθούρ, διάσημον πολεμικὸν λιμένα περατώσασα δὲ τῷ 1901 τὸν μέγαν σιβηρικὸν σιδηρόδρομον Πετρούπολεως-Βλαδιβόστοκ καὶ τὸν μαντζουρικὸν Χαρμπίν-Πόρτ-Ἀρθούρ καὶ δχρωσασα καλῶς τὸ Πόρτ-Ἀρθούρ διετήρει ἐπιτυχῶς τὴν δύναμιν αὐτῆς ἐν τῇ ἀπωτάτῃ Ἀνατολῇ εἰς τὰς βορείους χώρας τῆς Κίνας. Ἀλλὰ τοῦτο διήγειρε τὴν ξηλοτυπίον τῶν Ἰαπώνων. Ἐντεῦθεν ἐξερράγη τῷ 1904 δεινὸς πόλεμος μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Ἰαπωνίας. Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ οἱ Ἰάπωνες κατὰ θάλασσαν μὲν ὑπὸ τὸν περιώνυμον ναύαρχον Τόγκο καὶ τὸν ἐπίσης ἔξοχον Καμιμούραν κατεναυμάχησαν δις τὸν δωσικὸν στόλον πρὸ τοῦ λιμένος τοῦ Πόρτ-Ἀρθούρ, ἐβύθισαν δὲ καὶ ἥχμαλώτισαν πλοῖα καὶ αὐτόθι καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ τέλος τὸν τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης δωσικὸν στόλον ὑπὸ τὸν ναύαρχον Ροζενσβένσκη, μεταβάντα μετὰ δεκάμηνον πλοῦν καὶ πολλὰς ἀγωνίας καὶ δυσκερείας εἰς τὴν ἀπωτατάτην Ἀνατολήν, κατέστρεψαν δλοσχερῶς ἐν τοῖς στενοῖς τῆς Τσουσίμας μεταξὺ Κορέας καὶ Ἰαπωνίας καὶ ἥχμαλώτισαν τὸ διασωθὲν μέρος. Κατὰ ξηρὰν δὲ ὑπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον Ὁγιάμαν καὶ τοὺς στρατηγοὺς Κουρόκην, Ὅκου καὶ Νοτζῆν ἐξεπολιόρκησαν μετὰ πολυχρόνιον πολιορκίαν καὶ μετὰ ἡρωϊκωτάτας καὶ αἵματηροτάτας ἐφό-

δους τὸ δύχωτατον Πόρτ-Αρθοὺρ καὶ ἡνάγκασαν τὸν γενναῖον Ῥῶ-
σον στρατηγὸν καὶ φρούραρχον αὐτοῦ Σταῖσσελ μετὰ τῆς ἐξ εἴκοσι
πέντε χιλιάδων ἀνδρῶν φρονδᾶς εἰς παράδοσιν κατέλαβον τὴν Κο-
ρέαν καὶ ἐνίκησαν περιφανῶς τοὺς ὑπὸ τὸν Κουροπάτκιν καὶ Λινίε-
βιτζ Ῥώσους παρὰ τὸν ποταμὸν Γιαλοῦ, ἐν Λιάου Γιάγκ, καὶ τελευ-
ταῖον ἐν Μοῦκδεν, ὅπου οἱ Ῥῶσοι ἔπαθμον πανωλεθρίαν.

Ο φοβερώτατος οὗτος πόλεμος ἔληξε τῷ 1905 τῇ μεσολαβήσει
τοῦ τότε προέδρου τῶν Ἰνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς Ῥοῦ-
βελτ, συνωμολογήθη δὲ εἰρήνη, καθ' ἣν οἱ Ἱάπωνες γενναιοφρόνως
φέρομενοι περιωρίσθησαν εἰς τὴν κατάληψιν τοῦ Πόρτ-Αρθούρ καὶ
τοῦ πλείστου μέρους τῆς νήσου Σαχαλίνης, εἰς τὴν ἀποχώρησιν τῶν
Ῥώσων ἐκ τῆς Μαντζουρίας, ἀποδυθείσης εἰς τοὺς Σίνας, καὶ εἰς τὸ
δικαίωμα τῆς προστασίας τῆς Κορέας.

Καὶ δὲν ἥρκεσαν τὰ τραύματα ταῦτα καὶ τὸ αἰσχος, τὸ δυοῖν τὸν ὑπέ-
στη ἡ Ῥωσία ἐκ τοῦ πρὸς τοὺς Ἱάπωνας πολέμου ἐπικολούθησαν
συγχρόνως καὶ φρικώδεις ἐσωτερικοὶ ταραχαὶ ἐν Ῥωσίᾳ καὶ ἐπανα-
στάσεις καὶ ἐφονεύθησαν χιλιάδες ἀνθρώπων, ἔως ὅτου ὁ τσάρος Νι-
κολάος Β' παρ' ὅλην τὴν ἀντίδρασιν τῶν ἀποκυταρχικῶν δουκῶν
ἐξηγκάσθη νὰ καλέσῃ τὴν ἐθνικὴν ἀντιπροσωπείαν, τὴν Δοῦμαν,
πρὸς διαρρύθμισιν τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων ἐπὶ τὸ φιλελευθε-
ρώτερον.

§ 19. Ἡ ἀποκιακὴ ἐπέκτησις τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν καὶ
κρατῶν.—Ἐκ πάντων τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν ἐκεῖνος, ὃστις περισ-
σότερον κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους εἰργάσθη εἰς τὴν κατάκτησιν
καὶ τὸν πολιτισμὸν τοῦ κόσμου καὶ τοῦ δυοῖν τὸ κράτος εἶνε παγκό-
σμιον καὶ διαρρήκτηρ κοσμοπολιτικός, εἶνε δὲ ἄγγλικὸς λαός.

Ἡ Ἄγγλία κατέχει τὴν Αὐστραλίαν ὅλοκληρον, ὅλην τὴν νότιον
Ἀφρικὴν καὶ ἐκτεταμένα ἐδάφη ἐν τῷ ἐσωτερικῷ αὐτῆς, ἔτι δὲ τὴν
Αἴγυπτον. Ἐν Ἀσίᾳ κατέχει τὰς Ἰνδίας καὶ ἐν Ἀμερικῇ τὸν Κανα-
ναδᾶν. Εἶνε δισαύτως ἡ Ἄγγλία κυρίαρχος πολλῶν θέσεων ἐν τοῖς
ἄξοις τῶν ἡπείρων καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν θαλασσῶν. Τούτων ἄλλαι
μὲν εἶνε πρωτοιτιμέναι ὅπως ἔξαστραίζωσιν εἰς αὐτὴν τὰς μεγάλας
ἔμπορικὰς δύοις καὶ χοησιμεύσωσιν ὡς ἀποθῆκαι τῶν βιομηχανικῶν
αὐτῆς προϊόντων, ἄλλαι δὲ ὅπως δημιουργῶσιν εἰς τὸ ἐμπόριον τῆς
μέσης παγκοσμίου καταναλώσεως. Ἀριθμεῖ δὲ γῦν τὸ ἀποκιακὸν κοά-
ψηφιοποιήθηκε από τὸ Ινστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τος τῆς Ἀγγλίας τριακόσια πντήκοντα ἑκατομμύρια κατοίκων.

Μετὰ τὴν Ἀγγλίαν ἔρχεται ἡ Γαλλία, ἀλλὰ ταύτης τὸ ἀποικιακὸν κράτος μόλις ἀνέρχεται εἰς τεσσαράκοντα τρία ἑκατομμύρια. Ἡ Γαλλία κατέχει ἐν Ἀφρικῇ τὴν Ἀλγερίαν, τὴν Σενεγάλην, μέρος τοῦ Σουδάν, τὸ γαλλικόν Κόγκον καὶ τὴν μεγάλην νῆσον Μαδαγασκάρην ἐν Ἀσίᾳ κατέχει τὴν γαλλικὴν Κοχιλιάναν καὶ τὸ Τογκόνον. Κατέχει ὠσαύτως νήσους τινὰς ἐν Ὁκεανίᾳ καὶ Ἀμερικῇ, ἀσκεῖ δὲ προστασίαν ἐπὶ τῆς Τύνιδος ἐν Ἀφρικῇ. ἐν Ἀσίᾳ δὲ ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Ἀνάμ καὶ ἐπὶ τοῦ βασιλείου τῆς Κομβόγδης.

Τῆς Ὀλλανδίας, τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Πορτογαλλίας τὰ ἀποικιακὰ κράτη ἄλλοτέ ποτε ἦσαν μεγάλα, ἀλλὰ ταῦτα κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους κατελύθησαν ἢ περιωρίσθησαν κατὰ πολύ. Ἡ Γερμανία μόλις ἀπὸ τοῦ 1884 ἥρχισε νὰ ἰδρύῃ ἀποικίας ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν ἀκτῶν τῆς Ἀφρικῆς. Καὶ ἐν Ὁκεανίᾳ δὲ κατέλαβε μέρος τῶν ἀκτῶν τῆς νέας Γουϊνέας, ώς καὶ νήσους τινὰς περὶ τὴν Νέαν Βρεττανίαν. Τὸ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα τῶν Γερμανῶν κατὰ τὸν τελευταῖον αἰῶνα ἀνεπτύχθη εἰς μέγιστον βαθμόν. Τὸ γερμανικὸν ἐμπόριον κέκτηται πλήθος πρακτόρων πεπαιδευμένων καὶ ἴκανῶν, οἵτινες ἰδρύουσι πανταχοῦ ἐμπορικοὺς σταθμοὺς καὶ εὑρίσκουσι τὰ μέσα τῆς καταναλώσεως. Τὸ ξήτημα τῶν εὐρωπαϊκῶν ἀποικισμῶν κατὰ τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους εἶνε ἐκ τῶν σοβαρωτάτων καὶ σημαντικωτάτων. Ἡ μεγάλη αὐξῆσις τοῦ πληθυσμοῦ, ἡ τεραστία ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας συνεπέια τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων ἐφευρέσεων τοῦ λήξαντος αἰῶνος καὶ αἱ αὐξανόμεναι ἀπαιτήσεις τῶν ἐργατικῶν τάξεων ἀναγκάζουσι τὰς μεγάλας δυνάμεις νὰ στρέψωσι τὰ βλέμματά των πρὸς ἄλλας ἡπείρους καὶ ἴδιως πρὸς τὴν ἀνατολικὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀφρικήν. Ἄλλος αἱ πρὸς ἀποικισμὸν ἐπιχειρήσεις τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων ἔνεκα τῶν συγκρουομένων συμφερόντων αὐτῶν παρέχουσι πάντοτε κινδύνους πειπλοκῶν, τοὺς δόποιους μετὰ πολλῶν δυσκολιῶν προσπαθοῦσι ν̄ ἀποφεύγωσι.

§ 20. *Ἄι μεγάλαι ἀπὸ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἀνακαλύψεις καὶ ἐφευρέσεις καὶ ἡ ἐπίδρασις αὐτῶν.*—Τὴν μεγάλην στασιμότητα τοῦ μεσαιώνος διέκοψεν ἡ ἐφεύρεσις τῆς χρησιμοποιήσεως τοῦ ἀτμοῦ. Ἀπὸ τῶν ἀρχαίων ἥδη χρόνων ἥτο γνωστὴ ἡ δύναμις τῶν ἐν τινὶ ὁρισμένῳ χώρῳ συμπτεζομένων ἀτμῶν, ἀλλ᾽ ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ ἀτμοῦ ως κινητή Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρίου δυνάμεως ἔγεινε κυρίως ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος πρὸς κίνησιν πλοίων καὶ ὀχημάτων καὶ διὰ τὴν κίνησιν τῶν διαφόρων μηχανημάτων τῶν ἐργοστασίων καὶ μηχανουργείων. Ἡ ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ἀτμοῦ ὡς κινητηρίου δυνάμεως προκύψασα ταχυτέρα καὶ εὐκολωτέρα ἐπικοινωνία τῶν ἀνθρώπων διὰ σιδηροδρόμων καὶ ἀτμοπλοίων καὶ ἡ εὐκολωτέρα μεταφορὰ ἐμπορευμάτων καὶ βιομηχανικῶν κατασκευασμάτων ἐκ τοῦ τόπου τῆς παραγωγῆς εἰς τὸν τόπον τῆς καταναλώσεως ἀνέπτυξαν ταχέως τὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων καὶ προήγαγον διὰ τῆς ἐπικοινωνίας μεγάλως τὸν πολιτισμόν.

Τὴν ἐφεύρεσιν τῆς χρησιμοποιήσεως τοῦ ἀτμοῦ διεδέχθησαν αἱ διάφοροι ἐφεύρεσις τῶν ἴδιοτήτων τοῦ ἥλεκτροισμοῦ, ἐφαρμοφθεῖσαι ἐπιτυχῶς εἰς τὴν τηλεγραφίαν ὑπὸ τοῦ Ἀμερικανοῦ Morris, εἰς τὴν τηλεφωνίαν ὑπὸ τοῦ Bell, ὡσαύτως Ἀμερικανοῦ, εἰς τὸν ἀσύρματον τηλέγραφον ὑπὸ τοῦ Italoο Marconi, εἰς τὸν ἥλεκτροιφωτισμὸν τῶν πόλεων ὑπὸ τοῦ Edisson, Ἀμερικανοῦ, καὶ εἰς τὴν κίνησιν ἥλεκτροικῶν σιδηροδρόμων καὶ τροχιοδρόμων. Διὰ τῶν ἐφεύρεσεων τούτων προήχθησαν αἱ ἐπιστῆμαι φυσικὴ καὶ κημεία, αἵτινες βοηθούμεναι πρὸς ἀλλήλας προήγαγον καὶ τὰς λοιπὰς ἐπιστήμας καὶ ἴδιως τὴν Ιατρικήν.

Ἡ μελέτη τῶν ἴδιοτήτων τοῦ φωτὸς καὶ τῆς διαθλάσεως, ἡ ἀνακάλυψις τῶν ἴδιοτήτων τῶν ὑαλίνων πρισμάτων καὶ φακῶν ἡγαγον τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ τηλεσκοπίου καὶ μικροσκοπίου, δι^ο ὃν προήχθη ἡ ἀστρονομία καὶ ἀνεπήδησεν ἡ μικροβιολογία. Διὰ τῆς μικροβιολογίας ἀνεκαλύφθη ὁ μικρόκοσμος τῶν μικροβίων, ὁ αἴτιος τῶν πλείστων νοσημάτων τῶν ἐνοργάνων ὄντων.

Οἱ Kirchoff τῷ 1860 ἀνεκάλυψε τὸ φασματοσκόπιον, δι^ο οὗ μετ’ ἵσης βεβαιότητος ἐρευνῶμεν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ἐπὶ τοῦ ἥλιου καὶ τὰ ἐπὶ τῶν λοιπῶν οὐρανίων σωμάτων σώματα, ἀτινα κατεδείχθη ὅτι ἐμπεριέχουσι τὰ αὐτὰ οἷα καὶ ὁ ἡμέτερος πλανήτης στοιχεῖα. Τὸ φασματοσκόπιον χρησιμοποιεῖται σήμερον καὶ εἰς τὴν μεταλλουργίαν, προαχθείσης οὕτω μεγάλως τῆς ἐπιστήμης ταύτης.

Εἰς τὸν δέκατον ἔνατον αἰῶνα ἀνήκει καὶ ἡ ἐφεύρεσις τῆς φωτογραφίας, ὡς καὶ τῆς ἐγκράμμου τοιαύτης, καθ^ο ἦν τὰ ἀντικείμενα ἀπεικονίζονται ἐπὶ τοῦ χάρτου μὲ τὰ φυσικὰ αὐτῶν χρώματα. Ἡ φυσικὴ ἐπιστήμη ἐσχάτως κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ καὶ τὴν ἐξ ἀποστάσεως φωτογραφίαν ὅλως ἀμφινῶν ἀντικειμένων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Είς τὸν προμνημονευθέτῳ Edisson χρεωστεῖται καὶ ἡ ἐφεύρεσις τοῦ φωνογράφου, δστις μετὰ τοῦ κινηματογράφου ἀποτελοῦσι τὰς μεγαλειτέρας τῶν μέχρι τοῦδε ἐφευρέσεων. Λιγὸς τοῦ φωνογράφου καὶ τοῦ κινηματογράφου ἀπαθανατίζεται τὸ παρελθόν. Διὰ τῆς ἐφευρέσεως τῶν ἀεριομηχανῶν προήκυψε ἡ βιομηχανία, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ ἐπίγειος καὶ ἡ ἐναέριος συγκοινωνία, δι' αὐτοκινήτων, ἀεροπλοίων καὶ ἀεροπλάνων.

Τῷ 1783 οἱ ἀδελφοὶ Μογγολφρέδοι ἔθεσαν τὰς βάσεις τῆς ἀεροπορίας καὶ διάγονος μῆνας κατόπιν δ Piladrete Rezier ἐπεχείρησεν νὰ διαβῇ τὴν Μάγχην ἐπιβαίνων ἀεροστάτου πεπληρωμένου ὑδρογόνου.³ Εν φῷ δὲ ἡ ἀεροπορία ἐφαίνετο οὕτως ὅτι θὰ ἀπετέλει μεγάλας προόδους, ἐν τούτοις μέχρις ἐσχάτων ἔμεινεν αὔτῃ στάσιμος, διότι δὲν κατωρθοῦτο ἡ κατὰ βούλησιν διεύθυνσις τοῦ ἀεροστάτου.⁴ Άλλ⁵ ἡ ἐφεύρεσις τῶν ἀεριομηχανῶν ἔδωκεν εἰς τὴν ἀεροπορίαν τεραστίαν ἀνάπτυξιν. Αἱ ἀεριομηχαναί, οὕσαι ἐλαφρόταται καὶ ἴσχυρόταται, ἐφηρμόσθησαν ἐπιτυχῶς ἐπὶ τῶν ἀεροπλοίων καὶ οὕτω κατωρθώθη ἡ κατὰ βούλησιν διεύθυνσις τούτων. Τό ἀερόπλοιον ἔχον σχῆμα ἐπίμηκες διευθύνεται ὑπὸ τοῦ ἀεροναύτου πρὸς πάντα τὰ σημεῖα τοῦ ὁρίζοντος, ἡ κίνησις δὲ αὐτοῦ πρὸς τὰ ἐμπρὸς γίνεται δι' ἀεριομηχανῆς ενδισκομένης ἐν τῷ ἀεροπλοίῳ. Τοιοῦτον πηδαλιοχούμενον ἀερόπλοιον μεγάλων διαστάσεων κατεσκεύασεν δ Γερμανὸς Ζέππελιν. Τῷ 1908 κατωρθώθη τὸ πρῶτον ταυτοχόροντος ἐν Γαλλίᾳ ὑπὸ τοῦ Φορμάν καὶ ἐν Ἀμερικῇ ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Ράϊτ ἡ πτῆσις δὲ ἀεροπτητικῶν μηχανῶν βαρυτέρων τοῦ ἀέρος, τῆς βιομηχανίας κατορθωσάσης νὰ παραγάγῃ ἀεριομηχανᾶς ἴσχυρᾶς δυνάμεως καὶ ἐλαφροτάτας. Αἱ πτητικαὶ αὗται μηχαναὶ φέρουσιν ἔλικα, δι' ἣς φέρονται πρὸς τὰ ἐμπρός, καὶ ἐπίπεδα ἀνώσεως, ἔνεκα δὲ τῆς ταχύτητος, ἥν ἀναπτύσσουσιν, ἀνέρχονται καθ' ὅμοιον τρόπον ὡς καὶ τὰ χαρτόπλανα (χάρτινοι ἀετοί).⁶ Αναλόγως δὲ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐπιτέδων ἀνώσεως αἱ πτητικαὶ μηχαναὶ δυνομάζονται μονοπλάνα, διπλάνα, τριπλάνα. Αἱ ἀεροπτητικαὶ μηχαναὶ εἶνε νῦν εἰς μεγάλην χρῆσιν ἐν Εὐρώπῃ καὶ μάλιστα ἐν τῷ στρατῷ, γίνονται δὲ συχνόταται καὶ μακρόταται ἀεροπορίαι.

Ο ΒΑΛΚΑΝΟΓΟΥΡΚΙΚΟΣ ΚΑΙ Ο ΣΥΜΜΑΧΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

§ 21. *Αἴτια τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου.*—Τὸ ἐν Τουρκίᾳ ἐν ἔτει 1908 ἰδρυθὲν συνταγματικὸν πολύτευμα ἐπηγγέλθη ἐν ἀρχῇ *Ψηφιοποιηθῆκε από το Μοντπούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής*

ἰσονομίαν καὶ ἴσοπολιτείαν διὰ πάσας τὰς φυλὰς τὰς ἀποτελουόσας τὴν τουρκικὴν αὐτοκρατορίαν. Ὅλλας ἡ ἐπηγγελμένη ἴσονομία καὶ ἴσοπολιτεία δὲν ἔπραγματοποιήθη. Τούναντίον οἱ Νεότουρκοι, οἱ Ἰδρυταὶ τοῦ συντάγματος, κατὰ πάντα τρόπον ἔζήτουν νὰ ἐπιβάλωσι τὴν κυρίαρχον τουρκικὴν φυλὴν εἰς τὸν συνοίκους λαοὺς καὶ νὰ ἔξιθωμανίσωσιν αὐτούς. Ἰδίᾳ δὲ διὰ παντοίων μέσων ἐπεδίωκον τὴν ἔξοντωσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ, ὅστις εἶναι ὁ κυριώτερος παράγων ἐν τῇ ὁδωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ. Τὰ προνόμια τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἀτινα ἐσεβάσθησαν πάντες οἱ σουλτᾶνοι μέχρι τοῦ προτελευταίου Ἀβδούλ Χαμίτ, κατεπάτουν οἱ Νεότουρκοι αὐθαιρέτως καὶ ἀσυστόλως. Η ὁδωμανικὴ κυβέρνησις ἐπενέβαινεν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν τῶν σχολείων τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων καὶ ἔζήτει νὰ κανονίζῃ αὐτὴ τὴν λειτουργίσν αὐτῶν.

Ἡ τοιαύτη αὐθαιρέτος καὶ τυραννικὴ κυβέρνησις τῶν Νεοτούρκων περιήγαγεν εἰς ἀπόγνωσιν τὸν τουρκικὸν Ἰυγὸν διατελοῦντας χριστιανικὸς λαούς, Ἐλληνας, Βουλγάρους, Σέρβους καὶ Μαυροβουνίους. Ἐνεκα τούτου τὰ ἐν τῇ Βαλκανικῇ χερσονήσῳ χριστιανικὰ κράτη Ἐλλάς, Βουλγαρία, Σερβία καὶ Μαυροβουνίον, λησμονήσαντα τὰς ἀμοιβαίας ἔχθρας καὶ τὰ μίση (πρὸ πάντων οἱ Ἐλληνες καὶ οἱ Βούλγαροι), συνησπίσθησαν καὶ συνεμάχησαν κατὰ τοῦ κοινοῦ ἔχθροῦ, τῆς Τουρκίας, σκοπὸς δὲ τῆς συμμαχίας των ταύτης ἦτο ἡ ὑποστήριξις καὶ ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν ἐν Τουρκίᾳ καταδυνατευμένων διμοφύλων των.

Κατ’ ἀρχὰς αἱ κυβερνήσεις τῶν τεσσάρων συμμάχων χριστιανικῶν κρατῶν ἐπέδωκαν εἰς τὴν Πύλην διακοίνωσιν, διὸ ἡς ἥξιον νὰ εἰσαγάγῃ αὖτη εἰς τὰς ἐν Εὐρώπῃ τουρκικὰς ἐπαρχίας μεταρρυθμίσεις ἔξασφαλίζουσας τάνθρωπινα δικαιώματα εἰς τὸν ἐν αὐταῖς Χριστιανούς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Πύλη ἀπέκρουσε τὴν διακοίνωσιν ταύτην, τὰ σύμμαχα κράτη ἐπεστρατεύθησαν καὶ ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας (5 Ὁκτωβρίου 1912). Τὸν πόλεμον τοῦτον πραγματευόμεθα κατωτέρῳ ἀπὸ ἑλληνικῆς κυρίως ἀπόψιμως,

§ 25. Ἐκστρατεία τῶν Ἐλλήνων εἰς τὴν Μακεδονίαν.—Μάχαι Ἐλασσῶνος, Δεσπατής, Σαρανταπόρου καὶ Ραχόβου.—Κατάληψις τῶν Σιδηρῶν Πυλῶν.—Μάχαι Πόρτας, Λαζαράδων καὶ Βλαχολιβάδην.—Οἱ ἑλληνικὸς στρατός συγκροτούμενος ἐκ πεζικοῦ, φημιοποιηθῆκε απὸ τὸ Ινστιτούτο Εκπαίδευτικῆς Πολιτικῆς

πυροβολικοῦ, εὐζωνικῶν ταγμάτων καὶ ἵππικοῦ, διηρεῖτο εἰς δοτὼ μεραρχίας. Τούτων αἱ ἑπτὰ ἀπετέλουν τὴν λεγομένην **ἀνατολικὴν ἡ θεσσαλικὴν στρατιὰν** ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἀρχηγίαν τοῦ διαδόχου τοῦ ἐλληνικοῦ θρόνου Κωνσταντίνου. Εἰς τὴν στρατιὰν ταύτην ἀνῆκον προσέτι δύο ἀνεξάρτητοι ταξιαρχίαι ἔξει εὐζώνων καὶ ἡ ταξιαρχία τοῦ ἵππικοῦ. Ἡ δύγδοη μεραρχία μετά τινων ἀθελοντικῶν σωμάτων ἀπετέλει τὴν καλούμενην **δυτικὴν ἡ ἡπειρωτικὴν στρατιὰν** ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀντιστρατήγου Κωνσταντίνου Σαπούντζάκη.

Τῇ 5 Ὁκτωβρίου 1912 ἡ θεσσαλικὴ στρατιὰ διέβη τὰ σύνορα ἐκ διαφόρων σημείων ἄνευ σοβαρᾶς ἀντιστάσεως τῶν Τούρκων καὶ ἥρχισε προελαύνουσα εἰς τὸ ἐχθρικὸν ἔδαφος. Ἡ ἑβδόμη μεραρχία παρέμεινεν ἐν Λαρίσῃ ως ἐφεδρεία.

Τῇ 6 Ὁκτωβρίου ἡ πρώτη μεραρχία, ἀποτελοῦσα τὸ δεξιὸν τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ, συνεκρούσθη πρὸς πεντακισχιλίους Τούρκους, οἵτινες κατεῖχον δυχοῦς θέσεις παρὰ τὴν Ἐλασσόνα. Μετὰ πεντάρων μάχην οἱ Τούρκοι ἡττήθησαν καὶ ἐσπευσμένως ὑπεκώρησαν πρὸς τὸ Σαραντάπορον. Οἱ Ἐλληνες κατέλαβον τὴν Ἐλασσόνα, εὗρον δὲ ἐν αὐτῇ περὶ τὸ ἐν ἑκατομμύριον φυσιγγίων ὅπλων μάστιχερ. Τὴν ἐπιοῦσαν ἡ ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Γεννάδην ἀνεξάρτητος ταξιαρχία διὰ πλευρικῆς κινήσεως προσέβαλε δισκιλίους Τούρκους, οἵτινες κατεῖχον τὸ χωρίον Δεσκάτην, βιορειοδυτικῶς τῆς Ἐλασσόνος. Οἱ Τούρκοι ὠχυρωμένοι εἰς ἐπικαίρους θέσεις ἀντέταξαν κραταὶν ἀμυναν, ἀλλ’ οἱ εὐζώνοι διὰ τῆς λόγχης ἔξετόπισαν αὐτοὺς καὶ ἔτρεψαν εἰς φυγήν.

Ἐξ Ἐλασσόνος δὲ ἐλληνικὸς στρατὸς προελάσας ἔφθασε πρὸ τῶν στενῶν τοῦ Σαραντάπορου, δπου εὑρίσκοντο ὠχυρωμέναι αἱ κυριώτεραι τονυκικαὶ δυνάμεις. Τὰ στενὰ τοῦ Σαραντάπορου ἐθεωροῦντο ὑπὸ στρατιωτικῶν ἔξοχοτήτων τῆς Εὐρώπης ως ἀπόρθητα. Ἐκατέρωθεν τῆς στενῆς εἰσόδου τῆς διόδου ὑπάρχουσι δύο ἀπόκορημανοι κλιτίνες δῷέων καὶ εἰς τὸ μέσον λόφος ἀρκετοῦ ὑψους, δστις κλείει δίκην πύλης τὸ στόμιον τῆς διόδου. Ἐν τῇ δύντως ἀπορθήτῳ ταύτῃ θέσει ἦσαν ὠχυρωμένοι τριάκοντα χιλιάδες Τούρκοι μετὰ ἰσχυροῦ πυροβολικοῦ.

Τὴν πρωῖαν τῆς Θης Ὁκτωβρίου ἡ πρώτη, ἡ δευτέρα καὶ ἡ τρίτη μεραρχία προσέβαλον δρμητικῶς τοὺς ὠχυρωμένους Τούρκους κατὰ μέτωπον καὶ ἐκ τῶν πλαγίων, ἐν ᾧ ἡ τετάρτη μεραρχία ἀφ’ ἐσπέρας ἐβάδισε κυκλωτικῶς, ἵνα ἀποκόψῃ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ ἐχ-Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θροῦ. Ὁ ἀγὸν διήρκεσε δι^ο ὅλης τῆς ἡμέρας πεισματώδης. Οἱ Τοῦρκοι ἀνθίσταντὸ γενναίως, ἀλλ̄ ἡ ὁρμὴ τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξεν ἀκατάσχετος.³ Αξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται ἐρρίπτοντο εἰς τὸ ἔχθρικὸν πῦρ ἀψηφοῦντες τὸν θάγατον, τὸ δὲ ἀναμφισβητήτως ὑπερέχον ἐλληνικὸν πυροβολικὸν προύξενει μεγάλας καταστροφὰς εἰς τοὺς ἔχθρούς. Οἱ Τοῦρκοι μέχρι ἐσπέρας ἀνθίσταντο, ἀλλ̄ ἦτο καταφανὲς ὅτι ἡ ἥττα αὐτῶν εἶχε συντελεσθῆ. Φοβηθέντες δὲ μήπως διὰ κυκλώσεως ἀποκοπῆ ἡ διπισθοχώρησις αὐτῶν, ἔγκατέλιπον διὰ νυκτὸς τὰ στενὰ τοῦ Σαρανταπόρου καὶ ἔφευγον ἀτάκτως πρὸς τὰ Σέρβια.

Ἡ τετάρτη μεραρχία, ὡς εἴπομεν, ἐπεχείρησε κυκλωτικὴν κίνησιν. Καθ^ο ὅλην τὴν νύκτα ἐβάδιζε δι^ο ἀποκρήμνων καὶ ἀβάτων ἀτραπῶν καὶ φαράγγων τῶν Καμβουνίων δρέων καὶ περὶ τὰ ἔξημερώματα ἔφθασεν εἰς τὸ χωρίον Γιαννιώτα. Ἐντεῦθεν ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν τῆς διὰ στενωτάτης ἀτραποῦ, δροιειδῶς ἀνερχομένης ἐπὶ βραχώδους κορυφῆς καὶ κατακρημνίζομένης διὰ φαράγγων καὶ ἀποτόμων δασοφύτων κλιτύων. Μετὰ πορείαν ὀρῶν τινῶν ἐκ Γιαννιώτων ἔφθασεν εἰς τὸ χωρίον Μόρκου καὶ δι^ο ἀψιμαχίας τρέψασα εἰς φυγὴν τουρκικὸν ἀπόσπασμα, ὁχυρωμένον πρὸ τοῦ Μόρκου, ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν πρὸς τὸ χωρίον Ράχοβον, βορειότερον τοῦ δοποίου κείνται νὰ περίφημα στενὰ τῆς Πόρτας ἢ τῶν Σιδηρῶν Πυλῶν.⁴ Ἀλλὰ νῦν ἡ μεραρχία ἦτο ἥναγκασμένη νὰ διασχίσῃ κατὰ μῆκος τὸν βορειότερον βραχίονα τῶν Καμβουνίων δρέων, ἐπεπρόσθουν δὲ ἀπειλητικαὶ αἱ φοβερώτεραι τῶν ἔδαφικῶν ἀνωμαλιῶν. Μία ἀτραπὸς ὑπῆρχε βατή μόνον εἰς ἡμιόνους, ἐκτεινομένη ἐλικοειδῶς ἐπὶ ὀλισθηροῦ καὶ γρανιτώδους ἐδάφους δι^ο ἀνωφερεῖων καὶ κατωφερεῖων. Προσέτι δὲ ὑπῆρχον βαθεῖαι χαράδραι μὲ τὰς ἀπείρους αὐτῶν διακλαδώσεις, καὶ πληθὺς φαράγγων, ὑψωμάτων καὶ ἄλλων ἴδιοτροπιῶν τοῦ ἐδάφους.⁵ Ἐν τούτοις τὸ ἡρωϊκὸν ἐκεῖνο σῶμα τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ ὑπερεπήδησε τὰς μεγίστας ταύτας δυσχερείας καὶ κατὰ τὴν μεσημβρίαν τῆς 9 Ὁκτωβρίου ἔφθασε πρὸ τοῦ Ραχόβου. Πρὸ αὐτοῦ δύγαμις ἔχθρικὴ ἐκ δύο ταγμάτων ἦτο καλῶς ὡχυρωμένη. Μετὰ πεντάροδον μάχην οἱ Τοῦρκοι ἐξετοπίσθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν καταδιωκόμενοι. Μετὰ τοῦτο ἡ τετάρτη μεραρχία κατέλαβε τὰ ὑψώματα τὰ δεσπόζοντα τῶν στενῶν τῶν Σιδηρῶν Πυλῶν καὶ ἀνέμενε τὰς ἔχθρικὰς δυνάμεις τοῦ Σαραν-

ταπόρουν, αἵτινες ὑποχωροῦσαι θὰ διήρχοντο κατ' ἀνάγκην ἐκεῖθεν.

Καὶ ἀλληλῶς, ἐν ᾧ ἡ ἐμπροσθιοφυλακὴ τῶν ὑποχωρούντων Τούρκων εὑρίσκετο κατὰ τὸ μεσονύκτιον τῆς 9ης πρὸς τὴν 10ην Ὁκτωβρίου πρὸς τὴν ἔξοδον τῶν στενῶν, προσεβλήθη αἴφρης διὰ σφροδοτάτου πυρὸς ὑπὸ τῶν ἐλληνικῶν προφυλακῶν. Ἀπεριγγραπτος ὑπῆρξεν ἡ ἐπακολουθήσασα εἰς τὴν ἐχθρικὴν φάλαγγα σύγχυσις καὶ ταραχή. Ἡ πορεία ἀνεκόπη καὶ ἡ φάλαγξ θιρυβηθεῖσα ἐστράφη ἀτάκτως πρὸς τὰ δύσιστα. Ἡ σύγχυσις μεταδοθεῖσα εἰς δύο τὸν ὑποχωροῦντα τουρκικὸν στρατὸν ἀνέστειλε τὴν πορείαν του. Τὴν πρωΐαν παρὰ τὴν ἔξοδον τῶν στενῶν τῆς Πόρτας συνεκροτήθη πεισματώδης μάχη μεταξὺ τῆς τετάρτης ἐλληνικῆς μεραρχίας καὶ τῶν ἐκ τοῦ Σαρανταπόρου ὑποχωρούντων Τούρκων, ἐν ᾧ συγχρόνως αἱ ἄλλαι ἐλληνικαὶ μεραρχίαι προελαύνουσαι ἐκ Σαρανταπόρου κατεδίωκον τοὺς φεύγοντας. Ἡ μάχη τῆς Πόρτας ἐλήξει τὴν 2αν ὥραν μ. μ. Οἱ Τούρκοι ήττηθέντες καὶ πάλιν ἐτράπησαν εἰς φυγὴν πανικόβλητοι καταδιωκόμενοι πανταχόθεν ὑπὸ τῶν Ἐλλήνων. Εἰς χειρας τῶν νικητῶν περιῆλθον εἰκοσιδύο τηλεβόλα μετὰ τῶν βλητοφόρων, πλῆθος μεταγωγικῶν καὶ περὶ τὰ ἑκατὸν κιβώτια πολεμεφοδίων. Ἡ δόδος τῆς ὑποχωρήσεως τῶν Τούρκων ἦτο ἐστρωμένη μὲ σκηνάς, μὲ δύπλα, μὲ φυσιγγιοθήκας, μὲ μανδύας καὶ μὲ ἄλλα εἰδη ἱματισμοῦ καὶ στρατοπεδεύσεως. Οἱ Ἐλληνες ἥχιμαλώτισαν καὶ ἔξακοσίους περίπου Τούρκους. Κατὰ τὴν μάχην τοῦ Σαρανταπόρου οἱ Ἐλληνες ἔσχον περὶ τοὺς χιλίους πεντακοσίους νεκροὺς καὶ τραυματίας, τῶν δὲ Τούρκων αἱ ἀπώλειαι ὑπῆρξαν παμμέγιστα.

Καθ' ἣν ἥμέραν τὸ κύριον σῶμα τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ ἐνίκα τὴν περίφημον μάχην τοῦ Σαρανταπόρου, ἡ πέμτη μεραρχία ἐνίκησεν ἴσχυρὸν τουρκικὸν σῶμα ἐκ τεσσάρων ταγμάτων πλησίον τοῦ χωρίου Λαζαράδων τὴν δ' ἐπιοῦσαν, 10ην τοῦ μηνός, ἡ ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Κωνσταντινόπουλον ταξιαρχίᾳ προσβαλοῦσα δύο τάγματα τουρκικοῦ στρατοῦ παρὰ τὸ χωρίον Βλαχολίβαδον, ἀνατολικῶς τοῦ Σαρανταπόρου διεσκόρπισαν αὐτά.

§ 26. *Κατάληψις Σερβίων, Κοξάνης, Γρεβενῶν καὶ Βερροίας.—Μάχη Ἀλμπάνιοι. —Εκπόρθησις τῶν στενῶν τῆς Πέτρας. —Μάχη Αίνατερίνης.* —Ο ἐκ Σαρανταπόρου πρὸς τὰ Σέρβια ὑποχωρήσας ἀτάκτως τουρκικὸς στρατὸς κατεδιώγθη κατὰ πόδας ὑπὸ Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ή κωμόπολις τῶν Σερβίων ἦτο ἀνωγύρωτος, οἱ Τοῦρκοι ἐγκατέλιπον καὶ ταύτην, ἀπερχόμενοι δὲ κατέσφαξαν ἀπανθρώπως ἑβδομήκοντα ἀόπλους Χριστιανοὺς καὶ πέντε Ἱερεῖς. Ἡ τετάρτη μεραρχία κατέλαβε τὰ Σέρβια, δὲ διάδοχος εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν ταύτην ἐνθουσιωδῶς ἐπευφημούμενος ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν κατοίκων.

Τῇ 10 Ὁκτωβρίου δὲ ἐλληνικὸς στρατὸς διηυθύνθη εἰς Κοζάνην πρὸς καταδίωξιν τῶν φευγόντων Τούρκων, εὗρε δὲ τὴν ἐλληνικωτάτην ταύτην πόλιν ἄθικτον, διότι ὁ ἔχθρος καταδιωκόμενος κατὰ πόδας δὲν ἔλαβε καιρὸν νὰ προιθῇ εἰς τὴν καταστροφὴν αὐτῆς. Οἱ κάτοικοι τῆς Κοζάνης, ἀκραφνεῖς Ἐλληνες, ὑπεδέχθησαν τὸν διάδοχον εἰς τὴν εἴσοδον τῆς πόλεως μετὰ δαφνῶν καὶ σημαιῶν (13 Ὁκτωβρίου).

Ἐκ Κοζάνης ὁ διάδοχος ἀντὶ νὰ βαδίσῃ πρὸς βιορρᾶν πρὸς τὸ Μοναστήριον, ὡς ἦτο τὸ ἀρχικὸν σχέδιον τῆς ἐκστρατείας, ἔλαβε διαταγὴν ἐξ Ἀθηνῶν παρὰ τῆς Κυβερνήσεως νὰ στραφῇ δεξιῷ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην. Ἄφ' οὖτοιπότε διερχόμενος τὸν Καβάλανον, ἤν καὶ κατέλαβεν. Ἀλλὰ ἡ πέμπτη μεραρχία ἐν Κοζάνῃ ἀπεσπάσθη τοῦ κυρίου σώματος καὶ ἔλαβε διαταγὴν νὰ βαδίσῃ πρὸς βιορρᾶν ἐπὶ τῆς δημοσίας ὁδοῦ Μοναστηρίου, ἡ δὲ ὑπὸ τὸν Γεννάδην ταξιαρχίᾳ διηυθύνθη πρὸς τὰ Γρεβενὰ καὶ κατέλαβεν αὐτὰ σχεδὸν ἀμαχητί.

Ἡ πέμπτη μεραρχία διευθυνομένη πρὸς τὸ Μοναστήριον διήρχετο διὰ τῆς πεδιάδος τοῦ Καβάλαρος κατοικουμένης ὑπὸ ἀμιγῶν Τούρκων, τῶν καλούμενων Κονιάρων ἐκ τοῦ Ἰκονίου τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Εἰς τὸ μέρος τοῦτο εἶχον συγκεντρωθῆ πλεῖστα τάγματα τουρκικοῦ στρατοῦ μετὰ πυροβολικοῦ, ἐνισχύθησαν δὲ ταῦτα καὶ ὑπὸ Ισχυροῦ σώματος ἐντοπίων ἀτάκτων. Τὴν τουρκικὴν ταύτην δύναμιν συνήντησεν ἡ πέμπτη μεραρχία τῇ 16 Ὁκτωβρίου παρὰ τὸ χωρίον Ἀλμπάκιοι καὶ συνάψασα σφραγίδαν μάχην ἥραγκασεν αὐτὴν νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸς τὸ Σόοροβιτζ. Δισχύλιοι Τοῦρκοι ἐφονεύθησαν καὶ περὶ τοὺς ἐπτακοσίους ἥχιμαλωτίσθησαν. Εἰς χειρας τῶν νικητῶν περιηλθον ἐπὶ τὰ πυροβόλα καὶ διακόσια κιβώτια δοβίδων. Μετὰ τὴν περιφανῆ ταύτην νίκην ἡ πέμπτη μεραρχία ἐξηκολούθησε τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν τῆς,

‘Η ἔβδομη μεραρχία, ήτις εἶχε παραμείνει ἐν Λαρίσῃ ώς ἐφεδρεία, ἔλαβε διαταγὴν παρὰ τοῦ διαδόχου ἀρχηγοῦ τῇ 11 Ὁκτωβρίου, ὅπως προελάσῃ καὶ καταλάβῃ τὴν Αἰκατερίνην. Διὰ Τυρνάβου καὶ Ἐλασσῶνος διημύνθη αὕτη πρὸς τὰ στενὰ τῆς Πέτρας τοῦ Ὀλύμπου, τὰ δύοια καὶ διέβη παρ’ ὅλα τὰ δυσπέρβιλητα καλύμματα, ἄτινα ἀνὰ πᾶν βῆμα συνήντα. Διέσχισε φάραγγας, ἀτραποὺς καὶ ἄλλα δυσβατώτατα μέρη τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν Πιερίων δρέων. Ἐκεῖ δὲ δύον καὶ αὐτὴν ἡ διάβασις τοῦ πεζικοῦ καθίστατο προβίηματική, τὸ Ἑλληνικὸν πυροβολικὸν κατώρθωσε νῦναιρηθῆ εἰς ὕψος 520 μέτρων μὲν ἀπότομον κλίσιν 45°, ἀπειλούμενον ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ καταρημισθῇ ἐντὸς βαθυτάτων βαράθρων. Ως ἡ διάβασις τῶν Καμβουνίων ὑπὸ τῆς τετάρτης μεραρχίας, οὗτοι καὶ ἡ διάβασις τῶν στενῶν τῆς Πέτρας ὑπὸ τῆς ἔβδομης ἀποτελεῖ ἄθλον ἐκ τῶν ἀξιομημονευτοτέρων τῆς νυκτφόρου Ἑλληνικῆς ἐκστρατείας τοῦ 1912.

Τὰ στενὰ τῆς Πέτρας κατεῖχεν ἴσχυρὰ τουρκικὴ δύναμις, ήτις ὡς ἐκ τοῦ δχυρωτάτου τῆς θέσεως καθίστατο δυσκαταγώνιστος. Ἡ Ἑλληνικὴ μεραρχία ἐπετέθη μετὰ μεγάλης ὁρμῆς κατὰ τῶν Τούρκων καὶ μάχη κρατερὰ συνήφθη. Οἱ Τούρκοι παρὰ τὴν πείσμονα ἐν ἀρχῇ ἄλιυναν, μὴ δυνάμενοι νῦν ἀνθέξωσιν εἰς τὰς σφοδρὰς ἐπιθέσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ πεζικοῦ καὶ εἰς τὸ ἀποτελεσματικὸν πῦρ τοῦ πυροβολικοῦ, ἥναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλίπωσι τὰς θέσεις των τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην καὶ τέλος κατασυντριβέντες ὑπεχώρησαν ἀτάκτως. Οὗτοι δὲ ἐντὸς δλίγων δρῶν οἱ ‘Ἐλληνες ἔγειναν κύριοι τῶν περιφήμων στενῶν τῆς Πέτρας (15 Ὁκτωβρίου) :

Μετὰ τὴν ἐκπόρθησιν τῶν στενῶν τῆς Πέτρας η ἔβδομη μεραρχία προελάσασα ἔφθασεν αὐθημερὸν εἰς Αἰκατερίνην, δύον, ενδίσκοντο ἔξαπισχίλιοι Τούρκοι ὀχυρωμένοι ἐπὶ τινῶν κορυφογραμμῶν καὶ λόφων. Καὶ ἐνταῦθα συνήφθη μάχη σφοδροτάτη, ήτις διήρκεσε μέχρις ἐσπέρας καὶ ἀπέληξεν εἰς τελείαν ἥτταν τῶν Τούρκων.

Αἱ ἀπώλειαι ἐκατέρωθεν ὑπῆρξαν μεγάλαι ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν συγκρουσθέντων στρατευμάτων. Ἡ Αἰκατερίνη κατελήφθη ὑπὸ τῶν ‘Ἐλλήνων ἐν μέσῳ ἀπεριγράπτου ἐνθουσιασμοῦ.

‘Ο παρὰ τὴν Αἰκατερίνην ἥττηθεις τουρκικὸς στρατὸς ὑπεχώρησεν εἰς τὴν βιορειοδυτικῶς ταύτης κειμένην κωμόπολιν Κίτρος καὶ λαβὼν ἐνισχύσεις ἥτοι μάζετο γύρητισταθῆ καὶ πάλιν εἰς τὴν προέλασιν
Φήφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πόλιτικῆς

τῶν νικητῶν Ἐλλήνων. Ἄλλος δὲ ἔβδόμη μεραρχία μολονότι ἵτο καταπετονημένη ἐκ τῆς μαροῦ πορείας ἐπελθοῦσα τὴν ἐπιοῦσαν κατενίκησε καὶ πάλιν τὸν ἐχθρὸν καὶ καταδιώκουσα αὐτὸν ἔφθασεν εἰς τὸ παρὰ τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον Ἐλευθεροχώριον ἐκεῖθεν δὲ προελαύνουσα πρὸς βορρᾶν διέβη τὸν ποταμὸν Ἀλιάκμονα καὶ ἔφθασε πλησίον τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Γιδᾶ, τῇ 19 Ὁκτωβρίου, πρώτη ἡμέρᾳ τῆς μάχης τῶν Γιαννιτσῶν.

§ 27. *Ἡ μάχη τῶν Γεννιτσῶν καὶ ἡ παρὰ τὸ Πλατύ.*—Εὑρισκόμενος ἐν Βερροίᾳ δὲ διάδοχος ἔμαθεν ὅτι μεγάλαι ἐχθρικαὶ δυνάμεις συγκεντροῦνται εἰς τὰ Γεννιτσὰ παρὰ τὴν ἀρχαίαν Πέλλαν. Καὶ ἀληθῶς οἱ Τοῦρκοι μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ἐλλήνων κατάληψιν τῶν στενῶν τῶν Καμβουνίων καὶ τοῦ Ὀλύμπου βλέποντες ἀπειλουμένην καὶ αὐτὴν τὴν Θεσσαλονίκην συνεκέντρωσαν εἰς τὰ Γεννιτσὰ τὰς κυριωτέρας αὐτῶν δυνάμεις, αἵτινες ἀπετελοῦντο ἐκ τοῦ στρατιωτικοῦ σώματος τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἐκ τῆς στρατιᾶς τοῦ Στρυμόνος κατελθούσης ἐκ Σερρῶν, καὶ ἀνήρχοντο εἰς 30,000· ἔτερον δὲ σῶμα τουρκικὸν ἐκ 10,000 ἀνδρῶν κατέλαβε τὰς γεφύρας τοῦ ποταμοῦ Λουδία, τουρκιστὶ Καρά-Ἀσμάκ, παρὰ τὸ χωρίον Πλατύ. Οἱ Τοῦρκοι ἐσχεδίαζον νὰ ἐπιτεθῶσι ἐκ τῶν πλαγίων καὶ ἐκ νότων κατὰ τῆς νικηφόρου στρατιᾶς τοῦ διαδόχου καὶ οὕτω ἐμποδίσωσι τὴν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην προέλασιν αὗτῆς.

Οἱ διάδοχοι ἀντιληφθεὶς τὸν σκοπὸν τῆς συγκεντρώσεως ταύτης τῶν ἐχθρῶν εἰς τὰ Γεννιτσὰ καὶ θέλων νὰ καθαρίσῃ ὀλοτελῶς τὸ ἔδαφος ἀπὸ παντὸς λειψάνου ἐχθρικοῦ στρατοῦ μετέβαλε κατεύθυνσιν πορείας καὶ στρατείς πρὸς βορρᾶν δι’ ἀστραπαιάς ταχύτητος παρ’ ὅλην τὴν ἐπικρατοῦσαν κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας κακοκαιρίαν φθάνει εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Γεννιτσῶν τὴν νύκτα τῆς 18-19 Ὁκτωβρίου, ἔνθα καὶ ἐστρατοπέδευσε. Οἱ Τοῦρκοι εἶχον καταλάβει λίαν δυσράς θέσεις πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς δυσμὰς τῆς πόλεως, εἶχον τοποθετήσει τὰ πυροβόλα των οὕτως ὥστε νὰ είνε προκεκαλυμμένα, καὶ εἶχον ἐπισημάνει πάσας τὰς θέσεις τῆς ἐπιθέσεως.

Τῇ 19 Ὁκτωβρίου ἤρχισε γενικὴ μάχη. Οἱ Ἐλληνες ἐπετέθησαν δρμητικώτατοι, ἀλλὰ καὶ οἱ Τοῦρκοι ἡμύνοντο λυσσωδῶς. Ἡ μάχη διήρκεσε ωρὶς ὅλην τὴν ἡμέραν. Οἱ Τοῦρκοι ὑποστάντες τρομερὰς ζημίας, δι’ ἐπῆλθε νῦν μέτεγώπονταν ἀτάκτως στὸς τοὺς ἀμέσως μετὰ τῆς φημιοποίηθηκε απὸ τὸ Ινστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

πόλεως συνεχομένους λόφους. Τὴν γύκτα ἔξερδαγή φοβερὰ θύελλα μετ' ἀστραπῶν, βροντῶν καὶ ὁγδαιοτάτης βροχῆς. Καθ' ὅλην τὴν γύκτα δὲ ἐλληνικὸς στρατὸς ἐτίρησεν ἐπαφὴν μετὰ τοῦ ἐχθροῦ, δὲ διάδοχος μετὰ τοῦ ἐπιτελείου του διῆλθε τὴν γύκτα ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ὑπὸ βροχὴν ὁγδαίαν καὶ ψυχὸς δριμοῦ.

Οἱ Τοῦρκοι, λαβόντες ἐνισχύσεις κατὰ τὸ διάστημα τῆς γυκτός, παρὰ τὴν προέλασιν τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ ἀπεφάσισαν καὶ πάλιν νῦν ἀντισταθῶσι τὴν ἐπιοῦσαν. Κέντρον τῆς ἀντιστάσεως ἦτο τὸ πρὸς βιορᾶν τῆς πόλεως κείμενον νεκροταφεῖον, ὃπου ὑπῆρχον ἴσχυρὰ προχώματα. Τὴν ἐπιοῦσαν ἐπανελήφθη ἡ μάχη. Οἱ Ἑλληνες ἐπετέθηθησαν ἀκάθετοι. Οἱ Τοῦρκοι ὑπερήσπιζον ἀπεγνωσμένως τὰς θέσεις των. Τέλος μετὰ τετράωρον ἀγῶνα οἱ Τοῦρκοι συντριβέντες ἐτράπησαν εἰς φυγὴν καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἄλλη μάχη, ὅχι διλγώτερον σφοδρά, ἀλλ' ἐν μικροτέρᾳ κλίμακι, συνήφθη παρὰ τὸν ποταμὸν Λουδίαν ἡ Καρδά Ασμάκ. Ἡ μόλις καταφθάσασα ἐξ Αἰκατερίνης ἐβδόμη μεραρχία διετάχθη ὑπὸ τοῦ διαδόχου νὰ καταλάβῃ τὰς γεφύρας τοῦ Ἀξιοῦ καὶ φράξῃ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ ἐχθροῦ. Εἰς τὸ χωρίον Πλατύ, παρὰ τὴν σιδηρᾶν γέφυραν τοῦ Λουδία, συνηντήθη μετὰ ἴσχυρᾶς τουρκικῆς δυνάμεως, ἥτις, ὡς προείπομεν, ἐστάλη ἵνα καταλάβῃ τὰς γεφύρας τοῦ ποταμοῦ τούτου. Πεισματώδης μάχη συνήφθη, ἥτις διήρκισε πέντε ὥρας. Ὁ ἐχθρὸς δεκατισθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ πυροβολικοῦ ἐτράπη εἰς ἄτακτον φυγήν, χωρὶς νὰ προλάβῃ νὰ καταστρέψῃ τὴν σιδηρᾶν σιδηροδρομικὴν γέφυραν τοῦ Λουδία, ἥν εἶχεν ὑπονομεύσει καὶ ἦν κατέλαβον οἱ Ἑλληνες.

Αἱ ἀπώλειαι τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν μεγάλην μάχην τῶν Γενιτσῶν καὶ τὴν σύγχρονον παρὰ τὸ Πλατύ ἀνῆλθον εἰς δισκιλίους νεκροὺς καὶ τραυματίας, αἱ δὲ τῶν Τούρκων ὑπερέβησαν τοὺς τετρακισχιλίους. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἀποσυνετέθη πλέον. Εἰς γειρας τῶν νικητῶν περιῆλθον πυροβόλα, πολυβόλα, πυρομαχικά, πληθὺς λαφύρων καὶ μέγας ἀριθμὸς αἰχμαλώτων.

§ 28. *Κατάληψις τῆς Θεσσαλονίκης (26 Οκτωβρίου).* — Ἡ μάχη τῶν Γενιτσῶν καθάρισε τὸ ζήτημα τῆς καταλήψεως τῆς Θεσσαλονίκης. Ὁ ἡττημένος τουρκικὸς στρατὸς ἐτράπη πανικόβλητος πρὸς δυσμὰς πρὸς τὸν Ἀξιὸν ποταμὸν καὶ οὐδὲ κανένα ἐπεγείρησε νὰ ὑπεραγωγοῖσται ἡθικήκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

σπίσῃ τὸ στρατηγικὸν τοῦτο σημεῖον. Ἰνα δ' ὅμως ἀνακόφῃ τὴν ταχύτητα τῆς ἐλληνικῆς καταδιώξεως ἀπεπειράθη νὰ καταστρέψῃ τὰς ἐπὶ τοῦ Ἀξιοῦ γεφύρας. Καὶ τὴν μὲν ξυλίνην γέφυραν τῆς δημοσίας ὁδοῦ κατέστρεψεν ἐξ ὅλοκλήρου, τὴν δὲ σιδηρᾶν τοῦ σιδηροδρόμου ἐν μέρει. Ταύτην, οἱ Ἐλληνες ἐπεσκεύασαν ἐν τάχει. Μὴ ἐπαρκούσης δ' ὅμως μόνης τῆς γεφύρας ταύτης διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ, ἐκρίθη ἀναγκαῖον νὰ κατασκευασθῶσιν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ δύο προσωριναὶ ξύλιναι γέφυραι, πλάτους διακοσίων ποδῶν ἐκάστη, διὰ ξυλείας μεταφερομένης ἐκ μικροτάτης ἀποστάσεως. Ἀλλ' ἐπῆλθον βροχαὶ ὁργαῖαι καὶ τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ ἐξωγκώθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε τὸ ἔργον τῆς γεφυρώσεως τοῦ ποταμοῦ ἀπέβαινε καὶ δυσχερεῖς καὶ ἐπικίνδυνον. Τοῦτο ἐπεβράδυνεν ἐπὶ τινας ἡμέρας τὴν προέλασιν τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, ἣ δὲ βραδύτης αὕτη ὑπῆρξεν ἀνυπολογίστως ἐπιζημίᾳ εἰς τοὺς Ἐλληνας, ὡς θὰ δηλωθῇ ἐκ τῶν κατωτέρω. Αἱ γέφυραι τέλος κατεσκευάσθησαν καὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 24 Ὁκτωβρίου ἥρχισεν ἡ διάβασις τῆς ἐλληνικῆς στρατιᾶς, ἐξηκολούθησε δὲ καθ' ὅλην τὴν νύκτα, καὶ συνετελέσθη τὴν ἐπαύριον, μεθ' ὃ ἡ ἐλληνικὴ στρατιὰ προελάσασα ἔφθασεν αὐθημερόν εἰς τὸν Ἐζέδωρον ποταμὸν καὶ ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὴν δεξιὰν ὅχθην αὐτοῦ.

Οἱ Τοῦρκοι ὑποχωρήσαντες ἐκ Γενιτσῶν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, κατέλαβον τὰ πρὸ αὐτῆς ὑψώματα καὶ ὠχυρώθησαν. Μετ' αὐτῶν δὲ ἦνώθη καὶ ἡ φρουρὰ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τὸ ὅλον τῶν τουρκικῶν δυνάμεων ἀνήρχετο κατ' ἀρχὰς εἰς τεσσαράκοντα χιλιάδας ἀνδρῶν· ἀλλ' ὃ ἐκ τῆς ἡττῆς τῶν Γενιτσῶν καταλαβών τοὺς Τούρκους πανικὸς ἦλαττωσε τὰ πρὸ τῆς Θεσσαλονίκης στρατεύματα αὐτῶν εἰς τριάκοντα χιλιάδας, διότι οἱ ἐκ Μακεδονίας Τοῦρκοι στρατιῶται ἐλιποτάκτησαν.

Καθ' ὅλην τὴν 25 Ὁκτωβρίου ὁ διάδοχος ἡσκολήθη εἰς τὴν Ἀηψιγ μέτρων τοιούτων, ὥστε ἡ ἐπίθεσις κατὰ τῶν τουρκικῶν θέσεων νὰ φέρῃ ἀμεσον ἀποτέλεσμα. Ἀλλ' ἐν ᾧ τὰ πάντα ἤσαν ἔτοιμα διὰ τὴν ἐπίθεσιν, τὴν ἐσπέραν τῆς 25 Ὁκτωβρίου οἱ ἐν Θεσσαλονίκῃ προέσεντοι τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας, Γερμανίας καὶ Αὐστρίας μετὰ τοῦ φρονδαράρχου τῆς πόλεως μετέβησαν εἰς τὸ ἐλληνικὸν στρατηγεῖον ἐν Τοπσίῳ, ἥμίσειαν ὕστερα ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης, ὡς ἀντιρόσωποι τοῦ Ψηφίσποιηθῆκε ἀπὸ τὸ Ινστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ἀρχηγοῦ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων Ταχσίν πασσᾶ καὶ ὑπέβαλον εἰς τὸν διάδοχον προτάσεις περὶ παραδόσεως τῆς πόλεως καὶ τοῦ στρατοῦ ἐπὶ τῷ ὅρῳ νὰ κρατήσῃ ὁ στρατὸς τὰ ὅπλα, ἀλλὰ νὰ μείνῃ οὐδέτερος μέχρι τέλους τοῦ πολέμου.⁶ Ο διάδοχος ἀπέρριψε τὸν ὅρον τούτον καὶ ἵξιώσεν ἀπαραβάτως νὰ τῷ παραδοθῇ ἡ Θεσσαλονίκη μετὰ τῶν ὀχυρωμάτων τοῦ Καρᾶ-Μπουροῦ καὶ ὁ στρατὸς νὰ καταθέσῃ τὰ ὅπλα κηρυσσόμενος αἰχμάλωτος πολέμου.⁷ Εδώκε δὲ προθεσμίαν μέχρι τῆς 6ης πρωΐνης ὥρας τῆς 26 πρὸς ὅριστικὴν ἀπάντησιν.⁸ Επειδὴ δὲ μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης δὲν ἔλαβε τὴν ἀναμενομένην ἀπάντησιν, τὴν 9ην καὶ 35' π. μ. διέταξε τὸν στρατὸν νὰ προελάσῃ πρὸς μάχην.⁹ Ότε δ' ὅμως ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἤλθεν εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὰς τουρκικὰς προφυλακὰς περὶ ὥραν 4 1)2 μ. μ. ὁ Ταχσίν πασσᾶς ἐπεμψε δι' ἀξιωματικοῦ ἐπιστολὴν πρὸς τὸν διάδοχον, δι' ἣς ἐδίλου ὅτι ἀπεδέχετο πάντας τοὺς ὄφους αὐτοῦ περὶ παραδόσεως.¹⁰ Ο διάδοχος ἀμέσως διέκλιψε τὴν προέλασιν τοῦ στρατοῦ τοῦ καὶ ἀπέστειλε δύο ἀξιωματικοὺς πρὸς σύνταξιν τοῦ πρωτοκόλλου τῆς παραδόσεως.

Μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ πρωτοκόλλου τῆς παραδόσεως ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἀμέσως κατέλαβε κυκλωτερῶς τὰς πέριξ τῆς Θεσσαλονίκης λοφοσειρὰς πρὸς πρόληψιν πάσις παρασπονδίας ἐκ μέρους τῶν Τούρκων, μέρος δὲ αὐτοῦ κατηύλισθη εἰς τοὺς παρὰ τὰ πρόσθυρα τῆς πόλεως κάյπους. Τὴν 27^ο Οκτωβρίου ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς εἰσῆλθε πανηγυρικῶς εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ κατέλαβεν αὐτὴν μετὰ τοῦ Καρᾶ-Μπουροῦ.¹¹ Ο τουρκικὸς στρατὸς ἀνερχόμενος εἰς εἴκοσι πέντε χιλιάδας κατέθηκε τὰ ὅπλα καὶ ἐκηρύχθη αἰχμάλωτος πολέμου, ἀλλ' οἱ ἀξιωματικοὶ κατὰ συγκατάβασιν τοῦ διαδόχου παρέιειναν ἐλεύθεροι καὶ ἐκράτησαν τὰ ξίφη τῶν ἐπὶ τῷ λόγῳ τῆς τιμῆς ὅτι δὲν θὰ λάβωσι μέρος εἰς τὸν παρόντα πόλεμον.¹² Άλλ' ἐπειδὴ τινὲς τῶν ἀξιωματικῶν ἐφωράθησαν μετ' ὀλίγον διενεργούντες συνωμοσίαν ἐν Θεσσαλονίκῃ, μετηνέχθησαν ἀπαντες οἱ Τούρκοι ἀξιωματικοὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἐλλάδος.

Ἐκτὸς τῶν αἰχμαλώτων περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων ἐκατὸν τηλεβόλα, ἐβδομήκοντα χιλιάδες ὅπλα, δισχίλιοι ὄπτοι καὶ μεγάλη ποσότης πολεμεφορδίων καὶ στρατιωτικῶν εἰδῶν.

Διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως ἐκ Σερρῶν τῆς τουρκικῆς στρατιᾶς τοῦ Στρυμόνος ἀπασαὶ ἡ ἀνατολικὴ Μακεδονία ἐμεινεν ἐντελῶς ἀφρούρη-Ψηφιοποίηθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τος ἐπωφεληθεὶς δ' ἐκ τῆς μοναδικῆς ταύτης εὐκαιρίας δι Βούλγαρος στρατηγὸς Θεοδωρῷ φ μετὰ μᾶς ὅλης μεραρχίας ἐπεχείρησεν ἀναίματον στρατιωτικὸν περίπατον ἀνά τὴν χώραν ἐκείνην, καθ' ὃν χρόνον δὲ ἐλληνικὸς στρατὸς συνῆπτεν αἰματηροτάτας μάχας κατὰ τῶν δύο τουρκικῶν στρατιῶν ἡνωμένων ἐν Γενιτσοῖς. Τὸ διπόγευμα δὲ τῆς 27 Ὁκτωβρίου, ὅτε εἶχε συντελεσθῇ ἡ κατάληψις τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ, ἀνηγγέλθη ὅτι βουλγαρικὸν ἵππικὸν ἐνεφανίσθη πρὸς βορρᾶν τῆς Θεσσαλονίκης εἰς ἀπόστασιν τριάκοντα χιλιομέτρων καὶ ὅτι βουλγαρικὴ μεραρχία ἥρχετο ὅπισθεν αὐτοῦ. Ὡς ἔμαθε τοῦτο ὁ διάδοχος, εἰδοποίησεν ἐγγράφως τὸν Βούλγαρον διοικητὴν τῆς μεραρχίας ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη εἶχεν ἥδη παραδοθῆ εἰς τοὺς Ἑλληνας καὶ ὅτι ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἀφωπλίσθη. Ἐν τούτοις τῆς 28 Ὁκτωβρίου ἡ βουλγαρικὴ μεραρχία ἐφθασεν ἔξω τῆς Θεσσαλονίκης, ὃ δὲ διοικητὴς αὐτῆς στρατηγὸς Θεοδωρῷ παρουσιασθεὶς εἰς τὸν διάδοχον παρεκάλεσεν αὐτὸν νὰ ἐπιτρέψῃ ἵνα γείνωσι δεκτὰ εἰς τὴν πόλιν δύο τάγματα βουλγαρικοῦ στρατοῦ, διότι ἡσαν ἐξηντλημένα ἐκ τῆς κοπώσεως. Ἡ παρακλησίς τοῦ Θεοδωρῷ ἐγεινεν εὐχαρίστως δεκτὴ ὑπὸ τοῦ διαδόχου καὶ εἰσῆλθον τὰ δύο βουλγαρικὰ τάγματα καὶ ἐτέθησαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἑλληνος φρουράρχου. Ἄλλος ἀντὶ τῶν δύο ταγμάτων εἰσῆλθον κατόπιν καὶ ἄλλα καὶ τέλος ὅλοκληρος ἡ βουλγαρικὴ μεραρχία ἐκ τριάκοντα πέντε χιλιάδων ἀνδρῶν. Τὸ ἀτυχὲς τοῦτο ἐπεισόδιον προκάλεσε προστριβάς μεταξὺ τῶν συμμάχων Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων καὶ παρεσχέθησαν ἐκ τούτου οὐχὶ μηδομένη δυσχέρεια εἰς τὴν ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐλληνικὴν διοίκησιν.

Τῇ 30 Ὁκτωβρίου εἰσῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ δι βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων Γεώργιος Α', ἵνα χαιρετίσῃ τὸν νικητὴν νιόν του, ἡ δὲ γενομένη εἰς τὸν βασιλέα ὑποδοχὴ ὑπῆρξεν ἐνθουσιωδεστάτη.

§ 29. *Αἱ περιπέτειαι τῆς πέμπτης μεραρχίας.*— Ἡ πέμπτη μεραρχία μετὰ τὴν παρὰ τὸ Ἀλμπάκιοῦ μάχην προελαύνουσα εἰς Μοναστήριον ἐφθασε μέχρι τοῦ χωρίου Μπανίτσης, ἀλλοὶ αἴφνης εὑρέθη ἀπέναντι διπλασίων τουρκικῶν δυνάμεων. Ἡ παρουσία τῶν δυνάμεων τούτων ἐφαίνετο κάπως μυστηριώδης, διότι ἡ πρὸς νότον τοῦ Μοναστηρίου ὅδος ἐθεωρεῖτο ἐκ πληροφοριῶν ὡς μὴ ἔχουσα πολυάριθμον στρατὸν τουρκικόν. Ἄλλα τὸ πρᾶγμα ἐξηγήθη κατόπιν. Τρεῖς σερβικαὶ στρατιαὶ κατήρχοντο ἐκ βορρᾶ συγκεντρωτικῶς πρὸς τὸ Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Μοναστήριον. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἐν Μοναστηρίῳ τουρκιῶν στρατευμάτων Τζαβῆτ πασσᾶς ἔμαθεν ὅτι Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐβάδιζεν ἐκ νότου κατὰ τοῦ Μοναστηρίου. Ἐὰν οὗτος κατελάμβανε τὴν Φλώριναν καὶ ποὺ πάντων τὰ στενὰ τοῦ Ποσιδερίου, ἥθελεν ἀποκλείσει τὴν μόνην ὁδὸν τῆς ὑποχωρήσεως τῶν Τούρκων πρὸς τὰ Ἰωάννινα. Ὁ κίνδυνος ἐφαίνετο ἔτι μεγαλεῖτερος εἰς τὸν Τζαβῆτ πασσᾶν, διότι δὲν ἐγνώριζε τὸν ἀριθμὸν τῶν κατὰ τοῦ Μοναστηρίου ἐπερχομένων ἐλληνικῶν στρατευμάτων. Ὅθεν ἐπῆλθε κατὰ τῆς πέμπτης μεραρχίας μετὰ πολὺ ὑπεροχῶν δυνάμεων καὶ προσέβαλεν αὐτὴν δρμητικῶς τῇ 21 Ὀκτωβρίου παρὰ τὴν Μπάνιτσαν. Οἱ Ἑλληνες ἡμύνθησαν γενναίως καὶ ἀπέκρουσαν τὰς λυσσώδεις ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων ἀλλ᾽ ἀπειλούμενοι νὰ κυκλωθῶσιν ἡναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι πρὸς τὸ Σόροβιτς. Ἐκεῖ κατὰ τὰς πρωϊνὰς ὡρας τῆς 24 πρὸς τὴν 25 Ὀκτωβρίου ὑπέστησαν αἰφνιδίαν ἐπίθεσιν ἐκ μέρους τῶν Τούρκων, ἥτις ἐφερεν αὐτοὺς δρίσω πρὸς τὴν Κοζάνην μετὰ σοβαρῶν ἀπωλειῶν εἰς νεκροὺς καὶ τραυματίας.

Δὲν γνωρίζει τις ποῦ πρέπει ν' ἀποδώσῃ τὴν μεγάλην ταύτην συμφροδάν, εἰς μοιραῖον ἀτύχημα ἢ εἰς ἀμέλειαν τῶν Ἑλλήνων περὶ τὴν φρούρησιν. Πιθανὸν νὰ μὴ ἐξησκήθη ἄγρουπνος φρούρησις, ὡς ἀπήτει ἡ ἐγγυτάτη γειτνίασις φοβεροῦ ἐχθροῦ. Ἄλλα καὶ τοῦτο ἀν συνέβη, πρέπει ἐν τῇ κρίσει νὰ ληφθῇ ὑπὲρ ὅψιν ὅτι τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα ἥσαν τελείως ἐξηγντλημένα ἐκ τῶν μακρῶν καὶ ταχυτάτων πορειῶν εἰς χώραν δύσβατον καὶ πλήρη τελμάτων. Ὁλόκληρος ἡ Ἑλληνικὴ μεραρχία μικροῦ δεῖν κατεστρέφετο, ἀλλ᾽ ἔσωσαν αὐτὴν δύο πυροβολαρχίαι, διοικούμεναι ὑπὸ τῶν λοχαγῶν Δελαπόρτα καὶ Κοσκινᾶ.

Εἰς τὰς πυροβολαρχίας ταύτας εἶχον δοθῆ διαταγαὶ νὰ συγκρατήσωσι τὸν ἐχθρὸν μέχρις ὅτου ἡ μεραρχία ἐκτελέσῃ τὴν ὑποχωρήσιν τῆς, εἰς δὲ τὰς διαταγὰς ταύτας οἱ πυροβοληταὶ ὑπήκουσαν μέχρις ὅτου καὶ ὁ τελευταῖος αὐτῶν ἐπεσε νεκρὸς ἐπὶ τοῦ κανονίου του.

Ὁ ἡρωϊσμὸς τοῦ λοχαγοῦ Κοσκινᾶ ὑπῆρξεν ἀπαράμιλλος. Διαταχθεὶς οὗτος τὴν τελευταίαν στιγμὴν νὰ ὑποχωρήσῃ, ἥρνήθη νὰ πράξῃ τοῦτο, ἀν δὲν τῷ ἐστέλλετο ἐγγραφος διαταγῆ. Ἐπεσε λοιπὸν μετὰ τῶν γενναίων πυροβολητῶν του, ὡς ἐπεσε καὶ ὁ λοχαγὸς Δελαπόρτας καὶ ὁ ὑπολακαγὸς Ἀδάμ Δούκας ἡρωϊκῶς μαχόμενοι. Αἱ σώσασαι τὴν μεραρχίαν δύο πυροβολαρχίαι ἀπωλέσθησαν.

“Ο Τζαβήτ πασσᾶς, ἀφήσας τὸ ἥμισυ τῆς δυνάμεως του ἵνα συνέχῃ τὴν πέμπτην μεραρχίαν εἰς Κοζάνην, αὐτὸς ἐπέστρεψεν εἰς Μοναστήριον, διότι ἔμαθε τὴν προσέγγισιν τῶν Σέρβων.

§ 30. Προέλασις τῆς στρατιᾶς τοῦ διαδόχου πρὸς τὸ Μοναστήριον. — “Ο διάδοχος, μαθὼν τὴν συμφορὰν τῆς πέμπτης μεραρχίας καὶ τὴν ὑποχώρησιν αὐτῆς πρὸς τὴν Κοζάνην, ἐσπευσε ν' ἀποστείλῃ ἐπικουρούς, τὴν δὲ 2αν Νοεμβρίου δλόκληρος ἡ Ἑλληνικὴ στρατιὰ ἐκ Θεσσαλονίκης ἐστράφη πρὸς τὸ Μοναστήριον.

Τῇ δη Νοεμβρίου ἡ πέμπτη μεραρχία ἀνασυνταχθεῖσα καὶ ἐνισχυθεῖσα δι' ἐπικουριῶν συνῆψε πεντάωρον πεισματώδη μάχην πρὸς τοὺς Τούρκους παρὰ τὸ Κομανό, καὶ οὐ μόνον ἐτρεψεν αὐτοὺς εἰς φυγὴν, ἀλλ' ἐκνορίευσε καὶ δύο πεδινὰ τηλεβόλα.

Τὸ κύριον σῶμα τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ προελαῦνον ταῦτοχρόνως διὰ Βοδενῶν, Γραμματικόβου καὶ Κοζάνης ὑπὸ διαγδαίαν καὶ συνεχῆ βροχὴν συνῆψε πρὸς τὸν ἀνθιστάμενον ἐχθρὸν διαιρόρους μάχας παρὰ τὴν Καστρανίτζαν, παρὰ τὸ Ὀστροβόν καὶ παρὰ τὸ Σόροβιτς, καὶ συνέτριψεν αὐτόν, διελθὸν δὲ τὰ στενὰ τοῦ Γκαρνιτζόβου καὶ Γκριλ-Δερβίεν κατεδίωξε τὸν ἐχθρὸν πρὸς τὴν Φλώριναν καὶ κατέλαβε τὴν πόλιν ταύτην.

Ἐν Φλώρινῇ δῆδιάδοχος ἀνέκουψε τὴν πρὸς τὰ πρόσωπα πορείαν του, διότι τὸ Μοναστήριον πρὸ μικροῦ εἶχε παραδοθῆ εἰς τοὺς συμμάχους Σέρβους.

Ἐν μέγα τμῆμα τοῦ ἐν Μοναστηρίῳ τουρκικοῦ στρατοῦ ἀποσπασθὲν κατὰ τὴν σερβικὴν προσβολὴν ὑπεχώρησε πρὸς νότον διὰ Φλώρινης διευθυνόμενον εἰς Ιωάννινα. Τοὺς ὑποχωροῦντας ἐπρόφθασε καὶ κατεδίωξεν δ Ἑλληνικὸς στρατὸς καὶ πολλοὺς μὲν ἐκ τῶν διπισθεν ἐρχομένων ἐφόνευσε, τρισκαλίους δὲ ἥκμαλώτισεν. Ο ὑποχωρήσας τουρκικὸς στρατός, ἀνερχόμενος εἰς τριάκοντα χιλιάδας, συνεκεντρώθη εἰς Κορυτσάν καὶ ἀπέστειλε σώματα εἰς Βιγλίτσαν. Ἄλλα καὶ τὰ σώματα ταῦτα ἔξετοπίσθησαν ἐκ τῆς Βιγλίτσης ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ ὑπεχώρησαν εἰς τὸ στενὸν τοῦ Τσαγκόνι, καὶ ἡ Κορυτσά κατελήφθη κατόπιν μάχης τῇ 6 Δεκεμβρίου. Κατελήφθη δὲ ὁσαύτως καὶ ἡ Καστορία. Καὶ εἰς τὸ Τσαγκόνι ἔγεινεν αἵματηρα μάχη καὶ οἱ Τούρκοι ἡττηθέντες κατεδιώχθησαν μέχρι τῶν στενῶν τοῦ Κιάρο καὶ ἐκεῖθεν πρὸς τὸ Λιασκοβίνι. Ἄλλα παρ' ὅλην τὴν σύντονθυ κατά-

δίωξιν τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ εἰκοσακισχύλοι περίπου Τοῦρκοι διεσώθησαν εἰς Ἰωάννινα καὶ ἐνίσχυσαν κατὰ πολὺ τὴν ὑπὸ τῶν Ἐλλήνων πολιορκούμενην φρουρὰν τῆς πόλεως ταύτης. Οὕτω συνεπληρώθη ἡ ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ ἀπελευθέρωσις ὅλης τῆς νοτίου Μακεδονίας.

§ 31. Γενικαὶ παραταρήσεις ἐπὶ τῆς μακεδονικῆς ἐκστρατείας. Κατὰ τὴν ἐπίσημον ἀνακοίνωσιν τοῦ ἐπιτελείου τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ ἡ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ διαδόχου στρατιὰ διήνυσεν ἀπὸ Λαρίσης (5 Ὁκτωβρίου) μέχρι Θεσσαλονίκης (26 Ὁκτωβρίου) καὶ ἐκεῖθεν μέχρι Φλωρίνης (7 Νοεμβρίου) ἐντὸς 32 ἡμερῶν 454 χιλιόμετρα ἐν χώρᾳ, τὴν δποίαν εἶνε δυσκερέστατον νὰ φαντασθῇ τις ἦν νὰ περιγράψῃ. Τὰ ἔλη, τὰ ὅρη, καὶ αἱ βαθεῖαι φάραγγες ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ διαδέχονται ἄλληλα ἐν σταθερῷ συνεχείᾳ εἰς τρόπον ὥστε τὴν μίαν ἡμέραν δ ἐλληνικὸς στρατὸς εἶχε ν' ἀναρριχηθῇ ἐπὶ ὑψηλάτων καὶ βραχωδῶν κλιτύων, τὴν ἐπιοῦσαν νὰ διασκίσῃ ποταμοὺς καὶ νὰ διέλθῃ, βυθιζόμενος μέχρι γόνατος, τέλιματα καὶ ὑγρὰ ἐδάφη, καὶ τὴν ἐπομένην νὰ διαβῇ διὰ στενωπῶν μεταξὺ ὑψηλῶν βράχων καὶ κρηπινῶν.

Βαίνων διὰ χώρας, ἐν ἦν ἦν προέλασις διὰ τοὺς εἰδημένους λόγους εἶνε δυσκερεστάτη, ὑπὸ καιρὸν μάλιστα ψυχρὸν καὶ βροχὴν ἀδιάκοπον, καὶ μαχόμενος ἐναντίον ἐχθροῦ ὠχρωμένου ὅπισθεν θέσεων, τῶν δποίων πολλαὶ ὑπὸ στρατιωτικῶν ἀνδρῶν ἐθεωροῦντο ἀπόρθητοι, καὶ μὲ ζωτροφίας δλίγας, δ ἐλληνικὸς στρατὸς ἥνοιξε σταθερῶς τὸν πρὸς τὰ πρόσω πρόμον του καὶ διήνυσε κατὰ μέσον ὁρον δέκα πέντε χιλιόμετρα καθ' ἡμέραν, τοῦθ' ὅπερ προκαλεῖ τὸν θαυμασμόν.

Αἱ δυσκέρειαι τῆς ἐπιμελητείας ἥσαν μεγάλαι, ἀκριβῶς ἔνεκα τῆς ταχείας προειλάσεως τοῦ στρατοῦ. Ἐπειδὴ εἰς τὰ πλεῖστα χωρία, δι' ᾧ διήρχετο δ στρατός, δλόκληρος ἡ πέριξ χώρα εἶχε καταστραφῆ καὶ λεηλατηθῇ ὑπὸ τῶν ὑποχωρούντων τουρκικῶν στρατευμάτων, ἵτο ἀπολύτως ἀδύνατος ἡ προμήθεια τροφίμων ἐπὶ τόπου. Κατ' ἀκολουθίαν ἐπεβάλλετο πάντοτε ἡ ἀποστολὴ προμηθειῶν εἰς τοὺς ἀνδρας διὰ μεταγωγικῶν ὑπὸ τὰς μεγίστας τῶν ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἐδάφους δυσκερειῶν.

Ο ἐλληνικὸς στρατὸς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ πολέμου ἀνήρχετο εἰς ἔκατὸν περίπου χιλιάδας· ἀλλ' ἔκτοτε δ ἀριθμὸς οὗτος ηὔξηθη σημαντικῶς καὶ ἀνῆλθεν εἰς διακοσίας εἴκοσι χιλιάδας ἔνεκα τῆς ἐξ Ἀιγαίου καὶ ἐξ ἄλλων μακρινῶν σημείων τοῦ κόσμου ἀθρόας προσελεύ-

σεως πόλυαριθμων σωμάτων Ἐλλήνων, οῖτινες μετὰ πάσης προθυμίας ἔσπευσαν νὰ προσφέρωσι τὰς ὑπηρεσίας των εἰς τὴν ἀγαπητὴν των πατρίδα.

§ 32. **Ο κατὰ θάλασσαν ἀγών.**— Ὁ κατὰ θάλασσαν ἀγών κατὰ τῆς Τουρκίας διεξήχθη ὑπὸ μόνης τῆς Ἐλλάδος, διότι μόνη αὕτη ἐκ τῶν συμμάχων εἶχε στόλον. Ἡ ὅλη δὲ δρᾶσις τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ὑπῆρξε σπουδαιοτάτη καὶ εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στόλον διφεύλεται κατὰ μέγα μέρος ὁ θρίαμβος τῶν συμμάχων κατὰ τῆς Τουρκίας.

Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὑποναυάρχου Παύλου Κουντουριώτου ἀπέκλεισεν εὐθὺς ἀπ' ἀρχῆς τὸν ἀνώτερον κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν πλοίων τουρκικὸν στόλον ἐντὸς τῶν στενῶν τοῦ Ἐλλησπόντου καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου ἐξήσκεψεν ἀνενόχλητος τὴν κυριαρχίαν τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Κατέλαβε δι' ἀποβατικοῦ στρατοῦ καὶ ἡλευθέρωσε τὰς νήσους Λῆμνον, Θάσον, Ἰμβρον, Τένεδον, Σαμοθράκην, Ψαρά, Αέσβον, Χίον, Σάμον, καὶ ἄλλας, ὡς καὶ τὴν Χαλκιδικὴν χερσόνησον, καὶ ἀπέκοψε πάσαν μετὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας συγκοινωνίαν τῆς Τουρκίας εἰς τρόπον ὃστε νὰ μὴ δύναται αὕτη νὰ μεταφέρῃ τὰ πολυάριθμα ἀσιατικὰ στρατεύματά της εἰς τὸ θέατρον τοῦ πολέμου. Εἰς τὴν Λέσβον καὶ τὴν Χίον ἀπεβιβάσθησαν Ἑλληνικὰ στρατεύματα καὶ κατόπιν πεισματωδῶν μαχῶν κατώρθωσαν νὰ καταβάλωσιν διλοσχερῶς τὰς ἐν τοῖς νήσοις τάνταις ἴσχυρὰς τουρκικὰς φρουρὰς καὶ νὰ ἐξασφαλίσωσι τὴν κατοχὴν τῶν δύο τούτων νήσων.

Ο ἐντὸς τοῦ Ἐλλησπόντου ἐγκεκλεισμένος τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς κοινῆς γνώμης ἐν Τουρκίᾳ ἦναγάσθη νὰ ἐξέλθῃ δις, τῇ 3ῃ Δεκεμβρίου 1912, καὶ τῇ 5ῃ Ἰανουαρίου 1913, καὶ νὰ προκαλέσῃ τὸν Ἑλληνικὸν στόλον εἰς ναυμαχίαν. Κατ' ἀμφοτέρας τὰς ναυμαχίας δι τουρκικὸς στόλος ὑπέστη διλοσχερῆ ἥτταν καὶ πανικόβλητος ἐτράπη εἰς φυγὴν καταδιωκόμενος ὑπὸ μόνης τῆς Ἑλληνικῆς ναυαρχίδος, τοῦ Ἀβέρωφ, προστατευόμενος δὲ ὑπὸ τῶν ἐπακτίων πυροβολείων τοῦ Ἐλλησπόντου κατέφυγεν ἐντὸς αὐτοῦ.

Ἄξιον ἴδιαιτέρας μνείας εἶνε τὸ ἥρωϊκὸν κατόρθωμα τοῦ ὑποπλοιάρχου Νικολάου Βότση, κυβερνήτου τοῦ ὑπὸ ἀριθμὸν 11 τορπιλοβόλου. Τὴν νύκταν τῆς 18ης πρὸς τὴν 19ην Ὁκτωβρίου ὁ Βότσης διαλαμβὼν τὴν προσοχὴν τῶν πυροβολείων τοῦ Καρχ-Μπουργονοῦ, οὗτοίνος

οἱ ἡλεκτρικοὶ προβολεῖς συνεχῶς ἐφώτιζον, εἰσέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἐτορπίλλησεν ἐπιτυχῶς τὸ ἔκει ναυλοχοῦν τουρκικὸν θωρηκτὸν Φετίχ-Μπουλέντ, καὶ κατόπιν ἐξῆλθε, χωρὶς καὶ πάλιν νὰ νοηθῇ ἐκ τῶν πυροβολείων τοῦ Καρᾶ-Μπουροῦ οὕτε νὰ πάθῃ τι ἐκ τῶν ὑποβρυχίων τορπιλῶν, αὔτινες εἶχον τοποθετηθῆνες εἰς τὸ στόμιον τοῦ λιμένος. Τὸ κατόρθωμα τοῦτο τοῦ ὑποπλοιάρχου Βότση ἐνεποίησε μεγίστην κατάπληξιν εἰς πάντας τοὺς ξένους γαντικούς κύκλους.

§ 33. *Ἡ ἡπειρωτικὴ ἐκστρατεία*.—Καθ' ὃν χρόνον δὲ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐν Μακεδονίᾳ ὑπὸ τὸν διάδοχον ἐνίκα ἀλλεπαλλήλους νίκας περιφανεῖς καὶ ἡλευθέρωντες τὴν νότιον Μακεδονίαν, ἥ δυτικὴ στρατιά, μικρὰ ἐν ἀρχῇ, ὑπὸ τὸν ἀντιστράτηγον Σαπουντζάκην ἐν Ἡπείρῳ ἔδρα ἐπίσης ἐπιτυχῶς, λαίτοι κατὰ τὸ πολεμικὸν σχέδιον ἡ στρατιὰ αὗτη ὥφειλε νὰ δρᾷ βραδέως καὶ μᾶλλον ἀμυντικῶς.

Ἡ ἔναρξις τῶν ἐχθροπραξιῶν καὶ ἐν Ἡπείρῳ ἐγένετο τῇ δῇ Ὁκτωβρίου 1912. Τῇ 8ῃ Ὁκτωβρίου δὲ Ἑλληνικὸς στρατὸς κατέλαβε τὰ ὑψώματα τὰ ὑπεροχέμενα τοῦ Γριμπόβου, τῇ δὲ 11ῃ συνήφθη ἐν τῇ στενωπῷ τῶν Κουμτζάδων τρομερὸς ἀγών, ὃστις διήρκεσεν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας καὶ ἐν τέλει ἀπέληξεν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Τούρκοι ὑποστάντες μεγάλας ἀπωλείας ἡναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν. Οἱ Ἑλληνες κατέλαβον τὴν Φιλιππιάδα, τὸν Λούρον καὶ τὴν Στρεβίναν. Ἀλλ' οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Κουμτζάδων ὑπέστησαν ἀνεκδιήγητα βασανιστήρια νπὸ τῶν φευγόντων Τούρκων.

Τῇ 20ῃ Ὁκτωβρίου δὲ Ἑλληνικὸς στρατὸς προσέβαλεν ἐν Νικοπόλει, ἀνατολικότερον τῆς Πρεβέζης, τὸν ἔκει ὡχυρωμένον τουρκικὸν στρατόν. Οἱ Τούρκοι ἡττηθέντες ἐτράπησαν εἰς φυγὴν καταδιωκόμενοι, τὴν δὲ ἐπιοῦσαν παρεδόθη ἡ Πρέβεζα. Τετρακοσίοι πεντήκοντα Τούρκοι στρατιῶται ἥχιμαλωτίσθησαν.

Ἀπὸ τῆς 23ῃ Ὁκτωβρίου ἥρχισαν αἱ ἐπιθέσεις τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Πέντε Πηγαδίων, θέσεως δχυρωτάτης. Τῇ 26, 27 καὶ 28 ἐγειναν αἷματηρὰ μάχαι εἰς τὰ Πέντα Πηγάδια καὶ εἰς τὸ παρακείμενον Ἀνῶγι, τῇ δὲ 25 κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τὸ στενὸν τῶν Πέντε πηγαδίων μετὰ τοῦ φρουρίου καὶ τῶν πέριξ θέσεων. Μετά τινας δὲ ἡμέρας κατελήφθη καὶ τὸ Μέτσοβον ὑπὸ ἀποσπάσματος τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ μετὰ ἐπτάροιν πεισματώδη μάχην.

Πλὴν τῆς ὑπὸ τὸν Σαπουνπζάκην δυνάμεως ἔδρων ἐν Ἡπείρῳ καὶ ἄλλα τινὰ σώματα ἐθελοντικὰ διοικούμενα ὑπὸ ἀξιωματικῶν, καὶ δύο σώματα Γαριβαλδινῶν, ὃν τὸ ἐν διφκεῖτο ὑπὸ τοῦ ἐκ Ζακύνθου εὐπατρίδου Ἀλεξάνδρου Ρώμα, τὸ δὲ ἄλλο ὑπὸ τοῦ Πιτίνου Γαριβάλδη, υἱοῦ τοῦ φιλέλληνος Ἰταλοῦ στρατηγοῦ Ριτσώτη Γαριβάλδη.

Ὑπὸ τῶν ἐθελοντικῶν σωμάτων κατελήφθησαν ἡ Χιμάρα, ἡ Πάργα, ἡ Παραμυθιά, καὶ τὸ Συρρᾶκον. Τὸ ὑπὸ τὸν Ρώμαν Γαριβαλδινὸν σῶμα κατόπιν πεισματώδους καὶ αἰματηρᾶς μάχης ἔξετόπισε τὸν Τούρκον ἐκ τῆς δυνατῆς διόδου τοῦ Δρίσκου καὶ κατέλαβεν αὐτήν. Κατόπιν δὲ ὅμως ἐπελθούσῶν πολὺ ὑπερτέρων τουρκικῶν δυνάμεων οἱ Γαριβαλδινοὶ ἦναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλίπωσι τὸ Δρίσκον.

Μετὰ τὴν κατάλυψιν τῶν Πέντε πηγαδίων δὲ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐπετέθη κατὰ τῶν Τούρκων κατεχόντων τὰ Πεστά καὶ μετὰ σφροδοτάτην μάχην ἦνάγκασαν αὐτοὺς νὰ ὑποχωρήσωσι. Μετὰ τοῦτο δὲ ἥρχισε γενικὴ τῶν Ἑλλήνων ἐπίθεσις κατὰ τῶν ὑψηλάτων τῆς ὑπερκειμένης Ἀετορράχης καὶ μετὰ διήμερον ἀγῶνα ἡ Ἀετορράχη κατελήφθη διὰ τῆς λόγχης ὑπὸ τῶν ἡρωϊκῶς ἐπιτεμέντων εὐζωνικῶν ταγμάτων, τῶν Τούρκων καταφυγόντων εἰς τὰ πέριξ τῶν Ἰωαννίνων δυχορὰ αὐτῶν μέρος. Οἱ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐνισχυθεὶς προηλασε κατόπιν πρὸς ἄλλων τῶν Ἰωαννίνων, πρωτευόντης τῆς Ἡπείρου.

Κλεὶς τῆς πρὸς τὰ Ἰωαννίνα δόδοις ἦτο τὸ Μπιζάνι, ὅπερ εἶνε βουνὸν βραχῶδες εἰς τὸ νότιον μέρος τῶν Ἰωαννίνων. Οἱ Τούρκοι εἶχον ἀνεγείρει ἐπ’ αὐτοῦ φρούριον καὶ εἶχον κατασκευάσει διάφορα δυχωρικά ἔργα τοιαύτης τελειότητος, ὡστε εὐρωπαῖς στρατιωτικαῖς ἔξοχότερες ἐθεώρουν τὸ Μπιζάνι ἐντελῶς ἀπόρθητον.

Πρὸς τοῦ Μπιζανίου δὲ Ἑλληνικὸς στρατός, αὐξηθεὶς κατὰ πολὺ, διεξήγαγε πολύμηνον πολιορκητικούν ἀγῶνα ἐν μέσῳ βαρυτάτου καὶ παγετώδους χειμῶνος. Αἱ ἐκ τῆς πρωτοφανοῦς δριμύτητος τοῦ ψύχους κακονύγιαι καὶ ταλαιπωρίαι τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ὑπῆρξαν ἀπερίγραπτοι καὶ ἀσυγκρίτως ὑπέρτεροι τῶν κινδύνων, τοὺς δύοις διέτρεψεν οὗτος ἐκ τῶν συνεχῶν καὶ ἐπιτυχῶς βαλλόντων κατ’ αὐτοῦ τουρκικῶν πυροβολείων καὶ ἐκ τῶν συγχῶν νυκτερινῶν αἰρνιδιασμῶν τῶν Τουρκαλβανῶν. Ἡ πρὸς δυσμάς τῶν Ἰωαννίνων κειμένῃ κοιλάς τῆς Μανωλιάσας μετὰ τοῦ διμωνύμου χωρίου ὑπῆρξε τὸ θέατρον πολλῶν αἰματηροτάτων φαιγῶν. Τὸ γωρίον κατέλαμβάνετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ Ψηφιοποιηθῆκε από τὸ Ινστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ἀνακατελαμβάνετο ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ πάλιν κατελαμβάνετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μὲν σπατάλην ἀνθρωπίνου αἵματος.

Ἐπὶ τέλους δ διάδοχος ἦλθεν εἰς τὴν Ἡπειρόν μετὰ δύο μεραρχιῶν καὶ ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. Εὐθὺς μετὰ τὴν ἀφίξιν του ἐπήνεγκε οὐσιώδεις μεταρρυθμίσεις εἰς τὸ σχέδιον τῆς πολιορκίας καὶ τέλος διὰ στρατηγικωτάτης διατάξεως καὶ κινήσεως τῶν δυνάμεων του ἐπέτυχε τὴν τελικὴν μεγάλην νίκην μετ' ἀπωλειῶν σχετικῶς ἀσημάντων. Τῇ 20 Φεβρουαρίου 1913 ἔπεισε τὸ πολυθρόνητον Μπιζάνι καὶ τἄλλα πέριξ αὐτοῦ φρούρια, ἥ δὲ πόλις τῶν Ἰωαννίνων καὶ πᾶσα ἡ τουρκικὴ φρούρᾳ ἀνερχομένη εἰς τοιάκοντα τρεῖς χιλιάδας μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῆς Ἐσσάτη πασσᾶ παρεδόθησαν εἰς τὸν διάδοχον.

Ἡ ἐντύπωσις ἐκ τῆς πτώσεως τοῦ Μπιζανίου, ὅπερ, ὡς προείπομεν, αἱ στρατιωτικαὶ ἔξοχότητες τῆς Εὐρωπῆς ἔθεωρον ὡς τελείως ἀπόρθητον, ὑπῆρχε παγκοσμίως καταπληκτική, δ ὁ δὲ Ἑλλην διάδοχος ἀνεγνωρίσθη ὡς ὑπέροχος στρατηγός. Μετὰ τὴν πτῶσιν τῶν Ἰωαννίνων ὁ ἔλληνικὸς στρατὸς συνεπλήρωσε τὴν ἀπελευθέρωσιν ὅλης τῆς Ἡπείρου.

§ 34. *Δολοφονία τοῦ βασιλέως Γεωργίου Α'*. — Ἐν ᾧ ἀκόμη ὁ ἔλληνικὸς λαὸς ἐπανηγύριζε τὸν θρίαμβον τῆς ἄλωσεως τῶν Ἰωαννίνων, φοβερὰ τραγῳδία ἐκτυλιχθεῖσα ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐβύθισεν αἴφνης τύπιαν τὸ ἔλληνικὸν ἔθνος εἰς ἄλικτον πένθος. Μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς Θεσσαλονίκης δ βασιλεὺς Γεώργιος διέμενεν ἐν αὐτῇ φυλάττων δίκην φρούροῦ τὴν πολυέραστον ἐκείνην κατάκτησιν. Τῇ 5 Μαρτίου κατὰ τὴν συνήθειάν του ἐξῆλθε μετὰ μεσημβρίαν εἰς περίπατον συνοδευόμενος ὑφ' ἐνὸς μόνον ὑπασπιστοῦ. Ἀλλ' ὅτε ἐπέστρεψεν ἐκ τοῦ περιπάτου, μυσαρός τις καὶ ἀνισόρροπος καὶ ἔκφυλος Ἑλλην, δνόματι Ἀλέξανδρος Σκινᾶς, πιθανῶς ὅργανον βουλγαρικῆς προπαγάνδας, ἐρυψε κατ' αὐτοῦ δύο βολὰς ἐκ περιστρόφου. Ὁ βασιλεὺς ἔπεισεν ἀφώνος, μετενεγμένες δ ἀμέσως εἰς τι νοσοκομεῖον ἐξέπνευσε χωρὶς νὰ προφέρῃ λέξιν. Οὕτως δ βασιλεὺς Γεώργιος ἔπεισε θῦμα τοῦ καθηκοντος εἰς τὰς ὅδοὺς τῆς περιμαχήτου ἐκείνης πόλεως, τὴν δοτίαν ἐπέζησε ἵνα ἴδῃ ἰδικήν του.

Ο βασιλεὺς Γεώργιος κατέλιπε πολιτικὴν διαθήκην, ἐν ᾧ ἀπενθύνει πρὸς τὸν πρωτότοκον καὶ διάδοχον υἱόν του Κωνσταντίνον Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τὰς ἀρίστας τῶν ὑποθηκῶν. « Ἀγάπα τὴν ἀγαπητὴν μικρὰν πατρίδα σου ἐξ ὅλης καρδίας.... Ἐχε θάρρος, ἀλλ' ἔχε καὶ ὑπομονήν. Μὴ σπεῦδε ποτὲ ὑπὲρ τὸ μέτρον. Ἀφινε καλλίτερα νὰ παρέλθῃ ἡ νὺξ ποὶν λάβης τὴν ἀπόφασίν σου. Μὴ δργίζου καὶ μὴ ἀφῆσῃς τὸν ἥλιον νὰ δύσῃ ἐπὶ τῆς δργῆς σου. Ἔσο ἥρεμος τὴν σκέψιν καὶ μὴ λησμόνει ποτὲ ὅτι βασιλεύεις λαοῦ μεσημβριονοῦ, ὁντινος ἡ δργὴ καὶ τὸ εὐέξαπτον στιγμαίως ἀναφλέγονται καὶ κατὰ τοιαύτην στιγμὴν δύναται νὰ εἴπῃ καὶ νὰ πρᾶξῃ πολλά, ἄτινα μετὰ μίαν στιγμὴν ἵσως λησμονεῖ πάλιν. Διὰ τοῦτο μὴ δργίζου ποτὲ καὶ μὴ λησμόνει ὅτι πολλάκις εἶνε προτιμότερον νὰ ὑποφέρῃ αὐτὸς ὁ βασιλεύς, ἔστω καὶ ἥθικῶς, παρὰ νὰ ὑποφέρῃ ὁ λαὸς καὶ ἡ χώρα». .

Τὸν Γεώργιον Α' διεδέχθη ὁ νικητὴς στρατηλάτης νίδις του Κωνσταντίνος ΙΒ'.

§ 35. *Ἀγὸν τῶν συμμάχων*.—Καὶ οἱ σύμμαχοι τῶν Ἑλλήνων ἐν τῷ προκειμένῳ πολέμῳ Βούλγαροι, Σέρβοι καὶ Μαυροβούνιοι, ἔσχον θριαμβευτικὰς ἐπιτυχίας. Οἱ Βούλγαροι ἐνίκησαν δύο μεγάλας νίκας εἰς τὰς Σαράντας ἐπικλησίας καὶ εἰς τὸ Λουλὲ Μπουργκάς· ἀλλὰ προελάσαντες ἐσταμάτησαν πρὸ τῆς Τζατάλτζας (τῶν Μετρῶν), ὅπου εὗρον γενναιοτάτην ἀντίστασιν ἐκ μέρους τῶν Τούρκων· ἐποιεύσκησαν δὲ καὶ τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ μετὰ ἔξαμηνον πολιορκίαν κατώρθωσαν νὰ κυριεύσωσιν αὐτήν, τῇ βοηθείᾳ πρὸ πάντων τῶν Σέρβων.

Καὶ τῆς Σερβίας αἱ νίκαι, ίδιως ἡ τοῦ Κουμανόβου καὶ ἡ τοῦ Περιλεπέ, ὑπῆρξαν περιφανεῖς, ὡς καὶ αἱ τῶν Μαυροβουνίων. Τὸ Μαυροβούνιον μετὰ μικρὰν πολιορκίαν παρὰ τὸ ὀλιγάριθμον τοῦ στρατοῦ του ἐκυρίευσε τὴν δυναράν Σκόδραν. Ταύτην δὲ ὅμως ἐξενένωσε κατ' ἀπαίτησιν τῶν μεγάλων δυνάμεων ὡς μέλλουσαν νὰ περιληφθῇ εἰς τὸ ὑπὸ κατασκευὴν εύρισκόμενον ἀλβανικὸν κράτος.

Ἡ Τουρκία συντριβεῖσα τέλος ἐν τῷ πολέμῳ ἥναγκάσμη νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν μεσολάβησιν τῆς Εὐρώπης. Γενομένων δὲ διαπραγματεύσεων ἐν Λονδίνῳ μεταξὺ τῶν ἀντιποσώπων ἀμφοτέρων τῶν διαμαχούμενων μερῶν συνωμολογήθη προκαταρκτικὴ εἰρήνη, καθ' ἣν ἡ Τουρκία παρεκώρησεν εἰς τοὺς συμμάχους τὸ πλεῖστον τὸς Θράκης, ὀλόκληρον τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἡπειρον, ὡς καὶ τὴν Κρήτην, ἀφῆκε δὲ εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς δινάμεις νὰ κανονίσωσι τὸ ζήτημα τῶν νήσων τοῦ Αιγαίου πελάγους, τὰς ὁποίας πάσας ἀπῆτει ἡ Ἑλλάς, ψηφιοποιήθηκε από το ίνστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικῆς

καὶ τὸ ζήτημα τῶν δρίων τῆς κατ' ἀπαίτησιν τῆς Αὐστρίας καὶ Ἱταλίας ἰδρυθείσης ἀλβανικῆς ἡγεμονίας.

§ 36. **Ο συμμαχικὸς πόλεμος.** — Ἐλλὰ ποὶν ὑπογραφῇ ἥδηστικὴ εἰρήνη ἔξεργάγη νέος πόλεμος ἀγριώτατος μεταξὺ τῶν συμμάχων. Ἡ Βουλγαρία, ἀφ' οὗ διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν συμμάχων ἐνίκησε καὶ αὐτὴ ἐν τῷ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμῳ, κατόπιν παραγνωρίζουσα τελείως τὰς θυσίας κατὰ τὰς νίκας τῶν συμμάχων καὶ ἴδιᾳ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Σερβίας, ἥγειρεν ἀξιώσεις νὰ λάβῃ αὐτὴ τὸ πλεῖστον τῶν ἀπὸ τῆς Τουρκίας ἐλευθερωθεισῶν χωρῶν, ἥτοι πλὴν τὰς Θράκης καὶ ὅλην σκεδὸν τὴν Μακεδονίαν. Μάτην ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ Σερβία ἐδεικνύοντο ὑπὲρ τὸ δέον ὑποχωρητικαὶ πρὸς τὴν Βουλγαρίαν, καὶ πρὸς ἀποφυγὴν νέου πολέμου μεταξύ των προέτειναν ὁ ἀνατεθῆ εἰς εὐρωπαϊκὴν διαιτησίαν ἡ λύσις πάσης μεταξὺ τῶν συμμάχων διαφορᾶς. Ἡ Βουλγαρία ἐπέμενεν ἀγερώχως εἰς τὰς ἀξιώσεις τῆς. Ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ Σερβία συνησπίσθησαν τότε κατὰ τῆς βουλγαρικῆς βουλιμίας, μετ' αὐτῶν δὲ ἥτο σύμφωνον καὶ τὸ Μαυροβούνιον. Ἐγ φ δὲ ἡ Ρωσία παρεμβᾶσα προσεπάθει ἵνα τὰ σύμμαχα κράτη ἀναθέσωσιν εἰς αὐτὴν τὴν λύσιν τῶν διαφορῶν των, ὁ βουλγαρικὸς στρατὸς κατὰ προδιαγεγραμμένον σχέδιον ἐπετέθη αιφνιδίως τὴν νύκτα τῆς 16 Ιουνίου 1913 ἐναντίον τῶν ἑλληνικῶν καὶ τῶν σερβικῶν προφυλακῶν καὶ ἀπωθήσας αὐτὰς κατέλιψε μέρη κατεχόμενα τέως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Σέρβων. Τότε πλέον ἡ ἑλληνικὴ καὶ ἡ σερβικὴ κυβέρνησις ἔδωκαν διαταγὴν εἰς τὰ στρατεύματά των νὰ προελάσωσι κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ οὕτω ἤρχισεν ὁ συμμαχικὸς πόλεμος (18 Ιουνίου).

Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ τὰ ἑλληνικὰ καὶ τὰ σερβικὰ ὥπλα ἔθριαμβευσαν καθ' ὅλην τὴν γραμμήν. Ὁ ἡρωῖκὸς καὶ μεγαλοφυὴς βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων Κωνσταντῖνος ΙΒ' ἥγονύμενος τοῦ γενναίου στρατοῦ του ἐπετέθη λαῦρος κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ διὰ σειρᾶς περιφρανεστάτων νικῶν ἔξεδιώξεν αὐτοὺς ἐκ τῆς Μακεδονίας καὶ τοὺς ἀπώθησε πρὸς τὰ παλαιὰ βουλγαρικὰ σύνορα. Εἰς τὸ ἐκ φύσεως καὶ ἐκ τέχνης ὀχυρώτατον Κύλκις συνήφθη τριμίερος (19, 20, 21 Ιουνίου) πεισματωδέστατος ἀγών, ἀληθῆς γιγαντομαχία, καθ' ἥν τὸ ἀριστερὸν καὶ τὸ κέντρον τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ μετ' ἀφαντάστον καὶ μυθικοῦ ἥρωασμοῦ καὶ διὰ τῆς λόγγης ἔξετόπισε τὸν ἴσοπαλον καὶ

Ινσσωδῶς ἀνθιστάμενον ἔχθρὸν ἐκ τῶν δχυρωτάτων αὐτοῦ θέσεων, τὸν ἔτρεψεν εἰς φυγὴν καὶ τὸν ἀποσύνεθεν. Ἡ γιγαντομαχία αὕτη ἔστοιχισεν εἰς τὸν ἐλληνικὸν στρατὸν δεκακισχιλίους περίπου νεκροὺς καὶ τραυματίας, ἐν οἷς πολλοὶ ἀνώτεροι ἀξιωματικοί ἀλλ᾽ ή νίκη τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξε περιφανεστάτη καὶ μία τῶν μεγίστων νικῶν ἔξι ὅσων ἀναφέρει ή παγκόσμιος ἴστορία. Τῶν Βουλγάρων αἱ ἀπώλειαι ὑπῆρξαν ἀνυπολόγιστοι.

Τὸ ἄκρον δεξιὸν τῆς ἐλληνικῆς παρατάξεως εἶχεν ἀναλάβει βιρυτάτην ἀποστολήν, νὰ ἐκπορθήσῃ τὴν φύσει δχυρωτάτην καὶ τέχνῃ ἀπόρθητον καταστᾶσαν τοποθεσίαν τοῦ Λαζανᾶ, ἥτις ἔδεσποζε τῆς ὁδοῦ Θεσσαλονίκης-Σερρῶν καὶ τῆς κοιλάδος τοῦ Στρυμόνος. Καὶ ἐνταῦθα οἱ Ἑλληνες ἵγιωνίσθησαν πάντες ὡς ἥρωες. Δι' ἀλλεπαλλήλων ἐφόδων, αἴτινες ἔστοιχισαν εἰς αὐτοὺς ἀληθεῖς ἑκατόμβας, ἐκυρίευσαν διὰ τῆς λόγχης τὰ ὑφόματα τοῦ Λαζανᾶ καὶ ἔτρεψαν τοὺς Βουλγάρους εἰς ἀκράτητον φυγήν. Καὶ ἐνταῦθα καθὼς καὶ εἰς τὸ Κύλκις οἱ Βούλγαροι φεύγοντες πανικόβλητοι ἐγκατέλιπον εἰς κεῖρας τῶν νικητῶν τὰ πυροβόλα τῶν, τὰ μεταγωγικὰ καὶ τὸ ἄλλο ὑλικὸν πλάέμου.

Σπουδαιόταται ἐπίσης καὶ πολύνεκροι μάχαι συνήρθησαν παρὰ τὴν Δοϊράνην, παρὰ τὴν Στρώμιντσαν, εἰς τὸ Δεμίδῳ Ἰσάρο καὶ εἰς τὸ Πέτσοβον γαὶ ἀλλαχοῦ. Καθ' ὅλας τὰς μάχας ταύτας οἱ θρίαμβοι τῶν ἐλληνικῶν ὅπλων ὑπῆρξαν ἀπαράμιλλοι. Ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς καὶ μάλιστα οἱ κληθέντες ἀελλόποδες εὗζωνοι μετ' ἀφαντάστου ἥρωϊσμοῦ ἐπιτιθέντες ἔξετόπισαν διὰ τῆς λόγχης τοὺς Βουλγάρους ἐκ τῶν δχυρωτάτων αὐτῶν θέσεων καὶ συντριβέντας κατεδίωξαν ἀπηνῶς.

Ἡ δὲ ἐκπόρθησις τῶν περιφρύμων στενῶν τῆς Κρέσνας, ὡν ἡ δυσβατωτάτη στενωπὸς ἔχει μῆκος εἴκοσι χιλιομέτρων ἥτοι τεσσάρων ώρῶν, ἀποτελεῖ στρατιωτικὸν μεγαλούργημα, δφέλιμενον, εἰς τὴν στρατηγικὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων Κωνσταντίνου. Εἰς τὴν ἐκπόρθησιν ταύτην ἔλαβον μέρος ἐκ τοῦ πυροβολικοῦ δύο μόνον πεδιναὶ πυροβολαρχίαι, δράσασαι ἀποτελεσματικάτατα, ἡ ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Ἀρην Χρόνην καὶ ἡ ὑπὸ τὸν ὑπολοχαγὸν Κ. Ἡλιάδην, δστις καὶ ἐπωνομάαθη ἥρως τῆς Κρέσνας.

Μετὰ τὴν ἐκπόρθησιν τῶν στενῶν τῆς Κρέσνας ἐπηκολούθησαν τρεῖς μεγάλαι καὶ σπουδαιοτάται μάχαι, ἡ παρὰ τὸ Σιατλῆ διήμερος (12-Ψηφιοποιήθηκε από τὸ Ινστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

13 Ιουλίου), δύλιγον πέραν τῆς βιορείου ἔξόδου τῶν στενῶν τῆς Κρέστνας, ἔνθα ἔπεσεν ὁ γενναιότατος ταγματάρχης Ἰω. Βελισσαρίου, ὁ ἐπικληθεὶς μαῦρος ἥρως τῶν ἥρωών, καὶ αἱ παρὰ τὴν ἄνω Τζουμαγιὰν δύο. Καὶ εἰς τὰς τρεῖς ταύτας μάχας οἱ Βούλγαροι ὑπέστησαν πανωλεθρίαν καὶ εἰσῆλθον εἰς τὰ παλαιὰ βουλγαρικὰ ἐδάφη. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ὁ ἑλληνικὸς στόλος εἶχε καταλάβει τὴν Καβάλλαν, τὸ Δεδεαγάτς, τὸ Πόρτο Λαγώ καὶ τὴν Μάκρην.

Οἱ Βούλγαροι ἡττώμενοι πανταχοῦ ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ τρεπόμενοι εἰς ἄτακτον φυγὴν προέβαινον εἰς ἀγρίας καταστροφὰς ὑπερβαινούσας κατὰ τὸ μέγεθος τῆς φρίκης καὶ αὐτὰς τὰς ὑπὸ τῆς ἴστορίας μνημονευομένας καταστροφὰς τῶν Ούννων καὶ ἄλλων βαρβάρων λαῶν τοῦ μεσαίωνος. Οἱ Βούλγαροι διήρπαζον τὰ πάντα, ἔκαισιν πόλεις καὶ χωρία, ἡτίμαζον γυναῖκας, καὶ ἐφόνευνον ἀπόπλους ἑλληνικοὺς πληθυσμούς, ἥτοι γέροντας, γυναῖκας, παιδία, καὶ βρέφη ἀκόμη. Αἱ καταστροφαὶ τῆς Νιγρίτης, τῶν Σερρῶν, τοῦ Δοξάτου καὶ ἄλλων μερῶν ὑπῆρξαν φρικιαστικαί. Ὁ βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀρχιστράτηγος Κωνσταντῖνος ΙΒ' συγκινηθεὶς κατήγγειλε τηλεγραφικῶς δι' ἐντόνου ὑφρους πρὸς τὰς εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις τὰς πρωτοφανεῖς καὶ πρωτακούστους βουλγαρικὰς θηριωδίας, αἵτινες μαρτυροῦσιν ὅτι ὁ λαὸς αὐτός, ὁ βουλγαρικός, δὲν δύναται νὰ συγκαταλεχθῇ μεταξὺ τῶν πεποιητισμένων λαῶν.

Καὶ οἱ σύμμαχοι τῶν Ἑλλήνων Σέρβοι, μεθ' ὧν συνεπολέμουν καὶ οἱ Μανδριθούνιοι, ἔσχον ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ μεγάλας ἐπιτυχίας. Οἱ Σέρβοι κατετρόπωσαν κατ' ἐπανάληψιν τὰ βουλγαρικὰ στρατεύματα καὶ ἀπώλησαν αὐτὰ μέχρι τῶν παλαιῶν βουλγαρικῶν συνόρων. Συνάμα δ' ἐκινήθη κατὰ τῆς Βουλγαρίας καὶ ἡ Ῥωμανία καὶ κατέλαβε μέρος τοῦ βουλγαρικοῦ ἐδάφους, ὅπερ ἡξίου διαρκοῦντος ἀκόμη τοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου τῶν βαλκανικῶν πρατῶν. Καὶ οἱ Τούρκοι δὲ ἐπωφελούμενοι τὰς ἔριδας τῶν Χριστιανῶν τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου ἀνέτρεψαν τὰ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατὰ τὸν βαλκανιούρων πόλεμον ἐν Θράκῃ ἐπιτευχθέντα καὶ ἀνακατέλαβον τὴν Ἀδριανούπολιν, τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας, τὴν Αἶνον καὶ ἄλλα μέρη τῆς Θράκης. Ὁ βασιλεὺς τῆς Βουλγαρίας Φερδινάνδος, βλέπων τὴν μεγάλην καταστροφήν, εἰς ἥν δόλοταχῶς ἔβαινε τὸ κράτος του ἐξ αἰτίας τῆς ἄφρονος πολιτικῆς αὐτοῦ τοῦ Ἰδίου καὶ τῆς κυβερνήσεώς Ψηφιοποίηθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

του, ἀπετάθη ἵκετευτικῶς πρὸς τὸν τσάρον τῆς Ῥωσίας καὶ πρὸς τὰς ἄλλας μεγάλας εὐρωπαϊκάς δυνάμεις καὶ ἐξελιπάρησε τὴν μεσολάβησιν αὐτῶν πρὸς τερματισμὸν τοῦ τόσον καταστρεπτικοῦ διὰ τὴν Βουλγαρίαν πολέμου. Καὶ ἡ μὲν Ῥωσία καὶ ἡ Αὐστρία ἐξεδήλωσαν ζωηρὸν διαφέρον ὑπὲρ τῆς Βουλγαρίας, ἀλλ' αἱ λοιπαὶ δυνάμεις ἐτήρησαν οὐδετερότητα. Τέλος τῇ μεσολαβήσει τοῦ βασιλέως τῆς Ῥωμανίας Καρόλου, διὸ ἴδιαιτέρως καὶ κατ' ἐπανάληψιν ἵκετευσεν διορδινάνδος, συνῆλθον ἐν Βουκουρεστίῳ τῇ 17 Ἰουλίου 1913 οἱ πρωθυπουργοὶ τῶν σύμμαχων κρατῶν Ἑλλάδος, Σερβίας καὶ Μαυροβουνίου, ἵνα μετὰ τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς Ῥωμανίας καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Βουλγαρίας συσκεψθῶσιν περὶ τῶν δρων τῆς εἰρήνης. Ἄφ' οὗ δὲ ἀπὸ τῆς πρώτης συνεδρίας ἔγεινε δεκτὴ ὑπὸ τῶν νικητῶν πενθήμερος ἀναστολὴ τῶν ἐχθροπραξιῶν, παραταθεῖσα κατόπιν ἐπὶ τριήμερον ἀκόμη, οἱ πληρεξούσιοι συνεδριάζοντες ἐφ' ἵκανας ἡμέρας ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ῥωμάνου πρωθυπουργοῦ συνεφώνησαν τέλος ἐπὶ τῶν δρων τῆς πολυποθήτου εἰρήνης καὶ ὑπεγράφη αὕτη τῇ 28 Ἰουλίου.

Διὰ τῆς εἰρήνης ταύτης τὰ δρια τῆς Νέας Ἑλλάδος ἀνατολικῶς ἐξετάθησαν μέχρι τοῦ ποταμοῦ Νέστου, συμπεριλαμβανομένου καὶ ἵκανοῦ μέρους τῆς Θράκης παρὰ τὴν Ξάνθην, βορείως δὲ μέχρι τοῦ δροῦ Κιρκίνης (νῦν Μπέλεσι), ἡ δὲ Βουλγαρία ὑπερχεώθη να καταβάλῃ ἀποζημίωσιν διὰ τὰς μεγάλας καταστροφάς, τὰς ὅποιας ὁ ὑποχωρῶν στρατός της ἐπροξένησεν εἰς διαφόρους ἐλληνικὰς πόλεις καὶ χωρία, τὸ δὲ ποσὸν τῆς ἀποζημιώσεως πρόσκειται νὰ δρίσῃ τὸ ἐν Χάγγη τῆς Ὀλλανδίας ἐδρεύον συνέδριον τῆς εἰρήνης. Τὰ νότια σύνορα τῆς Ἀλβανίας ὡς καὶ τὸ ξήτημα τῶν νήσων τοῦ Αιγαίου πελάγους ἀνέλαβον αὐτοβούλως νὰ κανονίσωσιν αἱ μεγάλαι εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις.

Οὕτω μετὰ δύο μεγάλους πολέμους ἡ Ἑλλὰς ἔγεινε μεγάλη καὶ τετυμημένη καὶ σεβαστὴ καὶ ἔνδοξος καθ' δλον τὸν κόσμον, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ βασιλικοῦ διαγγέλματος, τὸ ὅποιον διαφροστεψήσει τῆς Ἑλλάδος βασιλεὺς Κωνσταντίνος ὁ Ἐλευθερωτὴς ἀπειρύθυνε πρὸς τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς εἰρήνης. Ἀλλ' εἰς τὸ διάγγελμα διαστήθη ὡς βασιλεὺς ἐτόνισεν δτὶ τὸ δλον ἔργον δὲν συνετελέσθη ἀκόμη· ἐδήλωσε δὲ δτὶ θὰ ἔργασθῇ ἀνενδότως νὰ καταστήσῃ τὴν Ἑλλάδα μας πολεμικῶς ἰσχυράν, σεβαστὴν εἰς τοὺς φίλους καὶ τρομερὰν εἰς τοὺς ἐχθρούς της. Οὕτω δέ μόνον θὰ δυνηθῇ διὰ τοῦ βασιλεὺς βασιλεὺς ἡμῶν νὰ συμπληρώσῃ τὸ μέγα ἔργον, ἢτοι τὴν πολιτικὴν ἀποκατάστασιν ὅλων τῶν ὑποδούλων ἀδελφῶν μας.

§ 37. Τὰ μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Βουκουρεστίου. — Μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Βουκουρεστίου καὶ τὴν ἐπακολουθήσασαν δριστικὴν βουλγάροτουρκικὴν καὶ ἐλληνοτουρκικὴν συνθήκην εἰρήνης αἱ μεγά-

λαι δυνάμεις ἀνέλαβον νὰ κανονίσωσι τὸ ζῆτημα τῶν δρίων τοῦ ἀρτισυστάτου ἀλβανικοῦ κράτους καὶ τὸ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάθιον. Εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν ἀλβανικῶν δρίων αἱ δυνάμεις δὲν ἔλαβον ὑπ' ὅψιν τὰ ἐλληνικὰ δίκαια καὶ μέγα τμῆμα τῆς βιορείου Ἡπείρου, καθαρῶς ἐλληνικόν, ὡς καὶ ἡ περιφέρεια τῆς Κορυτσᾶς καὶ ἐπίμονον ἀπαίτησιν τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Αὐστρίας περιελήφθη εἰς τὸ ἀλβανικὸν κράτος. Ὡς πρὸς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους αἱ δυνάμεις διὰ διακοινώσεώς των κοινοποιηθείσης εἰς τὴν ἐλληνικὴν κυβέρνησιν ἀνεγνώσισαν τὴν ἐλληνικὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῶν κατεχομένων νήσων, πλὴν τῆς Τενέδου, τῆς Ἰμβρου καὶ τοῦ Καστελλορίζου, αἵτινες ἀπεδίδοντο εἰς τὴν Τουρκίαν, καὶ τῶν ὑπὸ τῆς Ἰταλίας κατεχομένων. Ἀλλ? ἡ ἀναγνώρισις αὕτη τῆς ἐλληνικῆς κυριαρχίας ἐπὶ τῶν νήσων συνεδυάζετο μὲ τὴν ἐκκένωσιν τῆς βιορείου Ἡπείρου ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ. Ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις μὴ δυναμένη ν' ἀντιταχθῇ εἰς τὴν θέλησιν καὶ ἀπόφασιν τῶν μεγάλων δυνάμεων ἡναγκάσθη νὰ ἐκκενώσῃ τὸ εἰς τὴν Ἀλβανίαν ἐπιδικασθὲν τμῆμα.

Αἱ μεγάλαι δυνάμεις προσήνεγκαν τὸν ἀλβανικὸν θρόνον εἰς τὸν πρόγκιπα τοῦ Βήδ, Γερμανὸν ἀξιωματικόν, δστις καὶ ἀπεδέχθη αὐτὸν καὶ κατῆλθεν εἰς τὸ Δυρράχιον, ὅπερ ὠρίσθη ὡς πρωτεύουσα τοῦ νέου ἀλβανικοῦ κράτους. Ἀλλ? οἱ βόρειοι Ἡπειρῶται ἐνεκήρυξαν ἔαυτοὺς αὐτονόμους, συνέστησαν δὲ κυβέρνησιν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἡπειρῶτον Γεωργίου Ζωγράφου, ἄλλοτε ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τοῦ ἐλληνικοῦ βασιλείου, καὶ συνεκόδητσαν ιερὸν λόχον μὲ τὴν ἀλλονητον ἀπόφασιν νὰ ὑπερασπίσωσι μέχρις ἐσχάτων τὴν αὐτονομίαν των, ἐν ᾧ ἐξ ἄλλου μέρους δι συνταγματάρχης Σπυρομήλιος, ἀρχηγὸς τῶν Χιμαριωτῶν, ὑπερήσπιζε τὰ πάτραια ὅρη κατὰ τῶν Ἀλβανῶν.

Οἱ πρόγκιψι τοῦ Βήδ ἀμα τῇ καθόδῳ του εἰς Ἀλβανίαν εὑρεθή ἐν μέσῳ ἀπείρων δυσχερειῶν. Πολλαχοῦ τῆς Ἀλβανίας ἔξερράγησαν στάσεις καὶ πολλοὶ τῶν φυλάρχων Ἀλβανῶν δὲν ἀνεγνώριζον τὸν ὑπὸ τῆς Εὐδόπης ἐπιβιληθέντα εἰς αὐτοὺς ἡγεμόνα. Οἱ βόρειοι Ἡπειρῶται ἐνίκησαν ἐπανειλημμένως τὰ ἀλβανικὰ στρατεύματα τοῦ ἡγεμόνος, ἀποτελαθέντα νὰ καταλάβωσιν τὰ ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ κενωθέντα μέρη. Οἱ ἡγεμῶν τῆς Ἀλβανίας μὴ δυνάμενος νὰ καταβάλῃ τοὺς βιορείους Ἡπειρῶτας συγκατένευσε νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτοὺς τὰ ζητούμενα προνόμια. Πρὸς τοῦτο συνῆλθον ἐν Κερκύρᾳ ἀντιπρόσωποι τοῦ ἡγεμόνος τῶν Ἀλβανῶν καὶ τῶν βιορείων Ἡπειρωτῶν καὶ τῆς 4 Μαΐου 1914 ὑπεγράφη σύμβασις, δι' ἣς παρεχωροῦντο εἰς τοὺς βιορείους Ἡπειρῶτας ἀρκετὰ προνόμια ἔξαστραλίζοντα διπλωσοῦν τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν. Μετά τινα δὲ χρόνον αἱ μεγάλαι δυνάμεις τῆς Εὐδόπης ἐνέκριναν τὴν σύμβασιν τῆς Κερκύρας.

“Αλλ’ ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ συνέβη ἐν Βοσνίᾳ γεγονός, ὅπερ προεκάλεσε τὴν ἀπὸ πολλοῦ ἀναμενούμενην ἔκρηξιν πανευρωπαϊκοῦ πολέμου. Τῇ 15 ὸιουνίου Σέρβος φοιτητής, ἀλλ’ Αὐστριακὸς ὑπήκοος, ἐδολοφόρησεν ἐν Σεραγέβῳ τῆς Βοσνίας τὸν διάδοχον τοῦ αὐστριακοῦ θρόνου καὶ τὴν σύζυγον αὐτοῦ. Ἡ Αὐστρία σπεύδουσα νὰ ταπεινώσῃ τὴν Σερβίαν καὶ ν’ ἀνακτήσῃ ἐν τῇ Βαλκανικῇ χερσονήσῳ τὸ γόνητρόν της, τὸ δποῖον εἶχεν ἀπολέσει κατὰ τὸν Βαλκανοτουρκικὸν πόλεμον, ἐκήρυξεν ὑπευθύνους καὶ συνενόχους εἰς τὸ ἔγκλημα τοῦτο τὰς σερβικὰς ἀρχὰς καὶ ἀπέστειλε τῇ 15 ὸιουλίου πρὸς τὴν σερβικὴν κυβέρνησιν τελεσίγραφον. Δι’ αὐτοῦ ἐπεβάλλοντο εἰς τὴν Σερβίαν ὅροι ταπεινωτικῶτατοι καὶ ἔξεντελιστικῶτατοι, τὸν δποῖον σύνδεν πράτος ἀνεξάρτητον ἥτο δυνατὸν ν’ ἀποδεχθῆ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ σερβικὴ κυβέρνησις δὲν ὑπέκυψε τελείως εἰς τὰς αὐθάδεις ἀπαιτήσεις τῆς Αὐστρίας, αὗτη ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Σερβίας. Ἀλλ’ ἡ Ὄρωσία ἐδήλωσεν δτὶ δὲν θ’ ἀφήσῃ ἀνυπεράσπιστον ἐν τῷ ἀνίσῳ τούτῳ ἀγῶνι τὴν μικρὰν Σερβίαν. Τὴν δήλωσιν ταύτην ἔλαβεν ὡς πρόφασιν ἡ Γερμανία, καὶ ὡς σύμμαχος τῆς Αὐστρίας ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ὄρωσίας, διὸ ἀπὸ πολλοῦ ἐμελέτα καὶ ἐσκεδίαζεν. Ἡ Γαλλία ὡς σύμμαχος τῆς Ὄρωσίας ἀνεμίχθη εἰς τὸν πόλεμον, καὶ ἐπειδὴ ἡ Γερμανία ἵνα προσβάλῃ ὁραδιάως καὶ ἀποτελεσματικῶς τὴν Γαλλίαν, παρεβίασε τὴν οὐδετερότητα τοῦ Βελγίου, ἐκήρυξε καὶ ἡ Ἀγγλία τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γερμανίας, ὥσαύτως δὲ καὶ ἡ Ἱαπωνία ὡς σύμμαχος τῆς Ἀγγλίας. Οὕτω λοιπὸν ἔξερράγη πανευρωπαϊκὸς πόλεμος, πρὸ τοῦ δποίου ωχριῶσι πάντες οἱ ὑπὸ τῆς παγκοσμίου ἴστορίας μητημονεύομεναι πόλεμοι. Ὅπερ τὰ εἰκοσὶ πέντε ἐκατομμύρια μαχητῶν μάχονται μετὰ πρωτοφανοῦς πείσματος ἐκατέρωθεν καὶ ἄφθονον δέει τὸ ἀνθρώπινον αἷμα. Αἱ μέλλουσαι νὰ προκύψωσιν ἐκ τοῦ πολέμου τούτου ὄλικαὶ καὶ ἥμικαὶ καταστοφαὶ εἰνε ἀνυπολόγιστοι καὶ αἰῶνας ὄλους θὰ διποσθοδρομήσῃ ἡ ἀνθρωπότης. Εἰς τὸν μέγαν τοῦτον ἀγῶνα κατῆλθε καὶ ἡ Τουρκία ὡς σύμμαχος τῆς Γερμανίας, εὑδίσκονται δ’ ἐπιφυλακῇ καὶ εἰνε ἔτοιμοι εἰς πρώτην εὑναιρίαν νὰ ὁιφθῶσιν εἰς τὴν πάλην ἡ Ἰταλία, ἡ Ἐλλάς, ἡ Ὄρωσία καὶ ἡ Βουλγαρία. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἡγεμὼν τῆς Ἀλβανίας, πρόγκυψ τοῦ Βήδ, ἐγκατέλιπε τὸν θρόνον καὶ ἀνεκώρησεν εἰς Γερμανίαν, ἵνα ὡς Γερμανὸς ἀξιωματικὸς μετάσχῃ τοῦ πολέμου, καὶ ἐπειδὴ ἐκ τῆς ἀναγωρήσεως τοῦ Βήδ τὰ ἀλβανικὰ πράγματα περιῆλθον εἰς μείζονα ἀνωμαλίαν καὶ ταραχὴν, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις κατέλαβεν ἐκ νέου διὰ στρατοῦ τὰ εἰς τὴν Ἀλβανίαν ἐπιδικασθέντα ἐλληνικὰ μέρη τῆς βρούσιον Ἡπείρου.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Μέρος πρώτον

Γερμανία — Ἀψιθούργειος δυναστεία.

Γαλλία — ἑκατονταετής πόλεμος.

Ἀγγλία, ἀπὸ τοῦ Ἐδενάρδου Γ' μέχρι τοῦ πολέμου τῶν δύο δόδων.

Ἔδρασις ἔνιαίου Ἰσπανικοῦ βασιλείου

Πολιτικὴ κατάστασις τῆς Ἰταλίας κατὰ τοῦ ΙΕ αἰῶνα.

Ἐφευρόσεις.

Ἡ Ἀναγέννησις.

Σπουδὴ τῆς κλασικῆς φιλολογίας ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ.

Αἱ καλαιὲ τέχναι ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τὸν ΙΕ' καὶ ΙΣ' αἰῶνα.

Ἡ τατὰ θάλασσαν ὅδος πρὸς ἀνατολικὰς Ἰνδίας.

Ἄνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς ὑπὸ τοῦ Κολόμβου.

Περαιτέρῳ ἀνακαλύψεις καὶ κατατήσεις τῶν Εὐρωπαίων ἐν τῷ νέῳ κόσμῳ.

Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν Ἐλβετίᾳ.

Τὸ τάγμα τῶν Ἰησουΐτων.

Πόλεμοι μεταξὺ Καρόλου Ε' καὶ Φραγκίσκου Α'.

Ἡ Ἰσπανία ἐπὶ Φιλίππου Β'.

Ἡ Γαλλία ἀπὸ τοῦ Λουδοβίκου ΙΒ' μέχρι τοῦ Ἐρνίου Δ'.

Ἀγγλία — Δυναστεία τῶν Τυδώρων.

Οἱ Οὐθωμανοὶ σουλτᾶνοι ἀπὸ Μωάμεθ Β' μέχρι Σελήνη Γ'

Ἡ Ῥωσία ἀπὸ Βλαδιμήρου Α' μέχρι τῆς δυναστείας

τῶν Ῥωμανῶν.

Τριακονταετής πόλεμος.

Ἀγάπτυξις τῆς Ηρωσσίας

σελ.	(Φρειδερίκος Γουλιέλμος, Φρειδερίκος Α').	46—47
3	Τὰ Σπανδιναϊκὰ κράτη.	47
4	Ἡ Γαλλία ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΓ' καὶ Λουδοβίκου ΙΔ'	48—56
5	Ἀγγλία — Δυναστεία τῶν Στούαρτ — Ἀνατροπὴ τοῦ ἀγγλικοῦ θρόνου — Δημοκρατία — Ιαλινόρθωσις τῆς δυναστείας τῶν Στούαρτ	56—64
6	Οἱ Οὐθωμανοὶ σουλτᾶνοι ἀπὸ τοῦ Ἰβραήμ Α' μέχρι τοῦ Ἀχμέτ Γ'.	64—66
7	Δυναστεία τῶν Ῥωμανῶν ἐν Ῥωσίᾳ (Ἀλέξιος Α' — Πέτρος Α' ὁ Μέγας).	66—70
9	Κάρολος ΙΒ τῆς Σουηδίας — Βόρειος πόλεμος.	70—72
10	Ἡ Ἀγγλία κατὰ τὸν ΙΗ αἰῶνα	72—73
11	Ἡ Ἰσπανία κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα.	73—74
12	Ἡ Ανδρεία κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα.	74—78
13	Ἡ Ηρωσσία ἐπὶ Φρειδερίκου Γουλιέλμου καὶ Φρειδερίκου Β' τοῦ Μεγάλου.	78—80
14	Ἡ Ῥωσία ἐπὶ Αἰκατερίνης τῆς Β'.	80—83
17	Οἱ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶν τῶν βροτείων Ἀμερικανῶν.	83
18—20	Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις	86—94
21	Ναπολέων ὁ Μέγας	94—106
	Μέρος δεύτερον.	
	Οἱ Ἑλληνες ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δεσποτείαν μέχρι τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 (δεινοπαθήματα τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ Τουρκορουματίας — Ἐκκλησία — Κοινότητες. — Οἱ Φαναριώται. — Οἱ εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν ἄλλην Εὐρώπην καταφυγόντες Ἑλλήνες λόγιοι. — Κλέφται καὶ ἀρματωλοί — Τὰ μετά τῶν ὡσποτευρωκιῶν πολέμιων	

συνδεί ενα ἐπαν στατικά κινήματα τῶν Ἑλλήνων.—		"Ο αὐστροπορθοσικὸς πόλε μος τοῦ 1866.	σ. 175
Λάμπρος Κατρώνης.—Ἐ- πίδοσις τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐπὶ τουρκο- φρατίας.—Ἡ μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή.—Ὑλικὴ ἐπίδοσις.—Ἐμπόριον.—		· Ή ἐν Ἑλλάδι μεταπολίτευ- σις τοῦ 1862.—Ο βασι- λεὺς Γεώργιος.	177
Ναυτιλία.—Κοραῆς.— Πύργος Φεραίος.—Ἀλῆ πασσᾶς.—Σουλιώται.—		Αἱ ιόνιοι νῆσοι ἀπὸ τῶν μέ- σων αἰώνων μέχρι τοῦ	179
Ἐταιρείατῶν φιλομούσων.	σ.	1863.	
—Ἐταιρεία τῶν Φιλικῶν).	109—128	· Η μεγάλη Κρητικὴ ἐπανά- στασις τοῦ 1866.	181
· Η ἐπανάστασις ἐν ταῖς πα- ραδοναβίοις ἡγεμονίαις.	128—131	· Ο γαλλογερμονικὸς πόλεμος τοῦ 1870 καὶ ἡ ἀνίδρυσις τῆς γερμανικῆς αὐτοκρα- τορίας.	181
· Η ἐπανάστασις ἐν τῇ κυρίως Ἐλλάδι (1821—1830).	131—162	· Ο χωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1878.	185
· Ιδρυσις τοῦ Ἑλληνικοῦ βα- σιλείου.	162	· Ρωμαῖοι, Σέρβοι, Βούλγαροι	187
Μέρος τίτον		· Η Κρητή καὶ ὁ ἑλληνοτουρ- κικὸς πόλεμος τοῦ 1897.	190
Δευτέρα παλινόρθωσις τῶν Βουρβώνων καὶ ἡ Ιου- λιανὴ ἐπανάστασις.	160	· Η Ἀγγλία κατὰ τὸν 10' αἰῶνα καὶ ὁ Τρανσβα- λικὸς πόλεμος.	192
Η Φεβρουαριανὴ ἐπανάστα- σις ἐν Πλαρισίοις.	164	· Ο χωσούαπωνικὸς πόλεμος τοῦ 1901—1905.	199
Δευτέρα δημοκρατία ἐν Γαλ- λίᾳ καὶ κατάλυσις αὐτῆς.	165	· Η ἀποικιακὴ ἐπέκτασις τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν καὶ κρατῶν	194
Ναπολέοντος Γ', πτῶσις αὐτοῦ καὶ ίδρυσις τῆς τρίτης δη- μοκρατίας.	166	· Η μεγάλαι ἀπὸ τοῦ III' αἰώ- νος ἀνακαλύψεις καὶ ἐφευ- ρέσεις καὶ ἡ ἐπίδρασις αὐτῶν	195
Η Γερμανία ἀπὸ τοῦ 1815 μέχρι τοῦ 1848.	167	· Ο Βαλκανοτουρκικὸς πόλε- μος πόλεμος τοῦ 1912—	197
· Η βασιλεία τοῦ Ὀθωνος ἐν Ἐλλάδι μέχρι τοῦ 1843	170	1913.	217
· Ο Κρημαΐκὸς πόλεμος	171	Συμμαχικὸς πόλεμος τοῦ 1913	
· Η ἔνωσις τῆς Ἰταλίας	174	Τὰ μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ Βουκουρεστίου	220

25/9/2019
5/2 α'ριστα

02400019836

Ψηφισθείση θήκη από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής